Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Grooten atlas, oft, Werelt-beschryving, in welcke 't aertryck, de zee, en hemel, wordt vertoont en beschreven

http://hdl.handle.net/1874/253326

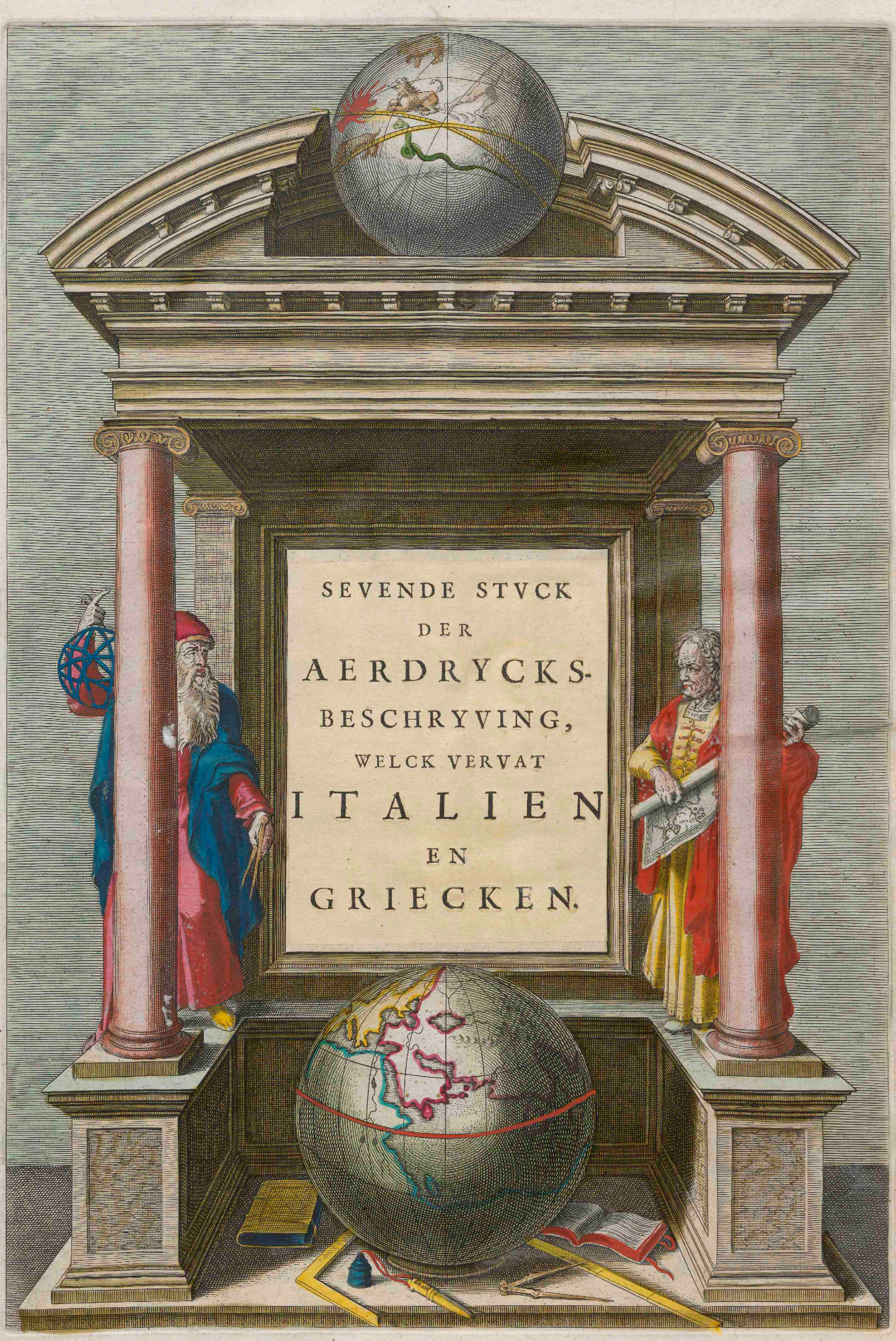
SEVENDE STVCK
DER
AERDRYCKS-
BESCHRYVING,
WELCK VERVAT
ITALIEN
EN
GRIECKEN.

ITALIEN.

Oude namen.

ITALIEN wierd eertijts geheeten *Saturnia*, *Hesperia*, *Ausonia* en *Oenotria*. Den eerſten naem hadſe van haren Koning Saturnus; den tweeden van Heſperus, die, verjaeght van ſijnen broeder Atlas, uyt Afriken trock; den derden van Auſonius, ſone van Ulyſſes en Calypſo, dieſe quam met volck vermeerderen, en Steden daer in bouwde; den vierden van Oenotras uyt Arcadien, ſone van Lycaon, die daer een colonie oft voort-plantinge van volck bracht. Daer naer iſſe *Italien* genoemt van Italus, uyt het geſlachte der Oenotriens, een machtigh man, die hem meeſter daer van maeckte; oft van de oſſen, die daer vele waren, en van d'Inwoonderen in de oude Grieckſche tale *Itali* geheeten wierden. De Hebreen noemenſe *Kittim*; en ſommige meenen datſe de 72 Overſetters *Mæſech*, of *Moſoch* noemen, hoewel dat, na't gevoelen van Arias Montanus, deſe naem voor Toſcanen alleen moet genomen worden.

Namen van deſen tijdt.

De Italianen van onſen tijdt noemenſe ſimpelijck *Italia*, even gelijck de Oude: de Hooghduytſchen **Welſchlandt**/ en ſomtijdts *Italiam*; en de Neêrlanders *Italien*. Wat belangt dat ſommige ſeggen, datſe van de Sclavonen *Wolska* genoemt wort; 't is wel waer, datſe in't Pools, welck een ſoort is van de Slavoenſche tael, *Vloskaziemia* geheeten wordt; en in't Boheems, een ander ſoort van de ſelfde ſpraeck, *Vlaskazeme*: maer de gemeene Sclavoenſche tael noemt Italien *Laſcha Deshela*. De Dalmaten heetenſe *Latinska Zemlya*; en haer nabuuren de Croaten, die oock Sclaefs ſpreken, doch wat verſcheyden, *Latinska Zemglia*.

Grenſen.

In't Noorden paeltſe, behalven aen ſommige Baljouſchappen der Switſers, welcke van den ouden Staet van Milanen zijn, en de landen des Cantons Ury, geſcheyden van Italien door eenen hoogen bergh, aen een deel van Valais, de Griſons, 't Graefſchap Tirol en Carinthien, met een deel van de Alpen, by de oude Schrijvers geheeten de Leopontiſche, Rhetiſche, Iuliſche, en Carniſche Alpen: en aen de Adriatiſche zee, van de oude de Opperzee genoemt: in't ooſten mede aen de Carniſche Alpen, Carniolen en Croacien, beginnende van de rivier Fiume oft Flavin tot de riviere Arſe, die in Iſtrien tuſſchen de Adriatiſche en Ioniſche zee loopt: in't zuyden aen de Liguſtiſche oft Genevoiſche zee, als mede aen de Tyrrheenſche of Toſcaenſche zee, van de oude de Nederzee geheeten, de Far van Meſſinen en de Siciliaenſche zee: in't weſten aen Provencen een landtſchap van Vranckrijck, ontrent de riviere Var, die tuſſchen Antiben en Niſſen vloeyt, het Dolphinaet, Savoyen, en aen een deel van de provincie Valais, en de Alpen, by de Oude, de Cottiſche, Penninſche, Grieckſche, en Leopontiſche genoemt.

Gedaente.

De oude Wereltbeſchijvers gelijcken Italien by een klemmer-blat, een dryhoeck, en by een akerbooms blat, welck meer lang als breet is. De Schrijvers van onſen tijt gelijcken 't ſeer wel by een menſchen-been, waer van de voet koomt aen de Siciliaenſche en Ioniſche zee, de toonen van den voet ſtrecken tot de Far van Meſſinen ontrent Regge en C. de Spartivento, de enckele na Otranten, de ſole of bal des voets is op den bergh van S. Angel, de kuyte na Anconen, de knieſchijve ontrent Ravenne, de knie by Plombin en de haven van Livorne, de heupe en dije raken wijdt en breedt d'Alpen.

Lengte.

De Oude ſtellen de lengde van Aoſta tot Regge 1020 mylen, en de meeſte breedte tuſſchen de rivieren Var en Arſa 410 mylen. Die onlangs dit landt doorreyſt hebben, en haer beſt gedaen om de rechte mate te weten, bevinden, als men de lengte op ſijn rechtſte en kortſte neemt, ſonder de omloopen der bergen en dalen daer in te begrijpen, dat Italien van den oorſprong der riviere Dorie tot C. de Armes ontrent 800 mylen; maer ſo men wil reyſen door Romen en Napels, niet minder als 900 mylen lang is. Andere, die haer betrouwen op de compaſſen en mylmaten, ſtellen haer rechte lengte maer 710 mylen.

Breedte.

Haer breedte is ſeer verſcheyden, gemerckt datſe tuſſchen het rack van S. Euphemia en Squillaci, maer 20 mylen breedt is, voorts van den mondt der riviere Gratti en de ſtadt Cetraro 30 mylen, daer naer van de twee Iſthmen oft engten, die aen beyde zijden van den mondt S. Angel zijn, tot de ſtadt Salerno aen d'een zijde, en tot den uytganck van de riviere Gargilian aen d'ander zijde, 75 mylen, en meer nederwaerts van Mafredonien tot de golfe van Salernen, 136 mylen. Doch haer grootſte breedte geſtelt by de Oude van de Far tot de Arſe 410 mylen is recht genoeg, als men gaet van den wegh aldernaeſt den mont van de riviere Var, om te komen aen den uytganck van de Arſe, en door Tortona reyſt, Plaiſance, Mantua, Padua, Treviſi, Odizzo, Concorde, Aquileen, Trieſte, Parenzo en Pola.

Omloop.

Haer omloop des ſtrandts van de Var tot de Arſe is 2500 mylen, by de welcke ſoo men den omkeer der Alpen voeght, makende 800 mylen; ſal t'ſamen beloopen 3300 mylen.

Middelpunt.

Het middelpunt van Italien ſtelt men met de Oude in't gebiedt van Rieti, ontrent de ſtadt Civita Ducale, by 't lack van Pie di Luco, eertijdts genoemt Lac de Cutilie, gelegen in't midden der lengte en breedte van gants Italien.

Oude deelinge.

Italien wierd voor deſen gedeelt in Eygen Italien, en Vranckrijck aen deſe zijde der Alpen, oft Gallia Cisalpina. Italien eygentlijck ſoo genaemt, ſtreckte van't uyterſte zuydelijcke deel des Koningrijcks Napels, tot Ancona, en de riviere Fiumeſino, in vorige tijden Æſis geheeten, en noch voorder tot Piſatello, eertijdts Rubi-

NOVA
ITALIÆ
DELINEATIO
PARTE DI GERMANIA
HELVETIA PARS
PARTE DI FRANCE
PARTE DI CARINTHIA
INTER KRAIN
Windisch
marck
CILLEJ COM.
CROATIA
HUNGARIÆ PARS
GOLFO DI VENETIA
MARE LIGUSTICO
MARE DI SARDEGNA
MARE TIRRENO
MARE IONIO
Bocca del Golfo di Venetia
Mare di Puglia
Golfo di Taranto
Miliaria Italica communia
Miliaria Germanica communia
SCALA MILIARIVM

Rubicon genoemt, hebbende recht tegen over voor ſijn palen, den bergh Apennin, die haer ſcheyde van Gallia Cisalpina, dieſe oock *Togatam* noemden, om datſe *togas* oft tabbaerts droegen, om de ſelfde t'onderſcheyden van Gallia Comata, ſoo geheeten na het lang hair dat de inwoonderen gebruyckten, welck eygentlijck Vranckrijck is, genoemt van de Italianen Transalpina, dat is, over geen zijde van d'Alpen. Maer de Romeynen meeſter geworden zijnde, hebben Galliam Cisalpinam oock den naem van Italien gegeven.

Daer naer iſſe van Auguſtus gedeelt in elf quartieren, waer van het eerſte begreep het oude en nieuw Latium met Campania Felix: 't tweede de Picentinen; het derde Lucanien, Bruttien, Salentinen en Apulien: 't vierde de Frentanen, Marrucinen, Pelignen, Marſen, Veſtinen, Samniten en Sabinen: het vijfde Picenum: het ſeſte Umbriam: 't ſevende Etrurien: het achtſte Galliam Cispadanam, oft aen deſe zijde van de Po: 't negende Ligurien: het tiende Venetien, Carnien, Iapydien en Iſtrien: het elfde Galliam Transpadanam, oft aen geen zijde van de riviere Po.

De Keyſer Adrianus heeft 'er 17 Provincien van gemaeckt, daer in vervattende de eylanden Sicilien, Sardinien en Corſiken: Conſtantin de Groote ſcheydenſe oock in 17 deelen, van welke het eerſte was Venetien en Iſtrien: het tweede Æmilien: 't derde Ligurien: het vierde Flaminien en Picenum Annonarium: het vijfde Toſcanen en Umbrien: het ſeſte Picenum Suburbicarium, oft 't geen naeſt Romen lagh: 't ſevende Campanien: het achtſte Sicilien: 't negende Apulien en Calabrien: het thiende Lucanien en Bruttien: het elfde de Alpen Cottien: het twaelfde Rhetiam primam of het eerſte Rhetien: het derthiende Rhetiam ſecundam, het tweede Rhetien: het veerthiende Samnium; het vijfthiende Valeriam: het ſeſtiende Sardinien: en het ſeventhiende Corſicam. Het eerſte, tweede, derde, en vierde heeft hy Conſulares gemaeckt, die van Burgermeeſters geregeert wierden, die ſtellende onder den Stadthouder generael van Italien: het vijfde, ſeſte, ſevende en 't achtſte waren oock Conſulares, onder den Stadthouder van Romen; en onder den ſelfden het negende en het thiende Correctorales oft van Correcteurs geregeert; het elfde, twaelfde, en dertiende waren Præſidiales oft van Præſidenten geregeert, ſtaende onder den Stadthouder van Italien; en d'andere vier waren mede Præſidiales onder den Stadthouder van Romen. Ten tijde van de Longobarden was Italien gedeelt in 18 Provincien, waer onder begrepen waren de eylanden Corſiken, Sardinien, en Sicilien. Ptolemæus heeft Italien in 45 volckeren gedeelt, ſonder daer in te ſtellen de drie voorſchreven eylanden; Strabo en ſtelt maer 8 Provincien.

De Schrijvers, die niet lang voor onſen tijt geweeſt zijn, deelenſe in 18 Provincien, en ſommige in acht, en de laetſte, volgende Leander, in 19, te weten, Ligurien, oft 't gebiedt van Genua, Toſcanen, Latium oft Campanien van Romen: voorts in 't Koningrijck Napels, Campania Felix, of Terra di Lavoro, Lucanien, oft Baſilicaten, Bruttien oft Laegh Calabrien, Groot Grecien, oft Hoogh-Calabrien, Salentinen oft Terra di Otranto, Apulien Pucetien, datſe Terra di Bari noemen, Apulien Daunien oft Poüillien, Samnitien, oft Abruzzen: voorts aen geen zijde van 't voorſchreven Koningrijck, Picenen, oft Marca d'Ancona, Flaminien oft Romanien, Æmilien, oft Lombardien aen dees zijde van de Po, Lombardien oft Galliam aen geen zijde van de Po, den Staet van Venetien, oft Marca Treveſina, Friul en Iſtrien.

Nieuwe deelinge.

Maer om dat in haer ſchriften groote confuſie is, aengaende ſommige Provincien, namentlijck in 't Koningrijck Napels, heeft ons goet gedacht, bequamer te zijn, Italien te deelen in de landen die hedenſdaeghs bekent zijn; ſonder ons aen de oude deelingen te verbinden. Beginnende dan in 't weſt, begrijpt Italien, Lombardien, ſoo aen dees als aen geen zijde van de Padus oft Po, in de welcke beſloten wordt Piemont, Montferrat, de Staten van Milanen, van Cremonen, van de Hertogen van Mantua, Modena en Mirandola, met de kleyne Prinsdommen van Corregio en 't huys Gonzague.

Het ſelfde Lombardien beſluyt noch 't gebiedt van Bergamaſco, Breſſa en Crema, ja oock, na 't ſeggen van vele, Marcam Treviſanam, begrijpende 't gebiedt van Treviſan, Venetien met ſijn eylanden, onder den naem van Dogado, dat is 't Hertoghdom: den ſtreeck van Padua, Vicenza, Verona, en Trenten, behorende onder Tirol.

De andere landen van Italien, die mede in 't weſt haer beginſel hebben, zijn de kuſten van Genua, vervattende 't Graefſchap Niſſe, de Seigneurie van Monaco, den Staet van Genua, en 't Marquiſaetſchap Final: Toſcanen, begrijpende 't gebiedt des Princen van Maſſa, des Marquis Maleſpina, van de Republijck van Luca, des Groot-Hertoghs van Florentien, des Heeren van Plombin, daer-en-boven Carfagnana, Patrimonium S. Petri, 't gebiedt van Peruſien, 't Hertoghdom Caſtro, en het kleyn landeken des Graefs van Petiglian: voorts zijnder noch Campania di Roma, 't Koningrijck Napels met ſijn 12 Provincien: en als men weder opwaerts komt, vindt men 't Hertoghdom Spoleten oft Umbria, Marcam Anconam, beſluytende een groot deel van 't gebiedt des Hertoghs van Urbin, met de kleyne Republijck van S. Marin: Romanien, vervattende 't Hertoghdom Ferraren, en Poleſino di Rovigo: voorts aen geen zijde van Venetien is Friul en Iſtria. Hier moet men byvoegen d'eylanden Elva, Corſica, Sardinien, Sicilien, en andere veel kleynder, die aen Italien ſchijnen gehecht te zijn, of daer aen te hangen.

Willen wy de Staten, die Italien begrijpt, elck in 't beſonder weten, en de Heeren die de ſelve nu ter tijdt beſitten, ſoo ſullen wy bevinden, dat aen de *Hertogh van Savoyen* behoort Piemont, het gebiedt van Aſti, en Vercelli, het Marquiſaetſchap Saluſſa, de Graefſchappen Niſſa, Tende, Bueil,

Bueil; en de Marquiſaetſchappen Oneglia, en Marro op de kuſten van Genua.

Hy heeft voor ſijn nabuur den *Marquis van Maſſeran*, een kleyne Prince, die onder niemant ſtaet, ontrent den Staet van Milanen, en wat verder van Vercelli.

De *Koning van Spanjen* beſit den Staet van Milanen, met 't gebiedt van Cremona, en de heerlijckheyt Pontremoli, in het dal Macre, van Lunigiana, het Marquiſaetſchap Final, van de kuſt van Genua, ſtaende oock onder den Gouverneur van Milanen: de havenen Orbetello, Telamone, en Port Hercules, in Toſcanen, met een deel van 't eylandt Elva, welck onder den Viceroy van Napels is: het koningrijck Napels, met d'eylanden daer toe hoorende, en oock Sicilien en Sardinien: voorts heeft hy mede ſijn Spaens garniſoen in Plombin en Correggio.

De *Hertogh van Mantua* beſit de Hertoghdommen van Mantua en Montferrat: d'andere Princen van 't huys *Gonzaga*, in 't ſelve gebiedt van Mantua, ſijn de Prince van *Bozolo*, van *Guſtalle*, de *Graef van Novolare*, en de *Marquis de Caſtiglion dalle Stevere*: het *Prinsdom van Sabioneda*, gelegen in 't ſelve gebiedt van Mantua, behoort nu ter tijdt aen een Prince des geſlachts Caraffa, erfgenaem van dien Staet.

In 't ſelve Lombardien is 't gebiedt des *Hertoghs van Parma*, die de Hertoghdommen Parma en Placencien, by malkanderen gelegen, beſit; en in Toſcanen 't Hertoghdom Caſtro. De *Hertogh van Modena*, heeft de Hertoghdommen Modena en Reggio, het Prinsdom Carpi, en het grootſte deel van Carfagnana, gelegen in Toſcanen. De *Hertogh van Mirandola* beſit een kleyn landt ontrent het gebiet van Mantua en Modena. Het Prinsdom Correggio, toekomende den *Prince van Correggio*, light in den Staet des Hertoghs van Modena.

Aen d'andere zijde, beginnende in 't weſt aen de kuſt van Genua, vint men het kleyn gebiet des *Heeren van Monaco*, voorts den *Staet van de Genueſche Republijck*, vervattende 't gene datſe noemen den weſterſchen en ooſterſchen ſtrant, loopende tot in Lombardien, daer de ſelve Seigneurie eenige plaetſen heeft, ſpringende tot in Toſcanen, daerſe de ſtadt Zarzana beſit en ſommige andere vlecken, als mede het eylandt Corſica.

Komende in Toſcanen, ſiet men het kleyn gebiet des *Princen van Maſſa*, die oock Prince van Carrara is: de verſcheyden Staten des *Marquis van Maleſpina*, gelegen in Lunigiana: der Republijcke van Luca, die mede een deel van Carfagnana beſit: den Staet des *Groot-Hertoghs van Toſcanen*, een van de machtigſte Princen van Italien, die niet alleen beſit het meeſte deel van Toſcanen, met den Staet der drie Republijcken, eertijdts van groote macht; een deel van Romanien, dat men Florentin oft aen geen zijde van den Apennin noemt, en ſommige plaetſen in Umbria; maer oock een deel des eylandts Elva, en de eylanden Caprea, Giglio, Gorgona en Meloria: den kleynen Staet des Heeren van Plombin, en des Graefs van Petiglian, behalven eenige andere mindere, niet waerdigh om te verhalen; gelijck oock niet en zijn ſommige kleyne Heeren der kuſten van Genua, die onder niemant ſtaen; en van andere plaetſen, die geen gelt mogen laten ſlaen, en wiens Heerlijckheden van kleynder waerde zijn.

Daer naer ontmoet men den machtigen Staet van den *Paus* oft *Kercke*, die Campanien van Romen beſit, Sabinen, 't Hertoghdom Beneventen in 't Koninghrijck Napels, 't Patrimonium van S. Pieter, Peruſien, Vmbrien oft 't Hertoghdom Spoleten, Marcam Anconam, 't Hertoghdom Urbin en Romanien, met het Hertoghdom Ferraren.

De kleyne *Republijcke van S. Marin* leght in Romanien, en is heel beſloten in 't Hertoghdom Urbin.

Naer Romanien komt men in den *Staet der Venetianen*; die oock in Romanien beſitten Poleſino de Rovigo; voorts, behalven de eylanden en vaſte landen buyten Italien, 't Hertoghdom van Venetien, datſe *el Dogado* noemen, vervattende de ſtadt Venetien, met alle d'eylanden daer rontom gelegen; Iſtrien, Friul, 't gebiedt van Treviſe, Padua, Vicenza, Verona, Breſſa, Bergamo, en Crema.

Ten laetſten vint men op de grenſen van Tirol en Duytſlandt den Staet des *Biſſchops van Trenten*; en in 't noorden des Staets van Milanen, een deel van 't gebiedt der Switſers, in de landen Lugano, Locarno, Bellinzone, en andere ontrent 't Lac Major en 't Lac di Como.

Bergen. Alpes.

De voornaemſte bergen van Italien zijn de Alpes en Apennin. De Alpes, die Italien van Vranckrijck en Duytſlandt ſcheyden, en aen die twee landen behooren, zijn ſoo genoemt in de Sabinſche tale, in plaetſe van Albes, welck beduyt Witte, en in vorige tijden wierden deſe bergen Albia en Albionia geheeten; ja de Hooghduytſchen van deſen tijt noemen in ſommige plaetſen deſe bergen Alpen, en op andere plaetſen Alben.

Haer lengte van Niſſa, tot ontrent de riviere Arſe, is ontrent 358 mijlen. Belangende haer breette, men bevint, dat in de Alpen Cottien, vermaert boven alle d'andere, de bergh Cenis breet is tien Piemontſche mijlen, waer van de twee een Dolphineſche mijl groot zijn: gemerckt dat als men van Novaleſe, zijnde de laetſte plaetſe van Piemont, op gaet, men reyſt twee mijlen tot dat men op ſijn hooghte komt, daer nae vint men een pleyn van twee mijlen, daer nae een uur weeghs tot Lanenborg, de eerſte plaetſe van Savoyen aen die zijde, van waer men tot aen geen zijde van Chambery gaet door de Alpen, oft ten minſten door haer valeyen oft dalen, meer als drie dagen lang, altijdts door ſeer enge wegen. De andere Alpen zijn eenſdeels enger, eenſdeels breeder, ſo nochtans dat geene boven de vijf daghreyſen hebben. Wat de hoogte aengaet, hoewel datſe van verre niet ſeer groot en ſchijnt, nochtans zijnder vele bergen, op wiens top men qualijck in vijf dagen ſoude konnen komen, na 't ſchrijven van Polybius: en als men meent op 't hooghſte te zijn, vint men ſich dickmaels bedrogen, en is men op een ander top.

Niettemin men heeft bevonden, dat de voornaemſte Alpen dertigh mijlen hoogh zijn in 't opklimmen; maer ſoo menſe met het loot en het rechtſnoer peylt, zijnſe niet meer als twee mijlen hoogh.

Zee-Alpen.

De *Zee-Alpen*, daer Ptolemæus van ſchrijft, beginnen op de kuſten van de Liguſtiſche zee, oft de ſtrant van Genua, en vervatten met haer kromme-omloopen, Barſilom en Tende, toekomende den Hertogh van Savoyen: Digne, Vence, Glandevez, leggende in Provencen, en Ambrun in 't Dolphinaet, en eyndigen aen den bergh *Viſo* in Piemont, eertijts *Veſulus* genoemt; van de Dolphinoiſen, die 'er aen palen, gehouden voor den hoogſten bergh, die men kan ſien, die de riviere Padum oft de Po voortbrengt, en maeckt het eynde van deſe Alpen, daer men de bergen oft hoofden vindt, van waer men uyt Italien in Provencen en Dolphinaet reyſt. Deſe bergen worden op de grenſen van Piemont en 't gebiedt van Genua, *le Col de la Corne*, dat is, *de Hals van den Hoorn* genoemt; by Tende, *Col de Tende*; by het dal van Sture, *Col de l'Argentiere*; by het dal van Veraite en Maire, *Col de noſtre Done de Feneſtre*, en oock, *Col de l'Agnel*, ontrent 't voorſeyde dal van Maire en 't Marquiſaetſchap Saluſſe. Deſe Alpen begrijpen oock in Piemont de valeyen van *Grez*, welck eenige Italianen Geſſo noemen, van Sture, Grane, Maire, Veraite, Gilbe en Po, die alle den naem hebben van de rivieren, dieſe bewateren.

Cottiſche Alpen.

De *Cottiſche Alpen*, daer d'oude van geſchreven hebben, en twaelf ſteden daer in geſtelt, en een Koningrijck daer af gemaeckt, 't welck ſy der Alpen noemen, begonnen aen den bergh Viſo, verre van Mondevis gelegen, voor den welcken vele den bergh Viſo noemen, en ſtreckten haer tot aen den bergh Cenis, eyndende, na 't ſeggen van Strabo, by Ocellum, en loopende van Ambrun tot Suze, welcke ſy omvatten, gelijck mede Giaveri, oock in Piemont gelegen; daer-en-boven Briançon in 't Dolphinaet, en Chambery in Savoyen, met al het landt dat men Savoyen en Mauriane heet. Deſe Alpen begrijpen den bergh by *Col de la Croix*, oft den *Hals van 't Kruys*, en van den Toren Mirebouc in Piemont; den bergh *Genevre*, den bergh *Cenis*, en 't hoogh geberghte van *Roche Melon*, ontrent Novaleſe en Suze. Door deſen bergh Cenis is Cæſar getrocken tegen de Françoiſen, Brennus tegen de Toſcanen, en Keyſer Karel de Groot tegen de Longobarden. Beneden deſe bergen aen de Italiaenſche zijde leggen de valleyen van *Lucerne*, *Angroigne*, en *Peruſe*, behalven die aen de Franſche zijde komen.

Grieckſche Alpen.

De *Grieckſche Alpen* van de oude, ſtreckten van den bergh Cenis tot den bergh genoemt de kleyne Sint Bernard, en een weynigh voorder; gemerckt dat 'et geberght daer neffens, dat men den Grooten Sint Bernard heet, den wegh was van de Alpes Pennines. Deſe Grieckſche Alpen beſluyten den Kleynen S. Bernard, de valleye *Tarentaiſe* van Savoyen; en in Italien oft Piemont, het dal van *Pont* oft Ponte, toebehoorende de Graven van Valperga en S. Martin; en de valleyen van *Broſio* en *Soana*, in welcke laetſte de rivier Orcus ontſpringt.

Penninſche Alpen.

De *Pœninſche* oft *Penninſche Alpen*, waer van den eerſten naem komt van de Pœnen, dat is, Carthaginoiſen, die met Hannibal daer door naer Italien trocken, ſoo vele gevoelen, en den tweeden van den afgodt Pennin, die op 't hooghſte van deſe Alpen aengebeden wiert van de Velagren of Valeſanen, ſoo Titus Livius ſchrijft, die d'eerſte opinie verworpt, deſe Alpen ſegh ick, worden van Ptolemæus Pœnes genoemt Sy volgen de Cottiſche, en reycken van den Grooten S. Bernard, tot den bergh van S. Gothard naer de oorſprongen der rivieren de Rhoſne en den Rhijn, vervattende 't lant Valais, en in Piemont 't dal van Aoſte, 't landt Salaſſen, daer, ſoo eenige ſchrijven, Keyſer Arnoldus, treckende uyt Italien na Duytslandt, den wegh van Hannibal genomen heeft, door Bardt, gelegen tuſſchen Aoſte en Yvrée, daer een oud opſchrift, ſoo Paulus Jovius ſeyt, te kennen geeft, dat Hannibal over deſe Alpen in Italien gekomen is. Welck waer ſchijnt, om dat een deel van 't dal Aoſte in de Penninſche Alpen leght, tot de welcke een van deſe wegen loopt, en d'andere in de Grieckſche, en de valleye gelegen boven die van Aoſte, wort geheeten *Val Penina*, en met eenen bedorven naem *Val Pelina*. De voornaemſte bergh van deſe Alpen, is die men in oude tijden Mons Iovis, dat is, den bergh van Iupiter noemden, en nu *Mont Iou*, en den *Grooten S. Bernard* heet, op wiens top een klooſter en gaſthuys voor den reyſenden man gebouwt is, daer men alle de doode menſchen in een groote en diepe gracht worpt, in het ys gegraven. De riviere Doire ontſpringt in deſe Alpen, die in Piemont mede begrijpen de valleye van *Andorno*, daer de moeder-ader is der riviere Servus, die 't gebiedt van Vercelli bevochtight.

Hooge Alpen.

De *Hooge Alpen*, dieſe SUMMÆ heeten, begrijpen de landen Sion en Valais, de principaelſte daer van is de bergh S. Gothard, die veel toppen heeft, en beſonder dien van la *Fourche*, daer de riviere de Rhoſne voortkomt: de ſelve Alpen brengen voort de riviere Theſin, Madie, Ar en Rhuſs. 't Is ſeker, dat men onder den naem van deſe Alpen begrepen heeft een deel van de Penninſche, ja dat menſe met de Lepontiſche geconfundeert, en byna een daer van gemaeckt heeft.

Lepontiſche Alpen.

De *Lepontiſche Alpen*, die de Penninſche volgen, vervatten de fonteynen van de Rhoſne en den Rhijn, haer ſtreckende van d'eene tot d'andere. Sy begrijpen oock 't dal *Leventine* oft van Livin; *Brennie* oft *Palenſerthal*, dat van *Theſin*, en de ſtadt *Bellinſone*, met de bergen *S. Gothard*, *S. Denis*, *Criſpalt*, en *Luckmanier*: ſoo dat deſe Alpen reycken tuſſchen Val d'Aoſte en de Griſons. De riviere Seſia heeft hier haer beginſel, als oock de Theſin, die aen de voet des berghs *Gothard* loopt, den grootſten van al, daer men overgaet, om uyt Italien naer den Canton van Ury te reyſen, met groot gevaer, inſonderheyt op twee plaetſen; ten eerſten aen Pont Tremblant, dat is, de Bevende Brugh, ontrent de helft van den opgang, komende uyt Italien op de riviere Theſin, van waer tot het opperſte niet en is als rotſen altijdt met ys en ſneeu bedeckt, die met menighte in 't voorjaer ſmelt en valt, gevaerlijck voor den

reyſen-

reyſenden man: ten tweeden ontmoet men de valleye genoemt Infernale, oft de Helſche, met een andere brugh op de Ruſs, welcke als men over is, komt men in de Canton van Ury. De wegh van de Lepontinen, oft Leventinen naer Coire is over den bergh Luckonan oft S. Barnabe, die de Lepontinen van de Griſons ſcheyt: want het voorſte van dien bergh naer 't ooſten is van de Lepontinen, en 't ander van de Griſons, daer op 't hooghſte van een rotſe genoemt Cadelin, de riviere Herodes ſpruyt, die naer den bergh S. Barnabe loopt, daerſe haren naem verandert en de Middel-Rhijn geheeten wordt: aengaende d'andere twee armen des Rhijns, de bovenſte komt van den bergh Criſpaldt, die naer den bergh S. Gothard vloeyt; maer de benedenſte van den bergh S. Bernardin: en alle deſe bergen raken malkanderen, en krijgen in 't laetſte alleen den naem van *Adula*, van de oude begrepen onder de Rhetiſche Alpen.

Rhetiſche Alpen. De *Rhetiſche Alpen*, van ſommige Trentiſche geheeten, naer Trenten de hooftſtadt van Rhetien, waren meeſt begrepen onder den naem des berghs Adula, en liepen van boven Como tot Verona. De bergh Adula is de principaelſte van alle, en wordt by de Hooghduytſchen **der Voger** genoemt, en by de Griſons *Colmen del Olcello*. Naeſt deſen leght de bergh *Spelugue*, dien de Hooghduytſchen **der Vrſchler** en **den Spelugerberg**/ de Griſons *Colmen del Orſo* noemen. De Trentiſche Alpen zijn mede onder deſe bergen gerekent, die de Hooghduytſche **das Triendiſch Gebirg** heeten.

Iuliſche Alpen. De *Iuliſche Alpen*, daer Tacitus van ſpreeckt, zijn eertijdts oock *Venetiſche* oft *Venetiaenſche* genoemt, om datſe in 't gebiedt van Venetien waren. Sy leggen oock boven den Staet der Venetianen. De Inwoonders van deſe Alpen, en haer nabuuren noemenſe *Iulien* en *Zelien*. Sy ſtrecken haer tuſſchen de oorſprongen der rivieren Vipao en Laubac; maer ſommige, doch qualijck, nae mijn gevoelen, begrijpender 't landt van Trenten in. De bergh *Thaurn* in 't Biſdom Saltzburgh, welck de Taurus van Mela is, leght mede in deſe Alpen beſloten.

Carniſche Alpen. De *Carniſche Alpen*, daer in de riviere Sau ontſpringt, eyndigen de ſcheydinge van Italien en Hooghduytſlandt, en haer lengte is van ontrent den oorſprong der riviere Riſano, tot het beginſel van Laubac, en by Iſtrien en Friul, daer Italien eyndight, en Friul aen Carnie grenſt, en daerom wordenſe Carniſche Alpen genoemt.

Noriſche Alpen. De *Noriſche Alpen*, daer de Schrijvers, die nae de Oude geleeft hebben, van ſpreken, hebben deſen naem van haer oude Inwoonders, en der ſelve gebuuren, die men nu voor die van Beyeren neemt, en ſtreckten van het beginſel des riviers Dravus oft Drau, tot den oorſprong van Natiſon. Haren hooghſten wegh was ontrent de fonteynen van Drau en Piane, op den bergh *Ceſe*.

Verſcheyde wegen der Alpen. Indien men wil weten de verſcheyde wegen der Alpen, ſoo moet men eerſt onderſoecken de paſſagie van Hannibal, toen hy met ſijn leger in Italien gekomen is, om dat ſommige Schrijvers hier in niet over een komen. Want Polybius ſeyt, dat Hannibal van Lyon (welck hy alleen de plaetſe noemt daer de Rhoſne en Saone t'ſamen loopen) komende, na dat hy 800 ſtadien, dat is, hondert mijlen, in tien dagen gereyſt hadde, begonnen heeft de Alpen op te klimmen. Deſe woorden hebben byna alle de Schrijvers verſtaen, gelijck oft hy geſeyt hadde, dat Hannibal die hondert mijlen gedaen heeft van Lyon tegen de Rhoſne opgaende, in 't trecken naer de Alpen. Soo dat ſommige ſulcks vaſtelijck geloovende, hebben daer van een beſchrijvinge gemaeckt, die ſy meenen ſeker en vaſt te gaen. Sy ſeggen dan, dat Hannibal naer Seyſſel getrocken is, en rekenen tot die plaets 100000 paſſen, daer na leydenſe hem naer Croiſſilles, en de eerſte hooghten der Alpen; voorts door de rouwe bergen in Valais, tot de plaetſen van Saxe en Martinach, van waer, ſoo ſy ſeggen, hy over den hoogen bergh Pennin getrocken is in Italien, en het dal van Salaſſes, nu geheeten Val d'Aoſta.

Maer Polybius en heeft deſe inkomſte in het particulier niet beſchreven, noch de plaetſen van Hannibals wegh genoemt, maer alleen aengeweſen ſijn vertreck van de Rhoſne, aenkomſte by de Alpen door vele quade wegen, en inkomſte in Italien, daer hy voor eerſt de Taurineſen aentaſte by ſijnen wegh gelegen, te voren altijdt door 't landt der Allobrogen getrocken hebbende. In deſe inkomſte accordeert hy met Titus Livius, die Hannibal mede doet vertrecken van de plaetſe daer de Rhoſne en Saone haer vermengen, en doet hem van daer door 't landt der Allobrogen, oft het Dolphinaet, den wegh der Tricaſtinen, oft des aenhangs van S. Paul trois Chaſteaux nemen, voorts doet hy hem paſſeeren op de grenſen der Vocontinen, oft Gapancoien, en na dat hy gepaſſeert is 't landt der Tricorianen, doet hem komen aen de Durance, van waer treckende dwars door 't landt, valt ten laetſten in Italien, door 't landt der Taurinoiſen.

Indien Hannibal over den bergh Pennin in 't dal Aoſte gekomen was, na dat hy door 't landt der Veragren oft Valeſanen getrocken was; Polybius ſoude haer namen niet vergeten hebben, noch oock den bergh Pennin, Salaſſes, en Inwoonderen van 't val d'Aoſte; maer ſoude die ſoo wel uytgedruckt hebben als die van de Taurinoiſen, voor de welcke hyſe genoemt ſoude hebben. Daer-en-boven de Veragres oft Hooge Valeſanen leggen niet in den ſtreeck van de Allobrogen, wiens naem begrijpt de Dolphinoiſen en Savoyaerds, en de bergh Pennin behoort aen die volckeren niet; en nochtans Polybius ſtelt den heelen wegh en alle de veldtſlagen tot de Alpes toe, en de komſte in Italien in 't landt der Allobrogen. En 't gene meeſt tegen haer gevoelen ſtrijdt, is, dat, als men van den bergh Pennin komt, men ſoo haeſt in het landt der Taurinoiſen niet en kan zijn, gemerckt dat de voorſchreven bergh verre van daer leght. Voeght hier by, dat men van den ſelven berg de landouw rondtom de Po niet kan ontdecken, de welcke Hannibal aen ſijn ſoldaten toonde, als Polybius

bius en Livius getuygen. Soo dat ſchijnt, dat in 't vertrecken van de Durance hy den wegh genomen heeft, die door den bergh Genevre na Suſa loopt, oft door den ſelven bergh na Pragela, en voorts na Pinerol, aengeſien hy ſoo haeſt in 't landt der Taurinoiſen quam, die veel nader dien bergh zijn, als Val d'Aoſte is, ontrent de landouw die van de Doria bewatert wordt, niet van de Po. Maer 't gene hier tegen ſtrijt, is, datmen van 't geberghte van Suſa, de landou rondom de Po niet en kan ſien, 't welck den bergh van S Michiel belet, en van de zijde van Pragela ontdeckt men de landouw van de Po niet, noch oock Piemont. Soo dat Hannibal van Pragela, door le Col oft den Hals van la Rouſſe, mach gekomen zijn aen de bergen rondom Giaven, door quade en moeyelijcke wegen, ſoo Polybius en Livius ſeggen, van welcke bergen men de landouw van Piemont kan ſien. 't En is oock niet waerſchijnlijck, dat hy van de riviere Durance ſoude getrocken zijn met eenen grooten omkeer na den bergh Cenis, daer van men mede een groot deel van Piemont ſiet. Mijn gevoelen is, dat hy door le Col du Maura gepaſſeert is, die ſijnen naem daer van ſchijnt behouden te hebben: ſoo dat hy, over de Durance getrocken zijnde naer de vaert van Rouſſet der Ambrunoiſen, en wederom zijnde geklommen op het berghsken van Breoule in Provence, mach getrocken zijn na den ſtercken pas van Louzet, welck is d'eerſte plaetſe des Hertoghs van Savoyen, daer nae volgende de riviere Ubaye, gekomen tot Barſilonen, voorts tot Iouſiers en S. Paul, oock ſtaende onder den Hertogh van Savoyen, door goede en gemackelijcke wegen, en van S. Paul, weder getrocken in 't Dolphinaet, en gegaen na Col du Maure, een moeyelijcke wegh, doen na Chana, tot het kaſteel Douphin, voorts na Tourettes, het eynde van 't Dolphinaet, en S. Pierre, mede den Hertogh van Savoyen toebehoorende, en van daer gekomen in 't Marquiſaetſchap van Salucen, naderende de Po. Doch van daer en kan men de landouw rondom de Po niet ſien, 't en waer dat menſe ging ontdecken op den bergh Viſo, door rouwe en heel ongebaende wegen, ſoo voor de oliphanten als voor de paerden, daer nochtans een paſſagie is, gelijck men hier naer kan ſien.

Het gene aldermeeſt ſtijft 't gevoelen van hen, die meenen dat Hannibal in Italien gekomen is over den Pennin, is, om dat eenige ſchrijven, ſoo ick hier boven geſeyt hebbe, dat Keyſer Arnoldus, uyt Italien na Duytſlandt trecken-de, den wegh van Hannibal genomen heeft door Bard en den bergh Iou oft Iupiter, en dat op de ſelve plaets Bard, gelegen tuſſchen de ſteden Oſte en Yvrée, gelijck Paulus Iovius ſeydt, een opſchrift aen den muur ſtaet, te kennen gevende dat Hannibal over deſe Alpen getrocken is. Om deſe tegen malkanderen ſtrijdende opinien te vergelijcken, ſeggen de geleerde, dat dit groot krijghsheyr ſich gedeelt heeft, en elck deel eenen verſcheyden wegh genomen. Soo wy nu willen ſoecken de paſſagien der Alpen, ſullen wy vele vinden om in Italien te komen. Want men kan ten eerſten aen de zijde van Nice reyſen door den wegh ontrent de rivicre Var, die ſich in tweên deelt, waer van den eenen aen de rechter zijde loopt langs de zeekuſt, en de ſtrant van Genua; den anderen aen de ſlincker handt leyt door Nizze tot Col de Tende, door Eſpel en Sergo, door ſoo quaden wegh, dat de eſels, en muylen, die 't ſout dragen, ter nauwer noot daer over mogen gaen; maer in 't nederkomen van Col de Tende vindt men het beginſel van eenen beteren wegh.

Daer is noch eenen pas door den Hals van Argentiere, die in Terre Nova van 't Graefſchap Nice is. Want die van Languedoc komen, nemen haren wegh door Avignon, Carpentras, Val de Pierre en Breoule in Provence; van daer gaenſe na den moeylijcken pas van Louſet, beginnende in den Staet des Hertoghs van Savoyen, daer men nederwaert gaet na Val de Mont, Miolans, Berſilone, Meirone, en l'Arche; voorts ontrent een mijle van daer vindt men den bergh oft col van Argentiere, in 't Graefſchap Nice.

Men magh oock den ſelven wegh nemen, reyſende van Ambrun tot Guilleſtre, daer ſich de wegh in tweên deelt. Die aen de rechterhandt is door den bergh oft col de Vars, daer men nederwaerts gaet na Val oft het dal de Mont, en van daer treckt men na S. Paul en Meirone, daer nae komt men aen col de Argentiere. Die aen de ſlinckerhandt loopt door 't dal de Queyras, en de lange duyſtere valleye van Vayer, daermen in minder als vijf mijlen over vijftien bruggen moet gaen. Een vierendeels mijls aen geen zijde Queyras ſcheyt ſich de wegh noch eens in tweên: die aen de rechterhandt loopt na S. Veran, voorts door col d'Agnel na Chaſteau Dolphin, Tourette 't laetſte dorp van 't Dolphinaet, en de valleye van Chaſteau Dolphin, gelegen een mijl van Villar S. Pierre, d'eerſte plaetſe van Piemont aen die zijde, daer men komt in 't Marquiſaet Saluce door de dalen van Maire en Veracte. Men kan oock, reyſende van Ambrun na S. Clement, en voorts na Guilleſtre, den wegh nemen van de valleye van Queyras, en voorts van Queyras aen de ſlinckerhandt na col de la Croix gaen; en van daer na den Toren van Mirebouc een quaden pas in 't Hertoghdom Savoyen, met ſoldaten beſet; van hier komt men in Piemont door de valeyen van Angrogne en Lucerne.

Noch is 'er een wonderbare paſſagie, die men doorhouwen heeft een booghſcheut lang, en aen den bergh Viſo gevoeght. Men komt aen deſe klove, als men van Queyras na Riſtolas gaet; voorts komt men van daer in val du Po, en 't Marquiſaet Saluce.

Daer zijn veel wegen om van Grenoble te trecken na den bergh Genevre. Den eenen is door Vizile en 't dorp Vyſanen, van waer men door ſeer moeyelijcke wegen komt aen den bergh Lans, Grave, Vilar d'Arene, col de Lauterel, aen 't kloſter van Briançon, aen Briançon, en dan aen den bergh Genevre. Maer hoewel deſen wegh den kortſten van alle is, wort hy nochtans weynigh gebruyckt, als by d'Inwoonders van

dit

dit landt, namentlijck in den winter, om de ſneeu en het ys, en in 't voorjaer om 't ſmelten en 't vallen der ſelve: den anderen loopt aen de rechter zijde, van Grenoble tot Chans, daer men over de riviere Romanche met een ſchuyt vaert, en ſomtijdts, doch ſelden, is 't water ſoo kleyn dat men daer door gaet; voorts klimt men op 't geberght van Frey; van daer treckt men na Mure, na Corp, aen de vermaerde plaetſe Leſdiguieres, en aen S. Bonet: voorts een vierendeel mijls aen gene zijde van de brugh van S. Bonet, zijn twee wegen; den eenen aen de rechter zijde leyt door Laye en col de Chauvet, van waer men na Gap reyſt, en voorts na Chorges; den anderen aen de ſlincker zijde neemt men door S. Laurens, door col de Manſe, en Rochette, van waer men na Baſtie Neuve, na Chorges, en na Savines gaet, daer men over de Durance na Ambrun, S. Clement, en na S. Creſpin treckt: en van daer gaet men na Pertuis Roſtang, en Briançon, en den bergh Genevre, van waer men nederwaerts na Sezane gaet: en hier is de bequaemſte paſſagie, ſoo voor 't geſchut als de heyrlegers. Tot Sezane deelt ſich de wegh in tweên. Aen de rechter zijde loopt hy na val de Sauze, het welck hy aen de rechter handt laet: daer nae als men op Val de Sartrieres gekomen is, welck Val de Sauze en Val de Pragela ſcheyt, gaet men door eenen breeden wegh in Pragela, en paſſerende Feneſtrelles en Mantoule, dat men voor het laetſte dorp van die valley houdt, ontmoet men Chaſteau du Bois, de uyterſte plaetſe van dat Dal, gelegen een mijl van 't dorp Perouſe in Piemont, het voornaemſte van ſijn valley: voorts van daer gaet men door eenige poorten na Pinerol, gelegen ontrent die valleye, ofte door een gemackelijcker voetpadt ſonder die poorten te roeren. Den anderen pas is van Sezane na Oux, Salbertran, en Eſſilles, daer langs Koning Karel de VIII trock in ſijn reyſe naer Napels, en liet daer 't geſchut tot ſijn wederkomſte, naer de victorie van Fournouë: voorts als men Chaumont voorby gegaen is, komt men aen de grenſen en ingang van Piemont, en een vierendeel mijls van daer, by een kleyn beecxken genoemt Graviere; noch een mijl van hier vindt men Suza, en naerder Vranckrijck, Iaillon en Gelaſſe met haer forten oft ſchanſſen. Dit is den wegh die Koning Lodewijck de Rechtveerdige nam in 't jaer 1629, om de Hertog van Mantua te ſtellen in de vreedſame poſſeſſie van Montferrat, gelijck hy gedaen heeft; doch na 't verlies van de ſtadt Mantua, heeft den voorſchreven Hertogh den Keyſer voor Leen-Heer moeten kennen.

Men komt oock van Vranckrijck in Italien door den bergh Cenis, als men gaet van Lyon na den moeyelijcken wegh van 't geberghte Aiguebelette, voorts na Chambery, en van daer na Chambre, en door 't pleyn van Muriane, langs de riviere Ar, die men dickmaels aen beyde zijden met bruggen over gaet, reyſende door een ſeer nauwe paſſagie van wederzijden met rotſen beſet, na S. Ian de Muriane, Modane, Termignon, en Lanebourg, gelegen aen den voet des berghs Cenis, daer men opklimt nae een half ure tijdts, door eenen breeden en frayen wegh, van het voorjaer tot den herfſt: daer nae ontmoet men een vlack veldt ontrent twee mijlen lang, met de kapelle van Tranſis, welck een huys is op een luſtige paſſagie, het welck den Hertogh van Savoyen heeft doen maken, om daer te ontfangen vrouw Chriſtina, dochter van Koning Henrick de IV, toen ſy uyt Vranckrijck quam, om met den Prince van Piemont te trouwen: voorts vindt men de plaetſe van de Poſten, en ontrent twee mijlen in den afganck (die heel nau is, en op veel plaetſen ongemackelijck, daer men de pleyn van Piemont ontdeckt) het dorp van Ferriere, daer men nederwaerts gaet na 't dorp van Novaleſe, de eerſte plaetſe van Piemont aen die zijde, gelegen aen den voet des berghs Cenis, ontrent een mijl van Suza. Men reyſt oock van Grenoble door Chambery, en deſgelijcks van Vienne, en Valoire na Voyron, en Echelles, gelegen op de frontieren van Vranckrijck en Savoyen, ontrent den welcken men gaet door de moeyelijcke paſſagie van la Crotte; die niet lang en duurt, aen het eynde van de Alpen, van waer ontrent twee mijlen zijn tot Chambery.

Daer is noch eenen pas door Val de Tarantaiſe in Savoyen, als men gaet van Montmeillan na Conflans, Briançonnet, een ſtercke plaetſe, en nauwe paſſagie, en voorts naer Aigueblanche, Mouſtiers, S. Iaqueme, Chaſteaufort op den pas, en van hier na Vilette, Eme, S. Maurice en Selz, van waer men komt aen den bergh, de kleyne S. Bernardt genoemt; voorts gaet men nederwaerts na Thuille, 't beginſel des dals van Aoſte, van waer men treckt na Bar, dieſe den wegh van Hannibal heeten: daer naer ontrent een half mijle van deſe paſſagie komt men aen de brugh van S. Martin, gemaeckt, ſoo men ſeyt, van Keyſer Auguſtus, om daer mede Vranckrijck van Italien te ſcheyden: van hier gaet men na Yvrée. Maer den wegh van val d'Aoſte is den ongemackelijckſten om door te komen.

Aengaende de paſſen van Valais in Italien, daer zijn twee wegen naer Sion, waer van die in 't zuyden is, loopt door de valleye van Uren, en 't gebergte Arolle: daer nae komt men in 't dal Penine oft Peline, ſtaende onder het dal d'Aoſte. Daer is noch eenen pas genoemt Kumben, als men van Martinach treckt, en deſen deelt ſich op de bergen, in verſcheyde wegen, waer van die aen die ſlincke zijde is, leydt na den kleynen S. Bernardt, niet verre van Tarantaiſe, den anderen loopt van Antremont naer den grooten Sint Bernardt, en van daer na Aoſte. De bergen van Valais hebben oock veel paſſagien die na Lombardien gaen, waer van eenen door 't geberghte van Griez, door Griez, en Nyfi leydt na de valleye van Antigorio, welck een deel is van het dal de Dome d'Oſcella in 't gebiedt van Milanen: den anderen loopt van 't dorp Brig in Valais, na den bergh Sempion, by de Latiniſten *Sempronius* genoemt, en van de Hooghduytſchen den Simpelberg / en naer Crevola, een plaetſe in den Staet van Milanen. Van Viſp is 'er eenen wegh door den bergh van Saſer, en aen d'ander zijde door den bergh van Matter, die na 't gebiedt van Milanen leydt.

Men reyſt oock, maer met groot gevaer, van den Canton Uri, en ſijn ſtadt Altorf, na Belinzone, en na den Milaenſchen Staet, door de valleye die men de helſche noemt, le Pont tremblant, dat is, de bevende brugh, en den bergh S. Goddart.

De Griſons hebben mede vele wegen om in Italien te komen, den eenen is door Coire naer Thoſſes, daer men een enge en gevaerlijcke paſſagie vindt, midden door groote rotſen en onvaſte bruggen, meeſt gelegen op ſluyſen en ſteyle plaetſen van den Rhijn: men gaet voorts naer Spelugue, en den berg dieſe den moeyelijcken heeten: van hier treckt men naer Clave oft Chiavenne, en van daer naer 't Lac van Como en 't beginſel van 't Milaens gebiedt: men mach oock van Coire gaen door Bevio, en door Septa naer Clavenne, van waer men naer 't lac van Como reyſt. Van Clavenna gaet men naer den Staet der Venetianen door Nouva, en voorts klimt men op eenen moeyelijcken bergh, oft men paſſeert 't Lac de Como, tot het dorp van Pocadado, waer Valtelin begint. En men vervolght ſijnen wegh door Morben, daer men een geberght ontmoet, dat men in den ſomer over reyſt om te gaen naer Bergamo: maer men mach daer in den winter niet over, om de ſneeu: ſoo dat men dan naer Sondres oft Sondrio gaet, een ſtadt van Valtelin, daer na naer 't dorp Villa, gelegen in 't ſelve Valtelin, van waer men naer Edolo gaet, een plaetſe der Venetianen.

Men kan noch van Coire in 't gebiedt der Venetianen komen door drie groote bergen, den eerſten van die is Albora, welck een lange wegh is tuſſchen twee hooge rotſen; en kort daer na vindt men Bernine, van de Françoyſen Berline genoemt, van waer men vijf oft ſes mijlen nederwaerts gaet tot Tiran toe: voorts gaet men naer den bergh Aurigue oft Urigue, van den welcken, door vele andere kleyne bergen, men koomt aen 't lac de Iſeo, gelegen tuſſchen den Staet van Breſſa en Bergamo.

De andere paſſagien door Valtelin zijn ſeer vele; gemerckt dat beneden Tiolo, in 't gebiedt van Groſio, eenen grooten wegh is, die door den bergh Mortirol leyt naer val Camonique in den Staet van Breſſa, daer men ſoo wel in den winter als ſomer gaet door den bergh Auriga, en door de paſſagie dieſe Lizipelli d'Auriga noemen, van een dorp, recht tegen over Tel gelegen, van waer men naer S. Pierre gaet, daer men dien grooten wegh vindt. In 't ſelfde gebiedt van Tel ontmoet men 't dal oft valleye van Belviſo, van waer men den wegh des Staets van Bergamo en van 't dal Camonique neemt. Daer is oock eenen wegh die van de valleye d'Ambria, in 't gebiedt van Piattede, naer 't landt van Bergamo loopt, gelijck mede van de valleye van Madra in 't gebiedt van Fuſina. Daer is oock 't dal de Tartano, in 't gebiedt van Talemone, dat ſich in twee mindere valleyen deelt, genoemt Biorcha en Zoccata, die alle beyde naer den Staet van Bergamo leyden; en men gaet in den ſomer ſeer gemackelijck door deſe valleyen naer Bergamo. Van Bormio, welck een deel van Valtelin is, gaet men naer de valley Camonica, in den Staet der Venetianen, en naer Ponte de Legno, door ſeer rouwe en harde wegen, die in den winter onganckbaer zijn.

Aen d'ander zijde is 'er eenen pas in 't gebiedt van Pedeſma in Valtelin, door welcken men naer val de Saſina, in 't Hertoghdom van Milanen, gaet: Planta di Dio ſtreckt tot Scaleta, van waer men naer 't lac di Como reyſt, met trappen in de rotſen gehouwen.

Om van Tirol in Italien te komen, treckt men van Inſpruck naer Steinach, een ſtadt van Tirol, daer na gaet men over den moeyelijcken bergh Brenner, aen wiens ander zijde ontmoet men de ſtadt Sterzingen, en voorts naer Cluſe, by de Duytſchen Clauſen genoemt, en de Italianen Chiuſa, van wegen ſijn enge paſſagie; daer weynigh menſchen vele konnen wederſtaen: van hier gaet men naer Bolzan oft Botzen, 't beginſel des Staets van Trenten gelegen in de Alpen; voorts naer de ſtadt Neumarck, en van daer naer Trenten, en dan naer 't fort van Cluſe oft Chiuſe in 't gebiet van Verona, ontrent de grenſen van 't Biſdom Trenten.

Men gaet oock uyt Beyeren naer Lago di Garda, den Staet van Breſſa en Verona, van Bruck, een ſtadt in Beyeren, door Barkirck, een dorp van Tirol, naer Seefeld, Inſpruck en Trenten. Daer-en-boven kanmen van Inſpruck en Sterzingen naer Treviſe en Padua reyſen door Chiuſa in 't gebiedt van Trenten gelegen, Botzen, Neumarck, Trenten, Chiuſa der Venetianen, en Caſtel-Franco, van waer men naer Treviſe gaet, en voorts naer Padua. Men kan oock uyt Beyeren naer Brixen trecken, en voorts naer Feltrin, en 't gebiedt van Bellunen, behoorende onder Marca Treviſana der Venetianen, door de moeyelijcke Iuliſche Alpen.

De Carniſche Alpen hebben twee paſſen: den eenen leyt naer Villach in Carinthien, ontrent de riviere Liſonzo: den anderen loopt van Laubach oft Lubiana naer Friul, door S. Geertruids boſch. En al is 't dat de nature aen alle andere kanten van Italien de paſſagien moeyelijck gemaeckt heeft, en quaet om aen te komen, als een borſtwering en ſtercke wallen, ſoo heeftſe nochtans den pas tuſſchen Gradiſque en Gorits, goet en gemackelijck gemaeckt: door deſen zijn de Turcken in den tijdt van Bajazet in Italien gekomen, en hebben heel Friul afgeloopen, en paſſerende drooghs voets der ſelver rivieren, als mede die van Marca Treviſana, zijn ontrent de poorten van Treviſe gekomen. Onder den Koning Theodoricus hebben de Gothen, en daer na de Venetianen getracht deſen pas met eenen muur te ſluyten, die men mach noemen de groote poort van Italien, en tot dien eynde wierd Grodiſque en Goritz verſterckt. Maer dit was te vergeefs, om dat 'er tuſſchen die twee plaetſen noch een vlack pleyn lagh: tien oft twaelf mijlen groot, dat voor de Barbaren open lagh, tegens welcke de Venetianen langs henen een groote geſloten gracht maeckten, die haer mede nergens toe gedient heeft, gelijck oock de verſterckinge van de ſtadt Aquilea de Romeynen niet geholpen heeft; maer is na een drie-jarige belegering van Attila Koning der Hunnen gewonnen.

wonnen. Doch hebben de Venetianen ten laetſten het ſtercke fort Palma in die quartieren gemaekt, om daer te ſtutten, die door de voorſchreven paſſagie in Italien ſouden willen komen.

Apennin. De bergh Apennin is als een arm van de zeebergen, en begint by Nizza, op de ſtrandt van Genua, en loopt voorts dwars door Italien, het ſelve deelende van 't weſt naer 't ooſt tot Marca d'Ancona, daer hy ſich naer 't zuyden draeyt, en loopt met verſcheyde kromten en bochten midden door 't Koningrijck Napels, tot C. d'Armes, Reggio, en de Siciliaenſche zee, daer hy eyndight. Het hooghſte deſes berghs noemen de Schippers hedensdaeghs Punta di Talo. De andere voornaemſte bergen zijn meeſt altemael in 't beſonder geſtelt, elck in ſijn eygen landt.

Rivieren. De principaelſte riviere van Italien is de *Po*, by de oude Schrijvers *Padus* en *Eridanus* genoemt, die op den bergh Viſo oft Viſuvius in Piemont ontſpringt, en van daer loopende door Turin, Caſal en Cremona, gaet dwars door Lombardien, en een deel van Romanien, daer na valtſe in de Adriatiſche zee door de monden van Primaro, Volana, Albero, Goro, en Fornaci, die oock ſoo vele havenen maken. Onderwegen ontfangt hy in Piemont de mindere rivieren Grane, Maire, Veraite, Gilbe, Pelles, met Chiſon, Chiſola, de twee Dorien en Orco, komende uyt d'Alpen: in Montferrat wordtſe vergroot met de Seſia, in den Staet van Milanen met den *Taner*: vermeerdert met de rivieren en beecken Gez, Sture, Borbe, Triom, Belbo, Ler, en Orbe: voorts in de noordzijde van 't ſelve Milaenſche gebiedt wordtſe verrijckt met de Gogne, Teſin, Lambro, Adde en Serio: en in 't zuyden, met Sorivia, en Staffora: ten laetſten in den Staet van Placentia en Parma, met Trebbia, Nura, Larda, Stiron, Tar, Parma en Lenza. Daer-en-boven loopen in de Po in den Staet van Mantua, naer 't noorden, de Oglio en Chieſa, die in de Oglio en Mince valt, ſpruytende uyt Lac de Garde; en in het zuyden Chroſtolo en Secchia. In Romanien ontfangtſe de Thion, Panaro, de Rhijn van Bolonien, Idice en Tartaro.

De voornaemſte rivier naer de Po, is de Tiber, eertijdts geheeten *Tiberis*, *Tibris*, en *Albula*, nu van de Italianen *Tevere*, wiens oorſprong op den berg Apennin is, by de grenſen des gebiets van Arezzo. In 't beginſel is ſy kleyn, daer na wordtſe ſoo groot door veel rivieren die daer inloopen, datſe ſchepen draeght, waer van de vermaertſte zijn de Nera of Negra, eertijts Nar genoemt; de Chiana oft der ouden Glanis, daer de Paglia ſich mede vermengt; de Chiazzo, die ſich in de riviere Topin, by de Latiniſten Tinna en Tinia geheeten, ſtort, na datſe eerſt met de oude Clitumnus verrijckt is: de Farfaro, der Latiniſten Fabaris: de Caminato, anders Rio Moſſo, en in vorige tijden Allia genoemt: de Teveron, oft Anien, die door de ſtadt Tivoli loopt, en Dachia, voor deſen Almo oft Almon geheeten. Voorts de Tiber van de bergen vallende, doorwandelt Toſcanen, niet verre van Civita Caſtellana, Perugia en Otricoli, en ſcheyt Toſcanen van Umbria en Sabinen: daer na loopende door Romen, ontlaſt haer in de Tyrrheenſche zee, by de ſtadt Oſtia.

Op de kuſt van Genua en de palen van Italien is *Varo* de vermaertſte rivier, in 't Latijn *Varus*, die in d'Alpen ſpruyt ontrent S. Steven, en valt in de Marſiliaenſche zee, nae datſe de rivieren Caremp, Lavaire, Eſteron, Lince en Veſubie mede genomen heeft. Maer deſe rivier behoort meer aen Vranckrijck als aen Italien.

De andere volgende rivieren en in de Tyrrheenſche zee loopende, zijn *Palion*, eertijdts *Paulon* genoemt: *Porzevere* oft *Porciſera*, die uyt den Apennin vloeyt: *Feriſano* oft *Feritor*: *Lavagna*, die men meent de *Entella* van Ptolemæus te zijn: en *Magra*, van Strabo *Macra* geheeten, en van Ptolemæus *Macralla*, het eynde van Ligurien.

De rivieren van Toſcanen, die haer wateren in de Tyrrheenſche zee loſen, en d'andere volgen, zijn *Lavenza*, *Freddo*, *Serchio* oft *Oſari*, eertijdts *Auſer* en *Auſur* genoemt: voorts Arno oft Arnus, een der voornaemſte rivieren van Italien, die op den bergh Apennin ontſpringt, in de plaets die men Falerona noemt, en vallende van de ſteyle rotſen, laet de ſtadt Arezzo aen de ſlincker zijde, loopt door Florencen en Piſa, en van daer in de zee, eerſt vergroot zijnde met de rivieren en beken Craina, Solana, Rena, Reſcho, Seva, die door Mugello vloeyt; en met Mugnone, die oock van den Apennin komende by Florencen in den Arno valt. Daer-en-boven de rivieren Terzola, Biſenzo, mede nemende de beeck Marina; Ombrone die haer mengende met de Stella ontrent Carmagnan in de Arno loopt, recht tegen over den bergh Luppo: *Peſcia* vergroot van Rivola; Staggia, Corſolana, Archiano, Peſtilione, Elſa, en Era. De andere principaelſte rivieren van Toſcanen naer de Arno zijn *Cecina* oft Cecinna, die uyt den voet van Montette ſpruyt, vloeyt door 't gebiedt van Volaterra, en loopt in zee: Cornia, die door den Staet van Campiglia wandelt, en ſich in zee begeeft, oft in den nabuurigen lac ontrent Plombin: *Alma*, *Prile*, die van de bergen by Maſſa gelegen komt, en in 't meir van Prile loopt. *Ombrone*, eertijts Umbro en Ombros, (een andere rivier als die in de Arno valt) die vermeerdert wordt met de Arbia, Treſſa, Sora, Sila, Meriſa, en Orcia, die den Aſſo en Formo ontfangt: voorts zijnder de rivieren *Oſa*, *Albengia*, *Peſcia*, *Marta*, *Mognone*, eertijdts Minio en Munio genoemt; *Eri*, *Vacina*, *Sanguinaria* en *Aron*, heel naer den *Tiber*.

De rivieren van Campania di Roma, behalven de Tiber, zijn *Rivo*, eertijdts *Numicus*; de *Stura*, noch ſijnen ouden naem behoudende, en *Aufente*, oft *Baudino*, in vorige tijden *Vfens* geheeten, die in de Tyrrheenſche zee loopt, tuſſchen Terracina, en Piperni.

Aengaende de rivieren van 't Koningrijck Napels, ſpreken wy in de beſchrijvinge des ſelfs. De Marca van Ancona heeft veel rivieren die in de Adriatiſche zee loopen, als Aſono, waer van den mondt oft uytganck is tien mijlen van dien van Tronto, die Abruzzo en 't Koningrijck Napels ſcheyt van dat landt: de Tigna, die van 't geberghte Apennin komt, en loopende door 't gebiedt van Ferme valt in de zee: de Leto Mort: de Chiento, wiens oorſprong is in den Apennin onder Camerin en Seraval, en met welcken ſich vermengen de Piaſtra en Calderola, de Leto

Vif:

Vif: de Potenza, die uyt den Apennin vloeyt boven Mattelica, en ſtort ſich in de Adriatiſche zee; als oock de Aſpido oft Muſon: de Fiumeſino, eertijdts Æſis genoemt, die in vorige tijden de uyterſte pael van Gallia Cisalpina was: de Miſſa, die ontrent Sinaglie paſſeert, en ontfangt den Sentino, die ontrent de muuren van Saſſoferrato loopt; de Ceſano, by de oude Ceſanus genoemt: de Metro, eertijdts Metaurum, vermaert om de victorie die Livius Salinator hier ontrent gehad heeft tegen Aſdrubal: deſe ontſpringt in den Apennin, en ontfangt de rivier Candian ontrent Foſſombron, daer nae valtſe in de zee ontrent Fano: de Argila die mede in de zee loopt: en de Folia by de oude ſchrijvers *Iſaurus* en *Piſaurus* genoemt, die van den Apennin vloeyt, en loopt voorby Peſaro, daer een ſteenen brugge is, die de Marcam en Romanien ſcheyt, en daer na het beecxken Albs, eertijdts Sapis geheeten, mede nemende, ontlaſt ſich in de zee, beneden Maceraten van Montfeltre.

De rivieren van Romanien die in de zee vallen, zijn Catolica, Vintinella, Conca, eertijdts Cruſtinum, Marecchia, die ſich ontrent Rimini looſt: Piſatello, by de oude *Rubicon*, die nae de Æſis, de oude pael van Italien en Gallia Cisalpina was: Savio, in vorige tijden *Iſapis* en *Sapis*, aen wiens uytgang Auguſtus een ſcheeps-armade hielt, om de Adriatiſche zee te bevryden: Bedeſe oft de oude *Bedeſum*, wiens mondt oft uytloop de haven van Ravenna maeckte: de Ronco, van Blondus Bidens geheeten, die nu de haven van Ravenna maeckt: en de Monton, by Plinius Vitis, en by die van onſen tijdt Azuedotto genoemt, die op den Apennin ontſpringt ontrent den Tiber, daer men by moet voegen daer ick van geſproken heb, die haer wateren in de Po loſſen.

Belangende de rivieren des gebiedts van Padua, Vicenza, Verona en Treviſa, daer van ſullen wy ſpreken in de beſchrijvinge van het Dogado; als oock van die in 't gebiedt van Breſſa, en Bergamo zijn, onder de gene die in de Po loopen; daer-en-boven van die onder Friul en Iſtrien hooren, maken wy gewagh in de beſchrijvinge der ſelve Provincien.

Meeren. In Italien zijn mede veel poelen oft meeren, waer van de voornaemſte zijn het lac oft meer van Perugen, by de oude Schrijvers geheeten *Traſimenus* oft *Traſumenus*, ontrent het welck Hannibal de Romeynen in Toſcanen verſlagen heeft: dit lac is bynae dertigh mylen groot in ſijn omloop, en vol viſſchen: 't Lac de Bolſena, eertijdts *Vulſinius*, groot 24 mylen in 't rondt, gelegen in 't Patrimonie van S. Pieter, en vol palingen oft ael: 't Lac de Celano, eertijdts in oudt Latio, nu in Abruzzo gelegen, by de ouden *Fucinus* genoemt: omtrent dat van Celano en de vermaertſte des Koningrijcks Napels, 't Lac de Norſe in Marca Ancona, daer, ſoo men ſegt, de duyvelen danſſen: 't Lac de Piediluco in Umbrien, eertijdts *Velinus*, welck, na de meeninge van vele, het middelpunt van Italien is: *'t Lac Maggior* in den Staet van Milanen, by de ouden *Verbanus* en Hooghduytſchen Lang-See geheeten, veertigh mijlen lang, en ſeven breet, door wiens lengte de rivier Teſin loopt, die voorts 't gebiet van Milanen doorwandelt: hier ontrent is 't Lac d'Orte: 't Lac de Come, in vorige tijden *Larius*, light wat diep in der Venetianen landt, en is bynae ſoo groot als 't lac Maggior. Hier zijn noch 't lac d'Iſeo, eertijdts *Sebinus*: 't Lac di Idre gelegen tuſſchen 't lac d'Iſeo en lac de Garde, eertijts *Benacus* genoemt, een van de ſchoonſte in Italien, rijck van truyten en carpers, ſich ſtreckende zuyden en noorden 35 mylen lang, en 15 breedt, tot in 't gebiedt van Trenten, en ſcheydende 't gebiedt van Breſſa en Verona.

Lucht. De lucht van Italien is meeſt overal ſoet, gematight en geſont, de noorde winden zijn niet te kout, en de zuyde niet te heet, ſoo datſe de vruchten des aerdtrijcks niet beſchadigen, of het teelen van 't vee verhinderen: de vier ſaiſoenen oft tijden des jaers zijn byna overal gematight, ſoo dat men in veel plaetſen een geduurige lente en ſomer ſchijnt te hebben.

Wateren. Hier zijn veel fonteynen, meeren en rivieren, ſoo tot nootdruft en vermaeck der menſchen en beeſten, als om het aerdtrijck vruchtbaer te maken: behalven dat men veel warme en geſontmakende wateren vindt, principael in Romanie, in 't gebiedt van Breſſa, Padua en Luca: in 't landt van Volaterre, Siene, Viterbe en Peruſe: in Terra di Lavoro van 't Koningrijck Napels, in Piemont, Montferrat, en Friul.

Landouwe. De landouwe wort bevochtight met veel wateren, dieſe aengenaem en vruchtbaer maken van alles dat men ſoude mogen wenſchen. De lengte doorſneden van den Apennin heeft aen beyde zijden, dan ſchoone velden, dan fraeye vlackten en dalen met luſtige heuvelen onderſcheyden, en van alle kanten koſtelijcke landerijen, vruchtbare ackers, dichte boſſchagien, vette weyden, vol gras en bloemen.

Vruchtbaerheyt. Italien draeght tarwe en alderhande granen in grooten overvloet, byſonder in Lombardien, 't Koningrijck Napels, Marca Treviſi, en in Maremmes of by de zee-kuſten van Toſcanen.

Daer is menighte van verſcheyde wijnen, als wijn Grec van den bergh Somma, in 't Koningrijck Napels, den witten Chiarello van Napels, die ſerp is; den witten Aſprigo van Napels, die een open lijf maeckt; den goeden wijn Grec van Iſchia; den witten en rooden van Salern, en Sanſeverin, alle wijnen van 't Koningrijck Napels: den witten Albano, en rooden van Campagne de Roma; den excellenten rooden van Magnaguerra, en den witten van Caſtel Candolfo: den witten en rooden van de kuſten van Genua; den wijn van Tagie in 't gebiedt van Genua, kleyn, maer ſeer geſont; den koſtelijcken rooden wijn, dieſe Lacryma noemen, in 't Koningrijck Napels: de ſuyvere en oprechte Muſcadellen van Montferrat, en andere plaetſen: de wijnen van Friul en veel andere landen.

Hier is overvloedt van olie, meeſtendeel op de kuſten van Genua, Toſcanen, Poüillen en Terre d'Otranto: als mede van allerley fruyt, ja van het uytnemende en beſte, te weten oranje-appelen, limoenen, citroenen, en granaet-

appe-

appelen. In 't Koningrijck Napels waſt oock veel ſuycker, katoen en moerbeſi-boomen, waer van de bladeren meer geacht worden als de vruchten, om dat de wormen daer van haer voetſel hebben, die overvloedigh zijde maken, principael in Calabrien, daer-en-boven in Toſcanen, Lombardien, Marca Treviſana en 't gebiedt van Bologne. Men ſiet aen alle kanten, behalven de fruytboomen, veel boſſchen, die de inwoonderen meer gebruycken tot huyſen, ſchepen en galeyen te bouwen, als tot brant-hout.

Mynen. Italien heeft veel mynen ſoo in de Alpen, als op haer grenſen en in den Apennin. 't Koningrijck Napels heeft 'er ſommige van goudt en ſilver, als oock Toſcanen en eenige andere landen, die mede vele verſcheyden metalen hebben. Wat het yſer belangt, hier van zijn veel mynen oft aderen in 't gebiedt van Breſſa, Bellunen, Cadorin, en andere der Venetianen, als oock in Montferrat, in de juriſdictie van Genua, in 't eylandt Elba en elders. Daer wordt quickſilver gegraven ontrent Friul, by de rivier Hydra, en menighte aluyn, ſoo in den ſtreeck van Volterre, als ſommige plaetſen behoorende onder den Staet der Kercken, en in het Koningrijck Napels, daer men oock veel ſulphurs vindt.

Steenen. Hier zijn veel ſchoone ſteenkuylen van albaſter, ſoo in 't gebiedt van Volterre als Breſſa: van wit marmer in Lunigiaen: van tibertin-ſteen, ſchoon en ſterck bynae als marmer, in Tivoli: van Iſtriſchen ſteen, ſeer geacht van de Italianen, tot Rovigno: en van verſcheyden ſoorten van marmer, en ſchoone ſteen in veel andere plaetſen: 't welck d'oorſaeck is, dat men in Italien meer heerlijcke kercken, paleyſen en gebouwen vint, als in eenigh ander landtſchap des werelts.

Men vindt 'er oock koſtelijck geſteent, namentlijck in Calabrien, Toſcanen, en Lombardien, als berillen, agaten, caſſiodonen, cornalinen, jaſpiden, criſtallyn, en ontrent de oevers korael.

Beeſten. In de boſſchen onthoudt ſich veel wild gediert bequaem tot de jaght: de weyden en velden zijn vol groot en kleyn vee, onder welck oock buffels zijn, die men in Vranckrijck en Nederlandt niet en ſiet: meeren en rivieren geven menighte van ſeer goede viſſchen, byſonder uytnemende welſmakende carpers, deſgelijcke Vranckrijck en Nederlandt niet en hebben, deſe zijn in Lac de Garde, en ſommige andere wateren.

Aerdt en manieren der Inwoonderen in oude tijden. De Italianen zijn meeſtendeel groot en ſchoon, lang van leden, en ſoo ſtrijdtbaer, dat het genoeghte is deſe deucht in haer te kennen, ſoo door hare manlijcke daden, als door het verhalen van de Hiſtoryſchrijvers. In 't beginſel geneerden ſy haer met kudden ſchapen te weyden en op te queken, daer na heeftſe haren Koning Italus het landt doen bouwen, ſtellende ordinaris acht oſſen aen eenen ploegh. Haer nieuwgeboren kinderen brachtenſe aen de rivieren om te waſſen, oock als 't vroos, om het lichaem hart en ſterck te maken: daer na alſe groot genoegh waren, gingenſe ter jaght, leerden wel te paerde rijden, en met den boge ſchieten, werck-

Oeffeningen.

ten in 't veldt, en volghden den krijgh. Ia de oude mannen leyden de wapenen niet af, maer waren altijdt beſich om buyt te maken, en leefden van 't gene dat ſy andere ontjaeght hadden. Daer na begaven ſy haer ſoo wel tot de ſtudien als tot de wapens, gelijck de hiſtorien, en veel geleerde boecken by haer Hiſtoryſchrijvers, Orateurs, Poëten, en Rechtsgeleerden geſchreven, ons te kennen geven.

De Italiaenſche vrouwen en droncken geenen wijn, en de reyſende man, komende in de herbergh, maeckten geen beding van de ſpijſe die hy ſoude eten, maer teerden met den weert, en wiſt wat hy voor de maeltijdt betaelde. De weert daer-en-tegens ontfinckſe beleefdelijck, en tracteerdenſe eerlijck, nemende voor de maeltijdt het derde deel van een obolus, dat is ontrent eenen halven ſtuyver.

Talen. In Italien zijn veel talen geweeſt, waer van de voornaemſte waren de Latijnſche, Grieckſche, Toſcaenſche, Oſſche, Volſche, behalven de Franſche. De Latijnſche was tweederley, de oude en nieuwe, waer van d'eerſte allengskens ſoo verandert is, dat, ten tijde van Polybius, de Romeynen, in de oude geſchiedeniſſen en ſchriften ervaren, qualijck en met groote moeyte verſtonden ſommige woorden des eerſten verbonts tuſſchen de Romeynen en die van Carthago gemaeckt: en ten tijde der Keyſers en verſtonden de Saliaenſche Prieſters de veerſen oft dichten niet die ſy ſongen. De Grieckſche was in 't gebruyck by de meeſte inwoonderen des Koningrijcks Napels, principael by die van Groot Græcia, daer de Griecken veel volckeren gebracht hadden, als oock in veel andere landen. De geleerde ſeggen, dat de Toſcaenſche tael haren oorſprong heeft van de Syriſche, gelijck het woordt Æſar getuyght, welck Godt beduyt, en meer andere woorden daer men op gelet heeft. De Oſſche en Volſche talen waren onderſcheyden van de Latijnſche, en wat vermengelt met de Sabinſche. De Brutianen ſpraken twee talen, Oſſche en Grieckſche, als mede die van Magna Græcia, en de Samniten gebruyckten oock de Oſſche tael. De Sabinen hadden mede een beſondere tael, die naer de Grieckſche trock, ſoo men kan mercken in 't woort Alpum, welck der Griecken Alphon is: en in 't woordt Nero, en ſommige andere. De Lucanen hadden mede een beſonder tael, die men niet en weet oftſe Griecks oft Latijns was, hoewel datſe naer 't Griecks ſcheen te trecken. De Tuſculaenſche, Prænеſtinſche, Lanuvinſche, Marſche, en Tarracinſche ſpraken, ſchijnen meer eygen manieren van ſpreken, en ſpruyten der Latijnſche tael geweeſt te zijn, als beſondere ſpraken.

Oude macht. Aengaende de oude maght van Italien, ten tijde der Burgermeeſteren L. Paulus Æmilius en C. Attilius Regulus, als den roep was van de koomſte der Françoiſen, brocht ſy op de been 80000 mannen te paerde, en 700000 te voet, ſonder eenige uytheemſche hulp, en ſonder in 't voornoemde getal te vervatten de volckeren woonende aen gene zijde van de Po.

Oude regeering. Italien wierd in oude tijden geregeert van Koningen, onder welcke Saturnus was, dieſe Sa-

turniam dede noemen; daer na had Italus 't gebiedt, dieſe nae hem Italiam noemde, en gaf de Inwoonderen wetten, ſtellende Gemeenten. Maer daer na iſſe verdeelt in verſcheyden Prinsdommen en Republijcken, die ten laetſten altemael de Romeynen onderworpen zijn geweeſt, gelijck ons de hiſtorien getuygen.

Daer na iſſe onder de Keyſers geweeſt tot den tijdt van Odoacer Koning der Herulen, die verwonnen wierd van Theodoric Koning der Gothen, die Koning van Italien bleef. Maer ſijn nakomelingen zijn verwonnen van de Veltoverſte des Keyſers Iuſtiniaen, en nae dat de Gothen verdreven waren, heeft Narſes, Stadthouder des Keyſers, Italien ſeſtien jaren geregeert; voorts hebben de Longobarden haer meeſter gemaeckt van het meeſte deel, deelende de ingenomen landen in twee Marcken en vier Hertoghdommen: de twee Marcken waren, die van Ancona en Treviſo; de vier Hertoghdommen, Spoleten, Benevanten, Friul en Turin: 't overige wierd geregeert door de Exarchen geſonden van de Keyſers uyt den Ooſten, die haren ſtoel te Ravenne ſtelden: maer de Longobarden, haer uyt Ravenne en het gantſch Exarchaet gejaeght hebbende, in 't jaer ons Heeren 751, en in 't 183 naer den eerſten Exarch Longin, zijn meeſters van heel Italien gebleven, uytgeſondert Romen, welckſe ſoo ſeer benauwt hebben, dat de Pauſen, geen hoop hebbende om door de Keyſers van Conſtantinopolen geholpen te worden, haer toevlucht genomen hebben tot de Koningen van Vranckrijck: ſoo dat ten laetſten Carel de Groote den Koning Diderick verwonnen en gevangen heeft, en een eynde van der Longobarden heerſchappye gemaeckt, ſchenckende aen den Stoel van Romen Ravenne, met het Exarchaet, Romanien, en Marca d'Ancona.

Daer nae zijn de Françoyſen als meeſters van Italien gebleven, en Carel de Groote van Paus Stephanus Keyſer van Weſten gemaeckt zijnde, heeft ſijn ſoon Pepin Koning van Italien verklaert, die van Paus Adriaen geſalft is: maer ſtervende voor ſijn vader, heeft in 't Rijck van Italien ſijn ſoon Bernard tot naeſaet gehad, die als Koning gekroont is van den Aertzbiſſchop van Milanen, met bewilliginge van Carel de Groote. Maer om dat hy ſijn oom Keyſer Lodewijck de Goede woude beletten in Italien te komen, en Vranckrijck te ontnemen, dat hy ſeyde hem ſelven toe te komen, is hy door den voorſchreven Keyſer gevangen, en in een klooſter als in een gevangeniſſe geſloten, na dat hem eerſt de oogen uytgeſteken waren. Hier na is Italien onder het Keyſerrijck gebleven, en Lodewijck de II, ſoon des Keyſers Lotharii is van ſijn vader Koning van Italien gemaeckt, en van Paus Sergius de II gekroont.

Als Keyſer Arnoldus hier na regeerde, hebben ſommige Italiaenſche Princen haer ſelven verheven en Koningen geheeten, en tytelen des Keyſerrijcks van de Pauſen verkregen. De eerſte waren Wido oft Guido Hertogh van Spoleten, en Berengarius Hertogh van Friul, alle beyde van de afkoomſte der Longobarden, die Koningen van Italien genoemt zijn, en na der handt van de Pauſen Keyſers gekroont. Doch Guido regeerde niet lang, maer Berengarius hielt het Koningrijck tegens den Keyſer Arnoldus, Guido ſijn ſoon, en Lambertus ſijn naſaet, ſoo wel onder den tytel van Koning als Keyſer, en tegen Lodewijck de IV, ſoon van Bozon, Koning van Provence, en neve van Lodewijck de Jonge, alle Koningen en Keyſers van Italien, als oock tegens Rodolphus Koning van Bourgondien en Italien; daer nae als Berengarius in 't jaer 923 overleden was, bleef de voorſchreven Rodolphus alleen Koning van Italien ontrent vier jaren, te weten tot het jaer 926, wanneer hy 't ſelfde verliet. Daer na is Hugo Grave van Arles, te voren van de Princen ontboden zijnde, Koning verklaert, en regeerde twintigh jaren in Italien, vijf jaren alleen, en vijftien met ſijn ſoon Lotharius, die te Pavien van ſijn vader Koning gemaeckt is, en vier jaer alleen regeerde. Ten laetſten is Berengarius de II, ſoon van Albertus, Grave van Ivreen, en neve van Berengarius de I, Koning van Italien geworden. Deſe van Keyſer Ottho de I gedwongen 't Koningrijck te verlaten, is in Duytſlandt balling geweeſt. Adelbert ſijn ſoon, die den vader oock Koning van Italien geſtelt hadde, is t'ſamen met hem van 't Koningrijck berooft door den ſelven Ottho in 't jaer 964.

Van die tijdt af hebben de Keyſeren Otthones, Henricken, en Fredericken veel ſwarigheden gehad, want gemerckt dat Carel de Groote aen den Stoel van Romen een deel van Italien gegeven had; en daer na Mathildis Bonifacius dochter, Hertoginne van Lombardien en Toſcanen, Marquiſe van Parme, Mantua, Ferrare, Spoleten, Ancona en Piſa, en Gravinne van Canoſe, die 't met de Pauſen hield tegens Keyſer Henrick de IV, met teſtament den voorſchreven Stoel van Romen een deel van de Heerlijckheden dieſe in Lombardien en Tuſcanen beſeten had, met 't Marquiſaetſchap Ferrare gemaeckt hadde, begonnen d'andere deelen haer allenskens van het Keyſerrijck te ontrecken. Pouillen en Napels wierden een Erf-koningrijck, door de macht der Normannen die 't vermeeſterden: Milanen, Florentien, Genua, Venetien, en veel andere ſteden, verloſten haer van 't jock der Keyſeren, daer nae tot gehoorſaemheydt gebracht, hebbenſe wederom het ſelve verworpen. De Venetianen, die van 't beginſel des opgangs van haer ſtadt machtigh geworden waren, maeckten alle dage haer palen grooter. Sommige onachtſame en verſuymende Keyſers hebben oock eenige ſteden verſet oft te pande geſtelt, en mede voor ſekere ſomme geldts vry gemaeckt: daer-en-boven veel Gouverneurs en kloecke Capiteynen hebben veel landen vermeeſtert en als erfgoedt beſeten, die haer voor ſekeren tijdt alleen van de Keyſers bevolen waren; ſoo dat Italien van doen af bleef verdeelt in verſcheyden Heerlijckheden.

Wat de Afgoderye en ſuperſtitie der Italianen belangt, waer van die van Toſcanen meeſters waren, en de Romeynen haer diſcipulen oft leerjongers, die daer nae den Godtsdienſt en cere- *Oude Religie.*

ceremonien van verſcheyden volckeren aennamen, ſal men de beſchrijvinge in elcke Provincie beſonder ſien, daer men van de eygendom van iegelijck handelt.

Hedensdaeghſche manieren en aert.

De Italianen zijn in 't gemeen van verſcheyden koleur en lengte, nae de landen daerſe in woonen. Die in 't noorden, als die van Lombardien, en de Venetianen, hebbende byna de ſelfde lucht gelijck de Françoyſen, zijn groot, wit, en het hayr treckt meeſt naer 't geel: maer in de landen die naer den ooſten en zuyden leggen, als het meeſte deel van Toſcanen, Campanien van Romen, Terra di Lavoro, Principato, Baſilicata, en Calabrien, zijn de inwoonderen kleynder, bruyn, en van koleur en lengte de Spanjaerts ſeer gelijck. Maer de vrouwen gebruycken ſeker water dat 'et hayr geel en blont maekt, voornamelijck die van Venetien, daerſe het ſchoonſte en blontſte geel hayr hebben, dat men ſoude konnen ſien: hebben mede ſchoon wit en roodt om hen aenſicht te blancketten, en aengenaem te maken, en ſoo de werelt te bedriegen en te betooveren. Voorts zijnſe geern groot en wel geſtelt van lichaem, waer van een ſpreeckwoordt is: *Grande, & groſſa mi faccia Iddio, che bianca & roſſa mi faro io:* dat is, Godt wil my groot en lijvigh maken, wit en roodt ſal ick ſelver doen. In 't generael willenſe ſtatigh van weſen voor den dagh komen, en maken daerom eenen tragen ganck, en tellen byna haer paſſen, om te toonen datſe ſedigh van manieren zijn, en haer bedrijf eenige achtbaerheydt te geven.

Verſtant en genegentheyt.

De Italianen hebben in der waerheydt goet verſtant, vaerdigh om alle wetenſchappen en konſten te begrijpen, en bequaem om in alle ſaken gebruyckt te worden, ſeer genegen tot ſaken van Staet en oorlogh: ſy zijn oock heel bequaem tot den koophandel, en liſtigh om iets te vinden dat winſte bybrengt, en de gedachten der menſchen te ontdecken door de minſte teeckenen. Daer is niet ſoo hoogh dat haer-lieden ſcherpſinnigheyt niet en vat, oft niet ſoo ſwaer datſe niet bekoomt, en gemeenlijck konnen ſy haer voegen in alle ſoorten van geluck en ongeluck: en begeven haer tot groote deught oft ondeught, niet door ingeven, oft beweging der natuure, maer met voordacht. Sy en ſparen geen arbeydt, moeyte, dienſtbaerheyt, oft verkleyninge om rijck te worden, haer ſelven met lange hope vertrooſtende, om ten laetſten een goede uytkomſte te verkrijgen. Sy zijn meeſtendeel ſparigh, wel huyshoudende, voorſichtigh, gau en vlijtigh; waer door vele uyt het gemeen en ſlecht volck, tot groote eer en rijckdommen gekomen zijn.

Daer-en-boven zijnſe voorſichtigh in haer raedſlagen, als mede in 't volvoeren van haer ſaken, ja oock in 't midden van haer genuchten en welluſten: ſy hebben een eygen manier van leven en kleederen; zijn eergierigh, en van groote couragie, niemant geern onderworpen, hoewel datſe van langen tijdt genootſaeckt en gewent zijn hare Vorſten en Princen, oock uytheemſche, te gehoorſamen: ſy zijn uytermaten beleeft, ſoet van ſpraeck, devoot, en barmhartigh, vinden en gebruycken veel nieuwe woorden en kluchten: zijn aengenaem en vriendelijck in haren handel boven alle volckeren, en beleefder aen de uytlandtſche als alle andere, ſoo dat 'er geen volck lichtelijcker kennis met de vreemdelingen maeckt, oft den reyſenden man, die van eenigh aenſien is, meerder eere bewijſt.

Sy hebben ontallijcke manieren van haren dienſt te preſenteren, beleefde en als betooverende woorden, en de beſte die men ſoude konnen bedencken om iemant te bewegen en tot ſijn meeninge te brengen. In vrientſchap te houden zijnſe vierigh en volherdigh, en alſe oprecht iet beminnen, ſtellen ſy haer daer voor in alle gevaer. Sy hebben een goede manier van ſchimpen en ſpotten, ſoo nochtans datſe de lieden met eeren niet en verſtooren, en verſwijgen oft verlieſen liever een ſchoon oft kluchtigh woort, als eenen goeden vrient, en laten niet in wercken oft woorden voorby gaen, daer mede ſy iemant ſouden konnen verbinden, 't en zy met opgeſetten wil, oft om eenigh onredelijck menſch qualijck te bejegenen.

In tijden van oorlogh zijnſe ſtandtvaſtigh in haer beleydt, meer als veel andere volckeren, hoewel datſe ſomtijdts veranderen nae dat de gelegentheyt der ſaken, die hen voorvallen, vereyſcht. Haer Overſten en Capiteynen zijnſe boven maten gehoorſaem, en haer voetvolck is bequaem tot alle aenſlagen, gelijck de Spanjaerden; zijn ſober, en ſtellen niet in 't werck, 't en zy dat s'er te voren met rijpen raedt wel op gelet hebben.

Wat de ſtudien belangt, de Milanoiſen beminnen de Keyſerlijcke Rechten, die van Pavien de Sophiſterye, de Florentinen de natuurlijcke Philoſophie oft Phyſicam, de Senoiſen Dialecticam oft konſt van wel te diſputeren, de Lucoiſen de Theologie oft wetenſchap in Goddelijcke ſaken, de Venetianen de Muſijck, de Paduanen de Medicine, die van Verona de vrye konſten, als Grammaticam, Poëſy en Rhetoricam, dat is, de konſten van wel te leeren leſen en ſchrijven, vaerſen te maken, en welſprekentheyt; de Vicentinen de Philoſophiam Moralem, dat is, de wetenſchap van goede en burgerlijcke manieren, die van Mantua de Hebreeuſche tael, de Napolitanen de Toſcaenſche, die van Calabrien de Grieckſche, die van Bolonien Mathematicam oft Wiskonſt, en de Peruſinen de Geeſtelijcke Rechten.

In den koophandel zijn de Florentinen loos, de Lucoiſen getrouw, de Genevoiſen patientigh en naerſtigh, de Venetianen reael en goet om mede te handelen, en de Milanoiſen open van herten.

Oeffeningen.

De voornaemſten Adel volght meeſtendeel den krijgh, oft begeeft hem tot den geeſtelijcken ſtaet, om tot groote eere te geraken, en rijcke beneficien te bekomen, en alſoo haer geſlacht groot te maken, oft geruſt te leven. De minderen Adel oeffent hem in alle ſoorten van wapenen, oft in de ſtudien, en oock in den koophandel naer 't gebruyck van 't landt daer ſy woonen. De Edellieden van Napels, die veel van den Adel houden, gebruycken den ſelven met ledigh gaen,

gaen, heele dagen door de ſtadt te wandelen, rijckelijck gekleet, ſittende op ſchoone en welgemonteerde paerden, en begeven haer tot alle welluſt; volgen oock ſomtijdts de wapenen des Konings van Spanjen, om meer geacht te worden. De Romeynen verachten de koophandel als een ſlechte ſaeck, en beneerſtigen ſich om haer landeryen goet te maken, en veel renten daervan te trecken. Maer die van Lombardien, Venetien, Genua, Florentien en Luca zijn liefhebbers van de koopmanſchap, ſoo dat die van de Magiſtraet ſelve koophandel drijven. In eenige ſteden zijn verſcheyden particuliere collegien, daer de fraye geeſten byeen komen, om t'ſamen te ſpreken van eenige ſtucken in ſekere wetenſchap, relaes te doen van eenige vragen die menſe voorgeſtelt heeft, oft iets datſe ſelver verkoſen hebben, en haer ſchriften met vaerſen oft anders gemaeckt te toonen, en het goetduncken van de compagnie daer van te hooren.

Academien. Daer zijn oock vele openbare Academien oft Univerſiteyten, daer men alle wetenſchappen leert. De voornaemſte zijn die van Romen, Peruſe, Bologne, Ferrare, Piſa, Siena, Florence, Padua, Bergamo, Napels, Salerna, Milanen, Pavien, Turin, Modena, Parma, en Placenza. Die van Ancona en Macerata hebben niet veel om 't lijf.

De Uytlanders brengen haren tijdt door met ſoo veel ſchoone en heerlijcke kercken en paleyſen te ſien, als oock ſtatuen, antiquiteyten en koſtelijcke hoven, met de Comedianten en Quackſalvers te hooren, te aenſchouwen den langen ſleep van koetſen der ſtadt Romen, met de verſcheyden rijcke livreyen van de helbardiers, pagien en lacqueyen, de wandelingen van de edel-mannen en edele vrouwen van Napels, de ceremonien die men doet in 't ontfangen van de Viceroys; den Paus openbaer en ſolemnelijck denHeyligen dienſt te ſien doen, en met de voornaemſte feeſtdagen van Romen: daer-en-boven in 't beſichtigen van 't blaſen der glaſen in Muran, het glat maken der ſpiegelen, het raffineren oft ſuyveren des ſuyckers, het bleycken oft witmaken van 't Venetiaens was, en van vele andere beſondere manieren van handtwercken, die men in verſcheyde ſteden vindt, en andere raritey-ten die men toont.

Kleedinge. Sy kleeden haer verſcheyden nae de manier van 't landt, nochtans yder ſoo 't hem goet dunckt; en hebben de kleederen ſoo wel niet gepaſt na de dickte oft lengte des lichaems, welckſe *Attillato alla vita* heeten, als de Nederlanders: de degelijcke en aenſienlijcke mannen dragen in de ſteden meeſt ſwart, en ſomtijts gecoleurde zijde kouſſen. De voornaemſte en van eenigen ſtaet, dragen altemet goude ketens, om boven de andere uyt te munten. Maer alſe reyſen, ſiet men veel met klinkanten koſtelijck gekleet. De vrouwen hebben oock verſcheyden kleederen, hoewel datſe altemael een ſamaris dragen, nochtans met eenigh onderſcheydt; gelijck mede haer ſluyers verſcheyden zijn, als oock de ſtof en koleur der ſelve, mits datſe ſommige van lijnwaet hebben, andere van zijde, deſe wit, die ſwart, andere geel. Sy hebben oock verſcheyden hulſel en hoeden met pluymen, dieſe in ſommige plaetſen dragen, als in Toſcanen. Alle die van eenigh aenſien zijn, alſe buyten de ſtadt gaen wandelen, dragen veel klinkanten, en meeſtendeel hoeden met koſtelijcke banden. De kouſſen der vrouwen zijn byna in elcke ſtadt verſcheyden, maer de ſchoenen, en muylen, dieſe *pianelles*, *eſcarpins* en *zoccoli* noemen, zijn eenderley, doch d'eene hooger, d'andere leeger; de *zoccoli* zijn ſomtijdts meer als een half elle hoogh, daerſe ongemackelijck op gaen, om groot te ſchijnen, en leunen op iemant, om beter te gaen.

Spraeck. De Italiaenſche Spraeck komt van de oude Latijnſche, maer is bedorven door de talen der Gothen, Hunnen, Wenden, Longebarden en andere volckeren, die Italien afgeloopen en vermeeſtert hebben. Daer zijn veel manieren van ſpreken, waer van die van Toſcanen de beſte en aengenaemſte is, welcke 't Hof van Romen noch ſuyverder en lieffelijcker gemaeckt heeft, ſoo dat de luyden van aenſien geen andere tael gebruycken als de Toſcaenſche, niet tegenſtaende dat elcke provincie, ja byna elcke ſtadt, haer eygen manier van ſpreken heeft.

Poëſy. Haer vaerſen oft rijmen zijn ſoo ſoet en konſtigh, datſe ſchijnen in alle ſoorten, die men kan dencken, volmaeckt te zijn. Behalven Petrarcha meeſter van alle, Dantes, Sannazarius, Bembus, Molza, kan men haer-lieden Arioſtus en Taſſus niet ſonder verwonderinge leſen, hoewel op een verſcheyden manier; want den eerſten is heel hoofs en nochtans minnelijck, vol van verſcheydene en aengename diſcourſen, voor de gene die meer den geeſt ſoeken te vermaken, als het recht çieraet van de Poëſie oft Rijmkonſt: den anderen is gantſch ſtatig en manhaftig, nochtans vol bevallijckheden. Maer men moet bekennen dat Taſſus Arioſtum te boven gaet, gemerckt dat 'er geen ſoorte van vaerſen is, of hy heeftſe ſoo konſtigh gemaeckt, dat hy in alles ſchijnt uyt te munten; daer Arioſtus alleen in ſijnen Roeland eenen onſterffelijcken naem verdient heeft: by den welcken zijn Satyren geenſins te vergelijcken zijn. De Italianen houden oock veel van 't Poëma oft Gedicht La Croce Racquiſtata van Bracciolinus, ſoo dat ſommige hem ſtellen in de derde orden oft linie van de Heroique Poëten: gelijck ſy mede groot werck maken van de Paſtor Fido, en de Rijmen van Guarinus, Thomas Stiglianus, Iſabella Andreini. La Filli van Comte Guidubaldo, welck een van de beſte dichten van Italien is: de ſcherpſinnige rijmen van den Blinden Grotto van Adria: de Fibarmindo van Comte Campeggi: de veerſen der Heeren Cæſar Rinaldi, Ieroſme Preti, en Ioan Baptiſta Capon, die meeſtendeel vol breyns zijn en ſeer ſoet: de boecken van Murtola, die ſoo ſeer niet te prijſen zijn als eenige wel meenen: de aengename en ſchimpende wercken van Cæſar Caporali, waerdigh geleſen te worden om ſich te vermaken: en van veel Academiſten en andere. Maer men moet toeſtaen, dat den Ridder Joan Baptiſta Marini, het mergh der Poëſi, de ſelve in alle ſoorten op 't hooghſte gebracht heeft; ſoo dat men hem ongelijck doet, met te gelooven dat de gene die voor hem eenigen naem verkregen heb-

hebben, den ſelven in volmaektheyt overtreffen: ja 't is ydelheyt te hopen, dat 'er voortaen iet volkomender of aengenamer ſal gemaeckt worden. In haer proſen, dat is, gedichten ſonder veerſen en rijmen, zijnſe uytermaten ſoet en welſprekende; maer te overvloedigh in onnoodige woorden, en veel kromme ſprongen, ſoo dat het verdrietigh is te leſen.

Uurwercken. Sy rekenen vier-en twintigh uuren na malkanderen, beginnende met de eerſte minuyt van haren civilen oft burgerlijcken dagh, welck is als de Sonne ondergaet, en tellen alſoo vervolgens haer uuren tot den ondergang der Son van den naeſtvolgenden dagh: ſoo dat de vreemdelingen, die gewent zijn maer twaelf uuren te rekenen, beginnende van de middernacht oft middagh, in 't beginſel van haer aenkomſt, verwondert zijn van deſe nieuwe rekeninge. Maer om haer-lieden uurwerck met dat van Vranckrijck, Spanjen, Duytſlandt en Nederlandt te vergelijcken, moet men alleen weten de uur van d'ondergang der Sonne, om van die uur tot de middernacht te rekenen, oft voorder ſoo 't noodigh is. By exempel, als de Son ondergaet te vijf uuren, en men hoort daer nae ſes uuren in Italien ſlaen, is 't elf in den avondt op ons uurwerck, en als 't ſeven ſlaet, is 't middernacht: voorts acht uuren van haer-lieder uurwerck, is een nae middernacht op ons, en ſoo vervolgens. Men vint oock in ſommige plaetſen horelogien op de Nederlandtſche manier, als in de kerck van S. Jan de Turino in Piemont, en in 't klooſter der Minimen gelegen te Romen alla Trinita de Monti.

Begraeffeniſſen. De doode lichamen dragen ſy ter aerden in een ongedeckte kiſt, datſe van iegelijck konnen geſien worden, eerlijck na haren ſtaet gekleet: en ſomwijl blancketten en çierenſe het aenſicht der dochters en vrouwen, datſe ſchoonder na haer doodt ſchijnen, als doenſe leefden.

Rijckdom. Aengeſien dat Italien gedeelt is in veel Provincien en Prinsdommen, en kan men hier ſoo bequamelijck van haer rijckdommen niet ſpreken, gelijck oft maer onder eenen Heer ſtondt: hoewel dat men uyt het inkomen van alle de landen t'ſamen, van welcke wy elck in 't beſonder handelen, genoegh kan ſien, wat groote ſomme datſe opbrengen. Maer ſoo veel den koophandel belangt, Italien beſorght andere landen met veel koren, wijn, kaes, wol, zijde, goude en zijde laken, zijde kouſens, kamelot, fuſtain, korael, marmor, albaſter, beelden en pylaren van albaſter gehouwen, wapenen, harnaſſen voor paerden, paſſement van Milanen, olie, aluyn, ſolfer: voorts ſendtſe in Africa en Algier alle ſoorten van zijde lakenen, aerdtwerck en glaſen van Venetien en Fayancen.

Wapenen. Italien is ſoo wel geſtoffeert van wapenen als eenigh landt in Europa: ſoo dat Milanen niet alleen haer volck kan gerieven met panſiers, muſquetten, piecken en ſwaerden; maer oock de uytlandtſche, gelijck mede kan doen 't gebiedt van Breſſa en Bergamo, behalven veel andere plaetſen. Voorts alle Princen en Republijcken, mitsdien ſy malkanderen niet betrouwen, hebben haer van langer handt verſien met wapenen, om niet verraſt te worden. Behalven de menighte van 't grof geſchut der Venetianen, hebben andere Republijcken en Princen in alle hare landen oock genoegh, om haer ſelven te beſchermen, oft haer vyanden aen te taſten.

Krijghsvolck. Belangende het krijghsvolck dat men kan lichten, magh men ſien in de beſchrijvinge des ſelfs in elck landt beſonder, oft uyt de macht dat het in vorige tijden op de been gebracht heeft. Maer dit onheyl heeft Italien, dat, hoewel de aengenomen ſoldaten in de wapenen geoeffent worden, nochtans geen ervarentheyt hebben, mits den langduurigen vrede, ſoo datſe liever t'huys zijn als in 't veldt, en het gemack meer ſoecken als de eer.

Sterckte van landt; De Italiaenſche grenſen worden beſchermt eensdeels met kaſteelen en bolwercken oft ſchanſſen, eensdeels met de Alpen dieſe omcingelen, naer de Franſche en Hooghduytſche zijde: aen d'ander zijde hebbenſe de Middellandtſche zee, met groote havenen, dieſe lichtelijck konnen bewaren, oock golfen oft inhammen, en gevaerlijcke klippen. Het middelſte des landts is verſorgt met ſeer vele ſchanſſen, gemerkt dat 'er ſoo veel verſcheyden Heeren zijn, die d'eergierigheyt van malkanderen vreeſen. En voorwaer, dat Italien maer onder eenen Prince ſtont, ſoude het onſtercker zijn, om dat 'et alleen ſoude trachten om de frontieren wel te beſetten, daer men nu over al forten vindt, om den vyant te wederſtaen.

Ter zee. Belangende de macht ter zee; is als onverwinlijck, en een ſchrick van de Middellandtſche zee, ſoo men de Venetianen, die van den Turck ſelf gevreeſt worden, voeght by de galeyen van Napels en Sicilien, met die van den Grooten Hertogh van Florencien, van den Paus, en der Genevoyſen.

Regeeringe en Heeren. Een deel van Italien hoort onder den Paus, als wereltlijck Heer van veel landen, en het meeſte deel onder den Koning van Spanjen, die Koning van Napels is, Hertogh van Milanen, Marquis van Final, en Heer van Pontremoli, Orbetello, Telamone, en Port Ercole. Voorts heeft Italien verſcheyden Hertogen, waer van de voornaemſte zijn, den Hertogh van Savoyen Prince van Piemont, den Grooten Hertogh van Toſcanen oft Florencien, den Hertogh van Mantua en Montferrat, den Hertogh van Modena, den Hertogh van Parma en Plaiſance, en den Hertogh van Mirandola: by de welcke ſommige ſtellen den Hertogh van Segna en Vallemona uyt het geſlacht Sforce, rijck 40000 kroonen 's jaers; maer is niet te gelijcken by de voorgaende, en heeft het meeſte deel van ſijn goederen in 't gebiedt der Kercken, en 't Graefſchap de Sancta Flora in 't Hertoghdom Parma: en den Hertogh van Sabioneta van 't huys der Caraffen: den Prince van Maſſa, en Carrara uyt 't geſlacht Cibi in dat van Guaſtalla: van Bozzolo, van 't huys Gonzague: den Prince Correggio: den Marquis van Caſtillon dalla Stivera van de afkomſte Gonzague: van Maſſeran van 't geſlacht Ferrari: van Maleſpina: van Torriglia Prince van Melfa in 't Koningrijck Napels, van 't huys Doria: van Mendola van 't geſlacht Aldobrandino; en de

Graeffchappen Pitiglian, 'wiens Graven ſijn uyt 't geſlacht der Orſinen: die van Milleſimo van de afkomſt der Carreten in 't gebiedt van Genua, wiens jaerlijcke renten zijn 14000 kroonen: en de Heeren van Monaco van 't huys Grimaldi, en die van Plombin van 't geſlacht der Appianen.

Hier zijn oock de vrye Republijcken der Venetianen, Genevoiſen, Lucoiſen, en van S. Marin: voorts vindt men noch veel kleyne Heeren, hoewel in haer landen van ſoo grooten auctoriteyt als andere, oft ſchoon die niet verre ſtrecken.

Oppermogentheden en leen-ſtaten.

Van al deſe Princen is de Paus alleen ſouvereyn, dat is, niemant onderworpen: en van de Republijcken, Venetien, die te recht mach roemen, datſe haren Staet van niemant heeft als van Godt en de wapenen. Alle d'andere Princen, Heeren en Republijcken hebben hare landen te leen van den Paus oft den Keyſer. De Koning van Spanjen betaelt jaerlijcks ſekere ſomme gelts aen de Kerck voor de Koningrijcken Napels en Sicilien, en erkent voor d'andere den Keyſer. De Hertogh van Savoyen voert in ſijn tytelen den naem van Prince en Erf-ſtadthouder des Rijcks. De Groote Hertogh van Toſcanen ſeyt, dat hy een vry Prince is, ſoo veel de Republijcken van Florencen en Piſa belangt, om datſe over langen tijdt van verſcheyden Keyſers vry gemaeckt zijn: maer houdt die van Sena te leen van den Koning van Spanjen, die de ſelve bekent te hebben van den Keyſer, die hem hult oft inſtelt. Radicofani met het omleggende lant beſit hy als Erf-ſtadthouder van den Heyligen Roomſchen Stoel. De Hertogen van Mantua, Modena, Mirandola, en Sabioneta verheffen haer Provincien onder den Keyſer: gelijck die van Parma, Plaiſancen en Segna onder den Paus. De Princen van Maſſa, Guaſtalla, Bozzolo, en Correggio houden mede haer landen te leen van den Keyſer, als oock de Marquiſen van Caſtillon, Maſſeran, Maleſpine, Torriglia en Mendola, deſgelijcks de Graef van Milleſimo, en de Heeren van Monaco en Plombin.

De Republijcken van Genua en Luca zijn vry gemaeckt van Keyſer Rudolphus, die van de Lucoiſen daer voor ontfangen heeft twaelf duyſent goutgulden, als oock ſes duyſent van Florencen. Sommige ſeggen datſe Keyſer Henrick de V vry gemaeckt heeft, en van de Senoiſen twaelf duyſent guldens ontfangen, gelijck Carel de IV diergelijcke ſomme genomen heeft van Pedro Gambecourte voor de Heerlijckheyt Piſa. Maer deſe vryigheden zijn altijdt gegeven met conditie oft voorwaerde van eenighſins den Keyſer te erkennen, van den welcken Genua en Luca noch op ſeker maniere haer Republijcken te leen houden; wantſe vry gemaeckt zijn, met beſpreck, dat haren Staet ſoude van hare burgeren geregeert worden ſonder eenige ſchattinge te betalen, nochtans den Keyſer voor Opperhooft en Beſchermheer kennen. De Republijck van Sint Marin ſtaet onder de Kerck.

Maer hoewel de voornoemde Princen en Republijcken haer landen van andere te leen houden, nochtans hebbenſe in hare Staten volkomen macht en de ſelve auctoriteyt die de Keyſer in ſijn Rijck heeft, gemerckt hy haer overgeſet heeft al het geſagh dat hy in de ſelve hadde, en gegeven alle het koninglijck en keyſerlijck gebiedt, met eeuwige huldinge en privilegien: ſoo datſe de goederen der miſdadigen mogen confiſqueren, dat is, verbeurt maken, gelijck 't haer goetdunckt: en die iet tegen haer perſoon oft Staet begaen, worden gehouden voor ſchenders der Majeſteyt en 't gemeene beſte. Sy ſlaen oock altemael gelt, en mogen de oorlogh aenſeggen en uytvoeren ſonder des Keyſers conſent, vermogen mede de miſdaden te vergeven, en de ſchuldige in haren vorigen ſtaet te ſetten: nieuwe laſten, ſchattingen en tollen te ſtellen, de baſtaerden wettigh te maken, iemant van de gemeene laſten te bevryen, wetten te maken en te wederroepen, in haer placaten oft bevelbrieven te gebruycken woorden die volle macht beduyden: en om kort te maken, ſy mogen alles in hare landen doen, dat een Opper-Prince, die niemant als Godt voor over-heer kent, in 't ſijne vermach.

De Hertogen van Italien, die eerſt van de Exarchen geſtelt waren, en daer na van de Longobarden, maer met minder macht, en alleen om de Provincien te regeeren, worden koninglijcke Hertogen genoemt, om van d'andere t'onderſcheyden, die niet abſoluyt zijn: en koninglijcke Hertogen ſchrijven in haer tytels: door de genade van Godt, welck niemant toekomt, dan die geen overhooft kennen; die men oock Sereniſſime heet, dat is, Doorluchtighſte, gelijck men de Koningen doet, en men ſpreecktſe niet aen als met den tytel van Alteſa, welck Hoogheyt beduyt. Eer dat'er ſoo grooten misbruyck van de tytelen was, als 't nu is, noemde menſe alleen Illuſtriſſime oft Excellentiſſime, gelijck men nu eygentlijcken de Marquiſen doet.

Voorgaen en voorſitten.

Aengaende het voorgaen en voorſitten der Italiaenſche Princen, is ſeker, dat in 't Koningrijck Napels, de Princen aen 't Koningrijck verknocht voor de Hertogen gaen; maer in alle andere deelen van Italien, ſitten de Hertogen voor de Princen, de Princen voor de Marquiſen, en de Marquiſen voor de Graven. Welck oorſaeck was, dat Veſpaſiaen Gonzague, Prince van Sabioneta, den tytel van Hertogh maeckte te verkrijgen, en den Prince van Mirandola, den ſelven tytel voor veel gelts van den Keyſer gegunt wierd. De Hertogen doen haer oudtſte ſonen alleen Princen noemen, om datſe geen gelijcke eer met haer ſouden hebben.

Erven.

De oudtſte ſonen der Princen en Heeren volgen in 't beſit van haer vaders Heerlijckheden: maer de echte ſonen vau andere gemeene lieden erven gelijckelijcken, hoewel niet over al, nae dat de wetten en 't gebruyck der plaetſen zijn.

Rechten.

Sy volgen in haer pleyten en vonniſſen de Keyſerlijcke en Geeſtelijcke rechten, en haer eygen wetten, dieſe in veel ſaken meer gebruycken als de Keyſerlijcke.

Religie.

De inwoonderen van Italien zijn meeſt Rooms Catholijck: daer zijn oock ſommige Grieckſche Chriſtenen, die men in 't Koningrijck Napels en de Staet van Venetien lijdt: in de valleyen van Perouſe, Angroigne, Lucerne, S. Martin,

tin, en de nabuurige plaetſen van Piemont, is een groot getal Calviniſten, die de Hertogh van Savoyen niet heeft konnen uytroeyen om de rouwigheyt des landts, en menighte des volcks: de Joden zijn door heel Italien verſtroyt, en door de konſt van anatomia oft ontledinge, dieſe in groot gedruckt papier bewaren, hebbenſe den vondt om de achterſte deelen der beeſten te mogen eten, dat de andere Ioden niet geoorloft is; want ſy weten daer heel behendelijck de aderen en ſenuwen uyt te trecken.

Kerckelijcke regeeringe.

De regeeringe van den geeſtelijcken Staet der Roomſche Catholijcken is deſe. De Paus, hooft van de Kercke, heeft ſijnen Stoel binnen de ſtadt Romen met twee-en-ſeventigh Cardinalen oft meerder, waer van ſes Biſſchoppen zijn, te weten, van Oſtia, daer dat van Veletri bygevoegt is, van Porto, Savina, Paleſtrina, Fraſcati, en van Alba. Behalven deſe Cardinalen zijnder twee Patriarchen, die van Aquileen woonende tot Udene in Friul, en van Venetien, eertijdts genoemt Patriarch van Grade. Daer zijn dertigh Aertzbiſſchoppen, ſonder die van Sicilia en Sardinien. Haer woonplaetſen zijn Ravenne, Bologne en Fermo in de landen des Paus: Benevant in Principato Ultra van 't Koningrijck Napels, den Paus oock toebehoorende: Napels, Capua, Sorrento, Salerne, Amalfi, Conzes, Matera vereent met Acerenze, Tarante, Otrante, Brindes, Trani, Bari met Canoles, Manfredonie ingelijft met Monte de S. Angeli, Coſenze, Roſſano, S. Severini, Regge, Lanciano en Chieti in 't Koningrijck Napels: Florence, Piſa, en Siena in 't landt des grooten Hertoghs van Toſcanen: Urbin in 't Hertoghdom van den ſelven naem: Genua, Milanen, en Turin.

De Biſdommen van Romaniola, boven die de Cardinalen hebben, zijn Sutri, Nepi, Civita Caſtellana, Horte, Viterbe, Tuſcanelle, Bagnarée, daer S. Bonaventura geboren is, Orvieto, Peruge, Cite de Caſtello, Cite de Plebe, Caſtro van den Hertogh van Parma, Arezzo, Spoleto, Terni, Narni, Amelie, Todi, Rieti, Foligno, Aſſiſe, geboortplaetſe van S. Franciſcus, Tivoli, Anagne, Verulo, Tarracina, Sezza, Segne, 't Hertoghdom der Orſins, Alatro, Fiorentino, Ancona, Humana, Loretum, Recanati, Aſcoli, Ieſi, Oſmo, Fano, Camerino en Luques. Deſe ſtaen onder den Paus alleen, die als haer Metropolitaen oft Aertzbiſſchop is.

De Aertzbiſſchop van Ravenne heeft onder ſich de Biſſchoppen van Adri, Comachio, Fayance, Bertinoro, Forli, Ceſene, Sarſine, Rimini, Imole, Cervie, Faneſtrie, en Ferrare.

De Suffraganen des Aertzbiſſchops van Bolognien zijn, de Biſſchoppen van Parma, Plaiſance, Reggio, Modena, Crema, en Bourg-Sainct-Domini.

Onder den Aertzbiſſchop van Fermo hooren de Biſſchoppen van Macerate, Tolentin, S. Severin, Montalto, en Ripa.

De Biſſchoppen die den Aertzbiſſchop van Benevant erkennen, hebben wy geſtelt in de beſchrijvinge des Koningrijcks Napels, als oock die onder d'andere Aertzbiſſchoppen van't ſelve Koningrijck ſtaen.

De Aertzbiſſchop van Florence heeft voor Suffraganen de Biſſchoppen van Fiezole, Piſtoye, Volterre, Colle, Bourg-Sainct-Sepulchre, Sarzane, van den Staet der Genueſen, Monte Pulciano, en Cortone.

Onder den Aertzbiſſchop van Siene ſtaen de Biſſchoppen van Soane, Chiuſi, Groſſetto, Maſſe geincorporeert met Populonie, van Pienza en Mont Alcin.

De Aertzbiſſchop van Piſa heeft onder ſich de Biſſchoppen van Civitelle en Ajazze, Sagone en Alerie in 't eylandt Corſica.

De Suffraganen des Aertzbiſſchops van Urbin zijn de Biſſchoppen van S. Leo, Peſaro, Cagli, Eugubio, Foſſombron en Sinigaglia.

De Aertzbiſſchop van Genua ſtaet over de Biſſchoppen van Albenga, Bobi, Brignale, Noli en Mariana, Accia en Nebio in 't Eylandt Corſica.

De Biſſchoppen van Cremona, Lodi, Novare, Alexandrie de la Paille, Tortona, Vigievano, Bergamo, Breſſa, Vercel, Aſt, Caſal van Montferrat, Albe, Acqui, Savone, Vintimiglie en Pavie behooren onder den Aertzbiſſchop van Milanen.

De Aertzbiſſchop van Turin heeft voor Suffraganen de Biſſchoppen van Yvrée, Mondevy oft Montroyal, en Foſſan. De Biſſchop van Saluſſe ſtaet onder geen Aertzbiſſchop, maer onder den Paus alleen.

De Aertzbiſſchoppen van Sicilien en Sardinien hebben wy met haer Suffraganen geſtelt in de beſchrijvinge der ſelve eylanden. De Suffraganen van de Patriarchen van Aquilée en Venetien zijn verhaelt in 't gene wy geſeyt hebben, aengaende den Staet der ſelve Republijck.

Voorts vermach de Paus Biſſchoppen te ſtellen in de Provincien hem onderworpen, als oock in ſommige andere, ſonder den keur van 't collegie oft capittel daer in te moeten volgen.

Lof van Italien.

Dionyſius Halicarnaſſeus in 't eerſte boeck der Oudtheden van de Romeynen beſchrijft wijdtloopigh 't lof van Italien, daer hy ſeyt: Daer is ſeker fabel, die door 't heele landt loopt, dat Saturnus voor Iupiter Italien geregeert heeft, en dat onder hem de goude eeuw, ſoo ſeer van de Poëten gepreſen, uytbarſtende in alle overvloet, en van den Hemel geſegent, haer in Italien meer vertoont heeft, als in eenigh ander deel des weerelts. Maer voorbygaende de fabelen, men kan geen geweſt oft landouwe ſoo overvloedigh en geluckigh vinden, als Italien, dat van 't beginſel des weerelts alle nootdruft, leckernyen, en vermaeck voor de menſchen voortgebracht heeft. Want ſoo men 't een landt met het ander wil gelijcken, daer en is geen beter, mijns oordeels, als dit, niet alleen in Europa, maer oock in de gantſche werelt. Ick weet wel dat 'et gene ick ſegh ongelooflijck ſchijnt aen de gene die gehoort hebben van de vruchtbaerheydt van Egypten, Afriken, Babylonien, en andere vermaerde geweſten; maer ick en acht een landt niet uyt een ſoorte van vruchten alleen, noch ick heb geen behagen in een plaetſe, die anders niet heeft als eenerley oogſt; maer my dunckt, dat het beſte is, 't gene

alles

alles voortbrengt, en andere overtreft. Welcke gunſt, indienſe den Hemel verleent heeft aen eenigh geweſt des werelts, ick meene 't ſelve Italien te zijn. Want men kan niet ſeggen, dat het vet en vruchtbaer van koorn is, maer niet van boomen; oft dat het bequaem is om alle ſoorten van boomen en planten voorts te teelen, maer onbequaem tot den landtbouw; oft dat het veelerley boomen en overvloedige tarwe voortbrengt, maer dat 'er weyden gebreken; oft dat het alles heeft 't gene men tot onderhoudt des levens ſoude mogen wenſchen, maer niet aengenaem oft luſtigh is om te bewoonen. Maer men kan met de waerheyt ſeggen, dat 'er niet gebreeckt, 't zy tot nootdruft, 't zy tot vermaeck, en goet genoegen. Wat landt is 'er ſoo koren-rijck, dat Campanien in Italien te boven gaet? welck beſproeyt wordt niet van de rivieren, maer van den Hemel, daer ick geſien hebbe ackers die driemael 's jaers vruchten droegen, en den Somer-ooghſt na dien van den Winter gaven, en den Herfſt-ooghſt na dien van den Somer. Waer zijn meer olijf-boomen als in Calabrien, Pouillen, en Sabinen? waer vindt men meer wijngaerden als in Toſcanen, Albanien, en in de landen van Falerne, van Bacchus ſeer bemint, die voor kleynen arbeydt veel wijn geven. Behalven de bouwlanden, zijnder veel goede weyden voor de ſchapen, geyten, paerden en oſſen. Want 't is wonder om ſien, hoe de velden en moeraſſen, met den dauw beſproeyt, in den Somer altijdt groen zijn, om 't vee wel t'onderhouden. Maer daer en is niet meer te verwonderen dan de boſſchen die op de bergen en ſteyle plaetſen zijn, die overvloedigh hout geven om ſchepen en andere wercken te maken. En al dit gerief kan men hebben met kleyne koſt en moeyte, om de menighte der rivieren, die bequaem zijn om met de nabuurige volckeren te handelen. Daer ontſpringen oock veel warme baden, uytermaten goet om verouderde ſieckten te geneſen, daer de Medicijns geen raedt toe weten. Hier zijn oock mynen van alderhande metalen. Daer gebreeckt geen viſſcherye oft eenige jaght, die men ſoude mogen wenſchen om profijt oft vermaeck. De lucht is heel getempert, ſoo dat de vruchten der aerden en beeſten niet beſchadight worden, door te ſtrenge koude en vorſt des winters, oft te groote hitte des ſomers. Dit is den lof die Dionyſius Italien geeft. Plinius in 't 13 cap. van 't 36 boeck ſeyt byna het ſelfde.

De goetheyt, vruchtbaerheyt en luſtigheyt van dit landt is de oorſaeck van ſoo vele bloedige oorlogen, die tuſſchen de machtighſte Princen der werelt geweeſt zijn, om het ſelve te beſitten. Daer is byna geen volck, die 't niet gevryt en hebben, de Françoiſen, Carthagineſen, Gothen, Hunnen, Hungren, Denen, Biſcayers, Navarreſen, Switſers, Hooghduytſchen, Spanjaerden hebben 't begeert, ſoo wel ſtondet haer aen. Het is ſoo lieflijck en aentreckende, dat veel haer vaderlandt vergeten, om ten vollen haer leckernyen en ſoetigheyt te genieten. Aen d'een zijde ſiet men de bergen met wijngaerden bekleet, en verſcheyden vruchten geladen: aen d'andere zijde de dalen altijdt met klare beecxkens bevochtight, en luſtige boſſchagien, die door de hooghte van haer boomen, en lommer der bladeren den reyſenden man locken om hem te komen ververſchen. Soo men na de zee gaet, vindt men breede en diepe bayen oft inhammen in de middellandtſche zee, met goede reeden en havenen voor de ſchepen. Het aerdtrijck wordt over al met ſchoone rivieren, meeren, en fonteynen bewatert, die de dorrigheyt der aerde verbeteren. De ſteden zijn rijck, heerlijck gebouwt, en vol volcks, van welcke eenige ſeer ſterck en onwinbaer zijn, ſoo van wegen hare gelegenheyt, als de ſterckte der wercken, die men daer aen gemaeckt heeft. *Sabellicus* geeft deſe eer-tytelen aen de voornaemſte ſteden van Italien, die nemende uyt het gemeen ſeggen des volcks: Romen de heylige, om dat de Paus daer ſijnen ſtoel heeft: Venetien de rijcke, om haer groote macht en ongelooffelijcke ſchatten: Genua de hoovaerdige, om de koſtelijcke en heerlijcke gebouwen: Milanen de groote, van wegen de grootheyt der ſtadt, en 't groot getal van haer inwoonderen: Florence de ſchoone, om de fraeyigheyt der huyſen, en ſuyvere ſtraten, die lang en recht zijn: Napels de edele, om de menighte der Heeren, Ridders, Graven, Marquiſen, Princen en Hertogen, die daer woonen: Boloignen de vette, om de vruchtbaerheyt van haer landouwe: Ravenna de oude, om den ouderdom der ſtadt en haer gebouwen: Padua de geleerde, om de oeffeninge der vrye konſten, en andere wetenſchappen. De Italianen hebben dit Sonnet oft Rijmdicht van hare uytmuntenſte ſteden gemaeckt:

Fama è tra noi Roma pomposa e ſanta,
Venetia ricca, ſaggia, e ſignorile,
Napoli odoriſera, e gentile,
Fiorenza bella tutto'l mondo canta.
Milano d'eſſer grande ogn' hor ſi vanta,
Bologna graſſa, Ferrara è civile,
Padoa forte, Bergamo ſottile,
Genua di ſuperbia altera pianta.
Verona degna, e Perugia ſanguigna,
Breſcia l'armata, e Mantoa glorioſa,
Rimini buono, e Piſtoia ferrigna.
Siena loquace, Luca induſtrioſa,
Forli bizarro, e Revenna benigna,
E Sinigaglia de l'aria noioſa,
E Capoa amoroſa,
Piſa pendente, e Peſaro giardino,
Ancona dal bel porto pellegrino;
Fedeliſſimo Vrbino,
Aſcoli tondo, e lungo Recanate,
Foligno da le ſtrade inzuccherate.
E ſon dal Ciel mandate
Le belle donne da Fano ſi dice,
Ma Modena è de l'altre piu felice.

PIEMONT.

LOMBARDIEN.

Naem.

HEt landt by de oude geheeten GALLIA CISALPINA, om dat het ten aenſien van Italien en Grieckenlandt aen deſe zijde der Alpen leght, en bewoont was van verſcheyden volckeren der Gauloiſen oft Françoyſen, is daer na LOMBARDIA genoemt, naer de Longobarden, die haer meeſter daer van maeckten, en heeft dien naem behouden, hoewel datſe haer heerſchappye aldaer quijt zijn.

Palen. Lombardien ſtreckt in 't noorden tot aen de Alpen van Duytſlandt, in 't zuyden tot den Apennin, dieſe van Ligurien oft de Seigneurie van Genua ſcheyt, in 't weſt tot de Alpen van Vrankrijck, en in 't ooſt tot Marca Treviſa (dieſe, ſoo ſommige ſeggen, oock begrijpt) ontrent de riviere Mince oft Mincius, en een deel tot Romanien, tot aen de riviere Panaro.

Deelinge. Sy wordt gedeelt in Lombardien aen deſe zijde van de Po, waer van een groot deel oock Emilien heet: en Lombardien aen gene zijde van de Po. Dat aen deſe zijde van de Po begreep de Taurinoiſen, waer van Turin de hooftſtadt is, Tortona en de nabuurige plaetſen, en een deel van Gallia Togata, gelegen tuſſchen de Po en den Apennin, en reyckt van Placencien tot Ravenna, en vervat nu ter tijdt een goet deel van Piemont, Montferrat, en den Staet van Milanen; oock het Hertoghdom Parma, Modena en Mirandola, met ſommige mindere Heeren landen, en een deel van 't Hertoghdom Mantua.

't Landt onder Lombardien behoorende.

Lombardien aen gene zijde van de Po begreep de Cenomannen, gelegen tuſſchen de rivieren Mincius, Addo, en Po, en liep een weynigh aen gene zijde van Trenten, en hadde de ſteden Mantua, Breſſa, Bergamo, Verona, Crema, Cremona, en Trenten. Het vervatte oock de Inſubren, die Milanen, Coma, Ticin oft Pavien, Novare en Lodi beſaten: de Lybicenen die tuſſchen de Seſia, Doria oft Duria Baltia, de Po en 't lac Major woonden, wiens voornaemſte ſtadt Vercel was: de volckeren Salaſſen, haer onthoudende tuſſchen Doria Baltia, de Po, de kleyne Doria, en de Alpen van S. Bernard, wiens voornaemſte ſteden waren Iura en Auguſta: de Seguſianen inwoonders van 't dal Suza: de Caturigen van Montcenis: de Centronen beſittende Tarentaſien: de Lepontinen, die den ſtreeck ontrent Bellinzona, en de Meſauquen die de valey van Meſauque tuſſchen Bellinzona, en de gantſch rouwe bergen bewoonen: de Bechunen, die de valleye van Suls en S. Bartholomeus, of na 't ſeggen van ſommige, de valey Seſia beſitten: de Vennoneten inwoonders van Valtelina: de Camunen, wiens woonplaetſe is 't dal Camonique: en ſommige andere berghwoonders.

Dit Lombardien vervat nu ter tijdt een deel van Piemont, en van den Staet des Hertoghs van

Savoyen, 't minſte deel van Montferrat, een deel van 't Milaens gebiedt, met den Staet van Cremona, ſommige plaetſen van de Switſers en Griſons, een groot deel van den Venetiaenſchen en Mantuaenſchen Staet, behalven die van eenige kleyne Princen en Heeren, die haer landt van 't Rijck te leen hebben.

PIEMONT heeft deſen naem, om dat het aen den voet van de bergen Alpen light, die Italien van Vranckrijck ſcheyden: eertijdts was 't een deel van Vranckrijck Cisalpina, oft aen deſe zijde der Alpen gelegen, en Vranckrijck Transpadana, dat is, over gene zijde van de riviere de Po. PIEMONT. *Naem.*

Grenſen. In 't ooſt paelt het met den Staet van Milanen op deſe zijde van de Po, aen Vercel en langs de riviere Seſia, die 't ſcheyt, en aen gene zijde van de Po met Montferrat: in 't weſt met Maurienna, 't hoogh Dolphinaet, en Provence. In 't noorden aen Val d'Aoſte (welcke ſommige daer in beſluyten) en aen Valeſan, daer de Seſia ontſpringt: in 't zuyden met een deel van 't Dolphinaet en Provence, met het Graefſchap Nice, de kuſten van Genua, de Langes van Montferrat, en Alexandrien.

Rivieren. De rivieren Padus oft de Po, de Vener, Dore, Sturen, Belbo, en Bormia loopen daer door, en wordt oock bevochtight van meer als achtien andere tamelijck groote rivieren.

Strecking. Sijn meeſte lengte ſtreckt van 't ooſt tot 't weſt, van de Valleye Barcillonette, drie mijlen van Ambrun, tot aen Cairo, dat op de Bormia leght naer Montferrat en 't gebiedt van Genua, en begrijpt vijf daghreyſen van dat landt, te weten hondert Italiaenſche mijlen. De lengte van zuyden tot noorden, als men die met een rechtſnoer ſoude meten van col de Tende, oft van 't Marquiſaet Ceva, tot 't geberghte van val d'Aoſte en Valey, is niet veel minder: ſy is nochtans ten aenſien van ſommige plaetſen kleynder, en byna omringt met hooge bergen, en de Penninſche, Grieckſche en Cottiſche Alpen, diemen nu noemt, die van Val d'Aoſte, Montcenis en Mont Genevre; en met de Apenninſche, die beginnen aen col de l'Argentiere, en loopen midden door heel Italien.

Oude volckeren. Dit landt wierd eertijdts bewoont van vijf verſcheyde volckeren, te weten, Statiellen, Bagienen, Thurinoiſen, Salaſſen, en Lybicenen, waer van het meeſte deel ſich onthielt in Opper-Ligurien. Nu is 't gedeelt in vier voornaemſte Provincien, waer van elck ſijnen eygen Preſident heeft in den Raedt van Turin. De eerſte is 't Prinsdom Piemont, welck begrijpt de Vicarie, oft 't Prinsdom Barcillonnette, de Marquiſaetſchappen Suza, Iura, en Canavez, 't Graefſchap Vercel, 't gebiedt van Quiers, Saviglian, Foſſan, Mondevis, Coni, en vele andere. De tweede is Montferrat. De derde 't Graefſchap Aſt met het Marquiſaet Ceva. De vierde 't Marquiſaet Saluſſa. Piemont en heeft geen groote ſteden, gelijck Milanen en Genua, maer is ſoo, in manier *Deelinge.*

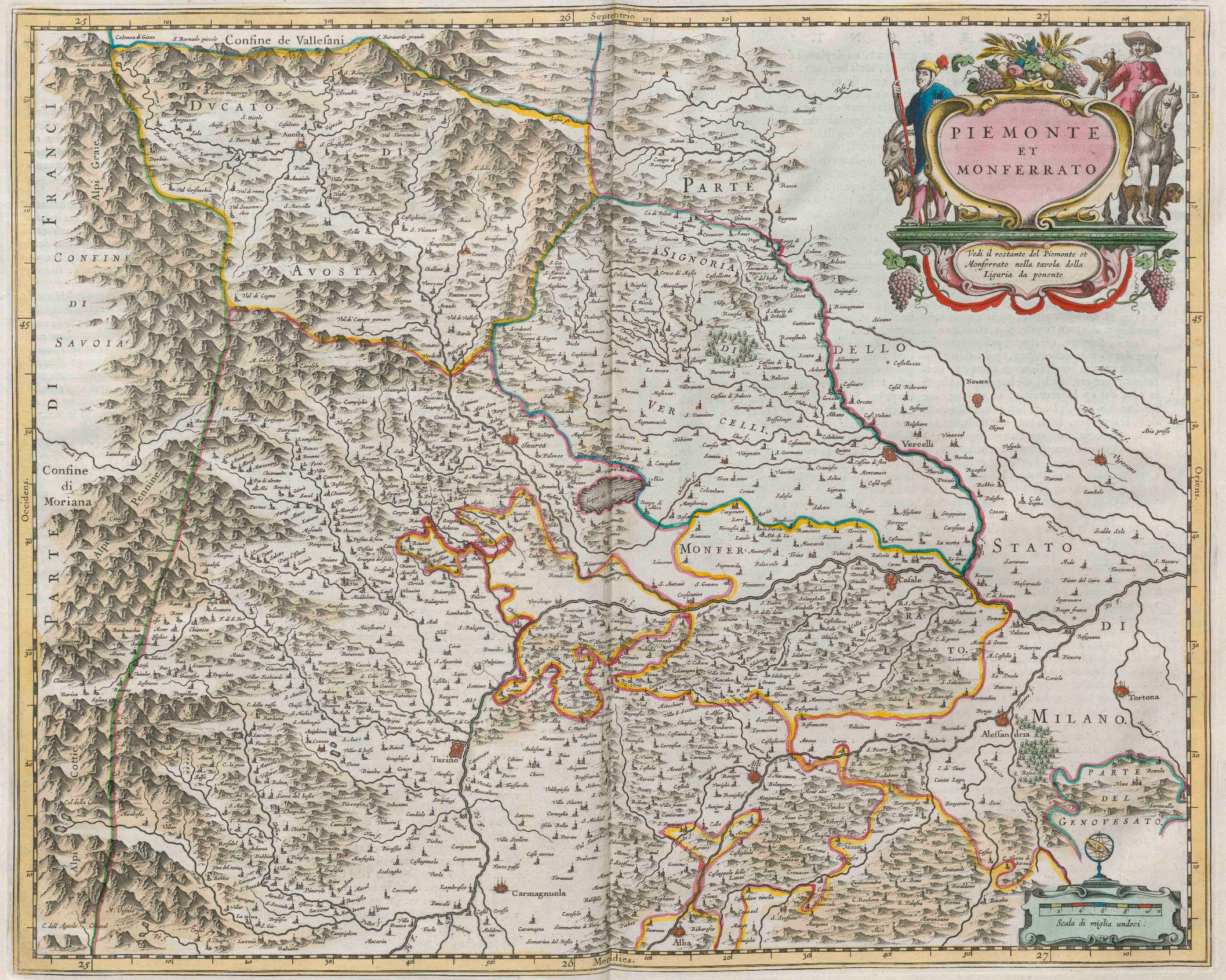
PIEMONTE
ET
MONFERRATO
Vedi il restante del Piemonte et Monferrato nella tavola della Liguria da ponente
Confine de Vallesani
DVCATO
DI
AVOSTA
PARTE
SIGNORIA
DI
VERCELLI
DELLO
STATO
DI
MILANO
MONFERRATO
PARTE DI FRANCIA
CONFINE DI SAVOIA
Confine di Moriana
Alpi Graie
Alpi Pennine
Alpi Cottie
Alpi
Turino
Carmagnuola
Alba
Alessandria
Tortona
Vercelli
Casale
Nouara
Vigevano
Inurea
Lago di Verone
PARTE DEL GENOVESATO
Scala di miglia undeci.
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens

van ſpreken, beſaeyt met goede ſteden, groote dorpen, vryheden en kaſteelen, dat ſommige geſeyt hebben, dat het maer een ſtadt ſcheen; men telt 'er ontrent duyſent: welck de goetheyt des landts veroorſaeckt; want om dat het overal vruchtbaer is, blijft elck in ſijn quartier, ſonder een ander te ſoecken: 't gene dickmaels oorſaeck heeft gegeven om groote ſteden te bouwen. Piemont is gedeelt in tien Bisdommen (daer onder Auguſta en Niſſa begrepen zijn) en heeft over de dertigh oude Abdyen, behalven veel commanderyen van Malta en S. Mauricius.

Piemont. Het Prinsdom Piemont begint aen den voet van Montcenis, daer men ontmoet de vryheyt Navaleſe, daer een oude Abdye van S. Benedictus Orden is, geſticht van Frodonius Prince van Franſſen bloede, en grotelijcks verrijckt, en vermeerdert door Karel de Groote. Veel Abdyen in Italien, Vranckrijck en Spanjen waren haer eertijdts onderworpen, gelijck men in de hiſtorie van den H. Benedictus leeſt, nu is 't een Commanderye. Als men voorder gaet, vindt men

Suſa. SUSA, *Seguſium*, oft *Seguſio*, gelegen aen den voet der Cottiaenſche Alpen, op de riviere Doria, die van den bergh Genevre komt, en ontfangt te Suza een beeck, die haer beginſel heeft in 't lac dat op Montcenis is, en valt door die ſteylten, om met de Doria ſich ontrent Turin in de Po te ontlaſten. Dit is een oude ſtadt, een colonia oft voortplantſel van Pompejus, die eerſt den wegh in deſe quartieren geopent heeft, daer men langs in Vranckrijck reyſt, door den bergh Genevre, want den wegh door Montcenis was te voren bekent en veel gebruyckt. Deſe ſtadt is eerſt van Conſtantin de Groote, en daer na van Fredericus Barbaroſſa verbrant. 't Huys van Savoyen verloor in deſen brandt al haer papieren en beſcheeden. Van deſe hebben de Marquiſen van Suza eertijdts den naem gehadt, die men meent geſproten te zijn uyt 't geſlacht van Karel de Groote, die Turin met een goet deel van Piemont beſaten. Dit landt is aen 't huys van Savoyen gekomen door 't houwelijck van Adelais, dochter en erfgenaem van den laetſten Marquis, met Amadeus den eerſten deſes naems, ontrent het jaer 1025. Deſe ſtadt is verſterckt met twee redelijcke goede kaſteelen; indien men die van de byleggende bergen niet konde beſchieten: de Hertogh hout 'er gemeenlijck een goede beſettinge in: de koophandel is 'er tamelijck groot, om datſe gelegen is aen 't beginſel van de twee grootſte paſſen, die van Italien naer Vranckrijck loopen. De munte was hier in vorige tijden ſoo vermaert, dat men de Seguſiaenſche ponden meeſt in Italien gebruyckte.

Daer is een Abdye van S. Juſtus, gefondeert door den laetſten Marquis, die nu een Commanderye is. Hier ſiet men een ouden triumph-boog die meer op de Gottiſche als Roomſche manier gemaeckt is, ſoo dat men twijfelt of 't de Trophée, dat is, victorie-teecken van Auguſtus is, daer Plinius van ſchrijft, ſoo eenige gevoelen. Deſe ſtadt heeft den naem gegeven aen de gantſche valleye, die veel weyden heeft, en vruchtbaer is van tarwe, wijn, en boom-vruchten, onder welcke zijn de koſtelijcke appelen, Suſinen genoemt, na de plaetſe daer ſy waſſen. Op de Doria, dieſe bewatert, leggen ſchoone dorpen en ſloten: de voornaemſte zijn S. Ambroſius, daer de miraculeuſe Abdye van S. Michiel de l'Ecluſe boven op ſtaet, gebouwt, gelijck het volck daer gelooft, van de Engelen. Men heetſe de l'Ecluſe, om dat die plaetſe eertijdts *Cluſæ* genoemt wierd, door dien de Koningen der Longobarden daer een veſt oft bolwerck gemaeckt hadden, om de aenkomſten der vreemdelingen te beletten oft uyt te ſluyten. Deſe Abdye is vermaert, door dienſe een van de vier Hoofden is van S. Benedictus Orden, onder welcke veel Abdyen en Prioryen ſtaen, ſoo in Italien als in Vranckrijck, gelijck men kan ſien in de beſcheeden van den Raedt, en opene brieven des Konings, gemaeckt tot voordeel van den Abt, om den ſelven te houden in 't beſit binnen het Koningrijck Vranckrijck. Avillana is een groot dorp, en was voor deſen ſeer rijck mits den koophandel, maer is ſeer bedorven in de laetſte oorlogen. Het wordt bewaert met twee kaſteelen, leggende op twee heuvelen, en den pas bevryende: Daer ontrent zijn twee meiren tamelijck groot, daer men menighte van karpers en andere viſch vangt. Niet verre van hier is de Commanderye van S. Antoni de Renvers, die heel rijck is, en gemeenlijck van groote Heeren beſeten wordt. De meeſte Commanderyen van Italien behooren onder deſe.

Rivoli is vermaert om het ſchoon kaſteel dat *Rivoli.* Hertogh Karel Emanuel daer gemaeckt heeft, door dien hy daer geboren was. Hy heeft het oock verçiert met uytnemende ſchoone ſchilderyen. Ter zijden ſiet men d'Abdye van Rivalta, de ſloten en landouwen van Arpignan, Villars, Pianezze, Caſelette, Colen, en Grolias. *Iulius Scaliger* ſchrijft van Suſa oft Seguſa deſe vaerſen:

Nequicquam indomito vallata Seguſia Muro
Auſoniis aditum dat tibi, Galle, bonis.
Gens infida, ferox, animoque armata bilingui:
Iuratis unquam vix ſtetit illa Deis.
Sordida mens, lucrique frequens, intenta venenis,
Italici retinens nil niſi jura loci.
Perſimilis, pejorque ſuis, ſcelere obruta, ſaxis.
Non ſunt Pontificis noxia ſaxa nece.

Turin. TURIN, *Auguſta Taurinorum*, is een colonie der Romeynen, en was de hooftſtadt eens Hertoghdoms onder de Longobarden, gelijckſe nu van heel Piemont is. Sy leght 20 mijlen van de Alpen in een ſchoon en groot pleyn langs de Po aen d'een zijde, en de Doria aen d'ander zijde. Hertogh Karel Emanuel heeftſe begonnen te vergrooten; ſijn ſoon Victor Amedeus heeft des vaders voornemen volbracht, en de nieuwe en de oude ſtadt geſloten met nieuwe muuren, en groote heerlijcke gebouwen van buyten bekleet, waer door deſe plaetſe een van de ſterckſte in Europa is, behalven haer ſterck kaſteel, daer eenen gerieffelijcken put in is, ſeer konſtigh gemaeckt. Hier is oock een oud ſlot, welck des Hertoghs paleys is, daer men de vermaerde galerye ſiet, door Hertogh Karel Emanuel gebouwt, verrijckt met konſtige ſchilderyen, beelden, wapenen van alle ſoorten, geſchreven boecken, en andere rariteyten,

ten, oft ſeltſame ſaken, die met groote ſorghvuldigheyt bewaert worden. In't midden van de ſtadt is eenen heerlijcken toorn gemaeckt, op een rivierken genoemt la Dorette, dat door alle de zijden van Turin loopt, en in de Po valt. Deſe ſtadt is verçiert met heerlijcke ſtraten, bedeckte wandelingen, menighte van kooplieden, en konſtenaers; met ſchoone bibliotheken, die men daer begonnen heeft te maken voor alle andere in Italien, de Univerſiteyt, Academie oft Hooge Schole in alle wetenſchappen, den Raedt, de Rekenkamer, de wooninge des Hertoghs en ſijn Princelijck Hof, als mede met vele kercken en kloo-ſters. Hier is de Metropolitane kerck van S. Ian Baptiſt, in de welcke vele ſchoone reliquien bewaert worden, en voornamelijck den H. Sweetdoeck, die in grooter eeren gehouden wort. Behalven de prochikercken, die daer vele zijn, hebben alle de biddende Ordens, ſoo oude als Gereformeerde, hier haer conventen oft kloo-ſters, gelijck oock de Patres Ieſuiten een ſchoon collegie, bequaem om alle wetenſchappen daer in te leeren. Daer-en-boven zijnder noch vier kloo-ſters van andere religieuſen. De ſtadt is omçingelt met veel luſtige plaetſen, huyſen, en hoven, daer de Prince in de meeſte hitte des ſomers vertreckt, gelijck Parc is, gelegen ontrent de ſtadtspoorten, in een der ſchoonſte plaetſen van Europa, heeft vijf mijlen in 't rondt, is omringt met de rivieren de Po, Doria en Stura, en is vol boſſchen, meiren, fonteynen, en beeſten om te jagen. Wat lager op de Po leght Valentien, een plaiſant huys, ſeer heerlijck gebouwt door de Hertoginne, des Konings van Vranckrijcks ſuſter. Het paleys van Millefleurs is maer twee mijlen van de ſtadt. Den heuvel aen gene zijde van de Po is als beſaeyt met luſthoven en huyſen, die een groote ſtadt ſouden maken, ſtondenſe by een. Daer zijn menighte van opſchriften, en andere oude gedenckteeckenen, die in een beſonder boeck vergadert zijn. Scaliger ſchrijft ter eeren van Turin dit lofdicht:

Excipiens gelidas patriis ex Alpibus auras
Heſperii princeps jus capit una ſoli.
Terra ferax, gens læta, hilaris, addicta choreis:
Nil curans quicquid craſtina luna vehat.
Ingenium natura aptum, ſed more ſolutum:
Plus animo capiens, quam dare poſſit ope.
Felix Marte novo, felix melioribus armis,
Namque recens acuit pectora lenta metus.

Als men uyt Turin treckt langs den grooten wegh van Italien, gaet men naer d'Abdye, die aen het Aertzbisdom annex oft geincorporeert is; naer Settimo een ſchoone vryheyt; naer Chivas een bemuurde ſtadt, met een gracht omçingelt, verſterckt met ſes bolwercken; en van daer komt men in 't Graeffchap Vercel, waer van wy hier na ſullen ſpreken, als wy de reſte van Piemont ſullen beſchreven hebben.

Volgende dan de bergen die Piemont van 't Dolphinaet ſcheyden, als men van Suſa naer Pinerol gaet, paſſeert men Iaven een groote vryheyt met muuren omringt, Rean, Cumiana, Pioſaco een oudt Graeffchap, van een van de grootſte geſlachten van Piemont, voort naer Froſaſa, en van daer naer

Italien.

Pinerol, eertijdts het erfgoedt van een der jongſte ſonen des Hertoghs van Savoyen, onder den tytel van Prince van Piemont en Achaien. Het is een groote ſtadt, verçiert met vele ſchoone kercken, bewaert met een ſterck kaſteel, en omçingelt met royale forten, toenſe de Koning van Vranckrijck beſat. Van daer reyſt men door de valleyen van Peruſien en S. Martin, gedeelt tuſſchen den Koning en den Hertogh, en men komt in de valleye van Pragela, die onder Vranckrijck ſtaet. *Pinerol.*

Briqueras is een ſtercke plaetſe aen 't beginſel van de Lucerneſe valleye, de welcke paelt aen die van Bibianen, Villars en Angrogne een oudt vertreck van de Heeren Vaudoiſen, die daer de Gereformeerde religie, ſoo men die noemt, gevolght hebben, en worden van den Hertogh getolereert. *Briqueras.*

Cavors is een ſtadt, gelegen beneden aen een hooge rotſe met twee uytſtekende hoecken, in 't midden verheven met een breet veldt, boven op elcken hoeck is een ſterck kaſteel, die op malkanderen flanqueren, en ſchijnen onwinbaer. *Cavors.*

Montcalier is een groot dorp op de Po, gepreſen om de goede wijnen. Carignan is vermaert door de oorlogen van Piemont, is ſterck van natuure, hoewel het niet beſloten is. Piobes, Vigon, Pancalier, Polongera, Morette, Scarnafis, en alle de plaetſen van dien ſtreeck, zijn de vruchtbaerſte van Piemont. Villa Franca is vermaert, om dat Proſper Colomna daer gevangen wierd, als Koning François in Italien quam door den Col oft Hals, ter zijden Argentiere.

Quiers, Chieri, *Cherium*, is een groote ſtadt, en tamelijck ſterck om haer gelegenheydt, vol ſchoone huyſen, en ouden Adel. De fuſteynen van Chieri zijn de beſte die men vindt. Rontom deſe ſtadt zijn het Marquiſaet Rive, Poirins een geſloten ſtadt, Trufarel, Arignan, Bardeſan, Cinſan, en vele andere. Haer gebiedt paelt aen 't Graeffchap Aſt en Montferrat. *Chieri.*

Savillan is een kleyne maer ſchoone ſtadt, gelegen tuſſchen twee rivieren, en ſoo wel verſterckt, dat Keyſer Carel de V daer door gaende ſeyde, dat hy noyt eenige plaetſe ſoo bequaem geſien hadde om een lange belegeringe uyt te ſtaen. Daer is een rijcke Abdye der Benedictinen, onder den tytel van S. Pieter. FOSSAN leght op de Stura, is ſterck, en heeft een Biſſchop.

Queras, Cheraſco, *Claraſcum* is ſterck van natuure, ſy leght op eenen heuvel van de Taner bewatert, en is met muuren en bolwercken omringt. Deſe ſtadt is ſeer aengenaem, om haer lange en rechte ſtraten, en de wel-geboude kercken en huyſen. De oude ſtadt Polenzo was eertijdts daer ontrent, daer men nu niet van en ſiet als de overblijfſelen van een vervallen Amphitheater. De kaſteelen en dorpen Bra, Poca Paglia, S. Victor, Baudiſſa, en Canal zijn beroemt door hare goede wijnen, en Ceriſole om den vermaerden veltſlagh, die de Spanjaerden daer tegen de Françoyſen verloren: gelijck Benna en Trinita, om den twiſt van hare Heeren. *Cheraſco.*

MONDOVI, *Mons Regalis*, een Biſſchoplijcke ſtadt in dryen gedeelt, dieſe groot maken, *Mondovi.*

STATO DEL PIEMONTE

PARTE DI FRANCIA

Alpi di Francia

Alpi di Liguria

PARTE DI LIGVRIA

Occidens

Oriens

Meridies

Septentrio

Scala di miglia sette Italiane.

Miglia communi undeci.

Il restante del Piemonte si vede nella tavola della Liguria da Ponente.

is vermaert door een miraculeus beelt van onſe Lieve Vrouwe, dat veel toeloops heeft. Hertogh Carel Emanuel heeft daer doen bouwen een van de ſchoonſte kercken van Italien, die van de Fueillanten bedient wort onder den tytel van een Abdye. Het kaſteel leght op het hooghſte van de ſtadt, gelijck oock de Domkercke, en het paleys van de ſtadt. Behalven de kloosters van de biddende Ordens, is 'er een collegie van Ieſuiten, en een Univerſiteyt van alle wetenſchappen. Men hout 'er alle weeck drie goede marcktdagen, met grooten toeloop. De overblijſſelen der factien van de Guelphen en Gibellinen zijn hier noch te vinden, niet ſonder groot bloedtſtorten.

Het gebiedt van Mondovi begrijpt veel goede valleyen, als Fraboſa, Cazau en Pez.

Ceva. CEVA is een ſtadt en ſterckte, en het hooft van een oudt Marquiſaet des ſelven naems, welck meer als 26 ſloten onder ſich hadde, leght op den Taner, niet verre van des ſelfs oorſprong. De voornaemſte plaetſen van dit Marquiſaet zijn Bagnaſc, Garre, Ormea, (een ſtercke plaetſe en kaſteel, welck aen den Staet van Genua paelt) en Prier.

Langhes. Daer nae volgen de Langhes, ſoo heet men de heuvelen van de oude Liguriens, die in dat quartier 't beginſel maken der Apenninen, en grenſen aen 't gebiedt der Genueſen en Montferrat, en worden bewatert met de twee rivieren Bormia, die in den Taner loopen. De voornaemſte plaetſen en ſloten van deſe Langhes zijn Cortemiglia, Craveſana, Ceſola, Roccaveran, Spin, Mombaldon, Gorzen, Mombarque, Milleſimo, Cairo, en Carquere: de heerſchappye van de twee laetſte is gedeelt tuſſchen Piemont, Montferrat en Alexandrien. Dit zijn de grenſen in 't ooſt en zuyden van Piemont. Deſe voorſchreven plaetſen behoorden eertijdts de groote en machtige geſlachten Carrets en Scarampes.

Coni. In 't weſt leght CONI, *Cuneum*, aen den mont van de rivieren Stura en Ges, vermaert om de groote belegeringe, dieſe uytgeſtaen heeft tegens de Koning François de Eerſte, ſonder gewonnen te worden. Men drijft hier grooten koophandel, en is een van de rijckſte in Piemont. De Abdye van S. Dalmat is niet verre van daer, noch de geſonde baden van Vaudier. Om naer Nice te gaen, neemt men ſijnen wegh naer Limon, voorts naer 't Graefſchap Tende, welck eertijdts toebehoorde het keyſerlijcke geſlacht van Laſcaris, met een goet deel andere ſteden, die op de Genevoiſe kuſt zijn. De ſeer lange paſſagie die Hertogh Carel Emanuel heeft doen houwen door de rotſen des geberghts van Tenda, tot bequaemheyt der voerluyden, mach geleken worden met de heerlijckſte der oude Romeynen. De ſtadt is aen gene zijde van 't geberghte; gelijck mede de ſtadt en kaſteel Brigua; de vryheyt Entragues, Andon, Roccavillon leggen aen deſe zijde, als oock Demont in de valleye van Stura, een kleyne plaetſe, die de heele valleye in dwang houdt. Als men hooger komt vindt men de baden van Vinay, Pierrepore, Brezés, en Argentiera, die den naem aen 't geberghte geeft, daer een tamelijck groot lac op is, uyt het welck aen d'een zijde de Stura in Piemont valt, en van d'ander zijde de Ubaye, die in 't midden door loopt.

De Valleye en Prinsdom van Barcillonette, erfgoedt des Princen Cardinaels van Savoyen, ſtreckt ſich drie mijlen van Ambrun. De voornaemſte ſteden en vryheden zijn Barcillonne, in de laetſte oorlogh verbrandt, Joſier, Faucon, Caſtelar, Revel, Lauzet, en Moglans.

De valleyen van Piemont in 't noord gelegen, die aen Tarantaiſe en Val d'Aoſte ſtooten, zijn ſeer overvloedigh van vee en weyden. Als men in de pleyn laet leggen, Leiny, Caſelle, Auteſan, Cirié een groote vryheyt en Marquiſaet, Vulpian een beſloten ſtadt, en vermaert in de oorlogen van den Mareſchal de Briſſac: Mathi, en Balenger, komt men in de valleye oft het dal van Lans, welck den naem heeft van een groot dorp, daer eertijdts een ſterck kaſteel was, vermaert in de eerſte oorlogen van Piemont. Deſe valleye met die van Corio begrijpt over de 40 goede landouwen en dorpen, en paelt aen

Canavois. CANAVOIS een oudt Marquiſaet, hoorende onder dat van Yvrée, in 't welcke zijn de oude Graefſchappen van Valpergue en S. Martin, die beſeten worden van twee geſlachten des ſelfden naems, geſproten uyt den koninglijcken bloede van Ardovinus, die eertijdts meer als 50 ſloten in deſen ſtreeck hadden, en noch veel hebben. En hoewel deſe Graven van den ſelven ſtam waren, hebbenſe nochtans langen tijdt malkanderen gehaet, ſoo dat de Graef van S. Martin met de Guelfen hielt, en van Valpergue met de Gibellinen. De voornaemſte ſloten en plaetſen van die Graefſchappen zijn, Rivera, Camagna, Barbanie, Rivare, Belmont, Valpergue, Chaſteauneuf, Caſtellamont, Cornie, Pont, 't hooft van een valleye, die den ſelven naem heeft; Soana, Sparon, Loragna 't hooft van een valleye daer Cereſole in leght, een plaetſe gepreſen om ſijn goede kaſen, daer de riviere Orco ontſpringt, die veel goude ſanden heeft; Fauria, Rivarol, Aglie een vermaert kaſteel, S. Benigne een Abdye van grooten naem, van S. Damianus *Fructuarienſis* genoemt; S. George, Folis, Caluſe, Viſque, Strambin, Marcenaſe, S. Martin een oudt ſlot, 't hooft van 't Graefſchap; Cly en Bros, die hare namen aen twee valleyen geven; Roman, Pavon, en Parella, die by malkanderen leggen ontrent

Yvrée. YVREE, Lamporegio, *Eporedia*, een oudt Bisdom, colonie der Romeynen, en de hooftſtadt der Provincie, die eertijdts aenſienelijcke Marquiſen gehadt heeft, die Keyſers en Koningen van Italien gekroont zijn, gelijck Adelbertus, Berengarius, Ardouinus, als men in de hiſtorien leeſt. De ſtadt is kleyn, maer wel gelegen. Sy is het ſlot van val d'Aoſte, en wordt bevochtight met Doria Balthea, over welcke rivier een ſteenen brugge is. Onder andere kercken is 'er een oude Abdye van S. Steven.

Saluce. Aengeſien het Marquiſaet Saluce in deſe kaerte oock begrepen is, heeft ons goet gedacht hier wat van te ſeggen, niet tegenſtaende dat het de vierde Provincie van Piemont is; want

van

van de tweede en derde, wordt in haer eygen kaerten geſproken. Dit Marquiſaet dan wierd eertijdts beſeten van Heeren die onder de Princen gerekent wierden. In 't weſt en zuyden paelt het aen Provence en Dolphinaet.

Saluces, *Salutiæ*, is de voornaemſte ſtadt, gebouwt van de vervallen overblijffelen van de oude *Auguſta Vagiennorum*. Sy leght op een aengenamen en tamelijck grooten heuvel, met een ſchoon kaſteel en Domkerke, een van de ſchoonſte in Italien, wiens Biſſchop onder geen Metropolitaen oft Aertzbiſſchop ſtaet. Dit Marquiſaet is 't hooft van veel ſchoone ſteden, en meer als 58 kaſteelen, oock van de valleyen Grana, Macra, Varaite, Bronda, en de Po. De voornaemſte plaetſen zijn Carmagnole, een groote ſtadt, en verſterckt met een van de uytmuntenſte kaſteelen in Europa, ſeer rijck om den grooten koophandel en jaermarckten; Revel een ſtercke plaetſe; Barges een groote en rijcke ſtadt, daer men de beſte loopen voor de buſſchen maeckt; Drone een goede ſtadt met een ſterck kaſteel, daer d'Abdye van S. Conſtantia by leght; Buſca 't hooft van een oudt Marquiſaet; Dogliani een groote Vryheyt; Mante, daer een ſeer ſchoon kaſteel is; Veuzol, daer oock een heerlijck kaſteel is; Pagne vermaert om ſijn goede en dilicate wijnen; Cartignan, Cardé; Caramagne, Stafarda, en Caſanuova, drie rijcke Abdyen van S. Bernards Orden; Monrozzo, S. Pierre, en Vilars de uyterſte palen ontrent Chaſteau-Daufin, welck onder Vranckrijck hoort; Mombrac, daer een fraey convent van Carthuſers is. Caſtellar, Paëſana; en Criſol, daer de Po ſich begint te openbaren, die ſijn oorſprong heeft in Monviſe, het hooghſte geberght van Italien, gelijck ſy oock de grootſte rivier daer van is. De wegh met kracht van yſer en vuur door de Marquiſen van Saluce geopent in de rotſen van dit geberghte, is verwonderens waerdigh, mits dat daer een gewelfde paſſagie is een half mijle lang, waer door de muylen gemackelijck konnen gaen uyt het Marquiſaet naer het Dolphinaet.

Niſſe. Niſſe, *Nicæa*, is een oude ſtadt, die Strabo aen die van Marcilien ſeyt toe te hooren, welcke de ſelfde geſticht hebben. Sy leght recht tegen over Antibe in Provence, op den oever van de zee; de riviere Var ſteltſe in Italien. Sy is als een dubble ſtadt, gedeelt door een waterken, daer men met een brugh over gaet, die de twee ſteden aen malkanderen hecht. Strabo verhaelt van het Amphitheater, welck twee deelen in elck van ſijn twee hoecken hadde, en meer andere antiquiteyten buyten de ſtadt oft daer ontrent; van de Vryheydt oft het dorp Acharaca, met een ſeer luſtigh boſch beſet; van Plutoos en Junoos tempelen, als mede die van Charon; en vertelt oock de ſuperſtitien der volckeren van dat landt. Nu ter tijdt wort haer kaſteel gepreſen om ſijn ſchoone en ſtercke gelegenheyt, en uytſien op de zee; welck met een hoogen heuvel aen de ſtadt vaſt is. Onder een rotſe dicht by de ſtrant is een fonteyne, en overvloedigh ſoet water, daer de ſchepen, die daer aenkomen, haer van beſorgen. Het is een frontiere en bolwerck van Italien, een Biſſchoplijcke reſidentie, en heeft ſijn eygen rechten. De haven is tot Villa Franca, twee mijlen van daer, welck eenige meenen te zijn Port Hercules, en de tropheen oft zege-teeckenen van Auguſtus, daer Ptolemeus van ſpreeckt. Daer zijn twee kaſteelen, 't een op de hooghte des berghs, 't ander op den zeekant, vaſt aen de Vryheyt, aen de zijde van Lebeche; een weynigh hooger ſiet men Mola, daer de galeyen des Hertoghs van Savoyen haer houden. De tol van deſe plaetſe beloopt 's jaers voor den Prince 35000 kroonen. De Italiaenſche, Spaenſche, Engelſche en Franſche ſchepen komen hier aen. De rechten die ſijn Hoogheyt in de zee heeft, aen dien kant, zijn naerſtelijck beſchreven in een geleert Tractaet, van de Heer Cauda, Raetsheer des Staets van Savoyen. Mantiga een luſthuys, leght een mijl van Niſſe, van waer men altijdt onder de oranjeboomen gaet, die byna het gantſche jaer deur vruchten, bloemen, oft bladeren dragen. Het huys is verçiert met fonteynen, en hoven, en met ſchilderyen verrijckt.

Het heele Graeffſchap Niſſe is meer als twee daghreyſen lang, en een breet, en heeft meer als 100 vryheden of dorpen. Het leght tuſſchen Provencé, de Middellandtſche zee, de ſtrandt van Savone naer Vintimiglia, col de Tende, col de l'Agnel en de Alpen. De andere plaetſen van dit Graeffſchap zijn het kaſteel van S. Albanus, welck de ſchippers voor een vuurtoren dient; Port S. Mauricius met een kaſteel, S. Soſpir, Soſpel, een ſtercke plaetſe, Breglio een kleyne ſtadt, Briga: TENDE met een kaſteel, welck is de hooftſtadt van een Graeffſchap des ſelven naems, welck men dat van Niſſe toeſchrijft; S. Martin, een kleyn ſtedeken, Lantoſco Utello, welck de inwoonderen in 't kort Vis noemen; Blora met ſijn valleye, daer eenige dorpen in leggen; Boglio oft Bueil, een ſtadt en kaſteel; Comté, daer noch vier oft vijf ſtercke kaſteelen zijn; Caſours, een ſtadt en kaſteel; Leſcarene, Dolceaqua, een groote valleye oft dal, die vol volck is; en andere.

Behalven 't Graeffſchap Niſſe, beſit de Hertogh op den zeekant, 't Prinsdom Oneille, en Marro, welck bynae heel in den Staet van Genua als vernagelt is, behalven in den ſtreeck van Lenau en Pornas, door den welcken het paelt aen 't Marquiſaet Ceva, en 't gebiet van Ormeo. Dit zijn twee rijcke valleyen, en vruchtbaer van goede olie, oranje-appelen, citroenen, en lamoenen, ſoo dat men daer altijt de lenten ſchijnt te hebben. Daer zijn ontrent tſeſtigh vryheden en dorpen, behalven Oneille en Marro, redelijck groote ſteden.

Aert des landts. Piemont heeft alle 't gemack, en welluſten die de zee en warme landen voortbrengen, te weten, olyven, oranje-appelen, citroenen, lamoenen, vijgen, meloenen, artechocken, granaetappelen, amandelen, en diergelijcke vruchten. Het bouwlandt geeft ſoo veel granen, dat het niet alleen de gantſche provincie daer mede beſorght, maer oock meer als de helft aen de nabuurige landen ſtuert, met groot profijt der inwoonderen. Hier waſt mede tarwe, wijnen, en andere vruchten. Sy leyden de wijngaerden op

lange ſtocken van vruchtbare boomen gemaekt, daer den meeſten wijn op waſt, en ſaeyen daer tarwe tuſſchen. De laege en vochtige landen, beſonder in 't gebiedt van Vercel, dragen menighte rijs. De heuvelen hebben witten wijn, muſcadel, clairet, ſoeten en ſcherpen, en ſulck een overvloet van malveſey, van alle ſoorten, bequaem elck op ſijn tijdt het heel jaer door te drincken, dat in Italien qualijck diergelijcke zijn, en in Vranckrijck geen betere, als die van de ſtrant van Saluſſe, Montcallier, Gattinara, Carema, Canaveſa, en val d'Aoſta. Op de bergen van Piemont zijn goede weyden, en het gerief van de beeſten komt tot in Lombardien, en de ſtrant van Genua. De velden dragen veel moerbeſiboomen, daer de zywormen van leven, namentlijck te Carignan en Raccony, daer de Genueſen haer proviſie komen halen. De landouw van Quiers geeft ſeker grain, dat van alle plaetſen geſocht wordt, om daer mede te verwen. Tuſſchen den Taner en de Po naer de Langhes ſiet men ſulcken overvloedt van patryſen, dat de inwoonderen daer meeſt van leven, en de faiſanten van Piemont hebben eenen beſonderen en beteren ſmaeck als andere. De truyten van de rivieren Dora, Orcus, Taner, en van veel andere die deſe ſchoone provincie bewateren, ſeght men de ſmakelijckſte te weſen, welck de naerſtige onderſoeckers het goude ſandt toeſchrijven, daer deſe viſſchen van leven, 't welck de wateren uyt de groeven der bergen ontfangen, daer de rivieren uytloopen. Canavez heeft veel peperboomen gehad, dat daer heel goet waſt, welck niet mogelijck is in het beſte landt van Italien, oft in Provence. Het Graeffchap Niſſe heeft palmboomen, daer goede vruchten op ſouden waſſen, waer 't dat de ingeſetenen de ſelfde niet verſuymden te meſten, door de goede gelegentheyt dieſe hebben, om haer kaſtanien en appelen in Barbarien te ruylen.

Het geel en wit was wierd eertijdts binnen Piemont gemaeckt, maer de oorlogen hebben deſe manufacture daer bedorven, gelijck meer andere handtwercken. Daer waſt vlas om lijnen doeck, en hennep om touwen te maken, daer men tot Villa Franca koophandel mede drijft. Te Mondovi vindt men wit marmor, en ſchoone jaſpis op de ſtrandt van Niſſa. De ſilvere mynen zijn gevonden in de valleye van Lucerne en Lans, als oock van kooperroot en aluyn, daer men voor eenige jaren naerſtelijck in gearbeyt heeft, door ordre en ſeker contract van ſijn Hoogheyt met een Duyts Baron gemaeckt, die 'er tot hondert vijftien ontdeckt hadde in Piemont alleen, van gout, ſilver, koper, yſer, koperroot, waer onder de mynen van koper en koperroot de overvloedighſte waren, beſonder in de valleye van Lans, daer het koperroot tot boven aen de aerde quam. Wy hebben hier boven geſproken van 't goude ſant dat de rivieren Stura, Taner en andere, uyt de bergen komende, mede nemen, daer die van Piemont een merckelijcke ſomme winſt uyt krijgen. De yſergroeven worden meeſt bearbeyt, als tot Creveceur en elders, ſoo dat men de nabuurige landen daer mede kan gerieven, behalven de klingen oft lemmers der rappieren, meſſen, buſſchen, raderen, en diergelijcke wercken die men op verſcheyden plaetſen maeckt. De oude Schrijvers gedencken van den arbeyt, die de Romeynen gedaen hebben, om gout te bekomen uyt de Vercelloiſche mynen. Op ſekere plaetſen der Alpen vindt men ſeer ſchoone bloemen, als peonen, martagonen, narciſſen, hyacinthen, anemones, en andere ſoorten, oock medicinale kruyden. Men pluckt den *Agaricum* van ſekere boomen, die de huysluyden *Melles* noemen, die uytermaten dick zijn, en geplant worden langs eenige lacken oft meeren.

Zeden. Den lof der Allobrogeſen, Salaſſen, Taurinen, Alpinen, Val-d'Aoſtinen, Turinen en andere, is ſeer groot in de hiſtorien, om de heerlijcke daden der wapenen tegen de Romeynen, Hannibal, en andere. Soo veel den gemeenen man aengaet, de Hiſtoryſchrijvers, die daer geboren zijn, maken dit onderſcheyt, dat die naeſt de Po, Cottiſche en Grieckſche Alpen woonen, openhartigh en ongeveynſt zijn, en dat daer tegens die by de Langhes, en naer den Apennin ſich onthouden, loos en doortrapt zijn. De ſelve auteurs gevenſe noch andere verſcheyden manieren. Die van Bielle zijn looſe kooplieden, die van Turin, Vercel en hare nabuuren, die veel met die van Lombardien verkeeren, zijn hooghmoedigh, veel houdende van haren Adel, en zijn wel te paerde. Daer zijn noch eenige overblijffelen van de factie der Guelphen en Gibellinen. Soo veel de kleedinge en ſpraeck belangt, zijnſe louter Italianen. Die van Niſſa ſpreken bynae als die van Provence. Die op de Alpen woonen, ſpreken en kleeden haer wat rouwer. Het volck van Niſſa is ſcherpſinnigh, net, en den koophandel toegedaen: d'andere volckeren van Piemont zijn ſoo naerſtigh niet, om de goede gelegentheydt, die ſy door de Po met de Milaneſen en Venetianen hebben, te gebruycken: daer en zijn niet vele ambachtslieden; ſy begeven haer meeſt tot de oorloge, letteren, en een welluſtigh leven, tot welck de vruchtbaerheyt en overvloet des lants haer treckt. Sy leven met malkanderen vredelijck, eeren haer overigheyt, en zijn haren Prince gehoorſaem.

Rijckdom. Piemont is rijck, overmits dat het alle goederen en koſtelijcke vruchten nae wenſch heeft, in groote overvloet. Het landt is heel bewoont, en is als een ſtadt twee oft drie hondert mijlen in 't rondt. Om de rijckdommen van Piemont te toonen, ſtellen wy hier de ſilver- en goutmynen niet, maer zijn vruchtbare oogſten, die 't de nabuuren mede deelt, de verſcheyden en koſtelijcke wijnen, den koophandel der beeſten, welcke die van Salucen in Provencen verkoopen, de wolle en lakenen van Pinerol en andere plaetſen, de wapenen die men tot Barges maeckt, het lynen doeck, vlas en gennep. De olie van Niſſe, met haer andere vruchten, en koopmanſchappen, 't papier, de abeelboomen, om de maſten voor de galleyen en ſchepen te maken, die men aen de Genueſen verkoopt, brengen

groot

groot profijt aen de inwoonders, die dit voordeel oock hebben, datse tusschen Marsilien en Genua leggen, en daerom met de selve grooten handel drijven; en voor hare waren, uyt Languedock, wolle lakenen, dekens en diergelijcke stoffen, en van Genua zyde lakenen krijgen, en is als een rijcke schuer oft proviantplaetse van bey die landen. De grootste rijckdom des Hertoghdoms van Savoyen komt meest uyt Piemont, die alleen genoeg is om den krijgh te voeren.

Sterckte. De sterckte van Piemont bestaet in vele stercke en welgelegen steden, te weten, Turin, Cavors, Vercel, Ast, Nisse, en Carmagnole, en alle de andere, die aen Lombardien grensen. De drinck-plaetse des kasteels van Turin is soo groot, dat 'er vijf oft 600 paerden t'samen konnen in drincken, sonder eenigh beletsel in 't inkomen oft uytgaen. De pas van 't Graefschap Nissa, en de enge wegen der Alpen zijn een natuurlijck bolwerck, die oock met de bouwkonst van veel schansen en kasteelen gestijft is. De vestingen en bolwercken van Nisse zijn soo sterck, datse in 't jaer 1542 wederstonden het groot geweldt van de Turcksche armade, die met hondert oft tweehondert schepen daer voor quam, en sy is tegenwoordigh een der sterckste plaetsen van Europa.

Regeringe. Piemont heeft gestaen onder de Romeynen, Gothen, Longobarden, Keysers, en Marquisen, soo genoemt van de marchen oft frontieren van Italien, die Carel de Groote eerst heeft gestelt, na dat hy de landen en steden onder sijn Veldtoversten gedeelt hadde: de steden zijn oock in eenige vryheyt sekeren tijdt gebleven, als Vercel, Ast en andere. Maer de Graven en Hertogen van Savoyen zijn veel hondert jaren Princen van Piemont geweest, en dese edele en machtige Provincie is den tytel des oudtsten soons van den Hertogh, gelijck het Prinsdom Walles van den oudtsten soon des Konings in Engelandt, en Dolphinaet des oudtsten soons in Vranckrijck, en 't Graefschap Charlois des oudtsten soons van den Hertogh van Borgondien. Het Graefschap Nisse is aen Savoyen gekomen, als 't eerst over de twee hondert jaren de Princen van Piemont toebehoort hadde, en te voren de Graven van Provence, van de welcke het gekomen is aen de Graven van Savoyen oft aen de Princen van Piemont.

Alle de Baljouschappen (behalven die van 't Graefschap Nisse, welck sijn besondere manieren en rechters heeft, soo veel de rechtsaken en geldt-middelen aengaet) behooren onder Turin, daer den Raedt en Rekenkamer is, als mede een vermaerde Academie of Universiteyt, voornamelijck om de Rechten en Vrye konsten te leeren. In den Raedt oft Parlement van Savoyen en Piemont, zijn twee kamers in elcken Raedt, en van de vier Presidenten is 'er eenen diese Crimineel heeten, om dat hy in de halssaken presideert, voorsit, oft het meeste gesagh heeft, soo nochtans, dat 'er om dese saken geen eygen kamer en is, gelijck de Tournelles in Vranckrijck, maer wel besondere dagen, op de welcke van de halssaken gehandelt wordt. De Rekenkamers hebben geen besondere plaetsen van Rekenmeesters, Correcteurs en Auditeurs; maer sy worden al van de Compagnie geordineert om de rekeningen te doen. Onder de vier Presidenten is 'er een, die men President van de Financien noemt.

Van 't Aertzbisdom van Turin, van de Bisdommen van Nisse, Vercel, Ast, Mondovi, Yvrée, Fossan, Albe en Saluisse met sijn exemptie van alle Aertzbisschoppen hebben wy hier voor gesproken. De Bisschop van Nisse staet onder den Aertzbisschop van Ambrun. Het Bisdom Fossan is onlangs opgerecht onder Hertogh Carel Emanuel. De inwoonderen der valleyen van Perouse, S. Martin, Lucerne, en Angrogne zijn eensdeels Catholijck, eensdeels van de religie, die men Gereformeert noemt, die van sijn Hoogheyt toegelaten worden om haer slechtigheyt en eenvoudigheydt, en haer gehoorsaemheydt in schattingen te geven. Piemont heeft veel oude Abdyen, als S. Michiel de la Cluse, Novalesa, en andere. De Bisschoppen van Mondovi, Yvrée, en andere van 't Hertoghdom Mantua en Montferrat, hooren onder den Aertzbisschop van Turin, met die van Saluisse, soo verre de exemptie oft vryheyt, die hy voorwerpt, geen plaetse heeft. *Religie.*

Nae het huys van Vranckrijck, is nu ter tijdt dat van Savoyen het oudtste van alle de geslachten der Souveraine of Opper-Christelijcke Princen, welck in een geduurigh en ongebroken vervolgh van wettige mans oiren oft erven gebleven is, en altijdt getrouwt aen huysen van groote Koningen en Princen. 't Is oock seker, dat het meeste deel der geslachten, die hedensdaeghs de Koningrijcken van Europa besitten, lang nae dat van Savoyen, van Princelijcken bloede eerst zijn gesproten. Dit huys van Savoyen heeft voor veel hondert jaren Keyserinnen en Koninginnen aen 't Christendom gegeven. Alle de Koningen van Vranckrijck, en Princen van den bloede van meer als vijf hondert jaren komen van Alix van Savoyen, moeder van Louys de Sevende, en diesgelijcks alle de Koningen van Portugal van vijf hondert jaren tot onsen tijde toe hebben haer afkomste van Mathildis van Savoyen. Dit huys is daer-entegen oock getrouwt met Princessen der grootste Kroonen van Europa: negen dochters, soo van Keysers als van Koningen, zijnder mede getrouwt geweest: en men houd het voor een besondere gave, dat Mevrouwe Christina, suster van Koning Louys de XIII, en dochter van Henrick de Groot, de vijfde koninglijcke dochter is, die met geduurigh vervolgh aen dit geslacht getrouwt is, welck in geen ander te vinden is. En alwaer 't dat dit geslacht geen ander eere en hadde, als soo menighmael aen Vranckrijck getrouwt te zijn, het behoorde sich volkomelijck te genoegen en voor grooten lof te rekenen, dat het tot twintigh mael toe met Vranckrijck door verscheyden houwelijcken vereenight is, gelijck de Historyschryver van Savoyen toont in sijn boeck der alliancien van dese twee huysen. Byna alle de oude en nieuwe Schrijvers, soo Duytsche, Fransche, als Italiaensche *Afkomst der Princen.*

ſche konen over een, dat het ſijnen oorſprong neemt van 't keyſerlijcke huys van Saxen, hoewel datſe in de tacken niet eens zijn. De waerſchijnlijckſte opinie is, dat het voor ſijn eerſte beginſel Immedeum oft Amedeum van Saxen heeft, vermaert in de hiſtorien van Duytſlandt, die vader van Humbertus was, en deſe van Hugo, Marquis van Italien (verſcheyden van eenen anderen Hugo, Marquis van Toſcanen, die in de ſelfde tijdt leefde) daer Glaber, Silveſter de II, en de tytelen der kercke van Vercel af ſpreken, gelijck de ſelve Hiſtoryſchrijver van Savoyen belooft te doen blijcken in ſijn boeck van den koninglijcken Tytel. Van deſen Hugo is Beraldus geboren, Lieutenant generael van Rodolfus de derde van dien naem, Koning van Arles en Borgondien, in wien het geſlacht der Koningen van Borgondien uytgeſtorven is, en het Koningrijck is daer na verdeelt onder veel groote Heeren, als die van Zeringen, Geneve, en Hoogh-Borgondien en de Dolfins van Vienne. Maurienne en Savoyen zijn ten deel geworden de kinderen van Beraldus, met conſent nochtans van Keyſer Conradus, die door de Salique wetten erfgenaem was van den voorſchreven Rudolphus.

Humbertus met de witte handen, ſone van Beraldus.

Amedeus, de eerſte van deſen naem, geheeten *Cauda.*

Amedeus de tweede.
Humbertus de tweede.
Amedeus de derde.
Humbertus de derde.
Thomas.
Amedeus de vierde.
Bonifacius.
Pieter, oom van Bonifacius.

Philips, Pieters broeder.

Amedeus ſoon van Thomas van Savoyen, Graef van Vlaenderen, volghde ſijn oom Graef Philips. Deſe verkreegh den naem van de Groote, niet om ſijn lengte, maer ſijn kloeckmoedigheyt.

Eduardus de oudtſte ſoon van Amedeus de Groote.

Aymon quam in de plaetſe van ſijn broeder.

Amedeus de ſeſte, toegenaemt de Groene, om dat hy op den eerſten dagh van Mey den prijs in een Tournoiſpel bekomen hadde.

Amedeus de ſevende, geheeten den Roſſen.

Amedeus de achtſte.

Louys volghde ſijn vader.

Amedeus de negende, genoemt den Geluckigen, om ſijn heyligh leven, en groote mirakelen, die Godt door hem dede, ſoo in, als nae ſijn leven. Hy gaf 't al aen den armen, ja oock den halsbandt van ſijn Orden.

Philibertus volghde ſijn vader.

Carel ſijn broeder bekleede ſijn plaetſe, die den naem van Krijghsman voerde, om dat hy van ſijn jonckheyt af groote daden met de wapenen dede.

Carolus Ioannes Amadeus, lagh noch in de wiege toen ſijn vader ſturf.

Philippus de tweede.

Philibert de tweede, genaemt de Schoone.

Carel de derde.

Emanuel Philibert.

Carel Emanuel, de elfde Hertogh van Savoyen was achtien jaren oudt toen hy in ſijn vaders plaetſe quam.

Victor Amedeus quam in ſijn vaders plaetſe in het jaer 1630, wiens ſone nu ter tijdt Hertogh is.

Het Hertoghdom
MONTFERRAT.

Naem.

HEt landt van Montferrat, de tweede Provincie van Piemont, is luſtigh en aengenaem. Het is gelegen in Lombardien aen deſe zyde van de Po, en wordt Montferrat genoemt, al oftmen wilde ſeggen *Mons ferax*, dat is, een vruchtbaren bergh, om ſijne kleyne heuvelen, die uyttermaten vruchtbaer ſijn: oft deſen naem komt van 't woordt *ferro*, dat yſer te ſeggen is: want gelijck het yſer alle andere metalen in ſterckte en hardigheydt te boven gaet, alſoo overwint dit landt alle de nabuurige landouwen in vruchtbaerheydt, overvloedt, en uytnemende goedtheydt van alle vruchten, doch voornamentlijck van wijn.

Marquiſaet.

In deſe ſtreeck waren eertijdts ſeven Marquiſaetſchappen van Keyſer Ottho de II opgerecht, te weten, Montferrat, Ceva, Poncion, Buſcha, Saluſſa, Savona, en Fricara, die gegeven ſijn aen de ſeven ſonen van Aleranus Hertogh van Saxen. Het geſlacht van Paleologus heeft Montferrat beſeten onder den titel van een Marquiſaet tot het jaer 1534; maer nae de doodt van Sainct George, de laetſte mans oir der Paleologen, heeft Keyſer Carel de V den Hertogh van Mantua wettigh erfgenaem van Montferrat verklaert. In 't jaer 1575 heeft Keyſer Maximiliaen de II dit Marquiſaet tot een Hertoghdom verheven, en Guiliam de III, Prince van Mantua, is d'eerſte Hertogh van Montferrat geweeſt. Merula beſchrijft dit landt nae 't leven, in 't derde boeck der Oudtheden van het Vicomte: Het is een geberghte, ſeydt hy, dat vol heuvelen is, altemael luſtigh, altemael vruchtbaer, en altemael wel bewoont, daer is geen duym landts onbebout. Het begint ontrent een daghreyſe van de Alpen, tuſſchen welcke en deſe heuvelen een pleyn light, datſe ſcheydt. Aen de rechter zyde loopt de Po, en aen de ſlincker zyde de riviere Tanarus, die als palen daer van ſijn: want het buyten deſe rivieren niet ſtreckt. Men mochte deſe provincie met de waerheydt wel Meſopotamiam noemen; want ſy is tuſſchen de rivieren aen bey de zyden beſloten.

Hertoghdom.

Grenſen.

Steden.

Niet verre van den uytgang van Tanaro ontmoetmen Baſſignana, daer eertijdts een houte brugge was, over de welcke, als Ioannes de Medices Florentin, Cardinael en Legaet van Bolognien, daer nae Paus gemaeckt, en Leo de X genoemt, op ſeeckeren tijdt paſſeerde, is hy uyt de handen der Françoyſen verloſt, (die hem in den bloedigen ſlagh voor Ravenna, in 't jaer 1512, gevangen hadden, en naer Vranckrijck leyden) en gevoert naer de ſtadt Bolonien, daer de ſtoel van ſijn Legaetſchap was.

Hier nae volght de ſeer oude ſtadt *Valentia*, van Plinio *Valentinum* genoemt, diemen oock *Forum Fulvii* heet. Men ſiet mede op een heuvel Pomaro met ſijn kaſteel.

Caſal.

Niet verre van daer is Fraxineto en Caſale di S. Evaſio. Paus Sixtus de IV heeft 'er in 't jaer 1474 een ſtadt af gemaeckt: het is oock een Biſdom. De Marquiſen van Montferrat hadden eertijdts hier haer reſidentie. Hier ſijn twee kaſteelen, het oudt, welck eertijts de wooninge der Marquiſen was; en het nieu gemaeckt van *Vincentius Gonzaga*, Hertogh van Mantua en Montferrat, anno 1590, welckmen *la Citadella* noemt. Hier ſijn veel voorname mannen geboren, als Ottho uyt het adelijcke geſlacht van Aleranum, en Theodorus Paleologus, alle beyde Cardinalen; Bernardinus Romanus, de eerſte Biſſchop der ſelve ſtadt; Georgius Catatopicus, Theologant en Philoſooph, en andere. Leeſt daer van Platina, Blondus en Leander.

Aen de rechter zyde van de riviere Tanaro light Burgeto.

Voorby Baſſiana, midden in 't landt, ſijn veel heuvelen, alle met ſchoone ſteden bebouwt, als Monte Caſtello, Pavon, S. Salvatore, daer een ſterck kaſteel is; Gerella, Suizan, Caſtelletto, Lugo, en Monte Magno.

Als men van Caſal gaet, en ſijnen wegh neemt langs den kant van de Po, ontmoetmen vele ſteden, te weten Ponte di Stura, met een ſterck kaſteel; daer nae Camino op een heuvel, voorts Gabiano: innewaerts boven Caſal is Fano di S. Georgio, item Occimiano, een oude woonplaetſe der Marquiſen van Montferrat.

In den naeſten ſtreeck is Borgo di S. Martino, Mon-Calvo, Galliano, en veel meer andere.

Alexandria.

Daer de Bormia en Tanaro in malkanderen loopen, ſietmen Alexandria di Paglia. Sy heeft den naem van Paus Alexander de III, en haren toenaem van het woordt *palea*, dat ſtroo beteyckent, om dat, ſoo eenige verſieren, de gekoren Keyſers hier eertijdts een kroon van ſtroo kregen. Sy is gebout in de maendt van Mey, in 't jaer 1178, van de Milaneſen, Placentinen en Cremoneſen, gelijck Blondus, Merula, Volaterranus, Platina, en Corius eenpaerlijck getuygen. Sy light op een luſtige plaetſe tuſſchen twee rivieren, daer eertijdts Roveredo was. De Tanaro ſcheydt de ſelve van de voorſtadt. De inwoonderen ſijn van goedt verſtandt, en groothartigh. Sy heeft langen tijdt onder de Vicecomites geſtaen, daer nae onder de Sfortien, en voorts onder de Koningen van Vrankrijck, ſoo lange alſſe Hertogen van Milanen waren; nu beſitſe de Koning van Spanjen. Anno 1522 heeftſe veel geleden van de ſoldaten des Hertoghs van Milanen, Franciſci Sfortia. Hier is een Biſſchoplijcke ſtoel. Georgius Merula is 'er geboren.

Aen d'ander zyde van de Tanaro oft Tangro

MONTISFERRATI DVCATVS.

Milliaria Italica communia.

Milliaria Germanica communia.

Occidens

Meridies

Septentrio

Oriens

PIE DEL MONTE

PARTE DELLO STATO DI MILANO

Mare Ligustico

Doctrina et humanitate
celebri Viro Domino Iacobo Backer, Vrbis
Amstelodamensis Viro consulari dignissimo,
in benevolentiæ testimonium dedicabat.
Guilielmus Blaeuw.

Amstelodami, excudit Guilielm. Blaeuw.

is Borgolio, welck als de voorſtadt van Alexandrie is, want de riviere en brugh alleen ſcheydtſe van malkanderen. Sy heeft den naem behouden van het dorp Borgolio, dat daer was voor het bouwen van de ſtadt.

Over de riviere Bormia, aen de ſlincker zyde is Boſco, op den wegh Æmilia. 't Is een tamelijck fraeye ſtadt, hoewel datſe den titel van Marquiſaet, dieſe eertijdts hadde, verloren heeft. Paus Pius de V heeft hier een klooſter van de Predickheeren geſticht. Bartholomeus de Bergamo, veldtoverſte van de Milaneſche armade, heeft de Françoyſen hier verſlagen.

Wat hooger, tuſſchen de Bormia en de Burda, light de ſtadt Inciſa, die Ptolemeus *Liborna*, en Plinius *Liburna* noemt.

Twee mylen van Alexandrien is een kleyn ſtedeken, dat de geleerde *Maricorum* noemen, wiens ingeſetenen de ſtadt Alexandria in 't beginſel quamen bewoonen.

Boven Alexandria is Nicea di Palea, en Felicino, een fraey ſtedeken.

Ontrent de Tangro is oock een dorp *Foro* genoemt, daer nu weynigh menſchen woonen, als mede tot Maricoro, welcke eertijdts wel bewoonde plaetſen waren, doen men Alexandria boude. Men ſiet 'er noch eenige vervallen overblijſſelen en muuren van oude kercken, met een vloer van koſtelijcke ſteenen, gemaeckt op de moſaique, dat is, verciert met velerley verwen; daer ſijn oock marmorſteenen met verſcheyde opſchriften, die de oudtheydt van de plaetſe te kennen geven, gelijck oock doen de manieren en ſpraeck der inwoonderen: want ſy behouden noch in veel woorden de oude pronuntiatie der Romeynen, als *ſtrena, toga, proſa*, &c.

Het Graefſchap Aſti maeckt de derde Provincie van Piemont, en paelt aen 't gebiedt van Alexandrien en Montferrat.

Aſta oft Aſti, de hoofdſtadt van dit Graef- *Aſti*
ſchap, is ſeer oudt, rijck, heerlijck en vol volcks, een colonie der Romeynen, nae 't ſeggen van Plinius en Ptolemeus. Sy light tuſſchen de rivieren Tanero en Verſo, en heeft een goedt kaſteel, en ſtercke citadella, welcke Hertogh Victor Amedeus onlangs daer heeft doen maecken, en den naem van S. Chriſtina gegeven, nae ſijn gemalinne, des Konings ſuſter van Vranckrijck. Deſe ſtadt is groot van begrijp, en is in vorige tijden een ſchoone en vermaerde Republijck geweeſt, die 30000 gewapende mannen uytbracht. 't Is een oudt Biſdom, verciert met veel ſchoone ſoo mans als vrouwen klooſters, en ſeer heerlijcke huyſen en paleyſen. Den adel tracht hier ſeer, om haer waerdigheydt te onderhouden. S. Secundus is hier patroon. Conradus Theologant der Predickheeren Orden is hier geboren, wiens ſchriften in der ſelve bibliotheca, oft boeck-kamer aldaer bewaert worden.

Dit Graefſchap heeft eerſt de Vicecomites toebehoort, daer nae is 't aen de Françoyſen door een houwelijck gekomen: nu beſit het de Hertogh van Savoyen uyt kracht van den vrede tot Camerijck gemaeckt.

Het gantſche Graefſchap is vol aengename en vruchtbare heuvelen, meeſtendeel van wijn. De voornaemſte plaetſen ſijn Villeneuve, ſterck, en met goede bolwercken verſien: Montechiar, Monteil, Corneillan, Baudiſer, Guarene, la Monta, Maglian, Roviliaſe, Canal, Ferrera, Caſtellinard, vermaert om ſijn witte wijnen, Montafia, Cortance, Calos, Tiola, Govon, Ruat, en andere meer.

Het Graeffschap VERCELLI.

't Graeffschap Vercelli grenst aen 't gebiedt van Yvrée, Val d'Aoste, Montferrat, en den Staet van Milanen.

Vercelli.

De hooftstadt van dit Graeffschap is Vercelli, een oude stadt, van Tacitus, Plinius, en Silius *Vercellæ* genoemt. Van dese schrijft Martialis aen Domitius:

Æmiliæ gentes, & Apollineas Vercellas,
Et Phaëthontæi qui petis arva Padi;
Ne vivam, nisi te, Domiti, præmitto libenter;
Grata licet sine te sit mihi nulla dies.

Ten tijde van S. Hieronymus wasse heel vervallen en van weynige bewoont, maer nu is 't een schoone, heerlijcke en Bisschoplijcke stadt. Onder het Keyserrijck van Romen wasse vermaert om haer gout-mynen, daer noch eenige overblijfselen by Ponderanum van zijn, soo misschien genoemt *ab auro ponderando*, dat is, van 't gout te wegen, dat daer gegraven wierd. Eertijdts isse 't hooft geweest van een schoone Republijck, daer na isse onder de Hertogen van Milanen gekomen, en ten laetsten, ontrent 200 jaren geleden, aen de Hertogen van Savoyen. Sy is sterck van gelegenheyt, mits datse aen d'een zyde van de riviere Sesia bespoelt wordt, en om datse van alle kanten met groote bolwercken en royale forten versien is. Daer is oock een goet kasteel, daer de Hertogh altijdt een sterck garnisoen in heeft, om datse de sleutel van sijn landen is, aen de zyde van den Milaenschen Staet. Nae de doodt van Hertogh Victor Amedeus, alsse met Fransche soldaten beset was, isse van de Spaensche belegert, en met accoort in 't jaer 1640 ingenomen. Dese stadt is tamelijck groot, vol schoone kercken, de voornaemste is van S. Eusebius. De witte monicken, die men Camaldulenses noemt, hebben hier een rijcke Abdye, en een van de schoonste kercken in Italien: daer is noch een ander rijcke Abdye onder den tytel van Sint Steven. Alle de biddende Ordenen hebben hier haer Conventen, en de Iesuiten een Collegie. Het Gasthuys is een van de beste in Lombardien, daer de krancke wel gedient worden. Hier zijn oock 7 oft 8 kloosters van andere Religieusen, veel schoone huysen en paleysen. Daer zijn twee jaermarckten, in de welcke meest vee en wolle verhandelt wort. Het witte broot en de vette capoenen van dese stadt worden seer gepresen. Hier zijn veel vermaerde mannen geboren, onder andere den *H. Eusebius*, een van de eerste Bisschoppen der selve stadt, wiens lof in 't Bisschops paleys geschreven staet. In de kercke van S. Maria Magdalena tot Buda in Hongarien is mede een opschrift, welck gewagh maeckt van eenen *Lucius Valerius Crescens Vercellensis*, en luydt aldus:

D. M
L ϕ VALERIVS L. F
ANI ϕ CRESCENS
VERC ϕ
MIL. LEG. II. ADI P. F
7. COMINI. PAVLINI
ANN. XXXX
STIPENDIORVM XVIIII
T. F. I. H. F. G.
H. S. E.

Een stuck van een marmoren tafel, welck te Romen bewaert wordt in den lusthof van Euryalus Rufinus, maeckt mede mentie van *Lælius* L. F. *Anius Paullinus Vercellensis.*

Hier zijn vele oude edele geslachten, onder welcke de voornaemste gehouden worden: Ajazza, Alciati, Alfei, Avogadri, Bolgari, Bondoni, Birronzi, Cagnuoli, Centori, Confalonieri, Cipelli, Caresana, Guzani, Dionisi, Gattinara, Lanze, Langeschi, Lelia, Legnani, Pettenati, Ranzi, Raspi, Roasenda, Salamoni, Sandri, Sandigliani, Tissoni, Vassalli, Vialardi, en andere meer. *Geslachten.*

De voornaemste plaetsen in dit Graeffschap zijn Ariglian, Stropiana, Carezana, le Rive, Dezana, Balsola, Mazin, Crescentin, met stercke bolwercken versien, en Verruë aen gene zijde van de Po, beroemt om de belegeringe diese onlangs tegens de Spanjaerden uytgestaen heeft: Ciglian een groot landt en Marquisaet, Tronsan, Santia, oft S. Agatha, een stercke plaetse, en vermaert in de historien van de Piemontsche oorlogen: S. Germain, eertijdts een stercke plaetse, maer geslecht van Hertogh Carel Emanuel; en andere mindere, gelegen in 't pleyn tusschen Yvrée en Vercelli. Onder andere vruchten wast in 't gebiedt van Vercelli veel rijs, waer mede een deel van Lombardien versien wordt.

Bielle.

BIELLE oft *Bugella* en sijn gebiedt is een deel van 't Graeffschap Vercel. Het is een seer schoone en rijcke stadt, wel bewoont, verçiert met heerlijcke kercken, en verscheyde Religieusen. De vermaertste geslachten zijn Bertodana, Ferrara, Groma, Pozzo, en Scaglia. Haer beste vryheden en vlecken zijn Andorno, 't hooft van een Marquisaet, en van een groote en rijcke valleye: Chiavassa, het Marquisaet Trinier, Roasenda, Masseran, een Prinsdom, toebehoorende 't geslacht Ferrera: Creveceur, een fort daer veel aen gelegen is om den pas te bewaren: Cessale, Valdengo, Ponderano, Gaglianio, Sandigliano, la Motte, vermaert door den veldtslagh aldaer geschiet in 't jaer 1614: Saraval, Gattinare, Buronzo, en meer andere op de riviere Sesia gelegen.

Sijn qualiteyt oft hoedanigheyt, rijckdom, manieren der inwoonderen, &c. mach men sien in de generale beschrijvinge van Piemont.

SIGNORIA di VERCELLI

Valle di Sesia.

Lago di Orta

Lago maggiore

PARTE DEL DVCATO DI AVOSTA.

PARTE DEL DELMONFERRATO.

PARTE DEL PIEMONTE.

Parte del Pauese.

Scala di miglia sei

GENOUA.

DE oude Schrijvers maken ſonderling vermaen van Ligurien of 't Liguriſche deel van Italien. Waer van de volckeren verdeelt ſijn geweeſt in verſcheydene wooningen, die wy nu ſullen voorby gaen. Tegenwoordigh is 't genoemt de kuſte van Genoua, oft *Riviera di Genoa*; en de ſtadt van Genoua, daer van wy alhier ſullen ſpreken, geeft den naem aen den heelen Staet. De Etymologie oft oorſprong des naems van Ligurien beſtaet in geene reden, maer fabelen.

Paelen. De oude palen van Ligurien, die aen den ooſten haer uytſtreckten over de rivier Arne, (begrijpende de ſtadt van Piſa, en aen 't weſten paſſeerden de Alpen tot in een deel van Gallia Narbonenſis, waer over ſy *Transalpini* genoemt wierden,) ſijn beſloten binnen de rivieren de Var en de Magre, langs de zee, en den bergh Apennin, hebbende aen 't weſten de Alpen die Provencen van Italien ſcheyden, aen 't ooſten Toſcanen, de riviere de Magre tuſſchen beyden loopende, aen 't zuyden de Liguriſche zee, en aen 't noorden den bergh Apennin.

Lengde. De lengde van de rivier oft kuſt van Genoua, van Sarzane tot Monaco is 165 mijlen, oft ſes daghreyſen langs de zee.

Verdeelinge. Sy wordt meeſt verdeelt in de Weſt en Ooſterſche kuſte, oft rivier. De hooftſtadt is *Genoua*, liggende in 't midden. De Weſtkuſt begrijpt *Niſſen*, en *Villa Franca*, toebehoorende den Hertogh van Savoyen, en *Monaco*, beſeten door den Koning van Spanjen, *Portus Herculis*, *Monæcus*, *Arx Monæci*, *Portus Monæci*, een ſeer bequame oude haven en kaſteel, ſeven mijlen van Genoua, en ſoo veel van *Villa franca*, *Torbia* oft *Turbia*, *Tropæa*, *Roquebrune*, *Menton*, *Vintimiglia*, een Biſſchoplijcke ſtadt met een kaſteel, *Albium*, *Intemelium*, *S. Remo*, een ſchoone ſtadt hebbende veel ſchoone vruchten, *Tabia* een kaſteel, daer lieffelijcke wijnen waſſen, de oude haven genoemt *Moriſio*, oft van *S. Mauritius*, een plaetſe daer veel aen gelegen is, en wel bewoont, *Luan* ſterckte van 't huys van Doria, 't ſtedeken *Bordighiera*, de ſtadt *Vintimiglia* met ſijn kaſteel, *S. Remo*, *La Val d'Oneglia*, aen den Hertogh van Savoyen, Diano met een kaſteel, luſtiger als ſterck, hoewel ſeer groot en bequaem om een heirleger toe te ſtellen, *Cervo*, *Andoria*, *Albenga*, *Albingaunum* een oude ſtadt, verciert met een Biſdom en verſcheyden ſchoone gebouwen, dan van ongeſonde lucht, *Ceriale* met een kaſteel, en andere meer. 't Marquiſaetſchap *Final*, beſeten door den Koning van Spanjen ſedert het jaer 1602, is niet verre gelegen van de zee, ſijnde een ſtadt met een kaſteel, Philippus den derden namſe in, oft voor hem de Grave van Fuentes, Gouverneur van Milanen, met de haven van *Medeſime* oft *Milleſime*. *Noli*, *Naulum*, een ſtadt met een haven en Biſdom, en *Vadi* oft *Vai*, *Vada Sabata*, tuſſchen d'Alpen en den bergh Apennin, *Savona* oft *Savo*, een ſeer oude ſtadt, wel gebouwt, daermen het huys van den Paus Iulius den tweeden ſiet, heeft vijf poorten, twee ſterckten, een kaſteel met groot guarniſoen, en menighte van geſchut: ſes mijlen van Savonen is *Courtemiglia*, *Curia Æmiliana*, gelegen op eenen kleynen bergh, aen den voet van den welcken twee kleyne ſteden liggen, de eene aen 't kaſteel, en d'ander over de ander ſijde van een beexken, waer mede ſy geſcheyden, maer met een ſteenen brugge wederom t'ſamen gevoeght werden.

Genua, *Genoa* oft *Genoua* en hare inwoonderen *Genuenſes* oft *Genuates*, *Italia*, *Ianua*, is op de kant van de zee aen 't zuyden, ten deele op 't vlacke, ten deele op 't heuveligh gelegen, in een ſeer ſchoone en welgelegen plaetſe, want ſy is de voornaemſte en meeſt aen gelegene poorte van Italien naer 't weſten. Hare haven is groot en konſtigh gemaeckt, op de welcke voortijdts een fort lagh, gemaeckt door Lodewijck de XII in 't jaer 1507, genoemt *Briglia*, oft toom, dan is afgebroken. Daer is een toren genoemt *Capo di Faro*, daer op twee mans ſtaen om de ſchepen t'ontdecken, die van den Ooſten en Weſten komen; en een hooft oft *Mola* met groote onkoſten gebouwt, alſoo de haven niet geheel uyt de natuur is; maer is gemaeckt van een muur van 600 paſſen lang, waer op de zee by wijlen groote ſchade doet, als mede aen de ſchepen die in de haven liggen. De ſtadt heeft vijf mijlen omgaens, met ſtercke muuren, en de poorten wel voorſien met geſchut: de haven is omringt met de ſchoonſte gebouwen van de ſtadt, diemen als d'een op d'ander ſiet, nae dat den bergh ſich verhooght, als uytbeeldende een ſchouburgh met ſijne trappen rondtom de haven. *Genoa.*

Het grootſte en ſchoonſte paleys is dat van Doria, verheven van den oever tot op 't hooghſte van den bergh, beneden heeft het eene galerye geplaveyt met wit en ſwart, 120 paſſen lang, en 26 breet, beſloten met pilaren, ſiende op de haven, met ſchoone hoven, daer nevens in 't midden van de welcke is een fonteyn met twee witte marmeren beckens, d'een in d'ander, en eenen Neptunus op een ſchelpe met ſijn paerden, en twaelf Serenen boven het becken. het ander becken dat het eerſte begrijpt, heeft ſeſtigh paſſen omgaens, met twaelf arenden daer boven op, ſijnde de wapenen van 't huys, en daer beſijden een uytnemende vogelkouw, ſijnde hondert paſſen lang. Achter het paleys ſtaen noch luſt-huyſen en groote hoven, uytgeſtreckt langs de heuvelen met marmeren pilaren, onderſteunende de bogen, prieelen, galeryen en geplante welffels van de boomen gemaeckt, en t'ſamen gebonden met teenen: de groote ſale is 50 paſſen lang, en 12 breedt, *Paleyſen.*

Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
PARTE DEL PIEMONTESE.
Parte del Monferrato.
PARTE DELLO STATO DI MILANO.
PARTE DEL DUCATO DI PARMA.
Parte della val di Magra.
Parte del Monferrato.
Turino
Carmagnuola
Alba
Alessandria
Tortona
Genoua
Sauona
Sarzana
Signoria di Oneglia
Albenga
Nizza
CONTADO DI NIZZA
Parte di Prouenza
MARE DI GENOVA, OVERO MARE LIGUSTICO.
LIGVRIA, ò Stato della Republica di GENOVA.
Scala di miglia diecisette
Ampl.mo Spect.mo gravissimoq; viro D. PETRO HASSELAER, Emporij Amstelodamensis Consulj ac Senatorj dignissimo, maris Septentrionalis Directorj vigilantissimo, viro avitis virtutibus, fide in patriam, humanitate in cives, claro celebrigq; Tabulam hanc D.D.D. Guilielmus Blaeu.

12 breedt, met een schouwe aen yder eyndt: het welfsel en de muur is met vergulde beelden geciert, als oock het meeste deel van de ander salen en kamers: de Buffetten van Doria sijn in een groote laege sale, in 't getal van twaelve, opgaende over beyde sijden, daer in verscheyden Princen geschildert sijn, sijn vol goude, silvere, kristallijne, porcelleyne en ander glase vaten, en esmerauden, en een goude becken met menighte van diamanten ingeset; d'anderen huysraedt, silverwerck, bedden, gegraveerde tafels, daer van een alleen 24000 kroonen weeght, behalven die van marmer, albast, jaspes, agaet, met 't opschrift buyten op de hoecken van 't paleys te kennen gevende, dat het alles den heere van 't huys eygen toebehoort, vertoonen een seer groote heerlijckheydt, kloeckheyd, en rijckdommen van een particulier persoon, gelijck de oude Romeynen, die machtigh gebleven sijn in de Republijcke, sonder haere vryheydt te beschadigen. De seer diepe vyver gelegen op eenen hoogen bergh, de konstige grotten en holen konnen van buyten gesien werden. Het paleys van de Seigneurie daer den Hertogh woont, is hoogh verheven, en byna in 't midden van de stadt. Daer sijn oock verscheyden ander paleysen, en wonderlijcke gebouwen, en onder ander het huys dat men noemt van den Monarch, in de nieuwe straet, behoorende aen Don Carlo Doria; het paleys genaemt *Casa del Imperiale*, dat het gesichte op de zee heeft, en meer andere.

Straeten. De straten sijn smal, en de huysen vier en vijf vierkanten hoogh, soo dat de stadt byna overal heel duyster is. De voornaemste en hooftkerck *Kercken.* is S. Laurens, van buyten met wit en swart marmer verciert, van voren hebbende drie poorten met marmeren pilaren, waer op het dack van de kerck steunt. Het binnenste is gemaeckt met veel figueren, rijcke altaeren en uytnemende schilderyen, met een esmerauden schotel voor een kostelijcke reliquie bewaert. De kercke van S. Ian Baptiste, die daer by is, sijn de muuren en welfsel met bestrijckscl, en vier porphiren colomnen, gestelt op den altaer. D'ander aensienlijckste kercken sijn die van S. Sixtus, S. Mathijs, van Iesus, van de Sauls, de welcke die hebben doen maken, S. Pieter d'Arene, buyten de stadt, S. François de Barbe, en de Iesuiten, behalven de andere Parochie-kercken sijnde in 't getal van 29. De andere gebouwen sijn het huys en salen van S. Ioris, de tien paleysen van de nieuwe straet, *Arsenael.* aen elcke sijde vijf. Het Arsenael, daer de galleyen en andere schepen gemaeckt werden, en *la Darsine*, daer aen d'een sijde de schepen, en aen d'ander de galleyen liggen met een keten gesloten: behalven het Arsenael en ander plaetsen voor de galleyen, sijnder de packhuysen voor het geschut, poeyer, en krijghsgereetschap. Eyndelijck alles is seer heerlijck, en weerdigh den naem te dragen van *Genua la superba*.

Poorten. De stadt heeft vijf poorten aen de landtsijde, alle van buyten gesterckt; haren acker is als een voorstadt om de menighte van schoone gebouwen, liggende vijf oft ses mijlen in 't rondt, verciert met marmer en geschildert, seer hoogh gebouwt, en tot ses vierkanten hoogh, gedeckt met steenen, gelijckende schalien, maer grauwer en sonder glans. De naestgelegen plaetsen door die van Genoua gebout, sijn Albano, Bisagni, Misagno, Marasi, Maltade, Blacharina, Castaletto, Carbonaro, Minuta, Montegallo, S. Michiel, Corneliano, Merui, wiens lucht, vruchten en landt seer gepresen werden, en verscheyden andere.

De Oostkust van Genoa begrijpt eenige plaetsen, daer wy alreede van gesproken hebben, als seer nae by Genoua sijnde, daer by moet men voegen Recca, Camoli, Porto Fino, *Portus Delphini*, Chiaveri, *Claverum* gebouwt en met muuren omringt, door de Genouesen, Levanto, Levagno, een Graefschap toebehoorende de Graven van Fiesque, Sestri de Levante, *Segesta*, oft *Tegulia*, volgens eenige, Castello Levante, een aengenaeme en welgeboude plaetse, Porto de Venere, met vier bygelegen kasteelen, Porto di Erice, daer een kasteel op de nieuwe maniere gebouwt, en de ruine van een oude stadt sijn, genoemt *Luna*, waer van het omliggende landt Lunigiana genoemt is, en de Genouesen toebehoort: van de selve ruinen meent men oock dat Sarzana gebouwt geweest is, Spezza, *Spedia*, met muuren omringt, Arbien, Potentian, Ricon, Luciol, Vezzano, en Malazzo.

Sarzane behoorende onder Genoua, hoewel *Sarzane.* in Toscanen gelegen, dat door de riviere de Magre, als geseyt is, van Genoua gescheyden wordt, is een Bisdom, door het vervoeren van den stoel die eerst tot Luna was; het leyt twee mijlen van de zee, en sestigh van Genoua. Daer sijn noch veel andere steden en treffelijcke heerlijckheden onder Genoua gelegen, te weten Tassarolo, een kleyne stadt en Prinsdom des huys Spinola, 't stedeken en Marquisaetschap Pasturana, 't Marquisaetschap Francavilla, Gavi wel gelegen en gesterckt, Movi een groote en welgelegen stadt met haer kasteel, Uttagio met een kasteel, Goa, Rossillon hooge en leege stadt, Campo, Mazon, met een kasteel, Voutry, een groote plaetse met verscheyde paleysen, Costry, S. Pierre d'Arene, by Genoua, met verscheyden huysen, en hoven, Pieve met het kasteel, Ville neufve op d'Arosse, Arusse, Gandore, Casanova, en menighte andere kasteelen, vlecken en aengename plaetsen.

Ligurien is berghachtigh, vol bosschen, rot- *Hoedanigheydt.* sen en diepten, tusschen de welcke en de zee seer smalle wegen en deurgangen sijn, van oudts is 't voor onvruchtbaer gehouden geweest, alsoo 't niet bebouwt en wierde als nu, soo dat het niet voortbracht als groote boomen om schepen van te maken. Daer nae heeft het koren en seer goede vruchten gedragen. De wijn isser seer aengenaem en overvloedigh, te weten de muscadel tot Tabia en Taggio: tot Vernaza, Rimaggio, en Andorie sijn seer goede gemeyne wijnen. De olie is tot Piano overvloedigh, en in het dal van Rapallo: van S. Remo af tot Genoua toe vindtmen de citroenen, oranje-appelen, limoenen, vijgen, palmboomen, cedren, en alle vrucht-boomen met rieckende bloemen. De plaetsen by Genoua gelegen, bysonder Mervy, hebben een seer gesonde en getemperde lucht, en de aerde bedeckt met vruchten en bloemen, sonder dat sy van de koude oft hitte beschadight werden; de ver-

vermaeckelijcke en trotſe huyſen aldaer gemaeckt, ſtrecken tot meerder vercieringe van de aengename plaets, door de groote onkoſten en verſcheyden konſten daer aen beſteedt.

Or de manieren.

Alle de oude Schrijvers vermanen van de goede oft quade manieren der eerſter inwoonderen des landts, dieſe geſeght hebben rouwe lieden te ſijn, en gevoedt tot den arbeydt, ſoo mans als vrouwen, barende hare kinderen, ſonder haer gewoonelijck werck te verlaten. Die van Ligurien ſijn veel eer zee-roovers als ſoldaten geweeſt, bedriegers, ydel, ſtout, de Hetruſcen gelijck ſijnde, als een deel van oudt Toſcanen.

Manieren deſes tijdts.

De Genoueſen ſijn hedensdaeghs hoogh en ſchoon van lichaem, wacker, levende met weynigh, en ſuyverlijck binnen, en heerlijck buyten 's huys. De kinderen gaen bloots hoofts tot haer twaelf jaren, en het mans volck in de ſtadt, 't zy edel oft anders, ſijn al in 't ſwart gekleet, met lange ſwarte mantels, geborduurde, en ſilver laken, borſtrocken met ſatijn gevoert; doch op 't landt kleeden ſy haer meeſt in 't koleur. Sy geven geen dochter uyt voor haer twintigh jaeren. De vrouwen ſijn ſeer wel gekleet, met groote geſloten kleedinge, in 't ſwart laeken, dan het onderkleedt is van ſoodanige ſtof als haer behaeght, van ſluweel, geborduurt ſatijn, oft met gouden paſſement, dat ſy veel dragen: in huys kleeden ſy haer koſtelijcker, daer ſy ſnoeren van peerlen en geſteente dragen. Den adel gebruyckter meeſt goudt en koleur, hoewel de kooplieden oock in 't gemeyn niet weynigh proncken. Sy ſijn gemeynlijck ſchoon, en neerſtigh om het hair te vercieren, dat ſy geeren goudt-geel hebben, trachtende met alle ſorghvuldigheydt het ſelfde ſoo te maecken door 't waſſen met loogh, in de ſon te droogen, en met goudtdraet te vlechten. De voornaemſte gaen ſelden te voet, maer meeſtendeel in koetſen oft ros-baeren met glaſen gemaeckt, de andere gaen alleen ſonder dienſtmeysjes: op de feeſtdagen ſitten ſy wel opgepronckt voor haer deuren, oft gaen door de ſtadt, twee, drie en vier t'ſamen, met tuyltjens van welrieckende bloemen in de handt oft in den boeſem; ſy leven wel nae de werelt ſonder groot tegenſeggen van haere mans, tot haer 35 oft 40 jaeren, en daer nae is al haer doen niet als Godtsdienſt; aelmoeſſen aen arme dochters, en in haer doodt rijcke naelatingen en teſtamenten. De vrouwen van 't gemeyne volck wercken als haer mans, doen koopmanſchap, breyden ſijde kouſſens, en ander waeren, gaen en komen alleen, doende haer werck, ſonder datmen daer eenigh quaet achterdencken van heeft. De boeren ſijn ſeer plomp, en haer vrouwen ſchoon, en van goeden aert: dan die van eenige ſtaet ſijn, leven gelijck die van Genoua; maer niet met ſulcken pracht van huysraedt, en ſilverwerck, daer van ſy heele ſervicen hebben; van tapijten, van damaſt, ſluweel, ſatijn en gouden borduurſels in ſaelen en kamers, en van hoven op haer huyſen. De Edellieden houden, gelijck in Spanjen, veel Turckſche ſlaven, niet alleen in haere byſondere galleyen, maer oock tot gebruyck en dienſt des huys. De Genoueſen ſijn ſubtijl van geeſt in al haer doen, groote kooplieden, waer mede ſy 't leven en 't landt onderhouden: ſy ſijn konſtige wercklieden, ervaren ter zee; hooveerdigh en trots, wel te paerdt, 't welck den adels oeffening meeſt is, daer toe ſy de goede Spaenſche en Napelſche paerden hebben, en pikeurs die hun onderwijſen: ſy ſijn meer geneyght tot koopmanſchap en profijt, daer in ſy ſeer ſcherpſinnigh ſijn, als tot den oorlogh.

Rijckdommen.

De voornaemſte waeren daer de ſtadt van Genoua mede koopmanſchapt, ſijn ſijde lakenen, taffet, ſluweel en ſatijn, die vervoert werden tot in 't Noorden, om hare deught en uytnementheydt. Het landt, met bergen omringt, is onvruchtbaer, heeft geen ſijde wormen, ſoo dat ſy alle haere ſijde van Sicilien krijgen: Men gelooft dat binnen Genoua 18000 menſchen ſijn, die in deſe ſtoffen en ſijde kouſſens wercken, behalven alle de andere koopmanſchappen, die veel ambachtslieden hebben. De wiſſel, en de koopmanſchap die 'er te water en te landt gedreven wort, is ſeer groot, ſoo dat de inwoonders ſeer rijck ſijn, en den adel groot inkomen en veel landt in den Staet van Milanen, en in 't koningrijck van Napels beſit. Sy hebben haer galleyen in 't byſonder, geven haer geldt op wiſſel, en doen ſelfs groote profijten met den Koning van Spanjen door 't leenen van merckelijcke ſommen. De oranje-appelen, limoenen, citroenen en olye van de riviere oft kuſt van Genua worden door gants Italien en andere landen gebracht.

Inkomſten.

De inkomſten van de Republijcke ſijn gelijck de gemeyne penningen, eenige toebehoorende vaſtelijck aen de ſelve, de andere maer als ſyelings, die, hoewel ſy door publijcke perſoonen bevordert werden, ſijn niet te min tot byſondere dingen ge-eygent, als gaſthuyſen, broederſchappen en diergelijcke: d'eerſte worden door de Heeren der ſtadt gegouverneert, genoemt Procureurs, officiers van Corſica, van de galleyen, en Vaders der gemeynte.

De Procureurs ontfangen verſcheyden penningen, komende van 't offici van S. Ioris, voor 't gemeyn, van de wijn accijs, van 't beroepen van de ſententien van de Rote, van de confiſcatie, gebouwen, veroordeelingen, en ander rechten, met het inkomen van Sarzana, Gavi, Savone, Vintimiglie en ander plaetſen, boſſchen, foreeſten, &c. bedragende in als vier hondert achtentwintigh duyſent twee hondert vierenſeſtigh guldens, daer mede betalen ſy d'onkoſten van de haven, guarniſoenen, en ſoldaten, in verſcheyden wachtplaetſen en kaſteelen, gagie van den Hertogh, Gouverneurs, Capiteynen, en Ambaſſadeurs by de Paus, Keyſer, en Koning van Spanjen, en andere extraordinary onkoſten, bedragende 383172 guldens.

De Vaders van de gemeynte ontfangen een ander inkomſte van andere renten, als 't recht van inkomen, ancker en ſchepen, &c. die gebruyckt wordt tot onderhoudt van de poorten, muuren, wegen, en om de haven te ſuyveren, en ander gemeyne ſaken. d'Officiers van Corſica en de galleyen hebben oock haer inkomſten, bedragende groote ſommen, die gebruyckt werden tot geduerigh onderhoudt van acht galleyen, die ſy voorſien met ſoldaten, bootsluyden, ſlaven, en

RIVIERA
DI GENOVA DA
PONENTE
Scala di quindici miglia Italiane
MARE LIGUSTICO
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Alpi Cottie
Turino
Cheri
Carmagnola
PARTE
DEL
PIE
MONTE.
MONFER
RATO.
Alba
Genoua
Savona
Noli
Mont. Apennino
Albenga
Nizza
Menton
PARTE
DI
PROVENZA.

de sterckten en torens van Corsica met wacht en diergelijcke noodtdruft.

De andere penningen, dienende tot bysondere godtvruchtigheydt, worden gebruyckt tot onderhoudt van twee gasthuysen, het eene genoemt de groote Panmatton, 't ander de kleyne, met twee officien, d'een van de Misericorde, en d'ander van de armen die inkomen hebben.

Het groot gasthuys heeft 50000 guldens jaerlijcks inkomen, dan d'onkosten bedragen veel meer, soo dat door andere middelen daer in voorsien werdt. Het officie van de Misericorde heeft 50000 kroonen inkomen, bestaende uyt verscheyden naelatingen by testament aen den armen gemaeckt. Het officie van de arme heeft soo vasten en sekeren inkomen niet, als bestaende in aelmoessen.

De inkomsten bestaen in accijsen, schattingen, en gevingen. Het sout over zee gebracht, koopt de Republijcke, die het tot redelijcken prijs doet verkoopen. Het koren, dat daer gebracht word, mach door geen backers gekocht werden, als van die van de gemeynte, en de minste dingen, komende in Genoua uyt de hoven en wijngaerden, moeten aen den Prins en de Seigneurie 't recht betalen. De schattinge die sy *Tasse* noemen, is drie guldens vijftien stuyvers voor yder huysgesin, daer van de Edele vry zijn: daerenboven ontfangen de Heeren een bysonderen tol, te weten, een beest van yder kudde. Dan eyndelijck de geheele inkomste van den Staet wort uytgegeven in 't onderhouden van de sterckten, ja dat men dickwils te kort komt, soo dat den burger seer rijck en gierigh, de Staet arm en ten achteren is. Corsica kost meer als 't geeft. Men heeft hier soo geen Thresoor als te Venetien.

De instellinge van de Compagnie en officie van S. Ioris, geschiedt in 't jaer 1407, door goedtvinden van de Republijcke, bestaende in acht van de voornaemste, rijckste, en aensienlijckste borgers met hare assistenten en participanten, die alle opgeschreven zijn in een boeck daer toe gehouden, is een goede middel tot onderhoudinge van den Staet, door het bewindt haer in handen gestelt van alle de tollen en inkomsten van de Republijcke, die alle vijf jaren verpacht werden; op conditie dat sy Corsica, Sarzana, en andere plaetsen, gehouden zijn t'onderhouden, en alle onkosten daer van te dragen, uytgesondert, soo het eylandt en de andere plaetsen bestreden mogen werden, in welcke gelegentheyt de Republijcke die moet beschermen. Dese Compagnie helpt de Staet in haer noodt, en heeft groot geloof: sy is geluckelijck ingestelt om 't verminderen van den Staet, door het verkoopen van de plaetsen daer onder liggende, en aen eenige particulieren toebehoorende, te beletten.

Sterckte. De eerste macht van dese Republijcke bestaet in 't groot getal van hare inwoonders, bequaem om wapen te dragen, en goede Capiteynen te water en te landt, daer van de twee aenmerckelijcke exempelen van Andreas Doria, en den Marquis Spinola ons konnen verseckeren, datter diergelijcke noch uyt haer konnen voortkomen. Boven alle hare inwoonderen acht men sonderlinge hare Edelen, beschreven en opgeteeckent onder den naem van 524 geslachten, in 't getal van 2124, en onder dese geslachten zijn de oudste en aenmerckelijckste de Piccamigli, Catanei, Spinola, Malocelli, Mari, Megro, Usodimare, Doria, Cicala, Grillo, Serra, Marini, Grimaldi, Lercari, Megroni, Gentili, Salvaghi, Lomellini, Calvi, Fielschi, Cibo, Pallavicini, Squarzafico, Vivaldi, en eenige andere. De andere geslachten, die 't voortijdts met de gemeynte gehouden hebben, zijn soo aensienlijck niet, hoewel goedt, en hebben mede haer deel in de regeringe gehadt, en in seer groot getal, soo dat men 'er tot 487 telde.

Krijghsvolck. Het krijghsvolck te landt, sonder de vremdelingen te rekenen, is onder tien Cornels, daer van twee in Lombardien over 't geberghte zijn, en acht over dese zijde: in Lombardien zijn de Cornels van Wada en Nova; den eersten heeft twee compagnien, en den anderen elf, te weten tot Nova vier, tot Gavi twee, tot Voltabbio twee, en d'ander in verscheyden plaetsen, makende t'samen 2910 koppen. De Westkust heeft vier Cornels, te weten, tot Vintimiglie, Porto Mauricio, Savone en Polcevera. Die van Vintimiglia heeft 22 compagnien, liggende in verscheyden plaetsen, in als 2796 mannen. Porto Mauricio heeft 2200 soldaten, Savone 1900, Polcevera 1081.

De Oostkust heeft vier Cornels, te weten, twee tot Bisagno, d'ander tot Sarzana en Spezza. Den eersten Cornel van Bisagno heeft 2445 soldaten, en den anderen 3212, en by dese twee Cornels voegen haer twee ander nabuurige, makende in als 5657 soldaten. Sarzane heeft 'er 2130, en Spezza 5567 in eenentwintigh compagnien, die alle hare Capiteynen en ander Officiers hebben. De compagnien onder de 10 Cornels zijn 127, en bestaen in 28740 koppen, alle eygen onderdanen van de Republijcke, die beter zijn alsse onder vremde Capiteynen staen. Die van Sarzane en Spezza worden voor de beste gehouden.

Het vreemt krijghsvolck bestaet in 500 Switsers van Friburgh, 300 Italianen, en 100 Corsen. De Switsers hebben een Cornel van haer eygen natie, die twaelf Corporalen onder hem heeft, woonende op 't paleys, een compagnie van hondert liggende aen Sint Thomas poort. Van de twaelf Corporalen gaen 'er alle morgen vier op de wacht, eenen in 't paleys, d'ander in de poorten van Molo, Carbonara, en Cazzola. De andere Switsers liggen aen de kleyne poorte van de nieuwe straet, aen den Steen, en Lazaretto. Tot Savonen woonen 'er 100, en tot Sarzane oock soo veel. In 't fort van S. Maria van Spezza, en tot Vintimiglia 25: alle avonden doen sy ronde binnen Genoua: daer zijn 'er dagh en nacht acht aen de Lantaren oft Phare, en acht tot Darzena. Op 't paleys waken 'er gewoonlijck 200. De 300 Italianen zijn verdeelt, aen de poorte van den Boge 150, en d'andere in verscheyden plaetsen en sterckten: hebbende haren Cornel, Capiteynen en ander officiers van haer eygen natie. De 100 Corsen worden by gelegentheyt gebruyckt tegen de banditen, voor de galleyen, en om de passen ofte doorgangen in 't geberghte, en andere plaetsen, die door roovers gevaerlijck zijn, te bewaren; 't en is geen landt voor de ruytery.

Indien

Indien de ſoldaten van 't landt qualijck gewapent waren, ſoo heeft de Republijcke in tijdt van noot harnaſſen, en muſquetten, voor 20000 mannen te voet, die op 't paleys bewaert werden. Daer en is oock geen gebreck van geſchut, liggende 600 ſtucken in verſcheyden plaetſen op de poorten, op de Lantaren, tot Darzene, Savone, Sarzane, en andere plaetſen. Daer is mede veel amunitie van oorloge in 't paleys, en van het geoeffent krijghsvolck ſoude men altijt 80000 voetknechten konnen kieſen, bequaem om in Nederlant, oft in de Spaenſche vloot te dienen.

Wy hebben vermaent van acht galleyen die de Republijcke gewoonelijck betaelt, behalven die van eenige particulieren, dan in den noot kan 'er veel meer gewapent worden. De bergen brengen het hout voort om die te maken; hoewel ſy de groote boomen tot maſten uyt Vranckrijck, en het eylandt Corſica bekomen. Wy hebben geſproken van de plaetſen, daer deſe voorſchreven galleyen binnen Genoua leggen, en van de bequaemheyt en manhaftigheyt der Genoueſen ter zee; maer wy hebben vergeten te ſeggen, dat de Seigneurie maer in tijden van noodt een Generael over de ſelve vloot neemt, uyt een van de doorluchtighſte geſlachten van Genoua. De ſtercke plaetſen zijn ſonder getal in 't landt. Wy hebben geſproken van de gelegenheyt en byſondere kracht van de hooftſtadt; laet ons nu eens onderſoecken wat haer regeringe is.

Regeringe. De ſtadt van Genoua heeft eerſt onder het Roomſche Rijck geweeſt, wierd met gewelt ingenomen van Rotharis, Koning van Lombardien in 't jaer 660, de welcke door Karel de Groot verſlagen zijnde, is ſy wederom aen 't Rijk gegeven, en eenigen tijdt door Graven geregeert geweeſt. Onder Graef Ademar hebben de Genoueſen het eylandt Corſica van de Saraſijnen genomen, en hare dapperheyt door ander wapen-daden, in 't heylige Landt betoont in 't jaer 1160 onder Baldouin, Koning van Ieruſalem: ſy hebben mede verſcheyden reyſen oorlogh tegen die van Piſa en Venetien gehadt.

In 't jaer 1327 koſen ſy tot Hertogh, gelijck de Venetianen, Dominico Fregoſo, die Cyprus nam van Pieter de Luſignan, en bracht hem ſelf met de koninginne binnen Genoua gevangen. De Hertogh Nicolaes Guaſco dede byſtant aen Calo-Iohannes, Keyſer van Conſtantinopolen, en d'overſte der ſelver troepen ontfing voor een geſchenck het eylandt van Mytilene, dat zijn nakomelingen noch beſeten hebben, tot in 't jaer 1453, als de Turck Conſtantinopolen innam. Men ſchrijft Genoua verſcheyden andere overwinningen toe, tot aen de riviere Tanais, hebbende in de Tauriſche Cherſoneſo in Thracien, en andere plaetſen, verſcheyden ſteden beſeten, als mede eenige eylanden van de Middelandtſche zee, behalven Corſica. Antoni Adorni ſuccedeerde aen Guaſco in 't jaer 1381, dan na ſijn overlijden, door de tweedracht der Guelfen en Gibellins, al de macht der overigheyt te niet zijnde, wierder niet in voorſien, ſoo dat in 't jaer 1392 en 1396 de ſtadt haer begaf onder de beſcherminge van Karel de VI, die haer regeringe ſtelde in handen van den heer van Bouci-

Italien.

quaut, Maerſchalck van Vranckrijck, voor wien de Genoueſen daer na de poorten ſloten. En quamen alſoo in de macht van Ian Marie, Marckgraef van Milanen, tot het jaer 1435, als ſy wederom, niet willende aen den Marckgraef Philippus onderdanigh zijn, acht Capiteynen, en Thomas Fregoſe tot Hertogh koſen, en na hem Raphael Adorni in 't jaer 1444, en verſcheyden andere, waer van 'er veel verworpen en gedoodt wierden. Daer na wierdt Françoys Sfortia, Hertogh van Milanen, wederom meeſter van de ſtadt, en na hem Galeas, de welcke overleden zijnde in 't jaer 1478, wierpen ſy haer op tegen de Milaneſen, dan wierden geſtilt door de Spinolas en Adornes: en ſoo wierden de Milaneſen wederom van de heerſchappye verſtooten van Proſpero Adorni; Baptiſtin Fregoſe, Hertogh gekoſen zijnde, wierdt verjaeght, en de koning Karel den VIII, komende op den ſelfden tijdt in Italien, bracht hun met geheel Lombardien onder ſijn macht. Louis de XII was 'er oock heer over, hebbende haer overwonnen, en tot onderdanigheyt gebracht: dan liet de ſelve daer na vry, en gaf haer het opperſte gebiedt weder, op conditie, dat ſijn beelt op haer munt ſoude ſtaen, in plaets dat de Republijcke daer een galge op ſtelde, gelijck ſy noch doet, daer mede uytbeeldende de juſtitie, die ſy gebruyckt. Eyndelijck onder den koning Françoys den eerſten, in 't jaer 1538, door afvallen van Andreas Doria, werdt de ſtadt in haren ouden ſtaet herſtelt, en begon nieuwe wetten te maken, die daer na noch vermeerdert zijn. De groote veranderinge der heeren deſer ſtadt aen d'een zijde geeft te kennen hare ſwackheyt, en aen d'ander haer ongeſtadigheyt, met de groote tweedracht der borgeren, en beroerte des volcks. Benjamin Tudelenſis getuyght, dat in ſijnen tijt yder eenen toren in ſijn huys hadde, daer uyt de gebuuren malkanderen beſtreden, ſoo dat men doen 10000 torens telden: en om de weynigh ſekerheyt, die 'er was in 't beſitten van deſe ſtadt, is 't antwoort van den Koning Louis den XI goet geweeſt, aen de gene die hem bootſchapten, dat Genoua haer aen hem opdroegh, ſeggende, dat hy de ſelfde aen veel perijckeleuſer heeren gaf. Doch Karel de VI ſijn groot-vader, Karel de VIII, en Louis de XII ſijn naſaten, hebben daer over volkomen heerſchappye gehadt, gelijck de hiſtorie dat getuyght.

Van 't gene hier boven verhaelt is, kan men ſien de gemeene regeringe deſer heerſchappye, die ſeer verſcheyden geweeſt is, door de heerſchinge en aenſlagen van de machtighſte op den vrydom van de ſtadt, die oock door hare tweedracht, en ſeer quade overeenkomſte der edelen onder haer, en der edelen met het volck, groote veranderingen geleden heeft. Dan de particuliere regeringe is noch veranderlijcker geweeſt, en ſoo ongewoonlijck, dat 'er geen Staet in gants Italien is, die in gelijcke onſtantvaſtigheyt, lichtveerdigheyt, en onverduldigheyt ſijner inwoonderen geweeſt is. Men heeft 'er geſien, Graven, Conſuls, Podeſtas, Capiteynen, Gouverneurs, Lieutenants, Recteurs des volcks, Abten des volcks, Reformeerders, Hertogen, ſoo uyt het ge-

PARTE DEL LO STATO DI MILANO.
Septentrio
PARTE DEL DVCATO DI PARMA.
STATO DEL PRENCIPE LANDI.
Monte Apennino.
Parte della Valle di Magra.
STATO DI CARRARA.
Sarzana
Golfo della Spezza
Genoua
M. Apennino.
Golfo di Rapallo
Capo di Monte
Capo del Coruo
Meridies
Occidens
Oriens
MARE LIGVSTICO,
Ouero
di
GENOVA.
RIVIERA DI GENOVA DI LEVANTE
Scala di sette miglia d'Italia

meene volck, als uyt den Adel op een tijdt, soo dat sedert het jaer 1494 tot het jaer 1528, de stadt twaelf soorten van regeringen gehad heeft. In het selve jaer wierden 'er wetten gemaeckt, onder de welcke (hoewel die in 't jaer 1547, en door de beroerte en nieuwe tweedraght van 't jaer 1576, een weynigh verandert zijn) dese Republijcke (die noch Democratie, noch Oligarchie; maer Aristocratie, oft Timocratie van Aristoteles, daer de rijckste gebieden, is) hedensdaeghs leeft, en haer regeert. Dese wetten wierden gemaeckt door twaelf Citadins oft burgers, daer toe door eenen gemeenen Raedt van de stadt gekosen. De wetten zijn dese:

1 Sal de tweedracht der Edelen, en des volcks te niet zijn.

2 Sal 'er eenen Staet gemaeckt werden van 28 geslachten.

3 Sal 't getal van dese 28 geslachten genomen werden uyt die tegenwoordigh ses opene huysen in Genoua hebben.

4 Sal al den adel begrepen zijn onder dese 28 geslachten, om tot de regeringe te mogen komen.

5 Sal 'er een Hertogh en twaelf Gouverneurs gekosen werden, die geen uytspraeck sullen mogen doen over gewichtige saken, voor daeghs daer na datse voorgestelt zijn.

6 Sullen de selve vermogen wetten te maken, en te veranderen die alreede gemaeckt zijn.

7 Sullen in 't begin van yder jaer tien persoonen gestelt werden, te weten, acht inwoonders van Genoua, en twee van de rivieren oft kusten.

8 Sullen de acht van de stadt door de eene en de andere gekosen werden.

9 Sal de opteeckeninge en kiesinge geschieden van persoonen van goeden naem en faem, en die in toekomende geen ambachts-oeffeninge sullen mogen doen.

10 Sal den grooten Raedt door het lot gemaeckt werden, en de ander officiers en overigheyt, oock meer door het lot als by verkiesinge.

Den grooten Raedt oft Senaet bestaet in vier hondert persoonen, en wort alle jaren gemaeckt door 30 kiesers te voren geloot, daer zijn 8 Procureurs en 5 opperste Syndici, die met den Hertogh en de Gouverneurs de Republijcke representeren. Den Hertogh wert alle twee jaren gekosen, en de twaelf Gouverneurs zijn alle ses maenden verandert door de kiesinge van de twee, de andere blijven twee jaren in hun dienst. De kleyne Raedt is van 100 edelen gekosen uyt de vier hondert, tot min gewichtige saken.

Den Hertogh woont op 't paleys, niet konnende van wooninge veranderen, sonder toestaen van 't Senaet, is met root karmosijn fluweel bekleet, met een vierkante muts, byna gelijck de priesters dragen: op de feesten en in de processien draeght hy eenen gekroonden mijter van root fluweel: men draeght voor hem een sweert in een vergulde schee, verselschapt met 24 Senateurs, gekleet met swarte fluweelen tabbaerts.

Als sijn tijdt uyt is, wort hy in sijn huys geleyt door de voornaemste Edellieden, blijvende sijn geheel leven in 't Senaet, en in de rekenkamer: hy wort uyt de Edelen van de 28 geslachten genomen, uyt de welcke twintigh personen gekosen worden van hondert Senateurs, daer van de kleyne Raedt ses kiest, en van dees ses neemt de Senaet den genen, die de meeste stemmen heeft.

De twaelf gouverneurs sitten op de selve banck met hem, als sijnen Raedt: dan om gewichtige saken, wort het Senaet oft Raedt van de 400 vergadert. Sy worden een voor een door 't lot genomen, en elck bysonder uyt een seker getal door 28 van de Edele geslachten gekosen, blijvende twee van haer met den Hertogh op 't paleys. Den Hertogh afgaende, blijft voor altijdts Procureur van de Republijcke.

Voor soo veel aengaet de justitie, soo heeft de stadt van Genoua eenen Preteur en Assessеurs van de Rote, voor de criminele saken: de steden en plaetsen daer onder behoorende, hebben oock hare Preteurs en heeren tot de selve saken, van de welcke men niet kan appelleren, dan straffende met de doodt: oft aen 't lichaem, oft op de galleyen bannende, wort de sententie, in de bepalinge van Genoua, drie dagen opgehouden, en in Corsica twintigh dagen, en in andere steden en plaetsen vijftien dagen: soo nochtans, dat de Rote eerst daer van onderricht zijnde, haer goetduncken en consent geve tot het volbrengen der selver sententien. De Preteur van Genoua wort uyt de Auditeurs van de Rote genomen, die drie jaren in dienst zijn, en zijn drie vreemde Rechtsgeleerden. Dese Preteur blijft een jaer in dienst, en boven de Auditeurs. Na dese officien worden sy beroepen, door persoonen daer toe gestelt, om t'ondersoecken en de klachten tegen de rechters aen te hooren, by de welcke een Advocaet Fiscael, en een Fiscael voor de Republijcke en gemeynte gestelt zijn. Dese werden Syndici ofte Majoren geheeten, die oock macht hebben om den Hertogh selfs na sijn bedieninge t'ondersoecken en te straffen. Indien haer sententie veroordeelt ter doot, beroovinge van eer, oft onbequaemheyt tot de regeringe, kan men daer van in den kleynen Raedt appelleren. De civile saken worden door d'andere Rechters en Doctoren verhandelt, bestaende in een Rote van vijf Assessеurs, gebruyckende 't geschreven recht, dat men gemeenlijck in de stadt gebruyckt. Daerenboven zijnder Censeurs en Consuls van groot vermogen, om de policie en order in alle koophandel t'onderhouden, en bysonderlijck van de zijde. De Republijcke heeft haer Capiteynen die voor de stadt onderhouden werden, een Commissaris voor 't lant, onder wien de 100 Corsen, en de Gouverneurs van Corsica, Savone, en ander plaetsen staen; en een Generael van de galeyen. De Gouverneurs en Procureurs worden Magnifichi, en den Hertogh Illustrissimo en Excellentissimo genoemt.

De wetten van dese Republijcke wierden oversien, en nieuwe ordonnantien gemaeckt, door drie Commissarissen, van den Paus, Keyser, en den Koning van Spanjen, aen de welcke de Republijcke daer toe volle macht gegeven hadde, en tot Genoua gepubliceert den 17 Meert 1576, en te Milanen in 't selve jaer gedruckt, en met de nieuwe byvoegingen, en verklaringen tot in 't jaer 1616 te Genoua, in 't jaer 1617. Oock zijn

daer

daer verſcheyde andere ordonnantien, tot meerder verſekertheyt en ruſt van de ſtadt, te weten, dat het niemant geoorloft en is zijdt-geweer oft andere wapenen te dragen, noch den omgang van de muuren te doen, &c. De boecken van den adel en borgers zijn ſorghvuldigh onderhouden en beſchreven, om yders bequaemheyt te weten.

De Seigneurie heeft verſcheyde andere officiers, als verſorgers van de wijnen, en olyen, Meeſters van eenige officien, van de poſten, Secretariſſen, onderhouders van vrede, opſienders der wetten, der zee, Procureurs en Prefecten over de eetwaren, Notariſſen en andere officiers van de Rote.

Boven 't gene geſeyt is van 't offici van Sint Ioris, ontſtaen door verſcheyden verkoopingen en vervreemt van 't gemeyne inkomen, oft van plaetſen die van particulieren van Genoua, ofte van vreemden eygen gemaeckt zijn, welcke vervreemdingen oft verkoopingen men *Comparas* noemden, en alleen tot het offici van S. Ioris gebruyckt zijn, ſoo moet men noch acht nemen, dat de acht Protecteurs oft beſchermers daer van mede Rechters zijn met de criminele Rote oft Rechtkamer, te weten, in ſaken van overdaet oft miſdaet begaen tegen haer knechts en huurlingen, oft in de plaetſen genoemt *Compere*, het offici toebehoorende, en in 't huys van S. Ioris tot veroordeelinge ter doodt toe, doch volgens de wetten en ordonnantien van de ſtadt, en ſonder de authoriteyt van de Seigneurie, Raden, bovengenoemde Collegien, en ſelfs van de criminele Rote te quetſen, 't en zy door voorkominge in de boven-geſeyde ſaken. De Gouverneurs, Protecteurs, oft Heeren van dit offici worden gekoſen uyt alle de gene die crediteuren zijn van de Republijck, en eenigen intereſt by haer hebben. Deſe Compagnie heeft groote privilegien genoten van Pauſen, Keyſers, en andere die over Genoua geheerſcht hebben: ſy is als eenen Staet en gemeente van de Republijcke afgeſcheyden, als konnende uyt haer ſelfs beſtaen, al quam 'er veranderinge in het ander deel van den Staet. Wy hebben mentie gemaeckt van 't kaſteel en haven van Monaco, gegeven door den Keyſer aen de Republijck van Genoua in 't jaer 1214, dan door den oproer eeniger Edelen, en onder de troubelen van den Staet, nam het huys van Grimaldi het ſelfde in, en beſat het als Souverain, ſonder de Seigneurie te kennen, tot Honorato Grimaldi toe, die het ſelve weder beſeten heeft, hoewel daer Spaens guarniſoen in gekomen was ten tijde van Keyſer Karel de V, die aen den Heer van de plaets het Marquiſaetſchap van Campagne in 't koningrijck van Napels gaf, hem latende niettemin de inkomſten van Monaco genieten, en de juſtitie die altijts in ſijnen naem geſchiede. Roccabruna en Menton hooren onder het ſelve.

Religie. 't Aertzbiſdom van Genoua is ingeſtelt in 't jaer 1130, oft daer ontrent, door den Paus Innocent de II, de Biſdommen van deſe Republijcke ſijn Albenga, ingeſtelt in 't jaer 1179 door den Paus Alexander de III, Briguale, Noli, Savone, Vintimiglie en Sarzane, de drie eerſte ſtaen onder den Aertzbiſſchop van Genoua; Savone, en Vintimiglie zijn onder den Aertzbiſſchop van Milanen, en Sarzane onder Florencen; Mariana en Nebio in Corſica, en dat van Bobi in den Staet van Milanen zijn oock onder den Aertzbiſſchop van Genoua.

CORSICA.

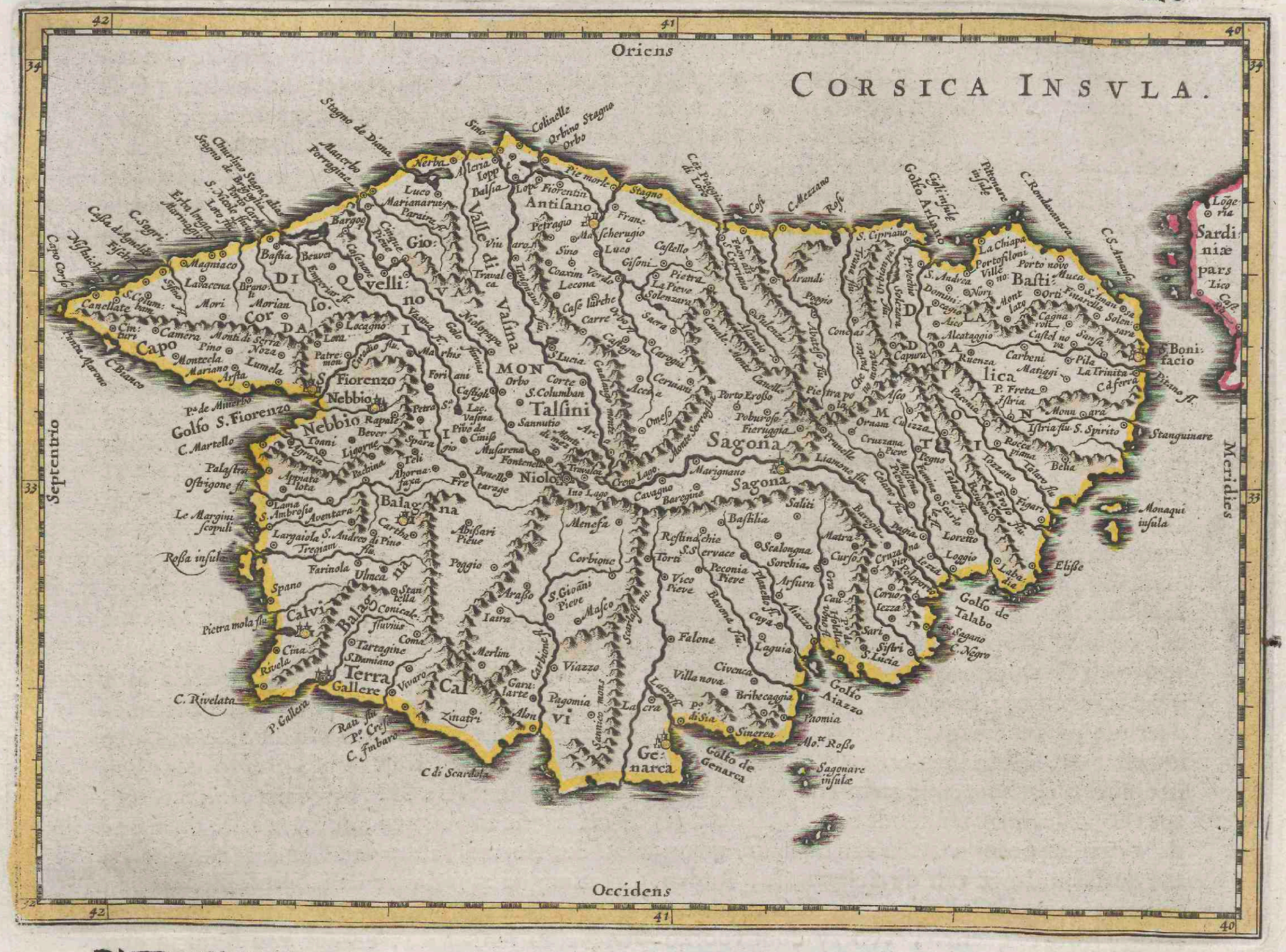

Naem.

HEt Eylandt Corſica is door de Griecken Κύρνος, en Latijnen *Corſica* genoemt, van Ovidius *Therapne*, volgens Villanovanus *Corſis*, gelegen in de Middelandtſche zee, onder de heerſchappye van Genoua.

Palen. Aen 't weſten en noorden is 't met de Liguſtiſche oft Genoueſche zee bepaelt, aen 't ooſten met de Toſcaenſche zee, in 't zuyden heeft het Sardinien, het leght in 't begin van 't 8 climat, onder de 13 paralelle, ſoo dat haren langſten dagh van 15 uren is, oft daer ontrent, is 160 mijlen lang, en 70 breet; hebbende ontrent 325 mijlen in ſijn omgang, een uur varens van Sardinien gelegen.

Bergen, rivieren, en boſſchen. Den bergh Gradaccio ſcheyt het in 't midden, en het ſchoon pleyn op den bergh gelegen, heeft twee meiren, het eene genoemt *d'Ivo*, en 't ander *Crena*. Uyt het eerſte dat een halve mijle omgaens heeft, komt de rivier de *Guol*, en uyt 't ander nemen die van *Liamon* en *Tavignan* haren oorſprong. Deſe zijn de voornaemſte rivieren van 't eylandt, de *Guol* bevochtight het landt en Graeffſchap van *Mariana*, de *Tavignan* paſſeert door Aleria, en *Liamon* door Sagone. De bergen ſtrecken haer veer en wijt, en zijn ſeer hoogh, met verſcheyden naeuwe wegen. Op deſe bergen, die haer ontrent 70 mijlen uytſtrecken, ſijn groote boſſchen met pijnboomen, maſtboomen, beucken, eycken, en kaſtanien bedeckt.

Deelinge. Het eylandt is verdeelt in vier deelen, het ooſterdeel is door de inwoonders genoemt *Banda di dentro*; het zuyder, ſtreckende naer het fort van Bonifacio, *Di la da' monti*; het weſter, *Banda di fuora*; het noorder, zijnde de *Cap Corſo*, *Sacrum promontorium*, *Di qua da' monti*; zijnde een ſtuck landts dat 40 oft 50 mijlen omgaens heeft, geſcheyden in ſijn lengte door eenen bergh die de inwoonders *Serra* noemen.

Dit landt heeft voortijdts ſeer bewoont geweeſt, en heeft, gelijck d'oude Schrijvers verhalen, drie-en-dertigh ſteden oft kaſteelen gehad, hebbende hedensdaeghs niet meer als Baſtie, dat aenmerckelijck is, als zijnde een Biſdom en wooninge van de Gouverneurs, en twee bequame havenen voor groote ſchepen, S. Florentio en Bonifacio, waer van Ptolemeus vermaent. Van de drie-en-dertigh ſteden door d'oude bekent, waren 'er twee Romeynſche colonien, te weten, Mariana gebouwt door C. Marius, en Aleria door Sylla. De ſteden en ruinen, daer van overgebleven, zijn, *Nebbio*, *Cerſunum*, een vervalle ſtadt, en eertijdts op eenen ſeer welgelegen heuvel gebouwt: het kaſteel van S. Florent ſchijnt in haer plaets gebouwt te zijn, leggende maer vier oft vijf hondert paſſen daer van, en vijf mijlen van de zee; eertijdts hadde deſe plaets eenen tooren, om de *Salines*, oft plaetſen daer het ſout gemaeckt werdt, daer by gelegen, te bewaren, die ſedert eenige jaren gedeſtrueert is. Aleria leydt op een berghsken, daer nu de Opper-kerck en Biſdom is, gelegen langs eenen hoogen bergh. Adjazze is min vervallen, en omringt met breede ſtercke muuren, daer de

zee

Orions.
MARE TIRRENO.
MARE
MEDI-
TERRA-
NEO.
MARE
LIGVSTICO.
CORSICA
INSVLA.
Septentrio.
Meridies.
Occidens.
Golfo di Nebio ò di S. Fiorenzo
Golfo di Adiazzo.
Golfo di Talabo ò di Talano.
Golfo de Ginerca
Golfo di Calui
Monti che parteno l'Isola
Portovecchio
Bonifacio C.
Dieci Miglia Italiane.

zee aen drie zijden op ſpeelt, zijnde byna als een Eylandt, met ſchoone gebouwen wel bewoont, en eenen goeden acker. Het kaſteel van Bonifacio leydt aen drie zijden in de zee, hebbende een ſeer groote en goede haven, zijnde om hare gelegenheyt een van de beſte plaetſen van Europa geacht. Het heeft vijf-en-twintigh waterputten.

Steden. *Lalgagiola* is een kleyn ſtedeken, aen de zee gelegen, met twee ſchoone torens. Corſo is ſonder muuren, en in 't midden en ſchoonſte van 't eylandt, met een ſterck kaſteel verre van de zee. De ſtadt *Baſtea* is genoemt *Terra Nueva*, heeft een kaſteel, en ſtercke muuren oft bolwercken; het deel gelegen aen d'ander zijde op het vlack, is genoemt *Terra Vecchia*, en is ſonder ſteden. Daer zijn verſcheyden andere torens, plaetſen, kleyne eylanden oft drooghten, als *Centuri*, *Foſſa d'Are*, *Baccano*, *Chiraggia*, *Marinajo*, *S. Soveralan*, met een haven en toren, *Lanpuglie*, *Feſta di Sacro*, *Herbalunga*, *Villa di Brando*, nae de welcke men komt aen de riviere de Lavaſina: daer de Caep Corſo eyndight aen de binnen zijde. *Centuri* leyt in een wel bewoont dal met vier dorpen, ſonder Cannellen te reeckenen. Nae Centuri volght *Morſiglia* met eenige kleyne plaetſen, 't ſtedeken *Pino*, *Minerbio*, *Barrettali*, dat tien dorpen begrijpt, *Canari* twaelf, en is de ſchoonſte plaets van Cap Corſo, *Ogliaſtro*, *terra di Noneza*, uyt de natuur ſterck, begrijpende de ſtedekens *Olchimi* en *Oliveta*, *Arſia*, *Rogliano*, *Colombano*, *Ameria*, 't groot dorp en valleye *Luni*, *Occagnano*, *Pietra Corbata*, de valleye Fiſco met 18 dorpen, oock in de binnen-zijde van de Caep gelegen, daer de Lavaſina door vloeyt, als geſeyt is. Het landt van Nebio begint nae de Cap Corſo, en heeft by de ſeventigh mijlen omgaens, en onder den berg *Tende*, is *Farinole* verdeelt in elf dorpen. Nebio begrijpt ſeer veel plaetſen, als *Murato*, *Aſiglian*, met de kerck van *S. Nicolas*, ſeer konſtigh gebouwt: S. Pietro gewoonlijck *Poggio di Caſta* genoemt, en andere. De Golf van *S. Florent*, oft van *S. Marie de Nebio*, 14 mijlen groot, wordt begrepen door de punt *La Mortelle de Cannelles*.

Aen de buytekant van het eylandt is de riviere *d'Oſtricon*, gevende de naem een vlackte en valleye met ſeven dorpen daer hy door vloeyt. Balagne volght daer nae, vermaerder als Nebio, overvloedigh in olie, alwaer de Compagnie van S. Ioris eenen byſonderen Officier heeft, genoemt Lieutenant over dees zijde van 't geberghte, en doet juſtitie over al het landt daer onder gelegen, beſtaende in vijf parochien, oft juriſdictien, te weten *Tovani*, met ſeven dorpen, *Aregno* ſeſtien, *S. Andries* met vijf, *Giuſſani* met ſeven, en *Caccia*. Noch verder leyt *S. Ambroſio*, het eylandt *Spano*, en *Calvi*, ſoo dat aen den mondt van de rivier de Mucate, de Balagne eyndight. *Calvi* is een van de voornaemſte ſteden van Corſica, door ſijn oudtheyt en ſchoonheyt van gebouwen, 't is met goede muuren en ſtercke bolwercken geſloten, en heeft een goede haven, genoemt *S. Maria de Calvi*. Daer na volgen *Livorate* met het eylandt, en *Girolato* met een goede haven, een vertreck der zeeroovers. Van den mondt van Calvi tot *Montſanninco*, zijn hondert tien mijlen, zijnde het gene dat de buyten zijde van 't eylandt aengaet, van de Caep Corſo tot aen 't geberghte, nae de welcke het dal *Nolo* is, hebbende achtien mijlen omgaens, gedeelt door de Guol in twee gelijcke deelen. *Nolo* is eertijdts een dorp geweeſt, meer bewoont als 't nu is. Daer na vindt men *Covaſine*, een groot dorp, met *Ventiſari*, *Solagio* en *Sornazo*, *Corſo*, *Prunelles*, daer de goede baden van *Pietra Pola* zijn, *Venaco*, *Rogne*, een dorp met acht hondert en vijftigh huysgeſinnen, en in tweên geſcheyden door de Tavignan. Hier na volgen

De vijf Parochien, genoemt *Cinquepieve*, te weten, *Valliruſtie*, *Orezze*, dat duyſent huysgeſinnen, en acht-en-vijftigh dorpen heeft, met konſtigh volck bewoont, die veel linnen en wolle laken verkoopen, *Ampugnani* met twintigh dorpen, daer van *Caſabianca* 't vermaertſte is, daer de tweedracht van de Roode en Swarte eerſt ontſtaen is, die noch duert, en een groot deel van 't eylandt geſcheyden hout, *Roſtin* en *Caſacconi* met negentien dorpen.

De Parochien van Ajazze zijn *Carceri*, *Mezana*, *Sarlo*, dat ſonderlinge goede wijnen voortbrengt, *Ornano* met dertigh dorpen, *Talabo*, *Cruſcaglia*, *Attala*, en *Sartena* met muuren beſloten tegen de zeeroovers.

Dit eylandt heeft over al geen goede lucht, *Hoedanigheyt.* 't is een ſteenachtigh landt, vol boſſchagien, niet voortbrengende als door grooten arbeydt. De boomen zijn ſeer hoogh en wel gevoedt. Heeft ſeer goede vruchten, en aengename wijnen, die tot Romen ſeer geacht zijn. De kaſtanien zijnder op verſcheyden plaetſen overvloedigh, vijgen, amandelen, kerſen en olie, byſonderlijck tot Balagne. Op de beſte plaetſen, daer het landt open, en met rivieren bevochtight is, draeght het koren, met eenige boonen, erten, en diergelijcke vruchten. De goede weyden ontbreken tot Nolo en op ſommige andere plaetſen oock niet. Men jaeght 'er herten, ſwynen, en hinden oft geyten, dieſe *Meufles* noemen, en oock in het landt van Nebio faiſanten. Daer is mede goede viſch. Daer zijn goede yſer-mynen tot Monza, in 't Graefſchap van Nebio, en aen gene zijde van S. Florent. Sy hebben oock honigh, ſpiegelherſt, en was, in dit eylandt, volgens de getuygeniſſe van de oude: de honigh is 'er bitter, uyt oorſaeck van de palmbloemen, maer 't was is ſeer goet. Tuſſchen Corſica en Sardinien vindt men veel korael. Daer zijn ſtercke en weeldrige paerden, goede honden, en alle ſoorten van dieren: geſonde, koude en warme wateren zijnder by *Vico a Pietra Pola*, *Aſeo*, in het dal van *Caroggia*, en tot *Campo Cardeto*, onder Nebio hoorende.

De Corſen hebben eertijdts groote zeeroo- *Oude manieren.* vers geweeſt, ongemaniert, hielden de vrouwen gemeen, en de kinderen oock tot ſekeren ouderdom, die ſy door de gelijckeniſſe des aenſichts meenden te kennen, wie de ſelvige toequamen. Sy aten wilde en tamme honden, waer van ſy wreedt, toornigh, ſtout, ſnel en ſterck wierden, gelijck de natuur der honden is. Hare vermaertheydt van zeerooven is ſoo groot geweeſt, dat 'er onder de oude een ſpreeckwoort van was. Diodorus vermaent van een manier by haer onderhouden, dat daer de andere natien ſorge droegen, ontrent hare kraem-vrouwen; by haer de mans ſich in 't bedt leyden, als of ſy

ſieck

STATO DI MILANO
Septentrio.
Meridies.
Occidens.
Oriens.
Alpi di Valesia.
Parte de Svizzeri.
Parte del Dominio Veneto.
Parte del Mantovano.
Parte del Regiano.
Parte del Monferrato
Parte del Piemonte.
Parte del Piacentino.
Parte del Milano.
Lago di Garda.
Lago Maggiore olim Verbanus.
Lago di Como olim Larius.
Lago di Lugano.
Val Leuantina.
Val Maggia
Val di Luserone.
Milano
Pauia
Cremona
Crema
Brescia
Bergamo
Como
Novara
Vercelli
Alessandria
Tortona
Piacenza
Parma
Regio
Turino
Carmagnuola
Alba
Ygogna
Angiera
Scala di miglia tredeci d'Italia

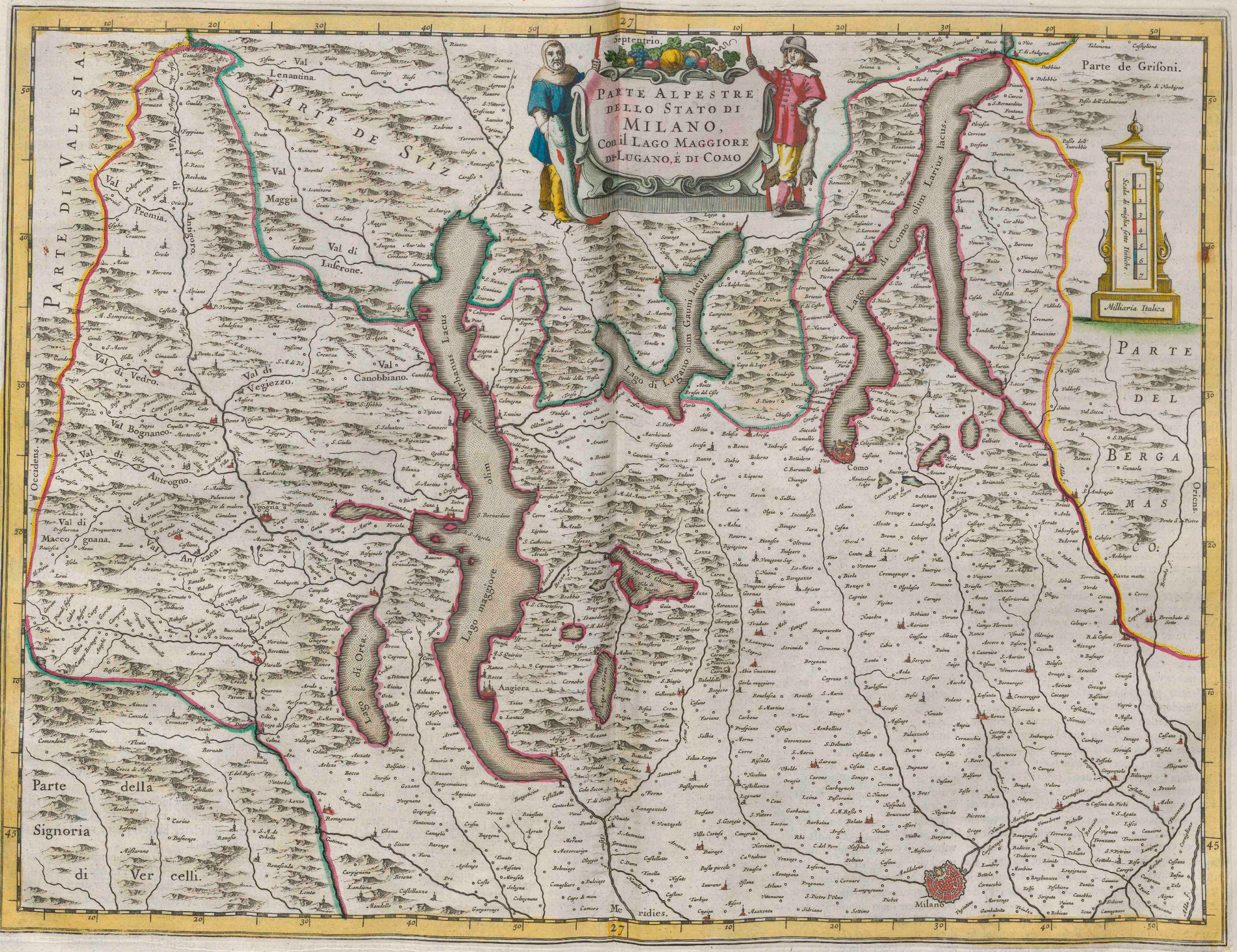

Septentrio.
PARTE ALPESTRE DELLO STATO DI MILANO, Con il LAGO MAGGIORE DI LUGANO, E DI COMO
Parte de Grisoni.
Scala di miglia sette Italiche.
Milliaria Italica
PARTE DI VALESIA.
PARTE DE SVIZZERI.
Val Lenantina.
Val Maggia
Val di Luserone.
Val di Premia.
Val di Antigoro.
Val di Vedro.
Val di Vegiezzo.
Val Canobbiano.
Val Bognanco.
Val di Antrogno.
Val di Macco gnana.
Val Anzaca.
Lago di Lugano olim Gauni lacus.
Lago di Como olim Larius lacus.
Lago maggiore olim Verbanus Lacus
Lago di Orta
Angiera
Como
Milano
Sasna
PARTE DEL BERGAMASCO.
Parte della Signoria di Vercelli.
Occidens.
Oriens.
Meridies.
27

Cremoneſe genoemt, zijnde een deel van den Staet van Milanen, palende in 't noorden aen Bergamaſco en Breſſe: in 't weſten aen 't landt van Crema onder de Venetianen, en aen dat van Lodi onder Milanen: in 't zuyden aen Playſance, de riviere de Po tuſſchen beyden, en in 't ooſten aen Mantoua: 't heeft een-en-veertigh, ſoo ſteden, dorpen, als kaſteelen, die verſcheyden Edelen in leen beſitten, en eenige gelegen in 't zuyden van de Po zijn onder het Hertoghdom van Parma: de riviere d'Oglio loopt daer door, tuſſchen ooſten en noorden; en aen 't weſten over de andere zijde van de riviere de Adde, die dit lant ſcheyt van dat van Lodi, is 't bevochtight van de riviere Serio, die van de bergen van 't Bergamaſco afkoomt, en de rivier de Po paſſeert oock by Cremona, dat vijf mijlen omgaens heeft: heeft genoeghſaem goede grachten, en eenige bolwercken, met een goet oud fort van kareelſteen gemaeckt aen d'eene zijde, een bogeſchoot van de ſtadt. Daer komt een loopend water uyt de Po in de veſten, en 't heeft een garniſoen van ontrent hondert Spanjaerden: in de ſtadt ſiet men vele ſchoone palleyſen, daer van de voornaemſte die van de Affaita zijn, van de Heeren Tretti, van 't Biſdom, van de Podeſta, van de gemeente, van de rekening, daer men de Iuſtitie doet. De ſchoone groote plaets, die ſy *Piazza maggior del Capitanio* noemen, is oock ſeer aengenaem om ſien; als oock de Viſchmerckt, en Beeſtemerckt: de toren is de hooghſte van Italien. Daer zijn ſchoone kercken, voornamelijck de Domkercke, van S. Dominicus oft der Preeckheeren, en die van S. Peeter, daer men het heyligh lichaem van S. Maria van Ægypten bewaert. Daer zijn vijf poorten, ſchoone breede ſtraten, en fraeye hoven, veel molens binnen en buyten: daer worden ſchoone meſſen gemaeckt.

D'ander voornaemſte ſteden van 't landt van Cremone zijn *Pizzighiton*, by het Cremaſco der Venetianen, hebbende om een deel van ſijn muuren de rivier Serio, die in de Adde vloeyt, die voorby haer ſterck kaſteel loopt: *Caſal maggiore*, een genoeghſame ſtercke ſtadt, gelegen op den oever van de Po, by 't gebiedt van Mantoua; en *Soncino*, gelegen op de Oglio.

D'andere plaetſen van den Staet van Milanen die geen ſteden zijn, buyten 't lant van Cremona, zijn *Monza*, tien mijlen van Milanen, genoemt door de Latijnſche *Modoetia*, daer men de yſere kroon bewaert, daer mede de Keyſers komende in Italien gekroont werden; hoewel eenige tot Milanen hebben willen gekroont zijn, daer die van Monze de ſelve droegen: deſe ſtadt is op de riviere de Lambro gelegen, beneden het meir van Como, hebbende aen de ſlincker zijde de bergen van Brianze. *Trezzo* is mede op d'Adde, op de frontieren van 't Bergamaſco, gelegen, als oock *Caravaggio* oft *Caravazzo*, hooftſtadt van 't landt genoemt *Ghiara d'Adda* en *Airono*, by de Adde en 't Bergamaſco.

Daer is oock *Biagraſſo*, gelegen op den kant van de Navilio, die uyt de Teſin vloeyt, komende tot Milanen: *Seſto*, op de Teſin daer uyt het meir Major vloeyt: *Lecco*, op de kant van 't meir Como: de ſeer oude ſtadt *Angiera*, in 't Latijn genoemt *Angleria*, gelegen op den kant van 't meir Major: als oock de ſtercke ſtadt *Arona*, met een ſterck kaſteel, gelegen op den hoogen bergh die op 't meir komt; daer by kan men voegen *Canobio* met hare haven op 't meir, die door haer hooge torens en ſchoone huyſen eer een goede ſtadt als een dorp gelijck is.

In 't landt van Pavien leght *Landrian*, *Marignan*, door eenige *Malignan* en *Melignan* genoemt, zijnde een Marquiſaetſchap, toebehoorende aen het huys van *Medici*, gelegen op de riviere Lambro, negen mijlen van Lodi, daer den Koning François den Eerſten ſeſtienduyſent Switſers verſloeg: *Valenza*, door Plinius *Valentium* genoemt, ſeer na by de Po en Montferrat, en niet ver van Caſal: *Serraval*, een ſtercke plaets by de riviere Scrivia en den Staet van Genoua: *Voghera*, door Antoninus *Vicus Iriæ* genoemt, en door eenige *Vicheria*, is gelegen op het rivierken de Staffora, by 't landt van Plaiſance: het ſtedeken *Trui*, daer Spaenſch garniſoen in leght, vijf mijlen van 't Bergamaſco: *Mortara*, alſoo genoemt nae dat Karel de Groot aldaer groote menighte Lombarden hadde doen ſterven, was te voren *Selva Bella* genoemt: *Orta* op het ſelve meir: *Varal* oft *Varallo* leght op de riviere de Seſia, een plaets van groote devotie, vermaert door de bevaerden die men daer doet aen onſe Lievevrouwe: en eenige andere plaetſen genoegh aenſienlijck.

By de ſelve riviere de Seſia ſiet men het veel aengelegen fort van *Borgo*, gelegen omtrent een quartier mijls van Vercel, daer by een kleyn aengenaem dorp is daer de Spanjaerden van 't garniſoen haer gaen vermaken.

Op de frontieren van de Griſons by het meyr Como drie mijlen van Gerre op het meyr, ſiet men het fort *Fuentes*, met vijf bolwercken, gemaeckt door den Grave van Fuentes in 't jaer 1605, leggende op eenen bergh by de Valteline en 't dal van Chiavenne, en dient de Milaneſen als oock het fort *Vedette*, dat deſe dalen ſchijnt te dreygen.

Milanen beſit oock verſcheyden dalen van de oude Lepontinen, daer van de Switſers eenige verovert hebben, als *Bellinzone*, het dal door de Latijnſche *Brennia* genoemt, en door de Switſers *Palenſerthal*: de dalen van *Livin*, *Maynthal*, en *Lugano*, met haer geheele meyr van *Locarne*, en eenige andere plaetſen, 't overblijvende zijnde noch aen deſen Staet, daer is het dal *Seſia*, daer uyt de rivier van den ſelven naem vloeyt, haer voornaemſte dorp is Preſmello, daer van d'inwoonders meeſt metſelaers zijn, die heel Italien door reyſen. *Dalen.*

By dit dal ſiet men een ander, genoemt *Maginiaca*, met de plaets Candia, daer men ſtraten van wit en ſwart marber vindt, als mede een gemackelijcke wegh om in 't landt van Valais te gaen. Niet verre van hier is *Domo d'Oſcella*, vermaert voor eene goede ſchoone ſtadt, door de Duytſchen *Thum* genoemt, is de hooftſtadt van dit dal, leggende op de Toſe, daer van het leege deel genoemt is *Val di Formaggia*, en 't ander *Val de Antigorio*. Daer zijn vele wegen van dit dal naer het landt van Valais: door den eerſten gaet men

over

over den bergh Griez, tot het dal dat de Valesanen *Eginenthal* noemen: en door eenen anderen tot dat van *Binerthal*; en door den derden door Crevola op den bergh Sampion, door de Latijnsche *Mons Sempronius* genoemt, daer men uyt het landt van Valais tot Brig komt.

Boven dit dal, vindt men dat van *Vgogna*, volgens Tschud, eertijdts *Vallis Agonum* genoemt, als door de Agones voor desen bewoont, daer van Polybius schrijft: is voor een groote schoone stadt vermaert, leggende seven mijlen van Domo d'Oscella, op de Tose als d'ander.

Nae dit dal volght dat van *Luserno*, oft *Lusernono*, en dat van *Cento Valle*, dat van het dorp Canobio, gelegen op het meyr Major, sich is uytstreckende in 't noorden tot aen de Alpen: daer by leght oock dat van *Vegetia*, daer de riviere Lamiezza door passeert, welckers inwoonders grof van verstant zijn, reysende over al om de schouwen schoon te maken.

Plaetsen van Toskanen en van de kuste van Genoua onder desen Staet.

By dese plaetsen moet men voegen de stadt en sterckte van *Pontremoli*, door Antoninus *Apua* genoemt, gelegen in Lugiana dat een deel van Toskanen is, by den Staet van den grooten Hertogh, *Parmeni*, en Genoua, op eenen moeyelijcken doorganck: en hoewel het geheel van dat lant afgescheyden schijnt, so hoort het nochtans onder den Staet van Milanen, die de selve met guarnisoen en alle noodigheyt voorsiet, gelijck oock aen de stadt en sterckte van *Final*, die Leander *Finario* noemt, zijnde een Marquisaetschap, gelegen op de kust van Genoua een mijl van de zee, tegenwoordigh door den Koning van Spanjen beseten.

Wegen.

De wegen strecken midden door desen Staet lijn-recht met een beecxken over weêr zijden, met seer breede steenen beleyt, en meest met gevlochten hagen, en een rye groote boomen over yder zijde van de groote wegen, die seer breet zijn beplant, met een voet-wegh tusschen beyden, de ryen van de boomen en hagen door.

De groote wegen zijn oock met vele kareelsteenen bruggen gemaeckt, hebbende verscheyden huysen, en groote schoone herbergen, die men bynae alle mijlen vindt.

Hoedanigheyt des luchts.

Dit landt heeft een seer getemperde lucht, als zijnde gelegen op de hooghte van 45 en 46 graden, zijnde als in 't midden tusschen den Equinoctiael en den Polus, soo dat het geen groote hitte noch koude onderworpen is.

Water.

't Heeft aen alle zijden groote oft kleyne rivieren met oneyndelijcke kanalen, die de inwoonders maken om haer landt te bevochtigen.

Ackers, koren en vruchten.

Van Cremonen tot Milanen, en vorders tot Vercel, is veel koren-landt, als oock van alle ander zaet: heeft oock goede wijnen en alle soorten van sonderlinge goede vruchten, besonderlijck meloenen in soo grooten menigte dat 'er heele velden vol zijn: de bergen, als die van Brianze, geven oock stercke wijnen.

In de contreye van Lomelline wast veel vlas; Novare met het omleggende landt van Tortone aen 't zuyden van de riviere de Po, geven veel weedt, koren en wijn.

Dieren.

Het landt van Lodi, overvloedigh in koren, wijn en andere vruchten, heeft oock seer groote weyen voor 't vee, met veel gegraven waterleydingen om die te bevochtigen en veel gras te doen wassen, soo dat d'inwoonderen ongeloofselijcke menighte melck van de koeyen krijgen: daerse soo groote kasen van maken, dat men daer over verwondert geweest is, hoe soo veel melck t'samen kan geperst werden, en Leander is besonder verwondert, seggende gesien te hebben in 't jaer 1531 vier kasen, door bevel van den Grave van Somaglie gemaeckt, die yder 500 pondt woegen.

Seden des volcks, staet des lichaems, en genegentheden.

De Milanesen, woonende in een getempert landt, zijn schoon van lichaem en middelmatige groote, matigh, seer verstandigh, en vriendelijck, konnende beter den arbeyt uytstaen als de Florentinen, om dat Milanen meer in het noordwesten leght als Florencen; sy zijn getrouw in haren handel, houden hare beloften, en beter om andere te raden, als haer selven; zijn tegen de vreemden beleeft en doense gaeren vriendtschap, geheel anders als die van Pavien; zijn stout om te vechten, sy zijn gaeren wel gekleet, soo dat een groot deel van d'Edelen van Milanen meer schijn als middelen hebben; oock groote eeters, soecken middelen om appetijt te maken, trachten de Iuffrouwen met maeltijden te believen, vergeven lichtelijck de misdaedt, als men haer daer om bid en vrientschap bewijst, vergeten selden eenige ontfangen weldaet, zijn min jalours als eenige andere Italianen, beminnen de vrouwen niet seer sterck, hebben die gaeren groot en vollyvigh, maer niet seer vet.

De Milaensche vrouwen zijn niet seer schoon, maer groot van persoon en vast, en alsoo kloeck van verstant als eenige vrouwen van Italien, die haer met gaven weynigh laten omsetten; maken seer konstige wercken met de naelde meest bordurende, zijn sparigh en nochtans vrolijck en aengenaem, lief hebbende de gene die door hare vroomheyt oft verstant in achtinge zijn.

Die van Pavien worden licht gram, zijn haest wederom wel te vreden, en vergeven lichtelijck, vluchten niet als in den uyterstèn noodt, vervolgen hart de gene die vluchten, voeden haer gaeren met krop-salaet, radijs, en loock; de vrouwen laten haer met gaven omkoopen, sonder de welcke sy stantvastigh zijn.

Die van Como vergeven lichtelijck, beminnen de vreemdelingen, dan helpense niet alsse in noot zijn, stamelen in 't spreken, stellen veel spijs op hare tafel, blyven daer lang aen, en drincken sterck: en hare vrouwen zijn tot onkuysheyt geneyght.

Die van Lodi vergeven licht als men sich voor haer vernedert, zijn wreet tegen hare vyanden, nutten veel spijs. Die van Novara haten een geveynsde spraeck, en hare vrouwen vol kloecksinnigheyt beminnen de vromen meest.

Het volck van Cremonen is heerlijck en net over de spijse, haten opentlijck, beminnen de vrouwen die swarte oogen hebben, die wel singen en op instrumenten speelen; hare vrouwen zijn een weynigh onkuysch; sy zijn natuurlijck konstigh en scherpsinnigh, men meent dat dese de manier van sluyers te maken van cattoene gaeren en linnen eerst gevonden hebben, als mede

DVCATO ouero TERRITORIO DI MILANO

Scala di miglia sette d'Italia

1 2 3 4 5 6 7

Septentrio.

Occidens.

Oriens.

Meridies.

Parte del Territorio Bresciano.

Parte del Territorio Cremonese.

Parte del Territorio Pavese.

Parte del Territorio di Lumellina.

Parte del Territorio Novarese.

Parte del Territorio del Bergamasco.

Parte del Territorio Cremasco.

Parte del Territorio Lodigiano.

Parte del Territorio di Ghiera di Adda.

Parte del Territorio di Vigevanasco.

Parte del Territorio di Monza.

Parte del Territorio di Como.

Parte del Territorio di Milano.

Parte del Territorio di Pavia.

Parte del Territorio di Lodi.

Parte del Territorio di Crema.

Parte del Territorio di Bergamo.

Parte del Territorio di Brescia.

Parte del Territorio di Cremona.

Parte del Territorio di Novara.

Parte del Territorio di Vigevano.

Parte del Territorio di Lumellina.

Parte del Territorio di Ghiera di Adda

de sayen, en de stoffe die sy Mezanala oft half wol noemen, en grove pyen.

Inkomen van den Prins.

Eenige houden dat den Koning van Spanjen jaerlijcks van den Staet van Milanen inkomen heeft 300 millioenen maravadisen, bedragende acht hondert en twee duysent en negen-en-dertigh Spaensche ducaten, yder van ses realen: of seven millioenen, vijf-en-dertigh duysent, twee hondert, drie-en-negentigh kroonen, en twee-en-twintigh stuyvers Frans gelt: en de rekeninge van den Secretaris van den Grave van Fuentes maeckt de selve tot negenhondert duysent Italiaensche kroonen.

Dan de staet van d'officien, gedruckt in het jaer duysent ses hondert twintigh te Milanen, tot onderrichtinge van die voor desen Staet in Spanjen moesten gaen, om verlichtinge te versoecken, geeft besonderlijcker te kennen d'inkomsten, en waer uyt sy komen, met alle de lasten des landts.

En niet tegenstaende alle dese tollen en lasten, soo gewoonlijcke als ongewoonlijcke, weet men dat den Gouverneur van den Staet, de Kasteleyn, de Gouverneurs van de plaetsen, de Capiteynen van 't paerde-volck en voet-volck met hare compagnien, de onderhoudinge van de guarnisoenen, selfs buyten den Staet, de versterckinge en lichtinge van krijghs-volck, alle dese inkomsten inswelgen, en dat sy noch dickmaels niet toereycken mogen.

Rijckdommen van het landt en van besondere versoonen.

De rijckdommen van 't landt, daer van de groote deucht niet ten vollen kan gepresen werden, souden groot zijn sonder de lasten, sonder de wraeck die dickmael aen de besondere veel kost, en de genegentheydt van extraordinarise kostlijckheyt, die dit volck seer gemeen is, en dat sich in kostelijckheyt verderft. Milanen is overvloedigh in koopmanschappen die daer van alle plaetsen gebracht werden, meest van Duytslandt, Vranckrijck, Spanjen en Genoua; heeft veel ambachts- en werck-volck, makende byna alle dingen, als schoone stoffen van zijde, gout, en silver, en zijde kousens die bynae door heel Europa seer geacht zijn, passement, gevesten van degens, die oock seer goet zijn, stegelreepen, toombussen, paerde-gewaet, gegraveerde, en alle andere soorten van wapenen, silverwerck, en alles wat konstigh is, daer dese stadt veel gelt voor geniet van alle plaetsen van Europa, daerom d'Italianen in een gemeen spreeckwoort seggen, *chi voleſſe raſſetar Italia, biſognarebbe ruinar Milano*; dat is, die Italien wilde koopen, most Milanen verderven. Daer zijn maer twee oft drie edele huysen die twintigh oft vijf-en-twintigh duysent kroonen, en weynigh die tien duysent kroonen, maer seer veel die twee en drie duysent kroonen, inkomen hebben; sonder de koopluyden die seer rijck zijn: maer te Cremonen zijn de Affaitati die voor de rijckste van den geheelen Staet gehouden werden. Die van Cremonen senden groote menighte fusteynen, bokralen, wollen laken, lijnwaet, vlas, saffraen, koren, boonen, erten, en diergelijcke van alle soorten naer Venetien: fusteynen en bokralen worden oock door heel Italien en verder gevoert. De kaes van Lodi wordt door gansch Italien en in andere landen gebracht: boven het voorseyde worden noch naer Constantinopolen van Milanen gebracht, naelden, koperdraet, vertint yser, vingerhoeden, kopere knoopen, en schrijf-papier.

Wapenen.

In den Staet van Milanen is veel geschut, want Keyser Karel de Vijfde bracht, al 't gene hy in Duytslandt genomen had, in dese stadt, als oock in het Koningrijck van Napels, die wel 800 in getal waren: daer wordt noch dagelijcks oock veel gegoten in 't kasteel van Milanen; soo dat'er by avonturen geen landt is van dit begrijp dat beter voorsien is. Van andere wapenen boven de packhuysen van 't kasteel, is de stadt alleen machtigh te wapenen niet alleen desen Staet, maer oock byna heel Italien.

Volck te paerde en te voet.

Den Staet van Milanen kan ontrent de dertigh duysent mannen te voet in 't velt brengen, dan in eenen grooten noot kan sy met 'er haest 12000 soldaten byeen brengen; sy hebben oock een Regiment Spanjaerden van drie duysent mannen, die in verscheyden guarnisoenen leggen, die daer somwijlen ten deele uytgenomen werden, om elders te gebruycken: dese guarnisoenen werden betaelt door de Koninglijcke en Hertoghs Kameren; hun wort huys en huysraet gegeven van de burgers daer sy leggen, de eetwaren worden haer op prijs gestelt, ten kosten van de Gemeente, daer zijn vierhondert mannen in elf compagnien gedeelt, daer van de Generael, Capiteyn over een is, en verscheyden Princen en Heeren over d'andere, daer zijn oock vijf hondert lichte paerden, ten deele roers, ten deele lancien, gedeelt in acht compagnien, daer van twee geordonneert zijn om den Gouverneur te bewaren, de eene met lancien de ander met roers, en een compagnie Hooghduytsche hellebaerdiers te voet, alle welcke soldaten en lichte paerden betaelt moeten werden door de Koninglijcke Hertoghs kamer, dan zijn by wijlen oft meest qualijck betaelt, somtijdts in langen tijdt niet hebbende als de kost, dan van 't een, dan van 't ander dorp, daer sy geleyt worden.

Oock gelooft men dat Milanen in noot tegen den vyant voor yder van hare poorten kan stellen elf duysent mannen, zijnde in als twee hondert twee-en-veertigh duysent mannen, sonder de vreemdelingen en keurlingen te rekenen; dat sommige qualijck willen gelooven, en niet waerschijnlijck dunckt.

Sterckten.

De Sterckten deses Staets zijn *Cremone, Pavien, Lodi, Tortone, Soncino, Como, Novara, Alexandria, Pitzighiton, Trezzo, Biagrasso, Lecco, Valence, Mortare,* en *Pontrimoli*, alle gesterckte plaetsen, oft met kasteelen voorsien: boven de forten *Fuentes, Sandoval* en *Borgo*, daer veel aengelegen is. Aengaende Milanen, is seer sterck van muuren, met verscheyden bolwercken, dan zijn niet al volmaekt, daer zijn veel gebreken: men acht de onderhoudinge van de Sterckten niet; te meer, om dat de twee kanalen van de rivieren de Tesin en de Adde, daer door overvloet van alle dingen komt, afgesneden zijnde, de stadt niet lang soude konnen houden, door de groote menighte des volcks; boven dat de vyant de molens, die sy daer met menighte op 't water hebben, lichtlijck bederven kan, 't welck de stadt seer soude benauwen.

Het

't Kasteel. Het kasteel wort by de verstandighste soo onwinbaer niet geacht als men dat houdt; en dat men seght, dat 'er qualijck iets op te attenteren is, om dat daer altijdts iets aen vernieuwt en bygevoeght wert; 't is seker, dat daer soo veel aerde niet meer bygevoeght werdt als 't placht, soo door d'onkosten die op andere plaetsen gebruykt worden, door den oorlogh, als om dat het voor volmaeckt gehouden werdt; daer over Mauritius Prince van Oranjen seyde, soo de gront daer van waer gelijck die van 't kasteel van Antwerpen, dat hy achte het in drie maenden te konnen veroveren: en den Heer Conneſtabel Desdiguieres, die men 't ontwerp daer van getoont hadde, geloofde het ten langsten in ses maenden te konnen winnen.

Verscheyden Heeren en gouvernementen. De Galli Insubres, hebbende langen tijdt dit landt beseten, wierden eerst onder de Romeynen gebracht, omtrent het jaer 460 nae de bouwinge van Romen; daer nae gerebelleert zijnde, werden geslagen met Amilcar van Carthago, en eyndelijk door Marcellus heel onder de macht der Romeynen gebracht: sedert bleven de inwoonders omtrent de vijf hondert jaren vreedtsaem onder dees heerschappye; ja Milanen diende verscheyden malen tot een aengename vertreck-plaets voor de Roomsche Keysers, van Trajanus tot Valentinianus. Dan de Arriaensche ketterye beroerdese ten tijde van Ambrosius, en Attila Koning der Hunnen ruineerde de stadt, die daer na haest wederom opgerecht werdt; en sedert beroert door de oorlogen van de Gotthen, en Capiteynen van den Keyser Iustinianus, en grootelijcks beschadight van de Longobarden; welcker heerschappye geeyndight zijnde, floreerde sy weder onder de Keysers oft Koningen van Italien, tot den tijdt van Frederick Barbarossa, diese ruineerde; dan d'inwoonders bouwden de selve eenige tijdt daer na weder, en hielden sich in vrydom, hun selven vermeerderende den tijdt van hondert vijftigh jaren, tot in 't jaer duysent twee hondert seven-en-twintigh, in welcken tijdt de Visconti, hebbende de Turrians verdreven, behielden daer van de heerschappye: daer na zijn de Sforcen de machtighste geweest, tot Lodewijck Sforce, die door de Françoysen gevangen wierd. Nae dese heerschappye was Keyser Karel de Vijfde daer Heer over, en sedert is desen Staet altijdts onder sijne erfgenamen, de Koningen van Spanjen, gebleven.

Officiers. Ten tijde van de Keysers wierden 'er Kapiteynen en ander Officiers te Milanen door het volck gekosen, die de justitie administreerden; dan de Aertzbisschop, door het volck gekosen, was altijdts den oppersten van de stadt: en als 'er op een selven tijdt verscheyde Aertzbisschoppen door het volck gekosen waren, dan sonden sy aen den Keyser, die 'er een koos die 't hem beliefde. Maer Frederick Barbarossa, hebbende de muuren van Milanen afgeworpen, verdeelde het landt in ses deelen oft Graefschappen, stellende in yder eenen Hooghduytschen Graef, en over alle ses eenen Oversten, die tot Milanen moest woonen; de Podestas in de steden, die de selve in tijdt van vrede en oorlogh moesten versorgen, de justitie doen, volck aennemen, en tegen den vyant brengen. De steden kosen oock alle jaren eenige Consuls, die de Podestas Raedt waren, in de regeringe van 't gemeen, met macht den vrede oft oorlogh te besluyten. Maer te Milan hadden de Consuls noch een secreten Raedt; en de Bisschop eenen stadthouder, genoemt Marckgraef, die 't geschil des volcks verrichte, en de misdadigers strafte. De Tresoriers waren over 't inkomen van de stadt, die hun Kapiteynen en knechts, en andere genoemt *de la Mota*, hadden, die de armen en swacken beschermden tegen de wreedtheyt en macht der quaden, en meer vermogende.

De Koning van Spanjen houdt desen Staet en die van Final van den Keyser in leen.

Hedendaeghsche regeeringe. Hy houd daer een Opper-gouverneur, die den eersten Officier van den Staet is, genoemt Lieutenant, oft Kapiteyn generael van den Koning van Spanjen in Italien, alsoo ingestelt in den tijdt van Duc d'Alba. Dese heeft de volkomen dispositien van alle de saken van Staet, uytgenomen die de Iustitie en den Raedt aengaen. 't Staet aen den oppersten Gouverneur de misdaden te vergeven, die eerst door den Raedt vergevelijck geoordeelt zijn, volgens d'ordonnantien van Worms, gemaeckt door Keyser Karel de Vijfde; uyt de welcke de rebellen, moordenaers, vergiftigers, en diergelijcke gesloten zijn. Hy geeft oock de tweejarige officien van den Staet, als Podestas, Stadthouders, Kapiteynen, Rechters, Commissarissen, Voordragers en Fiskaels, disponerende ten minsten van vijf hondert officien. Hy heeft by hem boven de twee compagnien lichte paerden, en die van de helbardiers, twintigh Edellieden, die den Koning van Spanjen hem geeft, dan meest aen de verkiesinge van den Gouverneur selfs; en dese Edellieden zijn van 't gemeen betaelt: de Kasteleyn oft Gouverneur van 't kasteel van Milanen staet alleen onder den Koning van Spanjen. *Kasteleyn.*

Raedt. Den Raedt oft Senaet van Milanen bestaet in een President, en twaelf rechtsgeleerde Raedtsheeren, onder de welcke gewoonlijck drie Spanjaerden zijn, en d'andere zijn uyt yder voornaemste plaets van den Staet een. Men kiest gemeenlijck uyt alle dese Raedtsheeren een Regent, die in 't hof van den Koning van Spanjen gaet woonen, en sijn plaetse heeft in den Raedt van Italien. Men kan van de sententien van 't Senaet niet appelleren, maer alleen revisie versoecken na het arrest. De Koning van Spanjen kiest de Raedtsheeren, en hun officien zijn voor haer leven; daer die van de Podestas, Rechters, en diergelijcke maer voor twee jaren zijn.

Podestas, Rechters, en andere Officiers. Men kan appelleren van de sententien van de Podestas aen 't Collegie van de Rechtsgeleerde, die dertigh oft veertigh in yder stadt zijn, die te voren den tijdt van drie oft vier jaren in eenige bedieninge geweest zijn; dan appelleert men te Milanen, daer het Senaet de Partyen somtijdts voor Rechters van andere steden sendt: daer-enboven is in yder stadt oft gerechte de gemeente geregeert door twaelf *Decurioni*, geloot van de Raedtsheeren die gewoonlijck 60 in yder stadt zijn.

Rekenkamers. Daer zijn twee koninglijcke rekenkamers, ordinarie

Italien.

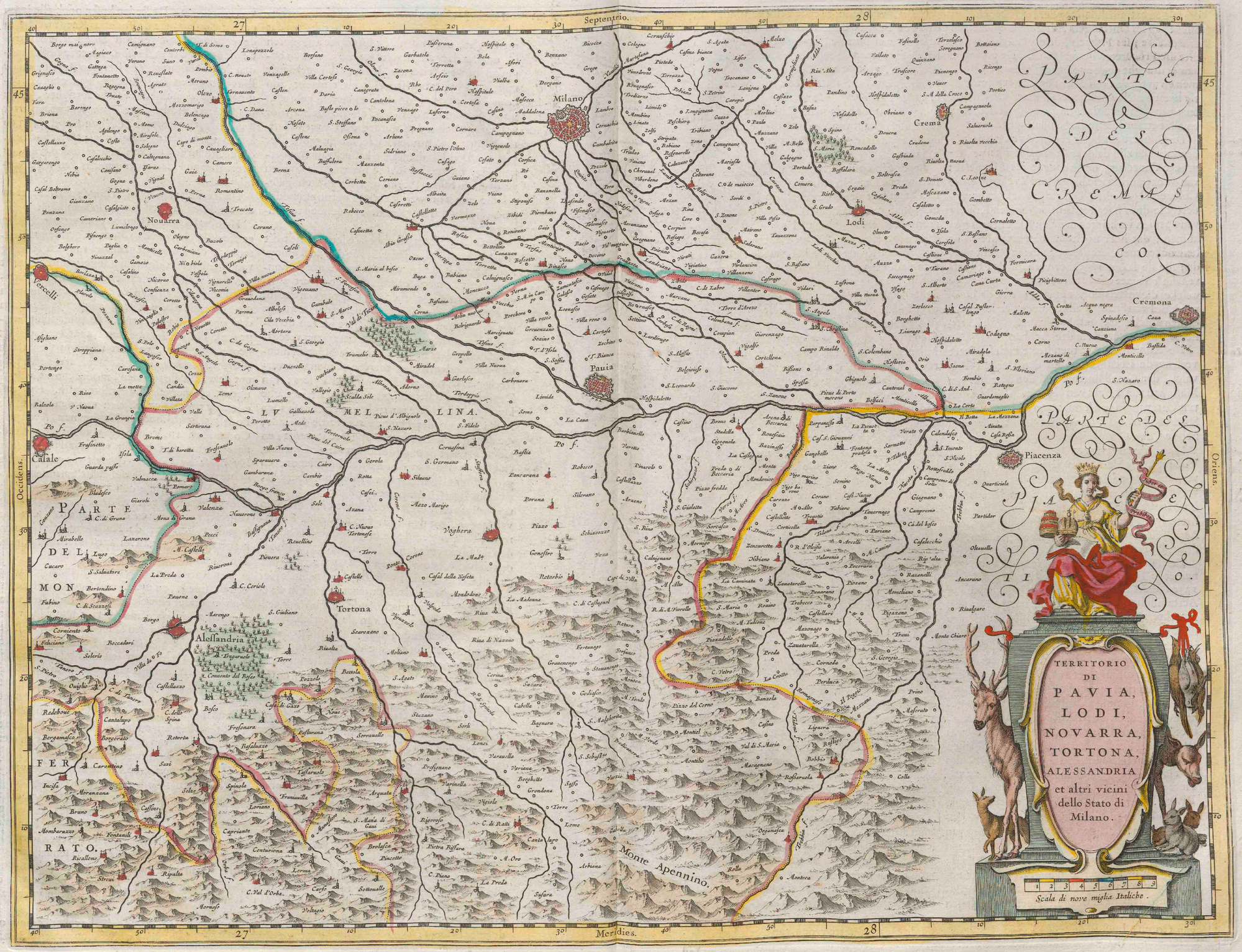
TERRITORIO
DI
PAVIA,
LODI,
NOVARRA,
TORTONA,
ALESSANDRIA
et altri vicini
dello Stato di
Milano.
Scala di nove miglia Italiche.
Septentrio.
Meridies.
Occidens.
Oriens.
Milano
Pauia
Lodi
Crema
Cremona
Piacenza
Nouarra
Vercelli
Casale
Alessandria
Tortona
Voghera
Monte Apennino.
PARTE DEL MONFERRATO.
LVMELLINA.
PARTE DES CREMASCO.
PARTE DES PACETI.
Po f.

dinarie en extraordinarie: yder heeft eenen President, en ses Ontfangers, drie geestelijcke, en drie andere; ses Fiskaels, drie geestelijcke, en drie die Procureurs geweest zijn. De ordinarie kamer draeght gewoonelijcke sorge voor 't inkomen en uytgeven van den Staet; de extraordinarie heeft de selve macht wel, maer verschilt alleen van d'ander, dat sy op de confiscatien let, en alle extraordinarie dingen besorght.

Secreten Raedt. De Gouverneur heeft eenen secreten Raed, in den welcken zijn de overste van de ruyterye, de groote Cancelier, de President oft Magistraet van de extraordinarie kamer, de Tresorier en de Collaterael generael. Daer zijn oock eenige andere, die door haer verdiensten van den Koning van Spanjen verkrijgen in desen Raedt te mogen komen; dat haer nochtans niet als met groot bedencken toegelaten wert. In desen Raedt worden alle de saken van Staet verhandelt, behalven die 't Senaet oft de twee kamers aengaen, de welcke dickmaels door appel, oft door bevel van 't hof van Spanjen alhier mede verricht worden: in welcke gelegentheyt de geestelijke Raetsheeren alleen hare stem daer hebben.

Leenen. De Koning van Spanjen heeft in desen Staet verscheyde Leenheeren; als den Marquis Trivulci, den Graef Borromeo, den Marquis van Marignan van 't huys van Medicis, den Marquis van Caravaggio van 't huys van Sforce, die den Staet van Milanen, als voren geseght is, besseten hebben, den Graef Visconti, en eenige andere.

Afkomste van de Heeren en Hertogen van Milanen. *Vbert*, van de Graven van Angeria, die haer Visconti, oft Marckgraven deden noemen, als verminderende hun Tytel, toen sy verjaeght en vervolght wierden door den Keyser Frederick Barbarossa, leefde in 't jaer 1220 met sijn vrouw Berte, by de welcke hy Othon hadde, naderhant Aertzbisschop van Milanen, Iacob, anders Andriot, Ubert, en Iasper.

Iacob, de man van Anastasia van Pirovano, genereerde Teobald, en leefde ontrent het jaer 1250: dan *Othon* sijn broeder, zijnde geworden Aertzbisschop van Milanen in het jaer 1262, maeckte zijn huys sterck met Napo Turrian te dooden, die sich Heer van Milanen noemde in 't jaer 1277; hy verjoegh sijnen soon Casson mede met al de Turrianen, waer door hy de heerschappye behield tot in 't jaer 1284, die hy aen Matthias sijnen neef overgaf, en stierf in 't jaer 1295.

Matthias, door sijn dapperheyt de Groote genoemt, was soon van Teobald, soon van Iacob, broeder van den Aertzbisschop Othon; hy was stadthouder des Keysers gemaeckt over Milanen en heel Lombardyen door den Keyser Arnoldus in 't jaer 1294; won Como, en Novara, en was Heer van Milanen, Cremona, Bergamo, Lodi, Pavien, Plaisancen, Novare, Vercel, Acqui, Alexandrie en Tortone: sijn kinderen waren Galeas die hem succedeerde, Ian Aertzbisschop van Milanen, Luchin die oock Prins van Milanen geweest is, Marcus die sonder kinderen sturf; Steven die niet regeerde, dan won by Valentina, dochter van Barnabas Doria, Matthijs, Barnabas en Galeas de Tweede, Heeren van desen Staet, en Zacherine huysvrouw van den Tiran van Como; hy sturf in 't jaer 1322.

Galeas, zijn soon, tweede Prins van Milanen, trouwde Beatrix d'Est, dochter van Azzon, Marquis van Ferrare, by de welcke hy Azzon hadde die hem in de regeringe succedeerde, en Richarde, vrouwe van Thomas, Marquis van Salussen, en moeder van Frederick; hy overleed in 't jaer 1328.

Azzon sijn soon trouwde Catharina, dochter van Louys Graef van Savoyen, daer hy geen kinderen by hadde, en sturf in 't jaer 1339, oudt 31 jaren.

Luchin sijn oom, broeder van Galeas den Eersten, was na hem Heer van Milanen, en regeerde den Staet met den Aertzbisschop Ian sijn broeder; hadde onder hem Milanen, Bresse, Cremone, Plaisance, Parma, Lodi, Ast, Alexandrie, Albe, Vercel, Novare, Bobbio, Bergamo, en Crema: hy trouwde Isabella de Fieschi van Genoua, een onkuysche vrouwe, die hem vergaf in 't jaer 1349, hebbende by hem, oft een ander, eenen soon genoemt Luchin Novello, die over Milanen niet geregeert heeft.

Ian Aertzbisschop van Milanen, succedeerde sijnen broeder, en was den vijfden Prins van Milanen en alle de andere plaetsen, naelatende twee bastaerden, Ian d'Oleggio, en Lenaerd; overleed in 't jaer 1354, deelende den Staet aen sijn neven Matthijs, Barnabas, en Galeas, sonen van sijn broeder Steven: aen Matthijs, Bolonien, Lodi, Plaisance, Lugo, Masse, Bobbio, Pontremoli, en Burgo de Sint Domin; aen Barnabas, Cremonen, Sancino, Bergamo, Bresse, la val Camonica, Luni, de kust van Lago di Garda, Rivolte, Carazzo, en Ponte de Vavaro; en aen Galeas Como, Novare, Vercel, Ast, Albe, Alexandrie, Tortone, Castel Nuova, Bassignana, Vigevano, Ponte del Tesin, Sint Angel, Monte Buono, en Mairano; wilde dat sy alle drie over Milanen souden heerschen, dies sy te samen eenen Podesta kosen om de justitie te doen, en de stadt te regeeren.

Matthijs,, soon van Steven, trouwde Ziliole Gonzague, dochter van Philipin, liet geen kinderen na, en overleed in 't jaer 1356, soo dat sijn twee broeders sijn Heerlijckheden deelden.

Galeas de Tweede, broeder van Matthijs, besat den Staet van Milanen met sijnen broeder, trouwde Blanche, dochter van den Graef Amedeus van Savoyen, wan by haer Ian Galeas, en Violante, en sturf in 't jaer 1378.

Barnabas, broeder van Galeas, besittende Milanen met sijnen broeder, hadde by Regina de la Scale, Marcus, die voor sijn vader stierf, Louys, Karel, en Rodolf, die gevangen genomen wierden met hun vader door Ian Galeas, en daer nae vergeven: Mastin was de man van Polixene de la Scale, en vader van Barnabas de Tweede: Verde, vrouwe van Leopoldus Hertogh van Oostenrijck, hebbende hondert duysent goutguldens ten houwelijk; Thaddee, vrouwe van Steven Hertogh van Beyeren; Valentine vrouwe van Peeter Koning van Cypers; Agneet vrouw van François de Gonsague Prins van Mantoua; Catharina, vrouwe van Ian Galeas Marckgraef, sy wierd verworght door bevel van haer kinderen; Antonette vrouw van Coenraed Grave

van

van Wirtembergh; Luce vrouw van Edmont, broeder van Hendrick Koning van Engelandt; Magdalena vrouw van Frederick Hertogh van Beyeren; Anglesie getrouwt aen Frederick Grave van Wirtemberg; en Elizabeth vrouwe van Erneſt, Hertogh van Beyeren; daer na wierd hy gevangen door ſijnen neve Ian Galeas, Grave van Vertu in 't jaer 1385, en ſturf den 18 Auguſtus des ſelven jaers op 't kaſteel van Trezzo.

Ian Galeas, ſone van Galeas de Tweede, ſuccederende in de Heerlijckheden van ſijnen vader, nam ſijn oom gevangen en ſijn landt na ſich, en wierd door den Keyſer Wenceſlaus in 't jaer 1395 *Hertogh van Milanen* gemaeckt, en daer na in 't jaer 1397 Grave van Pavien, Angiera en alle het lant gelegen aen 't Lago Major. Hy trouwde Elizabeth dochter van Ian Koning van Vranckrijck, en ſuſter van Karel de Vijfde; en daer na Catherine Viſconti, daer by had hy Ian Marie, en Philips Marie, die beyde na hem Hertogen geweeſt zijn; en Valentine getrouwt in 't jaer 1387 aen Louys Hertogh van Orleans, broeder van Karel Koning van Vranckrijck; hy overleedt in het jaer 1402.

Ian Marie, ſijn ſoon, tweeden Hertogh van Milanen, onder welcken byna de heele Staet rebelleerde, trouwde Antonette Malateſte, en werdt om ſijn wreetheyt gedoodt in de kerck van Sint Gotard, ſoo hy de Mis hoorde in 't jaer 1412.

Philippe Marie, ſijn broeder, ſuccedeerde hem, en was de derde Hertogh van Milanen, trouwde eerſt Beatrix, dochter van den Graef van Tende, en daer nae Maria, dochter van Amedeus Hertogh van Savoyen, daer hy geen kinderen by hadde; maer hy wan alleen by een moye byſlaep Blanche Maria, vrouwe van François Sforza, die met gewelt Hertogh van Milanen wierd. Hy wan byna den heelen Staet van ſijn vader in Lombardyen, en ſturf in 't jaer 1447.

François Sforza, baſtaert-ſoon van Mutio de Cotignola, een van de vermaertſte Kapiteynen van ſijn tijdt, was eerſt Kapiteyn gekoſen van die van Milanen, en daer nae, door de goede genegentheyt des volcks, tot Hertogh geſtelt in 't jaer 1450, niet tegenſtaende de pretenſien van Karel Hertogh van Orleans, als ſone van Valentine, dochter van Ian Galeas Grave van Vertu, en Hertogh van Milanen. Hy hadde by ſijn vrouwe Blanche Marie, Galeas, die hem ſuccedeerde, Louys, den Cardinael Aſcanio, Octavian die jong ſturf, Hippolyte vrouw van Alfonſe Hertogh van Calabrien, en Elizabeth vrouwe van Willem, Marquis van Montferrat: hy overleedt in het jaer 1464.

Galeas Marie ſijn ſone, vijſden Hertogh van Milanen, trouwde Bonne, dochter van Louys Hertogh van Savoyen, by de welcke hy hadde Ian Galeas, die hem ſuccedeerde, Blanche Marie, eerſte vrouwe van Philibert Hertogh van Savoyen, en daer na van den Keyſer Maximiliaen; en Anna Maria, vrouwe van Alfonſus Hertogh van Ferrare, ſoon van Hercules. Hy wierd in de Miſſe in de kercke van S. Steven in 't jaer 1476, om ſijn onkuyſheyt, vermoort.

Ian Galeas ſijn ſoon, ſeſte Hertogh van Milanen, trouwde Iſabella dochter van Alfonſus Koning van Napels, by de welcke hy François hadde, die in Vranckrijck gebracht zijnde ſturf, en Bonne. Hy wierd vergeven in 't jaer 1494.

Louys Sforza ſijn oom, genoemt *Il Mora*, die hem hadde doen vergeven, wierd in 't Hertoghdom geſtelt door den Keyſer Maximiliaen, en trouwde Beatrix dochter van Hercules Hertogh van Ferrare, moeder van Maximiliaen en François Sforza. Hy wierd ontbloot van ſijn gantſche Staet door Louys den Twaelfden, Koning van Vranckrijck, waer hy oock, gevangen zijnde in 't jaer 1500, ſturf in 't jaer 1508.

Maximiliaen ſijn ſoon werdt daer na oock belegert in 't kaſteel van Milanen door den Koning François den Eerſten in 't jaer 1515, die, ſich overgevende, in Vranckrijck gebracht wierd, en ſturf daer in 't jaer 1530.

François ſijn broeder werdt daer nae weder in den Staet ſijns vaders geſtelt door Keyſer Karel de Vijfde, en ſturf ſonder kinderen in 't jaer 1535: ſoo dat Keyſer Karel de Vijfde meeſter van den Staet van Milanen bleef, die de Koningen van Spanjen ſedert altijts beſeten hebben.

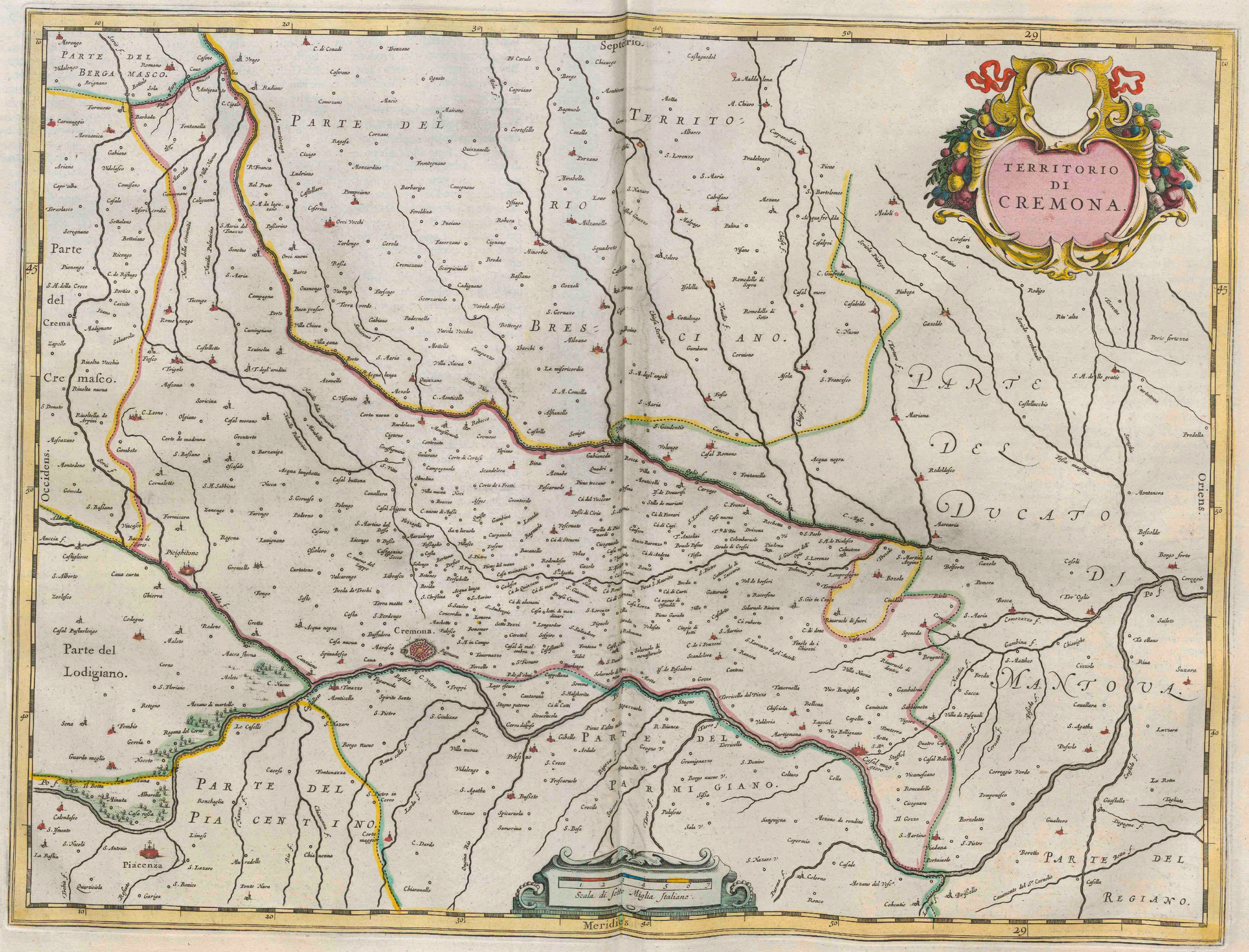
TERRITORIO DI CREMONA.
Septentrio.
Meridies
Occidens.
Oriens.
PARTE DEL BERGAMASCO.
PARTE DEL TERRITORIO BRESCIANO.
PARTE DEL DUCATO DI MANTOVA.
PARTE DEL PIACENTINO.
PARTE DEL PARMIGIANO.
PARTE DEL REGIANO.
Parte del Cremasco.
Parte del Lodigiano.
Cremona.
Piacenza
Scala di sette Miglia Italiane.

't HERTOGHDOM MANTOUA.

Palen van Mantoua.

MAntoua is ten deel gelegen in Lombardyen over deſe zijde van de riviere de Po, ten deele over de ander zijde van de ſelve rivier, 't leght in 't noorden by 't Veronois, dat onder de Venetianen is, daer het oock in 't ooſten aen paelt, als mede aen Ferraren, dat onder den Paus is; aen 't weſten heeft het 't Breſſan, oock onder de Venetianen, en 't Cremonois zijnde een deel van den Staet van Milanen, en in 't zuyden leggen de Hertoghdommen van Modena, en Mirandola, en het Prinsdom van Correggio. Dan boven deſe aenpalende landen heeft het voor gebuuren eenige leen-heerlijckheden van den Keyſer van 't huys van Gonſagues, als Sabionete, Guaſtalle, S. Martin, en Bozzolo, Nuvolare en Caſtiglion dalle Stivere.

Groote. Sijne lengte genomen van Viadane, by Cremonois, tot aen 't landt van Veronen, is ſeventigh mijlen, en de meeſte breette van 't ooſten tot in 't weſten veertigh.

Mantoua. Daer is in dit landt geen andere ſtadt als Mantoua, die haren naem met dien van 't landt gemeen heeft, zijnde het ſelve oock Mantouan genoemt. Deſe ſtadt door d'oude *Mantua* genoemt, en door d'Italianen *Mantoua*, is gelegen tuſſchen de vuyle wateren van een meer dat de rivier de Mince maeckt, die, komende van het meer de Garde, door de ſtadt paſſeert, en daer na in de riviere de Po vloeyt. Deſe wateren, hebbende in haren omloop twintigh mijlen, maken deſe ſtadt wonderlijck ſterck, met de bolwercken die haer beſchermen. Daer is onder ander een brugge van gehouwen ſteen meer als een half mijl lang, onderſteunt met verſcheyde ſchoone pylaren: om in de ſtadt te komen gaet men op dijcken met veel bruggen aen weder zyden daer de wateren onder deur loopen, komende d'een in d'ander. Op 't ſelve water zijn vele koren- en zijde-meulens, dan byſonder die men de twaelf Apoſtelen noemt, daer van den Hertogh groot inkomen treckt. Men ſiet daer oock in 't water, dat door de ſtadt paſſeert, in een huys drie zijde-meulens, die een man alleen kan waernemen, alſoo het water de zijde doet ſpinnen, ſcheyden, dobbeleren, en drayen: ſoo dat de man alleenlijck de lege plaetſen vult, 't gebroken knoopt, en in ſtaet ſtelt om die te gebruycken. De ſtraten van deſe ſtadt zijn ſeer breet, recht en ſuyver, ſoo dat 'er weynigh aengenamer plaetſen in Italien zijn. 't Heeft ontrent vier mijlen omgaens, acht poorten, achtien prochien, veertigh ſoo mans als vrouwen klooſters, en ontrent vijftigh duyſent zielen, onder de welcke vier oft vijf duyſent Ioden zijn, die in de ſtadt een beſloten quartier hebben. In de Domkerck, daer van het welfſel heel vergult en gewaterverft is, bewaert men het lichaem van S. Anſelmus Biſſchop van Luca; en 't bloet van onſen Salighmaker in S. Andries kerck, daer men ſeght dat het lichaem van S. Longin begraven leght, die men gelooft de droppelen aldaer gebracht te hebben.

Paleyſen. Het paleys van den Hertogh is het rijckſte en meeſt met huysraet voorſien van al die in Italien zijn, genoeghſaem om vijf Koningen te logeeren met haer huysgeſinnen: 't leght aen d'een zijde op 't meer, en op d'ander ſiet het op de ſtadt, en het oud kaſteel, dat met water omringt, en nu aen 't paleys gehecht, en, na 't gemeen geloof, voor Romen gebouwt is.

D'andere voornaemſte paleyſen en luſthuyſen van den Hertogh buyten Mantoua, zijn de *Té*, buyten de poort die men Piſterla oft de Té noemt: *Marmirol*, *la Favorite*, *Goito* en *la Virgiliana*. Het paleys van de Té is hondert paſſen buyten de ſtadts poorte, tuſſchen de dijcken van 't meer met ſeer ſchoone hoven, daer in veel groote Oranje en Citroenboomen ſtaen, een kaetsbaen op de Franſche manier gemaeckt, en een ſale daer in de Reuſen, die den Hemel beklimmen, vertoont ſtaen. Marmirol is ontrent twee mijlen van Mantoua, by een dorp van den ſelven naem; is een koſtelijk paleys naer 't welck men gaet door eenen wegh over weêrzijden met boomen op een linie geplant: 't heeft 280 kamers, met uytnemende ſchilderyen, en veel gout; zijnde alles ſoo wel geſtelt, dat wat grooten Prins dat het zy, na de tyden des jaers, daer wel gelogeert kan werden. 't Heeft ſeer ſchoone hoven, met verſcheyden vruchtboomen, en verſcheyden konſtige en ſeer aengename waterwercken.

Het nieuw gebouw, *la Favorite* genoemt, heeft ontrent hondert ſchoone kamers, en leght aen den oever van 't meer: 't is uytnemende koſtelijck, dan noch niet volbouwt; doch als het na 't voornemen gedaen ſal zijn, gelooft men dat het wel 500 duyſent kroonen koſten ſal.

Te *Goito*, een ſtercke ſtadt met bolwercken op de manier van trecktangen gemaeckt, gelegen op den kant van de riviere de Mince, heeft den Hertogh een ſchoon paleys oft kaſteel met veel huysraet en koſtelijcke ſchilderyen, onder de welcke de conterfeytſels van de Heeren van Mantoua zijn, en de ſlagen, die om 't ſelve Hertoghdom te verkrijgen, geſchiet zijn. Boven al is ſeer aengenaem om ſien het groote Parck, daer in veel herten en hinden zijn, en 't pleyn dat vol haſen is.

Virgiliana is een ſchoon huys van den Prins met een weyde voor meer als hondert koeyen, en veel ſchapen, 't is nae Virgilius genoemt, wiens geboorteplaets voortijdts *Andes* genoemt, nu *Petula*, oft *Pietola*, dat maer een dorp is, geheeten wordt.

DVCATO DI MANTOVA

Septentrio.

Occidens.

Meridies.

Orientis.

PARTE DEL BRESCIANO.

PARTE DEL CREMONESE.

PARTE DEL DVCATO DI PARMA.

PARTE DEL REGIANO.

PARTE DEL STATO DI COREGGIO.

STATO DI NOVELLARA.

PARTE DEL VERONESE.

PARTE DEL FERRARESE.

PARTE DEL MIRANDOLANO.

PARTE DEL DVCATO DI MODENA.

Campagna

Mantoua

Seraglio

Scala di miglia sei.

1 2 3 4 5 6

Als men buyten Mantoua komt, vint men een diepe en breede graft van ontrent 30 mijlen, besluytende een deel van 't Hertoghdom, dat genoemt is *Serraglio*, oft besluyt, in eenen driehoeck, begonnen te maken door die van Mantoua tot verseckeringe van hare stadt in 't jaer 1211, en voleynd in 't jaer 1249.

Andere steden en plaetsen.

De voornaemste plaetsen van dit Hertoghdom, behalven Mantoua en Goito, zijn de stadt *Viadana*, by Casal Maggior van 't Cremonois, en de Po. *Borgoforte* op de selve riviere, daer van men eertijdts het canael konde sluyten met een yseren keten, die streckte van dees plaets tot het tegen-overgelegen fort op d'ander zijde: *Revet*, en *Ostia*, anders *Ostiglia* oft *Ostegia* genoemt, gelegen over weêr zijden van de Po, bynae recht tegen over den anderen: *Sermido*, oft *Sermito*, in de reyse van Antoninus *Semin* geheeten, en *Casteldosolo*: en by den oever van de Oglio *Canedo* oft *Caneto*, by 't Cremonois; en *Marcaria*, en niet verre van daer *Redoldesco* oft *Rodondesco*, vermaert door haren koophandel, lakenen en sayen; *Mariana*: *Gonzaga*, daer van de Heeren van Mantoua haren naem voeren; *Governol* een besloten en gesterckte plaets, gelegen daer de Mince in de Po vloeyt. *Medoli* by *la Volta*, en *Cauriana* by 't Bressan, en 't Veronois, *Luzzara* by de riviere de Crostolo, en niet verre van daer *Suzara*, *Cerezara*, *Solferino*, *Gazoldo*, dicht by Mantoua, als oock *Castion*, oft *Castiglion Mantoua*, en eenige andere.

Hoedanigheyt.

't Mantouan is een vochtigh landt, en korenrijck, soo dat een goet gewas het landt vijf jaren kan spysen, en soude noch vruchtbaerder zijn sonder de overvloeyinge van de Po: 't heeft veel wijn, dan onrijp en onaengenaem. 't Is overvloedigh in groot en kleyn vee, en 't meer in visschen, als snoecken, karpers, steur, en andere.

Manieren.

Die van Mantoua zijn door eenige niet seer geestigh geacht, maer zijn nochtans tot de studie alsoo bequaem als tot de wapenen, en koophandel, zijnde voor kloecke krijghslieden gehouden. Sy zijn beter te paert als te voet: sy willen ge-eert zijn: en zijn geestigh genoegh om de goede gratie van de vrouwen te winnen.

Rijckdom.

De rijckdom van de inwoonderen van 't landt bestaet in koren, erten, boonen, vlas, en diergelijcke dingen, die tot Venetien gebracht werden: de fijne lakenen van Mantoua worden veel naer Constantinopelen gesonden; sy senden groote menighte van zijde die aldaer gemaeckt wert, als oock zijde koussens, met seer veel tapyten, en verscheyden aengename stoffen, half zijde en half garen, naer Milanen.

Regeringe.

De Prins heeft sijn Gouverneurs in de voornaemste plaetsen van 't landt: en om de justitie te vorderen, is binnen Mantoua een Rechts-geleerde, voerende den tytel van Podesta, die over wat saeck het zy, oordeelt, doch niet min als van tien kroonen, alsoo dese mindere saken voor den Rechter van 't Paradijs komen, dat oock een Rechtsgeleerde is.

De Hertogh is overste van de ordre van de Ridders van 't bloet Christi, ingestelt in 't jaer 1608, door den Hertogh Vincent, toen sijnen soon en nasaet François met de Princes Margrieta van Savoyen trouwde.

Staet van 't huys van Mantoua.

De Staet van den Hertogh van Mantoua soude seer machtigh zijn, indien die niet gedeelt geweest waer, voornaemlijck door Lodewijck, de tweede Marquis van Mantoua, soo dat nu de Hertoghdommen van Guastalle, en Sabionete, het Prinsdom van Bozzolo, het Graefschap van Nuvolare, en het Marquisaetschap van Castiglion, en de heerlijckheyt van Solfarino daer van ontleet zijnde, 't selve seer verswackt hebben.

Sabioneta.

't Hertoghdom van Sabioneta, oft Sabioneda, is gelegen op de grensen van 't Cremonois, Mantouan, en 't Parmesan, begrijpende met seven dorpen, een goede stadt van den selven naem met haer kasteel en sterckte, daer den Herrogh van dit landt gewoonelijck groot garnisoen in houdt.

Guastalla.

Het Prinsdom van Guastalla is gelegen op de grensen van den Staet van den Hertogh van Modena, en 't Mantouan. Dit landt is maer een mijl lanck, hebbende in 't Mantouan geen ander stadt als Guastalle, leggende ontrent twee mijlen van de Po.

Bozolo.

De Prins Scipion de Gonzague, sone van Ferrand de Gonzague, Heere van Bozolo, heeft maer de stadt van Bozolo, met een kleyn fort met drie bolwercken, en ses bygelegene kasteelen oft dorpen. De riviere d'Oglio passeert een mijl van de voornaemste plaets. Het landt is vier mijlen lanck, en ten hooghsten twee breet. Het heeft 't kasteel en goet dorp van S. Martin, voerende den tytel van Graefschap, aen een van sijn eynden betaelt men tol van alles dat men nieuws draeght, als oock tot Bozoli. De Prins doet alle soorten van gelt munten gelijck d'andere mede.

Nuvolara.

De Grave Camillo de Gonzague is Heere van Nuvolara, een genoeghsaem bewoonde stadt.

Castiglion.

De Marquis de Castiglion dalle Stivere heeft een stercke stadt, wel bewoont, en met een seer sterck kasteel, aen 't noorden leght sijn landt by dat van de Venetianen by Lonado van 't Bressan, en by den Staet van den Hertogh van Mantoua, erkent den Keyser alleen, als leenheer, besit oock de stadt Castelzifre, by Asola van 't Bressan, die hy seer heeft doen verstercken door verssoeck van de Spanjaerden.

De Hertoghdommen
MODENA,
EN
REGGIO.

Palen. DE Staet van den Hertogh van Modena light in 't noorden aen die van de Hertogen van Mirandola en Mantoua, en de Princen van Guaſtalle en Nuvolare, van 't huys van de Gonzagues: aen 't ooſten heeft het Bolonien en Ferraren, 't landt van den Paus, begrepen in Romanien: in 't zuyden den Staet van den grooten Hertogh van Toſcanen en de Republijcken van Luca en Genoua, en in 't weſten 't landt van den Hertogh van Parma, boven dat aen 't ooſten, weſten, en zuyden beſluyt het 't Prinsdom van Correggio: en aen 't noorden, ooſten, en zuyden het kleyne landt van de Graven van Roly, dependerende van den Keyſer.

Grootte. In de lengte genomen van de riviere de Po tot aen die van Lune, op de frontieren van Toſcanen, begrijpt het meer als acht mijlen, en ſijne breedte veertigh, genomen van 't weſten nae 't ooſten, dat is te verſtaen van 't Parmeſan tot Romanien.

Steden en landen daer onder begrepen. Dit landt omhelſt de Hertoghdommen van Modena en Reggio, het Prinsdom van Carpi, en Frignan, al gelegen in Lombardyen over dees zijde de Po, met het meeſte deel van Carfagnane onder Toſcanen, daer van Luca en de groote Hertogh het overigh beſitten.

Modena. 't Heeft maer twee Biſſchoppelijcke ſteden, *Modena* en *Reggio*. *Modena* door d'oude ſchrijvers *Mutina* genoemt, is de hooftſtadt van den Staet, en de gewoonlijcke woonplaets en hof van den Prins, 't light tuſſchen de rivieren de Secchia en de Panara, op den wegh Emilia, twintigh mijlen van 't geberghte: 't is omringt met muuren en grachten met water, geſterckt met bolwercken op d'oude manier; gebout met eenige galeryen voor de huyſen, onder de welcke men gaet: is bewoont van meer als vijfendertigh duyſent zielen, daer onder zijn de doorluchtige geſlachten van de Rangons en Boſchetti, en van verſcheyden Graven en Marquiſen, die volkomen heerſchappye hebben over eenige plaetſen. Maer de ſtadt heeft ſmalle ſtraten.

Deſe ſtadt heeft onder haer, ſoo in 't platte landt als in 't geberghte, ontrent vijftigh ſoo ſteden als dorpen, met haer kaſteelen, daer van eenige aenſienlijck zijn, als Saſſollo, een ſtercke plaets, met eenen Gouverneur en garniſoen, thien mijlen van Modena. Carpi dat den tytel van Prinsdom voert, voortijts een Graefſchap, is een groote en ſtercke ſtadt, en oudt, omringt met muuren en grachten met water, heeft eenen Gouverneur en garniſoen, liggende met het lant dat daer van dependeert, by dat van den Prins van Correggio, van de Graven van Roli, Leenheeren van den Keyſer, Mantoua en den Hertogh van Mirandola: het Marquiſaetſchap van Scandiano, met verſcheyden plaetſen die daer onder behooren: Finael is een ſeer groot dorp, daer groote koophandel is, dan light open, vijfentwintigh mijlen van Modena, op het groot kanael dat daer midden door paſſeert en in de Po vloeyt: het Marquiſaetſchap van Vignola, aen 't huys van Boncompagno, onderſaet van den Hertogh van Modena; 't is een groote ſtadt, ſterck en wel bewoont: de ſtadt Gaya, voerende den tijtel van een Marquiſaetſchap, met verſcheyden plaetſen daer aen behoorende, op de frontieren van Bolonien; de ſtadt van Spilimbergo, die ook den tytel van een Marquiſaetſchap voert, toebehoorende de heeren Rangons, onderſaten van den Hertogh, die op de riviere Panara oock beſitten de goede plaetſen Stofione, Bavarino en Bonport, liggende op de palen van Ferraren, Bolonien en 't landt van den Hertogh van Mirandola.

De Hertogh beſit oock de ſtadt van Nonantola, omringt met ſtercke muuren en grachten met water, liggende op de grenſen van Bolonien, hebbende in haer groote kerck in een kas ſeven heylige lichamen. Hy heeft oock S. Felice, een groote ſtadt met een kaſteel, hebbende eenen Gouverneur: en de ſtadt Rubiera, die uytnemende ſterck is, gelegen op de riviere Secchia, met hare bolwercken en goede grachten, zijnde een van de ſleutelen van den Staet, en light ſeven mijlen van Modena.

't Hertoghdom van Modena begrijpt oock het landt van Frignano, daer in ontrent vijfentwintigh plaetſen zijn, van de welcke eenige aenſienlijck zijn, liggende byna alle in de bergen, op de frontieren van Bolonien en het landt van den grooten Hertogh.

De voornaemſte plaetſen zijn Seſtola, een groote en ſtercke ſtadt, op de grenſen van Bolonien en den grooten Hertogh, daer in garniſoen en eenen Gouverneur is: en S. André, oock groot en ſterck, op de frontieren van Bolonien.

Aengaende Carfagnane begrepen in Toſcanen, en daer de Prins het beſte deel van beſit, is ontrent vijfentwintigh mijlen lang, en thien breet. Haer voornaemſte plaets is Caſtelnovo met een onwinnelijcke ſterckte, aen de welcke men den naem gegeven heeft van Mont-Alfonſo, daer den Hertogh altijdt groot garniſoen houdt, light ſeſtigh mijlen van Modena, en op de

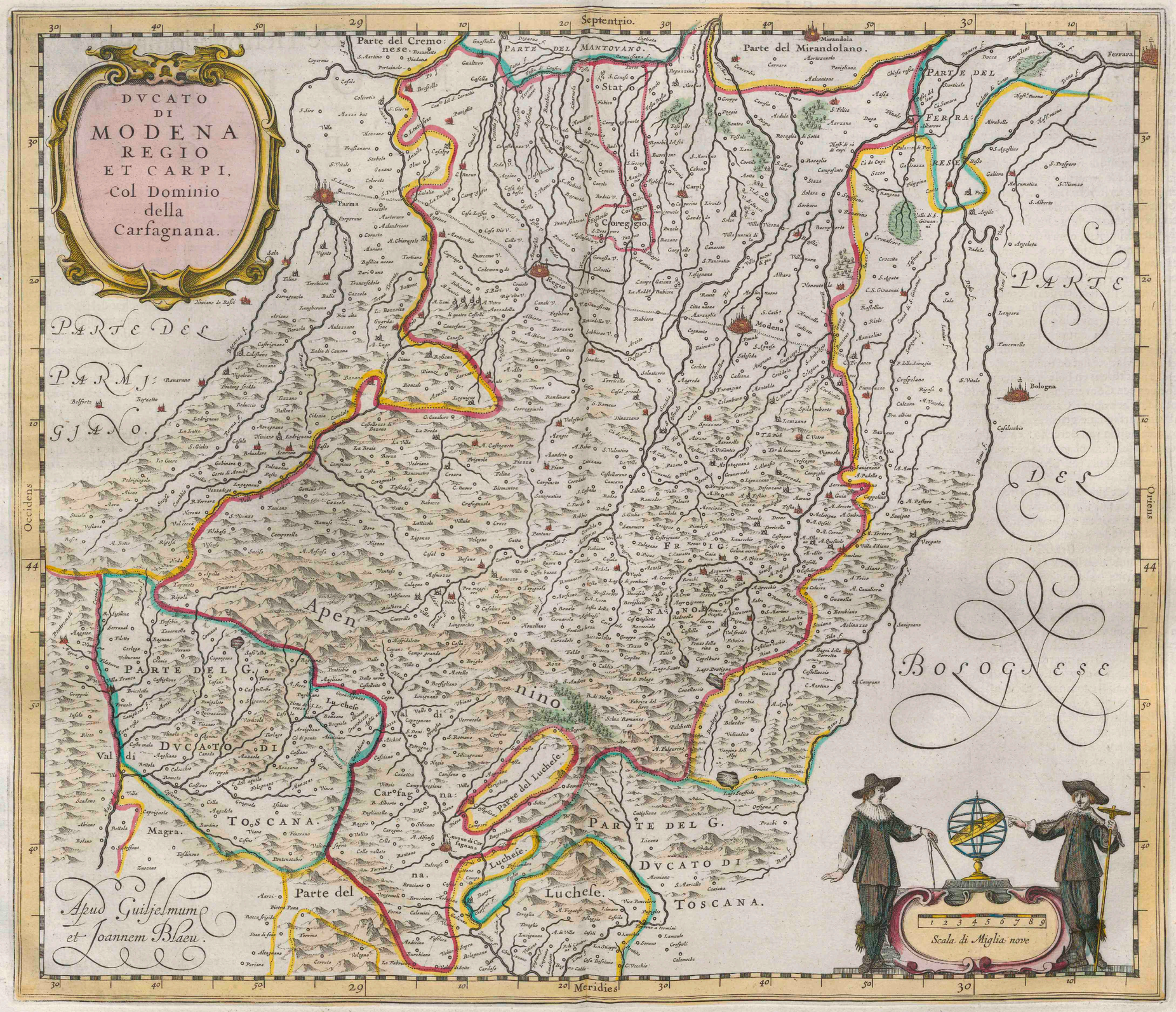
DVCATO
DI
MODENA
REGIO
ET CARPI,
Col Dominio
della
Carfagnana.
Septentrio.
Meridies
Occidens
Oriens
Parte del Cremonese.
PARTE DEL MANTOVANO.
Parte del Mirandolano.
Mirandola
Ferrara
PARTE DEL FERRARESE
PARTE DEL PARMIGIANO.
PARTE DEL BOLOGNESE
Parma
Stato di Coreggio
Regio
Modena
Bologna
Apennino.
PARTE DEL G. DVCATO DI TOSCANA.
Val di Magra.
Luchese
Carfagna.
Parte del Luchese.
Parte del Luchese.
PARTE DEL G. DVCATO DI TOSCANA.
Apud Guiljelmum et Joannem Blaeu.
Scala di Miglia nove
1 2 3 4 5 6 7 8 9

frontieren van den Staet van Luca: daer is noch Terrazano, een wel-bewoonde plaets en ſterck met goet garniſoen, op de frontieren van Toſcanen: S. Donino, oock met garniſoen, op de frontieren van 't Lunigiano en den Staet van den grooten Hertogh: en de Sterckte Verrucola, men ſiet daer oock op den bergh Apennin de plaetſen van Metello, Rocca, Vila, Bruco en Campogrande, en al dit landt is begrepen in 't Hertoghdom van Modena.

Reggio. 't Hertoghdom van Reggio is genoemt nae ſijn hooftſtadt, voortijts *Regium Lepidi* geheeten, een groote en ſtercke ſtadt met een kaſteel, bewoont met twintigh duyſent zielen, waer onder verſcheyde doorluchtige huyſen. Daer zijn verſcheyden reliquien, onder de welcke zijn de lighamen van S. Proſper en S. Maximus Biſſchoppen, van S Chryſanthus en ſijn vrouwe Daria, van Beata Iohanna, en meer andere: 't heeft ſchoone en breede ſtraten, en de riviere de Tarve paſſeert 'er door, 't light vijfthien mijlen van Modena. In dit Hertoghdom, ſoo op 't geberghte als vlackte, zijn ontrent ſeventigh ſteden oft dorpen met haer kaſteelen: onder de welcke men in de vlackte ſiet de ſtadt van Berſello, geſterckt met torens en bolwercken, met goet garniſoen en een Gouverneur, met ontrent drie duyſent zielen bewoont: Caſtelnovo, een ander als dat van Carfagnane, gelegen in 't midden van de Po, tien mijlen van Bercello: en Gualtieri, een groote en ſchoone plaets, en wel bewoont, op de palen van Guaſtalla van 't Mantouan, en ſeer na by Bercello.

Daer is het Marquiſaetſchap van Carpenete, mede genoemt na ſijn voornaemſte plaetſe, genoechſaem groot en wel bewoont, hebbende eenige andere onder haer.

't Heeft oock het Graefſchap van Canoſſa, zijnde een goede en ſtercke ſtadt, op de frontieren van Parma; als oock het Marquiſaetſchap van Montechino, genoemt na een groote en ſtercke ſtadt: daer is oock Montalto, met verſcheyden dorpen daer aen behoorende, zijnde aen de Graven van Rangon en Canoſſe, op de grenſen van Parma: noch is 'er het Marquiſaetſchap van S. Marten met eenige plaetſen daer onder ſtaende, op de grenſen van Parma.

Hoedanigheydt des luchts en des waters. De lucht van Reggio is de beſte niet geacht, dan in 't geberght van Zibio komt uyt de rots een vochtigheyt, gelijckende olie met water gemengt, ſeer bequaem om de wonden te geneſen.

Koren en vruchten. In 't Modenois waſt groote menighte koren en andere granen, als oock ſoete en lieffelijcke wijnen, voornemelijck Trebiaenſche; en alle ſoorten van vruchten: 't heeft oock veel Albaenſe wijnen, even gelijck Reggio, wiens Trebiaenſche wijnen oock ſeer geacht zijn: 't heeft yſer-mynen in Carfagnana, en in 't geberghte veel oſſen, koeyen, ſchapen, en verckens, en deſe laeſte meeſt in 't landt van Reggio. *Mynen. Dieren.*

Die van Modena zijn krijghslieden, manhaftigh en getrouw aen hun Prins, van edel gemoet en goet verſtant: ſoo dat hun raedt meeſt goede uytkomſt heeft, om dat ſy ſeer ſcherpſinnigh zijn en van goeden wil. *Zeden.*

Deſe Prins is Leenheer van den Keyſer, aen den welcken hy jaerlijcks tot erkenteniſſe betaelt vier duyſent kroonen. Hy houdt van den ſelven Modena, Reggio, Carpi, Frignano en Carfagnana, en ſtaet mede onder de protectie van den Koning van Spanjen, van den welcken hy Penſionaris is; hy draeght het gulden Vlies, en heeft een compagnie krijghsvolck die in 't koninckrijck van Napels onderhouden wort, hy beſit oock Beſello, leenheerlijckheyt van den Hertogh van Mantoua, aen wien hy alleen tot erkenteniſſe een paer ſporen geeft. *Regeringe.*

Tot Seſtola woont eenen Gouverneur van den Hertogh geſtelt over heel Frignano, daer zijn oock Gouverneurs in de voornaemſte plaetſen: Sy volgen in 't wyſen der proceſſen het Civil recht, oft de Keyſerlijcke wetten, t'ſamen gevoeght nochtans met de wetten der plaetſen. *Gouverneurs. Wetten.*

De Hertogh houdt gewoonlijck in ſijn hof drie Rechters, die drie jaren in hun ampt blijven, voor de welcke de appellatien komen van den heelen Staet, en voor 't uyterſte appel heeft men toevlucht tot den Hertogh: in de voornaemſte ſteden zijn Podeſtas oft Rechters, en in de ſterckten Gouverneurs en andere officiers: dan alle de ſententien van bloedt geeft den Hertogh en de Rechters van ſijn hof. *Rechters.*

Het Prinsdom van Correggio, genoemt naer de ſtadt, heeft aen 't ooſten, weſten, en zuyden den Staet van den Hertogh van Modena, en aen 't noorden dien van Mantoua; zijnde maer een ſeer nauwe engte en niet ſeer aenſienlijck. De Prins van dit kleyn landt heeft ontrent veertigh duyſent kroonen inkomen. In ſijn ſtadt is Spaens garniſoen, betaelt door den Koning van Spanjen, onder wiens protectie hy ſich geſtelt heeft. Hy dependeert alleen van den Keyſer, zijnde volmachtigh Heer in ſijn landt, met vermogen van goudt en ſilver te munten. Dan om dat hy verre van 't Keyſerrijck gelegen is, erkent hy den Koning van Spanjen, en heeft een compagnie krijghsvolck, die in 't koninckrijck van Napels onderhouden werdt. *'t Prinsdom van Correggio.*

PARMA, EN PLAISANCE.

Pa'en.

DEn Staet van Parma en Playſance grenſt in 't ooſten aen 't Hartoghdom van Modena, in 't noorden aen 't Mantouan, Cremonois en Milanois; in 't weſten aen een deel van Milanen, en eenige landen van Genoua: in 't zuyden aen 't landt van den grooten Hartogh van Toſcanen, de Republijcken van Genoua, en Luca, en de Marquis de Maleſpine, de heerlijckheydt van Pontremoli onder den Koning van Spanjen, en een deel van den Staet van Milanen.

Grootte. De lengte van deſe Staet is ontrent de ſeventigh mijlen: de meeſte breette vijf-en-vijftigh, en den omganck ontrent twee hondert.

Steden. In deſe Staet zijn drie Biſſchoplijcke ſteden, als Parma, Plaiſance, Borgo S. Donin; en vijftigh ſteden oft groote dorpen. De gemeene woonplaets van den Prins, ſijn hof en opperſte

Parma. juſtitie is in de hooftſtadt Parma, door de oude Schrijvers als oock door d'Italianen ſoo genoemt, gelegen op de rivier van den ſelven naem die daer door paſſeert, op de welcke drie bruggen zijn, leght vijf mijlen van de Tar. De ſtadt is geſterckt met breede grachten, ſtercke bolwercken, en ſeer breede veſten, en meeſt met het kaſteel met vijf bolwercken, als van Antwerpen, hebbende boven en aen de zijden veel geſchuts daer van der vijftigh in twee gaelderyen zijn, met al haer gereetſchap. In dit kaſteel zijn acht logien, voor de ſoldaten en amonitie van oorloge, en voor ſes duyſent mannen ſwarte wapenen, ſoo geſtelt dat yder ſich kan wapenen ſonder dat d'een d'ander belette. De grachten zijn over beyde zijden droogh, dan hebben in 't midden een canael vol water. 't Is een van de beſt geſterckte plaetſen, in de welcke alle de regelen van de kunſt wel waergenomen zijn. d'Andere aenſienlijcke dingen zijn de hoven van den Hertogh met fonteynen, groote waterwercken, en een lang padt met vele ryen Oranje-appelboomen, die in den winter met een dack overdeckt zijn, boven dat werdt daer vuur van kolen in verſcheyden plaetſen gemaeckt: de kameren en ſalen zijn ſeer rijckelijck toegemaeckt met veel marmer, jaſpis en porphyr, en verſcheyden ſeer konſtige ſchilderyen. De Domkercke is ſchoon en rijckelijck gebouwt, en de Capucynen kerck is verçiert met het graf van Alexander Farneſius Hertogh van Parma, een van de grootſte Capiteynen van die tijdt, en van Maria van Portugael ſijn gemalin. In deſe ſtadt zijn ontrent de 22000 menſchen, en verſcheyden doorluchtige geſlachten, boven dat hare Univerſiteyt met hare Leeraers in alle wetenſchappen, gefondeert door den Hertogh Rainuccio, de ſtadt ſeer aenſienlijck maeckt. De ſtadt heeft ontrent vier Italiaenſche mijlen in den omgang.

De voornaemſte plaetſen van Parma, zijn *Borgo S. Donino*, daer een groote ſterckte van ſeven bolwercken placht te zijn, die den Hartogh van Parma dede afwerpen, om d'onkoſten van de onderhoudinge der ſoldaten te vermyden, als oock om dat het, overrompelt zijnde, hem ſeer ſoude konnen beſchadigen, alſoo het midden in ſijn landt is; ſoo dat het nu een open dorp is, hoewel het ſedert eenige tijdt tot een Biſdom gemaeckt is, en in 't getal der ſteden geſtelt door den Paus Clement den Achtſten. *Borgo S. Donin.*

Colorno is een ſtadt in 't noorden van Parma, voortijdts toebehoorende aen de Sant Vitals. *S. Second* is oock een goede ſtadt met een kaſteel met muuren omringt door de Roſſi; *Toriella, Soragna, Buſſeto*, voortijdts aen de Palaviers, *Berzeto, Caſtelguelfo, Torchiara, Sala, Cortemaggior, Montelugo, Baſano, en Chiarugolo.* *Colorno.* *S. Second.*

D'ander hooftſtadt van 't Plaiſantin is Plaiſance, door d'oude Schrijvers *Placentia* genoemt, en door d'Italianen *Piacenza*, leght by de Po, heeft vijf mijlen omgaens, is geſterkt met breede grachten, veſten en kleyne bolwercken, beſet met kareel-ſteen, en een kaſteel dat ſeer ſterck is met ſijn bolwercken, boven het oudt kaſteel dat ſonder bolwercken is. In de ſtadt is een ſchoone plaets, daer het paleys van de juſtitie is. De Hertogen hebben daer een ſeer groot en ſchoon paleys doen bouwen met vier huyſingen, yder met ſeven verdiepingen. De ſtraten en ſpeelhuyſen ſijn ſeer ſchoon, het klooſter van S. Auguſtijn is ſeer koſtelijck Sy is vermaert door hare Univerſiteyt. D'inwoonders zijn ontrent acht-en-twintigh duyſent zielen, onder de ſelve twee duyſent geeſtelijcke, en de doorluchtige edele huyſen van de Scoti, Landi, Anguſcioli, en Fontane. By Plaiſance is de riviere de Trebia, vermaert door den ſlagh die de Romeynen daer tegen Annibal verloren; en om dat d'oude palen daer waren van 't Gallia Togata aen die zijde, gelijck aen de riviere Rubricon aen d'ander zijde. In deſe ſtadt begon voortijdts de wegh Emilia, en ſtreckte ſich tot in de ſtadt Rimini. *Plaiſance.*

D'ander voornaemſte plaetſen van Placentin zijn *Arquato*, vermaert om ſijn goede wijnen; *Valditaro, Zizi*, oft *Zize, Compiano; Ponteſtura, S. Stefano*, by den berg Apennin, als oock *S. Giouanni*; en *Caſtel S. Giouanni* by de Po, en 't landt van Milanen. *Andere ſteden.*

De lucht van Parma is ſoo ſoet, en geſont, dat ten tijde van den Keyſer Veſpaſiaen daer twee mans waren yder 123 jaren oudt. De lucht van Plaiſance is oock niet min getempert. Daer zijn veel rivieren en oorſprongen van levende wateren, die haer velden bevochtigen, boven *Hoedanigheyt des luchts.* *Water.*

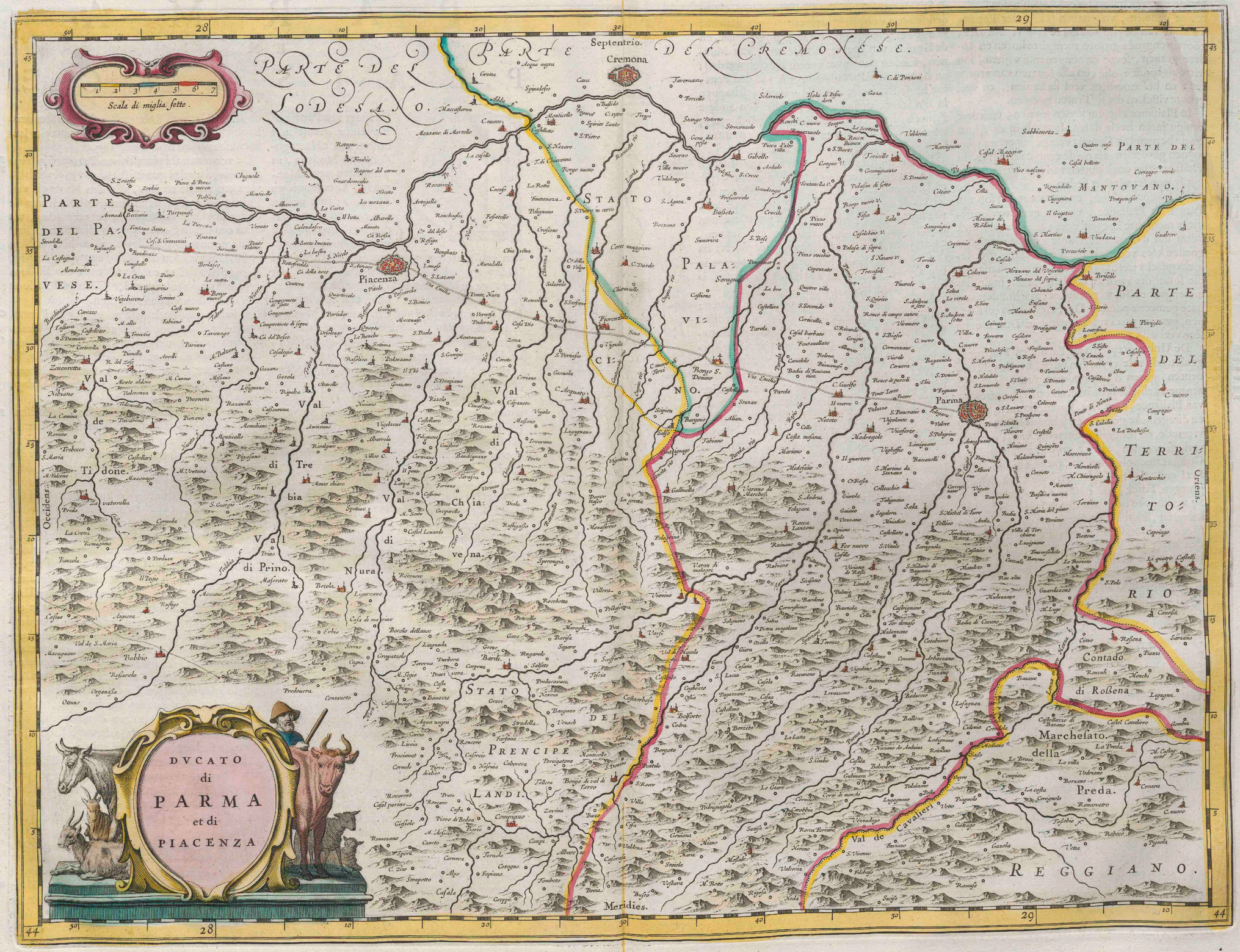

Scala di miglia sette.
Septentrio.
Cremona
PARTE DEL LODESANO.
PARTE DEL CREMONESE.
PARTE DEL MANTOVANO.
PARTE DEL PAVESE.
Piacenza
STATO PALAVICINO.
Parma
PARTE DEL TERRITORIO
Contado di Roßena
Marchesato della Preda.
REGGIANO.
Val de Cavalieri
STATO DEL PRENCIPE LANDI.
Val di Prino.
Val di Nura.
Val di Chiavena.
Val de Tidone.
Val di Trebia
Occidens.
Oriens.
Meridies.
DVCATO di PARMA et di PIACENZA

eenige wateren bequaem om verſcheyden ſiecktен te geneſen, voornamelijck onder Parma.

Ackers, granen en vruchten. 't Landt van beyde landen is ſeer vruchtbaer, voortbrengende groote menighte koren en andere granen, ſoete en aengename wijnen, ſoo witte als roode: olie, en alle ſoorten van vruchten: en beſonderlijck veel kaſtanien, en veel groote viſſchen die ſy Truten noemen.

Mynen. In Plaiſance zijn oock yſer-mynen, en ſedert eenige jaren heeft deſen Hertogh in de Alpen by de bergen van Genoua eenige koper- en yſermynen gevonden, als mede eenige van ſilver. In Plaiſance zijn oock putten van ſout water, daer uyt ſy wonder wit ſout ſieden.

Vee. De ſchoone velden, en vette weyden ſoo van Parma als Plaiſance, voeden een ongelooffelijcke menighte koeyen, daer van ſoo veel melck komt dat d'inwoonders daer groote menighte goeden kaes van maken, die in Italien grootelijcks geacht werdt, als oock dien van Plaiſance, die ſomtijdts twee en een half voeten in de diameter groot zijn, wegende tot twee hondert van hare gemeene ponden. Daer zijn oock veel ſchapen, geyten, verckens, en gevogelt. Daer is oock ſeer veel wild veneſoen.

Rijckdommen des landts, en van beſondere perſoonen. De Univerſiteyten van Parma en Plaiſance, genietende vele vryheden en hebbende veel ſtudenten, geven d'inwoonderen van deſe ſteden aenmerckelijcke profijten: als oock de marckten van Plaiſance, daer vlas, koren, boonen, erten, en diergelijcke gewas, en ſchoone kaſen aen de vreemde, en ſonderlinge aen die van Venetien, verkoft worden, die er groote menighte naer Conſtantinopolen ſenden, meeſt om aen de Viſiers en Baſſas te ſchencken, als oock aen den grooten Turck, om datſe die daer ſeer achten. Sy verkoopen oock aen de vreemde veel oſſen, kalveren, ſchapen, verckens, en gevogelt, daer ſy een deel van Genoua, een deel van Toskanen, den Staet van Venetien, en andere nabuurige landen mede verſien. Daer worden oock veel zijde kouſſens gemaeckt, die tot Venetien, Genoua, Modena, den Staet des Paus, en andere plaetſen gevoert werden; als oock vellen, wolle en vet, dan bekomen beſonderlijck veel geldt van de muſcaet wijn, Vernazzes, Trebians, en andere die ſeer lieffelijck zijn, die ſy ten deele naer Romen, Genoua, Venetien en andere plaetſen ſenden.

Regeringe. Deſen Prins ſtaet onder den Paus, aen den welcken hy jaerlijcks betaelt tien duyſent kroonen tot erkenteniſſe, ſedert dat den Paus Paulus den Derden Peeter Lodewijck Farneſe in 't Hertoghdom van Parma en Plaiſance ſtelde. Dan de Spanjaerts ſeggen, dat Plaiſance een deel van den Staet van Milanen is: en ſoo het geſlacht van de Farneſen quam t'ontbreken, de Paus, en de Koning van Spanjen als Hertogh van Milanen, ſouden daer over tweedrachtigh werden; en hoewel deſe Prins leenheer is van den Paus, ſoo heeft hy nochtans volkomen heerſchappye in ſijn Staet, gelijck oock verſcheyden andere Princen, leenheeren van den Paus oft Keyſer, vermogen gout en ſilver-geldt te doen munten: hy is Erf-ſtandaert-drager van de Kercke.

Raden, en juſtitie. De Hertogh heeft ſijnen Raedt van Staet en van oorlogh, en Rechters van 't hof, die de Civile en Criminele ſaken afdoen, behoudende aen ſijn ſelven de macht te ſtraffen oft genade te doen nae ſijnen wil. Hy houd in al ſijn plaetſen eenen Podeſta, die hy kieſt, als oock de caſteleynen, capiteynen, en alle officiers van yder plaets: en de Gouverneurs, die binnen Parma gebieden in ſijn afweſen; maer als de Hertogh daer ſelfs is doen ſy na ſijn bevel.

Wetten. In 't oordeelen volgen ſy de Civile wetten, hebbende nochtans opſicht op de ordonnantien der plaetſen, en wetten die ſy *municipales* noemen. De erffenis van Staten komt aen d'eerſtgeboren, dan 't ander wordt gelijckelijck gedeelt.

Leenheeren. Niet tegenſtaende verſcheyden confiſcatien van de leenheerlijckheden gedaen door de Hertogen onder verſcheyden deckmantels, op dat ſy wat meer macht ſouden hebben, en hun nabuuren niet onderworpen zijn met hun ſtercke plaetſen, door de welcke de vyandt een ingang ſoude hebben, ſoo hebben ſy nochtans eenige leenheeren, die niet gehouden zijn iet te betalen, dan alleen in gelegentheyt hun ten dienſt te ſtaen: als de Grave van S. Second van 't huys van de Roſſi, Heer van S. Second, Berzet, Fornovo, Roccalanzon, en andere plaetſen van den Staet van Parma, als oock in den Staet van Milanen, gaende vijf-en-twintigh mijlen op ſijn eygen landt, daer van hy jaerlijcks ſeſtigh duyſent kroonen inkomen ontfangt. De Marquis van Rangon, de Grave Sint Vital heer van Fontanellato: den Marquis van Soragna van 't huys van Lupi: den Grave van Monteſelli: de Cardinael Sforza: de Grave van Seſſa van 't huys van de Terzi, en de Marquis Pepoli.

De Reguliere Canonicken van S. Auguſtijn van Plaiſance hebben oock de Heerlijckheyt van Cade, waerd acht duyſent ducaten jaerlijcks inkomen, daer van ſy middelbaer en leege juſtitie hebben, maer de hooge niet; ſy beſitten oock de heerlijckheyt van Berdenegio, en hebben daer juſtitie.

De Republijck van
VENETIEN
IN
ITALIEN.

Palen. DE Republijck van Venetien in Italien, heeft voor gebuuren in het noorden de Grisons, die van Trenten en de Aertzhertogen van Oostenrijck; in 't westen het Hertoghdom van Milanen, 't welck haer mede ten deele bepaelt in 't zuyden, gelijck oock doen het Hertoghdom van Mantoua, de landen van de Paus, en de Golf van Venetien; in 't oosten werdt sy mede ten deele bepaelt van de selfde Golf, en ten deele van de selfde Aertzhertogen van Oostenrijck, selfs tot buyten Italien, in 't beginsel van Dalmatien, en des selfs eylanden. Aengaende de reste van dese Republijck, wordt bepaelt van de landen des Turcks, van de Republijck van Ragouse, en de zee.

Deelinge. Sy verdeelen ordinaris al 't gene sy besitten in een Heerschappy van 't vaste landt, en de zeeplaetsen, begrijpende in 't eerste het *Hertoghdom van Venetien* met des selfs eylanden, alhoewel gelegen in de zee, 't welck sy noemen *Dogado: La Marche Trevisane*, dat in sich vervat (soo vele seggen) behalven Venetien en sijn eylanden, *Padouan*, *Vicentin* en *Veronois*, niet tegenstaende de Venetianen het stellen onder haer Staet van *Lombardyen*, dat oock in sich vervat *Bressan*, *Bergamasco*, en *Polesino di Rovigo*, zijnde een deel van 't oude Ferrarien, alhoewel gelegen, nae 't seggen van eenige, in 't landt van Trevisane en Friul.

Aengaende haer Heerschappye van de zeeplaetsen, dese verdeelense in vast landt, en eylanden, de Heerschappye des zees, van 't vaste lant, begrijpt in sich de zeeplaetsen van *Istria*, en 't gene sy besitten in *Dalmatien* en *Albanie*, ofte *Epire*: en de eylanden die haer onderdanigh zijn, onder welcke de voornaemste van de Golf zijn *Cherso*, *Ossero*, *Seggia*, *Arle*, *Pago*, *Brazza*, *Lesina*, en *Curzola*, en buyten haer Golf *Corfou*, *Paxu*, en *Antipaxu*, *Cefalonie*, *Zante*, *Cerigo*, *Candie*, *Tine*, en *Micone*, welcke alle te samen worden vervat onder de naem van Levant. Doch alsoo wy gesproken hebben op een andere plaets van de landen gelegen buyten Italien, sullen wy nu alleenlijck handelen van de plaetsen van Italien, vervattende daer beneffens *Istria*.

Grootte. Dese Republijck is wel duysent mijlen lang, ofte meer, doch op verre nae niet soo breedt, als zijnde in haer breedte op vele plaetsen ongelijck en ingetogen, voornamentlijck daerse sich paelt aen den *Turck*.

Lacken. Haer voornaemste lacken in Italien zijn *Iseo*, *Idro*, en de *Garde*, gelegen in *Bergamasc*, *Bressan*, en *Veronois*, en *Anguillare*, gelegen in *Padouan*. En haer voornaemste rivieren in Italien zijn *d'Oglio*, *Mela*, *Navilio*, *Adige*, *Bacchiglione*, *Brenta*, *la Piave*, *Livenza*, *Tagliamento*, en *Lisonzo*. *Rivieren.*

Behalven het inkomen van de tollen en accijsen, soo is 'er noch de schat oft schatkamer van Sint Marco, die van wegen haer groote rijckdom en sorghvuldige bestieringe niet uytgeput kan worden, als zijnde gegouverneert door sulcke luyden, wiens welvaren t'eenemael bestaet in de behoudinge des selven. Soo dat een Ambassadeur met recht geseyt heeft, aen een seker Prins, dat S. Marco nimmermeer gebrek soude hebben van *Sequins*, niet meer als Vranckrijck van soldaten. *Rijckdommen.*

De rijckdommen van de particulieren van Venetien zijn bykans als onwaerdeerlijck, als zijnde versamelt in dese stadt langer als voor 1200 jaren, die nimmermeer berooft ofte geplondert is geweest; maer die daer en tegen sich verrijckt heeft met de roovinge van de Levant, en vervult met menighte van gout, silver, paerlen, kostelijcke gesteenten, en veelderley meubelen, en dat voor vele honderden van jaren herwaerts, soo dat het als onmogelijck is, dat die selfde t'eenemael gewaerdeert en uytgeput soude konnen worden.

De Venetianen hebben een lange tijdt genoten twee duysent millioenen ducaten alle jaren, en dat alleenigh van de koopmanschappen van Aleppen: en men houd voor seker, datse nu eens soo veel souden genieten. Mede soo hebbense noch andere profijten, en magasijns in Alexandrette, Tripoli de Surie, en Alexandrien van Egypten, die seer groot zijn. Sy hebben oock de gelegentheyt van vele groote en schoone havenen, bequaem tot versekering van hare koopmanschappen, die sy veel van daer versenden aen de vreemdelingen, wederom brengende van haer 't gene kostelijckst en dierbaerst is. Het meestendeel van de speceryen, was, zijde, leer, tapijten en andere dingen meer, komende van Surie, Egypten, en de zee Major moet alles door haer handen passeeren, het welcke sy daer nae mede deelen aen vele en verscheyde plaetsen van Italien en Duytslandt.

Aengaende haer Heerschappye van 't vaste landt, het is vol rivieren, staende wateren, bequaem om bevaren te werden, en tot vervoeringe van koopmanschappen, behalven dat het daer-en-boven doorgaens meest effen en plat is, seer bequaem voor lastdragende beesten, wagenen, karren, en tot versendinge van goederen,

DOMINIO VENETO
NELL' ITALIA.
Milliaria Italica.
Milliaria Germanica.
PARTE DEL CONTADO DE TIROLO
PARTE DE CRISONI
PARTE DE CARNIOLA
PARTE DI LIBVRNIA
GOLFO DI VENETIA
STATO DI MILANO
STATO DEL LA CHIESA
DVCATO MANTOVA
Tirolo
Trento
Verona
Vicenza
Padoua
Venetia
Trevigi
Belluno
Udine
Aquileia
Trieste
Rovigo
Foresto
Mantoua
Cremona
Lodi
Crema
Milano
Pavia
Piacenza
Parma
Reggio
Modena
Bologna
Ravenna
Valli di Comacchio
Lago di Garda
Bergamo
Brescia
Lago di Cadore
Pieve di Cadore
Cremasco
Veronese
Vicentino
Padouano
Trevigiano
Feltrino
Belunese
Cadorino
Friuli
Histria
Bergamasco
Bresciano
Dogato di Venetia

van de eene plaets op de ander ; ſoo zijn ſy mede overſten over de valleyen , paſſagien , doorgangen , van de Alpes Rheties , Iulies en Carniques, door de welcken alle goederen van Italien naer Duytslandt moeten paſſeeren.

Sterckte. Wapenen. De Venetiaenſche Staet is beter voorſien van grof geſchut en andere gereetſchappen van oorlogh , als eenige Republijck van geheel Europa; aengeſien, dat behalven meerder dan 1500 veltſtucken , dieſe hebben in haer Arſenael , en dan een groote menighte van anderen behoorende tot de galleyen , ſoo houdenſe noch daer-en-boven alle haere ſterckten en plaetſen op 't beſt voorſien met diergelijcke wapenen : aengaende de andere wapenen , die hebbenſe mede in haer Arſenael , om wel 170000 mannen te wapenen , behalven de gene , de welcke gemaeckt werden tot Breſſe, en in Breſſan, alwaer 't wapen-huys alleenigh alle dagen ſoude konnen uytleveren meerder dan 200 muſquetten. Sy houden alles wel gewapent , ſoo wel haer garniſoenen , als volck te water en te landt, ja ſelfs meeſt alle hare onderdanen zijn voorſien met alle ſoorten van nootwendige wapenen.

Zielen. De Venetianen, die rekeninge houden van alle hare onderdanen, ter oorſake van haer inkomen, maken ſtaet te hebben in al haer landt , omtrent drie millioenen zielen , behalven Prieſters, monnicken , bagijnen , en ſoldaten. Doch dit getal en vindt ſich niet altijdt gelijck ; aengeſien ſy eens in een generale tellinge gevonden hebben , twee millioenen 808 duyſent , en 358 zielen , onder welcke ſy hielden te weſen wel 386582 mannen, bequaem tot den oorlogh ; en in een andere tellinge hebbenſe maer gevonden 2 millioenen 402 duyſent , en 499 zielen , ſonder de prieſters, monnicken , nonnen en alle geeſtelijcke perſoonen , beneffens oock de ſoldaten leggende in guarniſoen ; makende ſtaet hier uyt te konnen kieſen 309 duyſent weerbare mannen.

Heyrkracht. Voetvolck. Sy hebben een ordinaris heyrkracht , 't welck ſy noemen *Cernide* , beſtaende in 35000 mannen te voet , en verdeelt in arcquebuſiers , muſquetiers en piqueniers , doende alle maenden exercitie , ſonder te genieten in tijdt van vrede eenige ſoldye ofte vergeldinge , als alleenigh de privilegie van de wapenen te mogen dragen. 't Is waer , datſe verſekert zijn, van in tijden van oorlogh geemployeert te werden , en ſoldye te genieten, het welcke de Capiteynen, Vaendragers, en andere bevelhebbers , die haer in oorloghsſaken exerceren , altijdt genieten. Onder deſe ſoldaten zijnder omtrent 5000 , dieſe noemen *Bombardiers* , ofte Buſſchieters , het puyck van de jongelingen, uytgekoſen in alle ſteden , oudt van 16 tot 20 jaren , die ſich exerceren , de eerſte Sondagh van alle maenden , ſchietende met het roer en muſquet om prijs die daer toe geſtelt is. Deſe worden mede gelijck de andere in tijdt van vrede niet betaelt , genietende de privilegie van de wapenen te mogen dragen , en daer-en-boven vry accijs van broot en wijn , voor ſoo veel ſy van noode hebben , tot onderhoudt van haer lichaem. Deſe hebben ſomtijdts de Republijck dapper wel gedient, als onder andere in den ſlagh van Lepante.

Aengaende 't voetvolck , dat ſy jaerlijcks onderhouden , en is 'er geen ander als die van de guarniſoenen , in tijdt van vrede , beſtaende in 8677 koppen, ſoo in 't vaſte landt , als eylanden, behalven dat alle ſteden daer-en-boven noch onderhouden yder ſtadt 12 a 15 mannen, bewarende alle heeren plaetſen dagh en nacht , midts hebbende alle maenden ontrent vijftien gulden ; maer in tijdt van oorlogh hebbenſe haer heyrkracht , waer van de meeſtendeel bequamer is tot defenſie van de plaetſen , als om gebruyckt te worden in 't vlacke veldt, deſe zijn het meeſte deel Françen , Hollanders , Griſons en Corſen , dienende ſoo wel te water als te landt : mede ſoo onderhoudenſe meeſt doorgaens veel groote Heeren , ſoo Italianen als vreemdelingen , tot overſten van haer heyrlegers , en om in tijden van noot ſoldaten door haer te konnen werven, mede veel Capiteynen ; deſe alle te ſamen zijn ſoo wel onderhouden en betaelt in tijden van vrede als oorlogh, alhoewel ſy in tijden van vrede geen troepen hebben. Niet tegenſtaende de Republijk ſich dient van uytheemſche overſten, ſoo gevenſe haer nochtans twee compagnons , zijnde Venetiaenſche edelluyden , voerende de tytel van *Proveditori* , ofte Opſienders , ſonder wiens toelatinge de Generael van 't leger geen macht heeft , eenige ſaken daer veel aen gelegen is, te beginnen.

Ruytery. Aengaende de Ruytery, de Republijck onderhoudt ordinaris op 't vaſte landt eenige compagnien Capeleten van Dalmatien en Albanien , om 't lant te ſuyveren , en vry te houden van alderhande boeven en Banditen ; en om in den oorlogh te gebruycken tot lichte paerden en couriers , zijnde t'eenemael daer toe bequaem , midts haer onverſaeghtheyt en dapperheyt van couragie. Doch 't getal van deſe ruyters is d'eene tijdt grooter, en d'andere tijdt kleynder , na dat de noot het ſelfde vereyſcht.

Sy hebben mede noch andere ſtradiots , ofte lichte paerden en Capelets , in de guarniſoenen van Dalmatien , en de eylanden van Zante , Cefalonie en Corfou, makende met die van 't vaſte Landt ontrent het getal van 900 , behalven veel andere lichte paerden in Candie , die ſy hebben verobligeert tot wacht en tocht , ſonder iets daer voor te genieten , als alleenlijck eenige vryheden.

Doch haer voornaemſte ruytery beſtaet in ſware paerden , en in 't getal van veertien compagnien , geregeert door overſten van de Republijck , waer van de voornaemſte compagnie genoemt werdt , de groote compagnie, hebbende hondert koppen , en de andere maer vijftigh. Deſe ruyters zijn voor deſen gehouden geweeſt te onderhouden yder drie paerden ; maer daer na is goet gevonden , datſe mochten voldoen met twee paerden , hebbende voor haer onderhoudinge alle maenden tien ducaten in tijdt van vrede , behalven de privilegie van de wapenen te mogen dragen , dat de edellieden meerder achten als gelt. Want niemant onder deſe ruytery aengenomen mochte worden, 't en zy hy bewees te zijn van adelijcke afkomſte , en begoedight jaerlijcks met hondert kroonen inkomen. Doch

ſedert

ſedert deſe laetſte oorlogen zijnſe vermindert, en verandert geworden in cuiraſſiers, hebbende yder maer een groot paert, en tien ducaten ter maent in tijdt van vrede, en vijftien ducaten in tijdt van oorlogh, en tien worden betaelt van de Republijck, en de reſterende vijf, ter plaetſen daerſe logeeren, uyt 't gemeen.

Sy hebben in haer heerſchappye van 't vaſte Landt, behalven veel groote rivieren, bequaem om den vyandt te ſtutten, veel geberghten, en ſeer quade paſſagien, mede de ſtercke ſtadt van Bergamo, om voor te komen en te beletten d'aenſlagen des Spanjaerts, aen de zijde van den Staet van Milanen; en aen de zijde van de Griſons hebbenſe de ſtadt Crema, uytermaten ſeer verſterckt tegens de Milaenſchen, ofte Spanjaerden, van gelijcke de ſtercke forteresſen d'Orſi Nuovi, en Ponte Vigo, om de ſelfde te ſtutten aen de zijde van Cremoneſe, zijnde een deel van 't Hertoghdom van Milanen. Mede ſoo hebbenſe de ſeer ſtercke plaets van Chiuſa, gelegen in 't geberghte van Veronois, op een paſſagie ſeer dienſtigh tot tegenſtandt tegens die van Trente, en de Aertzhertogen van Ooſtenrijck; van gelijcken de plaetſen van Breſſe en Verone, zijnde mede ſeer wel gefortificeert met haer kaſteelen; oock beſittenſe de Sterckte van Peſchiera gelegen in 't ſelfde landt, aen de grenſen van 't gebiedt van Mantoua; met de Sterckte van Legnano op de frontieren van Mantouan, van de Hertogh van Mirandole, Ferrarois ofte gebiedt des Paus, tegens 't welck ſy hebben de fortificatien van Padoua; gelijck die van Aſola, tegens Mantouan.

Sy beſitten oock de ſtadt van Treviſe omçingelt in haer gebiedt, dienende in 't noorden, en de zijde van 't vaſte Landt, als tot een bolwerck voor die van Venetien, 't welck voor deſe alleenlijck tegengeſtaen, en geſtut hadde de vyanden van Venetien, die bykans ſich meeſter hadden gemaeckt van de geheele reſt van haer gebiedt in 't vaſte Landt; ſoo dat de Venetianen door haer hulp niet alleenigh haer vyanden hebben tegen geſtaen, maer daer beneffens wederom gekregen, 't gene ſy hadden verloren.

Sy hebben in Friul, tegen 't geweldt van de Aertzhertogen van Ooſtenrijck, die ſeer vermaerde fortereſſe van Palme, en die van Marano, Oſopo, Chiuſa, Cadore, en Monfalcon.

Aengaende Venetien, hoewel ſy allenthalven open en ongeſloten is, ſoo is haer gelegenheyt nochtans ſulcks, dat 'er geen ſtadt in gantſch Europa beter en is verſekert, mits het onmogelijcken is te landt oft te water met een leger daer by te komen, aengeſien datſe gelegen is, noch in 't vaſte Landt, noch in de zee, maer in maraſſen die ſich heel verre uytſtrecken, alwaer ſoo van wegen de leeghte van 't water, en de nauwe doorgangen, geen ſcheeps-armade ſoude konnen paſſeeren; daer beneffens is de oever mede verſterkt met kaſteelen, en maraſſen voorſien met bolwercken op alle noodige plaetſen. Dat meer is, de kanalen door de welcke de ſchepen ſouden moeten paſſeeren, als zijnde nauw en ondiep, ſoude men lichtelijck konnen vollen met ſtaketſels, en diergelijcke ſaken meer; mede in de haven van de kaſteelen, die recht over de ſtadt is, en konnen de groote ſchepen niet inkomen, het zy met hoogh water en groote vloeden. Want ſoo drae de zee door de windt beweeght is, wort het ſant ſoo herwaerts en derwaerts geſmeten, dat het nu de ingang van de haven opent, en dan wederom toeſluyt, ſoo dat men dieshalven altijdt piloten onderhoudt, die, ſoo drae de tempeeſt ophoudt, de plaets, waer dat de paſſagie gebleven is, ſoecken te ontdecken, toonende als dan de ſelfde aen de barcquen die gaen en komen.

Sy hebben daer-en-boven het Arſenael ſoo vol van allerley materialen, bequaem om bruggen te maken, kaſteelen, paliſaden en diergelijcke, oock ſoo wel voorſien van galeyen, allerhande materie om ſchepen te bouwen, kanons en inſtrumenten van oorlogh, behalven dat de ſtadt ſeer groot is, vol volck en inwoonders, ſoo geoeffent en ervaren in 't loopen van de ſtroomen, verandering van gronden, en alles wat de kenniſſe van de zee meerder vereyſcht, dat het onmogelijck is, dat haer vyanden, dies aengaende, ſoo machtigh ſouden konnen zijn als zy. In maniere, dat de ſterckheydt deſes ſtadts niet alleenlijck capabel is van haer te onderhouden ſonder troublen; maer daer-en-boven oock bequaem tot de conſervatien des Staets van 't vaſte Landt, en zee-plaetſen, als konnende mackelijck en haeſtelijck ſecoureren d'een en d'andere.

Maer is 't ſake, dat wy conſidereren haer macht te water, ſullen wy bevinden die ſelfde veel grooter te weſen als die van 't landt, als zijnde oock 't meeſte by haer in achtinge, en oorſaeck van haer grootheyt. Mede zijnſe veel beter geoeffent in den oorlogh te water als te lant; daer beneffens ſoo machtigh in de Middelandtſche zee, dat 'er niemant van de Chriſten Princen by haer te vergelijcken is, in menighte van ſchepen; de Turck ſelfs wijckt haer in dapperheyt van courage.

Sterckte te water.

Haer groote macht ter zee komt uyt het Arſenael, het grootſte, ſchoonſte en 't beſte voorſien van de geheele werelt, in 't welcke men altijdt over de 200 galeyen ofte galeaſſen vint, behalven een ongeloofelijcke menighte van grof geſchut en allerhande wapenen, voor ſoldaten te water en te landt. Aengaende het hout, om ſchepen te maken, dat hebbenſe in groote abondantie, komende van Iſtria, Friul, Padouan, en van de contreye van Treviſa, landen al te ſamen gelegen aen de zeekant, alwaer ſy ordre geven om alle eycken te bewaren tot bouwinge van ſchepen, en daerom is het niemant geoorloft een boom af te houwen, ſonder ſpeciael conſent, alhoewel ſtaende op de landen van den adel en eygenaer, en al dit hout wordt over de zee, ofte door rivieren, die haer ſtrecken in de zee, gevoert tot in Venetien. Sy hebben mede yſermynen, ſoo te Breſſan, Bergamaſco, Friul als Treviſan, als mede mynen van koper en ſtael, bequaem om ſpijckers, geſchut, anckers en andere nootwendige dingen te maken. Tirol, dat haer bepaelt, voorſiet 'er ſomtijdts van kleyne ſpijckers. Sy hebben mede teer, maer niet genoegh, ſoo datſe dat ſomtijdts halen in 't gebiet

van den Turck. Oock verſamelenſe menighte van hennip tot Montagnana, een plaets onder haer gebiedt,maer niet genoegh; ſoo dat die van Bologne haer noch meerder toeſchicken. Het ſeyl-doeck krijgenſe uyt Duytſlandt; en de riemen uyt haer eygen landt, voornamentlijck uyt 't boſch van Canſero, en de Alpes van Friul, als mede menighte van Tirol; de boomen om maſten te maken, krijgenſe uyt 'et gebiedt van den Turck. Het lood en tin hebbenſe van Engelant, en 't graefſchap van Tirol, en allerhande ſoorten van wapenen uyt Breſſe; als van gelijcken ſchutſels ofte deckſels voor de galeoten uyt Dalmatien: het laken, kanefas, erten, boonen, rijs, viſch, vleeſch, en andere behoeftigheden, dienende tot kleedinge en ſpijs voor de galeoten, geeft haer eygen landt.

Vorders is 't niet wel mogelijck om te verhalen, de menighte van ſecreten, de welcke ondeckt en gevonden zijn in het Arſenael, belangende de deucht van 't hout, om dat wel te kennen, en de middel om te conſerveren, mede om de metalen wel te vermengen, 't geſchut te gieten, 't ſelfde te formeren van grootte, dickte, lanckte, en diergelijcke, als oock de manier van het lichtelijck te konnen ſtellen en keeren werwaerts men wil, in voegen dat 'er geen beter gemaekt nochte gevonden kan worden; als mede geen galeyen ſoo ſchoon en wel gemaeckt als de hare, ſoo dat de lange experientie van vele treffelijcke arbeytslieden, die in het Arſenael geſtadelijcken arbeyden, haer gebracht heeft tot een volkomen kenniſſe van alle dingen te brengen tot volmaektheyt.Daer zijn ordinaris ſoo veel arbeytslieden in die plaets werckende, datſe op alle tijden ſouden konnen armeeren, in de tijdt van tien dagen, dertigh galeyen, wanneer de noodt ſulcks vereyſchte. Aengaende de galeots, ofte roeyers, waer mede deſe galeyen moeten gearmeert worden, daer inne heeft de Republijck wonderlijck wel voorſien, en een ordre geraemt om ſonder eenige moeyten in den tijdt van tien oft twaelf dagen toe te ruſten een armee van 80 galeyen, in voegen als volght:

Alle konſten en ambachten van Venetien, hebben hare ſcholen ofte gildebroêrs, in een groot getal, en ſeer rijck. Deſe gilden zijn gehouden op te brengen in tijden van noodt een getal galeots ofte roeyers, bequaem om te armeeren 25 galeyen, en dit getal is groot ontrent drie duyſent perſoonen; en worden aengenomen op deſe manier: Nae dat de gilden al te ſamen verſamelt zijn, ſoo doet men de naemen van alle de gildebroêrs in een doosjen, dat gedaen zijnde, ſoo treckt menſe daer wederom uyt, en als dan die gene, op wien het lot gevallen is, is gehouden te gaen ſelfs in perſoon, ofte een ander te beſchicken in ſijn plaets, hem gevende 50 ofte 60 ducaten eens voor al, welcke ſomme ſy dan te bewaren geven in de banck daer toe geſtelt, dit alſoo gedaen zijnde, blijvenſe dies aengaende vry en in de ruſt. Het broederſchap ofte gildt van de Barquerols,niet alleenlijck van Venetien, maer van de geheele Staet, is gehouden te armeeren 25 galeyen, op de manier als boven. De dorpen en plaetſen behoorende onder het vaſte landt, zijn gehouden te armeeren 12 galeyen; van gelijcken Iſtria en Dalmatien mede 12, eyndelijck, het eylandt van Candie alleenigh 10, ſoo dat alle deſe ambachten en plaetſen te ſamen armeeren 84 galeyen, en ſoo wanneer de Republijck een grootter getal begeert te hebben, dat doetſe op haer eygen koſten. Sy hebben ſelfs 10000 roeyers geenrolleert, ofte ingeſchreven in 't vaſte landt; en geheel Dalmatien en Sclavonie beſchickt haer mede een groote menighte, en dat goet koop. De ſtadt van Venetien alleenlijck, als 't de noodt vereyſcht, armeert vijftigh galeyen, en Candie veertigh. Aengaende de vivres, daer zijn binnen de ſtadt groote packhuyſen vol koren, ja ſelfs biſcuyt, al gebacken en gereedt voor de armé; wat belangt de ſoldaten, vermidts haer groote overvloet van gout en ſilver,dat qualijck ſoude konnen uytgeput worden, ſullenſe nimmermeer gebreck hebben.

Sy hebben ordinaris, tot wacht en ſekerheyt van haer golf en eylanden, 35 a 40 galeyen gearmeert,dewelcke haer yder een jaerlijcks 15000 dukaten koſten, daer onder begrepen de biſcuyt. Dit is oorſaeck, dat de zee niet alleenlijck geſuyvert wordt van roovers, maer dat den Adel haer daer benevens oeffent in 't vechten ter zee, hoewel geen oorlogh hebbende met eenig Prins, 't welck haer altijdt doet houden in groote achtinge en aenſien. Maer ſoo wanneerſe vernemen, dat de Turck mede armeert, verdubbelenſe in der yl't getal van haer galeyen,makende een Generael te water, wiens naem ontſien wort by den Turck, zijnde altijdt een edel Venetiaen, gelijck oock de Proveditor; de Capiteynen en andere Overſten van de galeyen zijn mede Venetiaenſche Edelluyden; niet tegenſtaende dat ſomtijdts, alhoewel ſeer ſelden, ſy de oppervooghdyſchap van de galeyen geven aen een Edelman van Dalmatien, ofte een Venetiaenſche burger, en dat door een beſonder faveur. Aengaende haer ordinariſſe armé, heeft voor Overſten, de Proveditor generael, de Capiteyn van de Forcaten, ofte *delle Forzate*, en elcke galey, ſoo wel van deſe armé, ofte een ander die grooter ſoude mogen weſen, heeft een regeerder met twee jonge Venetiaenſche Edellieden, gaende om haer te oeffenen.

Aengaende 't geweldt van deſe Republijck, in tijdt van noot, men acht datſe ter zee kan toeruſten, meerder dan 200 ſeylen, gelijck ſy al lang voor deſe gedaen heeft, hebbende op verre na niet ſoo veel macht, noch haer Arſenael ſoo wel voorſien als nu, dat tegenwoordigh overvloeyt van alle 't gene noodigh is tot een groot voornemen. In 't jaer 1570 hebbenſe uytgeruſt tegens de Turcken 150 galeyen, 11 galeaſſen, een galioen, en 20 groote ſchepen.

Regeringe. De inwoonders van Aquilien,Concorde, Opiterge, Padoue, en andere groote ſteden van de Venetiaenſche provincie verwoeſt zijnde door Attila, Koning van de Hunnen, hebben haer begeven in de moraſſen van Venetien, ofte oevers gelegen dicht by haer eerſte woonplaetſen; bouwende aldaer in de moraſſen,ofte op haer oevers, die ſy oordeelden van een bequame gelegenheyt, ontrent 22 ſteden, alwaer dat ſy hadden

in

in yder plaets om geregeert te worden, een *Tribun* ofte Overſten, gekoren door ſijn mede-burgers; eyndelijck ſoo hebbenſe gereſolveert en goet gevonden, dat alle deſe Tribuns ofte Overſten op een ſekere dagh te ſamen ſouden vergaderen, om te delibereren van 't geen noodigh ſoude zijn tot de welſtant van 't gemeene beſt.

Hertogh. Doch daer na conſidererende dat deſe menigte van Regeerders haer Staet ſchadelijck was, hebbenſe goet gevonden, in 't jaer 679 te kieſen een Prins ofte Hertogh, hem noemende *Doge*, wiens ſit-plaets eerſtelijck is geweeſt in de ſtadt Heraclée, gelegen op 't eylandt dicht aen den ingang van Piave, doch t'ſamen gevoeght met het vaſte landt, naderhandt te Malamecco, en eyndelijck tot Rialto ofte Venetien, alwaer datſe ſedert altijdt is gebleven, als zijnde in d'allerſekerſte plaets.

De eerſte Hertogh, gekoren door het volck, regeerde en gebood bykans na ſijn electie abſolutelijck alleenigh. Doch de derde Hertogh zijnde omgebracht, alſoo hy ſijn macht misbruyckte, heeft men beginnen te maecken een nieuwe Magiſtraet, ofte hooft over de gemeente, genaemt het Hooft van de Ridders, wiens naem in 't vijfde jaer wierde uytgebluſt; ſoo dat men wederom als voren Hertogen heeft begonnen te kieſen, van de welcke, alſoo daer drie gedoodt zijn, tot de tijden van Sebaſtiaen Ciani den dertighſten Hertogh, heeft men acht genomen op de reformatie van de verkieſinge, die alſooſe nauwelijks geſchiede ſonder tweedracht en disordre, als zijnde in de handt van 't gemeene volck, ſtelde men in 't jaer 1292 ten tijden van Hertogh Pedro Gradenico, ſoo wel ten dien eynde, als tot moderatie van de al te groote autoriteyt des Hertoghs, de manier die de Republijck naderhandt altijdt gevolght heeft.

Den Hertogh dan zijnde overleden, terſtondt nae ſijn uytvaert, de oudtſte van de Raedtsheeren van 't Collegie, beſit de plaets van den overleden Hertogh, voerende de naem van vice Duc, en onthoud ſich in 't paleys van de Hertogen, ten laſte van de gemeente ter tijdt van de verkieſinge; by hem hebbende de Raedtsheeren, de welcke des anderen daeghs 's morgens doen verſamelen den grooten Raedt, alwaer dat men verkieſt drie mannen die haer informeren wegen het comportement des Prins, en dan noch vijf Correcteurs tot herſtellinge van des ſelfs autoriteyt, en deſe beraden haer te ſamen van 't gene daer by ofte van gedaen moet werden. Daer nae gebracht hebbende haer advijs voor den grooten Raedt, 't gene dat als dan de ſelfde goet vindt door de meeſte ſtemmen wordt gevolght. Dit gedaen zijnde, ſoo ſcheyt den grooten Raet, en daeghs daer aen komtſe wederom te ſamen, doch alleen beſtaende in Edelluyden, oudt ten minſten dertigh jaren. Daer nae ſoo doet men in een vat even ſoo veel ballekens, als 'er Edelen vergadert zijn. Waer onder altijdt dertigh gouden moeten weſen, en de reſterende zijn maer van ſilver; als dan ſoo roept men een yder volgens de ordre waer in hy is geſeten; en ſoo haeſt hy gekomen is voor 't geſtoelte der Raedtsheeren en der veertigh Rechters over 't criminael, een kindt, datſe noemen *Ballotin*, dat is, een baltreckertjen, trekt een balleken, 't welck indien 't van gout is, wordt het terſtondt door den Secretaris uytgeroepen, en alsdan de vrienden van de geroepenen, komen niet tot lootinge van de ballen, hoewel geroepen zijnde; en alle de gene, die de ballekens van gout ten deele vallen, vertrecken ſich beſonder in een plaetſe van de ſale daer toe beſtemt, en alsdan ſoo ſcheyt den grooten Raedt. Doch de Raedtsheeren blyven in haer plaetſen, voor de welcke dan verſchijnen de dertigh gekoren door de goude ballekens, die, nae datſe in een vat negen gouden, en een-en-twintigh ſilvere ballekens hebben gedaen, ſoo blyven die gene, aen de welke de goude ballekens te deel vallen, en de andere gaen wegh; dan verkieſen deſe negen, lotende met ballekens, andere veertigh, waer van dat 'er niemant wordt gehouden voor gekoren, 't en zy hy hebbe ſes ballekens van negen. Deſe veertigh verkorenen, na datſe geroepen zijn, gaen tot den hoet, even gelijck als de dertigh, dat is, men werpt in een vat twaelf gouden, en acht-en-twintigh ſilvere ballekens, en deſe, aen de welcke het kindt geeft de twaelf goude ballekens, blijven, die daer nae wederom door lootinge van ballekens kieſen vijf-en-twintigh, en deſe vijf-en-twintigh gaen na den hoet, in welcke maer negen goude ballekens zijn; daer na deſe negen, aen wien de goude ballekens te beurt gevallen zijn, kieſen wederom door lootinge vijf-en-veertigh, die mede gaen nae den hoet, en elck voor wien dat het kindt goude ballekens getrocken heeft, kieſen door lootinge van haer ballekens een-en-veertigh. En als dan den grooten Raet verſamelt zijnde, worden deſe 41, die in 't gemeen zijn de voornaemſte van de Republijck, aldaer beveſtight, die, na datſe te ſamen beſloten zijn, den Prins kieſen, de welcke op 't minſt moet hebben 25 ballekens. Eenige, tot behulp van de memorie, hebben gemaeckt deſe Italiaenſche vaerſen, die 't alles vervatten:

Trenta n'elegge il Conſeglio,
De' quai nove hanno il meglio.
Queſti eleggono quaranta.
Ma chi piu di lor ſi vanta
Son dodici, che ne fanno
Venticinque; ma ne ſtanno
Di queſti ſoli nove,
Che fan con le lor prove
Quarantacinque à ponto,
De' quali undici in conto
Eleggon quaranta uno,
Che chiuſi tutti in uno,
Con venticinque almeno
Voti fanno il Sereno
Prencipe, chi corregge
Statuti, ordini, e legge.

Maer 't gene dat gedenckwaerdighſt is in deſe verkieſinge, en dat deſe 41, nae datſe te ſamen vertrocken zijn in een ſael beſonder, alwaer datſe hooren de Mis van den heyligen Geeſt, te ſamen eendrachtelijck ſweeren, van af te ſtaen alle paſſien en ſuchten, geen opſicht te hebben, als ten beſte van de Republijck; voorders alles wat 'er in deſe electie paſſeert, onder haer ſecretelijck te houden.

houden. Daer na beſluytenſe haer alleen, en kieſen drie hoofden van de oudtſte dieſe noemen Prieurs, en twee Secretariſſen van de jongſte. De Prieurs ſittende, hebben een tafel voor haer ſtaen, met twee dobbelde doosjens daer op, en de Secretariſſen maken 41 biljetten, waer van datſe een toegevouwen biljet geven, met een balleken aen yder, dit gedaen zijnde, komenſe d'een voor d'ander na, voor de Prieurs, alwaer een yder ſchrijft op ſijn biljet de naem van de gene, aen wien hy ſijn ſtemme geeft, en de Secretariſſen ſchrijven deſe namen, en het getal van de ſtemmen van een yder, welcke namen die ten meeſtendeel niet meer zijn, als ſes ofte ſeven, werden in een vat gedaen, waer uyt ſy op het avontuur getrocken werden als dan wiens naem eerſt getrocken is, vertreckt ſich in de ſael, en de andere gaen voort in 't trecken; en in dien deſe eerſte vijf-en-twintigh ſtemmen, ofte ballekens te beurt vallen, ſoo is hy Hertogh, ſoo niet, ſoo treckt men den tweeden naem uyt, en dan komt men wederom tot de ballekens, doende deſgelijcks met de derde en reſterende namen, ter tijdt toe, dat'er een hebbende op 't minſte 25 ballekens, Hertogh gekoren wordt, waer van dat men datelijck de wete doet aen de Seigneurie, dat is te ſeggen, aen de ſes Raedtsheeren, die terſtondt den nieuwen Hertogh gaen beſoecken, om haer te verblyen over ſijn electie; indien de ſaeck by dagh geſchiet, ſoo worden de klocken van S. Marco, en alle de andere van de ſtadt geluyt, mede ſoo doet men de weet aen alle ſteden en fortereſſen van de Republijck, die van gelijcken doen, ſchietende daer beneffens met grof geſchut, geduerende drie dagen lang. De bloetverwanten en vrienden van den nieuwen Hertogh gaen hem mede ſalueren, de welcke zijnde in een ſtoel, gemaeckt tot dien eynde, wort van haer geleyt tot aen ſijn palays, en daeghs nae ſijn verkieſinge gaet hy naer Sint Marco door de kleyne poort, dicht aen 't autaer van S. Clement, klimmende aldaer op een verheven plaetſe gemaeckt van porphyrſteen in de langte op ſijn Italiaens, by hem hebbende de oudtſte Senateurs, waer van twee ofte drie daer toe van de andere gekoren, doen verſtaen aen 't volck ſijn verkieſinge en meriten, en de Hertogh van ſijn zijde belooft wel te gouverneren, de gerechtigheyt en vrede, ſoo veel in hem is, te mainteneren, als mede overvloet van alles. Dit gedaen zijnde, komt hy af naer 't choor, alwaer hy voor het groot autaer neder knielt, ſweert op het Miſſael, ofte mis-boeck, zijnde tuſſchen de handen van de Primicerius van S. Marco ofte ſijn Vicaris, ofte een van de oudſte Canonicken, van te conſerveren den Staet en de eer van die kerck; daer na offert hy vijftien nieuwe goude ſequins, geſlagen met ſijn ſtempel, en ſtelt ſich midden in 't koor, ontfangende aldaer de roode ſtandaert van S. Marco, uyt de handen van de Primicerius, ſijn Vicaris, ofte van een van de oudtſte Canonicken, die hem ſeydt; deſe ſtandaert lever ick in de handen van u Sereniteyt, tot teecken van een ware dominatie; waer op dat hy antwoort, ick ontfangſe in de name Godts, en onſe Protecteur S. Marco; en alsdan geeft hyſe aen den Admirael van 't Arſenael, die de ſelfde brengt tot aen de trappen buyten het choor, alwaer dat den Hertog klimt op een kleyn ſtellageken, dat men lichtelijck kan dragen, en dat expres daer toe gemaeckt is, 't welck ſy noemen *Galea*, ofte Galeye, by hem hebbende twee van ſijn naeſte bloedtvrienden, die doorgaens onder het volck geldt werpen, zijnde vergeſelſchapt van den Admirael met den ſtandaert, en worden alſoo gedragen van de lieden van 't Arſenael, rontom de plaetſe: dat geſchiet zijnde, komenſe door de groote trap in 't paleys, alwaer dat de 41 Electeurs den Hertogh verwachten en ontfangen. Als dan twee van de jongſte Raedtsheeren doen hem de muts op 't hooft, en de oudtſte de Princelijcke hoorn; daer nae, den Hertogh ſittende in de princelijcke ſtoel in de ſael van de Pioveghi, ſpreeckt eenige woorden aen 't volck, vol van hoop, en dat gedaen zijnde, gaet hy eyndelijck naer ſijn paleys. Daeghs daer aen gaet hy wederom naer S. Marco, vergeſelſchapt met de 41 Electeurs, en de andere Heeren van den Raedt, als oock met de Ambaſſadeurs van de Princen, hoorende aldaer de Mis van de H. Drievuldigheyt, offert hy 25 ſequins, geſlagen met ſijn merck, 't welck hy alle jaers continueert op den dagh van ſijn verkieſinge. Hy gaet mede in Sint Marco, wanneer hy de ſtandaert ſal geven aen den Admirael van de zee; ofte de ſilvere ſcepter aen de Capiteyn ofte Generael te landt; de welcke na de ontfangen eer, haer ſetten aen de zy van den Hertogh boven alle andere; jae ſelfs boven de Ambaſſadeurs van de Princen.

Paleyſen.

Soo menighmael hy verſchijnt in 't publijck, zijnder acht mannen die voor hem dragen acht ſtandaerden, te weten, twee roode, twee witte, twee blaeuwe, en twee van violet. Doch ſy gaen in ſoodanige ordre, datſe in tijden van vrede, de twee witte ſtandaerden voor hem dragen; en in tijden van oorlogh, de roode; geduurende de trefves, de blaeuwe; en in opſchortinge van wapenen, de violette. Daer-en-boven ſoo blaeſt men mede voor hem ſes ſilvere trompetten, ſeer groot, gevende een geluyt ofte harmonie uyttermaten aengenaem; daer na ſoo draeght men het oorkuſſen, den gouden ſtoel, het verhemelt, onder 't welck den Hertogh gaet, hebbende op ſijn hooft den princelijcken hoorn, ofte 't princelijck roodt bonnet, zijnde t'eenemael beſet met koſtelijcke geſteenten, en ſich van achteren opheffende in gedaente van een hoorn, met een witte muts daer onder, het welcke repreſenteert d'oude Diademe, ofte 't koninglijcke hooft-çieraet. Hy draeght mede een mantel van brocade, ſilver, goudt laken, ofte een roode karmoſijnen zijden mantel, met eenige herminen, op de muts des ſelven, hebbende onder deſe mantel, een rock met goude oft ſilvere boorden, ofte van eenigh roodt karmoſijn zijde laken, met een lange ſtaert gevoert met eenigh koſtelijck bont, en gedragen door een jongen, te weten 's winters, en uy geſondert de heylige weeck, en de begraeffeniſſen, in de welcke hy gaet gekleet in 't roodt ſchaerlaken. De Nuncius van de Paus gaet aen ſijn rechter-handt, en die van den Keyſer aen de ſlincker, waer op de andere Ambaſſadeurs,

deurs, en omtrent seſtigh edellieden volgen, van welcken dat 'er een, genoemt den ridder van den Hertogh, achter hem draeght een opgheven swaert, stekende in een goude schee, tot teecken, dat hy niet vermagh alleen, en nae sijn goetduncken te rechten, wanneer iemant eenige faute heeft begaen, noch dat de geheele regeringe van de Republijck aen hem alleenigh niet en bestaet, maer mede aen de Senatoren die hem volgen. Men draeght oock mede, door eerbiedinge, voor hem een witte wasse kaerse. Hy is gehouden alle jaren eens te onthalen alle Edelen, komende in den grooten Raedt; en tot dien eynde, soo tracteert hy op den dagh van Sint Steven, daeghs na Kersmis, de ses Raedtsheeren die hem assisteren; de hoofden van den Raedt van tienen; de Avogadors, de opperste van de veertigen, en alle andere treffelijcke Senateuren. Op den dagh van S. Marco noodight hy andere Edelen, doch jonger, en op den dagh der Hemelvaert Christi, zijnde wederom gekomen van *Dui Castelli*, houd hy by hem alle de gene, die hem geaccompagneert hebben; feesterende mede, op den dagh van S. Vit en S. Modeste, de jonge edellieden van den Raedt; behalven een andere groote feest, die hy alle jaren op den dagh van sijn verkiesinge houdt. Mede sendt hy alle jaren aen yder edelman, wordende een van den grooten Raedt, een degen van silver, waer in gegraveert is de naem van den Hertogh, 't jaer van sijn digniteyt, met dese woorden: *Venetiarum Principis munus*: in plaets van drie water-vogelen, welcke de oude Hertogen plachten aen de edellieden te vereeren.

Hy gaet alle woonsdaeghs met sijn Raedtsheeren, en de hoofden van de veertigen naer 't paleys, om de Rechters te vermanen, datse wel souden rechten, en goede justitie doen. Mede soo gaet hy alle jaer de zee trouwen, op den dagh der Hemelvaert Christi, klimmende met den Raedt ofte Senaet op de Bucentaure, een groot schip, en smijtende een goude ring in de zee, toont hy meester daer van te zijn, en dat 'er niemant in de Golf van Venetien mach varen sonder permissie van dese Republijck. Dit is gepractiseert geweest, sedert dat den Paus Alexander den III, vervolght zijnde van den Keyser Frederick Barbarosse, sich begaf tot Venetien, en hem verberghde onder de Cellebroers, alwaer dat hy ontdeckt wierd, ofte bekent van een seker Commodus; de saeck dan op dese wijse geopenbaert zijnde, heeft den Hertogh Sebastiaen Ziany aengenomen de defensie van de Paus, tegens Otho soon van den Keyser, de welcke hy oock overwon en gevangen nam; tot erkenteniſse van dien, ging de voorschreven Paus, Ziany wederom te gemoed, tot de kasteelen toe, stekende hem aen sijn vinger een goude ring, en hem macht gevende met de selfde de zee sich te onderwerpen; en begeerde dat soo wel hy, als sijn nakomelingen, op de manier als boven, alle jaren de zee souden trouwen; op dat een yder in 't toekomende soude weten, dat sy hadden de heerschappye over de zee, en dat de selfde haer onderdanigh is, gelijck een vrouw haer man.

Hy heeft van de Republijck alle weken hondert dukaten, om te onderhouden een magnifijcke treyn, waerdigh de Staet dien hy besit. Volgens d'ordonnantie moet hy hebben, aen silverwerck op 't minst voor 4000 ducaten. Mede is hy verobligeert te onderhouden een Cavalier met tien staetknechten, ofte pagien, om hem te accompagneren, behalven alle andere officiers van den huyse.

Als men hem gaet begroeten wegen sijn electie, dat mach niet geschieden in grooter getal, als van twintigh persoonen. Hy mach niet toelaten, dat men hem de handen kust, ofte voor hem knielt, oft den tytel geeft van edele magnifique. Hy is gehouden te geven, een half jaer na sijn kiesinge, aen de kerck van Sint Marco, voor veertigh dukaten aen goude laken. Hy vermagh sich niet te trouwen met eenige vreemde vrouwen, noch sijn kinderen, soo wel de gene die van mannelijcke als vrouwelijcke geslachten zijn, vermogen haer niet te houwelijcken met vreemdelingen, 't en zy met consent van de tien Raedtsheeren, drie hoofden van de veertigen, en 't meestendeel van den grooten Raedt. Hy vermach niet te gaen buyten het Hertoghdom, noch de haven van Malamocke, 't en zy met believen van den grooten en kleynen Raedt, en dat op de verbeurte van duysent goude dukaten, die geeyscht worden door de Advocaten van 't gemeen. Hy vermach niet te doen stellen sijn wapenen, beelteniſse, ofte letters beteeckenende sijn naem, op een gemeene plaets, buyten het palays; noch genoemt werden in gemeene uytroepingen, 't en zy die geschieden door goedvinden van de Raedtsheeren, en soo wanneer men eenige uytroepinge doet, in de naem van eenigh ampt, soo roept men: Sulcke officiers doen weten, &c. Hy is mede gehouden te betalen de tiende, en andere lasten meer, daer benevens in tijden van noodt voor yder tiende drie hondert dukaten.

Hy vermach niet aen te nemen eenigh presént, als van gelijcken de Hertoginne, noch haer kinderen, noch geenige van den huyse; noch hy, noch de Hertoginne, en haer kinderen vermogen voor iemant eenigh ampt ofte officie te procureren, soo wel van 't gene dat wereltlijck als geestelijck soude mogen zijn. Niemant van sijn geslacht oft vrientschap vermach sijn Raedtsheer te weſen, ofte opperste van den Raedt, mede sijn kinderen, noch kindts-kinderen vermogen te gaen, noch te sitten, voor de Procureurs van S. Marco, ofte eenigh gouvernement en kapiteynschap bedienen, als mede niet gebruyckt worden tot Ambassadeurs en Pourvoyeurs; alleenlijck vermogen sy te worden Capiteynen over twintigh galeyen, en daer onder. Voorders zijn broeders vermogen niet te zijn Generalen ter zee, noch Pourvoyeurs van de armé, Capiteynen van de Golf, Pourvoyeurs generaels in 't leger, noch gesonden Ambassadeurs aen de Princen; als van gelijcke sijn broeders noch kinderen, ofte eenige van sijn bloetvrienden, vermogen te zijn van den Raedt der tienen, geduurende sijn leven, ofte eenigh Magistraets-ampt te bedienen, soo binnen als buy-

ten Venetien; behalven datſe Reformateurs van 't School vanPadua mogen worden,Pourvoyeurs van de munt, en Arſenael, en diergelijcke ampten meer, ja ſelfs vermogenſe te zijn Procureurs van Sint Marco, van den grooten Raedt, en den Raedt van 't Senaet, in de welcke ſy vermogen te gaen, geduurende de geheele tijdt van haer leven: ſijn broeders en kinderen, hebben mede de eer van de rock met de princelijcke mouwen te dragen. Den Hertogh vermach te ſpreken in den grooten Raedt in faveur van de ſijne, doch wordt niet geconcludeert in ſijn preſentie. De gene die tot eenigh gouvernement gekoren werden,vermogen hem niet te bedanken.Hy gaet in alle de Raden, doch vermach niet te reſolveren ofte te executeren ſonder hare approbatien,hebbende maer een ſtem in den grooten Raedt, en twee in den Raedt van de Pregady, ofte Senaet, dewelcke hy ſelfs erkent als Overſten. Doch ſoo menighmael hy komt in den Senaet ofte grooten Raedt,ſtaenſe altemael op,eerende hem met nedergebogen hoofden. De Magiſtraten ſtaen over-end, en ontdeckt wanneerſe aen hem ſpreken. Men ſlaet met ſijn naem en beelteniſſe allerhande munten; onder de ſelfde ſendt men oock alle brieven en patenten van de Republijk, mede werden daer onder verkondight alle wetten en ſtatuyten; alle brieven geſchreven aen de Senaet werden aen hem geaddreſſeert, als van gelijcken alle Ambaſſadeurs, en wie dat 'er iets met de Republijck te tracteren heeft, gaet tot den Hertogh. Doch hier in heeft hy van noode de aſſiſtentie van 't Collegie; en vermach niet te openen eenige brieven van Princen, Prelaten, Societeyten, ofte andere, buyten 't gebiedt van de Republijck, op verbeurte van hondert kroonen van yder brief, ſonder de ſelfde eerſt getoont te hebben aen de Raedtsheeren, ofte ten minſten aen 't meeſte deel van dien, en twee opperſte van 't Collegie, doende die leſen in haer tegenwoordigheyt. Hy vermach geen audientie te geven aen eenige Ambaſſadeurs, ofte diergelijcke perſoonen, noch te antwoorden op eenige materie van Staet, ſonder by hem te hebben op 't minſte vier van de Hoofden der Raedtsheeren, en twee van de veertigen. Noch vermach te antwoorden aen de Ambaſſadeurs ofte Agenten op ſtaende voet, maer moet ſeggen, dat hy advijs ſal nemen van den Raet, en antwoorden volgens haer deliberatie.

Soo hy komt voor eenige tijdt ſieck ofte abſent te zijn, een Raedtsheer, gekoren door ſijn Raedtsheeren, heeft de ſelfde macht als hy, regerende in ſijn naem alle de dingen, voor de welcke hy moet ſorgen.

Tot beſluyt, ſoo heeft hy maer de ſchijn van een Prins, en niet de daedt; hoewel dat nae ſijn doodt het ſelfde ſchijnſel van Monarchie is blijvende; vermidts men als dan geenige ſaken ten eynde brengt, noch de Magiſtraet audientie geeft; noch den grooten Raedt ſich verſamelt om Magiſtraten te kieſen, en de loop van juſtitie geſloten blijft, over den geheelen Staet, geduurende drie dagen, in welcke tijdt de Senaet alleenlijck,oft den Raedt van de Pregady,ſich verſamelt tot regeeringe van de Staet.

Indien hy getrouwt is,en de Hertoginne, dieſe noemen *Dogareſſa*, gekroont wil weſen, en den princelijcken Hoorn ontfangen,ofte een bonnet gelijck des Hertoghs, ſoo gaet de geheele Seigneurie, op de Bucentaure, en platte ſchuyten, vergeſelſchapt met veel galeyen, Brigantins, en andere ſchuyten van particulieren, haer halende in haer paleys, brengenſe tot op de plaets van Sint Marco, alwaer dat ſy ontfangen wordt met 't geluyt van veel eer-ſchoten, van grof geſchut, muſquetten, en verſcheyden andere inſtrumenten, en geſalueert van alle handtwercks- en ambachts-lieden, die in goede ordre en groote magnificentie zijn,marcherende rondom de plaets, en gaen in 't paleys van S. Marco; alwaer dat een yder van deſe ambachten zijn plaets, verkregen door lotinge in een groote ſael,op't koſtelijckſte toegemaeckt heeft, om met treffelijcke, en magnifijcke collatien de Hertoginne met haer byhebbende edele vrouwen te ontfangen, die al te ſamen,op't koſtelijckſte opgepronckt met gout, paerlen en geſteente, deſe plaets gaen beſichtigen; dat gedaen zijnde, gaet ſy na de plaets, gedeſtineert tot haer wooninge; gelijck gedaen heeft Moroſine Moroſiny, vrouw des Hertoghs Marini Grimany, op welckers krooninge ſulcken pracht en magnificentie geſchiede, dat een heel boeck noodigh ſoude zijn om 't ſelfde te vervatten. De Republijck bewijſt de Hertoginne eenigh inkomen op de accijſen van de vruchten,en andere dingen, nae haer krooninge, ja ſelfs nae 't overlijden van den Hertogh wordt ſy beſonderlijck ge-eert en gereſpecteert,en draeght den princelijcken Hoorn, met kleedinge over eenkomende in Majeſteyt met des Hertoghs, de welcke andere edele vrouwen niet ſouden derven dragen, als onder andere de goude princelijcke Mantel met *Hermines*. *Hertoginne.*

Doch den grooten Raedt, in de welcke den Hertogh werdt gekoren,is gelijck het ſteunſel en fondament van deſe Republijck, aengeſien dat in de ſelfde alle Magiſtraten werden gemaeckt, behalven eenige, wiens verkieſinge geſchiet by de Senaet, ofte Raedt van tienen, welcke haer macht en autoriteyt mede hebben van den grooten Raedt, ontſtaende uyt Edellieden, oudt op 't minſte 25 jaren, ofte andere die daer in komen door de lotinge van de goude ballekens, op den dagh van S. Barbara, den 4 December, oudt 20 jaren.De vergaderinge geſchiet ordinaris alle Sondagen, en heylige dagen, nae dat de klock van S. Marco, genoemt *Trottiere*, ophoudt van luyen, een weynigh na den middagh, en duurt tot ontrent de 23 uren, te weten 's winters; in de ſomer is de vergaderinge 's morgens. *Grooten Raedt.*

Men kieſt in deſen Raedt,door pluraliteyt van ſtemmen oft ballekens, niet alleen de Magiſtraten van Venetien, maer van de geheele Staet, behalven datſe macht geeft aen de Senaet van eenige te kieſen. Mede de meeſte wetten worden aldaer geconfirmeert. 't Getal van de Edellieden, komende in dien Raedt, is voor deſe geweeſt ontrent 4500: maer tegenwoordigh, door 't verſterven van eenige familien, worden daer naeuwelijcks gevonden drie duyſent Venetiaenſche Edelen, waer van dat 'er weynigh meer als

1400,

1400, ofte 1500 haer laten vinden in den Raedt: hoewel tot de verkiesinge van de Magistraet geen seker getal getermineert is; nochtans soo wanneer daer gehandelt wort van eenige nieuwe wetten, ofte andere extraordinarisse saken, soo moet de vergaderinge zijn ten minsten een getal van ses hondert.

Wanneer den Raedt vergadert, sit den Hertogh gekleet met een koninglijck gewaet, in 't eyndt van de sael op een verheven gestoelte, dewelcke sy noemen *Tribunal*, by hem hebbende aen sijn rechter-handt, drie Raedtsheeren met een hooft van de veertigen van criminele saken, aen sijn slincker-handt drie andere, en een hooft van de veertigen. De groote Cancelier, en andere bedieners zijn geseten op twee bancken, aen de rechter en slincker zijde van 't Tribunal. De Avogadors van 't gemeen, en de Hoofden van den Raedt van tienen zijn dicht aen de deuren, de Censeurs byna in de midden, en de Auditeurs, soo oude als nieuwe, een weynig verder na de hoecken. De andere Edelen zijn in ordre op een plaets die lager is in 't midden van de sael, hebbende rondom haer de Magistraten lager verheven als sy, diese doen swijgen, en in ordre blijven. Aengaende de Procureurs van S. Marco, komen nimmermeer in den Raedt, 't en zy in de verkiesinge des Hertoghs, blijvende met de meesterschap van 't Arsenael, geduurende dat de groote Raedt versamelt is, onder het huysken om de selfde te bewaren.

Nae datse alle te samen vergadert zijn, klimt de opperste Raedtsheer op een verheven plaets, noemende al de Magistraten, die op dien dagh gekosen moeten werden; daer nae roepende de Avogadors, de Hoofden van de tienen, de Censeurs, en de Auditeurs, soo oude, als nieuwe, doet haer altemael sweeren, uyt al haer macht de wetten van den Raedt te doen observeren. Hier neffens moet men weten, dat 'er niet minder op een reys als negen, en meerder als 12 Magistraten sessens werden verkoren; dat eenige Magistraten hebben vier competiteuren, oft mede-versoeckers, andere twee; en dat 'er dagen zijn, dat 'er Magistraten werden gekoren door twee Competiteuren, en andere dagen op welcke sy door vier Competiteuren werden gemaeckt, en andere op de welcke sy indifferentelijck werden verkoren door lotinge van de ballekens.

Maer eer wy verder gaen, soo moet men weten, dat ballotteren, ofte met ballekens loten, anders niet en is, als sijn stem te geven met balekens, eertijdts gemaeckt van was, selfs in 't jaer 1283: dan alsoo 't gebeurde, dat somtijdts de selfde aen de dooskens, in de welck sy geleyt wierden, bleven hangen, soo wierd 'er goet gevonden, dat mense soude maken van doeck, op datse niet souden kleven aen de handen, en in 't vallen gerucht makende, het kenbaer soude zijn in welck doosken sy geleyt wierden; niet tegenstaende de selfde al te samen wit zijn, konnen nochtans datelijck oordeelen, aen wien men sijn stemme geeft ofte niet, vermits de verscheydenheydt van kouleuren van de dooskens, zijnde meestendeel wit ofte groen, ofte andersins door eenige letteren bekent.

Soo wanneer daer eenige Magistraten sullen verkoren worden, naderen haer de Edellieden van alle de bancken, gelijckse door lotinge worden geroepen, tot op 't hooge eyndt van de sael, recht tegens over den Hertogh en sijn Raedtsheeren, en indien iemant van haer, uyt drie vaten die voor haer staen, twee goude ballekens komt te trecken, blijft hy Electeur; en terstont wordt sijn naem uytgeroepen door een van de Secretarissen, op dat sijn vader, soon, broeders, neven, schoon-vader en schoon-broeders, gewaerschouwt souden zijn van niet te gaen trecken. En op dese wijse maeckt men ses-en-dertigh Electeuren, die men verdeelt in vier deelen; en alsdan geven de Secretarissen aen yder deel een lijst, van de Magistraten die op dien dagh sullen verkoren worden; dat geschiet zijnde, sweeren de ses-en-dertigh, datse niemant sullen kiesen, 't en zy diese oordeelen vorderlijck te zijn voor de Republijck: daer na vertrecken haer de vier deelen, in vier kamers daer toe gedestineert, alwaer dat eerstelijck een Secretaris aen yder deel de wetten van de verkiesinge leest, doende daer nae in een vat negen ballekens, gedistingueert door cijfer-letters. En alsdan de oudtste Electeur treckt daer een uyt, door 't welcke hy bemerckt, oft hy moet noemen een Competiteur van de eerste, tweede, ofte andere Magistraet; alsoo de Magistraten van Venetien onderscheyden zijn, door ordre en digniteyten, soo dat d'een meerder is als d'ander. Die het dan toekomt te nemen een Competiteur van de eerste Magistraet, heeft de eerste stem, noemende sulck een Edelman als 't hem belieft; en in 't maken van twaelf Magistraten, die gene, die daer heeft d'eerste stemme van de eerste bende, heeft mede de tweede, en wien de tweede heeft, heeft mede de elfde, en de derde heeft de twaelfde; de Electeur werdt genoemt in de balloteringe van de gene die gekoren is, 't welck geschiet in den grooten Raedt: doch de gekoren moet eerst geballoteert worden van alle de negen Electeurs van sijn bende, de welcke soo hem te beurt vallen de twee derdendeelen van de stemmen ofte ballekens, wordt hy mede geballotteert in den grooten Raedt: soo niet, doet de Electeur wederom een nieuwe nominatie, ter tijdt dat 'er iemant wordt geapprobeert, wiens naem hy alsdan schrijft op een briefken, onder de naem van de Magistraet. Dit wordt mede geobserveert in de tweede bende, maer niet altijdt in de derde en vierde; want somtijdts soo wanneer 't gebeurt dat 'er Magistraten worden gemaeckt, van twee Competiteuren, en dat sy genoemt zijn geweest in de eerste en tweede bende, soo is 't nootsakelijck, dat 'er eenige Competiteurs van de derde en vierde bende resteeren, de welcke alsdan voor de selfde geen Magistraet noemen, noemende voor een ander die 't haer goet dunckt, van wien het lot haer de nominatie doet hebben, sonder welcke nominatie niemant van haer vermach te blijven, mits dat in yder verkiesinge negen Magistraten zijn om te noemen. Sy gaen niet in den Raedt om te ballotteren, doch wegh gaende, leggen de Secretarissen voor het Tribunal van den Hertogh en de

Sei-

Seigneurie, de briefkens van de Magiſtraten, met de namen van de Electeurs, neffens 't getal van de Magiſtraten die ſy door 't lot ſullen bekomen.

Dit gedaen zijnde, leeſt de groote Cancelier alle de Magiſtraten neffens haer Competiteurs in ordre, en de genoemde retireren haer met 'er gantſche familien in een kamer, beſonder daer toe gedeſtineert, blijvende aldaer ter tijdt datſe zijn geballotteert; en de groote Cancelier, nae dat hy getoont heeft aen een yder, hoe hy gehouden is te kieſen luyden van wetenſchap, en bequaemheydt, noemt de eerſte Competiteur. Daer na gaender eenige kinderen langs de ſael, by haer hebbende dubbelde dooskens, waer van dat 'er een van binnen wit is, en een ander van buyten groen, in de welcke datſe alle de ballekens van de Edelen vergaderen, doch eer ſyſe daer in doen, toont een yder Edelman, dat hy niet meer als een balleken heeft. Ondertuſſchen leeſt men dickwils den naem van den Edelman die men balloteert, op dat 'er niemant ſich bedriege, en ſooder iemant hem ſijn ſtemme wil geven, die doet ſijn balleken in 't witte doosken, ſoo niet, leydt hy 't in 't groene. Daer nae brengt men de ballekens voor 't Tribunal van de Prins, doende de favorablen in een wit vat, en de anderen in een groen, waer van dat de eerſte getelt worden door de Raedtsheeren ſittende aen de rechterhant, en de andere door de Raetsheeren van de ſlincker zijde, en wordt als dan acht genomen, hoe veel ballekens meerder in 't eene als 't ander zijn; en op deſe maniere wordenſe alle te ſamen geballotteert; wie dan meerder ſtemmen oft ballekens te beurt gevallen zijn, als zijn Competiteurs, wordt Magiſtraet.

Nae dat alle de Magiſtraten dan gekoſen zijn op deſe manier, roept de Cancelier overluyt alle haren naemen, ordinerende haer te vertoonen voor de Cenſeurs, op datſe oordeelen, dat hier in niet gedaen en is tegens de wetten, en daer na licentieert hy den Raedt.

Soo wanneer de nacht haer overvalt, wort het geen dat van 't ballotteren reſterende is, afgedaen in de naeſtvolgende Raedt. In deſen Raedt wort gekoren, behalven den Hertogh, de groote Cancelier, de Raedtsheeren des Hertoghs, de Procureurs van S. Marco, de Gouverneurs van de revenuen ofte inkomſten; de 60 van de Pregady, ofte Senaet, en de 60 van de Aggionta, welcke geconfirmeert blijven; de Procureurs van de kamers, de overſten over 't Arſenael, de veertigen van 't Crimineel, en de veertigen van 't politijck, beyde het nieuwe en 't oude, het Collegie van de twintigh Wijſen, en van de twaelf; het collegie van de kamer van leeninge; de Pourvoyeurs van de geſontheyt; de Wijſe van Rialto, de officieren van de boeten; de Pourvoyeurs van de koſtelijckheden, accijſen, banquetten, officien, rekeningen, en packhuyſen van Damas, Alexandrien en Londen: mede de Advocaten Fiſcaels; en Executeurs van de wateren, en boſſchagien; de Executeurs van de oude en nieuwe juſtitie, en van de vrede; de nieuwe, oude, en laetſte Auditeurs; betaelders van de wapenkamer; de onder-heeren van 't magaſijn van de Hooghduytſchen; de extraordinare Penſionariſſen neffens de rechters; de officieren van de Doüane van de zee; de Advocaten van 't hof van Sint Marco; mede de Advocaten van de gevangenen; de Advocaten van den Raedt, en die van 't hof van Rialto; als van gelijcken de Heeren van 't crimineel en civil by nacht; de officieren extraordinaris; de Rechters van Piovego; de onderſoeckende Rechter; de Rechters van de meubelen; van de vreemdelingen en eyſſchende Rechters; de Rechters van de erffeniſſen, en opperſten van de munt van 't gout en ſilver; de Officieren van 't koren van S. Marco en Rialto; de Officieren van de oude en nieuwe Ternario; de Correcteuren van de wetten na 't overlijden des Hertoghs, en de Inquiſiteurs van ſijn comportement en andere ſaken hem betreffende; de Conſuls van de kooplieden, en de opper-Conſuls; de Officieren van de wijnpacht; de Officiers van de Doüane van 't landt, van de Meſſetarie, van Sopracaſtaldo, van de vleyshallen, en de goude lakens; de Penſionariſſen van 't vaſte landt; de Appontadors voor de hoven van S. Marco en Rialto; de Podeſtas, Providitors; de Rentmeeſters, en opperſte Officieren van 't Hertoghdom, en de contreyen van Treviſane, Friul, Iſtria, Dalmatien en Levant, neffens hare eylanden; mede de opperſte Officieren van 't Padouan, Vicentin, Veronois, Breſſan, Bergamaſco, en Cremaſco: daer-en-boven de Pourvoyeur Generael van de zee; de Capiteyn generael van de Golf; de Capiteyn tegens de Coſacken; de Capiteyn van de wacht van Candie; de Gouverneur en overſten ſoo van de vrye als gedwonge galeyen, als mede de Patroons van de Amunitie.

Den Raedt van tienen.

Aengaende de Raedt van tienen, is een machtige Magiſtraet, gemaeckt in 't jaer 1310, den 16 May, tot conſervatie van de vrede, en eendraght; en alſoo het verraet van Bajamont kortelijck daer na volghde, te weten in 't jaer 1311, wierdſe geconfirmeert voor vijf jaren, vermidts men als doen klaerlijck ſagh, hoe noodigh die ſelfde was voor de Republijck; en ſy vergaderden alle woonsdagen na den middagh: daer na in 't jaer 1515 wierdſe geconfimeert voor tien jaren, eyndelijck in 't jaer 1535, den 20 Iulii, voor altijdt; en bemachtight ofte ingeſtelt tegens de violateurs van de Majeſteyt des gemeenen Staets, Secten, Sodomiten, muntſlagers, ſcholen en canceleryen. Sy heeft de regeeringe van een groote ſomme gelts van 't gemeen, van de galeyen van 't Arſenael, van 't geſchut en haer merck, welck is CX: en ſoo wanneer deſe tien Raden ſullen oordeelen een misdadigen, begaen hebbende eenige van deſe voorgenoemde fauten, vermach hy ſelve ſich niet te defenderen, noch een ander voor hem, voor dien Raet, maer verſchijnt voor de Hoofden van de ſelfde, die na datſe hebben doen ſchrijven alle 't gene hy geſeyt heeft, ſoo is 'er een onder haer die dat op neemt, en den Raedt voordraeght. In 't kort, dit is een machtige Magiſtraet, en van groot aenſien onder alle anderen. Uyt deſe tien worden-der alle maenden drie gekoren, die men noemt Hoofden van de tienen, van wien een alleen geen

macht

macht heeft van te rapporteren ofte oordeelen, maer moeten nootſakelijck twee zijn. Deſe eer wort gegeven aen de oudtſte Senateurs, geëſtimeert wegens hare wijsheyt en voorſichtigheyt. Deſen Raedt wort gemaeckt de eerſte mael den 29 September, en den 1 October verandert op een en de ſelfde manier als de Pregady. De ordre van haer verkieſinge is deſe: de tien gaende uyt de ſael daer de Senaet verſamelt is, met twee van haer Secretariſſen neffens haer, in een kamer beſonder, alwaer dat ſy knielende ſeggen: *Te Deum*, met eenige andere gebeden: dat gedaen zijnde, neemt een van de Secretariſſen een vergulde doos, doende daer in drie goude ballekens, en ſeven ſilvere, brengt die aen de Tien, de welcke daer yder een balleken uyt nemen, en als dan de drie, aen wien de goude ballekens te beurt gevallen zijn, ſepareren haer van de andere, vergeſelſchapt met een Advocaet van 't gemeen, nae datſe dan geſien hebben door de andere ſilvere ballekens, wie dat de eerſte, tweede, en de derde Electeur moet weſen, ſoo kieſenſe de een na de ander, de drie hoofden, confirmerende yder hooft uyt haer dryen gekoren, met twee ſtemmen oft ballekens, aengeſien dat niemant 't hooft kan zijn in die maent, 't en zy een uyt haer, en niemant ſich ſelven mach kieſen. Men kieſt mede op deſe maniere in yder maent de andere hoofden: van gelijcken worden uyt den ſelfden Raedt de Inquiſiteurs van den Staet gemaeckt, en de Rechters over de *Beſtemmia*, ofte blasphemateurs. Deſen Raedt kieſt daer-en-boven noch eenige officieren en bedienaers, gelijck de Caſſier van dien Raedt; de Pourvoyeurs van de timmeringe ofte bouwinge van de gevangenhuyſen en klooſters, de vier bedienaers van het kleyne Collegie des ſelven Raets in 't crimineel, de vier Executeurs tegens de blaſphemien, de vier Secretariſſen van den ſelven Raedt, de Pourvoyeur over het boſch van Montello, een officier over de wapenen. De groote en vier andere Capiteynen blijvende altijdt in dienſt. Eyndelijk deſe Tien hebben de autoriteyt van haer advijs te proponeren, en den Raedt te verſamelen: en in de ſtadt, noch de geheele Staet wordt 'er geen Raedt meerder gevreeſt in materie van juſtitie, als deſe.

Senaet, ofte Raedt van de Pregady.

De Senaet, ofte Raedt van de Pregady, dat is te ſeggen gebeden, wordt ſomtijdts maer ſimpelijck genoemt Pregady; heeft deſen naem gekregen, nae 't ſeggen van ſommige, om datſe eertijdts vergadert wierd door cenige ſtadtsdienaers, en als van haer gebeden, datſe wilden conſulteren, van 't gene dat noodigh was voor 't gemeene beſte. In 't beginſel zijnder in deſen Raedt niet meerder geweeſt als ſeſtigh Senateurs, maer naederhandt de ſaecken der Republijck waſſende, zijnder noch by gekomen ſomtijdts twintigh, ſomtijdts vijf-en-twintigh: eyndelijck wierd 'er goet gevonden, deſelve te vermeeren met het getal van ſeſtigh andere, onder de welcke men niet en rekent de Procureurs van Sint Marco, de Procureurs van den Raedt van tienen, de tien Raedtsheeren van den Hertogh, de Cenſeurs, Avogadors, en andere Magiſtraten, die daer inkomen met macht van ballotteren, oft ſonder macht. Die de ballekens mogen werpen zijn deſe: den Hertogh, de tien Raedtsheeren, de Raedt van tienen, de Avogadors, de Procureurs van Sint Marco, de veertigen over 't crimineel, de drie Raedtsheeren d'Abas, de twee Cenſeurs en drie andere over het comportement van de *Sopracaſtaldy*, de drie Pourvoyeurs over 't koren, de drie Gouverneurs van de revenue ofte inkomen, de vier Heeren van 't ſout, de drie Camerlengi, ofte knapen van 't gemeen, de vier Heeren van de oude rekeninge, de drie Patroons, ofte Overſten over 't Arſenael, de drie Pourvoyeurs over de kameren, de drie over de officien, en de drie Cattaveres, en andere.

De Pregady onder haer, die geen macht hebben om te ballotteren, ofte hare ſtemmen te geven, zijn deſe: het collegie van de Wijſe, de vier Executeurs over de wateren, de tien Wijſen, met de drie over de geſontheyt, als de drie over de accijſen, en de ſes van den handel van Alexandrie, Damas, Londen, en andere.

De eerſte ſeſtigh, eygentlijck genoemt Pregady, worden gekoren in den grooten Raedt, op de ſelfde manier als de andere Magiſtraten, maer de ſeſtigh van de Aggiunta, ofte Zonta, gelijck de Venetianen het noemen, dat is te ſeggen, een byvoeginge, worden genoemt van de Pregady, en daer nae geballotteert in den grooten Raedt. Want op den dagh van S. Michiel, ſoo noemt een yder van de Pregady, die gene die 't hem belieft tot deſe Zonta ofte byvoeginge, en daeghs daer aen vergadert den grooten Raedt, alwaer al de genoemde geloot worden, en nae datſe dan uyt een vat getrocken zijn, wordenſe d'een nae den anderen geballotteert, en ſeſtigh van deſe die daer van de meeſte helft geballotteert hebben, en overtreffen de anderen in 't getal van ſtemmen, zijn van de Zonta ofte byvoeginge.

Deſen Senaet kieſt de Patriarch van Venetien, welcke eertijdts gekoren wierde van den grooten Hertogh, vermits het Patriarchſchap een recht is, toebehoorende aen de Patronagie van de Republijck. Sy kieſt mede de drie Revoyeurs van de procuratien, de drie Revoyeurs van de kaſſen, en de drie Revoyeurs van 't ſout, de Pourvoyeurs van de ſoutpannen, de Wijſen van 't vaſte landt, de overſten en Wijſen van de ordren, de drie opſienders van de krijghsſaken, de drie opſienders van de zeeſchriften, en de drie van de ſchriften van 't vaſte landt, de ſes Pourvoyeurs van 't vaſte landt, ten tijden van de recolte, een voor de Padouaen, en de andere voor de Poleſin, Vincentin, Veronois, Trevefan en Friul: de Pourvoyeurs van 't Arſenael, de drie Pourvoyeurs van de wapeninge, de drie over de gecommandeerde galeyen, de drie van de artillerye, de drie over de forteresſen, de drie over de gebouwen van 't palays, de drie over de brugh van Rialto, een Superintendent van de tiende van de geeſtelijckheyt, de drie Pourvoyeurs van de Po, een Pourvoyeur over de gebouwen van Friul, de twee Executeurs over de beradinge, en de drie over de deliberatie van Palme, de Taxeurs dieſe noemen *Taſſadori*, over de

gemeene onkoſten: de Taxeurs over de groote en kleyne kas: de Pourvoyeurs van de gebergh-ten: de Conſervateurs van de wetten: de Pourvoyeurs beveſtight over de eendraght, oude en nieuwe juſtitie, de Wijſen over de koopmanſchap; de Pourvoyeurs over de oly, en vleyshallen; de Pourvoyeurs over de ongebouwde landen, gemeene goederen, en de appellatien; de Wijſen over de leen-goederen; de Surpourvoyeurs van 't hout, van de geſontheyt, hoſpitalen en pomperyen; de Pourvoyeurs van de valeyen des Hertoghdoms, en de vier over de Piſaenſe banck; de Pourvoyeur van de hennip van Montagnana; een Reformateur van de ſtudie van Padoua, een Profeſſeur in de Philoſophie, en een in de welſprekentheyt, twaelf over de differenten en geintereſſeerden van Poleſine en Caſtignano; twee Advocaten fiscaels van de Seigneurie, twee van de rekeningen, ofte een Exacteur van de ſelfde, een Exacteur over de kameren, een Exacteur van de tien officien: een Exacteur van de Gouverneurs over 't inkomen; een Pourvoyeur generael van 't vaſte landt, een ander van de Golf, een van Candie, Palme, Iſtrie, een van 't voetvolck te landt, en een ander over de lichte ruyterye; alle welcke Pourvoyeurs blyven maer voor een ſekeren tijdt, als van gelijcken de Gouverneur generael van des landts armée, een Collaterael generael van de Seigneurie, blyvende in dienſt, geduurende ſijn leven: de Pourvoyeurs over de cavalerye van Candie, en de paerden van Dalmatie, welcke in dienſt blyven vier-en-twintigh maenden, mede de Ambaſſadeurs dieſe in dienſt houden den tijt van vier-en-twintig maenden, by den Paus, de Koningen van Vranckrijck, Spanjen, en by den Turck, als andere Princen, en de welcke ſy houden op de verkieſinge van eenigh nieuwe Prins. Dees alle te ſamen zijn geweeſt van de Pregady.

In deſen Raedt wordt gereſolveert van de vrede en oorlogh, hoewel men mede daer over magh delibereren in den Raedt van tienen, als mede reſolveert men in de ſelfde over de verbinteniſſen; tot beſluyt, alle ſaken van importantie paſſeeren de deliberatie van deſen Raedt.

De groote Cancelier.

Aengaende de groote Cancelier, en is geen Edelman, maer een van de voornaemſte burgers; hy blijft altijdt in dienſt, en geniet van 't gemeen 3000 dukaten jaerlijcks. Alle de deuren van 't palays ſtaen voor hem open, en alle ſecreten van de Republijk, 't zy hoe groot ſy ſouden mogen weſen, werden voor hem ontdeckt. Hy is 't hooft van de Secretariſſen, die mede burgers zijn, en in dienſt blyven voor al haer leven, gelijck hy ſelfs. De grootſte van den Adel moet hem wijcken ofte plaets maken, behalven de Procureurs van S. Marco: ſoo wanneer hy komt te ſterven, gaen alle de Edellieden en burgers mede op ſijn begraeffenis, ſelfs doet men een lijck-oratie, tot ſijn lof en eer, in gelijcke maniere als die van den Hertogh, en of hy ſelfs Hertogh van 't volck hadde geweeſt; welcke eere men alleenlijck geeft aen deſe twee, 't en waer aen eenigh groot perſonagie, maer heel ſelden, en wiens gelijcken men niet en vindt, wegen de groote meriten van 't gemeene beſt. Hy wordt alleen gekoren uyt de Secretariſſen, door den grooten Raedt, aengeſien dat de andere in den Raedt van tienen verkoren werden, en ſijn oordeel onderworpen zijn, wanneer ſy eenige fauten in haer officie begaen.

Generaels van de armée te landt en te water.

De Generael van de armée te landt, die maer voor een ſekeren tijdt is, gaet alle andere te boven, bekleedende de eerſte plaets by den Prins; en die van de zee heeft een abſolute macht over de armade, Hoofden, Officieren en Magiſtraten van de eylanden, in maniere, ſoo wanneer hy met ſijn vloot ergens komt te arriveren, 't zy in wat plaets het ſoude mogen weſen, brengt men hem dadelijck alle de ſleutels van de fortereſſen en ſteden; ſoo dat hy alleen alles vermach, en haer allen in digniteyt te boven gaet. Doch men moet weten, dat de Generael van de zee, noch ſijn Lieutenant, ofte Pourvoyeur generael geen macht heeft met eenige toegeruſte galeyen in Venetien te komen, ja ſelfs niet naer ſijn woonplaets; maer is gehouden in Iſtria, ontrent hondert mijlen van de ſtadt, al ſijn volck te betalen en af te dancken, en daer na met ſijn galey alleen neffens weynigh volck binnen de ſtadt te komen.

Pourvoyeur van de armée te water.

Aengaende de Proveditor, ofte Pourvoyeur van de armée te water, is mede een van de voornaemſte dienſten; ſelfs in tijden van vrede, blijft hy bynae altijdt, gebiedende alsdan over de galeyen.

Collegie.

Het Collegie is gecompoſeert van de Seigneurie, de groote Wijſen, de Wijſen van 't vaſte lant, de Wijſen van de ordren, en de drie Hoofden van de veertigen van 't crimineel. In dit Collegie leeſt men de brieven, geeft men audientie aen Ambaſſadeurs en Agenten; mede alle verſendingen en commiſſien worden hier in geproponeert. In 't kort, dit Collegie is een Raedt 't welck te doen geeft alle andere Raden en Magiſtraten, in die dingen wiens expeditie haer bevolen is.

De Seigneurie.

De Seigneurie is gecompoſeert van den Hertogh en de ſes Raedtsheeren die hem aſſiſteren, en worden genoemt den kleynen Raedt, wegen het kleyn getal. Deſen Raedt repreſenteert de Republijck en de Staet, komt dieshalven oock in 't Collegie.

Raedtsheeren.

Daer zijn ſes Raedtsheeren, gekoren onder de voornaemſte Edelen van de ſtadt. Sy ſitten met den Hertogh, gevende neffens hem audientie aen de Ambaſſadeurs en anderen, octroyeren de privilegien en diergelijcke ſaken, waer van den Hertogh niet mach diſponeren ſonder vier van deſe Raedtsheeren, die ſonder hem executeren; hebbende daer beneffens macht om de voorvallende dingen in den grooten Raet te proponeren.

Raedtsheeren d'Abbas.

Deſe Raedtsheeren blijven in dienſt de tijdt van een jaer, te weten, acht maenden in 't Collegie, en vier in de veertigen van de criminele ſaken, alwaer dat altijdt drie van haer ſijn aſſiſterende; ſy vermogen plaets te nemen in de juſtitie van de veertigen, de vier eerſte maenden, ofte vier laetſte, ofte de twee eerſte en de twee laetſte; hen worden alsdan genoemt de onderſte Raedtsheeren, ſoo dat het noodigh is, dat 'er doorgaens negen Raedtsheeren moeten weſen,

te

te weten, ſes die altijdt by den Hertogh zijn, en drie in de veertigen van 't crimineel, om aldaer de criminele proceſſen te oordeelen.

De groote Wijſen. De groote Wijſen zijn met haer tienen, en de meeſte geacht van de geheele ſtadt. Sy ſtellen ordre in ſaken van vrede en oorlogh, ſchrijven en antwoorden aen alle Princen, gouverneren de ſtadt, en geven haer advijs aen de Pregady.

Wijſen des vaſten landts. De Wijſen des vaſten landts, in getal van vijf, hebben de ſelfde autoriteyt, gelijck de groote, met welcke ſy gouverneren, gevende voornamentlijck ordre in krijghsſaken, en zijn in groot aenſien.

Wijſen van de ordre. De Wijſen van de ordre, zijnde met haer vijven, en meeſtendeel jongh, ſtellen ordre over de zee-ſaken, hebben daer buyten geen macht van iets anders aen de Senaet te rapporteren, als 't geen dat de ſelfde is betreffende; en worden hier door by tijdts bequaem tot ſaken van Staet en om te gouverneren.

Procureurs van Sint Marco. De Procureurs van S. Marco zijn van de meeſt geeſtimeerde van de geheele ſtadt, niet wegens 't gouvernement van den Staet, maer wegens haer digniteyt, welcke blijft, gelijck des Hertoghs, geduurende haer leven; en worden gemaekt uyt den voornaemſten Adel, ſoo dat dickwils den Hertogh ſelfs daer toe gekoren werdt: voor deſen was 'er niet meer als een Procureur over de kercke van S. Marco, en haer threſoor ofte ſchat; doch naderhandt wegens veel nagelaten goederen aen de kerck, wierden daer twee gemaeckt, daer na drie, eyndelijck negen, behalven noch andere negen, in tijden van oorlogh, gekoren om gelt. Sy doen groote aelmoeſſen, geven geheele huyſen, doen dochters trouwen, en andere liberaliteyten meer. Soo wanneer een van deſe Procureurs komt te ſterven, kieſt men een ander uyt den grooten Raedt. Eerſtelijck worden daer veel t'ſeffens geballotteert, die dan gebracht werden tot het getal van vier, als hebbende de meeſte ballekens; eyndelijck, ſoo wie daer na van deſe vier de meeſte ſtemmen krijgt, wort Procureur. Deſe, die dan gekoſen is, moet ten eynde van drie dagen, den Hertogh gaen beſoecken, en ſweeren dat hy ſijn laſt wel ſal bedienen. Deſe Procureurs hebben haer plaets en ſtemme onder de Pregady, maer niemant van haer vermach eenigh Magiſtraetſchap te hebben, 't en zy het Magiſtraetſchap van de Wijſe, groot Reformateur van de ſtudie van Padoua, en Pourvoyeur van de munt, met noch eenige andere die gelimiteert zijn.

Advocaten van 't gemeen. De Avogadors ofte Advocaten van 't gemeen zijn mede ſeer geeſtimeert; hebben acht en ſorgh om de wetten te doen obſerveren, citeren de miſdadigen voor de veertigen van 't crimineel, procederen tegens de koopers van de rechten, en hebben macht om de proceſſen van de Heeren te beſichtigen, van de twee veertigen te doen vergaderen, en rapport te doen van de verhandelde ſaken aen den Raed van veertigen, aen de Senaet ofte Pregady, en ſomwijlen aen den grooten Raedt.

Cenſeurs. De Cenſeurs wierden gemaeckt in 't jaer 1517, ſy nemen acht op de ſchelmeryen, en ſtraetſchenderyen, die daer gepleeght worden in haren gemeenen ommegang, genoemt *Broglio*, hebben mede het oogh op de ſeden ofte manieren. Doch haer voornaemſte autoriteyt is over de ſchuyt-lieden; en ordinaris is 'er een in 't examen van de miſdadigen.

Tien Wijſen, en andere. Daer zijn noch andere Cenſeurs, die men ordinaris noemt de tien Wijſen, hebbende de ſelfde autoriteyt; oock zijnder noch andere geſtelt, over de pomperyen, kleeden, maeltijden, en diergelijcke ſaken meer.

De Opſienders van de wateren. De Overſten van de wateren nemen acht op de moeraſſen en wateren van de ſtadt, gevende ordre, dat alle canalen wel onderhouden werden.

De Opſienders van 't koorn. De Heeren geſtelt over 't koorn, zijn eerſt gekoren in 't jaer 1347, dragen ſorgh dat de ſtadt wel van koren en broot voorſien zy.

De Heeren over de geſontheyt. De Heeren geſtelt over de geſontheydt, ſtellen ordre dat de ſtadt ſich geſont onderhoude, doende de ſelfde reynigen van alle vuyligheydt, en beletten de verkoopinge van alle onreyne eetbare waeren, komende te water ofte te landt. De Medicijns en Quackſalvers krijgen haer toelatinge van dit officie, 't welck oock rekeninge houd van alle Courtiſanen en geriefelijcke vrouwen; heeft mede een abſolute macht over 't leven en de doodt, in tijden van gevaerlijcke ſieckten.

Doane van de zee en 't landt. De Heeren van de Doane te water, hebben laſt van te viſiteren alle de koopmanſchappen, welcke gebracht worden door de ſchepen, en gemeene galeyen, latende niet uyt de Doane, ſonder eerſt daer van den tol ontfangen te hebben, van gelijcken doet mede de Doane over de goederen komende te landt.

Over de accijſen. Die geſtelt zijn over de accijſen, doen ſcherp onderſoeck over alle de ſchuldenaers van de vervallen accijſen, tot ſtraffens toe; ſy hebben mede macht over alle accijs-briefkens, beſiende offe goet zijn offe niet, ſoo wel van 't inkomen, als uytgaen, en vermogen mede te ſtraffen.

De Overſten van 't ſout. De Overſten van 't ſout, verpachten ſoo wel 't gene van Venetien, als van alle andere ſteden, behoorende onder haer gebiedt; hebben mede kenniſſe van alle ſaken dies aengaende.

De Gouverneurs van 't inkomen. De Gouverneurs van de revenu, ofte inkomen, zijnde Officiers ſeer vermaert, ontfangen alle inkomende penningen van de Republijck, ſpruytende uyt tollen en accijſen, welcke ſy verpachten. Sy ontfangen mede de ſchattingen en tienden, ſtraffende d'Officiers daer over geſtelt, wanneerſe eenige onbehoorlijcke eyſchinge doen; hebben oock macht van haer ſchuldenaers goederen door uytroepinge te doen verkoopen.

De Heeren van de rekeninge. De Heeren van de rekeninge, hebben autoriteyt, om te eyſſchen alle penningen van alle ſchuldenaren van de Seigneurie, het zy van wat ſoort ſy ſouden mogen weſen; ontfangen de denonciatien, ſelfs die crimineel zijn; en in ſulcken geval hebben macht die ſelfde voor te dragen in de kamer van de veertigen in 't crimineel, hebben daer beneffens macht over alle ſoorten van galeyen.

De Pourvoyeurs van 't gemeen. De Proveditors, ofte Opſienders van 't gemeen,

meen, nemen acht op 't maken van de ſchepen, dat de ſelfde zijn na haer groote, van een goede proportie, en niet te diep werden geladen, doende mede alle gebroken ſtraten en bruggen vermaken. Sy hebben opſicht over alle konſten en ambachten van de ſtadt, over de kleyne ſcholen, en confrerien, midts den Raedt van tienen de macht heeft over de groote: hebben autoriteyt van de ambachts-lieden te ſtraffen, ſoo wanneerſe eenige fauten in haer konſten begaen; recognoiſſeren de privilegien van de burgerſchap, en ſtellen alle boeken op een ſekeren prijs.

Heeren van de kameren. De opſienders over de kameren, vorderen de penningen van de kameren, oft kamerlingen van alle ſteden den Staet onderdanigh, welcke, na datſe de penningen van yder ſtadt gevordert hebben, ſenden de ſelfde aen de opſienders ofte Heeren der ſelve.

De tien officieren. De tien Officieren vorderen de penningen van de accijſen, die niet volkomentlijck betaelt zijn geweeſt; als mede van de Doane te landt en te water, neffens de gerechtigheyt over de groote galeyen.

Cazudes. De Cazudes vorderen door boeten van de ſchuldenaren van de Republijck, de tiende, en tollen die de Gouverneurs van 't inkomen niet geeyſcht en hebben.

Drie Wijſen. De drie Wijſen nemen acht over de tiende, oft die ſelfde ſonder eenigh bedrogh nae 't behooren is ingeſtelt, doende van gelijcken over de taxatien, beſchrijvende de poſſeſſien van alle burgerlijcke goederen, ſoo wel buyten als binnen de ſtadt. Het is in dit offitie, alwaer de naem van de verkooper wordt verandert in die geen van de kooper, ſoo wanneer daer eenige koop werdt gedaen. In materie van bedrogh doenſe betalen twintigh ten hondert, en ſenden 't ſelfde aen de Gouverneurs van de revenuen. Sy zijn mede als Auditeurs, in kas van appel van de offitien van Rialto, over de ſomma van vijftigh dukaten en daer onder, doch uytgeſondert de voornaemſte officien van judicaturen, gelijck de oude en nieuwe juſtitie, de vijf over de vrede, de Conſuls en opper-Conſuls van de kooplieden, en eenige andere.

Nieuwe rekeninge. De Overſten van de nieuwe rekeninge, doen eyſſchinge met ſtraffen, aen de pachters van de accijſen, ſoo wanneerſe eenige penningen per reſte noch niet betaelt en hebben; want in 't verpachten van de accijſen, maeckt men twintigh pachters, welcke de pacht onder haer, na datſe een hooft gemaeckt hebben, verdeelen, blyvende alſoo reſponſabel voor de penningen aen de Seigneurie; en ſoo wanneer iemant van deſe twintige niet betaelt en heeft, wort hy daer toe gedwongen.

Oude rekeninge. De Heeren van de oude rekeninge defrayeren en feeſteren alle Ambaſſadeurs en Heeren, aen de welcke de Seigneurie begeert te bewijſen eenige particuliere affectie, ofte genegentheyt, verteeren voor 't gemeen alles 't gene haer is geordineert; houden contra-balans van de boecken van betalinge van de paſſagien des gebergts, zijn Rechters voor de ſchaden gedaen buyten de heerſchappye van Venetien, viſiteren de rekeningen van de Pourvoyeurs van 't koren, en hebben macht van de goederen van die, die aen haer officie ſchuldigh zijn, te doen verkoopen.

Wijn-tol. De Overſten over den tol van wijn, wiens officie heel oudt is, hebben autoriteyt over alle inkomende wijnen te water en te landt, ontfangen de accijſen van de ſelfde; met macht, van die met gelt-boeten te doen betalen; het inkomen, datſe onder handen hebben, is van groote importantie, aengeſien de menighte van wijn, die doorgaens tot Venetien aenkomt.

Oude Ternarye. De Overſten over d'oude Ternarye, ontfangen de tiende van de olye, hebbende opſicht van alle 't gene die materie is betreffende.

Overſten over vetwaeren. De Overſten over vet waeren, zijn geſtelt over de kaes, ſout, vleeſch, en diergelijcke dingen meer, dieſe vet noemen, over 't welck ſy mogen oordeelen.

Goude lakenen. De Overſten over de goude lakenen, nemen acht dat de ambachtslieden de ſelfde niet en vervalſchen, en in cas van bedrogh vermogenſe die in ſtucken te ſnijden.

Vijf Wijſen van de koopmanſchap. De vijf Wijſen van de koopmanſchap, regulieren alle dingen die 't ſelfde zijn betreffende, als van gelijcke de overvloedige onkoſten van de ſoutpannen.

Secrete kamer. De ſecrete kamer is een officie en officiers, alwaer men houdt alle oude boecken, van de rekeningen van 't geberghte, in 't beſonder van den ouden en nieuwen bergh, welcke boecken niet mogen beſien werden ſonder expreſſe toelatinge van den Raedt van tienen.

Drie kamers van 't geberght. Daer zijn drie kameren van de geberghten, te weten, een van de nieuwe, een van de oude, en een van den bergh van ſubſidie, ſy doen dagelijcks haer betalinge volgens d'ordre van de ſeſtiers, hebbende macht over die dingen, die haer zijn betreffende.

Advocaten fiscalen. De Avogadors, ofte Advocaten Fiſcalen, hebben macht over alle andere officien, die gelt invorderen. Sy worden maer ſomwijlen gekoren, en voor een ſeker tijdt, gelijck de Advocaten van 't gemeen.

Camerlengi. De Camerlengi, ofte kamerlings van 't gemeen, hebben al de penningen, ſoo wel van de zee, als 't landt in haer handen; in een woordt, zijn meeſters van al het inkomen, 't welck daer nae gediſtribueert werdt door 't middel van de mandaten, gepaſſeert door het Collegie, en onderteeckent van de Raedtsheeren en Wijſen.

Het officie van inſide, ofte uytgang, en de Heeren van 't inkomen. Het officie van den uytgang vordert de tollen van alle dingen, den tol van de ſtadt onderworpen, in 't uytgaen; en de overſten over 't inkomen doen van gelijcken over d'inkomende goederen.

Meſſetti ofte makelaers. De oude Venetianen noemden de makelaers *Meſſetti*, dat is ſoo veel als kleyne bodekens, mits ſy dickwils werden geſonden van de kooper tot den verkooper, voor en aleer de koop aengaet, en daerom noemt men dit offici Meſſettarie. Deſe Officiers houden rekeninge van de prijs van de gekofte en verkofte goederen, mits daer voor genietende twee ten hondert van alle koopen en verkoopen, van 't gene de koopmanſchap is betreffende. Van gelijcken doet men wegens de onroerelijcke goederen over de verkoopinge, ſoo binnen als buyten de ſtadt.

De

Heeren extraordinaris. De Heeren extraordinaris vorderen de penningen over de rechten, wegens de paſſagien van de groote galeyen en particuliere ſchepen: ſoo wanneer de ſchepen geladen werden, moet men een biljet hebben van dit officie, ſoude anderſins niet mogen voortgaen, wegens de inſide.

Daer zijn noch veel andere officien, beſonderlijck Pourvoyeurs, waer van de naemen het offici genoegh te kennen geven. Laet ons dan voortgaen tot de voornaemſte Officiers, en Wijſen van de juſtitie.

Cour civile. De eerſte rechtbanck van juſtitie, ofte anderſins genoemt *Cour civile*, is het recht van eyſchinge, welck voor deſen byna alle ſaken plaght af te doen; maer naderhandt de ſaken vermeerdert zijnde, koos men meer andere Magiſtraten. Sy oordeelden voor deſen de geſchillen tuſſchen de vreemdelingen en burgers van Venetien, tot de ſomma van hondert guldens, en 't gene daer over was, quam voor 't Collegie. Maer nu is goet gevonden, en geordineert, dat deſe Officiers ſullen oordeelen boven de hondert guldens. Sy hebben macht om te vervolgen alle vluchtigen van criminele ſaken. Oordeelen tegenwoordigh de ſomma van vijftigh dukaten, en daer onder, wanneer de ſaeck voor haer in 't Recht komt, en overſien alle bedorven koopmanſchappen in de Doane. Sy doen mede onderhouden alle voorwaerden gemaeckt voor de Notariſſen, en anderſins. Sijn competerende Rechters tuſſchen de ſchippers en kooplieden, indien daer niet geſproken en werdt, wegen de reys, waer van de kenniſſe moet komen voor den Rechter der vreemdelingen ofte *foreſtiero*. Sy taxeren de onkoſten van de wees-kinderen, ten verſoeck van de Commiſſariſſen ofte vooghden, by aldien de Procureurs van S. Marco ſelfs geen Commiſſariſſen en zijn; en verlichten ofte leggen uyt alle twijffelachtige plaetſen van de teſtamenten, beveſtigende de ſententien van vijftigh ducaten en daer onder: ſoo wanneer de Commiſſariſſen iets t'ſamen willen beloven, gaenſe voor dit offici, om licentie ofte verlof.

't Hof der Vreemdelingen. Den Rechter *foreſtiero*, ofte der vreemdelingen, oordeelt alle differenten tuſſchen de Venetianen en de vreemdelingen, van gelijcken tuſſchen twee vreemdelingen. Deſe Rechters hebben mede kenniſſe over de proceſſen, ſpruytende wegens huys-huur, doch de executie daer van behoort aen de Heeren rechters in 't civil over de dingen die by nacht geſchieden, *de nuit civils*. Sy nemen kenniſſe over de ſchade van de kooplieden ter zee geſchiedende, ſoo wanneer de ſchipper in een groot tempeeſt eenige waeren buyten boort geſmeten heeft, om 't ſchip en 't reſterende goet te ſalveren; eyndelijck ſy oordeelen ſommierlijck in ſaken van tien dukaten, en daer onder.

Mobile. Mobile is een recht, 't welck oordeelt over de waerde van vijftigh dukaten en daer onder, wegens huysraet door teſtament naegelaten; gevende ſententie over de puncten des teſtaments betreffende den huysraet en andere ſaken van de ſelfde materie meer, als van gelijcken over de handtſchriften gemaeckt, en onderteeckent by twee getuygen.

Italien.

Het hof van de Procureurs, neemt kenniſſe van de Procureurs ſaken; want alle de legaten aldaer geeyſcht worden, over de welcke de Procureurs, Commiſſariſſen, en vooghden geſtelt zijn. Deſe Rechters zijn mede geſtelt over de differenten van de gront-goederen buyten Venetien, en over de klachten van de vrouwen die qualijck getrouwt zijn. *Procureurs hof.*

Het hof van eygendom heeft vier voorname leden; eerſtelijck over de materie van de betalinge van huwelijckſe goederen, nae de voltreckinge van 't huwelijck; ten tweeden, over de deelinge van erffeniſſen, geſchiedende tuſſchen broeders; ten derden, over de ſucceſſie ſpruytende *ab inteſtato*; ten vierden, over de royinge van de huyſen en gebouwen. Men tracteert daer mede de differenten ontſtaen tuſſchen nae-vrienden. Deſe Rechters ſtellen ordre over de goederen, naegelaten van die geſtorven zijn in de ſchepen buyten de ſtadt. *Eygendom.*

Het hof van examinatie, placht te examineren de getuygen, nemende een geduurige memorie over de gepaſſeerde ſaken; 't welck ſy dede ſoo wanneer een van de getuygen genootſaeckt was buyten 't landt te gaen, oft in doodts noot lagh, van waer haer den naem gekomen is van Examinateurs. Sy oordeelen oft de verkoopingen gerechtelijck geſchieden, volgens de ordonnantien oft niet; nemen kenniſſe over de alienatien, gedaen door de Commiſſariſſen en andere perſoonen; onderteeckenen alle inſtrumenten van beſchenckingen, door de welcke men de roerelijcke goederen mach vorderen en eyſchen; geven licentie aen de crediteuren yder ſchuldenaers goederen te mogen vervolgen, gebieden de aen die 't in handen hebben, 't ſelfde aen de brengen en te bewaren, op verbeurte van te verlieſen 't gene haer ſoude mogen komen, en bemachtigen alle openbare verkoopingen en uytroepen. Sy hebben kenniſſe van alle gecondicioneerde legaten, op datſe niet ſouden vervreemden tegens de wil van de teſtateur, geven kenniſſe aen de erfgenamen en vrienden wegen de inſtitutien van goederen gedaen, in haer faveur. *Het hof van examinatie.*

De Cathaveri zijn fiscalen, welcke vervorderen de gemeene goederen, ſuccederende in de goederen nagelaten door de gene die komen te ſterven ſonder teſtament en erfgenamen; en eyſſchen de boeten, geſtelt door de Rechters over de gene die pleyten. Voor deſen plegen ſy haer te bemoeyen over de materie van verboden goederen, 't welcke nu behoort aen de Avogadors. Sy zijn Rechters over de opperſten en ſchippers van de barquen, over de goederen en ſchatten gevonden in de zee en 't landt. Sy verkoopen de landeryen door uytroep, in de naem van 't gemeen, oordeelen de differenten tuſſchen de Pellegrims van Ieruſalem en de patroons van de ſchepen; de naemen van de Pellegrims zijn geſchreven in haer officie, oordeelen in kas van appel eenige ſaken van kleyn gewichte, bepleyt voor de oude juſtitie ofte elders. Doch tegenwoordigh de Heeren over de accijſen hebben 't meeſtendeel van de oude autoriteyt van de Cathaveri. *Cathaveri.*

Piovego. Het Offici, genoemt *Piovego*, is een oudt verdurven woordt, en is soo veel te seggen als publico. Dese Rechters nemen kennisse over de contracten van usure ofte woecker, zijn gestelt tot opsienders van de gemeene wegen, letten dat de canalen en graften niet geoccupeert en werden door eenige gebouwen van particulieren, en oordeelen over de waerde van twintigh guldens en daer onder.

Syndici. De drie Syndici ofte voorspraken, zijn gekoren tot de moderatie van de excessive onkosten van de vonnissen; ontfangende de klachten van een yder, doch haer sententien zijn onderworpen de censure ofte oordeel van de Avogadors, diese confirmeren ofte casseren, na haer goetduncken.

Sopracastaldi. De Sopracastaldi zijn Rechters over de executien, welcke nae de gegeven sententien geexecuteert moeten werden. Sy doen de goederen verkoopen, oordeelen de differenten voortkomende van wegen de executie.

Superieurs. Maer aengesien het gebeuren kan, dat 'er eenigh erreur voorvalt in de executien van de sententien, wierd 'er geordineert, dat men de appellen van de executien, gedaen door de Sopracastaldi, soude bepleyten voor de Prins; doch alsoo de Prins hem moest bemoeyen met saken van grooter gewicht, zijn ten desen eynde gekoren de Superieurs; dewelcke alsoo sy haer mede konnen misgrijpen, is goet gevonden dat men mach appelleren over haer sententien voor de Heeren Avogadors van 't gemeen.

De oude Auditeurs. De drie oude Auditeurs oordeelen de saken van appel van de vergaderinge van S. Marco, en Rialto, remitteren de selfde oft doense inbrengen voor de oude Veertigen van 't civil; sy gebieden door request van partye daer toe versocht, soo wanneer de saeck gerechtigh is, dat de eerste Rechter sijn opinie schriftelijck instelle; en oordeelen of de getuygen gehoort mogen worden oft niet. Sy vermogen geen getuygen aen te nemen, 't en zy geallegeert in 't eerste recht. De saken van compromissen en goe-manschappen behooren mede aen dit officie; behalven soo wanneer daer eenigh bedrogh oft valscheyt onder schuylt, als dan gaet de saeck voor de Avogadors van 't gemeen.

Nieuwe Auditeurs. De nieuwe Auditeurs, hadden voor desen kennisse over de criminele saken, 't welck haer nu benomen is. Sy oordeelen de saken van appel komende van buyten, selfs in materie van kerckelijcke goederen, kloosters, gasthuysen en diergelijcke meer. Sy en oordeelen niet de appellen van de arbitralijcke sententien, 't en zy in kas van vervalsinge, oft andere leelijcke saken, oft dat de goe-mannen iets gedaen hebben tegens het compromis. Sy nemen mede geen kennisse over de sententien gegeven tegens de soldaten die in dienst zijn, aengesien dat die materie toebehoort aen de Wijsen van 't vaste landt. Noch en oordeelen geen taxatien van onkosten, 't en zy datse t'eenemael zijn buyten de reden. Na dat de Rectеurs zijn uytgegaen uyt de plaetsen daerse gestelt zijn, een maent daer nae ontfangen de Auditeurs de appellen van die van de Contrey van Trevisano, en twee maenden daer nae van de andere plaetsen, en doorgaens de appellen van de zee. Maer die geprivilegieerde, gelijck de gene die onwetend zijn van de sententie, hebben twee maenden tijdts nae het gedaen advertissement. De kercken, Universiteyten, devote plaetsen, weesen, weduwen en andere ellendige persoonen vermogen altijdt door appel haer toevlucht te nemen aen dese Auditeurs, vermits sy bevrijt zijn van de prescriptie van 't appel dat haer niet en raeckt. De brieven van appel van dese Auditeurs suspenderen in 't generael alle definitive executien, behalven die van Trevisan, Sebenico en andere plaetsen van de Levant. Tot Friul moeten de saken van appel geeyndight werden binnen de tijdt van vier maenden; soo niet, blijvense executabel mits borghtocht.

De laetste Auditeurs. De laetste oft nieuwste Auditeurs, diese noemen *Novissimi*, zijn gekoren wegens de menighvuldigheyt van de saken komende van buyten, en beswarende de nieuwe Auditeurs; in voegen datse, wanneer de saken van de Majeurs wierden afgedaen, die van de Mineurs, daer men haer naderhant mede kennisse van doet hebben, ongedaen moesten blyven. Sy oordeelen de waerde van 50 ducaten en daer onder, nemende geen ander saken aen; alsoo de dingen van de Mineurs niet mogen komen voor de Veertigen, maer voor haer. De saken van vijftigh ducaten en daer boven, komen voor de nieuwe Auditeurs. Aengesien het voor de armen swaerlijck om doen is, van te appelleren, zijn de drie nieuwe Auditeurs gehouden alle twee jaren te visiteren de geheele Staet van 't vaste landt; op dat alle armen, die van wegen haer armoede haer toevlucht tot Venetien niet hebben mogen nemen, recht konnen bekomen ter plaetsen daer sy gesteten zijn, oft daer ontrent. Dese Auditeurs verhooren alle klachten soo wel criminele als civile, nemende acht op de gene die gerechtelijck zijn, dewelcke sy, nae haer wederomkomste tot Venetien, inbrengen en debatteren voor den Raed van veertigen. Aengaende de zee-Staet, men send mede alle vier jaren twee Pensionarissen, doende het selfde, gelijck de nieuwe Auditeurs; sy dan mede, wederom gekomen zijnde tot Venetien, debatteren de saken voor de veertigen, aen wien dat sy behooren.

Den ouden Raedt van veertigen. De civile justitie is tusschen de handen van twee Raden van veertigen, waer van d'eene genoemt wert d'oude, en d'andere de nieuwe Raedt van veertigen. Nae dat de saken, te weten die van Venetien door d'oude Auditeurs in desen Raedt zijn voortgebracht, worden sy aldaer gedebatteert. De gratien oft vergevingen passeeren door desen Raedt: en dese Rechters blyven acht maenden in den ouden Raedt van veertigen, hebbende drie Opperhoofden en twee Onderhoofden, welcke alle vonnissen regeleren, en de differenten betreffende de manier van pleyten decideren. De geprivilegieerde saken, te weten, tusschen vader en soon, moeder en dochter, tusschen broeders, en die van de gevangenen, mede de alimenten van weeskinderen, en saken van de Procureurs van S. Marco, gaen voor alle andere, en worden afgedaen op alle rollen. Men doet uyt desen Raedt gaen alle de geinter-

intereſſeerde die de ſake zijn betreffende, alle nae-bloedtvrienden en geallieerden, mede alle crediteuren en debiteuren van partyen. Aengaende die abſent zijn van wegen dieverye, doodtſlagh, oft anderſins, ſy en worden niet gehoort, 't en zy van vijf Raedtsheeren, 25 van de veertigen, en van twee partyen van den grooten Raedt. De gratien oft weldaden, vermengt met eenige lichamelijcke ſtraffen, en gelt, worden geexpedieert door vijf Raetsheeren, twee Hoofden van de veertigen, 25 van de quarantie, en door een groot deel van den Raedt.

Den nieuwen Raedt van veertigen.

Niemant vermach de Veertigen te bidden, noch voor ſijn ſelfs, noch voor een ander; maer de Hoofden mogen gebeden worden om de raedt, welcke aen niemant gegeven wordt in ſaken daer de Seigneurie by geintereſſeert is, ſonder dat men eerſtelijck roept de Advocaten ſiscalen, dewelcke de geappelleerde ſaken ſuſpenderen.

Den nieuwen Raedt van veertigen overſiet alle appellen van de ſententien, gegeven door de Magiſtraten die geſonden worden naer buyten door den geheelen Staet; en proceſſen ingebracht door de nieuwe Auditeurs; en ſoo wanneer ten eynde van acht maenden de oude Raed van veertigen komt in de plaets van de criminele Raedt, ſuccedeert haer de nieuwe Raet van veertigen, nemende plaets in de oude, paſſerende mede ten eynde van acht maenden in de criminele Raedt, alwaer alsdan de andere Raedt van veertigen uytgedient heeft. In de electie van de veertigen kieſt men twaelf Opperhoofden, drie voor yder veranderingen, die alle twee maenden geſchiet, en acht Onderhoofden, zijnde twee voor yder verandering. De Hoofden ſtellen alle ſaken in ordre, op datſe mogen gepleyt worden vervolgens de tijdt dat ſy zijn aengebracht, 't welck ſy moeten beſweeren; de Onderhoofden verhooren de partyen, welcke voor andere pretenderen audientie te bekomen. Eyndelijck ſeyt men deſe Raedt in ordre te weſen, ſoo wanneer daer een ordinaris Opper- en Onderhooft vergadert zijn.

De veertigen in 't crimineel.

De veertigen in criminele ſaecken, plachten mede te oordeelen voor de verkieſinge van de oude en nieuwe Raedt van veertigen, alle civile ſaken. Sy heeft, geduerende de tijdt van acht maenden, de ſelfde Hoofden die geweeſt zijn in de twee andere Raden van veertigen. Maer deſe zijn van eere wegen gekleet in 't violet, en gaen in 't Collegie; en drie van de groote Raedtsheeren, genoemt de Raedtsheeren van abuys, komen in deſe Raedt van veertigen in haer plaets als Hoofden. Sy oordeelen de criminele ſaken, ſoo wel ter eerſter als ter laetſter audientie by appel. De Avogadors van 't gemeen brengen de ſelfde in als in haer eygen Raedt, defenderende de juſtitie tegens de miſdadigen, de welcke gedefendeert werden door de Advocaten van de gevangenen oft extraordinariſſe Advocaten. De Penſionariſſen, welcke oock acht nemen op het gouvernement van de Staet ter zee, pleyten in deſe Raedt tegens de crimineele; gelijck de Avogadors.

Het collegie van twaelf.

Het Collegie van twaelf, zijnde voor deſe van dertigh, daer nae van vijf-en-twintigh, oordeelt definitivelijck tot de ſomma van 300 ducaten en daer onder, ſoo wel in ſaken van buyten als binnen Venetien.

De vijf van vrede.

De vijf van vrede, zijn Rechters over alle de gene die ſich ſlaen, quetſen, oft verongelijcken, 't zy in wat ſaken het ſoude mogen weſen: ſoo dat men haer noemt de Heeren van de vrede; mits ſy alle verſchillen nederleggen, en vrede veroorſaken.

De oude juſtitie.

De oude juſtitie wijſen de proceſſen van de gene die daer verſoecken eenigh loon, vergeldinge oft recompenſe, 't zy in wat manier het ſoude mogen weſen. Sy ſtraffen die haer behelpen met valſch gewicht oft mate, ſtellende prijs op de vruchten en diergelijcke ſaken. De kinderen, die haer begeven in dienſt van eenigh meeſter, oft voorwaerde met haer maken, worden in dit offici ingeſchreven. Alle konſten en ambachten zijn dit offici onderworpen. Men appelleert van deſe Rechters aen de Cathaveri oft aen de Auditeurs, volgens de ſaken.

De nieuwe juſtitie.

De nieuwe juſtitie heeft de laſt over de herbergen, lettende dat de wijnen niet verdorven oft toegemaeckt en zijn, hebben mede het opſicht over de Magaſijnen met macht om te ſtraffen.

Conſuls van de kooplieden.

De Conſuls van de kooplieden nemen kenniſſe van al 't gene de koophandel en koopmanſchap is betreffende, procederende ſommierlijck.

Surconſuls.

De Surconſuls nemen acht op de falieringen en onderpanden van de kooplieden. Geven verſekeringe aen die gene die het toebehoort van niet gevangen te worden, doende verkoopen de goederen van de vluchtigen, om de crediteuren te voldoen.

Seven Wijſen.

De ſeven Wijſen regeeren het offici van de nieuwe juſtitie, van het welcke men tot haer appelleert. Sijn geſtelt over de gene die vreemdelingen logeeren en kamers verhuuren, en geven haer permiſſie om ſulcks te doen.

De Heeren over de civile ſaken by nacht.

De Heeren over de civile ſaken by nacht, zijn geſtelt over ſaken die noch t'eenemael crimineel noch civil en zijn, zijn executeurs van de ſententien van 't Hof van de vreemdelingen, in materie van huyshuur, en ſententien gegeven van buyten.

De Heeren over het crimineel by nacht.

De Heeren over het crimineel by nacht, zijn geſtelt om de ſtadt by nacht te bewaren van vuur, doodtſlagh, rovery, en diergelijcke ſaken meer. Hebben autoriteyt van met de doodt te ſtraffen, met het tuſſchen-komen van de veertigen, en ſomwijlen van 't hof van eygendom. Oordeelen de dieven, ſtraffen die meer als een vrouw hebben, en de vrouwen die meer als een man hebben, oock de maeghden-ſchenders, en die dieven op-houden, oft geſtolen goederen zijn koopende, 't en zy ſulcks mocht geſchieden buyten haer weten. Sy hebben autoriteyt over de Ioden die haer vermengen oft te doen hebben met Chriſtelijcke vrouwen, ſtraffen de Medicijnmeeſters die de wonden van de gequetſten verſwijgen ofte niet aenbrengen.

Is 't ſake dat wy begeeren te conſidereren, beneffens deſe Magiſtraten, het onderſcheyt van alle perſoonen ſoo van Venetien als haer reſſort particulier, aen 't welck de geheele regeeringe beſtaet,

beſtaet, ſullen wy bevinden die verdeelt te zijn in edellieden en burgers.

Den Adel heeft een abſolute en ſouveraine macht, waer aen het gemeene volck in 't minſte niet en participeert, en werdt verdeelt in Caſates oft familien, oude en nieuwe: de oude familien floreerden al in 't beginſel van de fundatie van Venetien, en zijn gekomen tot een kleyn getal door 't verſterven van de reſt, welke t'eenemael uytgebluſt is. En haer naemen zijn deſe, Badoer, Belegno, Bragadin, Barrozzi oft Barrocci, Bolani, Bembo, Contarini, Cornaro, oft Corner, Dandolo, Gradenigo, Memo, Michiel, Morozini, Querino, Salamon, Sanuto, Sagredo, Soranzo, Tiepolo, Zane, Zeno, Zarzi, en Zuſtignan, oft Giuſtinian.

De nieuwe familien, onder de welcke eenige mede ſeer oud zijn, hebben haer edeldom door meriten, treffelijcke dienſten, oft gunſt, volgens de occaſien en nootwendigheden der Republijk; en haer namen zijn Alberti, Avanzago, Avogaro, Aldobrandino, Anguſciola, Avonal, Andegamero.

Barbarigo, Balbi, Baſeio, Baſadonna, Barbaro, Barbo, Battaglia oft Battaja, Benedetti oft Benetti, Bernardo, Briani, Boldu, Bon, Bondomier, Baſſo, Benzon, Bentivoglio, Buencompagno.

Cabriel, Capello, Calerghi, Cigogna, Cernovichi, Coco, Celſi, Coppo, Caotorta, Collalto, Civran, Coſſazza, Cibo, Calbo, Carrer, Condulmier, Cavalli, Caval, Caravello, Contrario.

Delfin, Diedo, Duodo, Donado, Da Mula, Da Riva, Da Moſto, Da Mezo, Dalla Rovere, Da Ponte, De i Roſſi, Daleze.

Erizzo, Emo, Eſte.

Falier, Faſcarini, Foſcari, Foſcolo, Ferro, Fradello, Farneſe, Filiberto.

Grimani, Girardo, Gonzaga, Garzoni, Grizoni, Gritti, Ghiſi, Guoro, Giego, Giuſto oft Zuſto, Giulian oft Zulian.

Lucemburgo, Lipomano, Lombardo, Loredan, Lolin, Lando, Longo, Lion.

Minotto, Minio, Marcello, Marin, Magno, Manoletto, Malateſta, Malipiero, Muazzo oft Mudazzo, Miani, Mocenigo, Megli, Moro, Molin, Martinengo, Matoni, Moſſuola, Monte, Medici, Mengiani.

Navagier, Nani, Nadal.

Orio.

Premarino, Palavicin, Paſqualigo, Puzzamano, Paruta, Peretti, Priuli, Polani, Petaro, Piſani, Pio.

Rimondo, Ruzini, Renier, Riario.

Savorgnan, Semitecolo, Spatafora, Sarian, Sfondrato.

Tajapietra, Treviſan, Tron.

Vendramin, Valareſſo, Vizzamano, Valiero, Vittari, Venier, Viaro, Zancarolo.

Doch vele van deſe nieuwe familien en hebben haer woonplaetſen niet binnen Venetien, gelijck die van Gonzague, Farneſe, en la Rovere, welcke beſitten de Hertoghdommen van Mantoua, van Parma, en Urbin, en benevens deſe zijnder noch andere, gelijck Collalto, Martinengo, Aldobrandin, Bentivoglio, Cibo, Roſſi, met eenige andere, zijnde onderdanen van de Republijck oft van eenige andere Princen. Alle de gene die de tytel hebben van Venetiaenſche Edellieden, hebben de privilegie van te mogen komen in den grooten Raedt, ſoo wanneer ſy ſich bevinden binnen Venetien. De Edellieden genoemt Candiots hebben mede de privilegie van genoemt te worden Venetiaenſche Edellieden, ten eynde datſe de Republijck ſouden getrouw zijn. Eyndelijck ſoo zijnder altijdt eenige partyſchappen en factien tuſſchen de oude en nieuwe familien, aengeſien de oude ſich laten voorſtaen datſe eenige avantagien behooren te hebben boven de nieuwe; daer en tegens de nieuwe, als zijnde in grooter getal, en dieswegen machtiger, laten ſich van haer zijde mede niet minder voorſtaen; ſoo dat yder van deſe factie doorgaens met de uyterſte yver beſich is, om een Hertogh te mogen bekomen van haer zijde, en ſich boven de andere te bemachtigen. Vorders alle jonge Edellieden, zijnde over de twintigh jaren, gaen nae de Advocaten van 't gemeen, vergeſelſchapt met haer vader, oft moeder ſoo de vader overleden is, oft allernaeſte vrienden, ſoo ſy alle beyde overleden zijn, betoonende door twee getuygen luyden met eeren dat ſy zijn natuurlijcke en legitime kinderen van die ouders, van de welcke ſy ſich ſeggen kinderen te zijn; en de getuygen ſweeren ſulcks waer en kennelijck te zijn, ſoo wel aen haer gebuuren als aen haer ſelfs: mede de vader, moeder, oft bloedtvrient ſweert dat de perſoon twintigh jaren gepaſſeert is. Na dat als dan de Greffier oft Secretaris van die Magiſtraet het ſelfde heeft beſchreven, wachten de Edellieden tot den 4 van December, op welcke tijdt men in een vat doet alle de namen van de gene die 't recht van edeldom noch niet en hebben, en geen 25 jaren oudt zijn. Dit vat wordt gebracht voor den Prins en ſijn Raedtsheeren, met een ander daer beneffens, in 't welcke ſoo veel ballekens zijn, als in 't andere naemen van de jongelingen en onder deſe ballekens is het vijfdendeel van gout, de reſteerende zijn van ſilver, dit gedaen zijnde, treckt de Prins uyt het eerſte vat een briefjen voerende den naem van een van deſe jongelingen, en uyt het ander een balleken; indien 't ſelfde dan van gout is, ſoo heeft de jongeling, wiens naem op 't briefjen geſchreven ſtaet, het recht en publijcke autoriteyt van edeldom, en vermach te komen in den grooten Raedt; maer indien den Hertogh een ſilveren balleken treckt, ſoo moet hy verwachten de lootingen van 't toekomende jaer, 't en waer hy alsdan over de 25 jaren oudt was. En op deſe maniere verkrijght het vijfdendeel van de jongelingen oudt zijnde 20 jaren, door lotingen alle jaren het recht en privilegie van te mogen komen in den grootenRaet, en haer ſtemmen aldaer te geven.

Is 't ſake dat de vader oft grootvader van eenigh Edelman, dit recht van te komen en haer ſtem te geven in de groote Raedt, niet geoeffent oft gebruyckt en hebben, en haer naemen in de boecken van de Advocaten van 't gemeen niet geſchreven zijn, ſoo neemt de Magiſtraet oock

geen

geen kenniſſe van ſulcke Edellieden ; en op dat niemant door bedrogh ſich in 't getal van de Edelen ſoude invoegen ; maer alleenlijck op 't rapport van de Advocaten in de Raedt van veertigen, en 't aenbrengen van de getuygen, neffens eenige andere blijckelijcke kenniſſe , ſoo delibereren de veertigen oft men haer ſal aennemen in 't getal van de Edelen oft niet. Mede op dat dit oordeel niet gehaſardeert en werde door eenigh onverlaet oft onbeſchaemt menſch , is 'er goet gevonden , indien iemant begeert , dat de Rechters kenniſſe ſullen nemen van ſijn edeldom , dat hy eerſtelijck en voor al conſignere in handen van deſe Magiſtraet de ſomma van 500 goude kroonen , welcke , indien hy gecondamneert is , geconfiſqueert werden ten profijte van de gemeene ſchatkiſt. En op deſe manier wert'er voorgekomen dat niemant kome te bekleeden de qualiteyt van Venetiaens Edelman , 't en zy hy waerlijck ſulcks werdt bevonden.

Het volck. De ordre van 't volck is verdeelt in twee deelen , in burgers, zijnde eerlijcke lieden, voortgekomen van eerlijcke en treffelijcke ouders, welcke daer geleeft hebben met meerder luyſter en reputatie als andere , en deſe ſijn in achtinge ; daer beneffens in gemeen peupel oft volck, welke ſijn ambachts- en arbeyts-lieden die ſich oeffenen, en de koſt winnen met arbeyden en andere verachte en kleyne ſaken.

De eerſte werden geemployeert by alle ſoorten van Magiſtraten , exercerende het ampt van Secretariſſen , 't welck den Adel niet begeert te bedienen , ſoo dat mede alle de ſecreten van de Republijck en papieren van de Cancellery onder haer handen zijn beruſtende. Sy komen in den Raedt , vergeſelſchappen de Ambaſſadeurs, hebben kenniſſe van de gewichtighſte ſaken van de Republijck , gaen met de tytel van Reſidenten , doch in ſchijn als Ambaſſadeurs , naer Napels, Milan , Florence, en andere plaetſen meer , ja ſelfs , naer Princen , en Koningen , en dat van wegen extraordinare ſaken. Sy hebben daer beneffens tot hooft den grooten Cancelier, de welcke repreſenteert een groote en beſondere Majeſteyt , ſoo wel in de eer die men hem geeft , als in ſijn Magnificentie, manier , fatſoen, couleur van kleeden , als mede in ſijn uytvaert en begraeffeniſſe. Sy hebben mede eenige Kaſteleynſchappen , als onder andere dat van Creme , gouverneren met het bewint van een ongelooffelijcke ſomme gelts en rijckdommen de groote ſcholen, van de welcke , niet tegenſtaende de Edellieden daer inkomen , ſy nochtans niet vermogen gemaeckt te werden opperſte Gardiaens. Wel is waer , op dat men de ſcholen oft compagnien ſoude onderhouden in haer devoir , en op dat de gene dieſe gouverneren niet ſchadelijck ſouden weſen aen de Republijck oft edeldom, heeft men haer onderworpen den Raedt van tienen, ſonder wiens toelatinge ſy niet en vermogen buyten tijdts te verſamelen oft eenige ſaken te veranderen.

Eyndelijck deſe Gouverneurs van de ſcholen worden gekoren beneffens twaelf aſſiſtenten in 't generale Capittel van alle ſcholen, welcke yder in 't beſonder noch heeft haer Hoofden oft Gouverneurs , behalven het groote Capittel dat bynae ſchijnt te weſen de groote Raedt van de Republijck. De burgers hebben daer beneffens noch in eenige andere ſaken meer 't ſelve recht dat de Edellieden toekomt , als onder andere in de deelinge van goederen , in 't gebruyck van tabbaerden en kleeden, in de feeſten, in de ſcholen, en hanteringe van de gemeene plaetſen , alwaerſe hebben tot medemackers de Edellieden , ja ſelfs de Senateurs; ſoo dat ſy, haer bevindende den Adel ſoo na te komen , ſich laten voorſtaen te genieten deel aen 't gouvernement , en zijn dieshalven vry, en niet ſubject.

Aengaende het gemeen peupel oft volck, heeft haer groote Capiteyn , wiens laſt blijft geduurende ſijn leven , en werdt gekoren door ballotteringe in den Raedt van tienen , is gekleet met een magnifijckelijck kleet dat niemant anders vermach te dragen , komt tot deſe eer met trappen en allenskens , ſoo dat de voornaemſte onder haer daer toe aſpireren ; hy heeft ſijn Admiralen ter zee , die van gelijcken , als hy, gekoren werden in den Raedt van tienen en treffelijck gekleet zijn ; beneffens andere Officieren van minder qualiteyt. Alle de gene die tot Venetien behuyſt zijn , hebben haer ſtemmen in yder parochye in 't verkieſen van de prevooſt van de kercke, welcke ſy noemen Piovano, en werdt door de Patriarch beveſtight.

Onderdanen. Behalven de natuurlijcke onderdanen van Venetien en haer reſort , zijnder noch twee andere ſoorten , waer van een deel ſich vrywilligh heeft begeven onder 't gebiedt van de Seigneurie , en het ander deel hebbenſe door de wapenen daer toe gebracht , die mede genieten de privilegien en vryheden gelijck als de andere , gelijck het ſelfde konnen betuygen de meeſte ſteden van Iſtria , Dalmatia en 't vaſte landt , mede bykans geheel Friul , Belluno , en Vicenza , welcke, om datſe haer vrywillighlijck hebben begeven onder haer gebiedt , zijn genietende groote privilegien , gelijck onder andere datſe vermogen te hebben Vicariſſen , Rechters ſoo wel in 't crimineel als civil, dewelcke ſy noemen Alle-Ragioni, en Al-Maleficio , en worden gekoren uyt haer burgerye ; ſoo dat deſe officien niet mogen bedient werden van de Venetiaenſche Edelen, maer van de geleerde der ſteden , het gebiedt van de Seigneurie onderworpen , aen wien ſy grootelijcks van noode zijn. Dat meer is , veel van de Edelen der onderworpen ſteden , wegens haer meriten en dienſten gedaen aen de Republijck , zijn geſtelt geweeſt, neffens alle haer nakomelingen, onder 't getal van de Venetiaenſche Edellieden Daer-en-boven regeert haer de Republijck volgens de vryheden van yder ſtadt, van de welcke ſy de voornaemſte bedieningen hebben , als in 't gouvernement van de kaſteelen , valeyen en diergelijcke meer , dat gegeven wert aen de Edelen der ſelfde ſteden door ballotteringe, daer uyt geſloten zijnde de Venetiaenſche Edellieden ; mede de Heeren en Cavaliers van deſe Staet bedienen de officien van Colonels , Ritmeeſters en Overſten van de ruytery ; en uyt de gemeene Adel kieſt men Capiteynen, Vaendragers en andere voorname Officieren van 't voetvolk, zijnde onder-

onderhouden en betaelt ſoo wel ten tijde van vrede als in den oorlogh.

Religie.

Grieckſche en Latijnſche Chriſtenen.

Daer zijn in den Venetiaenſchen Staet, behalven de Latijnſche Chriſtenen, oft Roomſche Catholijcken, die 't meeſte getal wel maken van de inwoonders, veel Grieckſche Chriſtenen in verſcheyde eylanden, celebreren en doen alle ceremonien op haer manier, ja ſelfs hebbenſe een kerck binnen Venetien. Men vindt 'er oock menighte van Ioden, die ſich verſamelen in haer Synagogen; aengaende de Turcken, Perſianen, Armenianen, en andere meer, hebben vrye commercien binnen de ſtadt, maer geen exercitie van religie.

Ioden.

Geeſtelijcken Staet.

De Venetianen hebben in haren Staet twee Patriarchen en vier Aertzbiſſchoppen. De Patriarchen zijn die van Venetien, welcke beſit de plaets van den Patriarch van Grado, en de Patriarch van Aquilee: de Aertzbiſſchoppen zijn die van Spalato, Zara, Corfou, en die van Candie.

De Patriarch van Venetien, gekoren in 't jaer 1450, door den Paus Eugenius IV, had in 't eerſte maer de tytel van Biſſchop van Olivola; daer na de tytel van Biſſchop over de dooden, om dat hy was genietende eenige inkomſten der tiende van de dooden; eyndelijck kreegh hy den tytel van Biſſchop Caſtillan, om dat hy ſijn ſtoel hadde in S. Pieter di Caſtello, alwaer die van den Patriarch tegenwoordigh noch is. Maer na de verwoeſtinge van Grado, waer door Venetien geweldigh aenwies, is het Patriarchſchap van Grado getranſporteert tot Venetien. De Biſſchoppen, deſe Patriarch onderworpen, zijn die van Chioza oft Chioggia, Torcello, en die van Caorle.

De Patriarch van Aquilee, reſiderende in de ſtadt van Udine, is geſtelt over de Biſſchoppen van Padoua, Verona, Vicenza, Treviſe, Concorde (oneygentlijck en verkeert genomen voor Concorde van Lombardien, welck onderworpen is den Hertogh van Mirandole, en dit is gelegen in 't landtſchap van Treviſane, onderdanigh de Venetianen) over Feltro, Belluno, Petin, Ceneda, Pola, Parenzo, Capo de Iſtria, en Cité Nuova, en noch over die van Come en Trieſte, waer van d'een gelegen is in den Milaenſchen Staet, en d'ander in de contreyen van Iſtria, onderdanigh de Aertzhertogh van Ooſtenrijck, en over de Biſſchoppen van Trente en Mantoua, die men mede rekent onder deſen Patriarch.

De Aertzbiſſchop van Spalato oft Spalatro, Primaet van Dalmatie en Croacie, heeft onder hem de Biſſchoppen van Nona, Leſina, oft Faro, Trau, Tina, Sebenico, en Almiſſa, behalven die van Segne in Croacien, gelegen in de landen van den Aertzhertogh van Ooſtenrijck, en mede die van Scardone in Dalmatien, zijnde onder de Turck.

De Aertzbiſſchop van Zare heeft onder hem de Biſſchoppen van Arbe, Veglia, en Oſſero.

De Aertzbiſſchop van Corfou heeft tot zijn Vicariſſen de Biſſchoppen van Cefalonie en Zante; en de Aertzbiſſchop van Candie reſiderende in 't eylant en ſtadt van den ſelfden naem, heeft onder hem de Biſſchoppen van Canea, Rettimo, Sittia, en Hiera Pietra, behalven die van Cheroneſo, Millipotamo, Archadia, en Sichimo, aen de welcke dat men byvoeght die van Budua, eertijdts onderworpen aen de Aertzbiſſchop van Antivari: en die van Cattaro, Vicaris van den Aertzbiſſchop van Bari in Pouille, en die van Curzola, geſtelt door ſommige onder den Aertzbiſſchop van Ragouſe.

Het Landtſchap onder

B E R G A M O.

Bepalingen. BERGAMASC ſtreckt ſich in 't noorden aen de Valteline; in 't weſten aen de Milanoiſen, in 't zuyden aen de ſelfde Milanoiſen en aen 't Cremaſc, en 't Cremonois; en in 't ooſten aen 't Breſſan. Zijn langte is ontrent 50 mijlen, maer de breette is ſeer ongelijck doch aenmercklijck in 't noorden, en ſeer eng in 't zuyden, daer 't ſich ſtreckt naer Bergamo.

Steden. De voornaemſte ſtadt van dit landt is Bergame, by de Ouden genoemt *Bergomum*, en by de Italianen Bergamo, zijnde gelegen in 't hangen van een bergh, niet verre van de rivier Serio; heeft twee redelijcke voor-ſteden, leggende aen de voet des berghs, en bevat ſonder deſen drie mijlen in den ommegang. Is mede wel verſterckt met negen bolwercken, en een ſeer ſterck kaſteel, genoemt *la Capella*, gelegen op een voordeelige plaets, ridderlijck gebiedende over de geheele ſtadt. Dicht by de plaets ſiet men de kercke van S Maria, met een graft van marmerſteen, toegeeygent aen Bartholomæus Capolian, Capiteyn van de Venetianen, met noch verſcheyde heerlijcke graven van meer andere Heeren: men ſeydt dat in den Dom ſouden bewaert worden wel 25 lichamen van verſtorven Heyligen. De kercke van de Predikers is waert om te ſien, wegens veel treffelijcke beelden van hout, ſchijnende oft ſy geſchildert waren: en van wegen de Librarye, is een van de voornaemſte van geheel Europa, opgericht met groote koſten van Alexander Martinengo Heer van Malpaga. Deſe ſtadt heeft haer vrywillighlijck begeven onder de Venetianen, in 't jaer 1408.

De andere voornaemſte ſteden, zijn *Martinengo*, gepeupleert met ontrent drie duyſent zielen: *Romano*, een ſtadt van groote negotie, en van gelijcke bevolckt, met *Cluſon*, dicht aen de Valteline.

Valeyen. Dit landt heeft mede ſes voorname Valeyen, die ſy noemen Val Seriana, Brembana, de S. Martin, de Calepio, de Chiuſontio, en Manca, in de welcke men vint meerder dan twee hondert bewoonde plaetſen.

De Valey *Seriana*, de reſidentie ofte verblijfplaets van de partyen der oude Becuni van Ptolemeus, heeft tegenwoordigh ſijn naem van de rivier van Serio, welcke haer bevochtight. *Brembana* heeft die naem om dat het gelegen is dicht by den oever, recht tegen over Brembo; en yder van deſe Valeyen is dertigh mijlen lang. De Valey S. Martin is vijftien mijlen lang. Die van *Calepio*, *Chiuſontio* en *Manca* ſtrecken ſich niet ſoo ver in de langte. De voornaemſte plaets van alle deſe Valeyen is *Calepio*, welcke de naem geeft aen haer valley: d'andere voornaemſte plaetſen zijn *Luer*, gelegen in de valley van Chiuſontio, en *Vertua*, alwaer gemaeckt worden vele ſchoone en treffelijcke lakenen.

Eyndelijck, in dit landtſchap worden getelt twee hondert ſes-en-dertigh, ſoo geſloten als opene, plaetſen. *'t Getal van de plaetſen.*

De lucht van dit landt is ſeer ſubtijl, en aengaende haer landen, zijn verſcheyden; 't gene ſich is ſtreckende na 't ooſten is effen en vruchtbaer; daer en tegens dat ſich ſtreckt naer 't noorden, is oneffen, kout, en brengt weynigh voort; men ſeyt dat het wel ſoude hebben veertigh mijlen bergen, en maer twaelf mijlen effen landt, 't welcke doorgaens veroorſaeckt dierte van koren; doch d'overvloet van wijn in veel plaetſen is ſoo groot, dat het gebreck van koren daer door by de burgers werdt vergeleken. Ja dat meer is, daer zijn veel valeyen, die, behalven de goede wijn, mede voort-brengen ſchoone oly, en verſcheyde ſoorten van vruchten, onder andere, menighte van kaſtanien. Doch de valeyen die onbequaem zijn tot koorn en wijn, voeden menighte van beeſten. *De qualiteyt van de lucht en de landen.* *Koorn en vruchten.* *Beeſten.*

Dit landt heeft oock menighte van yſer-mijnen, en ſteenen, bequaem om meulenſteenen te maken, als van gelijcke marmorſteen, voornamentlijk in de valeyen van Scalve en Brembana. *Mynen en ſteenen.*

De Bergamaſkers zijn ſeer civil, goet van begrijp, bequaem en genegen tot de koophandel en geleertheyt, in het welcke ſy ſoo geoeffent zijn, datſe geen uytheemſche Medecijns, nochte Rechtsgeleerden, Procureuren, ofte Notariſſen als Grammatiſten van noode en hebben, aengeſien die ſelfde genoegh onder haer gevonden worden in groot getal, en ſeer treffelijck in alle faculteyten. Doch haer tael is t'eenemael plomp en grof; in voegen, ſoo wanneer de Saniſſen de ſelfde in de comedie ſpreecken, ſy ſeer lichtelick alle andere Italianen konnen doen lachen. *Manieren en inclinatien.*

Sy hebben ſeer goede wol, van welcke datſe verſcheyde ſlagh van tapiſſeryen maken, die ſy noemen Spalliere, en worden oock dies wegen van ons genoemt Eſpalieres; hebben mede verſcheyde ſoorten van lakenen, die ſy vervoeren, een deel in Lombardyen, Duytſlant en Conſtantinopolen; als van gelijcke kaſtanien, vleeſch, boter, kaes, hout-kool, yſer en ſtael-mynen, meule-ſteenen en marmorſteen, daer ſy met het boven-genoemde van genieten bykans een Milioen en driehondert duyſent ducaten jaerlijcks. Eyndelijck, ſy traficqueeren en winnen aen alle kanten, gelijck als de Genevoiſen, doch met minder gevaer hebben op Sint Bartholomeus dagh in een van de voorſteden van Bargamo, een jaer-marckt, alwaer dat ſich laten vinden allerhande kooplieden, Italianen, Hooghduytſchen, Griſons en Switſers. Men houdt oock tot Roma- *Rijckdommen en handel.*

TERRITORIO
DI
BERGAMO
PARTE DEL GRISONI
PARTE DELLO STATO DI MILANO
PARTE DEL CREMASCO
PARTE DEL CREMONESE
PARTE DEL BRESCIANO
Parte della Sep tentrio
Val Telina
Lago di Como
Lago de Iseo
Bergamo
Chiera d'Adda
Crema
Val de S. Martino
Val de Vorniga
Val dell' Olmo
Brembana
Valle Brembana
Val Seriana
Val Caualina
Scala di miglia cinque
Meridies
Occidens
Oriens
Sebinus

no, driemael in de weeck, een koornmarckt, waer van, in manier van ſpreken, 't geheele Bergamaſc ſich is voedende, aengeſien de nabuurige landen haer kooren doorgaens derwaerts brengen, als onder andere de Milaneſen, Cremoneſen, Lodeſan, en die van Chiara-d'Adde, niet tegenſtaende dat de Spanjaerts de paſſagien met wacht beſetten.

Sterckten, zielen en guarniſoen.

Het geheel Bergamaſc begrijpt in ſich ontrent tachtentigh duyſent zielen, van de welcke Bergamo ſoude konnen uytleveren 4000 ſoldaten, en de reſt van Bergamaſc 12000. In Bergamo is ordinaris een guarniſoen van 300 mannen.

Gouvernement, Magiſtraten.

De Venetianen houden doorgaens tot Bergamo een Podeſta met een Capiteyn, welcke ſy geven dertigh dukaten 's maents, en blijven ſeſtien maenden in bedieninge; een Camerlengo, aen wien ſy geven acht ducaten en acht grooten 's maents, en blijft dertigh maenden in bedieninge, hebben mede een Caſtelleyn in la Cappella voor vijftigh ducaten 's maents, blyvende ſeſtien maenden in bedieninge, met een Podeſta tot Cluſono, gekoren door de Bergamaſkers, voor vijftigh ducaten 's maents, blyvende ſeſtien maenden in bedieninge: een Proveditor tot Martinengo voor negentien ducaten 's maents, blyvende twee-en-dertigh maenden in bedieninge; mede een Podeſta en Proveditor tot Roman voor de ſelfde gagie en tijdt, welcke al te ſamen zijn Venetiaenſche Edellieden. Voorders, de ſtadt van Bergamo heeft haer byſondere jurisdictie, alwaer dat ſy Edelen van haer ſtadt ſendt.

BRESSAN.

Landt-palen.

BRESSAN is in het noorden bepaelt met een gedeelte van het Graeffchap van Tirol; en met de Valteline; in 't weften met dè felfde Valteline en het Bergamafc, gefcheyden door de rivier Oglio, van het meir Iſeo; en 't zuyden met die van Cremona en Mantoua, gefcheyden door de felfde rivier, en in 't ooften met het Trentin, Veronois, en het meir van Garde.

Langte en breette.

Het is hondert mijlen lang, gereeckent van Moſo, 't welck leydt ontrent vijftien mijlen van Mantoua, tot aen Dialengo, gelegen in 't ooften van 't Val Camonica, en vijftigh mijlen breet, gereeckent van Limon, dicht aen het meir de Garde, tot aen de Sterckte van Orzi Nuovi.

De ſtadt van Breſſe.

Deſes landts voornaemſte ſtadt is *Breſſe*, van de Ouden genoemt *Brixia*, en van de Italianen *Breſcia* ofte *Breſſa*, gelegen in een vlackte, dicht aen de voet van eenige berghskens, wordt doorſtroomt van een kleyn rivierken, genoemt Garza, dat de burgers in 't uytloopen van de ſtadt herwaerts en derwaerts door het landt weten te leyden, om 't ſelfde te bevochtigen; en is gefortificeert met ſtercke bolwercken, groote grafften van dertien voeten breet; en is bykans vierkant, doch langer als breeder, hebbenſe vijf poorten, en drie mijlen in den omvang, ſoo wanneer menſe alleenigh neemt, anderſins met het kaſteel daer by gerekent is het ontrent vier mijlen en twee hondert ſchreden groot, en gepeupleert met ontrent vijftigh duyſent zielen.

De voornaemſte gebouwen deſes ſtadts zijn, het paleys van de groote plaets, hebbende onder ſich ſchoone gaelderyen, met winckels van verlerhande koopmanſchappen; de toorn van Pallada met een ſeer groote klock; de Domkerck zijnde een ſtoel des Biſſchops, voerende mede de tytel van Hertogh, Marquis en Graef; deſe Dom is beroemt wegen een ſeker kruys, dat men daer ſiet van hemels-blaeuw couleur, wordt by haer genoemt Oriflamme, en gehouden voor 't ſelve, dat aen Conſtantinus verſcheen doen hy tegens Maxentius vocht.

Maer 't gene allermeeſt behagelijck is aen de oogen van de Cavaliers, is het kaſteel, geacht voor een van de voornaemſte van geheel Italien, commanderende over de ſtadt, welck kaſteel de ſtadt als een halve maen omvangt; en kan van geene plaetſen beſchoten werden. Aen de zijde van de ſtadt in de ſteenrotſen is een groote en diepe gracht, met drie groote bolwercken. Van buyten isſe vol ſteyle en diepe plaetſen, en gedefendeert met eenige kleynder bolwercken. De eerſte fortificatie wordt gevolght van de tweede, omringt met grachten, toorens en muuren; daer na volgen noch twee andere Sterckten, zijnde in de hooghte, opgaende als trappen, commanderende d'een over d'ander; en vervatten t'ſamen in den omvang ontrent een half mijl. Dicht aen 't kaſteel is een bergh; doch niet tegenſtaende de ſelfde is het daer op 't ſterckſte, ſoo van natuur als door konſt.

Dat meer is, het heeft een uytgang van achteren, door 't welck het geſecoureert kan worden, ſoo wanneer de ſtadt genomen ſoude mogen zijn. In dit kaſteel ſiet men mede een Arſenael, met menighte van grof geſchut, en allerhande ſoorten van wapenen; een treffelijcke paerdeſtal, wel voor drie hondert paerden; vier bornputten, waer van dat yder waters genoegh heeft voor een geheel jaer. De ſtadt begaf ſich vrywillighlijck aen de Venetianen in 't jaer 1426, na dat ſy een lange tijdt onderdanigh was geweeſt aen den Hertogh van Milan; en daer nae in 't jaer 1509 aen Louys de XII, Koninck van Vranckrijck, eyndelijck heeftſe de Koninck van Vranckrijck François den Eerſten in 't jaer 1517 wederom gegeven aen de Venetianen.

Andere ſteden en plaetſen.

Deſe ſtadt begrijpt onder ſich vier hondert vijftigh plaetſen, waer van de voornaemſte is *Salo*; een ſtadt gelegen op het meir van Garde, bevolckt met wel acht duyſent zielen; communiceert haer naem aen alle de omleggende landen daer ontrent, geheeten *Riviera di Salo*, dat is te ſeggen, de oever van Salo, die ſich ſtreckt tot Prato di Fame, alwaer de Biſſchoppen van Trenten, Breſſa, en Verona ſich konnen de handen geven ſonder te gaen uyt haer Biſdommen.

De ſtadt *Benac* eertijdts gelegen aen het meir *Tuſculano*, alwaer 't ſelfde haer naem van heeft; en Aſola dicht aen de rivier Chieſe, een ſtadt en ſterckte, gebouwt door de Breſſaniers in 't jaer 1225, en gefortificeert door de Venetianen aen de grenſen van Mantoua; alwaer de Marquis Caſtillon van het huys van Gonzaga, beſit de ſeer ſtercke plaets van Caſtel Cifre, behoorende mede onder Breſſe; als mede *Orzi Nuovi*, een ſtadt en ſterckte, gelegen by *Oglio*, eertijdts genoemt S. George, en daer naer *Orzi Nuovi*, tot diſtinctie van *Orzi Vecchi*, dat daer dicht by leydt, en is ſeer ſterck gefortificeert, wegen de gebuurſchap van 't Cremonois en de Sterckte van Soncino, die veroorſaken dat ſy haer moeten verſekeren tegens de Spanjaerts; alſoo deſe fortereſſe maer een mijl is gelegen van de andere Sterckte, en alleenlijck geſepareert door de rivier die men lichtelijck kan doorgaen. Eyndelijck, deſe ſtadt heeft anderhalf mijl in den omgang, en wel ſeven bolwercken, behalven datſe omçingelt wort met een ſeer breede gracht vol water, en heeft meerder als drie duyſent en twee hondert inwoonders; en *Ponte Vigo*, ofte Ponte Vico, een ſtercke ſtadt, gelegen op de Oglio, achtien mijlen van Aſola, aen de grenſen van 't Cremonois. *Rocco d'Anfo* een kleyne plaets, maer ſterck, gelegen tuſſchen het geberghte van het meir van Idro, en de frontieren van Trenten.

In dit landt ſiet men oock de voornaemſte plaetſen van *Idro*, gelegen dicht aen 't meir,

TERRITORIO
di
BRESCIA
et di
CREMA
Occidens
Oriens
Meridies
Septentrio
PARTE DEL LODESANO.
PARTE DEL BERGAMASCO.
PARTE DE GRISONI
PARTE DEL CREMONESE
PARTE DEL MANTOANO.
PARTE DEL VERONESE.
PARTE DEL TRENTINO
Lodi
Chiera d'Adda.
Crema
Bergamo
Franza curta
Lago d'Iseo ol Sebinus.
Brescia
Campagna di M. Chiaro.
Val Tropia.
Val de Sabio.
Val de Leder
Val de Randena.
Lago di Garda
Benacus.
Scala di miglia undeci.
Apud Guiljelmum et Joannem Blaeu.

genoemt met de selfde naem: *Lona* ofte *Lonato* en Lonado, een plaets seer rijck en wel bewoont, gelegen dicht by Castillon delle Stivere: van gelijcke *Calvisano*, dicht aen de rivier Chiese. *Gavardo*, beroemt wegen haer goede wijnen, genaemt Vernazze: *Gambarra*, en *Quinzano*, dicht by d'Oglio en 't Cremonois: *Chiari* een seer aengename plaets, en wel bevolckt, leggende by d'Oglio; en *Roato*, een plaets, welcke meest is gepeupleert van geheel Bressan: *Ponteoglio*, gelegen dicht aen d'Oglio met een brugh dwers daer over: *Paluzzuolo*, wel bewoont, hebbende mede een brugh over de Oglio naer de grensen van 't Bergamasc. *Iseo*, dicht aen 't meir genaemt met de selfde naem: *Montechiaro*, vermaert wegens hare destructie van den Keyser Frederick de Tweede, daer na van den Graef van Vlaenderen in sijn doortocht met Karel, Koninck van Sicilien in 't jaer 1266, doch is naderhandt herstelt in een seer goeden staet. *Desenzano*, dicht aen het meir van Garde, en de grensen van 't Veronois en eenige andere.

Contreyen. Dit landt begrijpt onder sich noch eenige andere kleyne landekens, waerdigh dat mense verhaelt, als onder andere *Franza Curta*, ofte France Courte, welcke naem komt van de Françoisen, die aldaer haer woonplaets hebben gehadt nae de nederlaegh van de Lombarden, ofte nae dat Karel, broeder van Louys, Koning van Vranckrijck, Capriolo, een seer stercke plaets van Bressan, verwoestte, en in de plaetse bouwde de kerck van S. Denijs, noemende het landt daer rondom France Courte, wegens de onmogelijckheyt om de feest van S. Denijs in Vranckrijck te celebreren, dat hy hadde gesworen, vermidts hy vermeende aldaer minder resistentie te vinden als hy in der daedt bevont.

Valeyen. Daer zijn mede verscheyde valeyen, waer van de voornaemste zijn de valey van Camonica, die van Tropie, en van de Son.

De Valey, welcke sy noemen *Val Camonica*, ofte Camoniga, de verblijf-plaets van de oude volckeren *Camuni*, volgens 't schrijven van Strabo en Plinius, is vijftigh mijlen lang, gerekent van 't zuyden tot het noorden, en acht mijlen breet, en dit is soo 't sich op 't verste is uytstreckende. Het heeft sijn langte van 't zuyden naer 't noorden tusschen een hoogh geberghte, hebbende in 't midden een pleyn ofte vlackte, en dese Valey deelt sich in 't noorder-eyndt in twee deelen, waer van 't een sich streckt naer 't Graefschap van Tirol, en het ander paelt sich aen de Valteline, alwaer de selfde Valey gescheyden is door een seer hooge bergh, in de welcke, niet tegenstaende sijn hooghte, noch eenige bequame wegen werden gevonden, waer van de allerbeste is, soo 's winters als somers, die van den bergh Auriga, de welcke sy noemen Zapelli d'Auriga. De rivier d'Oglio, loopende door dese Valey, en hebbende eenige kleyne rivierkens van beyde zijden, eyndight sich in 't meir van Iseo, op de uyterste grensen in 't zuyden der selve Valey.

Haer voornaemste plaetsen zijn, *Bren* ofte Breno; residentie van de Gouverneur van de Valey; als van gelijcke *Civeda* ofte Cividal, *Pisogno*, *Edyolo* met het kasteel; en Ponte de Legno, Veza, Corteno, Mun, Malon Volpina, Lovero, Sali, en noch eenige andere plaetsen meer.

De Valey die sy noemen *Val de Tropia*, en by Boterus genaemt Trombia, beginnende ses mijlen van de stadt Bresse, is twintigh mijlen lang naer 't noorden, en op eenige plaetsen seer smal; en gelijkse omringt is van geberghten, soo wortse mede bevochtight van de rivier van Mela. Haer voornaemste plaets is genaemt *Cardone*, daer beneffens zijnder noch andere plaetsen meer, als *Cogoso*, *Lodrino*, *Carsina* gelegen op de Mela, met noch eenige andere.

De *Valey van de Son* streckt sich aen Tropia; en dicht by Poggio siet men een rivier, die aldaer sijn oorspronck heeft, hem verdeelende in twee deelen; waer van 't eene deel aen de slincker zijde van *Dialengo*, S. Bartholomeus, Armilo, en Chiusa loopt door dese Valey; en 't ander deel, aen de rechter zijde, loopt in de Oglio, welcke nederdaelt tot in de valey Camonica. Dese Valey, die haer deelt in verscheyde deelen, is ontrent twintig mijlen lang; en de riviere Chieso, die sijn oorsprong heeft van 't meir Iseo, besprengt die selfde de langhte van 10 mijlen, en doet verscheyde raderen omloopen, en yser-molens malen.

Meiren. Bressan vervat onder sich twee meiren, d'een is dat van *Iseo*, genoemt by de Ouden *Sebinus*, d'andere wordt genoemt *Idri* oft Idro; daer beneffens is daer noch het meir van *Garde*, toebehoorende aen de Veronoisen, op een van de oevers, op de welcke dit landt is gelegen.

Rivieren. Haer voornaemste rivieren zijn *Oglio*, eertijdts genaemt Ollius; *Mela* en *Chiese*, van de Latijnen genoemt *Clusium*, die sich streckt tot in de Oglio; mede de rivier van *Navilio*, Barbarano, Bornigo, Tusculano, Campione, op de welcke dat men vindt veel yser- en stael-moolens; daeren-boven zijnder noch de rivieren van *Broza*, de *Garza*, *Molono*, *Strone*, met verscheyde andere meer.

Lucht. Dit landt heeft een seer aengename en soete lucht, wel getempert na de zijde des oevers Salo, en 't meir van Garde, alwaer 't schijnt een geduurige lente te wesen. Het wordt besprengt van verscheyde wateren, waer van de inwoonders niet alleenig 't water van de rivier van Mele leyden en verdeelen in verscheyde stroomkens en beecken; maer daer-en-boven oock vele andere meer, soo datse door dese manieren haer drooge steenachtige en onvruchtbare landen weten te bedauwen; in voegen dat de selfde voortbrengen hoy en alderhande vruchten. Men siet alomme veel dijcken, en verheven plaetsen, gemaeckt met een groote wetenschap, en ongelooffelijcke kosten; om de wateren herwaerts en derwaerts te leyden; ja goten, d'een boven d'ander van een wonderlijcke hooghte: soo dat men te recht mach seggen en gelooven dat de rijckdommen van d'inwoonders alleenigh bestaen in dese wateren. Sy hebben mede verscheyde baden van warm water, dienstigh tot veel soorten van sieckten, waer van de voornaemste is die van Mipanello.

Het vervat in sich een groote en wijde spatie vruchtbaer landt, naer de zijde van 't meir Garde,

de, en die van Mantoua, alwaer 't ſoo ſchoon en vruchtbaer is, ſoo door natuur, als konſt van de inwoonders; dat het in deucht niet hoeft te wijcken de beſte landen van geheel Italien; aengeſien geen thuyn beter en wordt verdeelt, gebouwt nochte gemeſt als dit landt, waer van yder deel gedeſtineert wordt, 't een tot koorn, het ander tot wijngaert, vruchten, bloemen, en diergelijcke meer, nae de eygenſchap en bequaemheyt des ſelve. Men ſiet alom de heuvels vol wijngaerden, de valeyen en de platte landen getapiſeert van allerhande groente, vol gras, koorn, en vlas, 't welck in groote menighte voortkomt, en ſeer fijn. De rijckſte van 't landt bemoeyen ſich allermeeſt om 't ſelfde te bouwen, en in deſe goede en aengename ſtaet te onderhouden; ja dat meer is, op de bergen ſelfs planten ſy wijngaert en allerhande vruchten, ſoo dat 'er geen plaets ſoo onvruchtbaer wert gevonden, oft ſy maken die door konſt en arbeyt bequaem en vruchtbaer. Maer nae deſe zijde van Salo is 't op ſijn beſt, en allerbequaemſt; aengeſien het aldaer bevrijt is voor de noorde winden, wegen het geberghte. Het brengt mede voort ſchoone olyven, vijgen, citroenen, limoenen, granaden, orangie-appels, en andere vruchten meer.

Mynen. In dit landt worden mede gevonden menighte van mynen, inſonderheyt van yſer en koper, in de welcke het paſſeert en overtreft alle de landen van Italien. In de valeye van Tropia ſiet men dagelijcks meerder als drie hondert mannen wercken in de yſer-mynen, 't welcke ſy trecken in ſulcken menighte, dat ſy ten eynde van 't jaer uyt de ſelfde mynen bekomen meerder als vijf hondert en vijftigh duyſent ponden Breſſans gewicht raeuw yſer, 't welck ſy daer nae ſuyver ſmeden, en bequaem maken, 't een deel tot ſtael, en 't ander tot het gebruyck van huyſen, wapenen, inſtrumenten voor de landen, en diergelijke meer, hebbende daer toe wel 80 yſer-molens.

Steenen. In Breſſan wordt mede gevonden den ſteen Iaſpis, Albaſter-ſteen; mede de ſteen Parangon, die ſoo ſwart is als ebbenhout, en klaer, dat men ſich daer in ſpiegelt, wordt veel gebruyckt tot verçierſel in de rijckſte huyſen.

Viſſchen. De rivieren zijn vol van allerhande viſch, inſonderheyt van truyten, voorns en diergelijcke meer. Het meir van Garde brengt voort, behalven de truyten, ſeer ſchoone en delicate karpers, hebbende het vleeſch, over een komende met het gene van de truyten, doch veel ſoeter en aengenamer van ſmaeck, ſoo dat de Italianen de ſelfde achten boven alle andere viſch.

Manieren en inclinatien. De Breſſaniers zijn beleeft, verſtandigh, ſcherpſinnigh en bequaem om te practiſeren, en te maken ſterckten, bolwercken, mynen, en andere oorloghſche ſaken meer; laten 't goet, aen haer beweſen, niet ongeloont, beminnen de vrouwen, maer matelijck; hebben een rouwe grove ſpraeck gelijck die van Bergamo, zijn t'eenemael genegen tot de wapenen, en ongeveynſt, beſteden haer verſtant en vernuft niet om andere te bedriegen, maer om ſelfs niet bedrogen te worden. Haer vrouwen zijn ſchoon, goede huyshouſters, en ſpinnen ſeer fijn gaern; doch zijn vry in 't ſpreken, noemende alle dingh by ſijn naem.

Sy occuperen ſich voornamentlijck in de lantbouwery, weven, en maken veel, ſoo linne als wolle lakenen; mede allerhande ſoorten van wapenen, en handelen met beeſten en andere ſaken meer.

Rijckdommen en handelingen. Sy genieten een groot profijt van haer linne laken, 't welck ſy ſeer fijn en in groote menighte maken: aengaende 't vlas, behalven het gene ſy voor haer behouden, verkoopenſe noch wel meerder als vijftigh duyſent ponden jaerlijcks aen de vreemdelingen, Breſſans gewicht. Trecken mede een goede ſomme gelts van de naelden dieſe maecken tot Salo, en van de wapenen die 't geheele landt door konſtigh werden gemaekt; inſonderheyt de ſinckroers van Breſſe houd men in groote achtinge.

Sy doen mede groot profijt met haer verkoopen van oranje-appelen, citroenen en andere vruchten meer, dieſe plucken op den oever van Salo, en voeren door 't geheele landt, als Lombardyen, Bolonge en Venetien. Dit landt geeft oock menighte van ſcharlaken voor die van Venetien en Conſtantinopolen; papier, kleyne kramery, ſtael, yſer, ſcheeren en meſſen, en diergelijcke waeren.

Sterckten en wapens. Dit landt is ſoo wel voorſien van allerhande ſoorten van wapenen, als eenigh landtſchap van geheel Italien: aengeſien dat men in een plaets, als tot Cardone ofte Gardone, in een dagh (als de noodt ſulcks was vereyſchende) ſoude konnen maken twee hondert roers, niet tegenſtaende yder roer, eer 't gemaeckt kan zijn, meerder als door tien handen moet paſſeeren: en in de ſtadt van Breſſe zijn meer als twee hondert winckels, werckende alleenigh in yſer; onder de welcke getelt worden op 't minſte wel 50 ſwaerdemakers winckels.

Zielen. De Venetianen maken ſtaet dat 'er in geheel Breſſan ſouden weſen ſeven of acht hondert duyſent zielen, behalven d'inwoonders van de ſtadt Breſſe, die mede ſeer veel zijn: alſoo men vermoet dat ſy alleenigh ſouden konnen uytleveren 12000 mannen, bequaem tot den oorlogh; en de reſterende plaetſen van Breſſan 6000; behalven noch 7000, woonende op d'oever van Salo.

Stercktен. Sy hebben 't kaſteel van Breſſe geacht als onwinnelijck, en van gelijcke de fortreſſen van Orzi Nuovi en Ponte Vigo, tot ſtut der Spanjaerden tegens de Milanoiſen en Cremonoiſen; en 't kaſteel van Aſola tegens die van Mantoua, Rocca d'Anfo tegens die van Trenten; en dan noch eenige andere kaſteelen en paſſagien meer, tegens Tirol en de Valteline.

Beſettinge. Deſe ſtadts beſettinge beſtaet altijdt in vier compagnien voetvolck, yder compagnie van feſtigh koppen, behalven noch drie hondert muſquettiers, uytgeleſen volck; en de beſettinge van 't kaſteel, zijnde twee compagnien, uyt 't welcke de Gouverneur niet vermach te gaen geduurende ſijn bedieninge op pene van lijf-ſtraf. In Ponte Vigo leydt een compagnie voetvolck van vijftigh mannen, behalven hondert en vijftigh muſquettiers, uytgeleſen volck, neffens haer Capiteyn: in Rocca d'Anfo leydt oock een kleyne com-

compagnie; en ontrent vier hondert ſoldaten op den oever van Salo; een compagnie voetvolck neffens eenige andere ſoldaten tot Aſola; en vier compagnien in Orzi Nuovi.

Gouvernement. Magiſtraten.

De Seigneurie onderhoudt tot Breſſe een Podeſta: een Capiteyn ofte Gouverneur; een Caſteleyn; een Kamerling ofte ontfanger: en tot Salo een Pourvoyeur en Capiteyn: tot Aſola een Pourvoyeur: tot Orzi Nuovi mede een Pourvoyeur: tot Lona een Pourvoyeur: en een Caſteleyn tot Ponte Vigo: en alle deſe zijn Venetiaenſche Edellieden, blyvende ſeſtien maenden in bedieninge, behalven de laetſte, die 24 maenden blijft: hier beneffens is noch een Venetiaens Edelman tot Rocca d'Anfo, met de tytel van Proveditor en Caſteleyn, en deſe blijft 24 maenden in bedieninge.

Die van Breſſe hebben een byſondere privilegie, volgens 't welcke geen vreemdeling vermach te koopen eenigh landt in Breſſan, ja ſelfs geen Venetiaens Edelman; ſoo dat ſy haer landt alleenigh onder den anderen genieten.

De oever van Salo beſtaet in 36 wijcken ofte gemeenſchappen, welcke een Raedt formeeren, die alle voorvallende ſaken des oevers beſtieren.

't Heeft my goet gedacht hier by te voegen de verſen van Catullus wegen de gelegenheyt van de ſtadt van Breſſe:

Atqui non ſolum hunc ſe dicit cognitum habere
Brixia, Chinææ ſuppoſita ſpeculæ;
Flavus quam molli percurrit flumine Mela,
Brixia, Veronæ mater amata meæ:
O dulci jucunda viro, jucunda parenti
Salve; teque bona Iuppiter auctet ope.

In 't Paleys van de Capiteyn leeſt men deſe volgende;

Hic locus odit, amat, punit, conſervat, honorat;
Nequitiem, pacem, crimina, jura, probos.

En Baptiſta van Mantoua ſpreeckt aldus:

Brixia, magnorum genitrix animoſa virorum,
Gallia ſeu genuit, ſeu te Germania mater:
(Nam genus abſcondit tenebris adoperta vetuſtas)
Tu Cenomanorum quondam regina fuiſti.
Vive diu Veneti ſub majeſtate Senatus:
Atque age ſub Divo placidiſſima tempora Marco.

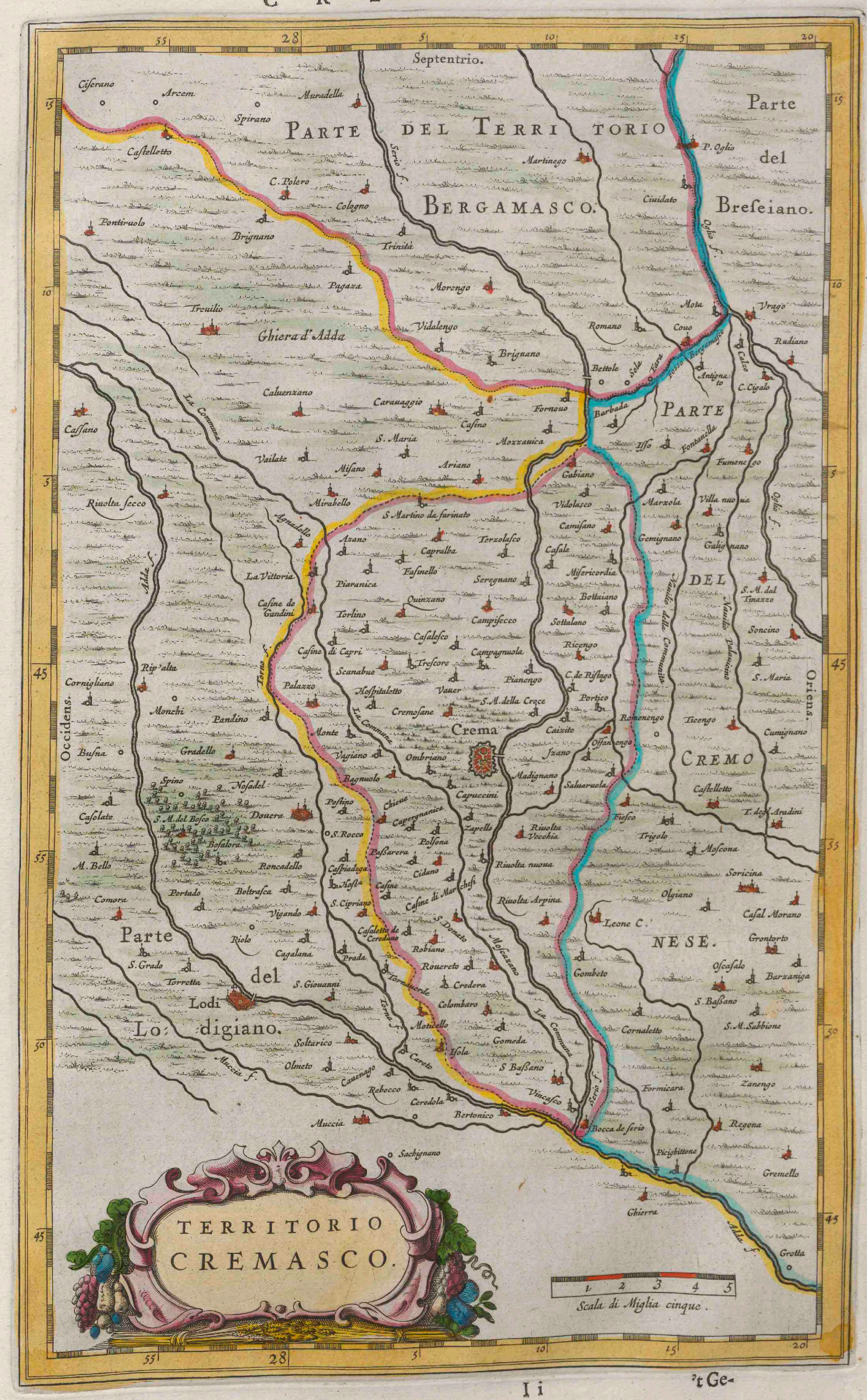
Septentrio.
Parte del Territorio Bergamasco.
Parte del Bresciano.
Parte del Cremonese.
Parte del Lodigiano.
Territorio Cremasco.
Occidens.
Oriens.
Ciserano
Arcem
Muradella
Spirano
Castelletto
C. Polero
Cologno
Pontiruolo
Brignano
Trinità
Pagaza
Treuilio
Ghiera d'Adda
Morengo
Vidalengo
Brignano
Martinego
Ciuidato
P. Oglio
Mota
Vrago
Romano
Couo
Rudiano
Bettole
Sola
Fiora
Antignato
C. Cigalo
Barbada
Issò
Fontanella
Fumenego
Caluenzano
Caranaggio
Fornouo
Cassino
Cassano
S. Maria
Mozzanica
Vailate
Misano
Ariano
Gabiano
Riuolta secco
Mirabello
Vidolasco
Marzola
Villa nuoua
S Martino da farinato
Camisano
Gemignano
Galignano
Azano
Terzolasco
Capralba
Casale
Fasinello
Misericordia
La Vittoria
Piaranica
Seregnano
Bottaiano
Casine de Gandini
Quinzano
Torlino
Campisecco
Sottalano
Casalesco
Ricengo
Casine di Capri
Campagnuola
Scanabue
Trescore
Pianengo
Rip'alta
Palazzo
Hospitaletto
Vauer
S.M. della Croce
C. de Ristago
Portico
Cornigliano
Monchi
Pandino
Cremosane
Romenengo
Monte
Crema
Caizzito
Offanengo
Ticengo
Cumignano
Busna
Gradello
Vagiano
Ombriano
Izano
Madignano
Saluaruola
Spino
Nosadel
Bagnuolo
Capuccini
Castelletto
Casolate
S.M. del Bosco
Douera
Postino
Chieue
Zapello
Fiesco
Trigolo
Bosalora
S. Rocco
Capergnanica
Riuolta Vecchia
T. dell'Aradini
M. Bello
Roncadello
Passarera
Polsona
Riuolta nuoua
Moscona
Portado
Boltrasca
Cassiadega
Cidano
Soricina
Comora
Vigando
Hosta
Cassine
Cassine di Marchesi
Riuolta Arpina
Olziano
Casal Morano
S. Cipriano
Casaletto de Ceredano
S. Donato
Leone C.
Riolo
Robiano
Grontorto
Parte del Lodigiano
Cagalana
Prada
Rouereto
Gombeto
Oscasalo
Barzaniga
S. Grado
Torretta
S. Giouanni
Credera
S. Bassano
Lodi
Colombaro
Cornaletto
S.M. Sabbione
Moticello
Gomeda
Soltarico
Isola
S Bassano
Olmeto
Caseneuo
Rebecco
Zanengo
Ceredola
Vincasco
Formicara
Muccia
Bertonico
Bocca de serio
Regona
Sachignano
Picighittone
Gremello
Ghierra
Grotta
Scala di Miglia cinque.
Serio f.
Oglio f.
Adda f.
Torno f.
Muzza f.
Nauilio delle Communità
Nauilio Paleocinio
La Commune
Mosezano
Tornauerde

Italien.

't Gebiedt van

C R E M A.

Palen. HEt Gebiedt van Crema, of 't lant dat d'Italianen *Cremaſco* noemen, paelt in 't noorden aen Bergamaſco, en den Staet van Milanen: in 't weſt en zuyden, aen den ſelven Staet: en in 't ooſten aen 't Cremonois: ſoo dat het bynae rontom beſloten is met 'et landt der Spanjaerden, en maer eenen wegh is, den *Langte.* Keyſerlijcken geheeten, om in Bergamaſco te komen. Dit landtſchap is vijftien mijlen lang.

Crema. Hier is niet waerdigh te ſien als de ſtadt *Crema*, die eertijdts den naem van een ſtadt niet voerde, maer alleen van een vryheyt oft kaſteel, en was een van de voornaemſte vryheden van Italien, ſoo dat dit een gemeen ſpreeck-woort der Italianen was, als ſy de vermaertſte *Caſtelli* oft vryheden wilden te kennen geven, Barlette in Poulien, Prato in Toſcanen, en Crema in Lombardyen. Welck de reden is, dat die van Crema, hoewel van de Venetianen benauwt, noyt hebben willen toelaten, dat men van haer vryheyt een ſtadt oft Bisdom ſoude maken, ſeggende dat haer plaets nu vermaert was voor een van de treffelijckſte vryheden; maer zijnde een ſtadt, onder de kleynſte ſoude geſtelt worden. Doch ten laetſten iſſe van Paus Gregorius de XIII een ſtadt gemaeckt, en onder den Aertzbiſſchop van Bononien geſet. Sy leght op de rivier Serio, die aen de grenſen van den Staet van Milanen in d'Adde valt, nae datſe dit landt dwars doorwandelt heeft. In 't jaer 1426 heeftſe haer vrywilligh de Venetianen onderworpen, als ſy langen tijdt den Hertogh van Milanen, en verſcheyden Tyrannen voor Heeren erkent hadde. 't Is een van de beſte Sterckten der Venetianen, en heeft twee mijlen omgaens buyten de muuren, maer van binnen maer een mijl. Haer muuren zijn verſterckt met een aerden borſtweering tuſſchen de tien en twaelf paſſen breet, gelijck oock de hooghte der muuren is, waer van het meeſte deel met ſchoone boomen beplant is, en hebben acht bolwercken op de oude manier gemaeckt, dieſe Torrions noemen, en drie ravelijns buyten de muuren; maer binnen de wallen een bolwerck en ſommige katten, en grachten ontrent acht paſſen breet, ſeer diep, met kareelſteen bekleet, en vol waters, dat uyt de riviere Serio komt, welck men ten deele aflaet door ſluyſen daer toe gemaeckt, als men wil, ſoo om de grachten te ſuyveren, als de viſſchen te vangen. Het aenſienlijckſte van Crema is 't Paleys daer de Podeſta woont, met een groote plaets, en bedeckte gaelderyen, in de welcke 700 oft 800 menſchen gemackelijck konnen wandelen. Daer is oock een kaſteel ontrent een van de ſtadts-poorten.

De landouwe van dit gebiedt ſtrijdt om prijs *Landouwe.* met dat van Padua, aengaende den overvloedt van alle vruchten, en wint het ſelve in ſchoon vlas. Behalven kooren en mindere granen, daer 't menighte van draeght, geeft het vele en ſeer goede wijnen, waer van de wijnſtocken op de boomen ruſten, die mede goede en wel-ſmakende vruchten dragen. Behalven de Serio zijn hier veel kleyne rivierkens en klare beecxkens, daer men menighte van goede viſch vangt, onder andere lampreyen, en marſons, een ſoorte van uytermaten welſmakende viſch, wiens hooft tweemaels grooter is als 't lichaem.

Deſe ſtadt wordt bewoont met ontrent ſeſtien *Inwoonderen.* duyſent zielen, waer onder twee duyſent weerbare mannen zijn. Het guarniſoen is twee hondert en twintigh ſoldaten, onder drie Capiteynen en een Sergiant Majeur, ſoo gedeelt, datſe drie dagen nae malkanderen de wacht hebben, en de drie volgende dagen vry zijn. Daer zijn noch twee compagnien van t'ſeſtigh burgers, die mede hooftlieden hebben, en waken gelijck d'anderen: in 't kaſteel zijn mede ſeſtien oft achtien ſoldaten. Hier is maer eenen pas daer men ſecours oft hulp door kan ſenden, genoemt de Keyſers-wegh, die lichtelijck van de Spanjaerden kan beſet werden. Hierom verſtercken de Venetianen deſe plaetſe wel, en beſorgenſe met lijftocht en krijghsgereetſchap voor langen tijt.

De Republijcke van Venetien houdt tot Cre- *Regeeringe.* ma een Podeſta en Capiteyn voor ſeſtien maenden, en betaelt hem ſeven-en-twintigh ducaten en dertien grooten ter maendt: een Kamerling twee-en-dertigh maenden, voor twaelf ducaten 's maents: en eenen Gouverneur van 't kaſteel 60 maenden, tegens acht ducaten alle maent. De eerſte zijn Venetiaenſche Edelmans, de laetſte maer een Venetiaens burger.

VERONOIS.

Grenſen. VERONOIS grenſt in 't noorden aen 't gebiedt van Trenten; in 't weſten aen dat van Breſſa; in 't zuyden aen dat van Mantoua, Ferrara en Poleſine de Rovigo; en in 't ooſten aen dat van 't Vicentin en Padoua. Dit landtſchap is

Langte. omtrent ſeſtigh mijlen lang, en volgens 't ſchrijven van andere tachtentigh mijlen, gerekent van Torbolo, behoorende aen die van Trenten aen de zijde van Tramontana, treckende naer 't zuyden, tot aen Poleſine de Rovigo; en ſes-en-veertigh mijlen breet, gerekent van Breſſan tot de Vicentinen, hebbende omtrent twee hondert mijlen in ſijn omvang.

Breette.

De ſtadt van Verone. Deſes landts hooftſtadt is Verone, behoudt in het Italiaens haer oude naem, en wordt geheeten ſoo wel in 't Griecx als Latijn, Verona, en van de Hooghduytſche *Bern*, ofte *Dietrichs Bern*, dat is te ſeggen Berone van Theodorus, Koning der Gotten. Haer ſituatie is ſoodanigh, datſe t'eenemael in groote achtinge was by François Hertogh van Urbin, de welcke ſeyde, geen ſtadt te weten, bequamer om ſich te beſchermen als deſe. Heeft ſchoone muuren, ſeer ſterck, gevult met aerde, en voorſien met dertien Koninglijcke bolwercken, en drie katten, ontdeckende alle de landen daer omtrent: de gracht is ſeer diep, en heeft omtrent ſeven mijlen in den omvang, en is bevolckt met ſeventigh duyſent zielen. De rivier Adige ſcheyt haer in twee ongelijcke deelen; van 't eene deel, dat in de hooghte is opgaende, ſiet men de Sterckte van S. Pieter, en noch een weynigh hooger het fort van S. Felix, 't welcke de ſtadt kan beſchutten; het ander deel, dat t'eenemael effen en plat is, bevat in ſich 't kaſteel Vecchio, ofte oud kaſteel, met een brugh over de rivier, mede het nieuwe kaſteel, leggende tuſſchen twee muuren, en voorſien met diepe grachten; de voorſtadt van S. Zeno: in yder van deſe deelen zijn veel ſchoone ſtraten, plaetſen, paleyſen, gebouwen, ſoo oude als nieuwe.

Daer zijn vijf ſchoone poorten, vol marmorſteen, figuren, colomnen en beelden. Onder aen 't kaſteel ſiet men de overblijffels van een Theatrum, en dicht aen de oſſemarckt andere overblijffels van een Amphitheatrum, genoemt l'Arene, en gemaeckt van uytgehouwen ſteen, hebbende drie galderyen d'een boven d'ander, en veel uytgangen en trappen, tot dienſt van de ſpectateurs; ten eynde, dat d'een kan uytgaen ſonder d'ander te discommoderen. De circkel ofte middelplaets gemaeckt ovaels-gewijs, is mede ſeer ſchoon, en omtrent drie hondert negentigh voeten lang, en twee hondert twintigh voeten breet, heeft wel twee-en-veertigh ryen trappen, ſoo dat 'er licht drie-en-twintigh duyſent menſchen haer ſit-plaets konnen nemen, hebbende onder de wegen en trappen boven verhaelt. De Barbariſche hebben voor deſe de ſit-plaetſen van marmor wegh-genomen gehad; doch zijn naderhandt van de Edelen en burgers deſer ſtadt wederom herſtelt. De laetſten trap heeft wel vijf hondert paſſen in de ronde ofte omgang; de Veronoiſen vertoonen alhier aen 't volck veelerhande ſpectakels, en ſpelen op de oude Romeynſche manier.

Amphitheatrum.

In deſe ſtadt zijn mede veel ſchoone en treffelijcke paleyſen, als onder andere het paleys der Juſtitie ofte Raedthuys, dat wel het voornaemſte is, hebbende van buyten veel ſchoone beelden, te weten, van Vitruvius, Plinius, Emilius Macer, Cornelius Nepos, Catullus, Guerin, en Fracaſtor, zijnde alle te ſamen Veronoiſen. De twee paleyſen van de Rectеurs zijn mede waerdigh om te beſien. *Paleyſen.*

Het paleys Giuſti is mede heerlijck en waerd om ſien, 't heeft een ſeer ſchoone zael, in de welcke dat men ſiet de conterfeytſels van alle Princen en treffelijcke mannen; en aen de voet van de hooghten een ſchoone çierlijcke tuyn, hebbende een ſpelonk vol fonteynen en glaſen, door de welcke men bequamelijck kan ſien de geheele tuyn met alle de gene die daer in komen: daer beneffens ſiet men mede van de ſtadts-muuren verſcheyde ſchoone andere tuynen, d'een boven d'ander in de hooghte opgaende, hebbende haer ſit-plaetſen en ſpeel-huyſen heel çierelijck, en vol van ſchoone ſchilderyen.

De groote klock, hangende in de toren van de marckt ofte plaets van de kooplieden, is mede waerd om ſien; als mede de fonteyn, met het beelt van Verona, hebbende het Koninglijcke hulſel aen ſijn voeten: mede het velt, datſe noemen 't velt van Mars, op 't welcke dat men de ſoldaten ſiet drillen. Daer beneffens zijnder noch meer andere plaetſen, als marckten en wandel-plaetſen, een voor den Adel, en een ander voor de kooplieden.

Daer zijn vier ſchoone bruggen, waer van eenige zijn gemaeckt ten deele van marmorſteen; en de rivier Adiga, daerſe over leggen, is ſeer bequaem en dienſtigh voor de koopmanſchappen, komende van Duytſlant en Venetien. Deſe rivier, die bykans door 't midden van de ſtadt loopt, deelt ſich in een ander kleyn rivierken, het welcke, doende verſcheyde omgangen, loopt ſoo wel van buyten als binnen de ſtadt. De ſtraten zijn ſchoon en groot; doch op eenige plaetſen niet ſeer dicht bebouwt, ja ſelfs naer den kant van de heuvel ofte hooghte zijnder eenige ledige plaetſen; aen de voet der ſelve ſiet men noch de plaets daer de Romeynen plegen op 't water te vechten. De andere dingen waerd om ſien, is de hooftkerke, een van de oudſte en voornaemſte; de kerck van S. Maria, in de welcke dat men ſiet een ſeer koſtelijck graf van de Heeren van la Scale, voortijdts meeſters van de ſtadt van Verone, met een arent, klimmende op een ladder; noch twee andere van gelijcke, verçiert

TERRITORIO DI VERONA.

PARTE DEL MANTOVANO.

PARTE DEL VICENTINO.

PARTE DEL TRENTINO.

Occidens

Oriens.

Meridies.

Septentrio.

Lago di Garda olim Benacus.

Riviera di Salo.

Val di Leder.

Monte Baldo.

Val polisella.

Val pantena.

Campagna de Verona.

Verona

Mantoua

Scala di miglia otto Italiane.

van boven met seer schoone beelden: als mede twee triumphale bogen in de loopbaen ofte wegen del Corso; getuygende neffens haer oudheydt een uytmuntende magnificentie.

Andere plaetsen. De andere voornaemste plaetsen van dit landt zijn, *Peschiera*, by de Latijnen genaemt *Piscaria*, een stadt en Sterckte, gelegen op 't meir van Garde, veertien mijlen van Verona, dicht by de plaets, alwaer de Mince herkomt uyt 't meir, loopende naer 't Mantouaen midden door de stadt, de welcke heeft een mijl in den omvang, en vijf bolwercken met een halve maen aen de zijde van 't meir, neffens een kasteel, omringt met de muuren der stadt, hebbende aldaer aen de zijde van 't Mantouaen een kat, gelegen maer acht mijlen van daer. Dese stadt heeft alleen een dorp onder sich, genaemt Castellano, gelegen vijf mijlen van Peschiera, streckende naer Mantoua. *Legnago*, by de Latijnsche auteurs genaemt *Liniacium*, een stadt en fortresse groot een mijl in den omgang, leggende vier-en-twintigh mijlen van Verona, en dertigh van Vicenza, op de grensen van 't Mantouaen, Ferrarois en Mirandolan, gedeelt door de rivier Adige in twee deelen; van de welcke het deel gelegen aen de zijde van 't Mantouan, Mirandolan en Ferratois, wert genaemt Legnago, en het ander deel naer 't Padouan Porto; gefortificeert met acht Koninglijcke bolwercken, breede en diepe grachten, vol loopend water, heeft onder haer vier dorpen, en omtrent twee duysent zielen. *Chiusa*, gelegen dicht by Adige, een plaets seer sterck en vast, zijnde een passagie van groote importantie, gelegen tusschen het geberghte van Verona, alwaer dat weynigh volcks machtige troepen konnen tegenstaen, soo van die van Trenten als des Hertoghs van Oostenrijcks, op wiens grensen sy haer streckt. Niet seer verre van 't meir van Garde, op welckers oever gelegen zijn de plaetsen *Malsesene*, *Garde*, naer 't welcke het meir oock genoemt wordt; Sermion, eertijdts genoemt Sirmium, 't landt van Catullus, streckt sich in dit meir: voorders, de voornaemste plaetsen deses landts zijn mede *Soave*, *S. Boniface*, van waer de Graven van Bonifacio zijn afgekomen; het groote dorp, genaemt *Isola della Scala*, seer rijck en wel bevolckt, is gelegen tien mijlen van Verona: *Ilasi*, *Croara*, *Sanguinedo*, *Caldero*, *Villa Franca*, *Villa Fontana*, met noch eenige andere plaetsen meer, beneffens drie hondert en ses dorpen.

Dorpen.

Dit landt begrijpt in sich mede de seer schoone valleye van *Polisella*, en het meir van *la Garde*, genoemt door de Oude *Benacus*, 't welck sich een weynigh uytstreckt naer de grensen van Trenten.

Valeyen. *Meiren.*

Lucht. De lucht is seer goet, doch een weynigh subtijl of te scherp voor sommige, en omtrent Legnago ongesont en quaet, wegen de quade en vuyle dampen daer omtrent.

Wateren. 't Heeft menighte van rivieren, beeken en klare springaders, bequaem en dienstigh tot besprenginge van de landouwen: en om de meulens en verscheyde andere instrumenten te doen draeyen, behalven de medicinale wateren, seer dienstigh tot verscheyde soorten van sieckten, onder de welcke het water van de valey van Polisselle, dicht by Negarin, insonderheydt wordt gepresen, en boven d'andere uytmunt in deught. Men siet aldaer in een steenrots twee vrouwe-borsten uytgehouwen, uyt de welcke een water ontspringt van sulck een kracht en eygenschap, dat het doet wederkomen de melck aen de vrouwen, die 't selfde door eenigh accident hebben verloren; soo wanneer sy haer borsten daer mede wassen. De baden van Caldero worden mede op 't hooghste geëstimeert, leggende omtrent vijf oft ses mijlen van Verona, seer bequaem tegens de onvruchtbaerheyt der vrouwen, en om de lendenen te ververschen.

Dit landt, daer 't sich streckt naer de grensen van Padoua, is effen en plat, lang omtrent dertigh mijlen, en seer vruchtbaer; in 't westnoordwesten vol bergen, de langte van vijf-en-twintigh mijlen; in 't zuydwesten vruchtbaer en goet, de langte van dertigh mijlen; en in 't westen, daer 't sich streckt van Padoua naer Verona, ongebouwt en steenachtigh, de spatie van omtrent twintigh mijlen. Dit pleyn ofte vlackte, zijnde een vet en vruchtbaer landt, geeft menighte van tarwe, doch door onvruchtbaerheyt van de nagebuurige landen blijft 't selve heel duur; welcke dierte overvloedelijck werdt vergoed door de groote overvloet der wijnen van allerhande couleur, van olyen, olijven, appelen, vijgen, en meer andere vruchten, zijnde al te samen seer schoon en van een uytnemende goede smaeck; behalven de groote menighte van hennip en moerbesyeboomen voor de zy-wormen. Vorders soo schijnt 'et dat de natuur alhier zijn kunst heeft willen besteden, om dit landt te verrijcken met alderhande bloemen, kruyden, en diergelijcke saken meer; in voegen, dat 'er geen bergh in geheel Italien werdt gevonden beter voorsien en voller van alderhande kruyden, als den bergh Baldo, zijnde dertigh mijlen groot in den omvang.

Koorn en vruchten.

Haer landen en velden voeden menighte van beesten, gevende goet vleesch, en fijne wol. Is mede vol visch, de welcke voortkomt uyt het meir van Garde; insonderheydt veel truiten, karpers en ael, seer delicaet, en van een besondere goede smaeck.

Beesten.

De Veronoisen maken sulck een menighte van zijde, seer schoon en goet, dat alleenigh d'Insul van la Scale jaerlijcks fourneert en uytlevert meerder als voor vijftigh duysent kroonen; trecken mede een goede somme gelts van haer wollen, wegens de lakenen en andere stoffen diese daer van maken, de welcke sy selfs vervoeren door Venetien naer Constantinopolen. De inwoonders van Verona alleenigh zijn wel twintigh duysent in getal, die sich met den handel van de zijde en wolle geneeren.

Rijckdommen en trafijck.

Men vermoedt dat het landt van Verona met de stadt wel soude hebben twee hondert duysent zielen, waer van in de stadt van Verona alleenigh souden gevonden werden vijftien duysent bequaem tot den oorlogh, en in de rest van 't landtschap dertigh duysent: doch van alle dese zijnder omtrent maer het vierdendeel van geënrolleert. Sy hebben een Capiteyn ofte Overste, die alle heylige dagen en Sondagen de soldaten doet drillen en exerceren in de wapenen. Daer zijn omtrent twee hondert mannen in guarnisoen in de twee forten van Verona: behalven de compagnien, dienende tot bewaringe van de stadt; d'andere plaetsen zijn mede wel voorsien van soldaten, grof geschut, en andere wapenen.

Macht, zielen, en soldaten.

De Seigneurye heeft tot Verona een Podesta, een Capiteyn met twee Camerlenges; de Capiteyn en Podesta zijn gelogeert op de groote plaets, dicht by 't paleys. Sy heeft mede noch twee Casteleynen, een tot S. Felix, en d'ander tot S. Pierre, de welcke op lijf-straf, geduurende haer bedieninge, over de brugh niet vermogen te gaen. Sy heeft noch een Capiteyn ofte Gouverneur tot Soave; een Proveditor tot Peschiera, neffens een Casteleyn, en tot Legnago een Proveditor: en alle dese zijn Venetiaensche Edellieden, en blyven sestien maenden in haer bedieninge. Sy stuurt mede een Venetiaensch Edelman tot Proveditor ofte overste over de schuyten, dienende tot bewaringe van 't meir van Garde; hy commandeert over alle dese schuyten ofte lichte oorloghs-scheepkens, blyvende twaelf maenden in bedieninge: noch een ander van de selfde qualiteyt voor Casteleyn tot Chiusa, blyvende twee-en-dertigh maenden in bedieninge.

Gouvernement. Magistraten.

De stadt van Verona heeft daer-en-boven noch een-en-twintigh Vicarisschappen onder haer jurisdictie, alwaer sy soo veel Veronoische Edel-mannen send, te weten een-en-twintigh, met gelijcke authoriteyt, als die van Vicenza en Padoua. Verona besit mede la Consolarie, gelijck als die van Vicenza, doch met meerder geluck; aengesien het weynigh gebeurt, dat de Seigneurye haer Avogadors derwaerts send; soo dat alles werdt verricht door de Podesta, de Kapiteyn, en de Burgermeesters.

VICENZA.

Paleis.

VICENZA grenst in 't noorden aen die van Trenten; in 't ooſten aen het Treviſaenſche en Paduaenſche landt; in 't zuyden aen 't ſelve Paduaenſche landt; en in 't weſten aen het Veronoiſche landt. En is groot hondert en ſes-en-vijftigh mijlen in den omvang.

Vicentia.

Deſes landts hooftſtadt is *Vicenze*, genoemt by de Ouden Vicetia en *Vicentia*, en by de Italianen *Vicenza*; gelegen achtien mijlen van Padoua, dertigh van Verona, vijftigh van Mantoua, vier-en-veertigh van Trenten, en drie-en-dertigh mijlen van Treviſe. Sy leyt aen de voet van een bergh, en wordt beſprengt met de rivieren van Bacchiglion en Reron, die daer door paſſeeren, behalven noch twee andere kleyne rivierkens, genoemt Aſtichello en Seriola, dienende tot groot gerief der ſelve ſtadt. Deſe rivieren, alſoo ſy ſich vermengen en in malkanderen loopen, maken een rivier bequaem om van groote ſchuyten bevaren te werden, dewelcke, gaende door Padua naer Venetien, veroorſaken de rijckdommen deſes landts. Men telt in deſe ſtadt neffens haer voorſteden, veertigh duyſent zielen. Sy heeft veel ſchoone paleyſen, als onder andere het paleys van Juſtitie, een ſeer ſchoone plaets, bequaem tot tournoy-ſpelen, verçiert niet alleenigh met ſchoone gaelderyen, maer daer-enboven met het paleys van Juſtitie, behalven het huys van de Gouverneur, en 't huys van den Berg van barmhertigheyt, zijnde ſeer rijck, en gebouwt tot behoef en aſſiſtentie van de nootdruftige gemeente. Behalven deſe plaets van de Seigneurye, zijnder noch vijf andere, alwaer dat men vogelen, koren, wijn, hout, hoy, viſch, vruchten en kruyden verkoopt. Daer zijn ſeven-en-vijftigh kercken, onder de welcke dat men telt veertien Parochy-kercken, ſeventien kloo-ſters van Monnicken, en twaelf van Vrouwen, behalven negen Gaſthuyſen, neffens eenige Broederſchappen. Deſe ſtadt begaf ſich gewillighlijck onder de Venetianen in 't jaer 1404.

Buyten de ſtadt en de poort van 't kaſteel is het velt van Mars oft *Campo Martio*, omringt met water, dienende voor de jongelingen en ſoldaten om ſich te oeffenen, als mede voor de vreemdelingen tot jaer-marckten. Een vierdedeel van een mijl buyten de ſtadt langs de rivier, ſiet men op een berghsken het paleys van de Graven van Capra, genoemt Ritonda, hebbende vier ſchoone trappen ofte opgangen van marmorſteen, de welcke dienen tot vier verſcheyde deelen van 't huys, ſeer ſchoon en heerlijck wegens haer ſchoone pylaren, en het gewelfſel van de zael, en wegens verſcheyden ſchoone kameren, verçiert met gout, ſilver, en koſtelijcke ſchilderyen. Het hof is vol van citroen-bloemen en meer andere rariteyten.

Italien.

Andere plaetſen.

De andere voornaemſte plaetſen van dit lantſchap ſijn *Baſſan*, ofte Baſſano, behoorende, volgens 't ſchrijven van ſommige, onder het Treviſan; light op de Brente, en is ſeer vermaert wegen de menighte van haer ambachts-lieden, inſonderheydt wegens de gene die in zijde wercken, van 't welcke ſy jaerlijcks meerder als vijftien duyſent ponden maken; als van gelijcke, wegens de lakenbereyders en meer andere; en *Maroſtica*, leggende drie mijlen van Baſſan, naer 't zuyden, omringt met muuren, en met twee kaſteelen verſterckt: de rivier van Rozza loopt dwers door deſe ſtadt. Oock is hier *Orgnan* en *Arzignan*.

Mede *Lonigo*, een plaets van grootte en rijckdommen als een ſtadt, leggende op de rivier Lenero; als van gelijcken *Erondole*, leggende aen den oorſprong der ſelve rivier; *Cologna*, genoemt by de Latijnen *Colonia*; *Coſtozza*, 't welck ſy noemen *Cuſtodia*, beroemt wegens haer groote en diepe onderaerdſche kelders. Men telt in dit landt twee hondert vijftigh dorpen, onder de welcke ſeven, genoemt *Sette communi*, ſeer geëſtimeert zijn, vol van een ongelooffelijcke menighte volcks.

Rivieren.

Dit landt heeft aen d'eene zijde de rivier Brente, en aen d'ander zijde de nieuwe rivier, en in 't midden ofte van binnen Bacchiglion, Reron, l'Agno, l'Aſtego, l'Aſteghello ofte Aſtichello, de Teſine, de Seriole, en de Cireſon.

De hoedanigheyt des luchts en wateren.

De lucht deſes landts is ſeer goet en geſont; en men vindt alomme verſcheyden rivierkens, ſtroomen, loopende waters, en aengename meiren, onder de welcke is het meir van Piola, hebbende ebb' en vloet, gelijck de wateren voor Venetien.

De velden en vlackten ſtrecken ſich wijt en breet, en de heuvelen ofte berghskens zijn ſoo ſchoon en vermaeklijck, dat 'er weynigh andere gevonden worden in ſchoonheyt by deſe te vergelijcken, behalven datſe in vruchtbaerheyt de lage landen niet wijcken.

Kooren en vruchten.

Dit landt brengt mede voort veel tarwe, en meer andere granen, als van gelijcken appelen, peeren, en allerhande andere ſoorten van vruchten: maer inſonderheyt ſoo waſt 'er ſeer delicate en goede wijn op de berghskens ofte heuvelen, van verſcheyden couleur, en ſmaeck, te weten, ſoet, picquant, ſcherp, ſuur en ſtomachael, en meer diergelijcke ſmaken, van velen begeert en geſocht; jae ſelfs brengt men menighte van deſe druyven tot Venetien. Het brengt van gelijcken voort veel moerbeſye-boomen, die in deught, tot onderhoudt van de zijd-wormen, de beſte van geheel Europa te boven gaen en overtreffen.

Mynen, landt en ſteen.

In Tretto vindt men mynen, ſoo van ſilver als yſer, en ſteenen om te bouwen, die alſoo goet en hart zijn als die van Iſtria, en van gelijcken alſoo fijne marmorſteen als van Carrare. In dit landt wordt mede gevonden een ſeker ſlagh van witte aerde, dienende door geheel Italien, inſonder-

PARTE DEL CONTADO DE TIROLO.

PARTE DEL TERRITORIO DI PADOVA

PARTE DEL TERRITORIO VERONESE.

TERRITORIO DI VICENZA

Septentrio.

Occidens.

Oriens.

Meridies.

Scala di miglia sette Italiane

1 2 3 4 5 6 7

heyt tot Fayance, om het aerdtwerck te verglaſen, en 't ſant wit te maken, ſonder 't welck men geen ſpiegels tot Venetien ſoude konnen maken.

Beeſten. Dit landt geeft menighte van vee, en voed' ſulck een overvloet van kalveren en geyten van ſeer aengenaem en ſoet vleeſch en ſmaeck, dat het byna de helft van Venetien daer mede kan voeden. Men vindt 'er oock veel veneſoen, fayſanten, quartels, perdrijſen, en diergelijcke ſoorten meer van allerhande wildbraedt. Doch de viſch en is 'er niet in ſulck een menighte, niet tegenſtaende de lampreyen en truyten ofte vorens genoegh in de rivieren gevangen werden, behalven die van de meiren, zijnde al te ſamen van een goede en aengename ſmaeck.

Manieren en zeden. De Vicentins zijn wacker, en ſubtijl van geeſt, courageus, beleeft, en niet min bequaem en genegen tot geleertheyt, als wapenen en koopmanſchap. Sy nemen groot vermaeck in 't reyſen en landen te beſien, leven magnifijckelijck, ſoo wel t'huys als buyten; hebben veel dienſtboden, en zijn koſtelijck in kleeren, ſoo wel de mannen als vrouwen. Sy zijn magnifijck in haer ſpectak'len ofte openbare ſpelen, beleeft en geaffectioneert tegens de vreemdelingen, gewilligh en bereyt in 't ontfangen en logeeren van haer vrienden: vol van hoop om haer ongelijck te wreken, ſelfs daerſe de ſwackſte zijn. Sy beminnen de vrouwen, inſonderheydt die ſchoon en minnelijck zijn, ſoeckende haer te winnen door een gedurigh verſoeck en onderdanigheyt.

Doch worden een weynigh als voor verdacht gehouden by d'andere Italianen, en dat van wegen haer oploopende haeſtigheyt, zijnde kijfachtigh, ja ſelfs, ſoecken haer te wreken, ſoo ſy beſt konnen; in voegen, dat de Italianen ſeggen: *Guardati, d'un Vicentino aſſaſſino, d'un Veroneſe ſenzo propoſito, & d'un Padoano in ſoperchio:* Dat is te ſeggen, wacht u voor een Vicentiner moordenaer, voor een Veronois ſonder reden, en voor een Padouaen die kijft. Aengaende de vrouwen, ſy zijn in haer liefde ſtantvaſtigh en voorſichtigh.

Hanteringe. Behalven de handelinge van wolle en zijde, daer veel gemeene lieden de koſt mede winnen, ſoo zijnder twee Academien binnen de ſtadt, een voor de Studenten, begeerigh tot de geleertheydt en wetenſchap; en een ander voor de Cavaliers, begeerigh om te leeren wel te paerdt ſpringen. Sy hebben mede, om ſich te vermaecken met ſchouwſpelen, een Theatrum, groot wel voor vijf duyſent perſonen.

Tael. Het ſchijnt dat de Romeynen deſe plaets van Maroſtica ſeer gehanteert hebben; aengeſien de inwoonders der ſelve heden noch veel oude Romeynſche woorden gebruycken, doch meeſtendeel gecorrumpeert. De inwoonders van de ſeven buurten hebben een beſondere tael apart, wiens pronontiatie over een ſchijnt te komen met het Hooghduytſch, hoewelſe 't ſelfde niet en verſtaen. Eenige meenen dit volck een overblijfſel van de Gotten in Italien te weſen, wegens haer couragie en dapperheyt, en mitsdien ſy de bergen bewoonen, dienen ſy als tot een bolwerck voor den Vicentiner; ſy zijn oock altijdt ſeer getrouw geweeſt, ſoo wel voor de Republijck als de ſtadt van Vicentia, en genieten dieshalven groote vryheden.

Rijckdommen, ſoo van de Republijck als de Stadt, des Biſſchops en 't landt. Men acht dat de Seigneurye jaerlijcks van dit landt geniet, buyten alle onkoſten, de ſomma van tachtigh duyſent ducaten. De ſtadt van Vicenza heeft jaerlijcks ſes duyſent ducaten inkomen, dienende tot reparatie van bruggen, ſtraten, en 't paleys; daer beneffens tot onderhoudinge van haren Nuncius ofte Geſant te Venetien, en andere extraordinariſſe ſaken. De Biſſchop heeft mede twaelf duyſent ducaten inkomen.

Aengaende de andere landen, ſy trecken jaerlijcks een groote ſomme gelts van hare wolle lakenen, die ſeer geëſtimeert werden, en van de zijde die haer jaerlijcks op brengt vijf hondert duyſent kroonen, welcke dat verſonden wert, ſoo naer Duytslandt, Nederlandt, Venetien, Genua, Milanen, Bologne als Ferrare. Sy verkoopen mede tot Venetien veel koorn, wijn, en verſcheyden aerdt-vruchten.

Volck en Krijghslieden. Dit geheele landt neffens de ſtadt heeft omtrent twee hondert duyſent zielen; daer beneffens ſoo heeft de Seigneurye van Venetien onder vier Capiteynen, drie duyſent uytgeleſen ſoldaten, tot bewaringe van 't landt, en vier duyſent muſquettiers, tot bewaringe van de Stadt; zijnde uytgekoren burgers: behalven noch andere ſeſtien duyſent geënrolleerde ſoldaten in tijden van noot, oudt van achtien tot veertigh jaren. Sy hebben mede de paſſagien van Aſiago en Forni, om den vyandt te ſtutten; aengaende de ſtadt van Vicentia, wierd eertijdts ſterck geëſtimeert wegens haer dubbelde wallen; doch nae de gelegentheyt van den tegenwoordigen tijdt, is ſy in der daedt onſterck, ja ſelfs in een ſtaet van niet gefortificeert te konden werden, van wegen een hoogen bergh die over haer gebiedt; doch de dapperheydt en couragie van de burgers is ſuffiſant om de ſelve te beſchermen en te bewaren.

Paſſagien en Sterckten.

Magiſtraten. De Republijck heeft tot Vicenza een Podeſta, een Capiteyn en een Camerlengo; tot Lonigo en Cologna een Podeſta; tot Baſſan een Podeſta met een Capiteyn, en alle deſe zijn Venetiaenſche Edellieden, blyvende ſeſtien maenden in haer bedieninge. Daer zijn noch elf Vicariats voor de Vicentinſche Edellieden; doch ſy hebben een gelimiteerde juriſdictie, ſtreckende alleenlijck over 't civil, alſoo 't crimineel is toebehoorende aen de Conſolarie, zijnde een oudt Recht van twaelf perſonen Vicentiners, beſtaende uyt vier Rechtsgeleerden, en acht andere, welcke door den Raedt werden gekoren, en alle vier maenden veranderen. Sy formeeren mede de proceſſen van doodtſlagen, niet alleenlijck van die van de Stadt, maer van 't geheele landt; daer beneffens hebben de Rechtsgeleerde noch haer particuliere vergaderinge apart, doende Recht over de civile ſaken. Doch men mach van haer gegeven ſententie appelleren voor den Rechter van appel, zijnde van 't ſelfde Collegie van deſe vier Rechtsgeleerden, als mede voor de Podeſta van ſijn Aſſeſſeurs.

Doch alſoo de Venetianen bevonden, dat 'er by deſe Rechters van 't landt veel doodtſlagers ongeſtraft bleven, hebbenſe tegens dit inconvenient een remedie gevonden: want ſoo haeſt ſy bevinden eenige miſdaedt van gewicht geſchiet te zijn, ſoo ſendenſe door authoriteyt van de Raedt van Tienen een Avogador van Venetien, die alleenlijck het proces aldaer formeert, en dat gedaen zijnde brengt hy 't tot Venetien, alwaer 't ſelve wert geoordeelt; en ſoo wanneer de miſdaedt niet al te groot en wert bevonden, ſoo ſtuurt men het gegeven vonnis aen de Podeſta van Vicenza; in voegen, dat de Conſolarie alleenlijck kenniſſe neemt over eenige kleyne miſdaden.

De Vicentiners hebben mede haer Gedeputeerden, repreſenterende de Stadt; conſulteren over die dingen de welcke d'eer en 't gemeene beſt van 't volck en ſtadt betreffen; hebbende daer beneffens macht en opſicht over de politie van de vivres, en al 't gene ſy *Graſcia* ofte Vet-waeren noemen; als van gelijcken vier van de voornaemſte Edellieden, genoemt Cavaliers van het gemeen, die ſy ſtellen over 't gewicht en maet, die mede acht nemen, oft de ordonnantien na behooren geëxecuteert werden; brengende als dan alles voor de Gedeputeerde Heeren, de welcke alle jaren, gelijck ſy, gekoren werden door den Raedt van hondert en vijftigh Burgeren.

't Gebiedt van

PADOUA.

Palen. 't PADOUAN heeft voor palen aen 't noorden de riviere Muſon die 't afſcheyt van Treviſan, aen 't weſten de heuvelen vanEugano, en 't Vicentin, in 't zuyden de rivier Adice, met Poleſino di Rovigo, en aen 't ooſten 't Hertoghdom van Venetien, met ſijn meiren, oft moeraſſen. Sijn omgang is 180 mijlen.

Groote.

Padoua. De hooftſtadt is Padoua, by de Oude genoemt *Patavium*, en door d'Italianen *Padoua*, oft *Padoa*, is een van de beſte ſteden van Lombardyen, gefondeert van den Troyaenſchen Antenor, omringt met groote bolwercken, en twee muuren, daer van de buytenſte met ſijn breede en diepe grachten 6200 paſſen omgaens heeft, met ſes poorten, genoemt *Sarrazineſca*, *S. Croix*, *Ponte Corbo*, *Portello*, *Coda longa*, en *Savonarola*, en de binnenſte 3000 paſſen met orneaven, en een ſeer hooge omgang, daer in twee menſchen bequamelijck konnen gaen, heeft veertien poorten, en ſoo veel ſteene bruggen, die van buyten ingang geven, over 't kanael Brente dat 'er omloopt. Guicciardinus ſeght, dat 'et drie muuren heeft, daer van een niet meer geſien werdt, hoewel hy een tamelijck jonck Schrijver is. De rivieren Bacchiglion en de Brente, daer op 38 ſteenen bruggen zijn, bevochtigen deſe ſtadt. Sy begrijpt vier duyſent huyſen: voor 't jaer 1519, en den oorlogh van den Keyſer Maximiliaen de I, waren in de voorſtadt alleen 3000 huyſen, vier mans- en ſeven vrouwen-kloſters, vijf kercken met ſeven gaſthuyſen, dan de Venetianen dedenſe alle deſtrueren, uyt vrees dat hun vyanden 't ſelvige tot een vertreck mocht dienen. Is nu ſonder voorſtadt, en alle de huyſen zijn binnen de muuren.

In de ſelve zijn oock 26 parochykercken, twee-en-twintigh mans- en vier-en-twintigh vrouwen-kloſters, vijf groote plaetſen, drie gaſthuyſen, daer van 't Laſaret is voor die de peſt hebben, S. Laſarus, voor de melaetſe, en het derde voor andere ſiecken, drie gaſthuyſen voor de reyſende man, een voor de weeſen, en 't Godtshuys voor de vondelingen.

't Capitael van 't huys van Leening, ingeſtelt in 't jaer 1491, om uyt te roeyen de woeckerye der Ioden, die 20 ten hondert namen, is 38000 goude kroonen. De ſtadt heeft tot Opſichters van deſe plaets in ſeven bequame huyſen Edelen, die alle jaer borge ſtellen, en leenen op gagie tot 30 van haer ſtuyvers ſonder intereſt, en boven die voor vijf ten hondert, tot onderhout van de Officiers en knechten, daer van de betalinge jaerlijcks ontrent 3000 kroonen bedraegt, het overblyvende wordt alle jaer aen den armen uytgedeelt, 't capitael altoos vermeerderende door de mildadigheydt der burgeren, en meeſt door d'aelmoeſſen die te Paeſſchen geſchieden.

By de poort Sarrazineſca is het oude kaſteel, en de toren van den tyran Ezelin, met ſeer diepe grachten, daer in geworpen wierden die door ſijn bevel gedoodt waren: daer zijn oock verſcheyden toorens in burgers huyſen, eertijdts gemaeckt door de tweedracht der Guelfen, en Gibellinen.

Gebouwen. De aenſienlijckſte dingen van Padua zijn de kercken van S. Sophia, S. Iuſtine, en S. Antoni, de paleyſen van de juſtitie; van den Capiteyn oft Gouverneur; van de Capoliſten, Doctoren, ſtudien en der Medicynen hof, boven de ſchoone portiken, onder welcke men byna de heele ſtadt deur kan gaen, de kerck van S. Sophia is een ſeer ſchoon gebouw, daer in zijn vier-en-twintigh ſeer rijcke Canonijcken, met groot getal andere Prieſters en leeken.

De kerck van Sint Iuſtine, waer men de lichamen van S. Lucas, S. Matthias, van drie onnooſele, van S. Proſdocime, eerſten Biſſchop van Padoua, van S. Iuſtina, en andere bewaert, is geheel met wit en root marmer geplaveyt, en met veel koſtelijckheyt verçiert: d'Abdye die 'er na by is, is oock ſeer rijckelijck van gehouwen ſteen gebouwt, die jaerlijcks over de 40000 kroonen inkomen heeft. 't Was voortijdts een tempel aen de Concordia gedediceert: en daer is de reformatie van S. Benedictus eerſt begonnen.

Maer die van S. Antoni van Lisbona, die men alleenlijck *il Santo* noemt, oft de Heylige, heeft van voren een groote plaets, met ſchoone huyſen rondom, gaende al d'andere in ſchoonheyt te boven, ſoo om 't beleyt en konſt van haer bouwinge, als om andere verçierſels. Boven al is te verwonderen, behalven 't marmeren plaveyſel, de heerlijcke kapel van deſen Heyligh, verçiert met verſcheyde en ſeer fijn marmer, 12 ſchoone pylaren, en graveerſels. Daer zijn oock ſilveren beelden van tien Heyligen, 16 koſtelijcke kelcken, 50 ſchoone vaten, verſcheyden kandelaers, wieroock-vaten, en ſilvere lampen, 54 beelden van ſilver, van de groote eens kindts, een ſchip met ſijn maſten, zeylen, en koorden, en de ſtadt van Padoua in verheven werck.

't Paleys van Reden oft Iuſtitie, is een van de voornaemſte van Europa, daer men met vier hooge breede marmor-trappen opgaet, is geheel met loodt overdeckt, ſonder eenigh ondersteunſel, met een ſael van 256 voeten lang, en 86 breedt, verçiert met vele ſchilderyen, waer onder veel doorluchtige Padouanen geſchildert ſtaen.

Het Paleys, anders 't Hof van den Capiteyn oft Gouverneur genoemt, is oock ſeer ſchoon en waert om aenſien, als mede 't Paleys oft Raethof van 't gemeen met een ſchoone gaelderye,

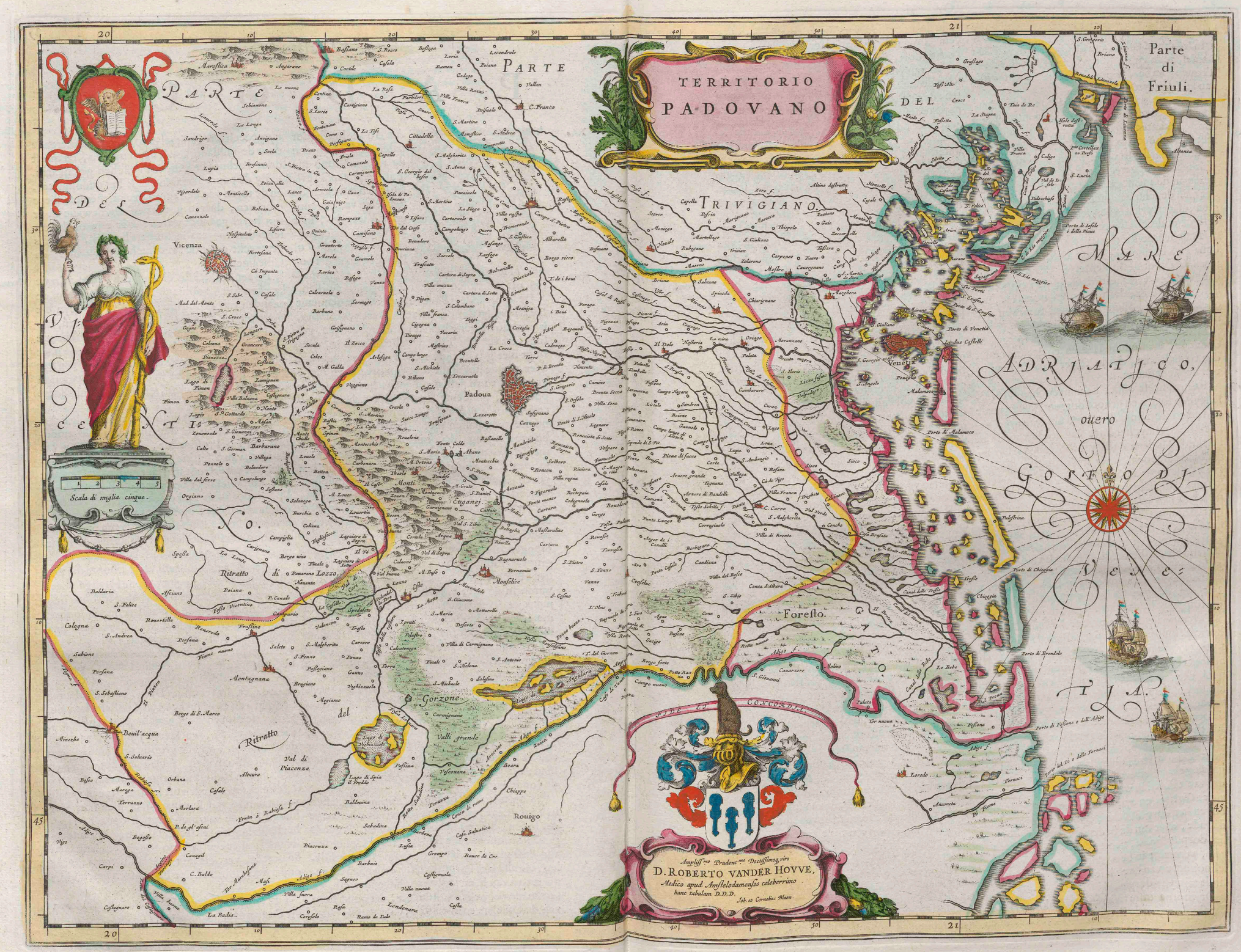
TERRITORIO
PADOVANO
Parte di Friuli.
PARTE DEL TRIVIGIANO
PARTE DEL VICENTINO
MARE ADRIATICO, ouero GOSFO DI VENETIA
Scala di miglia cinque.
Vicenza
Padoua
Venetia
Foresto
Gorzone
Rouigo
Ritratto di Lozzo
Ritratto del Val di Piacenza
Montagnana
Beuil'acqua
Valli grande
Amplissimo Prudentissimo Doctissimoq; viro
D. ROBERTO VANDER HOVVE,
Medico apud Amstelodamenses celeberrimo
hanc tabulam D.D.D.
Joh. et Cornelius Blaeu.

ondersteunt met marmor-pylaren, en met loodt bedeckt.

In 't schoon Paleys van de Capolisten, by Sint Daniel, siet men 't groot gebouw van 't Paert van Troyen; en in dat van de studie, alle soorten van antiquiteyten.

De Studie, daer de lessen van alle wetenschappen geschieden, heeft een vierkante plaets, met twee vierkanten boven den anderen, ondersteut met seer schoone pylaren: een van de achtbaerste dingen deser studie is het Anatomische Amphitheater, opgerecht tot gebruyck der scholieren in de medicynen. En boven dit gebouw dat men de schole noemt, zijnder negen Collegien, daer verscheyden scholiers bekostight en eerlijck onderhouden werden.

Tusschen de kercken van S. Antoni van Lisbona en S. Iustine is de kruyt-hof, begonnen in 't jaer 1546 voor de studenten in de medicynen, daer van een vermaert Medicijn den oppersten last heeft die t'onderhouden en bewaren, als oock om de scholiers te kennen te geven den naem en natuur der kruyden.

Onder de Venetianen. Dese stadt, zijnde ontrent 100 jaren geweest onder de Carraroische Heeren, en daer na onder den tyran Ezelin, viel in 't jaer 1405 in handen van de Venetianen.

Andere steden en plaetsen. Padoua heeft onder haer heerschappye verscheyden steden en groote dorpen, daer van de voornaemste zijn *Este*, by d'Oude *Atteste* genoemt, daer uyt het huys van de Hertogen van Ferrara, Modena en Reggio haren oorsprong genomen hebben, haer huys zijnde nu in een mans-klooster van Sint Dominicus verandert. 't Volck bestaet in tien duysent zielen. De gemeene inkomsten der stadt bedragen achtien duysent kroonen. *Montagnana* die in geenen deel minder is als Este, voorsiet jaerlijcks het Arsenael van Venetien byna met soo veel hennep als daer in verbesight werdt. De stadt Castelbaldo, gebouwt door die van Padoua in 't jaer 1392 aen de mondt van de nieuwe rivier Adice. De stadt *Monselice*, gelegen op eenen kleynen bergh, is omringt met seer vermakelijcke heuvelen. *Campo S. Pietro*, gelegen op de rivier Muson, daer uyt het edel huys van Campo S. Pietro sijnen oorsprong genomen heeft, voortijdts machtigh en nu seer vervallen. *Citadella*, gebouwt door de Republijcke, is schoon geworden, en van groote koopmanschap in lakenen die daer gemaeckt werden. *Piove di Sacco*, oft *Sciocco*, gelegen op de Sciocco, die in de Brente vloeyt, daer van de Bisschop van Padoua den tytel van Grave voert: *Mirano*, *Oriago*, *Teolo*, *Liviano*, *Arqua*, oft *Arquato*, vermaert om haer oudtheyt, wooninge en begravinge van Petrarcha, en onderscheyden van dat van 't Polesino door den bynaem van *Montanara*: *Conselve*, en eyndelinge *Anguillara*, daer-en-boven het dorp *d'Abano*, *Aponus* genoemt door d'Oude, daer van de baden seer geacht zijn, en het dorp *Polverara*, tien mijlen van Padoua gelegen, vermaert in heel Italien door de groote en schoonheyt van haer hoenderen. In 't geheele landt zijn 347 dorpen.

Dorpen.

Rivieren. De voornaemste rivieren van Padoua, zijn de Bacchiglion, en de Brente, die haer vereenigen en in de moerassen van Venetien t'samen vloeyen. Boven de rivieren daer 't landt mede bevochtight is, soo dat 'er geen dorp meer als vijf mylen van eenige rivier gelegen is, zijnder verscheyde wateren en baden, goet voor vele sieckten: de vermaerste zijn de baden van *Abano*, vijf mijlen van Padoua, goet voor de derdendaeghse koortse, d'ander is van *la Madonna*, dat tot Padoua gebracht, tegen 't flerecijn, harde milte, watersucht, en diergelijcke uyt koude en vochtigheyt ontstaende sieckten, te drincken gegeven werdt; is een lymigh water, hebbende solfer, sout, en aluyn, nemende sijnen oorsprong op den bergh Orthon, by de Lieve Vrouwen kerck. Haer slick is seer gesont, even gelijck haer bad, dat seer warm is: d'andere baden zijn, die van S. Pieter, van Casa nova, van den bergh Grotto, van S. Bartholomeus, en van S. Helena. *Water.*

Dit landt is soo vet en vruchtbaer, dat, hoewel men gewoonlijck Bolognien de vette in Italien noemt, men seght dat Padoua dat noch te boven gaet, *Bologna la grassa, ma Padoa la passa*, spijsende overvloedelijcken d'omleggende steden; voortbrengende soo grooten menighte van granen dat het wonder is, daer van het witste broot van heel Italien gemaeckt werdt, 't geeft oock groote overvloet van uytnemende goede wijnen, hebbende hooge bergen en heuvelen, die met wijngaert, olijf en andere vrucht-boomen gantsch bedeckt zijn. Een van dese bergen is genoemt *Gemula*, en een ander *Venda*, by de welcke men de Eugaensche heuvelen siet, die uytnemende aengenaem zijn, en vermaert door de versen van verscheyde Poëten. *Landouwe, koren en vruchten.*

Daer is oock groote menighte van vlas, en in 't geberghte wast soo veel hennep, dat de Republijcke daer van ontfangt al die byna in 't Arsenael verbesicht werdt, yder jock ossen zijnde gehouden soo veel hennep te saeyen, als sy in de kamer van Montagnana gehouden zijn te leveren, die daer tot laegen prijs verkocht wert. De weyden zijn seer vet, voedende groote menighte van vee: en wild gebreeckt 'er niet meer als de vis, die 'er in groote menighte gevangen werdt, en om de deught van 't landt besitten de Venetiaensche Edellieden daer van een goet deel met hun seer schoone paleysen, soo dat 'er voor de Padouanen niet overblijft. De slangen, die tot Monselice in groote menighte gevangen werden, zijn seer goet tot den theriakel, en van de selve deught als die van Montpelliers. *Vlas en hennep.* *Dieren.*

Die van Padoua oeffenden haer eertijdts in 't maken van schoone tapijten, en dekens, daer van sommige ruych waren over beyde zijden, en d'ander maer aen d'een zijde; sy maeckten alle soorten van lakenen en stoffen tot kleederen, die sy naer Romen sonden: Padoua ging alle andere steden van die quartieren te boven, soo dat sy tot 500 Ridders, en op een tijdt 20000 mannen in 't veldt gebracht had. *Oude seden. Oeffeninge.* *Sterckte.*

Het volck is seer verstandigh en bequaem tot de studie en alle deughdelijcke oeffeningen, heusch en sedigh in al haer doen, de medicijne toegedaen, zijn goede ruyters, maer altijdts twijfelachtigh in raedt te soecken, oft te geven; tegen vreemdelingen weynig beleeft, 't en zy door *Seden en genegentheden deses tijdts.*

hope

hope van profijt, en de ontfangen weldaed lichtelijck vergetende.

Rijckdom van den Biſſchop. De Biſſchop, wiens geeſtelijcke heerſchappye haer uytſtreckt tot Treviſo, en Verona, heeft ontrent drie-en-dertigh duyſent kroonen jaerlijcks inkomen, en de Abt van S. Iuſtina is noch rijcker. Men meent dat de geeſtelijken het derde deel van 't heel Padouan beſitten.

Rijckdom van den Adel. De Edelen zijn daer mede ſeer rijck; vijf oft ſes van de voornaemſte huyſen hebben van acht tot achtien duyſent ducaten jaerlijcks inkomen, en d'ander ontrent de vier oft vijf duyſent ducaten; daer zijnder verſcheyden van duyſent ducaten, hoewel datſe van de voornaemſte en oudſte huyſen zijn.

Rijckdom der gemeente. De rijckdom des volcks beſtaet in 't wercken van wolle en zijde, die 'er ſeer veel is, en in de groote menighte van ſcholieren van alle natien, die 'er veel geldt brengen, en in alle wetenſchappen onderweſen werden. Van Padoua wordt tot Venetien veel vlas, hennep, laken, koren en wijn geſonden.

Zielen. In 't geheele landt zijn over de vier hondert duyſent zielen, en ontrent ſes-en-dertigh duyſent mannen, bequaem om wapens te dragen: 't is van de Venetianen ſoo geſterckt, dat het een van de voornaemſte plaetſen van hun Staet is, en hen moet verſekeren aen de zijde van Lombardyen en Romanyen, tegen de welcke het een ſterck bolwerck is. *Kracht. Sterckten.*

De Republijcke gebruyckt verſcheyden Venetiaenſche Edellieden in de officien, houdende tot Padoua een Podeſta, en Gouverneur, die ſy Capiteyn noemen, met twee Kamerlingen, en twee Caſteleynen van de *Sarakinske*, en *Caſtel Vecchio*, oft oudt kaſteel: een Podeſta, en een Capiteyn tot Eſte: en de Podeſta tot Monſelice, Montagnana, Piove di Sacco, Caſtelbaldo, Citadella, en Campo S. Pietro: ſy blyven ſeſtien maenden in hun dienſt. *Regeeringe.*

Padoua heeft onder haer beſondere heerſchappye ſes vicariats, tot regeeringe van yder der ſelve ſy alle jaren een Edelman van Padoua verkieſen, met macht alleenlijck te rechten tot de ſomme van tien van hun ponden, oft *lire*, en drie ſlagen met de koord te geven. Deſe vicariats zijn Oriago, Teolo, Liviano, Arqua, Conſelve, en Anguillara.

't Hertoghdom van
VENETIEN,
By d'Italianen genoemt
IL DOGADO.

Naem. HEt Hertoghdom van Venetien, door d'inwoonders alleenlijck *Dogado* genoemt, begrijpt Venetien, en d'omleggende Eylanden, van Grado en Maran af tot Loreo toe, met de plaetſen die aen 't noort-weſten by den oever aen 't vaſte landt gelegen zijn. 't Heeft de Golfe van Venetien aen 't ooſten; aen 't weſten Padoua; aen 't noorden Treviſo en Friuli; en aen 't zuyden de ſelve Golfe, en Poleſino de Rovigo, wiens frontieren dicht by Bebbe zijn, een plaets van dit Hertoghdom.

Venetien. De hooftſtadt is Venetien, in Italiaens *Venetia* en *Vinegia*, en in de grove ſpraeck der inwoonderen *Vineſia* genoemt, eerſt begonnen te bouwen in 't jaer 421, doen de Padouanen, en andere, vreeſende de wreetheyt van Attila, Koning der Hunnen, naerderende om Italien af te loopen, vluchten in de ſoutwaterige meiren, en moeraſſen, daer mede de ſtadt omringt is, om haer te verſekeren, daer huyſen bouwden, en meeſt in 't kleyne eylandt van *Rio Alto*, als oock daer na in 59 bygelegen eylanden, en eyndelijck in noch twaelf andere, zijnde t'ſamen 72 in 't getal, op de welcke Venetien gelegen is in 't uyterſte deel van de Adriatiſche zee, als nu de Golfe van Venetien genoemt. Deſe meiren zijn tachtigh mijlen lang, ſtreckende van 't eylandt de Grado tot Loredo oft Loreo toe. Haer breette is verſcheyden.

Daer is een oever oft hooghte van aerde, van de gedaente van een tonge, en krom als een boge, die ſy *Lido* noemen, lang vijf-en-dertigh mijlen, en ten hooghſten twee mijlen, doch op ſommige plaetſen maer een musketſchoot breet, leggende uytgeſtreckt van de mondt van de Po *Fornaci* geheeten, tot dien van de Piave, en op veel plaetſen doorſneden van de zee, en eenige rivieren, voornamentlijck in de plaetſen en havenen van *Brondolo*, *Chioggia*, *Malamocco*, *Caſtello*, *S. Eraſmo*, *Lido* oft *Lio Maggiore*, en *Tre Porti*. Deſe oever dient voor een dijck aen de plaetſen gelegen tuſſchen de ſelve en 't vaſte landt. In deſe groote wateren leydt Venetien, vijf mijlen van 't vaſte landt, en twee van deſe hooghte, 't heeft acht mijlen omgaens, haer 72 eylanden zijn door verſcheyden breede grachten geſcheyden. Door de geheele ſtadt kan men te water en te landt gaen. Sy is verdeelt in ſes wijcken, beſtaende in ſeventigh prochien, als *Caſtello*, *S Marco*, *Canareio*, *S. Pol*, *S. Croce*, en *Dorſo* oft *Oſſoduro*, d'eerſte heeft dertien prochien, vijf mans- en negen vrouwen-kloſters, en vier andere geen prochi-kercken. De tweede heeft ſeſtien prochien, twee mans- en een vrouwen-kloſter, en vier andere geen parochi-kercken. De derde heeft dertien prochien,

vier monicken,en ſes nonnen kercken. De vierde negen prochien, en twee mans kloosters. De vijfde acht prochien, veertien mans- en vier vrouwen-kloosters, vijf andere geen prochi-kercken: en de seste wijck begrijpt elf prochien, seven mans- en acht vrouwen-kloosters, en twee andere geen prochi-kercken.

Daer zijn groote scholen, ofte broederschappen, seer rijck van kerckelijcke verçierſels, en alle 't gene tot den Godtsdienst behoort, seer schoon gebouwt,genoemt *S. Marco, della Misericordia, S. Giouan Euangelista, della Carita, S. Rocho*, en *S. Theodore*.

De kerck van Sint Marco.

De Domkerck, daer den Patriarch van Venetien sijn stoel heeft, is genoemt *S. Pietro a Castello*, oft *de Castello*. Dan de voornaemste en schoonste is *S. Marco*, alhoewel sy maer de kapel van de Hertogen is. Dit was d'eerste kerck niet die de gevluchte bouwden, alsoo die van S. Iacob in het jaer 421 begonnen is geweest,en die van S. Marco in 't jaer 828. Daer-en-boven hadden die van Venetien voor S. Marco, tot haren beschermer gekoren S. Theodoro, waer van men noch op een van de twee groote pylaren op de plaets,Sint Theodoro, en op d'ander S. Marco, doch in de gedaente van sijn gevleugelde leeuw,siet. S.Marco hebben de Venetianen bysonderlijck geëert, nae dat sijn lichaem van Alexandrien daer gebracht was, en den Hertogh Ian Participatio t'sijnder eeren een kerck hadde doen bouwen, genoemt de kapelle van de Hertogen, daer het lichaem van desen Heyligh in geleyt is, door bevel van den selven Prins, die daer oock 24 Priesters oft Capelanen ingestelt heeft, die men nu Canonicken noemt, en vier Diakenen, met soo veel onder-Diakenen,en eenige andere Priesters, en Sangers tot den Godtsdienst, die alle onder eenen Oversten genoemt Primicier zijn, die den Prins kiest, dragende den staf, myter, rinck, en andere Bisschoppelijcke çieraten.Dese geeft den zegen aen 't volck, en vermach 40 dagen aflaet te geven. Het binnenste van de kerck is van verscheyden soorten van seer fijn marmer: en het plaveysel van kleyne gekronckelde stucken porphyr, en andere kostelijcke steen, gemaeckt op de Moysaike manier met verscheyden figuren: men siet daer onder andere eenige gemaeckt door bevel van Ioachim Abt van S. Fleur,vertoonende sijne voorseggingen, aen de slinckerhandt zijn twee tafels van witten marmer, een weynigh met swart doorstreept, en op haer voegen soo volkomentlijck een man vertoont dat het wonder is. Daer zijn oock 36 seer fijne marmeren pylaren,en 't welfsel,met loot overdeckt,is in vijf deelen gedeelt. Men siet daer oock tot op 't hooghste van de kerck tegen de muuren verscheyde figuren van Moysaiken op een gouden gront, met schoone capitelen van marmer, op de welcke verscheyden marmere figuren gestelt zijn, soo konstigh gemaeckt, dat sy schynen te leven, en op de grootte poorte zijnder vijf van metael, en vier vergulde metale paerden van gelijcke groote, die eerstmael in den triumphalen Arc van Nero geweest zijn, als hy over Parthen triumpheerde, die daer na tot Constantinopolen gebracht zijn, en eyndelijck te Venetien, doen de Venetianen die stadt verovert hadden. Boven het groot altaer siet men een gouden en silveren bol, met veel gesteente, en paerlen van onwaerdeerlijcken prijs verçiert. 't Altaer is bedeckt met een welfsel, gemaeckt op de manier van een kruys, verçiert met marmer, en met vier marmeren pylaren onderstut, met verscheyden historien in verheven beeldwerck. Achter den Altaer zijn vier seer fijne albaste pylaren twee passen lang, doorschijnende als kristal, die daer gestelt zijn ter eeren van het heyligh Sacrament.

Schat van S. Marco.

Aen de rechter-handt van de kerck, en als in 't midden, buyten 't choor, siet men een seer hooge poort, verçiert met schoone Moysaike, staende aen d'een zijde het beeldt van S. Dominicus, en aen d'ander S. François, gemaeckt,soo men seght, door bevel van den Abt Joachim, langen tijdt voor haer geboorte. In dese plaets is den schat van S.Marco, daer men eerst twaelf koninglijcke kroonen siet,en twaelf goude borstharnassen,met menighte van robynen, esmerauden, en paerlen, van ongewoonlijcke grootte, en onwaerdeerlijcken prijs, besonder van tien robynen,daer van yder boven acht oncen weegt, en een saphyr, die 'er meer als tien weegt: daer zijn twee seer lange eenhorens hoornen, eenen van 't manneken treckende op 't root, en d'ander van 't wijfken byna wit, rijckelijck verçiert, met haer opschrift, d'een in Grieckse, en d'ander in Armeniaense letteren. Daer zijn gouden,agaten, jaspes vaten, van middelmatige grootte, goude wieroock-vaten, een esmerauden vat aen de Seigneurie geschoncken door Usumcassan, Koning van Persen, een kleyne schotel geheel van een stuck turkois, die haers gelijck, soo ick geloof, in de werelt niet heeft, met eenige ingesneden Ægyptische letteren, een kleynen eemer van granaet van een stuck heel gesneden om water te putten, half soo groot als die men in de huysen gebruyckt: een diamant van grooten prijs, gegeven door Henrick de Derde Koning van Vranckrijck, t'zijnder wederkomst uyt Polen, aen den Hertogh Louis Mocenigo; een kelck gemaeckt met veel robynen en diamanten van onwaerdeerlijcken prijs; en 't bonnet van den Hertogh genoemt *Corne*, daer den nieuw-gekosen mede gekroont werdt, die bedeckt is met gesteente en paerlen van ongelooffelijcken prijs; daer-en-boven een esmerauden kruys met een robyn, en op het opperste een diamant met ses punten, soo dat men niet schoonder noch heerlijcker soude konnen sien: men siet daer oock in een groot buffet vaten van verscheyden soorten van kostelijcke steenen van grooten prijs, daer mede het buffet van den Keyser Constantin verçiert was, die daer nae in handen van de Venetianen gekomen zijn, doen sy t'samen met de Françoysen Constantinopolen wonnen.

Het çieraet van dese kerck zijn vele silveren en goude kandelaers, onder de welcke twee van gout met figuren twee vademen hoogh zijn: cristalyne kandelaers, en goude kruycen, te Constantinopolen gewonnen, gelijck haer Grieckse letteren getuygen. Priesters- en altaers-kleederen van gouden laken met verscheyden figuren;

een

een Missael bedeckt met silver, paerlen, en gesteente, die sy van S. Sophia van Constantinopolen hebben: 25 silvere lampen, daer van een, hangende in't midden van de kerck, over de 500 ducaten waerdigh is; seer rijcke kleederen en verçiersels met't wapen van Vranckrijck gegeven aen dese kerck, door Louis den XI, Koning van Vranckrijck, doen hy van een perijkeleuse sieckte genesen was door't voorbidden van S. Marco, volgens sijn belofte, met veel andere schoone dingen.

De reliquien in de sacristie zijn, een kruys op de Grieckssche manier gemaeckt, met hout van't heyligh Kruys; een doren van de kroon ons Heeren, gestelt in een cristalynen tabernakel, op een wonderlijcke wijse, met silver verçiert: twee cristalynen kruycen met hout van't heyligh Kruys, waer van't een voor den Patriarch van Constantinopolen gedragen wierd; een deel van den arm van S. Lucas in een silveren arm, met de maget Maria van hem geschildert van Constantinopolen gebracht; een deel van den arm en been van S. Ioris; een deel van't been van Sint Theodorus martelaer in silver gestelt: de wercken der Apostelen in goude letteren geschreven van de eygen handt van S. Ian Chrysostomus, Patriarch van Constantinopolen: een ribbe van Sint Stephanus, eersten martelaer in gout gestelt: eenen vinger van S. Maria Magdalena in een cristalynen tabernakel verçiert met silver: en een duym van S. Marco met het Euangeli geschreven van sijn handt, en sijn lichaem dat in een ander plaets van de kerck is: een stuck van de pylaer, daer onsen Heer aen gegeesselt geweest is, zijnde een halven vadem lang, en eenige andre reliquien: een silveren tabernakel van de hooghte van een man, van Hongaryen gesonden om in de munte te breken, en door de Procureurs van S. Marco gekocht, om het heyligh Sacrament in te dragen in de processie op H. Sacraments-dagh.

Toren. Recht tegen over de kercke is haer toren, breedt veertigh voeten aen yder zijde, en tweehondert en dertigh hoogh, met een houten engel daer op, hoogh sestien voeten, bedeckt met vergult koper, die omdraeyt en altijdt siet nae de zijde daer de windt hem keert, wijsende met de handt de plaets van waer de windt komt. Het opperste van den toren is heel vergult, daer door hy van seer ver gesien wordt, van binnen is hy gemaeckt met een seer soeten opgang sonder trappen, op de manier van een slecke, en een schoone rye vensters, van waer men de geheele stadt siet, met d'omleggende eylanden, en de bergen van Carnien en Istrien, Lombardyen, en de beginselen van de Adige en Po. Men siet over d'ander zijde de hooghte van aerde genoemt *Lito:* de haven van Chioza en Malamocco, en de Sterckten gelegen aen de mondt van dese haven.

Paleys van S. Marco. By de kerck van S. Marco is het schoone paleys van S. Marco, hebbende twee gevels, verciert met wit en roodt marmer, en den achterSten van Istrischen steen gemaeckt, met groot getal arcaden, pylaren, salen en kamers; 't was met loodt bedeckt, dan sedert het perijckel van den brandt in het jaer 1574 wierd het met metalen platen overdeckt. Yder gevel heeft een poort, daer van de voornaemste van marmer by de kerck van S. Marco op de plaets komt, daer op staet de gevleugelde leeuw, het beelt van den Hertogh Foscaro van wit marmer gemaeckt, by de selve aen't noorden zijn de voornaemste trappen van 't paleys gaende op 't huys van den Prins, aen de voet der selve staende de colossen van Mars en Neptunus, en meer opwaerts de schoone beelden van Adam en Eva. Recht tegen over den voornaemsten trap siet men een geschrift op marmer met gouden letteren, ter eeren van Henricus de IV, Koning van Vranckrijck en Navarre: naer't zuyd-oosten gaet men op de treffelijcke trappen, daer men ter slinckerhandt aen de kamer van den Prins komt, en ter rechter, aen die van't Collegie: daer siet men over al niet als gout. 't Opperste der sael van 't Collegie boven de kamer van de Prins is ten deele vergult met seer konstigh gesneden werck, en ten deel met verscheyden geschilderde historien verçiert.

Aen't hooge eyndt van dese sale is de stoel van den Hertogh, en het beeldt van Venetien gemaeckt als een Koninginne, die hem de kroon op het hooft stelt: aldaer worden by den Prince de saken van Staet gehandelt, en alle vreemde Ambassadeurs gehoor gegeven. In een ander sael staen vertoont de Provincien die de Venetianen aen't vaste lant besitten, en elf figuren van Keysers. Hier uytgaende nae de zee, komt men by de banck van den Raedt van de tien, alwaer oock niet als gout en rijckdom te sien is.

Vorder komt men aen de sael van den grooten Raedt, lang 150, en breet drie-en-seventigh voeten, daer by de kleyne salen van wapenen van't paleys, in de welcke bloote slagh-swaerden, geladen pistolen met den sleutel op het radt om te spannen, hellebaerden, cuirassen bedeckt met sluweel van verscheyden couleuren, en andere wapenen bynae voor 500 Edellieden zijn, en een kistjen, het welck openende vier pistolen seffens lost, die, soose geladen waren, den genen die't opent, souden dooden; een kleyn silvere geschut met de karre die het voert van de selve stoffe; een poeyerbusse geheel van cristal, op eenige plaetsen besilvert, kostende 100000 ducaten; en een schilt, en hantschoen verçiert met turkoisen en robynen.

Plaets van S. Marco. Uyt het paleys komt men op de plaets van S. Marco, daer aen het ander eynd de kerck van S. Geminiaen staet, rontom met schoone huysen van gemeenen steen en marmer gebouwt, zijnde, onder met schoone portiken, en verscheyden winckels gemaeckt. Op dese plaets siet men groote menighte van persoonen uyt alle landen der weerelt met haer verscheyden kleedingen, die aldaer komen koopmanschappen, en een groot getal quacksalvers, die tijdtkortinge geven, verkoopende haer salve. Aen't eynd van dese plaetse by de zijde van de zee siet men twee marmeren pylaren geheel van een stuck, sestigh vademen hoogh, en ten minsten acht dick, op een van de welcke eenen gevleugelden vergulden leeuw staet, en op d'ander het vergult

beelt

beelt van S. Theodorus, tuſſchen de welcke het gerecht over de miſdadigers gedaen wordt. In 't midden van de plaets zijn drie groote maſten van ſchepen, daer men gewoon is aen te doen de voornaemſte zijden en gouden ſtandaerden van de Republijcke op de groote feeſten.

Op de ſelve plaets ſiet men het munt-huys, geheel van ſteen en yſer, ſonder eenigh hout gebouwt, de ſchoone huyſen van de Procureurs van S. Marco, en een treffelijck paleys, dat hem uytſtreckt van den toren tot aen de kerck van S. Geminiaen.

Andere kercken. D'ander kercken, boven S. Marco, en S. Geminiaen, zijn waerdigh om te ſien, om haer verſcheyden verçierſels, als haer marmeren plaveyſels dat men bynae overal betreet; de beelden van verſcheyden doorluchtige perſoonen, door de Republijcke opgerecht, tot vergeldinge van hare dienſten, ſoo dat men daer 165 van marmer telt, en 23 van metael; en veel andere koſtelijckheden, oock 50 lichamen van Heyligen en ontrent 150 orgelen. De ſchoonſte van deſe kerken zijn die van S. Zacharias, S. Steven, S. Frari, S. Gianipolo, Caſtello, S. Maria van mirakelen, S. Françoys van den Wijngaert, Sint Ieremias, S. Salvador, oft Salighmaker, der Carmeliten, S. Iuſtinà, en S. Maria de hemelſche.

Daer is der Griecken kleyne kerck van S. Ioris, daer de ſelve op haer manier Godtsdienſt doen in de oprechte Grieckſche tale; en die van S. Bartholomeus, daer men in den vaſten in Hooghduyts predickt.

Gondolen. In de ſtadt zijn ontrent 14000 gondolen, en

Bruggen. 450 bruggen, daer van de voornaemſte die van *Rio alto* is, die meer als 250000 ducaten te bouwen gekoſt heeft, hoewel die niet ſeer lang is. Sy is van marmer, en heeft drie breede ſtraten, geſcheyden door twee ryen winckels, gewelft en gedeckt met loot, in 't getal van 24, twaelf aen yder zijde, men gaet daer met drie trappen op, den middelſten zijnde 66 trappen hoogh, en die van elcke zijde 145, het groot canael en voornaemſte van Venetien, daer op deſe brugge de Rialto gebouwt is, heeft in de lengte 1300 paſſen, en in de breede 40.

Packhuys. By deſe ſchoone brugge ſtaet het vermaerde packhuys van de Hooghduytſchen, oft *Fondago di Tedeſchi*, daer de kooplieden van deſe natie hare wooninge en koopmanſchap hebben, waer in leggen alle de Hooghduytſche waeren, en al die men van Venetien derwaerts wil voeren: heeft 512 voeten omgaens, en van buyten zijn ſchutſels, verçiert met verſcheyden ſchilderyen, wonderlijk aengenaem, en van binnen twee hondert kamers.

Paleyſen. D'andere voornaemſte huyſen van Venetien zijn het paleys van de Loredans tot S. Marcuola, nu *del Calero* genoemt, ſeer rijckelijck met marmer verçiert: dat van de Guſſoni, by de brugge van Noale: van de Delfino, oft Dolfin, op den oever van de Charleon: die van Contareni en Mocenigo, 't huys Foſcare de Iuſtiniani: het paleys van de Piſans: van de Loredans tot S. Steven: van de Peſari tot S. Benedictus: dat van de Priuli tot S. Severus: van Gonelle tot S. Iob: van de More tot S. Ieronymus: van de Pont tot Sint Mauritius, en die van de Trons, van de Grimans, van de Cornars, en van Cucina; boven een groot getal ſeer ſchoone paleyſen en welluſtige hoven van de Venetiaenſche Heeren in de eylanden van Zudecca en Muran, en de rijcke meubelen, daer de huyſen mede verçiert zijn.

Wapenhuys. Het wapenhuys is aen alle zijden omringt van de zee, hebbende in den omvang van ſijn muuren ontrent drie mijlen; daer in komende, gaet men over een kanael met een brugge, door het welcke de ſchepen van 't Arſenael in 't groot kanael gebracht werden. In 't ſelve zijn 1550 mannen, die daer gewoonlijck wercken; aldaer worden oock de oude mannen onderhouden, die niet meer wercken konnen. Als men daer in komt, neemt men den wegh ter rechterhandt, daer een groot en breet kanael is als een meir, gemaeckt om de ſchepen te houden, en oock een ſoodanigh aen de ſlinckerhandt: by de ſelve zijn ſeer groote portiken gemaeckt, onderſtut met pylaren, die meeſt van ſteen zijn, onder de welcke men de ſchepen leght die men niet gebruyckt, op dat den windt en regen die niet en ſouden verderven, en insgelijcks die vermaeckt moeten werden: daer na komt men aen 't huys van den Admirael, hebbende boven en beneden vier ſalen, d'eerſte vier zijnde om te bewaren het doeck en de ſeylen die 'er af gemaeckt werden, daer altijdt vijftien oft twintigh vrouwen, de oude vermaken, oft nieuwe maken. In de ſelve ſalen toont men een ſeer plomp leeren kleedt, op ſoodanige manier gemaeckt, dat het met geen yſer kan beſchadight werden. De onder-ſalen zijn gemaeckt om de touwen te leggen, die oock in ſeer groote menighte zijn, en yder verdeelt in acht ryen, houdende yder rye de touwen noodigh tot twaelf galeyen: ſoo dat 'er touwen voor drie hondert en twaelf galeyen zijn.

Daer nae komt men aen een plaets, geordonneert om altijdt nagelen te maken, dienende tot de ſchepen, daer by een ſeer breede ſael ſtaet, daer men een groot deel riemen leght, maer niet al, om dat 'er verſcheyden plaetſen vol van zijn, door dien ſy 'er veel van noode hebben; zijnde een van de noodighſte proviſien, hoewel daer geenen grooten riem is, die aen S. Marco niet en koſt, gebracht zijnde tot Venetien, vijf ducaten, en de gemeene vier, ſonder te rekenen verſcheyden onkoſten dieſe doen om die te bereyden en op te maken. Voor deſe ſael is een plaets, daer men door middel van 't vuur de riemen recht, die aldaer heel groen gebracht werden. Aldaer giet men oock geduurighlijck geſchut; dat gemaekt zijnde, te Lio geſonden wort om geproeft te werden, en nae de proeve geſet en bewaert in de packhuyſen, daer ick van ſal ſpreken.

By deſe plaets ſiet men een ander geordonneert om lancien te maken, en niet veer van daer is de plaets daer men de geſchut-koegels giet, en men gelooft dat daer meer kolen verbeſight werden, als in de munte.

Men begint by deſe plaets te ſtellen, de galeyen die op 't drooge geleght werden, rontom het kanael, daer na komt men aen acht oft negen packhuyſen met geſchut-karren, die men daer na in de Sterckten brengt.

Tegen

Tegen over deſe packhuyſen zijnder vijf andere geordonneert tot de ſelve ſaeck, in het eerſte van de welcke zijn 24 ryen geſchut, in als drie hondert ſtucken, daer van een ſeven kogels ſchiet, en een ander grooter drie: om hoogh ſiet men de maten, de geſchut-wagens, en 't gereetſchap voor de paerden dieſe trecken, en alle andere dingen tot de ſelve noodigh.

In 't tweede packhuys ſiet men 't gewoonelijck geſchut tot 50 galeyen, te weten 12 ſlangen, oft ſtucken die kogels van ſes pondt ſchieten, een geſchut van 50, en twee ſtucken voor de galeyen van twaelf pondt, zijnde deſe ſtucken kleyn en groot 650.

In 't derde packhuys ſiet men aen d'een zijde, 't geſchut van vijf extraordinare groote galeyen, die in 't gevecht tegen den Turck waren, te weten 40 galey-ſtucken, daer van de minſte vijftigh pont ſchieten; en al t'ſamen zijn twee hondert: en aen d'ander zijde ſiet men het gewoonlijck geſchut tot vijftigh andere galeyen, zijnde ſes hondert en vijftigh ſtucken groot en kleyn.

In 't vierde packhuys zijn aen d'een zijde 24 ryen veldtſtucken, drie op een rye, zijnde in alles 72; en aen d'ander 16 ryen batteryen ſtucken, 22 voor yder rye, zijnde 352 ſtucken: noch, boven alle noodigh gereedſchap, zijnder vuur-trompetten, lang als piecken, hebbende aen 't eynd een houten riedt, vol poeyer, kogels, en ander dingen met konſt toegemaeckt, daer men, als men in 't ſlaen is, het vuur in ſteeckt door middel van 't ſolfer, daer het eynd heel mede bedeckt is; en boven dat dienen als een pieck om den vyandt op te houden, ſteken van verre in brant, en doen groote ſchade.

In 't laetſte packhuys zijn 150 ſtucken op den Turck gewonnen: ſoo dat in alles 't geſchut dat in dit Arſenael gevonden wort, zijn ontrent 2026 ſtucken, onder de welcke zijn ontrent dertien hondert falkonetten: en onder de groote zijnder eenige, ſchietende kogels ſommige van ſeventigh, andere van hondert, van hondert vijftigh, van twee hondert, en van drie hondert pondt; doch en is dit getal ſoo gewoonlijck niet, dat 'er niet ſomtijdts meer, ſomtijdts min en zijn; om dat 'er geduerighlijcken nieuwe gemaeckt, en ſomwijlen een groot deel uytgeſonden, en andere herſtelt werden in deſe packhuyſen.

Daer zijn drie ſalen, yder breedt 35 paſſen; in de eerſte der ſelve, boven de wapenen van het voetvolck en lichte paerden van 't vaſte landt, zijn wapenen voor 20 galeyen, daer van yder moet hebben 150 borſt-harnaſſen, 150 helmen, 150 ſwaerden, 150 bogen, en ſes kaſſen met pijlen, gerekent 500 voor yder kaſſe, vier gemeene musketten, tien haeck-musketten, en 50 ſabels: men ſiet daer oock alle ſoorten van wapenen, om op 't landt te ſtrijden, als piecken, musketten, ringkragen, genoegh om ſeventigh duyſent menſchen te wapenen. Daer zijn noch verſcheyden oude wapenen, die de Venetianen van hare vyanden gewonnen hebben.

Van daer gaet men om de plaetſen daer men de galeyen leght, die gemeenlijck in 't getal van 270 gemeene zijn, boven dertigh groote, tien lichte ſchepen van de Overſten, en eenige Turckſche, en den Bucentaure, leggende in een afgeſcheyden plaets, geheel met doeck overdeckt, en wel toegemaeckt. Dan het getal van deſe ſchepen is niet altijdt ſoodanigh, niet meer als dat van 't geſchut.

Gaende om deſe plaetſen, die de ſchepen tot een vertreck dienen, bejegent men twee packhuyſen, 't een zijnde voor de roeren der galeyen, en 't ander voor die de maſten van de ſchepen en galeyen bereyden, onder de welcke zijn die vijftigh ducaten koſten, daer de gemeene, tot Venetien gebracht, S. Marco maer twintigh ducaten koſten: het meeſte deel van deſe maſten komt aldaer van Candien, en andere plaetſen in 't ooſten gelegen. Het eynd van deſe plaets komt uyt aen den ingang der ſelve, en gaende aen de ſlincker handt van de poorte van 't Arſenael, komt men aen het oude Arſenael, daer nu weynigh galeyen zijn, ten aenſien van de gene die in 't nieuwe gevonden werden, hoewel die alle in 't boven-geſtelde getal begrepen zijn: dan in het eyndt van 't oude by den muur ſiet men de plaets daer het polver gemaeckt wert, dat men, ſedert het perijckel van den brandt van 't jaer 1568, op de drooghten tuſſchen Lizzafuſina en Venetien gebracht heeft.

Gaende voorder naer de poorte van 't Arſenael, vindt men een ander packhuys vol riemen, gelegen by den kelder daer men den wijn leght voor die van 't Arſenael, aen de welcke men ſoo veel te drincken geeft, als ſy ſelfs begeeren: en ſoo wanneerſe haeſtelijck moeten wercken, zijnder mannen die omgaen met bocalen oft glaſenſleſſen, om haer te drincken te ſchencken.

Eyndelijck toont men by de poort van 't Arſenael aen de ſlincker handt, vier ſalen, twee leege en twee hooge, vol van alderhande ſoorten van wapenen voor hondert duyſent mannen, ſoodanigh als die, daer van hier voren geſproken is, daer mede datſe ſeventigh duyſent mannen konnen wapenen.

Men ſiet daer noch groote menighte van wapenen op d'oude wijſe gemaeckt, voornamelijck voor de gewapende mannen, oft volck te paert, balcken die dienden om de muuren te breken voor 't gebruyck van 't geſchut, eenigh harnas om de paerden op de oude manier te wapenen, groote menighte van vuur-trompetten. Oock toont men aen 't eynde van de ſelve ſalen, om datſe breet en groot zijn, byna alle de vaendelen op de Turcken gewonnen; en als de Republijcke eenigen grooten Heer, die het Arſenael gaet beſien, eere wil aendoen, bereyt men hem aldaer de collatie. Dit zijn de voornaemſte beſondere dingen van dit Arſenael, dat wel te recht mach gehouden werden voor het grootſte en volmaeckſte, daer men kenniſſe van heeft: behalven dat hebben de excellentſte werckliedeu, aldaer gebruyckt, door een lange ondervindinge van veel hondert jaren, kenniſſe gekregen van de meeſte deught des houts, en middelen om dat te bewaren; als oock van de metalen, en maniere die te gieten en ſmelten, en de gedaente, groote en lengte van 't geſchut, de maniere om het te verplaetſen en ſtellen: en van de galeyen, en haer maeckſel: ſoo dat men geen beter gebouwde

bouwde galeyen ſoude konnen vinden, noch beter gemaeckt geſchut, als in dit Arſenael.

Rontom Venetien ſiet men verſcheyden eylanden vol huyſen en volck, oft kloſters en Godsdienſt-huyſen; onder dewelcke aen de zijde van 't zuyden, *Zudecca*, oft *Giudecca*, anders *Oſſo Duro* is, lang een mijl, hebbende eenige prochien, mans- en vrouwen-kloſters, ſchoone paleyſen, en ſeer aengename hoven. Is van Venetien door een kanael afgeſcheyden, breet ontrent een half mijl, begrepen in de ſeſte wijcke van Venetien, en alſoo genoemt om de Ioden die daer woonen. Daer zijn negen kercken, daer van die van de bekeerde, dat is te ſeggen van de bekeerde Courtiſanen, de voornaemſte is, boven die van S. Blaſius en S. Catolde, daer het lichaem van S. Iuliana van Padoua geheel is, ſoo men ſeght, ſedert het jaer 1226, doenſe overleedt.

Zudecca.

Niet ver van hier voorder in 't moeras, ſiet men S. Engel van de Eendracht, en voorder naer 't zuyd-weſten S. Ioris d'Alega, S. Clara, S. Second, en niet ver van 't vaſte landt S. Iuliaen: en aen 't noorden van Venetien d'eylanden van S. Chriſtoffel, en S. Michiel, in de laetſte van de welke men een rijcke kapelle ſiet, gebouwt door de bekeerde courtiſane Margarita Emilia van Veronen.

S. Engel. *S. Ioris d'Alega.* *S. Clara.* *S. Second.* *S. Iuliaen.* *S. Chriſtoffel.* *S. Michiel.*

Niet ver van daer is *Muran*, gelegen een weynigh verder als een mijl van Venetien, en genoemt de welluſtigheyt der ſelve, als zijnde vol ſchoone huyſen met rijcken huysraedt, onder de welcke grootelijcks geacht is dat van Camillo Treviſan, met ſijnen welluſtigen hof, en een van de ſchoonſte fonteynen op de Romeynſche manier gemaeckt. Men ſiet daer oock overal ſoo aengename hoven, als in eenige ander plaets van Italien. Daer worden de ſchoone vaten en criſtalijnen glaſen gemaeckt, die door heel Europa gevoert werden, tot vernoeging van de allerſinlijckſte, die deſe dingen, aldaer gemaeckt, ſeer aengenaem zijn, vertoonende geſchut, torens, kaſteelen, ſchepen, galeyen, orgelen, en verſcheyden andere dingen; verçiert met gout en ſilver, en allerhande ſeer levendige koleuren, ſoo datſer jaerlijcks aen de vreemdelingen voor meer als 60000 kroonen verkoopen: deſe plaets is, gelijck Venetien, door een groot kanael in twee deelen geſcheyden, begrijpende in ſijnen omgang van drie mijlen 14 ſchoone kercken, onder de welcke die van Sint Pieter Martyr, en het kloſter van de Preeckheeren, de voornaemſte zijn.

Muran.

Aen 't noorden van Muran leggen de eylanden van S. Iacob *di Paludi*, oft van de meiren, oft moeraſſen; en van *S. Nicolas del Lido*, oft van den oever, met hare kercken: en vier mijlen van Muran het kleyne eylandt van *Mazorbo*, bewoont met weynigh rijck volck: en meer aen 't noorden de ſtadt van *Torcello*, daer van de hooghſte kerck is genoemt S. Foſca, maget en martelareſſe: deſe ſtadt is weynigh bewoont om haer quade lucht, en gelegen een mijl van *Maſorbo*; aen 't ooſten van welck eylandt is dat van *Buran*, leggende een mijl van *Mazorbo*, en van *Torcello*.

S. Iacob van de moeraſſen. *S. Nicolas.* *Mazorbo.* *Torcello.* *Buran.*

Daer na, afkomende van 't noorden naer het ooſten van Venetien, vindt men 't eylandt van S. Françoys van de woeſtijne, en by Venetien het nieuwe *Lazaret*, en nederwaerts gaende het eylandt van *Certoſa*, oft van de Catuyſers, met de kerck van S. Andries, zijnde het kerckhof van den Edeldom van Venetien; voorts het eylandt van S. Helena, met het ſchoone kloſter en de treffelijke kerck van de monicken van den bergh Olivet, daer het lichaem van de Keyſerinne Sint Helena is.

S. Françoys van de woeſtijne. *Nieuw Lazaret.* *Certoſa.* *S. Helena.*

Daer nae komt men aen 't eylandt van S. Ioris de Groote, gelegen ontrent 500 paſſen van Venetien, en recht tegen over S. Marco, hebbende een van de ſchoonſte kloſters van alle die quartieren, met een kerck, verçiert met veel marmer, beelden, ſchilderyen, rijcke gaven, begraeffeniſſen van Hertogen en Princen, en ſeer aengenaem om de groote en ſchoone hoven. Vijf mijlen van Venetien is oock gelegen het eylandt *Povegia*, eertijdts *Pupilio* genoemt, daer van de ſtadt in den oorlogh tuſſchen Genoua en Venetien geruineert wierd.

S. Ioris de Groote. *Povegia.*

Daer na in 't zuyden van Venetien en Zudecca is het eylandt van *Malamocco*, in 't latijn genoemt *Metamaucum*, en geacht het *Portoleduacus* van d'oude, daer de wooninge van de Hertogen van Venetien eertijdts was, hebbende een ſeer diepe haven, gemaeckt door de rivier Brente, die aldaer in zee loopt.

Ontrent 20 mijlen vorder van Venetien, langs de ſelve hooghte van aerde, genoemt Lido, ſiet men de haven, en daer nae de ſtadt van *Chioggia*, oft *Chioza*, door d'Oude genoemt *Foſſa Clodia*, gelegen in een eylandt, hebbende rontom de plaetſen, daer men in den ſomer het zeewater ſtijf, en tot ſout maeckt, daer van de Republijcke groot inkomen heeft.

Chioggia.

Langs de ſelve hooghte, ontrent twee mijlen van Venetien, ſiet men de ſterckte, oft het kaſteel van *Lio*, dat deſe ſtadt beſchermt, gelegen tegen over *Caſtelnuovo*, oock een ſtercke plaetſe; ſoo dat deſe twee Sterckten, gebouwt in twee eylanden, d'een d'ander beſchermende, grootelijcks dienen tot verſekeringe van Venetien, belettende alle ſchepen die te konnen naerderen.

Lio. *Caſtelnuovo.*

't Hertoghdom van Venetien begrijpt oock het eylandt en biſſchoppelijcke ſtadt van *Caorle*, anders genoemt *Capruli*, gelegen langs de kuſte van Friul, zijnde een van de voornaemſte en beſte woonplaetſen voor de Viſſchers van die quartieren.

Caorle.

Dit ſelve Hertoghdom begrijpt oock de ſtadt van *Grado*, oft volgens de Venetianen, *Grao*, met haer eylandt, oock gelegen in de ſoute meiren, langs de kuſte van Friul, en vermaert, om datſe eertijdts geweeſt is de woonplaetſe van de Patriarchen, die nu tot Venetien woonen. Eenige ſtellen oock in haer *Dogado* de ſtadt en Sterckte van *Maran*, zijnde een van de ſterckſte, gelegen in de meiren, oft moeraſſen, en bynae heel met de zee omringt; hoewel haer plaets die, met groote apparentie, oordeelt onder Friul te zijn, aen 't welcke Leander, en verſcheyden Autheurs, die toegeeygent hebben.

Grado.

D'andere voornaemſte plaetſen van dit Hertoghdom, gelegen by 't Padouan, en Poleſino di Rovigo, ſijn *Gambarare*, *Bebbe*, en *Loredo*, oft *Loreo*; en de vermaerde, hoewel kleyne, open, en

Gambarare, &c.

geringe

geringe plaets van *Lizzafuſina*, daer men t'ſcheep gaet, om naer Venetien te varen.

Rivieren. De grootſte rivieren, vloeyende in de ſoute meiren oft moraſſen van Venetien, zijn de *Tagliamento*, de *Livenza*, de *Piave*, de *Sile*, de *Brente*, d'*Adige*, en de *Po*, door de welcke alle ſoorten van koopmanſchappen tot Venetien gebracht werden.

Hoedanigheyt des luchts. De lucht van Venetien is een van de beſte en ſuyverſte, niet qualijck oft ongeſont, als in de andere moeraſſige plaetſen: ſoo dat de vreemdelingen, 't zy datſe een ſubtijle lucht gewent zijn, oft datſe in de groſſte gevoed zijn, die aengenaem, en ſeer bequaem achten tot haer geſontheydt: en voor ſoo veel d'inwoonders belangt, haer levendigh koleur getuyght genoegh de bequaemheyt des luchts, veroorſaeckt door eenige ſoete en geſonde winden, die door de moeraſſen en de ſtadt waeyen, en de ſelve ſuyveren van de quade dampen, behalven dat het vallen des waters veel vuyligheyt wegh neemt. Aengaende de lucht van Muran, is oock wonderlijck geſont, 't welck komt, gelijck men gelooft, door het vuur dat daer in de glashuyſen altijts onderhouden werdt.

Wateren. Het ſoete water gebreeckt te Venetien; dan de ſchippers nemen 't in den mont van de Brente, datſe tot Venetien verkoopen: en is wonder dat 'er eenen put ſoet water is, tot S. Nicolaes van den oever, bynae in 't midden van de zeewateren, daer alle de ſchepen, die daer paſſeeren, haer uyt den ſelven van water voorſien, ſonder datſe hem konnen uytputten.

Granen en vruchten. Aengaende de vruchten, hoewel Venetien in de ſout-watere meiren, ſonder ſaey-landt, gelegen is, en byna drie hondert duyſent inwoonders heeft, zijn de Heeren opſienders van 't koren ſoo ſorghvuldigh om den overvloet t'onderhouden, dat 'er noyt graen ontbreeckt, hebbende ſomwijlen ſoo grooten menighte, datſe andere landen daer mede voorſien. Insgelijcks is 'er oock grooten overvloet van alle dingen, niet alleen tot het leven, maer oock tot de welluſt dienende, die aldaer van verſcheyden plaetſen gebracht werden, niet alleen uyt Italien, maer oock uyt Sclavonien, Griecken, Aſien en andere plaetſen. Na de tijden des jaers hebbenſe alle vruchten in overvloedt, en van allerhande wijnen, onder de welcke zijn malvoſeyen, en muſcadel, boven een ongelooffelijcke menighte van kruyden, die men in alle tijden vindt, de pingelen, piſtachen, roſynen van damaſt, korenten, en diergelijcke vruchten zijn daer beter koop als in eenige plaets van Europa; het ſuycker en confituren zijnder oock wonderlijck overvloedigh: die van *Chioggia* hebben een ſchoon pleyn, vol hoven, en vruchtboomen, van de welcke Venetien voorſien werdt met verſcheyde vruchten, en kruyden, beſonderlijck van uytnemende goede meloenen, pompoenen, artichocken, blom-koolen, en diergelijcke, daerſe een groot profijt af trecken.

Gedierten. De Venetianen hebben oock ſeer goet vlees, onder het welcke ſy voornamelijck achten het kalf-vleeſch van ontrent een jaer, datſe *manſo* noemen, en voor alle ander kieſen. Hebben mede feſanten, pauwen, quackels, lijſters, duyven, oneyndelijck gevogelte; alle ſoorten van wildbraet, veel geſouten ſpijs, oock boter, kaes, en oly.

Viſſchen. De zee- en rivier-viſch is 'er ſoo overvloedigh, dat het 't geloof, van die 't niet geſien hebben, te boven gaet. Eenige ſeggen, dat 'er twee hondert ſoorten gevonden werden, en andere, die op de Latijnſche manier ſpreken, ſeggen ſes hondert; maer 't is ſeker vreemt, en nochtans aengenaem te ſien de verſcheyden ſoorten, bequaem om verſcheyden ſmaken te genoegen; ja ſelfs om d'allerleckerſte te voldoen: behalven een oneyndelijcke menighte van geſouten viſch, die daer van alle plaetſen gebracht wordt.

Afkomſte en oorſprong. Eenige verſekeren, dat de Venetes, oft Venetianen afgekomen zijn van de Troyanen; en andere, dat de Henetes, verjaeght van Paflagonien, vertrocken, onder het geleyt van den Troyaenſchen Antenor, in de plaetſen daer de Venetes woonen. Dan Strabo, als hy voorſtelt de twee meeningen van ſijnen tijdt, daer van d'eene verſekerde datſe afgekomen waren van de Venetes van Paflagonien, door Antenor in Italien gebracht, nae den oorlogh van Troyen, dat eenige waerheyt ſcheen te hebben, om dat de Venetes van Italien genegentheydt hadden paerden te voeden, gelijck de Paflagoniers van Aſien, merrien, om daer van muylen te genieten; en de andere hiel, datſe afquamen van de Franſche Venetes, oft Vannes in Bretagnien; ſchijnt de laetſte voor de beſte te houden, als hy ſeght, dat de Franſche Venetes zijn, nae ſijn meeninge, de voortbrengers van de Venetianen oft Veneten, gelegen in de Adriatiſche zee, dan de Venetiaenſche tale was onderſcheyden van de Franſche, hoewel hare manieren en kleederen ten naeſten by gelijck waren.

Wooninge. Deſe Venetes, oft Venetianen, die oock Padoua met Antenor bouwden, en beſaten, met alle het landt tot aen de ſtadt van Aquilea, gelegen buyten haer palen, hadden eenige ſteden met water omringt als eylanden: andere aen de zee gelegen, en eenige in 't landt by de meiren, ofte moeraſſen.

Religie. Sy eerden Diomedes met goddelijcke eere, hem offerende een wit paert, en in haer landt waren twee boſſchen, het een toegeeygent aen Juno, en 't ander aen Diana. Men houdt oock dat de exters, vergaderende in groote menighte, gewoon waren hare granen grootelijcks te beſchadigen; daerom ſy in den tijdt van haer komſte, op de palen van hare beſaeyde landen groote menighte van alle ſoorten van granen en zaet wierpen, als gaven aen de Goden, van de welcke d'exters geproeft hebbende, hielden op, als oft ſy eenigen vyant ontmoet hadden, dieſe wederom deê keeren.

Manieren van deſen tijdt. Staet des lichaems. Genegentheden. De Venetianen zijn gemeenlijck meer groot als kleyn van lichaem, en meer blont als ſwart van hair; zijn levendigh van koleur, en verſcheyden worden kael, ſelfs van haer jonckheyt; gaen en ſpreken met graviteyt, zijn bequaem tot alle konſten en wetenſchappen, als oock om allerhande dingen te doen, zijnde van natuuren geneyght tot de koopmanſchap, daer in ſy goeden voorſpoet hebben; oock bequaem zeevloten en legers toe

toe te ruſten, Sterckten te bouwen, die met noodigh guarniſoen te voorſien, en wel te legeren; zijn overvloedigh in raedt, ſoo dat de jongſte ſelfs dickmaels ſchoone redenen van Staet geven; mild in 't ſchencken; beminnen de muſijck; zijn ſtout in haer koopmanſchap, levende met weynigh; dan de Edellieden misbruycken menighmael de macht en vrydom, dieſe genieten.

De vrouwen waſſchen het hair, en maken een ſoo konſtige *bionda* oft blonde loogh, dat het onmogelijck is te ſien een ſchoonder koleur van hair als de Venetiaenſche vrouwen hebben, als oock die van Padoua, die hier in al die van Italien te boven gaen; gebruycken oock verſcheyde ſoorten van blancketſels om de natuur te helpen, en haer ſelven wit te maken, datſe kloeckſinniger gebruyken als veel andere Italiaenſche vrouwen, die deſe korſt en plaeſter te ſeer ontdecken; hebben meeſt een onkuyſch en aenlockend aenſien, zijnde ſoo amoureus als de mans, en genegen tot geneught en profijt; zijn wraeckgierigh, ſoo men haer bedrieght; lieftaligh in haer redenen, en ſoo vuurigh in hare liefde, datſe niet aenſien of den genen die ſy beminnen, ſchoon oft leelijck, edel oft onedel is.

Oeffeninge. D'edellieden oeffenen haer in de aenmerckinge en handelinge van de ſaken van Staet, oft in de ſtudie, geluckelijcken vorderende in alle beyde. Somwijlen zijnſe geneyght tot den oorlogh, haer meeſt oeffenende in de zee-ſtrijden. 't Ander volck doet veel koopmanſchap, en het gemeene volck ambachten, oft begeven haer tot viſſchen en roeyen; dan meeſt de edele en jonge rijckſte burgers, zijn eenige uren des daeghs by de courtiſanen, die te Venetien alſoo veel zijn als in eenige ſtadt van Italien, en ſeer rijcke, die als geacht leven, hoewel ſy haer ſelven aen yder overgeven voor ſijn gelt; en zijn voorſien met huysraet en kleederen als Princeſſen. Tot tijdt-verdrijf gaet men oock in gondolen varen door de ſtadt, om verſcheyden aengename dingen te ſien, die u de Schippers aenwijſen, en 's avonts in den ſomer vaert men oock eenigen tijdt met gondolen, om de koelte van de nacht en de zee te genieten: andere gaen 't ſuycker ſien rafineren, 't was wit, en ſpiegels glat maken, oft beſien de treffelijcke wercken van verſcheyden Schilders, oft nemen haer vermaeck tot d'inſtrument-makers, oft wel in het hooren van verſcheyden Quackſalvers, ſwetſende op de ſtellagien, op de plaets van Sint Marco. Eyndelijck, daer is geen ſtadt, daer de konſten tot meerder volmaecktheyt gekomen zijn, hebbende de voornaemſte wercklieden, die in de gantſche werelt zijn, om de zijde-ſtoffen, als oock het wollen laken te maken. De Schilders zijn ſonderlinge konſtigh, en niet minder d'n die van Romen, noch in getal noch in konſt; en om kort te weſen, alle konſten en ambachten zijnder in den hooghſten graet: boven dat zijnder in Europa geen kloecker koopluyden van ſpeceryen, noch geoeffender en verſtandiger volck in alle ſoorten van koopmanſchap.

Maeltijden. Sy zijn koſtelijck in hare maeltijden, hoewel de wetten d'overdadigheyt verbieden, en datſe meeſt tot ſparen genegen zijn, zijnde niet gaeren in haer mael geſteurt, willende ten minſten dien tijdt vry weſen, haer gewoonlijck daer nae een weynigh ſtil houdende, uyt vreeſe dat een al te haeſtige beweginge haer de verteeringe ſoude beletten.

Sy dragen van den beginne af lange rocken, *Kleedinge.* met ſmalle mouwen, behalven de Raedtsheeren, dieſe breet hebben: d'eerſte zijnde *Dagalines* genoemt, en d'ander *Ducales*; hadden oock om het hooft te decken kappruynen, genoemt *Capuci*, oft kappen, haer van achter overhangende, oft op een van de ſchouderen: dan deſe manier komende allengskens te veranderen, verlieten verſcheyden de kappruynen, behoudende alleen den reep oft bourlet, die daer aen vaſt gemaeckt was, deckende den grondt van den reep met laken, maeckten alſoo de mutſe dieſe nu dragen, maer hooger en ſmaller dan die nu is. Daer na, tot meerder bequaemheyt, maecktenſe de mouwen van de rocken breet, maer ſmal aen den ingang, om daer in eenen neusdoeck, handtſchoenen, papieren, en ander diergelijcke dingen te dragen, en noemden deſe mouwen *à comeo*; gordende daer na haren rock byna onder de borſt, waren oock gewoon rooſen coleur kleederen te dragen, en violet, ſonder onderſcheyt van perſoonen oft qualiteyt, tot dat daer op ordonnantien gemaeckt zijn.

Nu draeght het volck ſwarte rocken, en verſcheyden gaen daer onder op de Franſche manier gekleet, ſedert eenige jaren; dragen oock, gelijck de Edellieden, de mutſe oft *barette* op de Hongerſche oft Sclavoonſche manier, als die van de Pantalons in de Italiaenſche comedien. De Edellieden dragen oock alle lange rocken van ſwart laken, met *Comeo* oft *Comito* mouwen, daer van geſeyt is, in den ingang ſmal, en daer nae breet. Dan de Raedtsheeren en voornaemſte Magiſtraten dragenſe van karmoſijne, oft violette ſtoffe, met de ſeer breede Hertoghs mouwen. De Procureurs van Sint Marco, Graven, Ridders, en die Raedtsheeren geweeſt zijn, hoewel buyten officie, dragen oock rocken met Hertoghs mouwen, maer ſwart. De Wijſe van het vaſte landt, de Advocaten van 't gemeen, d'overſte van den Raedt van de tien, en de Opſienders dragen roode armoſijne, en violette rocken, met de Hertoghs mouwen: en de Wijſe van de ordren, violette met mouwen *à comeo*, oft elleboge, die de Secretariſſen oock dragen, met de ſtole oft hangende horentjen, van violet fluweel, als ſy de Heeren van de Republijcke vergeſelſchappen.

De vrouwen veranderen menighmael het fatſoen van de kleederen, zijnde by wijlen eerlijck, by wijlen oneerlijck, als nu rijckelijck, alsdan ſparende, en licht; 't wort toegelaten datſe haer meer verçieren als de mans, toegevende aen haer ydelheyt den vrydom van ſeer koſtelijck te verſchijnen, ſoo in kleederen als juweelen; doen het hair in eenen knoop achter het hooft op, met verſcheyden keeren, ſeer çierlijck, latende op haer wangen ſweven het ſchoonſte blond hair, dat men ſoude konnen ſien; den doeck, nedergaende tot de voeten deckt dit aengenaem hulſel; dan laet de ſchouderen van de ſchoonſte

naeckt,

naeckt, wiens bouwenlijf ſeer laeg, en ſeer ver open aen alle zijden, toont aen de oogen de dunheyt des doecks; en den vlieger is gewoonlijck en meeſtendeel een halve elle langer als die hem draeght, door de hooghte van de patynen, ſomwijlen van de hooghte van een been, overdeckt met vergult oft verſilvert leer, oft eenige andere ſtoffe; daer op gaenſe met dunne ſchoenen, als op ſtelten, om haer gedaente te vergrooten, en aenſienlijker te maken door deſe geleende groote, deckende deſe verlenginge oft haer gebreck, met de onmatelijcke groote van hare bouwens, en leunen op iemant, over ſtraet gaende, van vreeſe met den neus op d'aerde te vallen; en t'huys komende, verlaten hare houten beenen, en nemen middelbare patynen, ofte dunne ſchoenen alleen: het is wel waer, dat eenige leeger patynen dragen, nae datſe kleyn ofte groot van perſoon zijn, dan de minſte zijn grooter als eenen halven voet, op dewelcke ſy ſoo licht gaen ſonder hulp, als onſe Juffrouwen op de laeghſte polliviſe ſchoenen.

Sprake. De ſprake van Venetien is ſeer grof en ſwaer, en d'uytſprake ſoo ſleypende en langſaem, dat de gene, dieſe ſpreken, oorſaeck geven van lacchen, oft verdrietigh worden dieſe hooren; dan de treffelijke lieden ſpreken meeſt goet Italiaens, en de courtiſanen zijn ſeer ervaren in het volck te bepraten, en te bedriegen.

Houwelijcken. Den Adel hadde geduurende eenigen tijdt de gewoonte, dat als een Edelman de handt gegeven, en ondertrouwt hadde eenige Iuffrouwe, bracht men de ſelve voor den Hertogh; op dat hy als getuyge ſoude zijn van het houwelijck, en dat de kinderen, die daer van ſouden komen, in de regeeringe van de Republijcke ſonder ſwarigheyt ſouden aengenomen werden; dan daer nae, door de veelheyt van ſaken den Hertogh voorvallende, werdt deſe gewoonte verandert in't jaer 1501, en geordonneert, dat men de Advocaten van de gemeente ſoude bekent maken alle de houwelijcken van 1000 ducaten, en daer boven; op datſe daer van memorie ſouden houden, als oock van de gene die daer van geboren ſouden werden.

Nu ter tijdt, na dat het houwelijck gemaeckt is, vergaderen alle d'Edellieden in het huys van de bruyt, dieſe *Novizza* noemen, en den bruydegom komt daer oock met ſijn naeſte vrienden, ontfangende met eerbiedinge alle die 'er komen, haer de rechter-handt gevende, tot teecken van goede genegentheyt; de vrouwen doen oock het ſelve, maer op eenen anderen dagh daer toe geſtelt: en de bruyt, zijnde getrouwt, gaet in een gondole buyten 't overdeck, met het hangende hair, ſittende op een verheven plaetſe, een ſaeck dieſe *Andar*, oft gaen in *Traſto* noemen, geſchiedende op dat yder ſoude weten, dat 'et een nieuw-getrouwde is, en de vrouw van ſulcken Edelman: dan hebben van deſe gewoonte noch wat afgeſneden, alſoo de *Novizze* nu onder het overdek gaet; niet uytſchijnende als het kleet: en varen deſe *Novizzen* langen tijt in de gondole, met een hulſel verheven op de wijſe van twee hoornen, oft ſpinrocken; zijnde boven dien op het ſchoonſte verciert.

Italien.

Begraeffeniſſen. Wat belangt de begravingen, wanneer den Hertogh oft den Prince doodt is, wordt hy gebalſemt, het ingewant uytgenomen zijnde: daer nae ſtelt men het lichaem drie dagen in 't openbaer op 't paleys, in de ſale van juſtitie van de nieuwe Auditeurs, overdeckt met gouden laken, met het ſwaert en de goude ſporen omgekeert: en als men hem ter aerde draeght, wordt hy vergeſelſchapt met alle d'ambachten van de ſtadt, de negen vergaderingen der Prieſters, de Canonicken van Caſtello, oft van S. Pieter, en die van S. Marco, gevolght van de ſes groote Scholen: in 't midden worden groot getal toortſen gedragen, ten deel door beſondere, en ten deele door de Ieſuates, tuſſchen de welcke 't lichaem van den Prins is, gevolght van eenige van ſijnen huyſe, in 't ſwart gekleet, en met groote kapruynen bedeckt, ſleypende eenen langen ſtaert, en vertoonende eene ſeer groote droefheyt. Deſe gaen met de Seigneurie, die in root ſcharlaken gekleet is, om aen te wijſen, dat een vrye ſtadt geen rouwe moet dragen om het overlijden van den Prins, hoe goet hy oock geweeſt is. Sy paſſeeren alſoo over de plaets van S. Marco, en ſoo wanneer het lichaem voor de groote deure van de kerck is, wordt het negenmael om hoogh geheven, op de ſelve manier als de Procureurs van S. Marco driemael, als nemende oorlof, en groetende de kerk, daer van ſy een ſonderlinge ſorgh gehad hebben. Van daer gaenſe na de kerck van S. Pol, daerſe gemeenlijck begraven werden, en 't lichaem daer op een verheven bed liggende, met oneyndelijke menigte van brandende toortſen omringt, de Republijcke zijnde geſeten, geſchiet 'er een lijck-oratie ter eeren van den overleden; daer nae komen de Senateurs weder op 't paleys, om door de vergaderinge van den opperſten Raed, eenen nieuwen Hertogh te kieſen.

In de begravinge van den grooten Cancelier, geſchieden de ceremonien gedaen in die van den Hertogh; want alle de geeſtelijcke hem vergeſelſchappende, gaen voor het lichaem, dat van den Hertogh en de Republijcke gevolght werdt, in bruyn koleur kleedinge; en in de kerke wort 'er oock een oratie tot zijnder eeren gedaen.

Rijckdom en koopmanſchap. De ſtadt van Venetien is vermaert door hare groote koopmanſchap, komende ter zee uyt de Levant, Italien, Vranckrijck, Duytſlandt, en andere plaetſen gelegen in Europa.

Boven de kooplieden van wollen en zijde laken, daer van men de ſchoonſte Italiaenſche ſtoffen hier ſiet, die de Turckſche kooplieden en andere ſeer ver-gelegen, hier komen halen; zijnder oock die de ſpeceryen verkoopen, voorſien met alle ſoorten van droguen en ſpeceryen, en ander dingen die men in onſe winckels ſiet, maer hier in oneyndelijcke menighte; behalven de hoeden-verkoopers, pluym-verkoopers, druckers, en boeck-verkoopers in groot getal, met groote menighte van curieuſe boecken voorſien; plaetſnijders, konſtige ſchilders, affetters, ſchoone moyſaike werckers, en verſcheyden andere hantwerckers, en kooplieden, die hare waeren in 't kleyn en groot verkoopen: men ſiet daer menighte konſtige luytmakers, en van andere muſikale inſtrumenten; oock groote plaetſen en huyſen,

ſen, om het ſuycker te rafineren, en het was wit te maken, daerſe groot profijt van krijgen; en groote menighte van ſpiegelmakers van alle ſoorten, daer onder ſeer groote zijn voor de cabinetten van de ſinnelijckſte Iuffrouwen van heel Europa. Welcke ſpiegels op deſe manier gemaeckt werden:

De werckliedeu van Muran maken in 't forneys eenen glaſen bol, groot oft kleyn, nae datſe begeeren, dieſe daer nae met haer ſcheeren in vierkante ſtucken ſnijden, ſoo groot als 't haer belieft, en daer nae op een yſeren ſchop leggen, en keerenſe om in 't forneys, tot datſe haer op deſe ſchoppe uytſtrecken, en uytgeſtreckt zijnde, leggenſe in een kleyn oventjen daer toe gemaeckt, met aſſchen daer op, alſoo het ſelve vollende, daer by een weynigh vuur doende, daer nae latenſe die geheel verkouwen, en treckenſer dan uyt. De ſpiegelmakers nemen deſe ſtucken glas, makenſe vierkant, en leggenſe op eenen ſteen, gelijck men de brant-ſpiegels doet, die latende geheel op eenen yſeren plaet, met ſeker ſoorte van ſant, komende van Vicenza; en ſoo wanneer deſe glaſen geeffent zijn, doenſe die blincken gelijck d'andere. Alſe nu blincken, nemenſe een blat tin, als dick papier, datſe op eenen ſteen leggen, met quickſilver onder, ſoo dat hy daer van geheel bedeckt is, ſtellen daer nae den ſpiegel met een eynd daer op, en ſtooten allengskens tot dat die heel op 't blat is, en, die ſoo latende, voleynden alſo. De vrouwen van Chioggia maken alderhande zijde en goutdraetwerck, daerſe groote koopmanſchap mede doen.

Regeeringe. Boven de Officiers en Heeren van Venetien, in d'algemeene beſchrijving verhaelt, zijnder veel Edellieden gebruyckt in de officien van d'andere plaetſen van dit Hertoghdom: als tot Chiozza een Podeſta, blyvende in dienſt ſeſtien maenden, en een Intendant, oft Opſichter van het ſout, dieſe *Saliner* noemen, die oock ſeſtien maenden in dienſt blijft: een Podeſta tot Loreo, blyvende ſeſtien maenden; de Officiers tot Malamocco, blyvende oock ſeſtien maenden in dienſt, gelijck de volgende; eenen Podeſta tot Muran, eenen tot Torcello, eenen tot Caorle; eenen Graef tot Grao, eenen Proveditor tot Muran, eenen Proveditor tot Gambarare, blyvende 24 maenden in dienſt, en eenen Podeſta te Bebbe, gekoſen door den Hertogh, die ſijn officie ſoo lang als ſijn leven behoud.

Volgen noch eenige ſeer geleerde verſen, en eerſtelijcken die van de rijckdommen van de Sacriſtie van S. Marco:

Innumeros calices hic, aurea vaſaque cernes
Apta miniſteriis, uſibus apta piis.
At plures chlamydes gemmis auroque rigentes,
Quam quot luciferos integer annus habet.
Mollia prætereo, quæ Seres vellera quondam
Nere, ſed Auſonides jam didicere nurus.
Nec refero tinctas concha Sydonide veſtes,
Nemo ſacerdotum quas numerare poteſt.

Op de plaets van S. Marco ſtaen deſe verſen gemaeckt van eenen Hooghduytſchen Poëet:

Si placeat varios hominum cognoſcere cultus,
Area longa patet ſancto contermina Marco,
Celſus ubi Adriacas Venetus Leo deſpicit undas.
Hic circum gentes cunctis è partibus orbis
Æthiopas, Turcas, Sclavos, Arabeſque, Syroſque,
Inveniesque Cypri, Cretæ, Macedûmque colonos,
Innumeroſque alios varia regione profectos.
Sæpe etiam nec viſa prius, nec cognita cernes.
Quæ ſi cuncta velim tenui deſcribere verſu,
Hic omnes citius nautas, celereſque phaſelos,
Et ſimul Adriaci piſces numerabo profundi.

Maer Iacobus Sannazarius is veel geluckiger geweeſt met ſijn Poëſy, ter eeren de ſtadt Venetien gemaeckt; want hy voor elck vers van het volgende gedicht hondert kroonen tot een vereering ontfing:

Viderat Adriacis Venetam *Neptunus in undis*
Stare urbem, & toto ponere jura mari:
Nunc mihi Tarpejas quantumvis Iuppiter arceis
Objice, & illa tui mœnia Martis, ait.
Si pelago Tibrim præfers, urbem aſpice utramque,
Illam homines dices, hanc poſuiſſe Deos.

De ſelve heeft de volgende op 't wapen van Venetien gemaeckt:

Romanas Aquilæ poſtquam liquere cohortes,
Magnanimus turmas ducit in arma Leo.

En noch in 't derde boecks eerſte Elegia, prijſt hy de ſtadt aldus:

Quis rurſus Venetæ *miracula proferat urbis,*
Vna inſtar magni quæ ſimul Orbis habet?
Vna Italûm regina, altæ pulcherrima Romæ
Æmula, quæ terris, quæ dominaris aquis.
Tu tibi, vel Reges cives facis, ô decus, ô lux
Auſoniæ, per quam libera turba ſumus.
Per quam barbaries nobis non imperat, & Sol
Exoriens noſtro clarius orbe micat.

POLESINO
DI
ROVIGO.

Naem. *Olesino di Rovigo* wordt soo genoemt wegens het Penisola ofte half-eylandt, 't welck omringt werdt met de Po, de Adice, de Tartare, en met de Castagnaro: is een gedeelte van het landt van Ferrare en Romagne, toebehoorende aen de Venetianen. 't Heeft ons goet gedacht dit landeken, zijnde het uyterste gedeelte van 't landt van Padoua, met het welcke het in vruchtbaerheyt wel kan vergeleken werden, te beschrijven.

Grensen. Het grenst in 't noorden aen 't Paduaensche landt; in 't zuyden aen 't Ferraroische landt; in 't westen aen de selfde Ferraroisen, en het Veronoische landt; en in 't oosten aen de moerassen en het Hertoghdom van Venetien.

Rovigo. Het heeft tot hooftstadt *Rovigo*, by de Latijnen genoemt *Rodigium*, zijnde de geboorteplaets van de geleerde Celius Rodiginus, door welcke naem het oock onderscheyden werdt van Polesino di Ariano, gelegen dicht aen het Ferraroische landt, onder het welcke het mede behoort. Dese stadt is gelegen op den arm van de rivier d'Adice, 25 mijlen van Padoua, 18 mijlen van Ferrare, en een weynigh meer als een mijl van Adria. Sy is omçingelt met diepe grachten en goede muuren, heeft ontrent een mijl in den omvang, en twaelf duysent zielen.

Aengaende de oude stadt van *Adria*, *Hadria*, ofte, volgens 't schrijven van Ptolemeus, Atria, die de selfde stelt onder de Venetianen, wordt hedensdaeghs genoemt Adri, en by eenige andere Adria, en bewoont, te weten, eenige overblijfsels der selve, van Visschers en diergelijcke volckeren, behoudende altijdt de naem van een stadt, wegens haer Bisschop, die sich onthoudt tot Rovigo, en wordt dieshalven mede gerekent onder de Bisschoplijcke steden.

Andere plaetsen. De andere voornaemste plaetsen deses landts zijn *Lendenara*, op de rivier de Adice, bevolckt met ontrent vier duysent zielen; *Badia* en *Cavarzere*; behalven dese zijnder noch ontrent in dit half eylandt twintigh dorpen.

Hoedanigheyt des landts. Het landt is vruchtbaer, en wordt meest gekocht oft beseten van den Venetiaensche Edeldom; in voegen, dat 'er Edellieden zijn die aldaer soo veel landts hebben, datse seven oft acht mijlen konnen gaen op haer eygen gronden. Het is de vloeden der wateren en 't overloopen van de rivieren onderworpen, en om 't selfde te beletten, is veel gelts en onkosten van noode; daer toe, niet tegenstaende dien noodt, den Adel niet wil contribueren.

Koren en vruchten. Het is soo overvloedigh in koren en allerhande soorten van vruchten, visch, en schoone velden, dat het wegens sijn uytnementheydt genoemt wert, het kleyn Pouille. Daer is een menighte van groot en kleyn vee, als van gelijcken paerden, die, alhoewelse van de beste niet en zijn, nochtans konnen in deught vergeleken werden by vele andere paerden van Italien.

Gouvernement. Dit landt is voor desen onderdanigh geweest aen de Hertogen van Ferraren; doch naderhandt dat de Venetianen het selfde ingenomen hadden, en dat de vrede tusschen haer en den Hertogh Hercules den eersten getroffen was, soo is 't selve haer onderdanigh gebleven op verscheyden voorwaerden; doch in 't jaer 1509, nae dat haer leger door Louys den XII Koninck van Vranckrijck geslagen wierd, heeft het den Hertogh Alfonso wederom ingenomen, een weynigh tijdts daer nae is 't weder gekomen onder het gebiedt van de Venetianen, die 't selve sedert beseten hebben.

De Republijck onderhoud eenige Venetiaensche Edellieden tot het Gouvernement deses landts, te weten, een Podesta, Capiteyn, en Camerlengo, tot Rovigo; en Podestas tot Cavarzere, Badia, Adri en Lendenara; dese al te samen blyven 16 maenden in bedieninge.

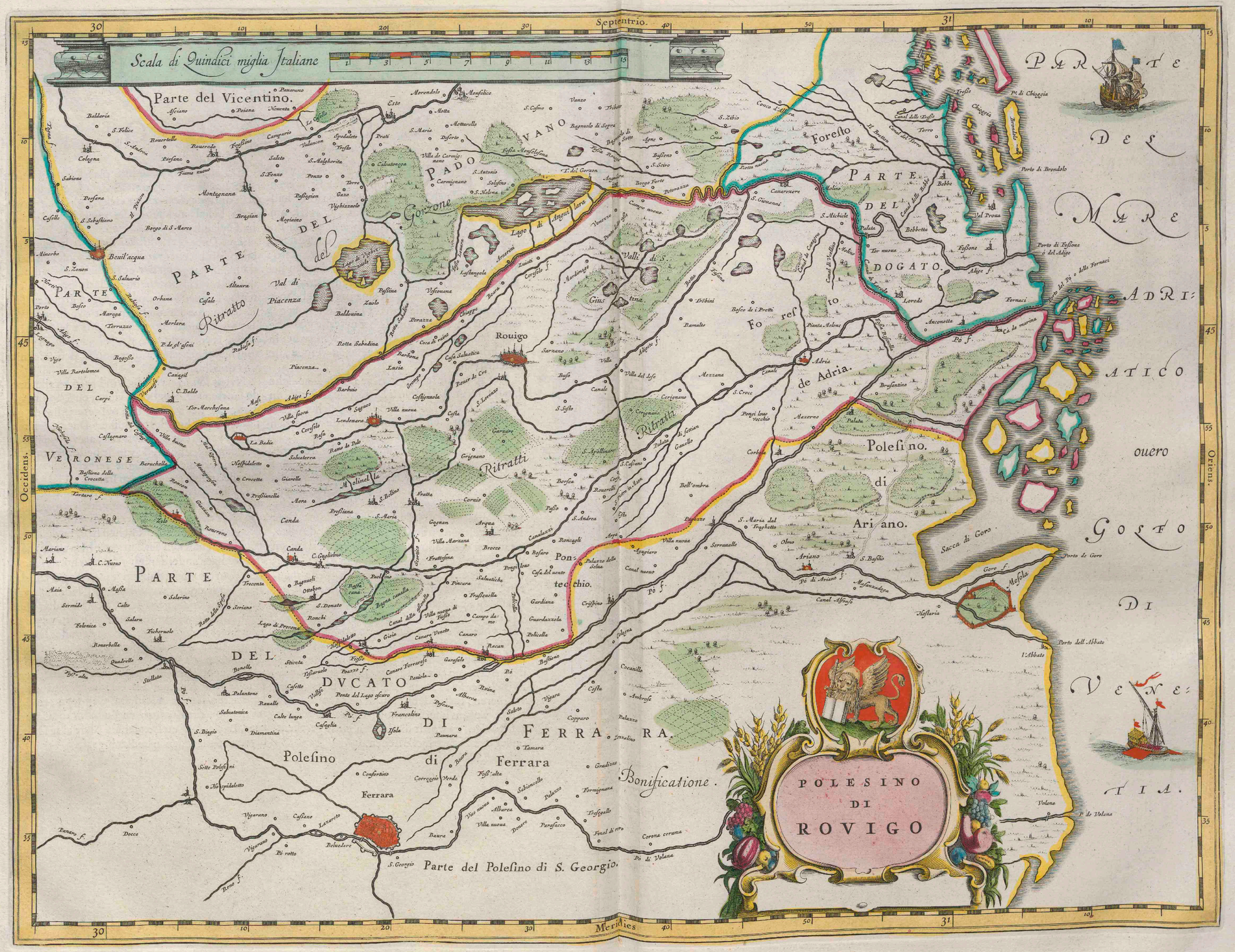
Septentrio.
Meridies
Occidens.
Oriens.
Scala di Quindici miglia Italiane
Parte del Vicentino.
PARTE DEL PADOVANO
Gorzone
Lago di Anguilara
Ritratto
Val di Piacenza
PARTE DEL VERONESE
PARTE DEL DVCATO DI FERRARA.
Polesino di Ferrara
Ferrara
Bonificatione.
Parte del Polesino di S. Georgio.
Rouigo
Ritratti
Ponteccchio.
Foresto
PARTE DEL DOGATO.
Foresto de Adria.
Polesino di Ariano.
Sacca di Goro
Mesola
Porto di Brondolo
Porto di Fossone ò del Adige
Porto de Goro
Porto dell'Abbate
Porto di Volana
Valli di S. Giustina
Adria
Ariano
Volana
POLESINO DI ROVIGO
PARTE DEL MARE ADRIATICO ouero GOLFO DI VENETIA.

Het Landtſchap van

TREVISI.

Namen. HEt Landtſchap van *Treviſi* begrepen onder Lombardyen, volgens 't ſchrijven van ſommige, wordt by de Latijnſche Auteurs genoemt *Marchia Tarviſina*, en Tauriſiana; en by d'Italianen gemeenlijck *Marca Trivigiana*, welcke naem dit landt bekomen heeft na dat de Lombarden haer conqueſten verdeelden in twee Marckgraefſchappen, genoemt met de namen van de ſteden van Treviſe en Ancone, woonplaetſen van haer Marckgraven, zijnde erflijck en perpetueel, aen de welcken ſy onderwierpen de Hertogen van Spoleto, Benevant, Piemont en Friul, nieuwelijcks ingeſtelt.

Het onderbegrepen landt. Dit Marckgraefſchap, aen 't welcke den Keyſer Charlemagne de naem heeft gegeven van *Dalmacia* op de zee, volgens 't ſchrijven van ſommige, wiens ſeggen weynigh ſchijns van waerheyt heeft, bevatte onder ſich het grootſte deel van 't landt, 't welck by de Ouden wort genoemt *Venetia*, oft *Veneta Regio*, dat is te ſeggen, Venetien, ofte de Venetiaenſche provincie, na dat de Venetes ofte Venetiaenſche volckeren van Paflagonie ofte Gaule, anderſins genoemt Henetes, verjaeght hadden de Euganées, dat is te ſeggen, edel-geborenen, die 't ſelve beſaten.

Dit Venetiaens-landt, 't welck, volgens 't ſchrijven van Plinius, het tiende landſchap van Italien ſoude zijn, begreep onder ſich Iſtria, Friul, de ſteden van Padua, Vicenza, Verona, Trente, Bellun, en Aſolo; en, volgens 't ſchrijven van Ptolemeus, Bergamo, Breſſe, Cremona, Mantua, Verona, Trente, plaetſen van de Cenomannen, onderdanen van Venetien; mede Vicenza, Bellun, Padua, Odors, Ateſte ofte Eſte, en Adria, Mediterraneſche plaetſen van Venetien; in voegen dat haer oude limiten ſich ſtreckten in 't weſten tot de Adde, dicht by 't meir van Come, volgens 't ſeggen van Ptolemeus, en volgens Plinius, op het minſt tot het meir van Garde.

De Schrijvers van onſe tijden ſtellen ſelfs onder dit Marckgraefſchap, het Trentinſe, Treviſaenſe, Feltrinſe, Bellunoiſe, Paduaenſe, Vicentinſe en Veronoiſe landt, mengende alſoo deſe landen in plaets van die te onderſcheyden.

Palen. Doch de Venetianen in die tellinge van haer landen, ſtellen alleenelijck onder 't Marckgraefſchap van Treviſe, *Treviſan*, met het Feltrinſche, Bellunoiſe, en Cadorinſe landt, begrijpende het landt van Padua, Vicenza, en Verona (zijnde voor deſen geſtelt onder dit Marckgraefſchap) onder haer gebiedt van Lombardyen, als van gelijcken het landt van Cremaſco, Breſſan, en Bergamaſco, niet tegenſtaende alle deſe landen haer eygen en onderſcheyde limiten hebben.

Soo wanneer wy willen conſidereren 't geheele landt, ofte Marckgraefſchap, gelijck 't ſelfde by vele Schrijvers genomen werdt, ſullen wy bevinden de grenſen des ſelven te weſen, te weten, in 't ooſten de rivier van Livenza en Friul, neffens een gedeelte van de Golf van Venetien; in 't noorden de Alpes, ſepararende Italien van Duytſlant; in 't weſten het meir van Garde, Mince, en Sarca; en in 't zuyden de mont van de rivier van Adige, en de poelen, oft ſtaende wateren van Melare en Bergantin, ofte, volgens ſommige, Pomene.

Doch indien wy volgen de aengename deeling van de Venetianen, ſepararende van dit groote en geconfondeerde lichaem haers Staets, het Treviſaenſche landt, neffens de kleyne landekens van de ſteden van Feltre, en Bellun, zijnde beter bekent onder deſe gemeene naem; ſullen wy bevinden, dat dit landt voor geburen heeft, in 't noorden de Alpes van 't Bisdom van Brixen, en 't Graefſchap van Tirol; in 't weſten het Trentinſche en Vicentinſche land, door dewelcke het geſcheyden wert van de Brente; in 't zuyden die van Padua; en in 't ooſten de rivier van Livenze en Friul.

Langte. Het Treviſaenſche landt, gerekent van het noorden naer 't zuyden, is 50 mijlen lang, en 40 mijlen breet, te weten, van 't ooſten naer 't weſten, behalven daer 't ſich uytſtreckt aen de Feltrinſche, Bellunoiſche, en Cadorinſche landen.

Treviſe. De hooftſtadt deſes landrs is *Treviſe*, by de Latijnſche Auteurs genoemt *Tarviſium*, by de goede Italianen Treviſi, en by die van 't landt Treviſo, ofte Triviſo, zijnde een oude woonplaets van de Marckgraven van Lombardyen, doch naederhant in 't jaer 1388 is 't gekomen onder 't gebied van de Venetianen. Sy wordt beſprengt met de rivier van Sile, oft Silo, neffens veel andere kleyne rivierkens; hebbende de rivier van Piave in 't ooſten, niet ſeer ver van haer. Is mede ſoo ſterck gefortificeert, dat, wanneer de Venetianen, nae de nederlaegh van Caravaggio, haer geheele heerſchappye van 't vaſte landt hadden verloren, ſy ſich alleenlijck defendeerde tegens 't geweldt van de vereenighde Princen van de Ligue ofte verbondt van Cambray; zijnde alſoo oorſaeck, dat de Venetianen wederom kregen 't gene ſy verloren hadden. Behalven haer muuren vol van aerde, en andere fortificatien, heeftſe de gelegenheyt van te konnen onder water ſetten ofte verdrincken een ſeer groot deel van haer nagebuurige landen, en de vyandt alſoo te doen vertrecken als 't haer goet dunckt.

Acht mijlen van Treviſe, dicht aen den mont van de rivier van Sile, ſiet men eenige kleyne overblijffels van de ſtadt van *Altin*, verdeſtrueert door Attila, Koning van de Hunnen; en dicht by 't inkomen van de rivier Piave, de ellendige verwoeſtinge van de ſteden van *Equilio*, en Heraclee, naderhandt genoemt *Cité Nuova*.

TERRITORIO
TREVIGIANO
PARTE DEL FRIVLI
GOLFO DI VENETIA
Septentrio.
Meridies.
Occidens.
Oriens
PARTE DEL BELLVNESE
PARTE DEL FELTRINO
Contado di Cesana
Contado di Val di Marino
Val di Dobiadene
Monte Fenera.
Campardo
BASSANESE.
PARTE DEL VICENTINO.
PARTE DEL PADOVANO
Trevigio
Venetia
Padoua
Vicenza
Scala di miglia cinque Italiane
1 2 3 4 5

Ceneda, en andere ſteden.

De ſtadt van *Ceneda*, van de welcke de Paus geeſtelijck en wereltlijck Heer is, leydt mede in dit landt, doch betaelt eenige penningen aen de Venetianen, alhoewelſe, volgens 't ſchrijven van ſommige, ſoude behooren onder 't landt van Friul; doch bevint ſich in een ſobere ſtaet.

De andere voornaemſte plaetſen deſes landts zijn *Oderſo*, in 't Venetiaens *Vderzo*, en eertijdts genoemt *Opitergium*, gelegen dicht by de mondt des riviers Motege in Livenze, ontrent 30 mijlen van de zee, doch was eertijdts gelegen dicht aen de zee, 't welck hedensdaeghs noch kennelijck is aen de trappen van marmerſteen, die men aldaer vindt, en langs de welcke men afklom in de ſchepen, leggende in de haven, behalven 't gene de oude Schrijvers noch getuygen van haer vloten tot meerder kenteeken. Doch is verdeſtrueert door Attila, daer nae door Rotaire en Grimald, Koningen van de Lombarden, en van gelijcken veelmaels herbouwt.

De ſtadt *la Motta* dicht by Livenze, als van gelijcken *Porto Buffalio*, oft *Buffaletto*; *Meſtre* gelegen tien mijlen van Treviſe, en twee mijlen van de haven van Marghera, van waer men gaet te water in de gondole, de langte van vijf mijlen naer Venetien, even gelijck men doet van Lizzafuzina, een plaets van 't Dogado. Men ſiet mede dicht by den oorſprong van Mutega, tuſſchen Piave en Livenze, de ſtadt van *Conegliano*, oft Conegian, gelegen eensdeels in 't hangen, en anderdeels in een vlackte, zijnde wel volckrijck, vol van ſchoone huyſen, en de eerſte plaets, welcke de Venetianen bequamen in 't vaſte lant; daer beneffens aldaer ontrent de plaetſen van *Collalto*, en *Narvoſa*, *S. Salvador*, toebehoorende aen het huys van Collalto; en op de bergen noortwaerts de ſtadt van *Aſolo* genoemt Aſolo van 't Treviſan, tot onderſcheyt van d'andere des ſelven naems, wordt by vele geacht voor *Acelum Plinii*; mede *Caſtelfranco*, *Noal* ofte Novale, een plaets ſeer geeſtimeert; en *Seraval*, een ſtadt zijnde driemael vergroot wegens de groote menighte van haer inwoonders, die de handelinge hebben van goede wapenen te maken, wegens de gelegenheyt van de rivier Meſole, doende van gelijcken grooten handel in lakenen, en koorn; vorders *Cordignan* een plaets zijnde ſterck en gelegen op een bergh, ſtreckende van Seraval naer Sacile: *Sacile* een rijcke en ſeer volckrijcke ſtadt, gelegen alwaer de rivier Medine in de Livenze loopt; *Lordonon* is mede aldaer ontrent.

Hoedanigheyt des

Het Treviſaenſche landt heeft een ſeer ſoete, aengename en geſonde lucht; veel ſchoone rivieren, ſpringende wateren, die 't ſelve beſpringen en bevochtigen. Het landt wordt gehouden niet ſeer vruchtbaer te zijn, doch voor geheel ſchoon en aengenaem; in voegen dat Petrarcha 't ſelfde noemt met de naem van *Schoon*. Behalven de ſchoonheydt deſes landts, ſoo brengt het voort allerhande ſoorte van koorn, menigte van goede wijn, en een groote overvloet van allerhande vruchten. Het heeft ſchoone boſſchen, dienende grootelijcks tot het Arſenael van Venetien, van gelijcken de metalen; men maeckt 'er mede veel ſtael, en allerley wapenen, inſonderheydt ſwaerden en degens, ſoo tot Belluno, Feltre, als Seraval. Men vangt in de wateren meerder lampreyen, ael en kreeften, als in eenige wateren van de geheele Staet; de boſſchen en velden voeden mede menighte van allerhande gedierten.

luchts, lants en waters.

Koorn en vruchten.

Boſſchen.

Metalen.

De inwoonders deſes landts zijn eerlijck, beleeft, goedertieren, dapper en voortvarende van geeſt; en niet min bequaem tot de geleertheyt, als tot andere treffelijcke oeffeningen, als van gelijcken om ſchatten en rijckdommen te vergaderen. Soo wanneerſe eenige vrouwen komen te beminnen, zijnſe vol van genegentheydt en jalouſye; de vrouwen zijn byna van manieren en zeden als de Venetiaenſche vrouwen, doch minder curieus en hovaerdigh.

Manieren.

Genegentheden.

Sy trecken en genieten een goede ſomme gelts van haer beeſten, talck, wol en wijn; en inſonderheyt van haer zijde, wolle-lakenen, wapenen, meſſen, naelden, ſpijckers, yſer, en diergelijcke dingen meer, dieſe maken, als van gelijcken van bootsmans mutſen, welcke dingen ſy brengen van de ſtadt Treviſe tot Venetien, alwaer den 28 October een vermaerde jaermarckt werdt gehouden.

Rijckdommen.

De Republijck onderhoudt in dit landt verſcheyde Venetiaenſche Edellieden, welcke ſy employeren in verſcheyde laſten en bedieningen; te weten, tot Treviſe een Podeſta, Capiteyn, en twee Kamerlingen, en tot Meſtre een Podeſta met een Capiteyn, tot Noal een Podeſta, als van gelijcken een ander tot la Motte, Caſtelfranco, tot Seraval, Aſolo en Porto Buffale, en een Caſtellcyn tot Quer, een Proveditor ofte Pourvoyeur tot Pordonon, mede een Podeſta en Capiteyn tot Cividal di Belluno, Feltre, Sacil en Conegian, neffens een Podeſta tot Uderzo; en alle deſe zijn Venetiaenſche Edellieden, en blyven 16 maenden in bedieninge.

Gouvernement en Magiſtraten.

De Bisdommen

BELLUNE

EN

FELTRE.

Grenſen. DEſe landtſchappen worden bepaelt in het ooſten met Frejus, in het zuyden met Tarviſe, in het weſten met Trente, en in het noorden met Cadore. Het landt is ſchoon en vruchtbaer, vol van welbewoonde dorpen; de inwoonders zijn goet van verſtant, en bequaem, ſoo tot de *Landen en burgers.* ſtudie en andere eerlijcke oeffeningen, als tot het gouvernement van de Republijck, zijnde gereedt en vaerdigh om uyt te voeren 't gene d'occaſie vereyſcht. De velden zijn ſeer aengenaem, vol van koorn, wijn en allerley vruchten, dienende tot 's menſchen onderhoudinge en lijfnende en medicinale fonteynen, verſcheyde metalen, meiren en rivieren. De lucht is ſeer geſont en wel getempert.

Feltrie. Feltrie, gelegen op de grenſen van Carnien, en de Venetianen, is een ſeer vermaert dorp, en tegenwoordigh verheerlijckt met een biſſchoppelijcken Stoel, en wordt gemeenelijck genoemt *Feltre*. Cluverius ſtelt het ſelfde in waerdy en digniteyt naeſt Verone, in het Retiſche landt: waer van oock mentie werdt gemaeckt in een ſeker oud ſchrift, gevonden in de ſelfde plaets, als mede in 't *Itinerarium Antonini*; haer inwoonders worden *Feltrins* genoemt by Plinius, Caſſiodorus en P. Diaconus. By dit oud opſchrift ORDO FELTR. is lichtelijck af te meten, hoe 't ſelfde voor deſen gehadt heeft het Romeynſche recht en juriſdictie. By Plinius worden de inwoonders genoemt *Fertini*, in 't 3 boecks 19 cap. Doch alſoo dit dorp hedensdaeghs wert genoemt *Feltre*, en van Antoninus *Feltria*; en dat die ſelfde naem van *Feltre* in een oud opſchrift wert gevonden; ja dat meer is, alſoo by Caſſiodorus in ſijn 5 boek van de diverſiteyten, en in 't opſchrift van ſijn 9 brief, werden gevonden deſe woorden: *Poſſeſſoribus Feltrinis*, en dat ſelfs Paulus Diaconus ſeyt in ſijn 3 boek, c. 27, Fontejus Feltrinus; ſoo kan niemant met recht twijfelen, ofte deſe woorden *Fertini* by Plinius moeten een faute en verſinninge in die ſelfde plaetſe weſen. Dit dorp is de geboorte-plaets van Victorinus, zijnde geweeſt neffens andere een reſtaurateur, ofte oprechter van de Latijnſche tale.

Bellune. Bellune is een dorp van de Rethiers in Italien, waer van by Plinius en Ptolemeus gewagh werdt gemaeckt. Die hedensdaeghs woonen boven Feltre, noemen het ſelfde *Belluno*. Het heeft de Biſſchoppelijcke digniteyt, zijnde gehoorſaem neffens Feltre de Patriarch van Aquilea. Niet ver van de ſtadt is een ſeker meir, genoemt by d'inwoonders van 't landt *Lago Paſino*, uyt het welcke men vermoedt dat drie Fonteynen door eenige onderaerdtſche conduyten haer oorſprong ſouden hebben, bykans op de ſelfde plaets, dicht by het dorp Pulcenio, gelegen in 't Opitergers geberghte, volgens 't ſchrijven van Plinius: uyt welcke fonteynen de rivier *Liquentia* voortkomt, *De rivier van Livenza.* gemeenelijck *Livenza* genoemt; en dicht aen die ſelfde ontſpringt een ſekere fonteyn met ſulck een gewelt en overvloet van water, datſe, zijnde afgedeelt in vier deelen, vier raders ofte molens doet omloopen, en aen de rivier van *Livenza*, met de welcke ſy haer daer nae vereenight, ſoo veel water bybrengt, datſe bequaem is om van ſchuyten bevaren te werden. Op de oever der ſelve rivier ſiet men vele en verſcheyden boſſchen, vol van eycken-boomen, die ſoo hoogh en ſchoon zijn, dat men ſwaerlijck haers gelijcken in eenigh ander deel van Italien ſoude vinden. Gelijck byna alle rivieren van de Venetiaenſche oever, ſulck een menighte van water bybrengen, datſe daer door havens veroorſaken, waer van de mondt ofte uytgang ſeer wijt en diep is; ſoo heeft de rivier van *Liquenza* van gelijcken haer haven, behoudende noch die ſelfde naem, en dienende tot een bepalinge van Tarviſe en Frejus.

Aen gene zijde van het meir is een ſeer groot *Boſch.* en wijt boſch, gemeenlijck genoemt *Boſco da remi di S. Marco*, welcke ick geloof maer een boſch te zijn met de boven-genoemde boſſchen van de oevers van *Liquenza*; ick meen dat ſelfde, 't welck Paulus Diaconus noemt *Capulanum ſaltum*; en aldus beſchrijft in ſijn 5 boecks 39 cap. van de geſchiedeniſſen der Longobarden, ſeggende: *Doen Gunibertus een leger tegens hem verſamelde; en dat de inwoonders van Frejus hem begeerden te helpen, om haer eedts wille oft getrouwigheyt dieſe hem ſchuldigh waren, ſoo berghde Alachis ſich in 't boſch genoemt Capulanus, by de brugh van de rivier Liquenza, gelegen acht-en-veertigh mijlen van Frejus, in de wegh die ſich ſtreckt van Ticine, en gelijck het leger van die van Frejus in troepen ofte deelen quam aentrecken, dwong hyſe altemael tot de eedt van getrouwigheyt d'een voor, d'ander nae, gelijck ſy quamen aentrecken.* Cluverius ſeydt, dat de gelegenheyt deſes brughs van de rivier Liquenza, dient tot een bewijs-reden, datſe de ſelfde ſoude zijn van het dorp gemeenelijck genoemt *la Motta*.

IL BELLVNESE Con il FELTRINO
Scala di miglia cinque.
Septentrio.
Meridies
Occidens.
Oriens.
PARTE DEL CONTADO DI TIROLO.
Parte del Trentino.
PARTE DEL VICENTINO.
PARTE DEL CADORINO.
Parte del Friuli.
PARTE DEL TRIVIGIANO.
BELLVNESE.
FELTRINO.
Belluno
Feltre
Pieve di Cadore
Val di Dobiadene
Val Sugana
Bosco da remi di S. Marco
Lago Pasino
CAMPAGNA D'AVIANO.

Parte del Trentino.

IL CADORINO

PARTE DEL CONTADO DI FELTRO.

Scala di miglia cinque.

1 2 3 4 5

Meridies.

Septentrio.

Oriens.

TRIDENTINO

Parte del Triuigiano.

BELLVNESE.

CADORINO.

PARTE DEL FRIVLI.

Feltre

Ciuidale di Belluna

Lago di S. Croce

Pieue di Cadore

Bosco negro

Bosco di S. Marco

Lago di misurina

M. di Misurina

M. Maura

Forno di Sopra

Sappada

Sesto

Landro

S. Candi

Ponte medio

Lago di S. Angelo

Hospidaletto

C. di Bottenstan

Ampezo

Cortina

Auronzo

Villa piccola

S. Catherina

Tre Ponti

Lozo

Ponte Pelos

Peloso

Vigo

Lagio

Danta

Padola

Costa alta

Cerfena

S. Maria da Lucau

Perzenti

Cassa macel

Trisaga

Andrazy

Selle

M. Serro di Cesis

Chiolt

Cimulais

Sottogruda

Laste

Falcade

Pollegrino

Passo

Cordenol f.

Pescul

Pacol

Scordes

Marciana

Costa

Chiesa

Refsiego

Argentiera

Auronzo

Cadol

Caralte

Ansogne

Rudo

Vallesella

Cadubie

Cudisac

Vigo

Zubiana

Venas

Val S. Martin

Calalzo

Tai

Grea

Castello

Portu

Piaue

Lei

Vigo

Lagio

Danta

Padola

Costa alta

Dosole

Candide

Perzenti

Cassalisen

S. Daniele

S. Pietro

S. Nicolo

Gera

S. Stefano

Campolungo

Fusine

Pontebba

Tarvisio

Fella

Dogna

Resia

Raccolana

Forno di Sopra

Sappada

Selle

Andrazy

Chiolt

Cimulais

Vigo

Cudisac

Cas

Art

Prouagna

Dogna

Resia

Raccolana

Fella

Tarvisio

Pontebba

Fusine

Brosada

Tosa

Zoldo

Cot

Brugareze

Fornesighi

Forno et fagni

Tauolin

Chiusa

Venas

Val S. Martin

Pozzal

Tai

Calalzo

Pieue di Cadore

Peraroio

Vallesella

Cadol

Caralte

Ansogne

Rudo

Hospitale

Tre Ponti

Ponte Pelos

Peloso

F R I U L.

Namen. HEt landt van *Friul*, by de Oude genoemt *Forum Iulii*, wegens de hooft-ſtadt, van de welke d'inwoonders wierden genoemt *Forojulienſes*; is een deel ofte provincie van *Aquilée*; en heeft de naem gekregen van de Italianen, door corruptie van haer ſpraeck, *Frioli*, ofte *Friuli*, en van de Venetianen en haer gebuuren *Patria*, als zijnde 't vaderlandt van de gene, die ten tijde van Attila 't ſelfde verlieten, en ſich retireerden op de eylanden: wordt mede ſomtijdts genoemt *Patria del Friuli*, en van de Hoogduytſchen *Friaul*.

Grenſen. 't Wordt bepaelt in 't noorden met Carinthie: in 't ooſten met Carniole, Karſtia, en een gedeelte van Iſtria: in 't zuyden met de Golf van Venetien, en 't ſelfde Iſtria: en in 't weſten, met het Treviſaenſche landt, zijnde rontom omçingelt en beſloten in 't geberghte, behalven aen de zijde van Treviſe, alwaer men lichtelijck kan inkomen. Eenige bepalen 't aen die zijde alleenlijck met de rivier van Livenze: doch nae dat de Venetianen haer Staet rekenen, en volgens 't ſeggen van Leander, die Pordonon en Sacil is ſtellende onder Treviſan, ſoo begint het van de rivier Livenze; en een weynigh hooger ſtreckt het ſich in 't noorden alleenlijck naer de rivier Medine, die ſich dechargeert ofte ontloſt in de voorgaende rivier; aengaende d'ooſtzijde, in 't welcke het omhelſt 't Graefſchap van Gorits, en ſich ſtreckt voorby de rivier Liſonzo, daer men ſiet, te weten de riviere opwaerts, de plaets van Montfalcon, ſpreyt het ſich uyt tot aen de rivier van Cimave, zijnde de grenſe van Friul; latende de ſtadt van Trieſte aen Iſtria, onder 't welcke het waerlijck behoort; van gelijcken doet de rivier van Formion, tegenwoordigh Riſano genoemt, zijnde van oudts een grenſe van Italien, volgens 't ſchrijven van Plinius. Het is ontrent 64 mijlen lang en breet.

Langte en breette.

Aquilée. Deſes landts hooft-ſtadt is eertijdts geweeſt de ſeer vermaerde ſtadt Aquilée, gebouwt door de Romeynen op deſe frontieren, tot tegenſtant der Barbaren, hebbende twaelf mijlen in den omgang, ja meerder, als noch te ſien en kennelijck is aen de overblijfſels, en was bevolckt wel met 120000 zielen. Doch wierde nae een driejarige belegeringe geruineert door Attila, Koning van de Hunnen, de burgers die 't ontquamen begaven ſich naer 't eylandt Grado, woonplaets van de Patriarchen, ten tijden des Paus Pelagius. 't Is waer dat Narſes de ſelfde herbouwde, en datſe een tijdt lang door de Lombarden beſeten wierd, doch naderhandt bemachtight en ingenomen door de Patriarchen; en eyndelijck is ſy gekomen onder 't gebiedt van de Venetianen, die daer in onſe tijden over heerſchen. Doch is tegenwoordigh als verwoeſt, en gelijckt veel eer een dorp, als iets anders; en niet tegenſtaende de vettigheydt en vruchtbaerheydt des landts, ſoo is nochtans de lucht quaet en ongeſont, gelijck de geeligheyt en magerheyt der inwoonders dat genoeghſaem te kennen geeft. Dieshalven ſiet men oock de huyſen bewaſſen met klimmerboomen, en de ſtraten vol van gras; jae dat meer is, het riet en ontbreeckt 'er mede niet in verſcheyde plaetſen. Maer niet tegenſtaende deſe verwoeſtinge, ſoo behoudſe nochtans de tytel van 't Patriarchſchap, nae dat het ſelfde getranſporteert is geweeſt van 't eylandt Grado tot Venetien. Onder de Paus Nicolaes de Vijfde is het als gedeelt gebleven tuſſchen deſe twee ſteden. Men ſiet 'er oock noch de Patriarchelijcke kerck, beroemt wegens de gedachteniſſe van S. Marco, zijnde geweeſt de zetel des ſelven. Sy leydt dicht aen de rivieren van Anfora en Anſa, drie mijlen van Natiſſa, ofte Natiſon. De Hooghduytſchen hebben haer de naem gegeven van *Aglar*. Auſonius ſpreeckt aldus:

Non erat iſte locus: merito tamen aucta recenti
Nona inter claras Aquileja cieberis urbes:
Itala ad Illyricos objecta colonia montes;
Mœnibus, & portu celeberrima.

Tegenwoordigh ſoo onthouden de Gouverneurs ſich in de ſtadt *Vdine* ofte Udene, alwaer mede hedensdaeghs de voornaemſte ſaken des landts werden verhandelt en afgedaen. Sy heeft ontrent vijf mijlen in den omvang, en 16000 zielen. Eenige nemen de ſelfde voor *Atina*, volgens 't ſchrijven van Plinius, ſeggende met waerſchijnlijcke redenen, dat men behoorde te leſen *Vtina*. Andere Latijnen noemenſe *Vtinum*, en de Hooghduytſchen *Weyden*. 't Is een ſeer ſchoone ſtadt, vol van negotie, gelegen in een vlackte, hebbende het kaſteel op een heuvel ofte berghsken, zijnde de woonplaets van de Gouverneur ofte ſijn Lieutenant: men vint 'er mede veel ſchoone paleyſen, als onder andere het paleys van Marcheſe, zijnde ſeer geeſtimeert. De Patriarchen van Aquilée begonnen ſich alhier in deſe ſtadt, ten tijden van de Keyſer Frederik de II, te retireren, en te verblyven. Twee kanalen ofte grafften, komende uyt de rivier Torro, loopen aen twee zijden door de ſtadt, die ſich begaf onder 't gebiedt der Venetianen in 't jaer 1420, ten tijde des Patriarchs Louys Tecchio, die 't gewelt der ſelven niet konden wederſtaen. *Vdine.*

Doch de allervoornaemſte plaets, niet alleenlijck deſes landts, maer daer-en-boven van 't geheele gebiedt der Venetianen, is de ſtadt en fortereſſe van Palme, genoemt by de Italianen *Palma Iuſtina*, en *Cita Nuova*, ja ſelfs *Palma la Nuova*, gebouwt door de Italianen in 't jaer 1593, tot beſcherminge van Friul en geheel Italien. Sy is gelegen in een plat landt, aen dees zijde des riviers Liſonzo, tuſſchen de dorpen van Palmada, S. Laurens, en Ronclus, tien mijlen van Udino, twee van Straſoldo, acht van Maran, en vier mijlen van Aquilée, welck ſy in geſontheyt des luchts te *Palme.*

Italien.

Patria del
FRIVLI
olim
FORVM IVLII

Septentrio.

Occidens

Oriens.

Meridies

Alpi Giulie

CARNIA

PARTE DI Val di Chiauoreto

Parte del Bellunese

Campagna d' Auiano.

PARTE DEL Campardo.

TRI VIGIANO.

Contado di Goritia.

CARSO

GOLFO DI TRIESTE.

PARTE D' ISTRIA

Capo d'Istria

MARE ADRIATICO

Scala di Miglia nove Italiane

te boven gaet, een half mijl van 't Graefſchap Gorits, zijnde van den Huyſe van Ooſtenrijck, en ſes mijlen van Gradiſque. De Venetianen hebben een kanael doen graven, dewelcke, na datſe ontfangen heeft de wateren van de poelen van Caorle en Maran, loopt van deſe plaets door Straſolde geheel tot Maran, zijnde capabel om 't ſelfde ter zee in tijden van noot te ſecoureren, alſoo daer wel drie groote ſchepen neffens malkander in konnen varen. Deſe plaets leyt bykans in 't ront, hebbende negen groote bolwercken, en achtien katten, die over de ſelve commanderen, neffens het landt daer ontrent; heeft van gelijcken groote graften, zijnde 30 paſſen wijt, en 12 paſſen diep, drie poorten, negen ſchoone plaetſen, en negen ſtraten, ſtreckende van de bolwercken recht op de groote plaets, als naer haer center, alwaer mede een kaſteel leydt, uyt het welcke men ſiet recht langs de ſtraten op de negen bolwercken. De muuren zijn niet hooger als die van de graften, ſoo dat den vyandt het ſelfde niet kan ſien noch beſchieten: het opperſte van de bolwercken is altemael van aerde ſchootvry tegens 't grof geſchut; en op dat d'aerde door de regen niet ſoude vervallen ofte beſchadight worden, ſoo hebben de Venetianen doen maken eenige houte goten, door de welcke het water tot in de graften der bolwercken loopt. Aengaende de poorten, hebbende dubbelde ſtaketſels, die men moet paſſeren, eer men aen de brugh komt, in 't midden van yder ſtaketſel is een valbrugge, ſoo kunſtigh gemaeckt, dat de gene, die de wacht heeft, by geval ſagh komen eenige ſtercke troupen, die ſelfde ſoude konnen doen opgaen in een oogenblick tijdts, ſoo wanneer hy maer met ſijn voet een ſeker yſer aenraeckt: vorders tegen de poort is mede een valbrugge, hebbende oock haer poorten, van de welcke de laetſte gemaeckt is van yſere tralien, ſoo dick als een arm, dat geen petard die ſelfde ſoude konnen breken, en daer en tegens kan men aldaer den vyandt lichtelijck tegenſtaen met muſquetten en diergelijcke wapenen. Daer-en-boven is 'er noch een groot pleyn ofte vierkante plaets rontomme met muuren beſloten, hebbende vele ſchoone galeryen en ſlaep-plaetſen voor de ſoldaten om te ruſten; als mede, eer men in de ſtadt komt, noch een ander poort gemaeckt op de ſelfde manier; en alle deſe poorten zijn van uytgehouwen ſteen ſeer wel gemaeckt na de regel van architecture. Achter de bolwercken zijn toorns met loot bedeckt, dienende om het kruyt te bewaren, en rontom de muuren de logementen van de ſoldaten, altemael in goede ordre, neffens vele ſchoone wandel-plaetſen en fonteynen. Tot beſluyt, het is de allerſchoonſte en volmaecktſte plaets van geheel Italien, jae ſelfs van Europa.

Aen de ſelfde zijde, doch meerder zuydwaerts, aen gene zijde van de Liſonzo, niet ver van Gradiſque, hebben de Venetianen de ſtadt en fortereſſe van *Montefalcone*, ofte Montfalcon, gelegen op een hooge en ruwe bergh, hebbende beneden den bergh, dicht aen den oever des zees, eenige baden, genoemt met de ſelfde naem, ſy is ſeer beroemt wegen de goede wijnen die jaerlijcks aldaer waſſen. Vorders zuydwaerts Palme ſiet men de ſtadt en treffelijcke fortereſſe van *Maran*, genoemt by de Oude *Marianus*, hebbende een ſeer ſterck kaſteel, en is gelegen op een half-eylandt tuſſchen de ſtaende wateren des zees, die ſich ſtrecken aen de eene zijde, en gelegentheyt geven, dat men de ſelfde bequamelijck kan ſecoureren; doch, volgens 't ſeggen van eenige Venetianen, leydt deſe ſtadt in haer Hertoghdom, als mede het eylandt en de ſtadt van *Grado*, ofte Grao, niet tegenſtaende ſy rechtveerdighlijck is behoorende onder Friul, als zijnde ten meeſtendeel gehecht aen het vaſte landt. *Maran.*

Men ſiet mede in 't ooſten, dicht by Udine, op de frontieren van Italien, de ſtadt van *Cividale*, anderſins genoemt *Cividal d'Auſtria*, oft ſtadt van Ooſtenrijck, niet tegenſtaende datſe onderdanigh is aen de Venetianen, en niet aen het huys van Ooſtenrijck, die haer deſe naem heeft veroorſaeckt, nae dat Roſimonde van Ooſtenrijck, weduwe van Luitprand, Koning van de Lombarden, de ſelfde hadde ingenomen, en wederom overgaf in de handen van de inwoonders, behoudende alleenlijck de naem van de heerlijckheyt der ſelve: tot danckbaerheyt hebben de burgers geordineert en goet gevonden, dat haer ſtadt eertijdts genoemt *Forum Iulii*, volgens 't ſeggen van Leander, genoemt ſoude werden *Cividal d'Auſtria*. De rivier van Natiſſa, ofte Natiſon loopt 'er dwars door, hebbende een ſeer koſtelijcke ſteene brugge.

Soo wanneer wy conſidereren Friul aen de zijde van Carinthie, en in 't noorden, ſullen wy bevinden te leggen op haer grenſen de ſtadt van *Pontafella*, gedeelt door de rivier Fella in twee deelen, waer van het eene is toebehoorende aen de Hertogen van Ooſtenrijck, en het ander deel aen de Venetianen, hebbende een half mijl van daer *la Chiuſa*, anderſins genoemt la Cluſe, een paſſagie gelijck die men vindt aen de voet des berghs, genoemt le grand Credo, ſoo wanneer men komt van Geneve in Vranckrijck, zijnde ſeer nauw, hebbende een kaſteel met een poort, alwaer weynigh volck, dat de Venetianen aldaer in beſettinge hebben, groote troepen konnen tegen houden en ſtutten; van daer gaet men in het dorp *Venzon*, alwaer alle de koopmanſchap, voor al eer ſy paſſeeren kan, geviſiteert moet werden. *Andere plaetſen.*

Van daer komt men tot *Gemone*, een ſchoone ſtadt, gelegen op een heuvel ofte hooghte, niet ſeer ver van de riviere Tagliamento, zijnde ſeer beroemt wegens de koopmanſchappen komende uyt Duytslant en Saltzburgh naer Italien en de omleggende landen. Niet ver van hier ſiet men een oudt kaſteel, dienende tot huysveſtinge van de Patriarchen van Aquilée, hebbende tot gebuuren de ſtadt van *S. Daniel*, gelegen op een bergh dicht by de Tagliamento, zijnde onderdanigh aen den Patriarch van Aquilée: en de ſtadt van *S. Vit*, gelegen op deſe rivier, op de welcke oock zijn gelegen de ſteden van *Spilemberg* en *Tiſana*. Vorders niet ver van de Tagliamento ſiet men de ſeer wonderlijke fortereſſe van *Oſopo*, gelegen op een ſcherpe ſteenrots, zijnde t'eene-

Montefalcone.

mael

mael onwinbaer, ſoo van natuur als door konſt gemaeckt, hebbende een bron ofte put, groot ontrent drie duyſent tonnen waters.

Men ſiet noch op de rivier van Lemon, ofte Limine, de haven Romatin, hedensdaeghs genoemt *Porto Gruaro*, en by de Venetianen Porto Gruer; een ſtadt van groote negotie, alwaer alle koopmanſchappen, komende uyt Duytslant om naer Venetien te gaen, geembarqueert werden: als mede een mijl van daer op de ſelfde rivier *Concordia*, een verdeſtrueerde ſtadt, zijnde voor deſe in eſtime, doch hedensdaeghs niet oft weynigh geacht, leggende maer vier mijlen van 't eylandt en ſtadt de Cahorle, vervat onder het Hertoghdom van Venetien, alhoewelſe is gelegen dicht aen Friul.

Rivieren. De rivieren des landts zijn *Limino*, oft Lemon, gelijckſe by ſommige werdt genoemt, doch by Plinius *Romatus*; mede de *Tajamente*, ofte Tagliamento, by Plinius en Ptolemeus genoemt *Tiliaventum*, onderſcheyden in een groote en kleyne, waer van de laetſte werdt genoemt *Stella*; de *Natiſſe*, ofte *Natiſon*, volgens 't ſchrijven van Ptolemeus, Mela en Strabo; *Liſonzo* eertijdts genoemt *Senſius*; *d'Anſe*, eertijdts *Alſa*, neffens eenige andere meer.

Hoedanigheyt des luchts. De lucht deſes landts is open en vry, doch veranderlijck, als zijnde tuſſchen de Alpes en de zee, en dieshalven de veranderlijckheyt der winden ſeer onderworpen. Het heeft verſcheyde ſeer ſtercke loopende rivieren, en ſchoone waterſtroomen, waer mede de landen werden beſprengt en bevochtight; jae ſelfs zijnder warme baden, waer van de wateren waſſen, en vallen, in voegen als de zee, dicht by Monfalcon. Het *Wateren.*

Landen, granen en vruchten. landt werdt verdeelt in heuvelen, en plat landt; onder het welcke een goet deel t'eenemael onvruchtbaer is; derhalven waſt 'er weynigh koorn, doch door neerſtigheyt der inwoonders zijnder menighte van moerbeſie-boomen, dienende grootelijcks tot den handel der zijde, dieſe in groote menighte maken: op de heuvelen waſt mede ſeer goede wijn, inſonderheyt op de bergen Buri; en Badia, en op den bergh Roſaccio, op den bergh Enée, en van gelijcken op eenige andere bergen meer. Het brengt mede voort allerhande vruchten van een goede en aengename ſmaeck.

Mynen. Uyt de bergen deſes landts haelt men mede yſer, loot, tin, koper, quickſilver, jae ſelfs gout en ſilver, zijnde goet en fijn, als mede marmorſteen, wit, ſwart, root, en geſprenckelt; criſtal, neffens verſcheyde koſtelijcke geſteenten. Men vint 'er mede vele ſchoone valleyen en weyden, *Beeſten.* vol van beeſten en vee; als van gelijcke de boſſchagien vol van allerhande wild gediert; en rivieren vol van viſch, inſonderheyt truyten ofte voorens.

Inclinatie. De inwoonders zijn neerſtigh, voortvarent, luyden van wetenſchap en verſtandt. Die van Udine zijn onder andere uytmuntende in wetenſchap, kloeckmoedigheyt, en beleeftheyt tegen de vreemden. Die van Friul, als zijnde gelegen op de frontieren en uyterſte palen van Italien, hebben een byſondere eygenſchap van pronunciatie.

Italien.

Rijckdom en koopmanſchap. Het landt van Friul geeft voor die van Venetie, yſer van allerhande ſoorte, ſoo wel gemaeckt als ongemaeckt, quickſilver, roode verwe ofte vermilioen, vitriol, en ſmeer om kaerſen te maken. Het brengt mede voort allerhande ſoorten van goede wijn, meel, en allerhande aerdt- en boom-vruchten.

Sterckten en wapenen. De Venetianen hebben op de bolwercken van Palme alleen tachtigh ſtucken geſchuts, en in 't Arſenael des ſelve meerder als ſes hondert, behalven noch een groote menighte van allerhande wapenen. Sy hebben d'andere plaetſen mede van alle nootwendigheyt en wapenen wel voorſien.

Zielen. In 't geheele landt zijn ontrent 200000 zielen, uyt de welcke dat men ſoude konnen kieſen ontrent 20000 ſoldaten. Het ordinaris garni- *Soldaten, Beſettinge.* ſoen tot Palme beſtaet ontrent in twaelf compagnien voetvolck, waer van alle avonden drie compagnien de wacht hebben aen de poorten, en een andere compagnie beſet de plaets ofte marckt. De bolwercken hebben mede haer beſettinge nae advenant, en alle nachten vijf-en-veertigh ſentinellen op de muuren. De capeletten, ofte lichte paerden van Dalmatien doen mede alle nachten de ronde om de graften; en in 't voorby-rijden van de poorten, worden haer namen opgeroepen, en de lijſte der ſelve 's anderen daeghs aen de Gouverneur overgelevert, op dat hy ſoude weten wie daer in ſijn devoir gemancqueert mochte hebben ofte niet. Sy hebben mede noch ontrent 150 ſoldaten tot Monfalcon, 150 tot Maran, en vijf-en-twintigh tot Oſoppo, als van gelijcken in alle andere plaetſen, nae de noodt is vereyſchende, behalven de inwoonders der ſelve.

Gouvernement en vervolgh van de Overſten. Nae dat dit landt geproeft hadde de dominatie, ofte heerſchappye van de Lombarden en Francoyſen; en naderhant van de Berengers, die haer ſeyden Keyſers te weſen; gaf de Keyſer Otho de III de ſtadt van Udine neffens alle het landt, leggende tuſſchen Livenze en Piave, aen de kercke van Aquilée, aen de welcke den Keyſer Conradus mede gaf't geheele Hertoghdom van Friul, en 't Marckgraeffſchap van Iſtrie; in voegen dat deſe kercke als doen hadde jaerlijcks 100000 goutguldens inkomen. Doch daer nae in 't jaer 1420 hebben de Venetianen 't ſelfde beginnen te conqueſteren onder den Hertogh Thomas Mocenigo, en naderhandt geheel ingenomen neffens Iſtria. Maer eyndelijck Louys Paduan, Patriarch van Aquilée, accorderende, door toeſtemminge des Paus Calixte, met de Venetianen, vernoeghde hem met de heerſchappye van Aquilée, S. Vit, en S. Daniel, latende de geheele reſt aen de Venetianen; op conditie, datſe hem ſchuldigh bleven een jaerlijckſe rente van 3000 ducaten, dieſe hem alle jaren moeten opbrengen.

Magiſtraten. Tegenwoordigh heeft de Republijk tot Udine een Lieutenant, een Mareſchal, en een Treſorier; de eerſte en de laetſte blyven ſeſtien maenden in bedieninge, en de andere 32. Sy hebben tot Palme een Proveditor generael, een Treſorier, een Proveditor tot Cividal de Friuli, een Podeſta tot Monfalcon, en een ander tor Port

Gruer, deſe alle blyven ſeſtien maenden in bedieninge. Sy hebben noch een Kaſteleyn tot Monfalcon, en een ander tot Chiuſe. Deſe blyven twee-en-dertigh maenden in bedieninge, en ſijn Venetiaenſche Edellieden, gelijk oock mede de voorgenoemde. Aengaende de Proveditor van Maran, eenige ſtellen hem onder 't Dogado, alhoewel hy rechtveerdighlijck behoort onder deſe Provincie.

Het Graeffſchap

G O R I T Z.

Namen. HEt Graeffſchap, oft Palatinaet van *Goritz*, *Gortz*, ofte Gorcz, en Goercz in 't Hooghduyts, zijnde een gedeelte van het landt van Friul, is bepaelt met 'et ſelfde in

Grenſen. 't weſten, als van gelijcken ſtrekt ſich mede in 't zuyden aen 't ſelfde Friul, en Iſtria, hebbende in 't ooſten en noorden Carniole.

Steden. De hooft-ſtadt deſes lants is *Goritz*, oft Gorcz, genoemt by d'Italianen *Goritia*, en by Ptolemeus gehouden voor *Iulium Cornium*, gelegen op de plaets van de oude ſtadt van Norcia, op de rivier Liſonzo; op de welcke mede leydt de ſeer geeſtimeerde ſtadt en fortereſſe van *Gradiſca*, ofte Gradiſch by de Hooghduytſchen. De andere voornaemſte plaetſen zijn *Renzano*, en *Dorum*, genoemt by de Hooghduytſchen Dorumbergh, ofte by ſommige Dornbergh, zijnde beyde gelegen dicht aen de rivier van Vipao, genoemt by de Hooghduytſchen Wipach. Aen de oorſprong der ſelve rivier leydt mede *Vipao*, van de welcke ſy haer naem voert; oock ſiet men *S. Anzolo*, genoemt by de Italianen S. Archangelo, en *Comen*.

Vruchtbaerheyt. Dit landt is ſchoon en vruchtbaer, geeft ſeer goede en treffelijcke wijnen, hebbende ſchoone valeyen, van de welcke de voornaemſte is Vipao.

De inwoonders ſpreken Sclavons en gebroken Italiaens, ja ſlimmer als die van Friul. Maer de Edellieden en kooplieden gebruycken mede de Hooghduytſche Sprake: en niet tegenſtaende dit landt behoort onder Friul, ſoo wordt het nochtans geacht by de onderdanen van de Aertzhertogen voor een gedeelte van Carniole, alwaer de reſolutien, genomen in de vergaderinge, oft landtdagen, beſchreven moeten werden in 't Hooghduyts. Aengaende de manier van doen, ſy beminnen meerder de Italiaenſche als Hooghduytſche manieren, niet tegenſtaende ſy genoegh behouden van de Duytſche gebreken, inſonderheyt de juffers en rijcke vrouwen, die haer op de Venetiaenſche manier kleeden.

Sy gebruycken de Italiaenſche en Duytſche munten, tellende by livres ofte guldens, even gelijck de Venetianen. Haer voornaemſte verſekeringe beſtaet in de Sterckte van Gradiſque, zijnde ſeer wel gefortificeert.

De inwoonders zijn onderdanig aen de Aertzhertogen van Ooſtenrijck, zijnde van haer geoctroyeert met groote privilegien, en met geene extraordinare impoſten beſwaert: zy zijn alteſamen Roomſch Catholijck.

ISTRIA.

Naem. ISTRIA, voor deſen genoemt Iapidia, heeft ſijn laetſte naem gekregen van de Colchiers, welcke, geſonden zijnde door den Koning Æetas, vader van Medea, om hem wederom te brengen ſijn dochter die de Argonauten weghgevoert hadden, zijn aengekomen door de zee Euxinus in de mondt van de Donau ofte Iſter; deſe riviere langs varende, quamen in de Saw, daer na vermoeyt zijnde door een ſoo langduurige reyſe, haer ſiende buyten hope van te vinden het gene ſy ſochten, ofte vreeſende de gramſchap des Konings, hebben haer vertrocken in deſe Provincie, en zijn genoemt geweeſt Iſtren, nae de naem des riviers, in de welcke ſy waren ingekomen, na datſe de zee hadden verlaten: ſy wordt tegenwoordigh door d'Italianen Iſtria genoemt, en by de Hooghduytſchen **Hſterreich** / dat is te ſeggen, 't Rijck van Iſtria.

Palen. Dit landt behoorende aen Italien, aen welcke zijde het ſich eyndight, is gelegen tuſſchen de Golf van Trieſte en van Quarner, hebbende voor ſijn limiten in 't noorden Friul en de Alpes Carſtien, welcke ſcheyden Italien van Carniole; in 't weſt de Middellandtſche zee met de Golf van Trieſte, en een deel van Friul, gelegen by Montfalcon; in 't zuyden van de ſelve Middellandtſche zee; en in 't ooſten by de Golf van Quarner, en Liburnia. Het begon eertijdts, na 't ſchrijven van eenige, van de rivier Formion, en eyndighde in die van Arſia, ofte van Pole, maer tegenwoordigh begint het van gelijcken als ten tijden van Strabo, van de Timaw, tegens S. Suane de Duino, en eyndight aen S. Vit op de Flum, ofte beginſel van Croacia. De langte is

Grootte. 120 mijlen, de breete 40, en de omvang meerder dan 200 mijlen, en leydt van Venetien honderd mijlen.

Steden. De Aertzhertogen van Ooſtenrijck beſitten alleen de ſteden van *Trieſte*, *Pedena*, met de plaetſen van *S. Zuane de Duino*, *Coſtiaco*, *Lupoglavo* en *Piſino*. De Venetianen beſitten de reſt, namentlijck de ſteden van *Capo d'Iſtria*, *Citta Nuova*, *Parenſo*, *Puola*, en de ſteden van *Muggia*, *Iſola*, *Piran*, *Humago*, *Orſera*, *Rovigno*, *Faſana*, *Dignano*, *Valle*, *Albona*, *Fianona*, *S. Laurens*, *S. Vincent*, *Twee Kaſteelen*, *Barbana*, *Montana*, *Piemonte*, *Viſina*, *Portole*, *Griſignana*, *Buie*, *Momiano*, met het Marckgraefſchap de *Pietra Peloſa*, en *Pinguente*, en meer dan 240 dorpen.

Capo d'Iſtria. De hooftſtadt van dit landt is *Capo d'Iſtria*, dat is te ſeggen 't hooft van Iſtria, genoemt by eenige op ſijn Venetiaens *Cavo*, ofte *Cao d'Iſtria*. De Ouden hebbenſe genoemt Ægida op ſijn Griecx, dat is te ſeggen, geyten plaets, om dat het eylandt, dat haer dient tot een goede gelegenheydt, bequaem is om geyten te voeden. Maer zijnde verwoeſt geweeſt, en naderhandt ten tijden van Iuſtinus herbouwt, wierd tot ſijner eere genoemt Iuſtinopolis. De Hooghduytſchen noemenſe *Gafers*, en de Sclavoniers Copra. Leyt op een klip, gelegen van 't vaſte landt des berghs Canzan 700 ſchreden, en van den bergh S. Pieter 520, gehecht aen 't vaſte landt door bruggen die men lichtelijck kan oplichten. Begrijpt in ſijn ommegang anderhalf mijl, en 10000 zielen, gelegen een mijl van de riviere Riſano, met twintigh meulens, welcke rivier een van de beſte waters is, die men vindt om te drincken, komende twee mijlen ver, eerſtelijck door een kanael ofte goot van ſteen, tot in de zee, daer nae noch een groote langte onder de zee door houte goten. Sy heeft onder haer juriſdictie tweeen-veertigh dorpen, onder de welcke twaelf met kaſteelen weerbaer zijn, doch niet tegens 't geweldt van 't geſchut. Daer zijn mede twee gaſthuyſen, een mans- en een vrouwen-gaſthuys, met vijf klooſters van monicken, en twee van vrouwen, dertien kercken, behalven die van de kloo-ſters, onder de welcke de voornaemſte is *Maria Maggior*, met een ſchoon en treffelijck klooſter, twee mijlen ver tegens over de ſtadt; die haer vrywillighlijck begaf onder de Venetianen in 't jaer 1278, den 5 Februarii, gevende aen de Republijck alle haer inkomſte; mits conditie datſe ſoude betalen haer officieren, marckten bevryen van alle onkoſten, en hare muuren repareren oft onderhouden.

Citta Nuova. *Citta Nuova*, een ſtadt gebouwt na de verwoeſtinge van Demonia, gelegen vier mijlen van de ſelve, en een half mijl van de riviere Quieto, op de oever van de zee, doch weynigh volckrijck wegen ſijn quade lucht; gaf ſich onder de Venetianen den 9 November, 1270. Heeft voor haer Patronen S. Pelagius, en S. Maximus, en onder haer reſſort de plaetſen van Torre en Verteneggio, met drie groote boſſchen, genoemt *boſco Cavalier*, *boſco Perer*, en *boſco di Monte*.

Parenſo. De ſtadt van *Parenſo*, genoemt van Plinius *Parentium*, leydt ſeven mijlen van *Citta Nuova*, en is gebouwt op een eylandt dat de zee bykans rontom omçingelt, hebbende eenige kleyne eylandekens, gelijck als onder andere het eylandeken van Sint Nicolaes met een monicken klooſter, en een ronden toorn, ſeer oudt, dienende tot een baken voor de haven, waer men 's winterdaeghs veel, gelijck tot Rovigno, eenige zeevarende lieden haelt, genoemt *Peoti*, dat is te ſeggen Piloten, om de ſchepen te voeren naer Venetien. Men ſiet in die ſtadt eenige ſchoone hooge gebouwen, als daer is den Dom. Mede buyten (gelijck te Pole) veel oude begraffeniſſen, wordt weynigh bewoont van wegen de quade lucht. Heeft onder haer reſſort de plaetſen van *Maggio*, *Frata*, *Abrigo*, *Foſcolin*, en *villa Nuova*; en gaf ſich onder de Venetianen in 't jaer 1267, den 15 Iulii.

Puola. De ſtadt *Puola*, van de Ouden genoemt *Colonia Pola*, en *Pietas Iulia*, gebouwt, nae het ſeggen van de

ISTRIA
olim
IAPIDIA
PARTE
DELLA
LIBVRNIA
GOLFO CARNARIO,
olim FLANATICVS SINVS.
Parte dell Isola de Veglia
Isola di Cherso
Is. de Osero
Confine di Carniola
MONTI DELLA VENA
CARSO
Septentrio.
Meridies.
Val Polisana.
Val Fasana.
Golfo Largone.
Golfo di Trieste
olim
TERGESTINVS
SINVS.
PARTE
DEL FRIVLI
Lago di pietra rossa
Scala di Miglia sette Italiane.
MARE ADRIATICO O GOLFO DI VENETIA
Occidens.

de Ouden, van de Colchiers, met Cap d'Iſtria, oft Egida, is gelegen dicht by de zee, 100 mijlen van Trieſte: haer treffelijckſte gebouwen zijn de ſchouwplaets, het paleys genoemt *il Zarro*, het kaſteel, de haven, en de poort *Rata* oft *Indorata*, dat is, de vergulde poort. In de ſchouwplaets is 't Amphitheatrum, in 't ront met de trappen en ſit-plaetſen van uytgehouwen ſteenen en vele venſters en deuren. Het paleys is ſeer hoogh van marmorſteen, doch vervallen, wordt genaemt *Zarro*, en het paleys van *Roeland*. Het kaſteel gelegen boven de ſtadt is t'eenemael vervallen, en gebiedt de ſelve: de haven is van een merckelijcke grootte tuſſchen twee bergen. Wat belangt de poort Rata, ofte vergulde poort, is alſoo voor deſen genoemt, om datſe vergult is, en op de Corinthiſe wijſe gemaeckt, heeft een kleyn toorentjen boven op. Deſe ſtadt heeft ſich de Venetianen in 't jaer 1267 onderworpen, volgens het exempel van Parenſo, en hadt voor deſen onder haer 72 dorpen, maer de quade lucht is oorſaeck datſe alle zijn vervallen, behalven 16 die overgebleven zijn met het kaſteel van *Momaran*, dat bewaert is door een Gouverneur oft Capiteyn van Pole.

Andere ſteden en plaetſen.

Wat belangt de andere ſteden, oft treffelijcke plaetſen, behoorende onder de Venetianen, die de naem niet en voeren van ſteden, als *Muggia*, dicht by den oever van de zee, gelegen vijf mijlen van Trieſte, en van Capo d'Iſtria twaelf te water, en vier te landt, heeft in 't inkomen van ſijn haven twee toorens en een kaſteel boven de ſtadt, van waer men teecken doet aen die van om laegh, van alle de aenkomende barquen en ſchuyten die daer in willen. Daer is noch een *Muggia Vecchia*, dat is, oude, voor deſe genoemt *Monticola*, gelegen twee mijlen van het nieuwe *Muggia*, dat ſich vrywilligh begaf onder de Venetianen in 't jaer 1420.

Iſola, dat is te ſeggen eylandt, by oudts genoemt *Halieto*, leydt op een kleyn eylandeken, gehecht met een brugge aen 't vaſte landt, vier mijlen van Cap-d'Iſtria, hebbende een ſeer goede lucht, en onder haer reſſort de plaets genoemt *La Corte*.

Piran, een goede ſtadt, bevolckt met ontrent 5000 zielen, heeft een ſoete goede lucht, en ſchoone havenen, vol van ſchepen en galeyen, in de welcke een groote vloot lichtelijck kan havenen, leydt dicht aen de rivier Dragogne, hebbende onder haer reſſort de plaets van *Caſtello Venere*, quam onder 't gebiedt van de Venetianen in 't jaer 1583. De plaets van *Salvori*, befaemt door de nederlaegh van Otho, ſoon van de Keyſer Frederick Barbaroſſa, verwonnen van de Venetianen, vechtende voor de Paus Alexander de III, is gelegen vijf mijlen van deſe ſtadt.

Humago, tien mijlen van Piran, maer weynigh bewoont wegen haer quade lucht, is aenmerckelijck ten aenſien van haer haven, en ſchoone landsdouwen; heeft onder haer de plaetſen van *Matarada*, *S. Zuane della Corneda*, en *Sipar*, met verſcheyde boſſchen, begaf ſich onder de Venetianen in 't jaer 1269.

Orſera, dicht aen de zee, gelegen vijf mijlen van Parenzo, ſtaet op een heuveltjen, heeft dicht aen de zee eenige ſoutpannen, en in 't midden verſcheyden ſteenrotſen; en is niet ver van Port de Leme.

Rovigno, gelegen tien mijlen van Orſera, is gebouwt op een eylandt, gehecht met een brugge aen 't vaſte landt. De Latijnen noemen het *Auripinum*, van wegen een oude ſtadt alſoo genaemt, waer van de overblijffelen noch te ſien zijn vier mijlen van daer. Sy is wel bewoont wegens de ſeer geſonde lucht en ſchoone ſteenen, die men daer haelt tot de gebouwen van Venetien. Sy onderwierp haer de Venetianen in 't jaer 1330. *Villa Nuova* is onder haer reſſort; en van daer tot Pola zijn veel kleyne eylandekens en havenen, onder de welcke *Faſana* wordt gerekent voor de voornaemſte.

Dignan, gelegen ſeven mijlen van de ſtadt Pole, en twee mijlen van de zee, heeft een ſeer goede lucht, en is wel bewoont, maer niet omringt met muuren, wordt mede onder de ſteden gerekent, van wegen haer ſchoone ſtraten en huyſen, die haer een landt-ſtadt doen gelijcken. Heeft maer alleen onder ſich de plaets van *Filipan*, en wierd de Venetianen onderdanigh in 't jaer 1331. *Albone*, gelegen van Dignan veertien mijlen, tuſſchen Arſe en de Golf de Quarner, in een ſeer geſonde lucht, wierd geſterckt nae 't jaer 1599 tegens de Uſcokes, en onderwierp ſich de Venetianen in 't jaer 1420.

Fianona reſorteert onder Albone, wierd in een ſelve tijdt met haer verſterckt, nae dat de Uſcokes het meenden in te nemen; leydt vier mijlen van Albona, en een mijl van de Golf van Quarner, op een bergh vol rotſen, hebbende in 't hangen een fonteyn aenmerckens-waerdigh, die daer ſijn oorſprong heeft, de welcke in 't nederdalen doet malen 22 meulens, d'een na de ander, tot de laetſte toe.

Valle, gelegen ſeven mijlen van de zee, en veertien van de ſtadt Pole, in een goede lucht, omçingelt met ſtercke muuren, gebiet over de plaetſen Montalbo, en S. Pieter, begaf ſich onder het gebiedt der Venetianen, met de ſteden Pole en Dignan, in 't jaer 1331.

De ſtadt *Dui Caſtelli*, gelegen ſeven mijlen van Valle, is omringt met goede muuren, heeft onder haer de plaetſen van Barato en Canfanaro.

S. Vincenzo, toebehoorende de Grimani, gelegen vijf mijlen van *Dui Caſtelli*, in een vlack landt, is ſeer aengenaem wegens hare ſchoone ſtraten, onder de welcke reſorteren de plaetſen van *Radigoſa* en *S. Brizza*.

Barbana, toebehoorende de Loredani, gelegen vier mijlen van S. Vincenze, heeft onder haer *Caſtello Nuovo* en *Pontera*.

S. Laurens, gelegen vijf mijlen van *Dui Caſtelli*, begaf ſich vrywilligh onder de Venetianen in 't jaer 1271, is een goede ſtadt, en heeft onder haer de plaetſen van *S. Lucas*, genoemt *Villa Nuova*, *S. Michel de Leme*, *Mompaderno*, en het boſch *Eidorne*.

Montona, gelegen acht mijlen van S. Laurens, is een ſtadt ſeer wel bevolckt, geſticht op een hoogen bergh, in een goede lucht. Heeft haer ſelven voor deſen geregeert, betalende maer vijf-en-dertigh marcken aen den Patriarch van Aquilée, en begaf ſich daer na in 't jaer 1276 aen de

de Venetianen, hebbende onder haer jurisdictie veertien dorpen, met het boſch van Valle, lang vijftien mijlen, door 't welcke de rivier van Quieto loopt.

Portola, een ſchoone ſtadt, omringt met goede muuren, leyt vier mijlen van Montona. *Piemont*, hebbende voor deſen muuren met een kaſteel, is in een ſelve tijdt met deſe ſtadt gedemanteleert, onder welcke anders niet en reſorteert als de plaets van *Caſtagna*.

Viſina, toebehoorende de Grimani, leydt vier mijlen van Piemont, in een goede lucht, dicht aen de zee, en Quieto: heeft onder ſich de plaetſen van *Duragnoſcello*, en *Cerclada*, *Griſignana*, met de plaets van Villa Nuova, en het boſch *S. Terpe*.

Buye, een ſtadt omringt met muuren, en wel bevolckt, leydt vier mijlen van Griſignana, onder welcke reſorteert *Triban*, *Carſet*, en het boſch de *Ferne*.

Momiano, leydt vier mijlen van Buye, op een ſteenrots, die 't ſelfde verſterckt, en heeft onder haer jurisdictie *Berda*, wierde verkoft van de Rauricars aen die van Rota. *Pinguente*, gelegen op een bergh, hebbende rontom een ſeer ſchoone vlackte, gebiedt over dertien dorpen en ſeven kaſteelen; d'oorſprong van de rivier Quieto komt uyt 't geberghte van deſe ſtadt; de Gouverneur van Pinguente woonde voor deſen binnen *Raſpo*, doch, nae de verwoeſtinge van deſe plaets, begaf ſich wederom tot Pinguente.

Pietra Peſola, een plaets voerende den tytel eens Marckgraefſchaps, leydt op een ſteenrots, vijf mijlen van Pinguente: dicht by deſe plaets is *Sdregna* gelegen, alwaer men ſeydt dat S. Ieronymus ſoude geboren zijn, aengeſien dat aldaer in de groote kerck een ſeer oudt graf gevonden werdt, zijnde, ſoo men ſeydt, 't graf van de vader van S. Ieronymus. Maer andere daer en tegens ſeggen, dat in deſe plaets geen teecken van oudheyt kan beweſen worden; en dat het rechte *Stridon*, heden genoemt *Sdrigna*, gelegen is op de grenſen van Dalmatien.

Plaetſen onder d'Aertzhertogen.

Aengaende de plaetſen van de Aertzhertogen van Ooſtenrijck, *S. Zuane* ofte *S. Iean de Duino*, dicht aen de frontieren van Friul en Monfalcon van de Venetianen, behoort aen de Graven van *la Tour*, doch releverende altijdt van de Aertzhertogen van Ooſtenrijck: deſe hebben niet verre van daer een kaſteel gebouwt op een ſteenrots, dat ſijn uytſicht heeft op de zee, 't welck ſy doorgaens met ſterck guarniſoen beſetten. De ſeer vermaerde riviere Timavo loopt voorby de voet van den bergh Sint Iean, in 't hangen van de ſelve: niet verre van 't kaſteel van de Graven van La Tour, ſiet men een bergh gedeelt in dryen, wel tegen de Son gelegen, die genoemt werden *Grignan*, *Saincte Croix*, en *Borſeco*, alwaer die ſeer ſchoone, en by alle de Heeren van Duytslandt, oock by d'ouden gepreſen wijn waſt, dieſe noemen *Vin Pacin*, door welcker gebruyck Livia Auguſta ſeydt twee-en-tachtigh jaren geleeft te hebben.

Trieſte.

De ſtadt van *Trieſte*, voor deſen genoemt *Tergeſtum*, heeft veel teeckenen van haer oudheyt, het oude *Trieſte* heeft wel eertijdts gelegen op den berg genoemt in 't Hooghduyts Taver/ daer nu ter tijdt 't kaſteel is, commanderende over de ſtadt, die ſich ſtreckt tot aen de zee. Men heeftſe genoemt met een ouder naem *Montmolian*; hare haven is ſeer goet, en 't kaſteel ſterck, doch dicht onder 't geberghte, van waer 't lichtelijck beſchoten kan worden. De ſtadt van *Pedena*, gelegen acht mijlen van Coſliack, is kleyn, doch ſeer oud, ſoo dat men gelooft, dat ſy de eerſte is geweeſt, die daer ontrent een Biſſchop gehad heeft. *Coſliac* leydt dicht aen 't Lac, heeft ſijn naem van den oorſprong des riviers *Arſa*. *Lupoglavo* leyt vijf mijlen van Pinguente en *Piſino*, is een contreye, in 't midden van Iſtria, ſeer geeſtimeert, als gevende alle jaers aen de Aertzhertogen 17000 florinen.

Bergen.

Dit landt heeft in 't noorden de geberghten van *Karſt*, genoemt by de Italianen *Carſo*, welcke ſcheyden Italien van Carniole, genoemt van de Italianen Cragna. Karſt, gelegen in 't oude Iapidia, begint by S. Ian de Duino dicht aen de riviere Timave, vergroot ſich doorgaens in een grooten en breeden bergh vol van ſteenrotſen, genoemt by de Italianen *Lavena*, ſtreckende tot aen den bergh *Caldera*, anderſins genoemt by de Croaten *Vercha*, en by de luyden van 't landt *Monte Maggiore*, die breyd ſich uyt tot aen de Golf de Quarner, hebbende boven op vele ſchoone fonteynen, bequaem voor de meulens, mede ettelijcke groote hooge boomen, en een menighte van kruyden. Eenige maken onderſcheyt tuſſchen de ſcheydinge van de geberghten Karſt, ſeggende twee groote bergen te weſen, dicht by de Alpes, d'eene tuſſchen 't noorden en noordooſten, genaemt *Monte Caldera*, op de Golf van Trieſte, d'ander tuſſchen 't noord-weſten en 't weſten, genoemt *Monte Maggiore*, ſtreckende tot aen de Golf van Quarner.

Rivieren.

De rivieren van dit landt zijn *Timavo*, *de Formion*, ofte *Riſano*, de *Dragogna*, *Quieto*, *l'Arſa*, en de *Leme*. *Timavo* wierde genoemt van de Ouden *Timavus*, en hedensdaeghs van de Italianen *Timavo*, Niger ſeydt dat ſy anderſins *Lariecha* genoemt wort; ſy is de bepalinge van Friul, en een beginſel van Iſtria, dichte by S. Ian de Duino; 't is een kleyne rivier, daer de Ouden geen gewagh van en maken, loopt dicht voorby 't kaſteel *Caciti* van Carniole, en, komende onder de aerde deur, berſt t'ſeffens uyt een hol, aen de voet van den bergh Sint Ian de Duino, in negen verſcheyde plaetſen, makende alſoo een rivier die men bevaren kan.

De *Formion*, tegenwoordigh genoemt *Riſano*, voor deſen, volgens Plinius, het eynde van Italien, heeft ſijn beginſel een weynigh boven het dorp Lonche, en loopende een mijl van Cap de Iſtria, eyndight ſich daer nae in de zee. De *Dragogne* is veel eer een wild water als rivier, en wort alſoo genoemt, om datſe veelmaels ſlimmer en quader is als een draeck, begint in de jurisdictie van Iſtria, en eyndight in de wateren van Piran.

Quieto, van de Ouden *Iſtre* genoemt, en *Nauport*, en van anderen *Labato*, alhoewelſe niet en is de rechte rivier van *Nauport*, daer de Ouden mentie van maken, dewelcke is de *Laybach*, *Labato*, ofte *Lubiana* in Carniole, heeft ſijn beginſel in de gebergten boven Pinguente, en eyndight in de zee.

l'Arſa, eertijdts genoemt *Arſia*, het eynd van Italien, komt uyt 'et lac van Coſliaco, en vermengt ſich met de zee een weynigh boven Albone; Leme een kanael oft rivier, beginnende in de geberghten tuſſchen Quieto en l'Arſa, eyndight in de zee, twee mijlen van Orſer door een breete van twee mijlen, en een langte van acht mijlen, zijnde ſeer diep en ſout tot aen *Hoſteria* toe.

Baeyen. Langs Iſtria zijn de Bayen oft Golfen van Trieſte, van Largon, en Quarnero. De Golf van Trieſte heeft zijn naem van een van de voornaemſte ſteden daer omtrent, leggende als recht tegen haer over in 't noorden, en in 't weſten van dit half-eylandt. Die van Largon is dicht en recht tegens over Piran; en de Golf van Quarnero, genoemt by Plinius *Sinus Flanaticus*, en by Mela, *Polaticus*, begint aen de ſpitſe van Compare, en eyndight in de mondt van d'Arſe, zijnde ſeſtigh mijlen lang en breedt, te rekenen van de eylanden van Nia en Sanfego dertigh oft veertigh mijlen.

Eylanden. Daer zijn veel eylanden rontom Iſtria, de welcke zijn als gehecht ofte vereenight met de ſelve Provincie, makende t'ſamen een lichaem, 't welck behoort onder 't gebiedt van de Venetianen. Behalven verſcheyde rotſen en eylandekens, niet waerdigh zijnde om beſchreven te werden, ſoo ſiet men langs d'oever, dicht by Orſera, de kleyne eylandekens van Converſera, Figarola: en mede by Rovigno, gelegen op een eylandt, het eylandeken van S. Catharina, S. André en S. Ian in Pelago, met twee andere, genoemt Selleor; mede recht tegens over Pole, doch drie mijlen van daer, het eylant Breoni, lang vijf mijlen, en vier breet. Met noch twee kleyne eylandekens van S. Ieronymus, gelegen tuſſchen de ſpitſen van de haven van Pole, en het eylandt van Breon, hebbende een klooſter en een kerck, toegeeygent aen de ſelve S. Ieronymo: noch ſoo ſiet men in de haven van Pole de eylanden van S. Ieronymus, S. Petrus en S. Andrea, delle Fraſche, S. Catharina, en S. Florian; en vier mijlen van Pole het eylandt S. Maria gratioſa; niet verre van daer noch vier andere, genoemt Promotore, en twee in de Golf van Querney, genoemt Merlette.

Lucht. De lucht van deſe Provincie is niet ſeer geſont in verſcheyde plaetſen, inſonderheyt langs de zeekuſt van Humago tot aen Pole, en is oorſaeck, dat vele plaetſen weynigh zijn bewoont; als mede de quade winden uyt de zee, dieſe noemen Oſtro, Sirocco, en Garbino, dat is te ſeggen, zuyd, zuydweſt, en zuydooſt, geven ofte veroorſaken een groote ontreyninge, ſelfs heel diep in 't landt.

Wateren. Daer zijn veel goede wateren in verſcheyde plaetſen, onder andere dicht by Sdregne is 'er een dat altijdt koockt en ſiedent heet is, participerende veel van 't ſolfer, geneeſt, tot verwondering toe, allerhande ſchurftheyt en diergelijcke ſieckten; de inwoonders van dit landt maken oock veel ſout van 't zee-water.

Vruchten. Het lant van deſe Provincie is redelijk vruchtbaer, geeft menighte van goede wijn, inſonderheyt wijn muſcaet, veel oly van olyven, ſeer goede meloenen, en verſcheyde andere vruchten meer, die men brengt naer Venetien en andere plaetſen: mede waſt 'er goet koorn, maer niet in ſulcken menighte als wijn- en boomvruchten.

Steen. Dit landt geeft oock goede marmerſteen by Rovigno, en daer omtrent, ſeer geacht in Italien, en aldaer genoemt Pietra Iſtrienne; van gelijcken doet het eylandt Breoni, die wel ſoo ſchoon is, doch niet ſoo hart als die van Rovigno.

Hout, en dieren. Heeft mede overvloet van hout en boomen, bequaem tot bouwinge van ſchepen. Het voed en brengt voort menighte van wilde verckens, en andere beeſten; alſoo 't vol is van ſchoone wey-landen, dienende tot voedtſel van veelerleye ſoorten van beeſten. De zee geeft mede menighte van viſch, van gelijcken de Golfen en rivieren, voornamentlijck de rivier van Riſan brengt menighte van goede truyten voort.

Genegentheden. Sommige beſchrijven d'inwoonders te zijn van een ſwack en ongeſont lichaem, en van kleyne couragie. Doch, wat het laetſte aengaet, vele brave mannen, door haer goede dienſten, die ſy aen de Republijck en Princen gedaen hebben, gelijck als Manſol van yder op ſijn plaetſe verhaelt, getuygen het tegendeel. Wat belangt de geleertheydt, daer zijn mede geleerde luyden, groot van begrijp en wetenſchap, gelijck men ſien kan by de regiſteren, gemaeckt in yder plaets, die 't ſelve getuygen; ſy zijn mede ſeer beleeft en vriendelijck. Die van Iſtria ſpreken geerne Sclavoens en Italiaens, als hebbende kenniſſe van bey die talen, inſonderheyt die daer langs de zee-plaetſen woonen; doch gebruycken meeſt het Italiaens.

Den groenen dans. Daer geſchiet tot Muggia op den Vaſtenavont een dans, die ſy noemen, *Le bal de la verdure*, op deſe manier. De mannen en vrouwen hebben groene kranſſen op haer hooft, een vergulden boogh in haer handen, gemaeckt van tacken en oranje-appelen; makende een troep ofte ſchaer, een yder in 't beſonder, te weten, eerſt de mannen, en daer na de vrouwen; dat geſchiet zijnde, beginnen deſe twee ſcharen ſich onder de bogen te vermengen, in voegen dat yder man ſich bevindt tuſſchen twee vrouwen, hebbende in elcke handt een boogh; van gelijcken doen daer na de vrouwen, ſoo dat een vrouw haer mede voeght tuſſchen twee mannen, hebbende oock in elcke handt een boogh; hier na ſiet men haer met de boogen onder den anderen ſoo geſtrickt en vermengt, dat het als onmogelijck ſchijnt, datſe wederom ſonder disordre van den anderen ſouden konnen geraken ofte geſcheyden werden: maer ſy dan, te ſamen alſoo vermengt, haer dans vervolgende onder de bogen, weten haer ſoo aerdigh te ontbinden, datſe ſich bevinden in twee troepen, een yder in 't beſonder, als van te voren. Daer geſchiet ſomtijdts een gelijcke dans in Daufiné, in de maent van May, voornamelijck in de plaets Moras, met halve kranſen van roſen-bladeren, en andere çierlijcke vlechtinge van groenigheyt. Doch alſoo 'er tegenwoordigh weynigh zijn, die deſe maniere bekent is, en door de oorloghſe beroerten, en meer andere oorſaken, is deſen dans en blijdſchap te niet gekomen, dieſe den bogen-dans genoemt hebben.

De

Rijckdom. De Republijck van Venetien treckt van dit lant alle jaren aen tol van verſcheyde koopmanſchappen vier-en-twintigh duyſent ducaten, te weten, van 't vee, van boom-oly, wijn, hout, ſteen, viſch, olyven, vruchten, en meer andere dingen; behalven datſe noch yder jaer aen de Republijck geeft hondert en vijftigh duyſent ſtares, ofte maten ſout.

Men houdt dat de inwoonders van dit landt ordinaris arm zijn, wegen de nabuurſchap van Venetien, die, mits haer groote menighte van inwoonders, de vruchten van alle de omleggende plaetſen daer omtrent van nooden heeft; 't welck niet en geſchiet ſonder een groot profijt van de hoofden oft overſten van den ſelven handel.

Men brengt van deſe plaets tot Venetien menighte van kaes, geſouten verckens-vleeſch, wijn, oly, talck, en kaerſen, oſſe-huyden, geſouten viſch, lammeren en geyten, en vruchten in groote overvloet: oock mede, doch voornamentlijck van Trieſte, veel yſer, gewerckt op verſcheyde manieren.

Sterckte. Men maeckt ſtaet dat geheel Iſtria, ſorterende onder de Venetianen, niet meer ſoude hebben als 64000 zielen, onder de welcke men rekent 5000 ſoldaten te weſen. Dat dit landt ſoo weynigh bewoont wordt, is oorſaeck van haer onſterckte; en niet tegenſtaende, dat de Venetianen de gene, die de ongeſontſte plaetſen willen bewoonen, als daer is onder andere Pole, begiftigen met groote vryigheden, blijft het nochtans qualijck bevolckt. Wat belangt Cap d'Iſtria, heeft met haer omleggende landt 10000 zielen.

Maer 't gene haer daer-en-tegens verſterckt, is 't inkomen van haer plaetſen; en niet tegenſtaende, dat 't ſelfde door verſcheyden wegen kan geſchieden, ſoo is nochtans de paſſagie ſoo naeuw en onbequaem, inſonderheyt aen de zijde van de vreemdelingen, dat ſulcks niet en ſoude konnen geſchieden te landt met een leger, 't en zy door verſcheyde nieuwe wegen, dieſe dan ſouden moeten maken: ſoo datſe niet anders als te water voor de vyant te vreeſen hebben, en aen de zijde van Friul.

Regeering. Het grootſte deel van deſe Provincie behoort aen de Venetianen, en het reſterende aen het huys van Ooſtenrijck. Is voor deſen een Marckgraefſchap geweeſt, 't welck gegeven wierde van den Keyſer Henricus aen Gothopoldus, met het Hertoghdom van Friuli; maer de Venetianen, makende ſich allengskens meeſter, beſitten het grootſte deel. Sy hebben tot Cap d'Iſtria een Podeſta, ofte Capiteyn met twee Raedtsheeren, hebbende volkomen macht van te oordeelen, ſoo wel in criminele als burgerlijcke ſaken, reformerende de ſententien, gegeven by de Rechters van Iſtria, en de eylanden van Cherſo, en Oſſero. Sy hebben mede tot Muggia, Piran, Umago, Cita Nuova, Griſignana, Dignan, Valle, Parenzo, Rovigno, Montone, Buye, Portole, S. Laurens, en Albone, Podeſtas ofte Overſten, een Capiteyn tot Raſpo, een Graef tot Pole, en geheel Iſtria door een Proveditor; en alle deſe zijn Venetiaenſche Edellieden.

De Gouverneur van Pole, voerende den tytel van een Graef, doet recht met vier Edellieden van de ſtadt, hebbende den tytel van Raedtsheeren, en gekoren door den Raedt van de ſtadt. Doch vier ſoorten van criminele ſaken blyven gereſerveert voor den Graef alleen; te weten, vrouwen-ſchending, brantſtichting, doodtſlagh, plunderinge ofte roovinge. Tot Valle zijn twee Rechters, oordeelende, neffens de Podeſta, van alle burgerlijcke ſaken, te weten, door pluraliteyt van ſtemmen. Wat belangt Dui Caſtelli, de Podeſta en de Capiteyn van *Cap d'Iſtria* ſendt 'er alle jaren een Edelman uyt den Raedt van de ſtadt, met tytel van Podeſta, om te oordeelen ſoo wel de criminele als burgerlijcke ſaken, met een gelijcke macht als de andere Heeren van Iſtria. De jurisdictie van S. Vincent heeft geen appel, als mede die van Barbana, ſoo wel in 't civil, als in 't crimineel.

Wat belangt de ſtadt van Trieſte, alhoewelſe den Aertzhertogh van Ooſtenrijck voor haer Heer erkent, ſoo heeftſe nochtans de regeeringe aen haer ſelven.

Het Prinsschap

T R E N T O.

Palen.

HEt Prinsdom Trento paelt in 't oosten aen het gebiedt van Belluno, Feltre, en Vicensa; in 't zuyden aen 't Hertoghdom Verona; in 't noorden aen Tyrol, en een deel van Duytslandt; en in 't westen aen 't gebiedt van Brescia. Die in 't noorden woonen noemen 't de poorte van Italien.

Naem. Het heeft desen naem van de stadt *Tridentum*, die soo genoemt is na *Tridens*, dat is, een gaffel met drie tanden: daerom noemt Plinius de inwoonders *Tridentini*: de Italianen noemen het Trento. Sommige meenen, dat het soo geheeten is van Neptunus gaffel, die daer eertijdts geviert wierde; oft van de drie rivieren Fersina, Saleto, en Persio, die ontrent de stadt in den Athesis loopt, nu Adige genoemt; oft van de drie spitsen, die als drie tanden hoogh over de stadt hangen.

Gelegenheyt van Trente. Sy leght tusschen hooge bergen, op de uyterste grensen van Italien naer Duytslandt, en wordt in 't westen met de Adige, en in 't ooslen met de drie voorgenoemde rivieren bespoelt. De stadt is kleyn, maer rijck en vermaert, met steenen muuren bewalt. Daer zijn breede straten, en heerlijcke huysen, soo datse geen oude, maer een nieuwe stadt gelijckt. Sy heeft oock schoone kercken, en een treffelijck slot, daer Keysers en Koningen met eeren mogen woonen, welck van Bernardinus Clesius, Bisschop van Trenten, vermeerdert en verheerlijckt is. In 't ooslen vloeyt een rivierken door de wallen, waer op veel kooren-molens staen, en huysen daer men zijde maeckt, uyt welck vele waterkens geleyt worden door 't midden van de stadt, tot gemeen gerief der burgeren. Over de Athesis oft Adige, aen S. Laurens-poort, leght een schoone houten brugh, hondert veertigh treden lang. De bergen rontom zijn klippigh, altijdt met sneeuw bedeckt, steyl, en soo hoogh, dat de spitsen den hemel schijnen te raken. Daer zijn twee uytgangen, waer van de eene naer 't noorden streckt, de andere naer Verona, en een kleyne vlackte, doch lustigh met boomen en wijngaerden beplant, die de Adige omçingelt. De inwoonders spreecken Duytsch en Italiaens. Hier vluchten de Duytschen en Italianen als haer eenigh ongeluk overkomt. Daer wast luttel korens, maer veel wijns, roode en witte, die lieflijck is. In de somer is 'er de lucht gematight, maer in de hondts-dagen uytnemende heet. In de winter kan men hier qualijck woonen van wegen de groote koude des sneeus en ys. Sy gebruycken ossen en koeyen in plaetse van muylen, paerden, en esels. De steyle wegen van de bergen zijn soo bequaem gemaeckt, dat men daer met wagens lichtelijck en rasch op kan loopen. De inwoonders zijn gedienstigh en beleeft tegen de uytlanders, en lichtelijck te bevredigen als sy gram zijn. Behalven de gemeene, hebben sy oock haer landts-rechten, welcke den Bisschop, als Prince van 't landt, bevestight. Daer zijn vier poorten, te weten van S. Martin, S. Laurens, 't heyligh Kruys, en de Aquiliaensche: oock vier Parochi-kercken, van S. Vigilius, S. Pieter, S. Maria Major, en van S. Maria Magdalena. Binnen de stadt zijn twee kloosters, een van mannen van S. Augustinus orden, S. Marcus kloosler genaemt, na de patroon van de kercke: en een van vrouwen, geheeten 't kloosler van de H. Drievuldigheyt. In de voorstadt zijnder vijf, te weten, van de Kruysbroeders, Dominicanen oft Predick-heeren, 't kloosler van S. Bernardinus geheeten, van de Clarissen, en 't kloosler van S. Michiel genoemt. Den H. Hermagoras heeft hier 't Christen geloove geplant, en daer Iovinus tot eersten Bisschop gestelt, na welcken vele andere geweest zijn: onder welcke de voornaemste geweest is de H. Vigilius martelaer, door sijn lijden seer vermaert, in wiens gedachtenisse de hooft-kerck gewijdt is, en jaerlijcks een feestdagh gehouden wordt den 26 Iunii. En hoewel de goederen van dese kercke door de veranderinge des tijdts grootelijcks vermindert zijn, nochtans behoudtse de heerschappye der stadt, en de vooghdye van 't gebiedt der selve, en van de steden Ripa, Trameni, Pertini, en Levigi: oock van de dalen Nauni, oft Anania, di Soler, Lagorina, Iudicaria, Randena, Flemara, en meer andere, in welcke veel parochien zijn vol volcks, en adelijke sloten. De vassalen van dese kercke zijn noch hedensdaeghs de Graef van Tyrol, de Hertogh van Mantua, de Graven van Archi, Lodroni, Lichtenstein, en de Baronnen Madrussi, &c.

Het slot. Franciscus Schottus schrijft in sijn Reysboeck, dat 'er op 't slot van Trenten verscheyden kameren zijn; in welcker eerste, boven ofte in 't opperste deel, een marmoren tafel is van een stuck, boven de schoorsteen, daer 't geslacht van Keyser Maximiliaen op staet, en de wapenen van sijn voor-ouders. De tweede is rondt, met plancken beleyt, en boven gewelft. De derde heeft een vloer van marmer, daer een comptoir oft studeer-kamerken by is, daer eenige heylige historien in geschildert zijn. De vierde heeft eenen vloer van plancken, daer de conterfeytselen van Keyser Ferdinandus en sijn gemalinne gesien worden, en van hare kinderen, des Bisschops van Trenten, en Pauli Morionis. De vijfde heeft eenen vloer van gebacken steenen. De vloer van de seste kamer is van hout; hier siet men een schoon forneys, en spiegel. De sevende is grooter als de andere, en met verscheyden schilderyen verçiert, daer men oock siet het slot Miran-

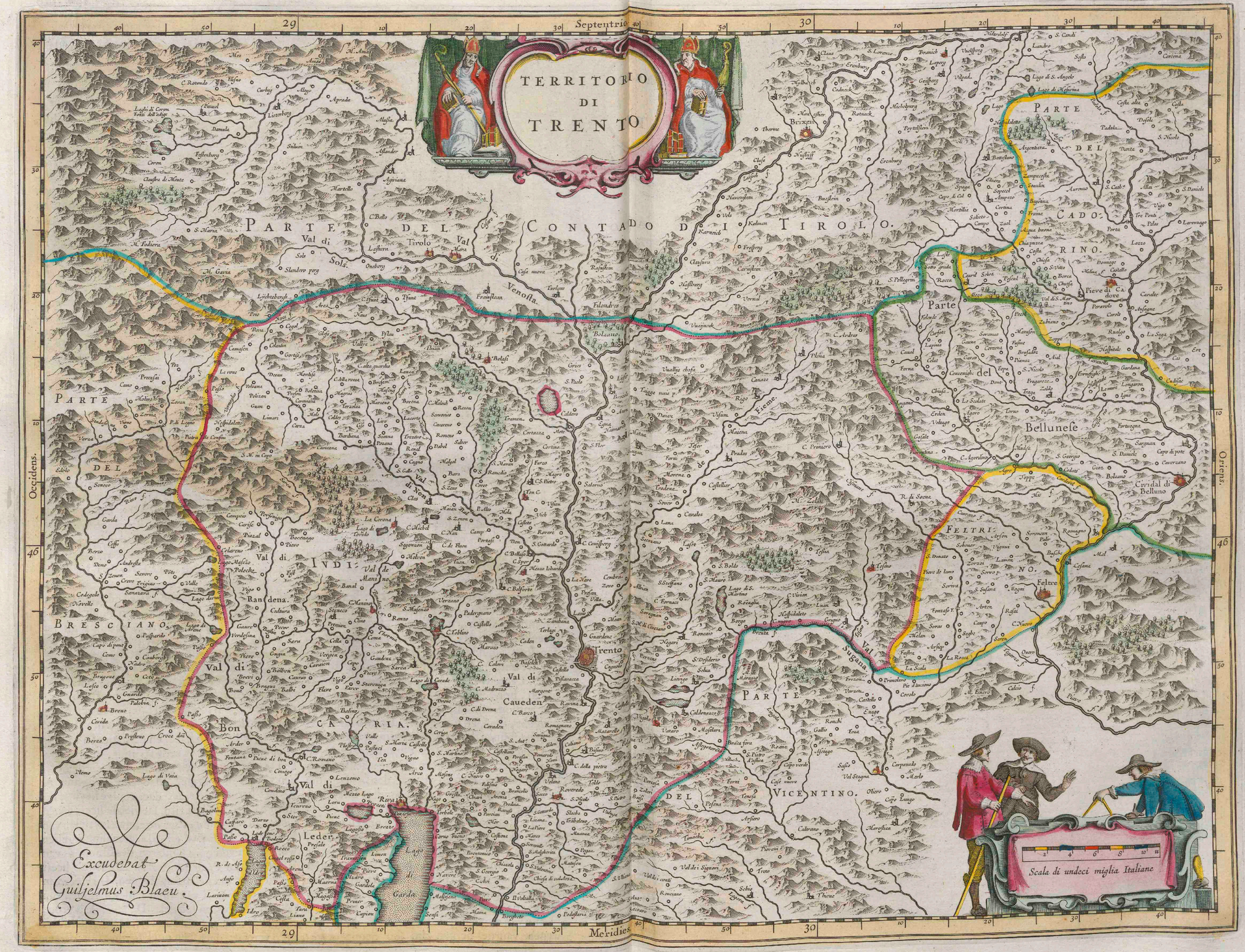
TERRITORIO DI TRENTO
Septentrio
Meridies
Occidens.
Oriens.
PARTE DEL CONTADO DI TIROLO.
PARTE DEL CADORINO.
PARTE DEL Bellunese
PARTE DEL BRESCIANO
PARTE DEL VICENTINO.
Val di Sols.
Val di Venosta.
Val di Non
Val di Rendena.
Val di Bon
Val di Leder.
Val di Caueden
Val di Sugana
Trento
Bolzano
Brixen
Pieve di Cadore
Cividal di Belluno
Feltre
Lago di Garda
Excudebat Guiljelmus Blaeu.
Scala di undeci miglia Italiane

dula konſtigh van hout gemaeckt. In de achtſte kamer zijn ſchilderyen van jachten en danſen. In het nederſte deel is voor eerſt een kapel om Miſſe te doen. De tiende is een ſchoone eet-ſael. In de elfde kamer is een tafel van Cypreſſen hout van marckettery-werck gemaeckt, en conterfeytſelen van eenige oude Keyſers, met ſommige van geleerde mannen, te weten, van Apollodorus, Grammatica; Gorgias, Rhetorica; Chryſippus, Dialectica; Beroſus en Atlas, Aſtrologia; Amphion, Muſica. In de twaelfde zijn conterfeytſelen van Keyſer Karel, Koning Ferdinandus, Cardinael Cleſius. In de dertiende, een forneys van kachel-ſteen, daer een man, vrouwe, knechtken en meysken op ſtaet, uyt welck warm water kan loopen. In de veertiende kamer worden de tapitſeryen en çieraden bewaert, daer de andere mede verçiert worden. Het vijftiende en laetſte, dat men hier met verwonderinge ſiet, is een hof met een fonteyn, in welcke ſteden, menſchen, dieren, en andere dingen nae 't leven gemaeckt zijn, die van 't water beweeght worden. Op 't becken daer 't water in valt, ſtaet een metalen Apollo, Daphne vervolgende, en Acteon in een hert verandert, en van beyde zijden leeuwen, ſoo gemaeckt, datſe uyt de fonteyn ſchijnen te drincken.

Eerſte begin van Trento. Deſe ſtadt is eerſt van de Thuſcen geſticht, oft, ſoo Trogus getuyght, van de Franſche Cenomannen, die in dat quartier van Vranckrijck woonden dat men nu *Pays de Maine* noemt. Sy is langen tijdt geweeſt onder 't gebiedt van de Romeynen, daer na hebbenſe de Gothen vele jaren beſeten, naderhandt de Longobarden, en nae deſe de Keyſers. Ten laetſten, in 't jaer 1377, heeft Keyſer Wenceſlaus de ſelve aen den Paus van Romen gegeven, en van die tijdt hebben haer Biſſchoppen tot noch toe daer oock de wereltlijcke jurisdictie gehad. Sy is vermaert door 't generael Concilium ofte Synode aldaer veel jaren gehouden, welck te Mantua onder Paus Paulo de III, den 13 Decembris 1545, begon, daer acht Seſſien gehouden zijn, en onder de ſelve tot Bononien twee: onder Iulio den III hier te Trenten ſes; en negen onder Pio de IV, waer van de laetſte was den 3 en 4 Decemb. in 't jaer 1563. Dit Synode is onderteeckent van vier Pauſelijcke Legaten en Preſidenten, twee Cardinalen, drie Patriarchen, 25 Aertzbiſſchoppen, 168 Biſſchoppen, ſeven Abten, 39 die volle commiſſie hadden van andere die niet konden komen, ſeven Generalen van de voornaemſte Ordenen. In dit Synode zijn geweeſt over de 140 Theologanten, de Geſanten van Keyſer Ferdinandus, van de Koningen van Vranckrijk, Spanjen, Portugal, Hungaren, Bemen, Polen, van Venetien, van de ſeven Switſerſche Cantons, van de Hertogen van Beyeren, Savoyen, Florencen, en van andere Geeſtelijcke Princen.

Concilie daer gehouden.

Onder wiens gebiedt.

De Cardinalen Hugo Candidus, en Bernardus Cleſius, hier boven verhaelt, hebben deſe ſtadt verheerlijckt. In 't jaer 1385 hebben de Joden hier een Chriſten kindt twee jaren oudt, Simon genaemt, een leertouwers ſoon, in ſtucken geſcheurt.

STAET van de KERCKE.

Grenſen. DE *Staet van de Kerck* heeft in 't noorden de Venetiaenſche landen en de Golf van Venetien; in 't weſten de landen van de Hertogen van Modene, van Mirandole, en van Mantoua; in 't zuyden de Staet van den grooten Hertogh, en de Tyrrheenſche, oft Toſcaenſche zee; en in 't ooſten het landt van Abruzzo met het landt van Lavoro, aen de zijde van Campagne de Rome, ofte Latium, een gedeelte van 't Koningrijck Napels.

Langte. Het heeft, ſonder te begrijpen het Graefſchap van Avignon, en het landt van Benevento in 't Koningrijck van Napels, neffens d'andere byleggende landen, meer als drie hondert mijlen in de langte, oft hondert van onſe mijlen; en omtrent hondert mijlen, ofte drie-en-dertigh van de onſe in de breette.

Deſe Staet omhelſt in Italien een gedeelte van Toſcane, met het landt genoemt Patrimonio van S. Pieter, het landt van Perugien, en het meeſte deel van Latium, Umbria, ofte het Hertoghdom van Spoleto, en Sabina; het Marquiſat van Ancone, het Hertoghdom van Urbin, Romagne, met de Ferraroiſche en Bolognoiſche landen; de ſtadt neffens het landt van Benevent, gelegen in 't Prinsdom van de provincie van het Koningrijck van Napels, de Biſſchoplijcke ſtadt van Ceneda, gelegen in Treviſan, en de landen van Montferrat en Piemont, mede de plaetſen van S. Benigno, Cortegio, S. Georgio, Corveglia, Montaſia, Primero, Cortanſio, S. Stefano, Montalto, Roccapaglia, en eenige andere meer; en behalven deſe plaetſen ſo beſit de Paus in Vrankrijck het Graefſchap van Veniſſe ofte Avignon.

Meiren. De voornaemſte meiren zijn Peruge, Bolſena, Bracciano, Vio, Piediluco, Suiago, en Fogliano, neffens noch eenige andere die kleynder zijn, als het meir van S. Praſſedo, Baſſanello, Monteroſe,

Rivieren. Baccano, Caſtel Candolfo, en Neme. En de voornaemſte rivieren zijn de Po en den Tiber, waer van d'eene door Ferrarien, en de ander door Romen loopt.

Hoedanigheyt des luchts. Deſen Staet heeft bykans allenthalven een quade, en ongeſonde lucht, eensdeels van wegen de bedurven moeras achtige wateren, en anderdeels wegen de vapeuren en exhalatien van de landen, uyt de welcke men ſelfs ſiet voortkomen eenigh vliegend ofte loopend vuur, inſonderheyt op den wegh van Lorette, welck het landt verdrooght, en te kennen geeft de grovigheydt en dickigheydt des luchts. Alle de landen die ſich ſtrecken langs de zee neffens de contreye van Cornetto en Campagne de Rome, hebben deſe incommoditeyt, ſpruytende ſoo uyt de boſſchagien, van de welcke het landt vol is langs de geheele zee-kuſt, als uyt de moeraſſen, genoemt *mareſts Pontins*, alwaer men eertijdts geſien heeft vier-en-twintigh dorpen, nae dat Cornelis Cethege de ſelfde droogh gemaeckt had. Theodoric Koning der Gothen, heeft naderhandt van gelijcken gedaen; als mede de Paus Sixtus de Vijfde onderſtond het ſelfde noch op 't eynde ſijns levens; ſoo dat, om een goede lucht te maken, men ſoude moeten doen opdroogen alle de moeraſſen, de kanalen der rivieren ſuyveren, 't geboomte afhouwen, de landen beploegen, en logementen voor de boeren en arbeyders maken, om de ſelve te logeeren, alſooſe door gebreck van wooninge, wegen de quade lucht, de hitte des ſons, en de aerde daerſe op ſlapen, als mede de koude des nachts, nootſakelijcken moeten vervallen in ſieckten en ongeſontheden. De Ferrareſen hebben de ſelfde remedie van noode, wegen 't overloopen van de rivier Po, de welcke door haer vloeden veroorſaeckt vele ſtinckende en moeraſch-achtige wateren; van gelijcken de landen van Ravenne, Bagnacavallo, Lugo, en Bologne worden mede overloopen door de rivier Paduſe, en grootelijcks geincommodeert; ſoo dat die van Ferrare inſonderheyt gehouden zijn in den Hertogh Hercules, dat hy la Samaritine heeft doen opdroogen; in Hippolyte Piateſe, die Ravede droogh gemaeckt heeft; en in Lamberti, die van gelijcken gedaen heeft met Poggio.

Wateren. Aengaende de loopende wateren, aen de welcke de bouwinge en vruchtbaerheyt des landts grootelijcks gelegen is en beſtaet, niet tegenſtaende deſen Staet geen rivieren en meiren ontbreken, ſoo is het nochtans kennelijck, dat men de landen van Romen grootelijcks ſoude konnen verbeteren, indien men de rivier van Teveron door de ſtadt dede loopen; want behalven 't goet datſe aen 't lant en de tuynen ſoude doen, en 't profijt datſe ſoude veroorſaken aen de burgers, mits alle eetbare waeren bequamelijcker ſouden konnen gebracht en toegevoert worden, ſoo ſouſe daer-en-boven de lucht ſuyveren en geſont maken, eensdeels wegen de varſſigheyt die 't loopende water veroorſaeckt, en anderdeels, wegen 't veranderen des luchts, ſpruytende door het loopen der ſelve; oock ſoude het overloopen des Tybers ſoo veel ſchade aen die van Romen niet konnen veroorſaken, alſoo haer het water van de Teveron, ſoo ordinaris, als extraordinaris, ſoude komen te ontbreken, door het welcke ſy doorgaens eenige voeten

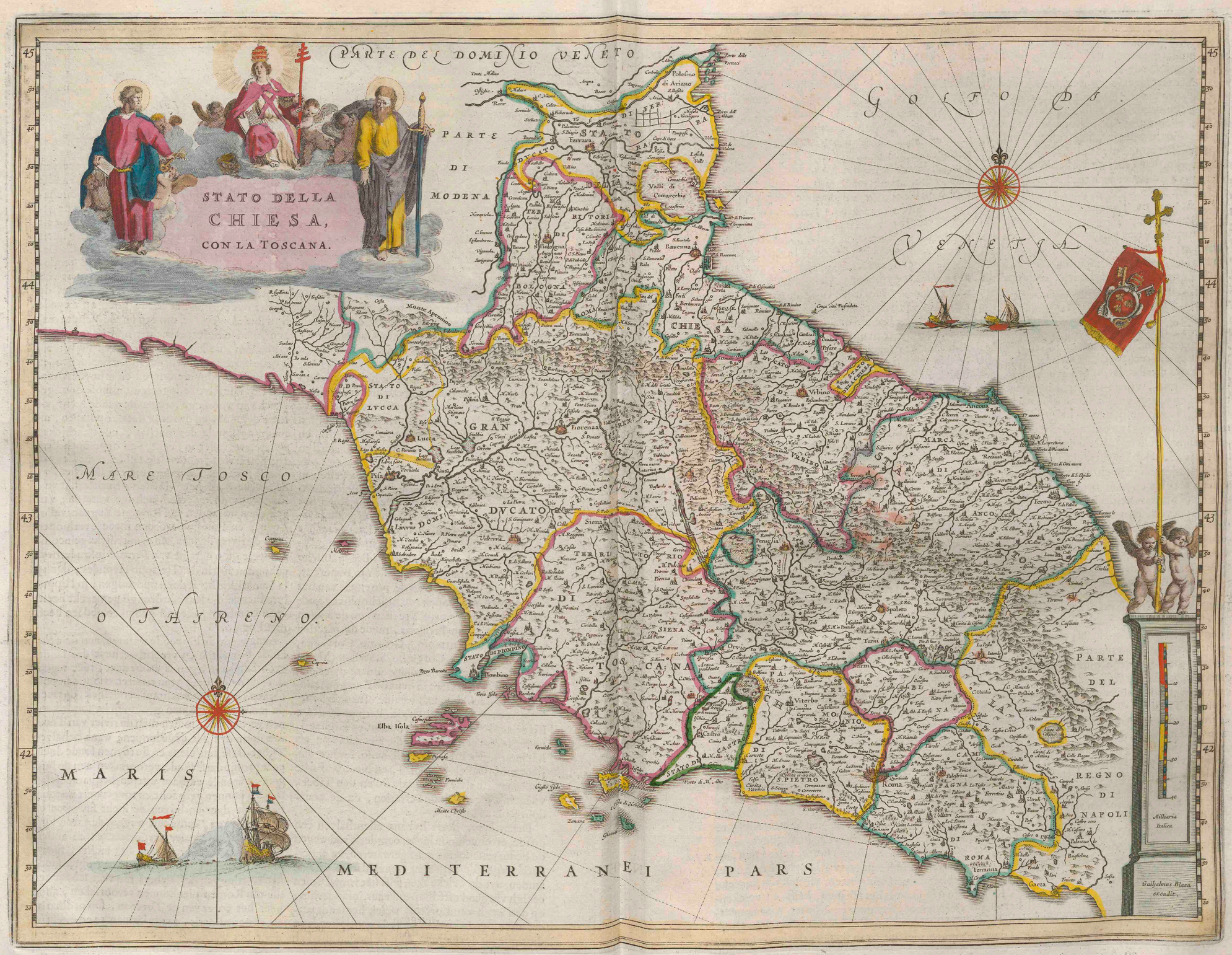

STATO DELLA CHIESA, CON LA TOSCANA.
PARTE DEL DOMINIO VENETO
PARTE DI MODENA
GOLFO DI VENETIA
MARE TOSCO
O THIRENO.
MARIS
MEDITERRANEI PARS
STATO DI LVCCA
GRAN DVCATO
DI TOSCANA
STATO DI PIOMPINO
STATO DI CASTRO
STATO DI MARCA
STATO DI ANCONA
PARTE DEL REGNO DI NAPOLI
Polesino di Ariano
Valli di Comacchio
Ferrara
Rauenna
Bologna
Monte Apennino
Lucca
Pisa
Fiorenza
Siena
Orvieto
Viterbo
Roma
Spoleto
Ancona
Vrbino
Fermo
Terracina
Gaeta
Elba Isola
Monte Christo
Milliaria Italica
Guilhelmus Blaeu excudit.

hooger vloeyt. Het water van den Tiber, zijnde geſeten ofte geſoncken, is ſeer geſont, gelijck de Seine van Parijs: aengaende dat eenige meenen, dat dit water van de Tiber, ſoo wanneer de Teveron daer niet meer inliep, veel van ſijn deught ſoude komen te verlieſen, mits de ſolferachtige wateren, komende van 't landt van Tivoli, haer alsdan ſouden ontbreken, is onſeker en ſonder gront, alſoo de wateren van Tivoli, geleyt door de rivier Teveron, niet nootſakelijck zijn om 't water van den Tiber te verbeteren, vermits haer eygen ſtroomen daer toe bequaem genoeg zijn, oock mede de Nere, behalven haer eygen wateren, waer van 't koleur te kennen geeft, hoe ſeer ſy geſolfert zijn; brengt daer by noch vele andere wateren van verſcheyde deught en eygenſchap, voortkomende uyt verſcheyde plaetſen boven Narny. In dit landt vindt men allerhande ſoorten van warme baden, te weten, tot Tivoli, Lamentana, en Stigliano, Viccarello, Anticola, Viterbe, Portetta, en Scarpette.

Baden.

Landeryen. De bergen Apennini ſtrecken ſich dwars door dit landt, het welck maer op eenige plaetſen vruchtbaer is, en bykans in 't midden doorgaens ſchrael en onvruchtbaer. Doch de reſterende landen zijn meeſtendeel vet en vruchtbaer, gelijck Ombria, zijnde ſeer ſchoon en wel bewoont, en Campagne de Rome alhoewel onbewoont, wegen de quade lucht, doch vruchtbaer, en beſprengt met menighte van wateren; oock zijnder verſcheyden rouwe en ſteenachtige plaetſen, dewelcke, niet tegenſtaende haer rouwigheyt, niet ledigh nochte onnut zijn; maer bequaem tot gras en hout voort te brengen. De reſt deſes Staets is verdeelt in ſchoone en aengename valleyen, en vruchtbare heuvelen, ofte berghskens. Het geheele landt van Ferrarien is vol groote en wijde velden, als van gelijcken het landt van Bologne, Forli, Ravenne, en Romagne. Tacitus ſeydt, dat de landen van Rieti, en Terni de vruchtbaerſte van geheel Italien zijn, 't welck Plinius oock toeſtaet, ſeggende: dat de velden van Terni, dewelcke door de rivieren bevochtight zijn, viermael 's jaers gemaeyt werden, en de andere driemael; oock ſoo geeft de groote en dickte van rapen, kool en druyven de deught des landts genoeghſaem te kennen. Het ſelfde wort mede te vollen hier door beveſtight, te weten, ſoo wanneer men het gras op de velden van Terni daeghs afmaeyt, ſiet men het wederom 's anderen daeghs ſoo gegroeyt en gewaſſen, dat het door ſijn langte de ſeynen, die op de aerde neder leggen, is bedeckende. De velden van Spello tot Spoleto, achtien mijlen lang, en vier mijlen breedt, zijn niet minder vruchtbaer, ſoo in graen als vruchten; van gelijcken die gene, die ſich ſtrecken van Peruſe tot Todi, en die van Viterbe tot Romen. Het deel van de Bolognoiſe landen, dat ſich grenſt met de bergen Apennini, neffens het geheele Romagne, is onderſcheyden in heuvelen, valeyen en vlacken. De Marck en andere geweſten des Staets zijn ſoodanigh, datſe zijn uytmuntende, ſoo in ſchoonheyt als vruchtbaerheyt; doch het allerſchoonſte en aengenaemſte van allen, is het lant van Rimini, Fano, Aſcoli, (inſonderheyt daer 't ſich ſtreckt van de mondt des riviers Tron, tot die van Aſono) en het landt van Fermo, Peruſe, en Cornetto.

Dit landt is doorgaens vol koorn, in voegen dat de Marck van Ancone alleenlijck aen die van Venetien verſcheyde mael uytgelevert heeft wel duyſent ſtares tarwe; en 't Patrimonie heeft van gelijcken verſcheyde reyſen die van Genua, Napels, en andere verder gelegene plaetſen in haer noot geſecoureert en bygeſtaen. Men vint mede ſeer goede wijnen, ſoo in Romagne, als in Ombrie, 't Patrimonie, en Campagne de Rome; de beſte zijn die van Ceſene, Faenze, Rimini, Orvieto, Todi, Monteſiascone, en Albano, waer van de laetſte het allermeeſte tot Romen werdt gepreſen, gelijckſe oock in der daedt ſeer delicaet en aengenaem van ſmaeck is; als van gelijcken de druyven van Amelie, welcke ſy noemen *Vva paſſerina*, en die van S. Gemini en Narni zijn ſeer gepreſen. Doch ick vinde de wijnen, die men drinckt op de groote wegh van Romen naer Lorette, geduurende omtrent vier dagen reyſens, ſeer quaet en onaengenaem van ſmaeck te zijn, wegen haer al te groote ſoetigheyt, mits ſy den ſelfden koken om te bewaren, 't welck deſe ſoetigheyt veroorſaeckt; ſoo dat het meeſte deel van den reyſenden man haer groene wijn, dieſe *Bruſco* noemen, prefereren voor de witte, als zijnde ſeer dick en ſwaermoedigh, dat de ſmaeck ſoo plat ſoet en aengenaem is makende, dat ſommige veel liever ſchoon water, als deſen wijn ſouden drincken. Men vindt 'er mede vele ſchoone vruchten, van allerhande ſlagh, ſeer groot en aengenaem van ſmaeck, inſonderheyt groote menighte van pingelen tot Ravenne. De rapen van S. Archangelo, Norcia en Terni zijn van een extraordinaris grootte, als mede de kruyden om te koken, en de ſaladen zijn dit geheele landt door ſeer goet. Tot Fayance vindt men menighte van ſchoon vlas, als mede ſeer goede hennep, ſoo tot Cento, Butrio, als Pieve, en in 't landt van Peruſe: de landen van Bologne, Caſtel Bologneſe, en van Forli, geven goeden paſtel, en hebben verſcheyde boſſchagien, vol van ſchoone eycken-boomen, bequaem en ſeer dienſtigh tot bouwinge van huyſen, en allerhande timmeragie.

Koorn, vruchten en planten.

Tot Sint Laurens vindt men mede ſeer goet manna; en ſout-kuylen, ſoo tot Oſtie, Cervie als Comacchio; van gelijcken aluyn-mynen, in het landt van Tolfe, zijnde ſeer groot en onuytputtelijck, vorders 't geheele landt door vindt men menighte van ſchoone ſteenen, onder de welcke die van Tivertine wel de meeſte geacht werden, eensdeels om dat menſe lichtelijck kan houwen en bearbeyden, en anderdeels, om datſe in 't leggen, door de tijdt, ſoo komen te verherden, dat men de ſelfde ſoude oordeelen marmorſteen te weſen, wegen haer witheyt en herdigheyt.

Manna, ſout, mineralen en ſteenen.

Men ſiet vele ſchoone, ſware, vette oſſen, inſonderheyt in Romagne, en Campagne de Rome, hebbende een aengenaem vleeſch van ſmaeck; van gelijcken is het ſchapen, kalfs- en vercken-vleeſch mede ſeer goet en delicaet, voornamentlijck het vercken-vleeſch van 't geberghte. Oock zijnder menighte van buffels, doch niet ſoo veel als

Beeſten.

als wel in 't Koningrijck Napels, als van gelijcken ſchoone paerden in Campagne de Rome, die in deught die van Regne oft Napels niet en wijcken. Het wild gediert is 'er mede ſeer in overvloet, voornamentlijck in Campagne de Rome, ſoo van groote wilde verckens, als allerhande andere ſoorten van gedierten; in voegen, dat men bykans in de vleeſch-hallen tot Romen, ſoo veel veneſoen als gemeen vleeſch vindt. Aengaende de viſch, hebbenſe mede in overvloet, ſoo rivier- als zee-viſch.

Rijckdom. De Staet van de Kerck is ſoo vol van koorn, en allerhande andere eetbare waren, datſe nauwelijcks eenige dierte, door gebreck van gewas, te vreeſen heeft, vermits alle Provincien gedeelt zijn in bergen en valeyen, ſoo dat het wel een ongeluckigh jaer ſoude zijn, indien de ſelve op alle plaetſen quam te ontbreken: ja ſelfs zijnſe ſoo vol van koorn, wijn en oly, datſe vele andere landen daer van beſorgen, als Toſcane, de geheele Genueſche kuſt, Venetien en Sclavonie ſulcks wel konnen getuygen. In Romagne wordt ſout gemaeckt, het welck men vervoert naer andere landen. De Marck heeft ſomtijdts die van Venetien bygeſet wel hondert duyſent Seſtiers tarwe, en een groote menighte oly. 't Patrimonie, en Campagne de Rome hebben verſcheydemael die van Genua en het Koningrijck van Napels geaſſiſteert met koorn. Men brengt van Bologne in andere landen ſchoone zijde lampers, en zeylen voor die van Conſtantinopel, en Romanie, oock ſatijn, geſponnen en ongeſponnen hennep, paſtel, witte honigh, ſchrijf-papier, gedrooghde en ongedrooghde kaſtanien, komende ſoo van Bologne als de Valcy van Lamon, ofte contreye van Imola. Het landt van Ravenne geeft paſtel, meekrappe, menighte van honigh, vlas, hennep, erten, en meer andere aerdvruchten; menighte van pignons, knofloock, ajuyn, en diergelijcke dingen; van Ceſena komt mede veel paſtel, meekrappe, wijn, koorn, en aerd-vruchten, als van gelijcken van Forli, en Rimini; van Romen, en het landt van Romen komt wol en ſchape-vellen.

Men vindt, ſoo tot Romen, als op verſcheyde andere plaetſen, veel rijcke Heeren, hebbende een jaerlijcks inkomen van 20, 30, 40, 50, ja van 100000 kroonen; doch binnen Romen is de gemeente meer arm als rijck, niet tegenſtaende men van alle kanten aldaer 't gelt is toevoerende, ſoo komt nochtans het gewin meeſt aen de ambachts-lieden, herbergiers, Officieren, Advocaten en Procureurs, die bynae alleen winnen; in tegendeel van d'andere ſteden, die meeſt rijck en weeligh zijn, ſoo van wegen de langduurige vrede, als de deught van haer landen.

Sterckte, wapenen, en krijgsvolck. De Paus heeft een groote menighte van grof geſchut, en meer andere wapenen, ſoo binnen Romen als andere plaetſen van importantie. Eenige vermeenen de ſoldaten deſes Staets veel beter te zijn als ſommige andere van geheel Italien; en men houd voor ſeker, dat alleenlijck de Marck, en Romagne ſoude konnen uytleveren vijf-en-twintigh duyſent koppen, bequaem tot tocht en wacht; en Ombrie, Peruſin, 't Patrimonie en Campagne de Rome, mede ſoo veel, jae ſelfs meerder; want behalven het regiment van Corſe, dat altijdt in dienſt blijft, de lichte paerden en de garde ofte lijfwacht van de Paus, ſoo zijnder noch wel veertigh duyſent ingeſchreven voetknechten, waer van die van Ferrare alleenlijck elf duyſent uytleveren, en drie duyſent vijf hondert paerden, de welcke geen gagie en ontfangen, doch genieten vele privilegien en vryigheden, ſtaende onder Overſten en Colonellen van de Generael van de Kerck, in maniere dat de Paus lichtelijck ſoude konnen t'ſamen brengen vijftigh duyſent voetknechten, en vijf duyſent ruyters, gewapent van 't hooft tot de voeten, ofte lichte paerden; ja dat ick ſelfs noch verder ging, ſoude vaſtelijck gelooven, niet buyten de waerheydt te ſpreken; aengeſien dat alleenlijck de Marck van Ancone voor deſen te veldt gebracht heeft vijftien duyſent koppen, gaende naer Orviete, tot ſecours van Clement de VII, waer by men lichtelijck kan oordeelen van d'andere Provincien. Oock Bologne alleenlijck beneffens haer landen ſoude meerder volcks konnen uytleveren, als geheel Romagne; en het Hertoghdom van Ferraren is mede niet minder in macht; ick laet noch ſtaen de ſtadt van Romen, het hooft van alle de andere plaetſen. Aengaende de menighte der zielen deſes Staets, men ſchat die ſelfde maer op een en een half millioenen, alſooder verſcheyde plaetſen gevonden worden, die ſich ver zijn uytſtreckende, heel onbewoont en verlaten, wegen de quade ongeſonde lucht; in voegen, dat het landt gerekent van Porto Ercole tot Terracine, hebbende omtrent hondert vijftigh mijlen in de langte, miſſchien geen acht duyſent inwoonders heeft.

Aengaende haer macht ter zee, die beſtaet omtrent in twaelf galeyen, doch ſelden, oft daer zijnder altijdt eenige die 'er ontbreken, welcke veel eerder vergaen en in eenige havens bederven, als op de zee; ſoo dat op 't meeſte geen meerder als ſes ofte ſeven te gelijck en werden gevonden, te weten, nae 't behooren toe-geruſt en gewapent. Vorders 't geheele Romeynſche geweſt, en heeft geen havens bequaem voor een Koninglijcke armade, en is groote ſtormen en winden onderworpen; als van gelijcken de Marc van Ancone en Romagne; ſoo dat men de ſelfde niet bequamelijck nae behooren, noch ſonder groot gevaer te water ſoude konnen ſecoureren. *Macht ter zee.*

Wegen de gelegenheydt deſes Staets, hy bevindt ſich tuſſchen de Adriatiſche en Tyrrheneſche zee, bevrijdt de ſelfde van allerhande zeeroovers, behalven dat hy mede ſeer bequaem is om geheel Italien in vrede te onderhouden, ſoo ſoude de quade lucht in dat gedeelte, daer 't ſich is ſtreckende naer Toſcane, byna alleenlijck ſuffiſant genoegh zijn haer vyanden te vernielen en te ruineeren. Daer-en-boven, ſoo is de Marc, en Romagne vol ſtrijdbaer volck, bequaem om den vyant het landen van haer volck te beletten, en gelandt zijnde, om de ſelfde daer wederom uyt te ſlaen, behalven, datſe aen de eene zijde aen Sclavonie grenſt, hebbende het ſelfde als tot een ſterckte en bolwerck, als van gelijcken aen de andere zijde aen beyde de Sicilien; in voegen, dat den Turck ſich noyt heeft derven ver-

Stercke plaetsen.

stouten om haer aen te vallen, niet tegenstaende het hem aen de wil niet heeft ontbroken. Dese Staet wordt daer-en-boven noch door verscheyde stercke plaetsen beschermt, waer van de voornaemste zijn, Orviete, Cité Castellane, Pallian, Chasteau de Spoleto, Perusе, Ancone, de stadt van Lorette, Forli, Bertinor, de stadt en 't kasteel van Ferrare, de voorstadt van Romen, het kasteel S Angelo, Ostia, Civita Vecchia, en Terracine.

Frontieren.

Dese Staet wort te lant niet bepaelt met eenig Prins ofte Potentaet, de welcke hy te vreesen heeft; aengesien hy in sterckte is overtreffende den grooten Hertogh van Toscanen, en in macht het Koningrijck van Napels niet behoeft te wijcken; niet tegenstaende het selfde veel grooter, rijcker en beter is bewoont; soo is 't nochtans lang en smal, en dieshalven niet soo sterck, eensdeels wegen de groote difficulteyt om haer macht by een te brengen, en anderdeels, dat het een geconquesteert, ofte overwonnen landt is; soo dat de Prins dieshalven sich van sijn volck niet kan dienen met de selfde asseurantie, als of 't sijn eygen en ingeboorne onderdanen waren; en is derhalven genootsaeckt te onderhouden stercke en machtige besettingen, dewelcke sijn inkomen meestendeel consumeren: en daer-en-tegens is de Paus een natureel Heer van sijn Staet, en heeft tot de onderhoudinge, ofte bewaringe des selven, (ten opsicht van sijn onderdanen,) niet van nooden een stuyver aen onkosten. Ick laet staen d'autoriteyt die de religie den Paus bybrengt, en de gemeenen interest van andere Princen, bestaende in de conservatie deses Staets, wiens ondergang den haren soude mede brengen: als mede de promptitude, ofte vaerdigheyt, met de welcke de Catholijcke Princen de Kercke souden te hulp komen, het zy dan door begeerte van eer, ofte insicht van Staet. Doet hier mede by, dat het Koningrijck Napels, en de Milaensche Staet onder een Prins staen, die sich niet onthoudt in Italien; en hem daer-en-boven noch moet dienen, met het consent, ofte toestemmen des Paus, om sijn voornemen en conquesten te autoriseren.

Regeering.

Desen Staet erkent voor Souverain, en wereltlijck Prins, den Paus, wiens geestelijcke Heerschappye sich soo wel is streckende over alle Koningrijcken, en Catholijcke landen, als over

Verkiesinge des Paus.

desen Staet. De maniere van verkiesinge is verscheyde mael verandert; aengesien S. Pieter eerstelijck designeerde, oft stelde tot successores Linus, Cletus, en Clement; naderhandt Anacletus; en d'andere, tot het tweede Schisma, ofte scheuringe, tusschen Damasus en Ursicinus, zijn gekoren geweest door de Clergye van Romen, 't volck en de Bisschoppen die 'er doen ter tijdt waren. Doch in de verkiesinge van Damasus, hebben de Keysers haer autoriteyt daer beginnen tusschen te stellen, eerstelijck tot stillinge alleenlijck van tweedracht en schisma, gelijck de Keyser Valentiniaen dede tusschen Damasus en Ursicinus, en de Keyser Honorius tusschen Eulalius, en Bonifacius; daer nae hebbense sich bemoeyt met de verkiesinge des Paus buyten het schisma, om de verscheyde secten, en oproerigheden te beletten; eyndelijck zijnse soo ver gekomen, dat de consecratie, ofte heyliginge der Pausen niet en geschiedde buyten haer believen. Dese manier heeft geduert tot Constantin de III, de welcke gedreven zijnde door de aenmerckinge van de heyligheyt van Benedictus de II, gaf de macht alleenlijck aen de Clergye en het Romeynsche volck, van de verkiesinge der Pausen. De Paus Adriaen hebbende daer nae in 't Synodus van Latran hondert drie-en-vijftigh Bisschoppen versamelt, gaf aen Charlemagne de macht van de verkiesinge der Pausen, vermits hy de Lombarden uyt Italien hadde verdreven; doch zijn soon heeft dit recht naderhandt vrywilligh verlaten. Soo dat de vrye electie, en inwijdinge der Pausen, wederom aen de Romeynen gekomen is, die 't selfde langen tijdt behouden hebben, tot Leo de VIII, welcke sich bevestigt vindende door Keyser Otho den I, in den H. Stoel, heeft met louter gewelt aen den selfden Keyser, en consequentelijk aen sijn nakomelingen het recht van de verkiesinge getransporteert; die 'er sich van dienden tot de tijden van Keyser Henricus de IV: de Kercke het wederom nemende door middel van Gregorius den VII, daer te voren Hildebrand genoemt, eer hy tot de Pausselijcke digniteyt gekomen was, en dat ter occasie van het schisma ofte scheuringe tusschen Benedictus, Sylvester, en Ioannes, onder Hendrick den III. Want Stephanus de IX, Nicolaes de II, en Alexander de II, zijn gekoren sonder eenige toelatinge des Keysers; naderhandt Henrick de Vijfde, hebbende dese autoriteyt van Paschalis de II verkregen, heeft de selfde Paschalis dat herroepen in 't Concilie van Latraen; soo dat eyndelijck de macht van de verkiesinge der Pausen alleenlijck by de Cardinalen gebleven is, volgens het besluyt van Nicolaes de II, behalven dat men somtijdts daer na mede aengenomen heeft de stemmen van de Clergie, en 't volck van Romen, tot 'ter tijdt van 't Concilium van Lion, in 't jaer 1274, in 't welck Gregorius de X de instellinge van de electie der Pausen gemaeckt heeft in 't conclave der Cardinalen.

Hedensdaeghs geschiet dese verkiesinge binnen Romen, vermits de Paus sich aldaer is onthoudende; en dat, volgens de decreten van Gregorius de X, en Clement de V, de selfde moet geschieden, alwaer de Paus komt te overlijden. Soo wanneer hy dan binnen Romen gestorven, en in de kercke van S. Pieter gebracht is, maeckt de Kamerling met drie andere Cardinalen, door 't Collegie daer toe verkoren, terstont een inventaris van alle de goederen in 't paleys zijnde, besettende dat selfde met wacht; daer na, alle de Cardinalen versamelt zijnde, doet men haer te voren lesen, wegens dese verkiesinge, de Bul van Paus Pius de IV; en de Kamerling, ofte vice-Kamerling in sijn absentie geeft de last van de bewaringe van 't Apostolisch paleys, aen eenigh groot Heer, hebbende twee ofte drie hondert soldaten onder hem. In de selfde tijdt versamelen de Capiteynen van Romen 't volck, tot bewaringe van haer quartieren; en de Gouverneur houd sich reet om recht te doen, terwijl de Cardinalen eenige nieuwe wetten binnen de stad

doen

doen uytroepen. Yder Ambaſſadeur doet de weet van 't overlijden des Paus aen ſijn Prins, ofte Republijck, en de Kamerling, ſchrijvende aen alle Gouverneurs der plaetſen en fortereſſen, beveelt haer de ſelfde in ſijn naem te bewaren; en men doet alle munten teeckenen aen d'eene zijde met de wapenen van den Kamerling, en aen d'andere zijde ſtelt men een open paviljoen met de ſleutelen. Men doet mede verkondigen de opſchortinge van alle officien binnen Romen, behalven die perpetueel ofte geduurigh zijn, die ſelfs alsdan ook niet geexerceert mogen werden, uytgenomen dat van de groote Penitencier, en Camerlingo, ofte Kamerling; en de vice-Cancelier breeckt alle loode zegelen aen ſtucken, te weten, aen de zijde daer des Paus naem ſtaet.

Daer na ſoo ſtelt men ordre tot de toeſtellinge van 't conclave, ofte de ſecrete kamer; tot welcken eynde de deur, door de welcke men gaet van de eerſte galerye (ſiende op de ſtadt van Romen) na de ſael van Paulus den IV, toegeſloten wert. Men ſluyt oock mede de deur, door de welcke men kan neder gaen achter de Kapel van Sixtus; ſoo dat door deſe middel de woonplaets van de Sacriſt geſloten blijft: eyndelijck ſoo ſluyt men alle uytgangen van 't geheele hof, uytkomende op de groote koninglijcke ſael, latende alleenlijck een ongeſloten, door de welcke men naer S. Pieter gaet. Een ſeker kanael van de fonteyn van Iulius de III, wordt mede geleyt tot de geſloten deur van de ſael van Paulus de IV; op dat men tot de commoditeyt van 't conclave ofte de ſecrete kamer, door een ſeker gat alle uuren, ſoo wanneer 't van noode is, water ſoude konnen doen inkomen. In het huys ofte logement van den Sacriſt worden alle venſters geſloten, op dat het overal doncker en duyſterachtig zijn ſoude. Van gelijcken ſluyt men in alle andere plaetſen oock de venſters die ſoo laegh zijn, dat men door de ſelfde ſoude konnen ſien ofte hooren 't gene daer mochte geſchieden. Oock ſoo ſluyt men alle deuren en open plaetſen, door de welcke dat men naer de ſecrete kamer gaet, latende alleenlijck het licht van eenige hooge venſters. Soo dat de groote koninglijcke ſael, en die van de conſiſtorie ofte vergaderinge open blyven, en de groote kapel van Sixtus, de kleyne van S. Nicolaes, en de twee kleyne donckere kamertjens, d'eene van de Sacriſt, en d'andere dicht by de groote ſael blyven tot dienſt van de ſecrete kamer.

Men doet oock afſchieten en maken ſoo veel kamers, als 't getal van de Cardinalen die 'er noch leven, hebbende yder een 22 voeten in de langte, en 20 in de breette, zijnde van de andere onderſcheyden door een ledige plaets van de breette van een voet. En men ſtelt voor yder van de ſelfde een letter vervolgens van 't alphabet, en alſoo daer meer Cardinalen als letters zijn, doet men de letters dickwils verdubbelen en tripliceren, ſoo 't de noot vereyſcht.

Na dat de Cardinalen d'uytvaert des Paus, en alle andere dienſten gedaen hebben, ſoo doet de Camerlingo ofte Kamerling, in de tegenwoordigheydt van verſcheyde Prelaten, de namen van de Cardinalen een yder op een billet geſchreven, in een ſeker vat, en in een ander alle de letteren van de kamers; dat geſchiet zijnde, treckt door lotinge uyt het eene vat alle de namen der Cardinalen, d'een nae d'ander, en uyt het ander de letters van de kameren, en na dat hy de ſelfde gediſtribueert heeft, doet hy de kamers teeckenen, een yder met de naem der Cardinalen, vervolgens d'ordre van de lotinge; en ſtracks daer aen gaen de dienaers der Cardinalen, die deſe actie mede hebben helpen bedienen, de wanden bekleeden met laken, ſtreckende voor een muur, en de kamers ſtoffeeren, ofte beſorgen, een yder met een bedt, een kleyn tafeltje, tapijten, en 't gene dat meerder noodigh ſoude mogen zijn.

Geduurende de negen dagen van de uytvaert, verſamelen ſich de Cardinalen gaerne by de Kamerling, ofte in 't paleys, delibererende wegen d'ordre die 'er gehouden moet worden in de beſtieringe van de kerckelijcke Staet, ſchrijvende aen alle Preſidenten en Gouverneurs der Provincien, noemen haer met de naem van kinderen en broeders, gelijck de Paus plach te doen. Sy ordineeren en beveſtigen de Switſers tot wacht ofte bewaringe van de eerſte deur van 't paleys, gevende de laſt van de tweede, welcke is die van 't hof, aen de Caporions, ofte bewaerders van Romen, zijnde de opperſte van de quartieren der ſtadt. De derde wacht is voor de Ambaſſadeurs van Koningen en Princen, en eenige groote Heeren, doch wereltlijck, en niet geeſtelijck; en de vierde, welcke de naeſte is aen de ſecrete kamer, wordt bevolen aen acht of tien van de grootſte Prelaten. Maer alle deſe eer-ampten, behalven dat van de Switſers, worden niet geexerceert, ofte bedient voor en aleer de Cardinalen ſich verſamelt hebben in 't conclave, ofte ſecrete kamer.

Men doet uytkieſinge van de Conclaviſten, dat is te ſeggen, van de gene, die neffens de Cardinalen in 't conclave ſich verſamelen, yder Cardinael noemt de gene, die hy met hem begeert, ſoo doet mede de Kamerling; en de andere, die gewoon zijn daer te verſchijnen, worden verkoren door ſecrete ſtemmen van 't Collegie, ofte vergaderinge, behalven de Sacriſt, en de meeſters der ceremonien; dit geſchiet zijnde, ontfangt de Kamerling d'eedt van getrouwigheyt van alle de gene, die 'er zijn verkoren. Het Collegie deputeert alle dage drie Cardinalen, hebbende laſt neffens de Kamerling, over de onkoſten die 'er geſchieden, ſoo wegens het conclave als d'uytvaert des Paus, neffens eenige andere particulariteyten meer; en al dit geldt, ofte onkoſten, welck niet meerder magh zijn, volgens de Bulle van Pius de IV, als tien duyſent kroonen, werdt en moet beſorght worden door de Apoſtoliſche kamer. Eyndelijck beſluyten ſy op den tienden dagh, offe ſullen 's anderen daeghs 's morgens ofte 's avonts in het conclave vergaderen, zijnde den elfden dagh.

's Morgens op den elfden dagh, gaen alle de Cardinalen naer S. Pieter, alwaer de Deecken de Miſſe doet van den H. Geeſt, en die de Miſſe niet hebben gedaen communiceren. Na dat de Miſſe geſongen is, een Prelaet zijnde gekoren door de Kamer-

Kamerling, doet een lange reden aen de Cardinalen, haer vertoonende de gewichtigheyt der saeck van haer versamelinge. Dit gedaen zijnde, gaet de meester der ceremonien van de Paus, nemende het Kruys, op de bestemde tijt na 't conclave, zijnde gevolght, eerstelijck van de dienaren der Cardinalen, daer na van de Musijcksingers, singende het *Veni Creator*, eyndelijck van de bisschoppelijcke Cardinalen, daer nae van de priesterlijcke Cardinalen, en de Diakonen, zijnde al te samen gekleet in violet, en gevolght van de Prelaten en hoofse Clercken.

Na datse dan versamelt zijn in 't conclave, seyt de Deecken van 't collegie het gebedt, 't gene dat volght nae den loffang des H. Geests, en de Kamerling by hem hebbende een Notaris, doet d'eerste, tweede en de derde wacht sweeren op de vier Euangelisten, datse sullen oprechtelijck, en getrouwelijck haer schuldige plicht betrachten, en niet toelaten, dat de Cardinalen buyten de Bullen der Pausen qualijck sullen getracteert werden. Aengaende die van de vierde deur, en de ingang van 't conclave, doet haer van gelijcken sweeren, en daer-en-boven, datse niemant sullen toelaten by dese deur te komen, noch te spreken, oft schrijven aen de gene, die 'er binnen zijn, nochte eenige brieven ontfangen, sonder expresse toelatinge van 't collegie; datse sullen alle spijs en kost, die 'er gebracht wort, besoeken, of 'er oock eenige brieven, ofte advijs souden mogen by wesen, en de wijn doen brengen in glasen fleschen, om alle liften en lagen voor te komen.

Dit gedaen zijnde, gaense alle te samen uyt het conclave, ofte secrete kamer, behalven de Cardinalen, de Sacrist des Paus, een Coadjuteur, ofte medehulper, twee meesters der ceremonien, een regulier-monick om te biechten, een Chirurgijn, twee Medicijn-meesters, een Apoteker met twee dienaers, een Metselaer, een Timmerman, twee Barbieren, twee dienaers, en acht oft tien persoonen tot de gemeene dienst van 't conclave, als om 't selfde te vegen, reynigen, en meer diergelijcke dingen, en dese moeten niet zijn van den huyse der Cardinalen: mede blyvender noch twee dienaers voor yder Cardinael, ofte drie, soo 't Collegie goet dunckt, voor de gene, die sieck ofte qualijck te pas zijn. Doch dese dienaers worden niet aengenomen, 't en zy die een jaer by haer meesters hebben gewoont, ofte soose kooplieden, dienaers van Princen, broeders ofte neven van Cardinalen zijn, worden mede niet aengenomen, nochte niemant die eenige wereltlijcke jurisdictie soude mogen hebben. Daer moet mede zijn een Prelaet tot Gouverneur van 't conclave, nemende acht dat alles na behooren gedaen wordt, en dat niemant van de Cardinalen iets komt te gebreken.

Na dat alle de gene, die in 't conclave niet vermogen te blyven, zijn uytgegaen, soo stelt men de geordineerde wacht voor de tweede en derde deur; en men sluyt de vierde met vier sloten en sleutels, zijnde de rechte ingang van 't conclave, ofte secrete kamer, latende in 't midden een venster, ofte open gat, gelijck die van de monicken, volgens 't believen en goetvinden van den Kamerling.

Die van buyten hebben twee sleutels, d'eene voor de deur, en d'andere voor het kleyne venstertjen, zijnde in de handen van twee der voornaemste Prelaten; en de twee meesters der ceremonien, die van binnen zijn, hebben de twee andere: in voegen, dat de deur, noch kleyne venstertje niet geopent konnen werden, 't en zy datse alle vier daer in consenteren. Men doet van binnen een kleet ofte gardijn voor de deur, op dat die van buyten niet sien het gene van binnen gedaen soude mogen worden. Ondertusschen neemt de Capiteyn van de eerste wacht ooghmerck, dat 'er niemant sich versamelt omtrent het paleys. De Heeren van de tweede wacht en laten niemant in, 't en zy ten tijde des maeltijts, soeckende te beletten, dat niemant van binnen eenigh advijs komt te ontfangen ofte gesien wordt: die van de derde wacht zijn tot beschermínge der Cardinalen, soo iemant haer eenigh gewelt soude willen aendoen; en die van de vierde om haer van alle nootwendige dingen te versorgen, en de spijsen te besichtigen.

Aengaende die van 't conclave, soo haest als de Cardinalen daer in besloten zijn, soeckt de Kamerling, nae dat hy twee flambeaux, ofte toortsen heeft doen ontsteken, neffens twee Cardinalen die hy daer toe gekoren heeft, in alle hoecken, of 'er oock eenige sich verbergen, die in 't conclave niet vermogen te zijn, alwaer niemant vermach in te gaen sonder expresse last, en believen van 't geheel Collegie, nochte sonder gewichtige, en seer nootwendige oorsaken. Indien iemant anders als een Cardinael uyt het conclave gaet, vermach hy niet wederom daer binnen te komen, noch niemant, als 't hem goetdunkt, vermach 'er uyt te gaen, ja selfs kan 't een Cardinael belet werden, 't en zy hy sieck soude mogen zijn: en soo wanneer hy 'er sonder oorsaeck komt uyt te gaen, moet de deur voor hem gesloten blyven, 't en zy het geheele Collegie het anders goet vindt. Indien eenigh Cardinael, geduurende dese vergaderinge, komt te arriveren, heeft hy mede, gelijck alle andere, een stem in 't conclave, 't en waer de Paus alreede was gekoren: de Kamerling eyscht de selfde eedt van de nakomende, gelijk hy gedaen heeft van d'andere.

Eyndelijck vertrecken sich de Cardinalen op den selfden dagh in de kapel van Sint Nicolaes, zijnde op 't eynd van de Koninglijke sael, alwaer de sit-plaetsen gereedt zijnde, werden de selfde door de Gouverneur van 't conclave een stuck weeghs d'een van d'ander afgeset; en nae dat de Deecken een vermaninge aen de Cardinalen heeft gedaen, leest hy de Bullen van Iulius de II, en Pius de IV, betreffende de verkiesinge, en de simonia van de selve. Men leest mede die van Pius de V, verbiedende de vervreemdinge der kerckelijcke goederen, al 't welcke de Cardinalen, een yder in 't besonder, sweeren te onderhouden, by aldien sy tot Paus werden verkoren. Sy maken noch andere instellingen en wetten meer, welcke sy onderteeckenen, sweerende de selfde secreet te houden, en na te komen, soo wanneerse tot de Pauselijcke digniteyt souden mogen komen; dit geschiet zijnde, beginnense onder den anderen te spreken van de verkiesinge

des

des Paus: en dit is ten naeſte by 't geen 'er op den eerſten dagh gedaen wordt, ſonder dat men in de verkieſinge voortvaert.

Doch 's anderen daeghs gaen de Cardinalen alle te ſamen, gekleet met lange tabbaerden voor open, dieſe noemen *Croccie*, naer de Miſſe, en blyven alleenigh in de kapel, ſittende op ſtoelen daer toe bereyt en geordineert. Alsdan beſluytenſe oftſe de Paus ſullen kieſen door manier van compromis, dat is, mede belofte, ofte door manier van ſcrutin, dat is, ſecreet onderſoeck. De manier van compromis is, ſoo wanneerſe alle te ſamen eenſtemmigh beloven te erkennen en aen te nemen voor Paus, de gene, die door twee ofte drie Cardinalen, zijnde van de andere daer toe geordineert, voor Paus werdt uytgeſproken. Doch deſe manier is afgeſchaft, nae dat Paus Ioannes de XII ſich ſelfs verkoos, ſeggende, dat hy niemant anders waerdigh bevont, om deſe laſt te bedienen, als zijn ſelfs.

De manier van ſcrutin is deſe, de gene die iemant willen kieſen, ſchrijven ſijn naem op papier, het welck ſy met haer ſignet verzegelen, daer nae gaet de Deecken der Prieſteren, de welcke is d'opperſte Cardinael, met twee van de voornaemſte Diakenen naer 't Autaer, nemende de kelck, met de welcke men de Miſſe heeft gecelebreert, en ſet de ſelve in haer aller tegenwoordigheyt in 't midden van den Autaer. Dit gedaen zijnde, gaen d'andere Cardinalen mede naer 't Autaer, alwaer ſy nederknielen, d'een nae den ander, een yder ſijn toegeſloten briefken in de kelck leggende, daer na een van de drie Cardinalen heftſe op, en toontſe aen een yder, tellende in haer aller tegenwoordigheyt de briefkens, en ſoo wanneer men bevindt het getal vol te zijn, doet de ſelve toe, en geeftſe aen de Diaken, dieſe met luyder ſtemme op leeſt; ondertuſſchen ſchrijft een yder van de Cardinalen op ſijn papier, ſoo wel gelijck de drie voorgaende, de namen, ſoo van de gene die kieſen, als die gekoſen zijn. Doch niemant, volgens het decreet van Alexander de III, vermagh Paus te worden, 't en zy hy de twee derdendeelen der ſtemmen is krijgende, waer van 't getal door de drie opperſte Cardinalen met luyder ſtemmen werdt opgeleſen. Indien dan iemant de twee derdendeelen voor ſich bekomt, werdt terſtont voor Paus aengenomen; en ſoo wanneer dat ſelve komt te manqueren, ſoo gaet men tot de verkieſinge door 't middel van acces, gelijckſe dat noemen, te weten, door toeſtemmingen van de gene die door haer biljetten iemant anders verkoren hebben, welcke haer vervoegen tot die, die iemant genoemt hebben, vermeerende alſoo het getal; en op deſe manier worden de Pauſen veeltijdts verkoren, en de verkieſinge volbracht: aengeſien dat het ſelden gebeurt, dat 'er genoegh over-een-ſtemmende biljetten gevonden werden; daer toe dan noch ſtemmen van nooden zijn, om de verkieſinge te volbrengen.

Doch in plaets van al deſe manieren van doen, ſoo gaet men oock wel door de manier van aenbiddinge, dat is te ſeggen, dat men eer gaet bewijſen aen de gene, die men gaerne tot Paus ſoude willen hebben; en hier gebeurt het dickwils, dat de ſwackſte de machtighſte, en de vreesachtighſte de ſtoutſte volgen; alſoo de gene, die miſſchien nimmermeer met haer vrywilligeſtemmen tot dusdanige electie ſouden conſenteren, komen te ſien, dat iemant van de voornaemſte tot dien eynde is uytgaende, de ſelve volgen; door vrees van niet halſterrig ofte onwilligh geacht te worden; meer als door een libre, ofte vrye toeſtemminge, ſoo dat eenige wel gereſolveerde dickwils al de andere tot haer trecken.

Hoe de nieuw-gekoren Paus ge-eert wordt.

Soo haeſt als iemant tot Paus verkoren is, ſtaen alle de Cardinalen over-eynd, om haer neffens hem in ſijn verkieſinge te verblyden, doende hem afleggen ſijn tabbaert met de kaproen, ofte kovel, en neder ſitten in ſijn rocksken op een ſtoel daer toe geprepareert, ſteken hem de viſſchers ring aen de handt, vragen wat naem hy begeert te voeren, en doen hem onderteeckenen de genomen reſolutien voor ſijn electie; als mede noch eenige requeſten daer beneffens. Ondertuſſchen de Deecken openende het venſter van 't Sanctuarie, door het welck men het volck, dat aldaer is wachtende, bequamelijck ſien kan, toont haer het kruys, en roept: Wy hebben een Paus; ſoodanigh Cardinael is gekoſen, en heeft ſulck een naem aengenomen. Daer na ſoo leydt men den Paus in de Sacriſtie, alwaer de Cardinalen en Diakenen, nae datſe ſijn gewoonelijcke kleederen uytgetrocken hebben, hem kleeden met het Pauſelijk gewaet, te weten, met de Sotane van witte wol, met de roode kouſſens en pantoffelen, met een goude kruys geborduurt; met den rooden riem met goude geſpen; met het roode bonnet, en wit rocksken, als mede met den langen witten rock, en den riem; en indien hy Biſſchop ofte Prieſter is, ſoo doenſe hem de Stole met de paerlen beſet om den hals; doch ſoo wanneer hy Diaken is, leggenſe dat op ſijn ſlincker ſchouder, op de manier van de Diakenen; en indien hy maer onder-Diaken mochte weſen, draeght hy dat ſelve niet.

Eyndelijck, na dat de Cardinalen haer rouwkleederen neêr-geleyt hebben, en de ordinariſſe kleederen wederom aengedaen, ſettenſe hem de goude mijter, vol van koſtelijck geſteente, op ſijn hooft, doende hem op den Autaer neder ſitten, alwaer ſy alle te ſamen, een yder op ſijn beurt, hem de eere bewijſen, die hem is toekomende, en kuſſen ſijn voeten, handen en mondt. Ondertuſſchen dat deſe dingen geſchieden, worden alle deuren en venſters wijdt open gedaen, en wordt alsdan anders niet gehoort en geſien, als 't geluyt van klocken, grof geſchut, vuurwercken, en allerley vreughde-teeckenen. De nieuwe-gekoren Paus, hebbende het kruys met de Cardinalen voor hem, gaet naer Sint Pieters kerck, alwaer hy knielende voor 't Autaer, ſonder mijter, Gode danckt en looft. Vorders, terwijl dat men hem in ſijn pompe ofte heerlijckheyt om leyt, gaet een dienaer der ceremonien ſoetelijck voor hem, dragende twee rieden, heeft in 't eene een aengeſteken kaers, en in het ander werck ofte vlas, en ſoo haeſt de Paus uyt S. Ioris kapel is komende, ſteeckt hy het werck aen, roepende tot driemael met luyder ſtemmen: *Heylige Vader*, ſoo vergaet de heerlijckheyt des werelts:

en de geheele ſchaer paſſeert al te ſamen door 't portael van deſe kapel, in de welcke dat ſy de begraeffeniſſen der Pauſen ſien, die aldaer begraven zijn; op datſe des doodts gedachtigh mogen weſen, in 't midden van deſe heerlijckheyt, en groote blijdtſchap.

Na dat deſe pompe ofte heerlijckheyt geeyndight is, ſiet men de Sacriſten, ofte Secretariſſen, twee Capiteynen van de galeyen, de Advocaten, Secretariſſen, Auditeuren, de Grieckſche en LatijnſcheDiakenen, de uytlantſche Abten, Patriarchen, Aertzbiſſchoppen, Biſſchoppen, Diakenen en Prieſters alle te ſamen te paert, verwachtende den Paus, welcke gaet ſitten op een wit paert, behangen met een root kleet, rijdende onder een verhemelt, dat door acht Heeren, ofte Ambaſſadeurs gedragen wert; en een van de grootſteHeeren, die 'er gevonden wordt, hout hem de ſtegelreep, wanneer hy te paert gaet ſitten, en leyt het paert by den toom eenige treden voort; geeft het dan aen twee andere van de allergrootſte Heeren, die mede van tijt tot tijt veranderen. Indien de Paus door ſwackheydt niet wel te paert kan ſitten, en dieshalven in een ſtoel gedragen wordt, moeten vier van de grootſte Heeren ofte Princen hem een tijdt lang op haer ſchouderen dragen, zijnde geholpen door vier van de ſterckſte dienaers des Paus, die alle de laſt zijn dragende, en daer na komen vier andere Heeren haer verpooſen, daer dan wederom vier andere in de plaets komen, en ſoo voorts; van gelijcken geſchiet het mede met de *Daez*, ofte verhemelt. De Conſervateurs, Caporions, en andere Magiſtraten neffens den Romeynſchen adel, vergeſelſchapt met de ſoldaten van de guarde des Paus, gaen te voet voor hem, met haer zijd-geweer, en ſtocken in haer handen. De Maerſchalck, ofte Provooſt van 't hof, rijdt ſomtijdts voor, ſomtijts achter de Paus, hebbende aen de knoop van de ſadel twee ſackskens met gelt, 't welck hy onder 't volck mildelijck uytdeelt; en nae dat de Paus by den bergh Iordaen gekomen is, gaen hem de Ioden te gemoet, preſenteren hem nederknielende haer wet in 't Hebreeus, met vermaninge, die te eeren. Waer op de Paus haer antwoort, ſeggende: Dat hyſe prijſt en eert, als zijnde gegeven van den Alderhooghſten, door Moyſes, aen haer vaderen: doch dat hy t'eenemael is verwerpende haer geloof, en ydele uytlegginge, aengeſien dat de Meſſias, dieſe noch verwachten, al over lang gekomen is.

Wanneer hy nu gekomen is in S. Ian van Latraen, doen hem de Prieur, en Canonicken van de kerck neder ſitten in een ſtoel van marmerſteen, zijnde voor de voornaemſte deur der kercke, alwaer hy nochtans ſoo is ſittende, dat hy eerder ſchijnt te leggen, als te ſitten, en als dan de Cardinalen derwaerts gaende, heffen hem met eerbiedinge op, en ſeggen deſe woorden des Pſalms: *De Heere verheft de arme van 't ſtof en vuyligheyt, op dat hy ſitte by de Princen, en beſitte den throon der heerlijckheyt*; daer na ſoo neemt de Paus uyt de ſchoot van ſijn Kamerling ſoo veel gelts, als hy in ſijn handt vatten kan, ſonder dat daer onder eenigh gout oft ſilver is, ſtroyende het ſelve onder het volck, ſeyt gelijck S. Pieter: *Silver ofte gout en heb ick niet, maer 't gene ick hebbe geef ick u*; en nae dat hy eenige ceremonien in de kercke van S. Ian Latraen gedaen heeft, neemt hy noch uyt de ſchoot van den Kamerling eenigh ſilver gelt, van allerhande munt, mede ſoo veel als hy in ſijn handt behouden kan, werpt het ſelve onder het volck, en ſeydt de woorden des Pſalms: *Hy heeft mede gedeelt en gegeven aen den armen, ſijn gerechtigheyt blijft van eeuwigheyt tot eeuwigheyt.* En na dat hy dit ſelve tot driemael toe gedaen heeft, doet hy twee goude kroonen, en twee groſſen ſilver gelt inden mijter van yder Cardinael, die hem daer nae de handen kuſſen; de groote Prelaten, nae datſe mede van hem ontfangen hebben een yder in ſijn mijter een gouden kroon met een ſilverde gros, kuſſen hem de knien; en de andere Prelaten en Officieren, hebbende oock ſoo veel ontfangen, kuſſen ſijn voeten; dit dan geſchiet zijnde, gaet de Paus naer 't paleys van Latraen, en ſoo wanneer hy aldaer geen ſolemneel gaſtmael geeft, gaet hy naer ſijn kamer; alwaer hy ſijn middagh oft avontmael houd.

Macht des Paus.

De autoriteyt deſes Prins ſtreckt ſich ſoo wijt en breet, dat men diergelijcke in de werelt niet meer vindt. Want behalven dat hy een abſoluyt Heer en meeſter is van ſijn Staet, ſoo wordt hy op het hooghſte geëert en gereſpecteert van de allergrootſte Catholijcke Monarchen, die 't voor eer achten, datſe ſich voor hem vernederen, hem erkennende voor 't Hooft der Kercken en Godtsdienſt, Diſpenſateur van alle heylige ſaken, en opperſte Rechter van 't gene dat geeſtelijck is. Daer en is geen Prins die beter gelegentheyt heeft om ſijn vrienden groot te maken, aengeſien hy meeſter van alle de kerckelijcke goederen is; ſoo dat hy in een korten tijdt de ſijne kan rijck maken, en verheffen tot de allergrootſte eer-ampten; behalven dat hy oock de allergrootſte Princen der kercke kan vernederen en affetten, ſonder ſich ſelfs in 't minſt iets te incommoderen. Hy kan oock ſijn vyanden ſwaerlijck ſtraffen met den blixem van excommunicatie. In voegen dat de voornaemſte grootheydt des Paus meer in 't geeſtelijck als 't wereltlijck beſtaet. Hy reguleert de verſchillen des geloofs, de welcke alle Catholijke Princen ſonder eenigh tegenſpreken gehoorſamen. Is Souverain over alle geeſtelijcke orderen, waer van de opperſte, zijnde als haer Princen, t'eenemael dependeren aen den Paus, als van gelijcken alle Aertzbiſſchoppen, Biſſchoppen, Abten en Prelaten, ja ſelfs de wereltlijcke Overheden, niet tegenſtaende onderdanen van andere Princen, erkennen ſijn autoriteyt, niet alleenlijck in dingen die t'eenemael geeſtelijck zijn; maer daer-en-boven eensdeels in wereltlijcke ſaken mede, aengeſien dat de verſchillen des huwelijcks, en ſaken van ketterye, door hem oft ſijn dienaers werden geoordeelt: mede ſoo tranſporteert hy beneficien van 't eene lant in 't ander; doch in eenige plaetſen wordt ſijn autoriteyt bepaelt, door de macht van eenige Capittelen en Princen; overmits alle Biſſchoppen van Duytslandt door de Capittelen verkoren werden; behalven eenige in 't landt van de Hertogen van Ooſtenrijck, die door de ſelve Hertogen gekoren werden. De Koning

van

van Vranckrijck noemt de Biſſchoppen en Abten van ſijn Koningrijck, en de Koning van Hiſpagne kieſt in ſijne Koningrijcken van Hiſpagne, in ſijne Nederlanden, Sardagne, en Indien mede de Biſſchoppen: doch hy is abſoluyt Heer, ſoo wel in 't wereltlijck als geeſtelijck, van Sicilien; aengaende 't Koningrijck Napels, daer heeft de Paus de nominatie van vier-en-twintigh kercken, volgens 't beſluyt gemaeckt tuſſchen de Paus Clement de VII, en de Keyſer; vorders de Koning van Bohemen, en Hongaryen noemen mede de Biſſchoppen in de plaetſen, alwaer het Capittel geen macht en heeft, als van gelijcken de Koning van Polen.

Cardinalen. De gene die de Paus volgen in autoriteyt, zijn de Cardinalen, gemeenlijck genoemt Princen der Kercke. In 't beginſel warenſe maer Prieſters van de kercken binnen Romen, waer van ſy den tijtel voerden, en wierden genoemt Cardinael-Prieſters, dat is te ſeggen Overſten, vermidts ſy geſtelt waren over de andere Prieſters, Diakenen en onder-Diakenen, van de ſelve tijtel, als hebbende mede ſorgh voor de zielen van een en de ſelve Parochien. De naem van Cardinael was al ten tijden van Sint Sylveſter in het gebruyck, welck getal altijdt aenwies met het getal en tijtelen van de nieuwe kercken, volgens de menighte der Chriſtenen binnen Romen; in voegen dat 'er eyndelijck acht-en-twintigh Prieſterlijcke Cardinalen wierden gevonden, welck getal, gelimiteert zijnde, heeft geduurt tot den tijdt van Paus Honorius de II, in het jaer van 1125, in welck jaer men geen andere Prieſterlijcke Cardinalen begon te ſtellen in de plaets van de overledenen; ſoo dat door gebreck van daer in te verſien, het getal van dit Collegie eyndelijck is gekomen tot twee Prieſterlijcke Cardinalen, levende ten tijde des ſtervens van Alexander de IV, en de kieſinge van Urbanus de IV; en ten tijde van de verkieſinge van Nicolaes de III warender drie Prieſterlijcke Cardinalen, en vier Diakenen. De Cardinael Diakenen waren mede bepaelt tot het getal van achtien, die eyndelijck waren vervallen tot een ſoo kleyn getal. Doch nae den tijdt van Nicolaes de Derde, heeft het ſelve allengskens begonnen toe te nemen, ſoo dat 'er daer nae vijftien, en twintigh, ten tijde van Bonifacius de VIII, wierden gevonden; eyndelijck is het getal noch vermeerdert tot Avignon, ten tijde van Sixtus de Vierde, doch en is nimmermeer gekomen boven het getal van dertigh, voornamentlijck alſoo in het Concilie van Conſtance beſloten wierde, dat 'er maer vier-en-twintigh levende Cardinalen ſeffens mochten weſen. Doch de Paus Sixtus de IV heeft het getal der Cardinalen, ſonder 't Concilie van Conſtance in acht te nemen, meer als iemant van ſijn voorſaten vermeerdert; en Alexander de VI heeft daer na ſijn exempel gevolght, ſonder dat 'er oyt meer als drie-en-vijftigh Cardinalen ſeffens zijn geweeſt.

Maer Leo de X is de eerſte geweeſt die het getal van drie-en-vijftigh heeft gepaſſeert, beſtaende in acht-en-twintigh Prieſters, achtien Diakenen, en ſeven Biſſchoppen; in voegen dat geduurende ſijn Pauſelijcke digniteyt, geweeſt zijn vijf-en-ſeſtigh Cardinalen op een tijdt, welck getal daer nae door ſijn nakomelingen vergroot is tot ſeventigh.

In verlede tijden, geduurende duyſent jaren, heeft men deſe maniere gevolght, te weten, dat geen Prieſterlijcke Cardinael van Romen vermagh Biſſchop te zijn, alſoo de Biſſchoplijcke waerdigheyt overtrof, en te boven ging, die van de Cardinalen; in voegen dat de Cardinalen Biſſchoppen wierden, in plaets dat nu de Biſſchoppen Cardinalen worden; en een Prieſterlijcke Cardinael krijgende een Bisdom, was niet langer Cardinael; gelijck hedensdaeghs een Biſſchop, gekomen zijnde tot de digniteyt van een Cardinael, niet langer Biſſchop werdt genoemt, maer Prieſterlijke Cardinael van de Roomſche kercke, en eeuwige bedienaer van 't Bisdom, 't welck hy beſit; alſoo deſe dingen t'ſamen ſtrijden, en niet accorderen, te gelijck Cardinael van Romen, en Biſſchop van een andere kerck ſeffens te zijn.

Doch alſoo de Majeſteyt van de Cardinalen neffens de macht der Pauſen te gelijck was aenwaſſende, zijnder veel begeerigh geweeſt tot het ſelfde ampt, ſoo dat de Biſſchoppen wierden gemaeckt tot Cardinalen; en men maeckte van Biſſchoppen die geen Cardinalen waren, Biſſchoppelijcke Cardinalen, en geen Prieſters noch Diakenen; daer nae begon men de Biſſchoppen mede Prieſterlijcke Cardinalen te maken. En na Clement de III, maeckte men niet alleenigh Prieſterlijcke Cardinalen, maer daer-en-boven oock Diakenen en Biſſchoppen, doch voor haer inwijdinge; aengeſien de geordineerde Biſſchoppen Prieſterlijcke Cardinalen waren gemaeckt, en die ſulcks niet en waren, en maer waren gekoren, worden gemaeckt tot Prieſterlijcke Diakenen, en men noemdeſe de gekorenen van ſulck een Bisdom. Aengaende de Diakenen, de Paus Fabianus, de welcke beſat de Pauſelijcke Stoel omtrent het jaer 240, ſiende dat ſy geen ſekere plaets hadden, nochte dat haer dienſt niet en was gediſtingueert, ofte onderſcheyden, was d'eerſte die aen een yder van haer uytdeelden, de deelen ofte wijcken des ſtadts, ten eynde, dat een yder de armen van ſijn quartier ſoude beſorgen, en dat uyt de middelen van de ſchat-kiſt der kercke, en offerhanden der Chriſtenen, vergadert door de onder-Diakenen, dienende aen de Prieſters van haer quartieren, in al het gene, dat de Goddelijcke dienſt was betreffende; en de Pauſen vonden goet, dat de opperſte, ofte alleroudſte onder haer gekoren, met toeſtemminge des Biſſchops, van de Clergye, en het volck, ſoude genoemt worden Diaken Cardinael, ofte opperſte Diaken; als van gelijcken, de oudtſte onder de Prieſters, opperſte Prieſter. In 't eerſte is 'er maer een Diaken Cardinael onder de ſeven eerſte geſtabileerde Diakenen geweeſt, zijnde twee voor yder wijck, jae ſelfs doe 'er veertien waren gekoren voor de veertien quartieren, was 'er mede maer een.

De Chriſtelijcke Religie allengskens aenwaſſende, heeft men in alle landtſchappen beginnen in te ſtellen verſcheyde Diakenen, ſoo dat het getal der ſelve onſeker is geworden, en ongelimiteert; en de waerdighſte oft oudtſte van yder landt-

landtſchap gekoren, door de Paus ofte Clergye van 't ſelve quartier, wierden Cardinael-Diakenen genoemt; in voegen dat volgens het getal van veertien quartieren, veertien Cardinael-Diakenen waren gekoren; daer nae heeft men noch vier Cardinael-Diakenen daer by gevoeght, hebbende alleen maer laſt tot de bedieninge van Latraen, en de Paus, ſoo wanneer hy daer de Miſſe is ſeggende. Soo dat 'er in 't beginſel achtien Cardinael-Diakenen zijn geweeſt, voerende in 't eerſte de naem van haer quartier, en daer nae den tytel van haer Diakenſchap, volgens 't exempel van de prieſterlijcke Cardinalen.

Aengaende de biſſchoplijcke Cardinalen, de welcke de laetſte van dien naem geweeſt zijn, is d'eerſte van allen geweeſt Conraed, Aertzbiſſchop van Mentz, verdreven, door den Keyſer Frederick Barbaroſſa, uyt ſijn Aertz-bisdom, en dieshalven gekoren Biſſchoplijcke Cardinael van Sint Sabine; en hier van is gekomen, dat ſoo wanneer de Paus eenige Biſſchoppen, ofte Aertzbiſſchoppen tot Cardinalen maeckte, dat men haer dan oock een kerck der Cardinalen gaf, van welckers Biſſchoppen ſeven van de naeſte van Romen geordineert waren, om de Miſſe te ſeggen voor de Paus in de kerck van S. Ian van Latraen, alwaer eertijdts ſijn woonplaets geweeſt is, en ſoo hy ſelfs de Miſſe ſeyde, moeſtenſe hem daer in aſſiſteren en dienen.

Gelijck als de oudtſte der Prieſteren wierde genoemt Aertz-prieſter, en de oudtſte der Diakenen Aertz-diaken, ſoo wierd van gelijcken eertijdts de oudſte van de Biſſchoplijcke Cardinalen genoemt Prieur van de Biſſchoplijcke Cardinalen, en hedensdaeghs wordt hy Deecken van 't Collegie genoemt.

Daer zijn hedensdaeghs ſes Biſſchoplijke Cardinalen, van de welcke die van Oſtia d'eerſte is, en Deecken van 't Collegie, hebbende alleen 't recht van de inwijdinge des Paus, de andere zijn die van Porto, Fraſcati oft Tuſculan, Sabine, Paleſtrine ofte Preneſte, en Albano.

De Prieſterlijcke Cardinalen voeren den tytel van S. Maria en Trans-tevere, ofte aen gene zijde de Tiber, S. Potentiane ofte Pudentiane, S. Laurens in Lucine, S. Marcellin, en S. Pieter; en S. Auguſtin, S. Cecile, S. Priſca, S. Maria in *Ara cœli*, S. Alexis, S. Praxede, S. Maria van de vrede, S. Maria van de Engelen, van de vier gekroonde Heyligen, en van S. Ian.

Officien der Cardinalen. Daer werden verſcheyde officien door de Cardinalen bedient; onder dewelcke het voornaemſte is, het *Vicariſchap* des Paus, als hebbende jurisdictie over de reguliere Prieſters, woonende tot Romen, over de compagnien van de Leecken, Godts-huyſen, Ioden, en Courtiſanen. Daer zijn vier Notariſſen, en twee onder-Notariſſen, een voor de civile, zijnde ordinaris een Prelaet, en de ander voor de criminele ſaken. Daer is oock een vice-Regent, welcke ordinaris een Biſſchop is, heeft opſicht en laſt over de vrouwe-klooſters, en ſich te laten vinden in de verſamelingen die voor den Cardinael Vicaris geſchieden, over de ſaken betreffende dien Stoel ofte Rechtbanck; oock is 'er een Barigel ofte Provooſt, met een goet getal van Sbirren.

Daer is de groote Penitencier, opperſte van al de Penitencieren, heeft een Prelaet onder hem, met de tytel van Regent van de Cancellerie. Heeft jurisdictie over de ſaken gereſerveert voor de Paus, en geeft, ſonder iets te nemen, de abſolutie, gezegelt met het zegel van de penitencerie; is op ſekere hooghdagen, nu in de eene, dan in d'andere Baſiliken, oft Hooft-kercken, van S. Ian van Latraen, S. Pieter, S. Maria Maggior; ſit in een verheven geſtoelte van vier trappen ofte treden, met een roedeken in ſijn handt, om de confeſſien te hooren van ſaken gereſerveert voor de Paus, en houdt mede ſijn congregatien, ofte verſamelingen beſonder, met de aſſiſtentie des Regents van ſijn paleys, bewaerder des zegels, met twee ofte drie Theologanten van de Ieſuiten.

De vice-Cancelier is mede een Cardinael, hebbende geen ander Cancelier, als de Paus. Sijn jurisdictie ſtreckt ſich over de expeditien der Apoſtoliſche brieven, van allerhande materie, welckers requeſten de Paus zegelt, behalven de gene die geexpedieert worden in forma van brevet onder den ring des viſſchers; ordinaris verſamelen de Officieren van de Apoſtoliſche Cancelery, welcke zijn de Regent, en de Abbreviateurs, zijnde twaelf Prelaten, al t'ſamen gekleet in het violet, driemael ter weeck in ſijn Paleys, woonsdaeghs, donderdaeghs en ſaterdaeghs. De twaelf Prelaten hebben plaets in de kapel. Daer zijn Referendariſſen diſtribuerende de ſaken van appel, over de welcke de Regent macht heeft om die te bevelen aen de Auditeuren van de Rota. Het offici van Abbreviateur is om te beworpen de Bullen over de requeſten gezegelt door de Paus, en om de ſelvige over te ſien, ſoo wanneerſe in 't wit francijn geſtelt zijn. De Abbreviateurs van 't Parck Maggior, de Schrijvers, de Solliciteurs, anderſins *Giannizzeri* genoemt, (gelijck de ſoldaten van den Turck genoemt werden,) neffens de andere Officieren van de Cancellerie, hebben voor inkomſt van haer gekochte officien, 't profijt van de expeditien; tot dien eynde laten ſy ſich vinden, ſoo wanneer men taxeert, overſiet, en de Bullen verzegelt, ontfangende alsdan een yder ſijn deel van de getaxeerde ſomme, uyt de handen van de gene die de Bullen expedieert. Dat meer is, de vice-Cancelier ontfangt in de ſecrete Conſiſtorien de decreten van de collatie, ofte het inkomen der tytelen van de Cardinalen, als mede van de declaratien, promotien, en het inkomen van de Bisdommen en de Abdyen, die de Paus verſorght, waer van hy oock de brieven expedieert.

De Chambellan, ofte Kamerling, neemt kenniſſe van alle de dingen, daer de Apoſtoliſche kamer neffens alle de Klerken kenniſſe van heeft. En aſſiſteert aen de ſelfde kamer, ſoo wanneerſe door de conſiſtori niet verhindert is, datſe aldaer wil verſamelen, en 't meeſte deel der expeditie paſſeert op ſijnen naem, niet tegenſtaende, dat de kercken de ſelve dicteren en onderteeckenen. Dat meer is, hy is Rechter over de appellen der ſententien, gegeven door de meeſters van de ſtraten; neemt kenniſſe van alle ſaken, betreffende de gebouwen, bruggen, ſtraten, en diergelijcke din-

dingen meer. Ten tijden van de vacantie, onthoudt hy sich in het paleys des Paus, gaet door de stadt van Romen met een guarde van Switsers, doet het gelt munten met sijn wapen, en het conclave in ordre stellen, bewarende den sleutel van 't kasteel S. Angelo.

De Gouverneur ofte Overste van de signature der justitie, zijnde als Intendent, heeft last en macht van de herschrijvinge van de requesten en commissien der saken bevolen door de justitie. Men zegelt alle woonsdagen in sijn paleys, en dat in sijn presentie; alwaer dat sich dan laten vinden twaelf Prelaten van de oudste Referendarissen, en is geinformeert door partyen, soo wel mondelijck als by geschrift. Alle andere Referendarissen Prelaten laten sich daer mede vinden, hebbende macht dat een yder van haer, yder reys ofte versamelinge mach voorstellen twee commissien. Daer is noch mede de Auditeur van de Rota, de Lieutenant civil van de Auditeur van de kamer, en de Lieutenant civil van de Vicaris des Paus, tot defentie van haer jurisdictie, doch hebben bykans geen stem; en aengesien, dat van vele saken die 'er besloten zijn, eenige geexpedieert werden door brieven gezegelt door de Cardinael, bewaerder van 't zegel, en andere in forma van bevel, soo zijnder twee Officieren over de selfde expeditien gestelt, waer van d'een genoemt wordt de Intendent van de ontwerpinge des sommiers, ofte brevet, *Prefetto delle minute de brevi*, die, na dat hy de beworpinge gedaen heeft, de selve aen een ander overlevert, genoemt de Meester der brevetten, diese alsdan van de Secretaris der selve doet zegelen. Daer is noch mede het officie van Revoyeur van de commissien der signaturen van de justitie, en alle dese drie Officieren gaen gekleet in 't violet, gelijck de Kamerlingen van de Paus.

Den Intendent, ofte Overste der signature van de vergiffenisse, moet assisteren in de verzegelinge der genade, 't welck in de presentie des Paus geschiet, en verzegelt alle requesten, en gratien, ofte vergevingen die 'er geschieden. In dese versameling laten sich twaelf Prelaten vinden, hebbende mede haer stem, en zijn de selfde die in de signature van de justitie stemmen hebben, welckers Intendent sich hier mede laet vinden, en van gelijcken de Cardinael Intendent, oft Overste der brevetten, de Dataris, eenige gedeputeerde Cardinalen des Paus, zijnde nimmermeer minder als twaelf, den Auditeur van de kamer, neffens sijn Lieutenant civil, de Tresorier generael, een Auditeur van de Rote, de Lieutenant civil van de Vicaris des Paus, een Clerck van de kamer, een Abbreviateur van 't Parc Maggior, en de Regent van de Cancelery; en een yder van haer komt tot defentie van 't recht sijns officie.

Noch is 'er mede de Cardinael Intendent, ofte Overste der brevetten, heeft last van te oversien, en te verzegelen alle ontworpinge van saken, de taxe onderworpen.

De Bibliothecaris, die mede een Cardinael is, heeft het bewint en opsicht van de biblioteeck, druckery, en van de gene die 'er in wercken.

Het Tresorierschap generael wort mede door een Cardinael bedient. Aengaende de andere Officiers, so is 'er mede de Generael van de Kerk, welcke bedieninge de Paus gaerne aen een van sijn neven geeft, zijnde een oorloghs-man. Hy heeft een groote autoriteyt, streckende wel over vijf hondert Officiers, ofte Bevelhebbers, welcke zijn de Velt-heeren der Provincien, de Sergeanten Majoors, de Collateurs van de ruytery, de Capiteynen van de slaghorders, en militien; de Colonel van Mont S. Ian, de Colonel van 't regiment van Corse, de Colonel van Ancone, de Capiteynen van de Corsen, en de betaelder der selfde; de Monster-heeren van Ferrarien met de Capiteyn van de cavallerie, de Capiteynen van de hellebardiers, de Capiteyn van de ruytery van Bologne, de Monster-heer en de Soliciteur van Avignon, de Capiteynen van de ruytery, en 't voet-volck, en de twee Generalen van de ruytery, neffens de soldaten van al de guarnisoenen van den geheelen Staet des Paus. Hy gebiedt mede over de Generalen van Ferrare en Avignon, en heeft onder hem een Lieutenant Generael, neffens een Sergiant-majoor generael. Doch dese vier worden soodanigh gedeclareert door een brevet van sijn Heyligheyt, als van gelijcken de Generael van de artillerie en de Castelleyn van 't kasteel S. Angelo. *Generael van de Kerck, en andere Officieren des Paus.*

De Generael van de galeyen wort mede soodanigh gedeclareert door een brevet van de Paus, aen de welcke hy sijn eedt doet, als van gelijcken alle andere groote Officiers voor den Tresorier generael. Dese Generael van de galeyen maeckt een Lieutenant, geeft hem sijn patent, van gelijcken geeft hy patenten aen al de Capiteynen, en Vaendragers van de galeyen, aen den opper-Stuurman, Auditeur, en Notaris. De Pourvoyeurs, onder-Pourvoyeurs, Soliciteurs, en Patronen van de galeyen worden door den Tresorier generael versorght, als van gelijcken de Munitionaris en apoteecker. Aengaende de Priesters, barbiers, bootsgesellen, stuurlieden en onder-stuurlieden bestaen immediatelijck onder den Generael, die geen macht heeft van iemant uyt de ketens ofte boeyen te ontslaen, alsoo 't selve by de Krijghsraedt bestaet. Een van de andere voornaemste Officiers des Paus, is de Generael van de guarde, welcke onder hem heeft sijn Lieutenant met twee compagnien lichte paerden, niet tegenstaende de Capiteynen door de Paus gemaeckt werden. De Generael van de guarde heeft noch onder hem een compagnie van drie hondert Switsers, en daer-en-boven twaelf gereformeerde Capiteynen, diese *Lancies Spezzates* noemen, ofte gebroken lancien, die t'eenemael zijn verschillende met de lanciers van ons voet-volck.

De Secretarissen van de Staet zijn mede groote Heeren, gaen t'eenemael in 't violet gekleet, staende onder de Cardinael neef des Paus, van de welcke sy haer ordre ontfangen. Sy hebben oock haer ordinarisse audientien by sijn Heyligheyt, en haer bedieningen zijn verdeelt, in manier, dat d'eene over dese, en d'ander over een andere Provincie gestelt is; daer is 'er een onder haer, die men Secretaris van de cijffer-brieven noemt.

Daer zijn noch de Secretarissen der brevetten, een van haer woont in 't paleys des Paus, en is

lijcken Staet, en ſes Cardinalen neffens acht Prelaten aſſiſteren aldaer.

De verſamelinge van de ſchaden en goede regeringe, dieſe noemen, *Sgravii, e de bono Regimine*, is die aen de welcke de gemeenſchappen, en onderdanen haer toevlucht nemen, wegen 't ongelijck 't gene haer is geſchiet, ten eynde dat ſy haeſtelijck daer in door brieven werden geholpen.

Die van de Munte delibereert wegen de munten, ſoo van Romen, als den geheelen kerckelijcken Staet. Die van 't examen der Biſſchoppen, in de welcke tien Cardinalen, en eenige Prelaten aſſiſteren, geſchiet voor den Paus; doch dit examen is niet als voor de Biſſchoppen van Italien, die geduurighlijck, terwijl ſy werden geexamineert, voor hem nederknielen. Aengaende de andere Cardinalen, zijn dit examen niet onderworpen. Deſe vergaderinge is ingeſtelt geweeſt door Clement den VIII, dieſe ſelfs examineerde.

De verſamelinge der ſaken van de conſiſtorien, die tot Opperhooft heeft den Deecken van de Cardinalen, geſchiet ſeer ſelden, aengeſien de weynigh occaſie die ſich preſenteert, om van diergelijcke dingen te handelen; doch daer wort geſproken van de reſignatien van deBisdommen, intereſten der taxen van de kercken en Abdyen, neffens diergelijcke dingen meer. Vorders yder verſamelinge heeft ſijn beſonder Secretaris, die de decreten en genomen reſolutien van de verſamelinge voorleeſt, welckers brieven de Cardinael, hooft van de vergaderinge, onderteeckent, en ſijn Secretaris verzegelt. Doch ſoo wanneer 'er conſiſtori werdt gehouden, en geſchiet 'er nimmermeer eenige andere verſamelinge.

Rechtbancken. Aengaende de voornaemſte rechtbancken, oft plaetſen, daer men juſtitie doet, en de gewichtighſte ſaken effent, behalven die van Romen, en van andere plaetſen deſes Staets, ſoo is 'er die van la Rota, beſtaende uyt twaelf Prelaten, te weten, acht Italianen, twee Spanjaerden, een Fransman, en een Hooghduyts, die ſich verſamelen op 't paleys van S. Pieter, alle donderdaeghs en des vrydaeghs. Haer jurisdictie ſtreckt ſich over alle ſaken van beneficien, van alle de Provincien, en den geheelen kerckelijcken Staet, voornamelijck in de tweede inſtantie, alwaer de oppoſitie plaets heeft; oock over de andere ſaken mede in 't tweede reſort; en die van het Graefſchap Avignon gaen ſoo wel als die van Italien aldaer om juſtitie.

Apoſtoliſche kamer. Daer is mede de Apoſtoliſche kamer, die ſich verſamelt in 't paleys van S. Pieter, alle maendagen en 's vrydaeghs, op die dagen dat men conſiſtorie is houdende. Sy beſtaet in de Camerlingo, de Treſorier generael, de Gouverneur van Romen, de Auditeur van de kamer, de Advocaet van de armen, de Advocaet Fiscael, de Fiscael van Romen, en in twaelf Clercken van de kamer. Sy hebben jurisdictie, en nemen kenniſſe over alle ſaken, die de kamer betreffen, te weten, over de dingen toebehoorende aen den heyligen Stoel, als daer zijn de leenen van de Kerck, ſaken van rovery, rekeningen van de Officiers en onderdanen, munten, en diergelijcke dingen meer. Sy effenen mede de ſaken van appellen, te weten, die van de ſtraten, gebouwen, tollen, accijſen, impoſten en diergelijcke ſaken. Dit is de kamer, aen de welcke alle Leen-heeren haer tribuyt moeten betalen op S. Pieters avont.

Doch behalven deſe jurisdictie, beſtaende by de geheele verſamelinge, ofte kamer, ſoo heeft oock een yder van haer de ſijne particulier. Want de Auditeur van de kamer, is ordinaris Rechter van 't hof van Romen, en van alle courtiſanen, kooplieden en vreemdelingen binnen Romen; van de Barons, Princen, Ambaſſadeurs, Biſſchoppen, Aertzbiſſchoppen, Patriarchen, Cardinalen, en ſelfs van alle de oppoſitien van den kerckelijcken Staet. Hy is Executeur in 't beſonder van alle de geintereſſeerde des kamers, van alle de Apoſtoliſche brieven, inſtrumenten, en van de ſtraffen der bannen; ja heeft ſelfs groote autoriteyt over de criminele ſaken, met het recht van preventie, ofte voorkominge. Hy heeft een Lieutenant civil, zijnde een Prelaet, en een Lieutenant crimineel met tien Notariſſen. De Preſident van de kamer heeft particuliere laſt om te aſſiſteren in 't overſien van alle de rekeningen van het Treſoor, oft ſchat van de kamer en den heyligen Stoel. De Advocaet van de armen is ſijn bedieninge alomme de armen te beſchrijven, ſonder dat hy iets daer voor geniet. De Advocaet fiscael defendeert de rechten van 't Fiſco, voor alle rechtbancken, en dat in allerhande ſaken; de Commiſſaris van de kamer heeft laſt om te defenderen de ſchade van de kamer in civile ſaken, en te aſſiſteren neffens den Treſorier generael in de reviſie van de rekeningen, inkomen en intereſten van de kamer, van tollen en impoſten. Sijn aſſiſtentie is mede van noode in 't provideren van granen en munten.

Gouvernementen. Alle de Provincien zijn gegouverneert, oft door Legaten, ofte vice-Legaten, beſittende de plaets van Legaten, die te Romen by de Paus woonen, die ſelfs in perſoon regeert de Provincie van Romen, ſonder eenigh Legaet. De andere gouvernementen oft landen, beſtiert door Legaten, zijn die van Romagne, Ferrare, Bologne, Urbin, Peruge, (vervattende Umbrien) de Marck van Ancone, en Avignon. Daer-en-boven ſoo heeft een yder van deſe Provincien zijn Generael, gebiedende over het krijgsvolck. Dat meer is, een yder ſtadt van den kerckelijcken Staet heeft ſijn Gouverneur, gekoren door den Paus, in plaets dat de Podeſtas en andere Officieren werden gekoren door de burgers; maer de Gouverneurs, en Officieren van de kaſteelen, ſterckten en havenen, worden gekoren door den Paus oft ſijn neef.

Leenen. De voornaemſte leenen van de Kerck zijn het Koningrijck Napels, en Sicilien, anderſins beyde de Sicilien; de Hertoghdommen Parma, en Plaiſance; en de heerſchappye van Radicofani, met de landen ſtreckende tot aen Ponte Centino, te leen gehouden van den grooten Hertogh, als Hertogh van Siene, in eeuwigh Vicariaetſchap.

ROMAGNE,

vervattende 't Hertoghdom

FERRARE,

de Landen van

BOLOGNE,

En

ROMANIOLE.

Namen.

Romagne, eertijdts genoemt *Flaminie* en *Emilie*, van wegen de twee wegen die men aldaer vindt, is een gedeelte van Vranckrijck, gelegen aen dees zijde van de Alpes, en van 't gene men Togata noemt, eertijdts gerekent van de riviere Æsis, daer nae soo wanneer de palen van Italien wijder uytgestreckt wierden, van de riviere Rubicon, tegenwoordigh Pissatello genoemt, een gedeelte van 't selfde landt, en was bewoont door de Françoisen geheeten Boji; naderhandt hebben de Paus en Keyser Karel de Groote aen dit landt de naem gegeven van *Romandiole* oft Romaniole, 't welck de Italianen verandert hebben in Romagna.

Grensen.

Dit landt wordt bepaelt in 't noorden, met de morasschen van die van Padua, en Verone, behoorende onder 't gebiedt van de Venetianen, mede ten deele met de Golf van Venetien ofte de Adriatische zee; in 't westen met Lombardien en de landen van de Hertogen van Modena en Mirandola; in 't zuyden met het geberghte Apenninus, de landen van den grooten Hertogh, en met een gedeelte van de Marck van Ancone; en in 't oosten met een gedeelte van de selfde Marck, en de Golf van Venetien.

Steden.

De voornaemste plaetsen, voerende den naem van steden, Bisdommen en Aertzbisdommen, zijn Ferrare, Comacchio, Bologne, Ravenne, Rimini, Cesene, Cervie, Sarsine, Forli, Fayance, en Imole.

't Landt van Ferrare.

Ferrare was eertijts de hooftstadt van de Staet, waer van de Hertogen haer naem voerden, zijnde Overste van verscheyde landen, die sich streckten hondert sestigh mijlen in de langte, en vijftigh in de breette, vervattende dese stadt met de *Ferraroische*, en *Comacchiosche* landen, neffens verscheyde kasteelen in de morasschen van de Adriatische zee; en de Hertoghdommen van *Modene* en *Regge*, *Carfagnane*, en eyndelijck de Heerschappye ofte 't Graeffschap van *Carpi*. Doch de Paus Clement den VIII, heeft sich in 't jaer 1598, na de doodt van Alphonsus de II, Hertogh van Ferrare, meester gemaeckt van dese stadt en haer landen, in de welcke vervat wierd Comacchio, alsoo het een leen der kercke was, verstervende aen den Paus, door gebreck van mannelijcke erfgenamen; gelijck te sien is in den Staet van den Hertogh van Modene, die in 't besit bleef van Modene, Regge, en Carpi, neffens haer toebehoorende landen, als van gelijcken van Carfagnane.

Lantpalen.

Het Ferraroische landt streckt sich in 't noorden aen die van Venetien, Polesine en Verone; in 't westen aen de Staet van den Hertogh van Mantua en die van Mirandole en Bologne; in 't zuyden aen die van Ravenne en Romagne; en in 't oosten aen de Golf van Venetien.

Ferrare.

Ferrare, gelegen by de Po, die in 't westen en 't zuyden, bykans neffens haer henen vloeyt, heeft seer schoone straten, plaetsen ofte merckten, en huysen, neffens een treffelijcke Domkercke van uytgehouwen steen, staende dicht aen de groote plaets; met een andere van de religieusen der ordre van S. Benedictus, waerdigh om besien te werden, met de grafschriften van Arioste in Italiaensche en Latijnsche versen; noch een ander van S. Dominicus, in de welcke men siet het graf van Ian Baptiste Cinthio Giraldi, en die van Alexander, en Gaspar Sardes, waer van men de schriften noch heeft; daer-en-boven die van de Canonicken van S. Salvator, onder de tijtel van S. Maria del Va, bewarende seker bloet van mirakel, noch het seer vermaerde Convent van de Katuysers-monicken. Men siet 'er mede het seer schoon paleys van de oude Hertogen, zijnde hedensdaeghs het logement van de Legaet des Paus: 't heeft een kanael dienende tot de graft, en een court ofte plaets, alwaer men siet de beeldenissen van de Hertogen van Ferrare, behalven die van den laetsten, die de sijne selfs liet uytwissen. Noch zijnder vier schoone toorns, doch insonderheydt een, waer van de trap is gemaeckt in manier van Caracol, gelijck die van de Tuilleriers van Parijs, en in voegen dat men daer te paert kan oprijden tot de vijfde ofte seste solderinge toe. In de nieuwe Bibliotheek siet men vele schoone statuen ofte beelden soo van marmor als koper, van gelijcken seer treffelijcke schilderyen, en koffertjes vol van

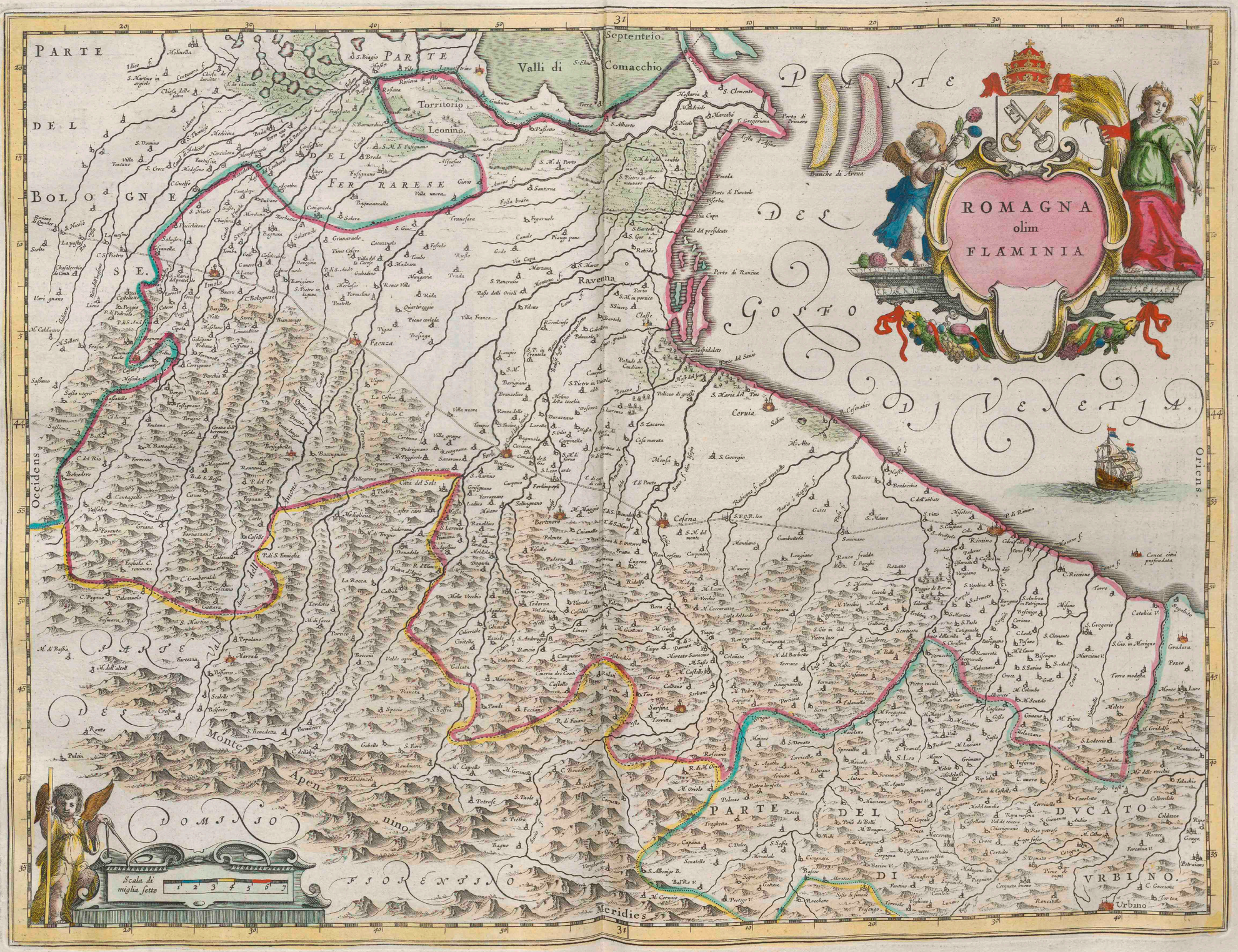
ROMAGNA
olim
FLAMINIA
PARTE DEL GOLFO DI VENETIA
PARTE DEL BOLOGNESE
PARTE DEL FERRARESE
Valli di Comacchio
Septentrio
Torritorio Leonino
Ravenna
Cesena
Rimino
Faenza
Forlì
Imola
Cervia
Occidens
Oriens
Meridies
PARTE DEL DOMINIO FIORENTINO
PARTE DEL DUCATO DI VRBINO
Urbino
Monte Apennino
Scala di miglia sette
1 2 3 4 5 6 7

duurbare en koſtelijcke geſteenten nae de konſt gegraveert. Het paleys van Ceſar d'Eſte, Hertogh van Modene, gemaeckt van uytgehouwen ſteen met punten, in forma van een diamant, is mede waerd om beſien te worden, als van gelijcken het parc, genoemt la Montagnola, in 't welcke datſe bewaren verſcheyde herten en meer andere ſlagh van beeſten; de tuynen met het ſpeel-huys, genoemt Belveder, en de plaetſe daer de viſch komt om geaeſt te werden op het luyen van een klockje, mede de drie paerde-ſtallen, onder de welcke d'een is groot tot hondert twintigh paerden, een ander van hondert twee, en de derde van veertigh paerden, doch ſy zijn tegenwoordigh ledigh. Dan het allervoornaemſte werck van geheel Ferrare is het kaſteel, gebouwt door Paus Clement de VIII, die, tot voltreckinge des ſelvigen, wel omtrent twee milioenen gout daer aen heeft beſteet. Het is uyttermaten ſterck en wel gemaeckt, leggende tegens over de ſtadt en de Po, welckers moraſſchen daer neffens vloeyen; heeft ſes ſchoone groote bolwercken, ſes meulens en wapenhuyſen, voorſien met allerhande ſoorten van wapenen, en is van lijftocht wel beſorght, als van gelijcken van logementen ſoo voor de ſoldaten als den Gouverneur: in 't midden van het pleyn ofte plaets is een uytgehouwen ſteenen beelt van Clement den VIII, ſittende in een ſtoel met deſe woorden onder aen 't fondament oft de voet: *Ne recedente Pado Ferrariæ fortitudo recederet, Martem Neptuno ſubſtituit*; dat is te ſeggen, Soo wanneer de Po ſich retireert, ſtelt hy Mars in de plaets van Neptunus, op dat de ſterckte van Ferrare ſoude blyven. Maer aengaende de ſtadt, alhoewelſe ſchoon en groot is, ſoo heeftſe nochtans veel minder inwoonders als ten tijden der Hertogen, jae ſelfs met den laetſten Hertogh zijnder verſcheyde adelijcke huyſen opgebroken en geretireert. Keyſer Frederick de Tweede heeft aldaer opgerecht een generale ſtudie, anderſins genoemt een Univerſiteyt.

Andere plaetſen.

De ander ſtadt deſes Staets is *Comacchio*, gelegen in een groot lacq ofte meyr, van omtrent twaelf mijlen in de ronte, tuſſchen twee armen ofte deelen van de Po; dicht aen de forteresſe *Magnavacca*, een mijl van de zee. De andere voornaemſte plaetſen van het Ferraroiſche landt zijn *Cotignola*, een kleyn ſtedeken, doch ſterck, gelegen op de riviere Senio, omringt met ſtercke muuren en diepe graften: mede *Cento*, een rijcke ſtadt en wel bevolckt, gelegen op de riviere Reno: en *Maſſa de Lombardi*; by de welcke dat men kan voegen het groote dorp van *Lugo* vol van ſchoone huyſen en koſtelijcke gebouwen, hoewel het onbemuurt is; daer-en-boven de ſeer koſtelijcke paleyſen van de Hertogen van Ferrare, het een genoemt *Boccaglione*, gelegen langs de Po, en het ander drie mijlen van daer, geheeten *Coſſandolo*.

Het Bolognoiſche.

Bologne, genoemt by de oude en hedendaeghſche Latiniſten *Bononia*, daer nae verandert door corruptie der tael in Bologna, is mede een hooftſtadt van 't Bolognoiſche landt, dat de Italianen noemen *Bologneſe*, wort bepaelt in 't noorden met de Ferraroiſche landen, in 't ooſten met de ſelfde landen en een gedeelte van Romagne, in 't weſten met de landen van den Hertogh van Modene, van 't welcke het verdeelt is door de riviere Panaro; en in 't zuyden wordt het bepaelt met de Staet van den grooten Hertogh en de Florentinen, welckers palen zijn den bergh Apenninus, in de plaets genoemt Filigaie.

Bologne. Aengaende de ſtadt *Bologne*, ſy is gelegen dicht aen den bergh Apenninus, in 't midden op den wegh Emilie, ſtreckt ſich in 't ooſten naer de riviere Savana, en in 't weſten aen de riviere Reno, die daer dwars door vloeyt, loopende naer Ferrare, na datſe ſich vermengt heeft met de beeck Aveſa, komende uyt 'et zuyden, is ſeer bequaem tot geladen barquen, dieſe voert met haer gelade koopmanſchappen tot in de Po. De omvang van deſe ſtadt is omtrent vijf mijlen groot, gerekent binnen haer muuren. Haer langte twee mijlen, en breette omtrent een mijl oft een weynigh meer, beginnende van de poort Sint Mammolo, tot de poort Galliera. Men ſiet van ver de ſeer hooge en wonderbaerlijcke toorn, genoemt Gli Aſinelli, ſtaende in 't midden van de ſtadt, de ſeer ſchoone Domkerck van S. Pieter, wiens Aertz-diaken, boven alle andere, macht heeft om Doctoren te promoveren; mede de groote kerck toegewijt aen Sint Petronius, patroon van de ſtadt; en die van 't lichaem onſes Heeren, in de welcke dat men ſiet het geheele lichaem van de heylige Maeght Catharina de Vigri, nonne van de ordre van S. Clara, die geſtorven is tot Bologne, in 't jaer 1463, en wordt van de curieuſe en devote luyden lichtelijck geſien, ſittende op een ſtoel, gekleet met de kleederen van haer ordre, hebbende het vel des aenſichts geſpannen, open oogen, bloote handen en voeten, van de welcke men de nagels alle maenden affnijt in de tegenwoordigheyt van vele lieden, als van gelijcken het hair, eens 's jaers, nae dat het ſelfde gegroeyt is; een ſaeck die my van verſcheyde Edelluyden van de ſtadt, geloofwaerdige perſoonen, voor waerachtigh verhaelt is, ſoo wanneer ickſe geſien hadde, ſonder nochtans dat ick my liet vinden in den tijdt van die particulariteyten; ſoo dat men met recht dit lichaem mach houden voor een van de voornaemſte reliquien van geheel Italien. Als van gelijcken ſoo heeft men 'er veel verſcheyde mirakelen ſien doen, altemael beſchreven door een devoot Ieſuyt, die een geheel boeck gemaeckt heeft van haer leven en wercken. Daer-en-boven is het een groot contentement te mogen ſien de ſchoone kerck van S. Dominicus ofte van de Iacobiner-monicken, in de welcke haer Patroon Sint Dominicus is ruſtende in een tabernakel, verçiert wel met drie hondert ſoo goude als ſilvere figuren, leydt in een tombe ofte graf van ſeer ſchoone marmerſteen vol van uytgehouwe beelden. Het choor deſer kercke, in het welcke gerepreſenteert wordt de hiſtorie van 't Oude en Nieuwe Teſtament van uytgehouwe beeltwerck, ſeer konſtigh gemaeckt, is mede aengenaem om te ſien. Men ſiet 'er mede een van de doornen van de Kroon onſes Heeren; de Bybel geſchreven in 't Hebreeuſch op wit francijn, door den Propheet Eſdras; en de voortreffelijcke ſchilde-

rye

rye van de kindermoordt gemaeckt door Guido Reni, als meer andere ſchoone ſtucken van den ſelfden meeſter. Daer zijn mede vele ſchoone kloosters met kerckhoven voor de monicken, wel hondert vijftigh in 't getal; 't groote refectorium geſchildert door verſcheyde uytmuntende meeſters, d'Apotekers winckel vol van vaten en gereetſchap tot allerhande ſoorten van diſtillatien die men daer doet; de Bibliotheeck, gehouden voor een van de voornaemſte van geheel Italien; de kelder, mede de grootſte van Italien, ſtrecken de curieuſe ſiender tot groote verwondering en vermaeck. Het huys van de Univerſiteyt, 't welck ſy noemen *lo Studio* ofte ſtudie, is van gelijcken ſeer heerlijck, heeft vele ſchoone treffelijcke ſalen en kamers, bequaem tot de leſſen van verſcheyde Profeſſoren. In deſe ſtadt zijn mede verſcheyde Collegien, te weten, een voor de Spanjaerden, een ander voor die van la Marque, een voor die van Piemont, en een voor d'Oltramontani, dat is te ſeggen, voor de natien van gene zijde der Alpen. In 't paleys deſer ſtadt ſiet men eenige gegoten kopere hoofden, te weten, een van Clement den VIII, Innocent den IX, en Gregorius; en die van Hercules, hebbende ſijn knots ofte kolve in ſijn hant, zijnde van ſteen. In de ſael, daer de Senatores ofte Raedtsheeren gewent zijn te eten, ſiet men de wapenen van 't Koninckrijck van Vranckrijck, met een opſchrift, beteeckenende hoe Carolus Koning van Vranckrijck het Oriflamme aen die van Bologne gaf, in 't jaer 1389. Boven de poort van 't paleys ſtaet het Beeldt van Gregorius de Dertiende, en een weynigh verder, een ander van Bonifacius de VIII.

Paleyſen. Daer-en-boven zijnder noch veel ſchoone paleyſen, te weten, dat van Campeggi, alwaer het Concilie, ten tijden van Iulius de III, ſich verſamelde, dat van Pepoli, en Malvezzi. Aengaende het paleys van Bentivogli, eertijts Heeren van Bologne, is geruineert tot de gront toe, en wordt heden genoemt *Il Guaſto*. Vorders ſoo zijnder weynigh ſteden in Italien, alwaer de huyſen ſoo koſtelijck geſtoffeert zijn als hier; in voegen dat het ſelfs een playſier om ſien is de koſtelijckheyt van verſcheyde huyſen, die noch ver nae van de gequalificeerſte der ſtadt niet en zijn, ſoo van wegen de ſchoone ſchilderyen, en tapiſſeryen, als ſtatuen en beelden, groote en kleyne van koper en marmerſteen, heele en halve, en een menighte van meer andere fraeyigheden, die deſe plaets ſeer aengenaem maken.

Marckt. Deſe ſtadt en heeft niet meer als een plaets ofte marckt, in 't midden van de welcke dat men

Fonteyn. een ſeer ſchoone fonteyn ſiet, hebbende een bacin ofte back van marmerſteen, neffens eenige fraye metale beelden. De ſtraten zijn meeſtendeel breet en wijt, hebbende ſchoone galeryen ofte wandel-plaetſen, onder de welcke dat 'er verſcheyde met marmerſteene pylaren zijn; in voegen dat men bykans onder deſe galeryen de geheele ſtadt kan doorgaen. Aengaende 't getal der burgeren ofte inwoonders, men maeckt giſſing van omtrent tachtigh duyſent perſoonen, onder de welcke dat men rekent twee duyſent Edellieden te zijn, waer van dat 'er verſcheyde de tijtel van Marquiſen, Graven, en diergelijcke hebben.

Klooſters. In de voorſteden ſiet men de kloosters van de Catuyſers, Servi, Ieſuaten, Zoccolanti, en meer andere; doch inſonderheyt dat van S. Michiel in het boſch van de Religieuſen des berghs Olivet, een van de allerſchoonſte en treffelijckſte van geheel Italien, hebbende vele ſchoone en vermakelijcke hoven, fonteynen, en vyvers vol van viſch; en boven al een ſchoone kerck met koſtelijcke pylaren, en beelden, oock begraeffeniſſen van marmerſteen, en daer beneffens een choor verçiert met een ſeer ſchoon beeldt-werck van allerhande ſoort van hout, ſoo aerdigh en konſtigh gemaeckt, dat men 't ſoude oordeelen geſchildert en niet geſneden te weſen, ſoo van wegen de kurieusheyt, als repreſentatie; want men ſiet 'er niet alleenigh uytgehouwe kaſteelen, torens, boomen, velden, landen, bergen, en diergelijcke dingen meer, maer daer-en-boven, ſeer kleyne bloemkens, uytermaten aerdigh gemaeckt, volgens de konſt van het perſpectijf.

Doch ſoo wanneer men gaet uyt de voorſteden tuſſchen 't ooſten en 't zuyden, vint men aen de ſlincker zijde van de rivier Reno, *La Chiuſa*, 't welck is een ſeer dicke muur, gemaeckt dwars over de rivier, om 't water te ſtutten en te doen loopen in een kanael ofte graft, tot Bologne beginnende, en nae de konſt gemaeckt, om verſcheyde meulens en inſtrumenten te doen maelen, ſoo om koorn te malen, als om te maken allerhande ſoorten van kopere vaten, wapens, en de ſelfde te tempereren, en ſnijdende te maken, als ſwaerden, rapieren en diergelijcke; als van gelijcken om de zijde te ſpinnen, papier te maken, en de ſpeceryen te malen; eyndelijck, ſoo voertſe de ſchuyten tot Malalbergo, alwaer dat men in het kanael van de moeraſſchen van Sint Martin komt, om te varen naer de Po en Ferrare.

Aen gene zijde la Chiuſa komt men in de valey van Reno, gelegen tuſſchen de rivier en het geberghte, alwaer dat men het paleys van Roſſi ſiet, bequaem om een Keyſer met ſijn trayn te logeeren; wijders *Vergato*, een dorp gelegen vijftien mijlen van Bologne, woonplaets van de Capiteyn, alwaer de omleggende plaetſen komen om recht te ontfangen, en daer na Caſtiglione en Bergi, kaſteelen van de Heeren Pepoli, grenſende aen de palen van die van Florence, en aen de rechter zijde des ſelven komt men in Carfagnane. Doch ſoo wanneer men uyt de poort van la Galliere gaet, om de andere plaetſen van Bologne te beſichtigen, leggende in 't noorden, vindt men S. *George*, tien mijlen van Bologne; daer nae *Poggio* van de Lambertins, een ſeer adelijck huys van Bologne; *Caſtel Guelfo*, toebehoorende aen 't huys Malvezzi; *Dozza*, aen 't huys van de Campeggi, voerende den tijtel van een Graefſchap; en *Caſtel Bologneſe*, een ſtadt dicht aen de rivier Senio gelegen, en gebouwt in 't jaer 1388, door die van Bologne, zijnde, naeſt Bologne, de beſte plaets deſes landts.

Ravenne. Na deſe twee ſteden, is *Ravenne* de voornaemſte van Romagne, een ſeer oude ſtadt, verblijfplaets van Theodoric Koning der Gothen, en van de Exarches, geſonden in Italien door de Key-

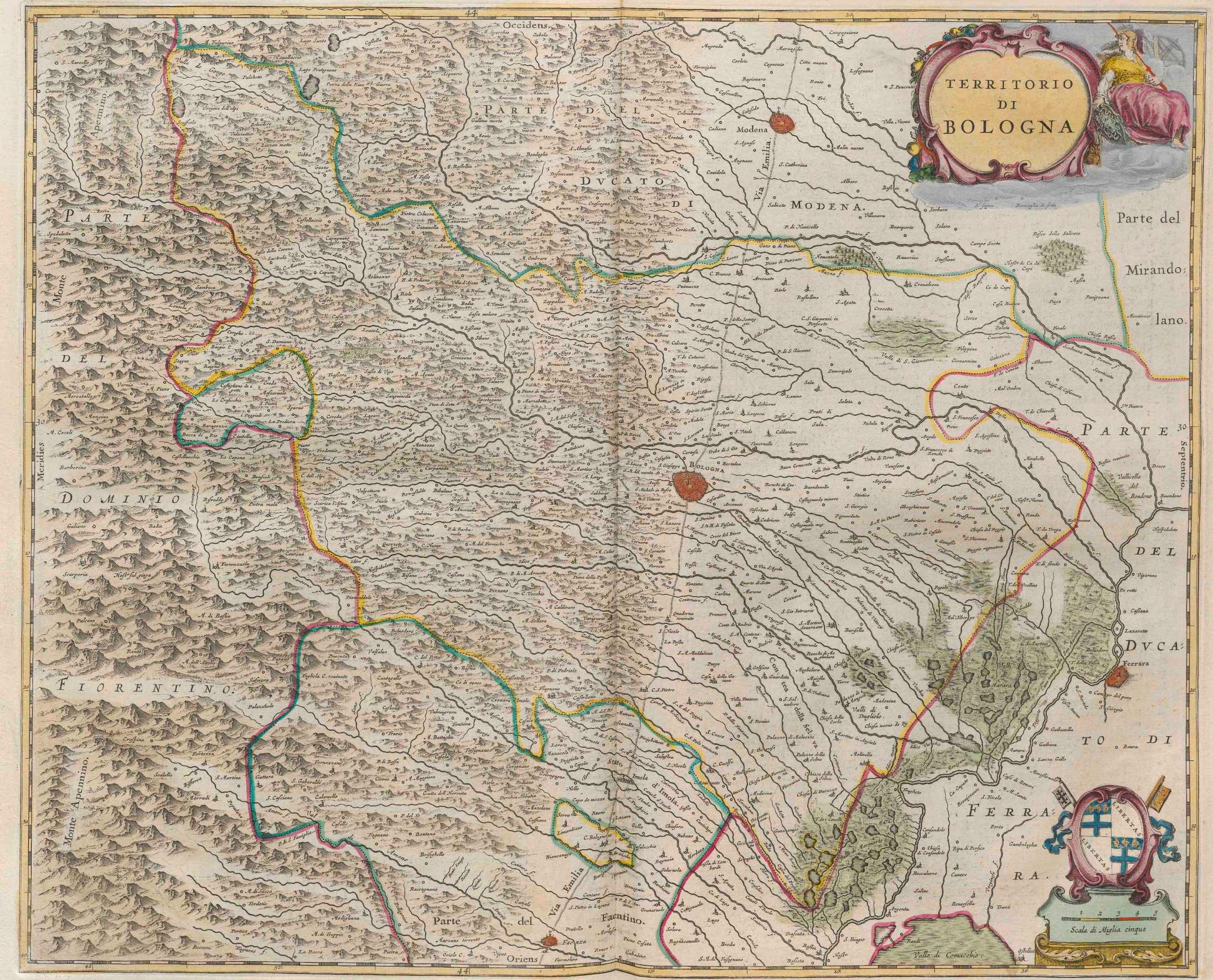
TERRITORIO
DI
BOLOGNA
Occidens.
Parte del Mirandolano.
Parte del Dvcato di Modena.
Modena
Via Emilia
Bologna
Parte del Dominio Fiorentino.
Monte Apennino.
Meridies
Septentrio.
Parte del Dvcato di Ferrara.
Ferrara
Parte del Faentino.
Oriens
Valle di Comacchio.
Scala di Miglia cinque
LIBERTAS

Keyſers van Conſtantinopolen. Sy wordt omringt met de rivieren Roncon en Monton, hebbende een zee-haven, en een ſeer treffelijcke poort van marmerſteen, genoemt de goude ofte ſchoone poort; is oock verçiert met een Biſſchoplijcke kerck, onderſtut met vier ryen pylaren van ſeer ſchoone marmerſteen, en had eertijdts boven het groot autaer een verhemelt van geſlagen ſilver, waerdigh ſes-en-dertigh duyſent kroonen, ſtaende op vier pylaren van marmer, 't welck in de oorloge van Italien is gepilleert ofte gerooft; van gelijcken die van de kerck van vijf Apollinaris, genoemt den gouden hemel van Theodoric Koning der Gothen, hebbende twee ryen groote pylaren van marmerſteen, behalven meer andere verçierſelen, is oock ſeer treffelijck.

Aen gene zijde van Ravenne vindt men een groot boſch van pijn-boomen, genoemt la Pigneda, van welcker pijn-appelen geheel Italien voorſien ofte geprovideert wordt; en een weynigh verder de ſtadt van *Cervia*, weynigh bevolckt, van wegen haer quade lucht, doch vermaert door 't hout dat men aldaer maeckt, heeft vorders niet aenmerckens-waerdigh, 't en zy een ſeer oudt graf van witte marmerſteen, gemaeckt in forma van een pyramide, met twee ſchoone recht opſtaende kinders.

Andere ſteden. De ſtadt *Forli*, eertijdts *Forum Livii*, gelegen op Monton, heeft niet aenmerckens-waerdigh, als van gelijcken *Britonoro*, alwaer de Biſſchoplijcke Stoel van *Forlimpopeli*, eertijts Forum Pompilii genaemt, wierde verſet in het jaer 1370. De ſtadt *Sarſina*, het vaderlant van de Poëet Plautus, behoudt zijn oude naem, en is gelegen aen de voet des berghs Apenninus; van gelijcke *Ceſena*, dicht aen de rivier Savio. *Imola*, genoemt by de Ouden *Forum Cornelii*, is heden noch een van de aengenaemſte ſteden deſes landts; als van gelijcken *Faenza*, genoemt by de Latijnen *Faventia*, en by de Françoiſen Fayance, afgeſneden van haer voorſteden door de rivier Lamon, over de welcke dat men een ſeer ſchoone ſteenen brugh met twee torens vindt; is beroemt wegen haer treffelijck aerde-werk dat men aldaer maeckt, 't welck wy vergelijcken met dat van Venetien. Men vindt 'er by de valey van *Lamon*, voerende den naem van haer rivier, de ſtadt *Friſigella*, en acht-en-veertigh dorpen neffens haer Parochien, begrepen onder haer naem.

Rimini. Doch een van de voornaemſte ſteden van Romagne is mede *Rimini*, eertijdts genoemt *Ariminum*, gelegen dicht aen de Adriatiſche zee, voert de oude naem van haer rivier, die hedensdaeghs genoemt werdt Marecchia. Men ſiet 'er eenige treffelijcke paleyſen, gebouwt door de Malateſtes, eertijdts Heeren deſer ſtadt; een ſeer ſchoone fonteyn op de groote plaets ofte marckt; eenige overblijſſels van een groot theatrum van gebacken ſteen; een brugh gemaeckt van groote vierkante marmerſteen, over de welcke men van de ſtadt naer de voorſteden gaet, en van de wegh Flaminie, naer Emilie; heeft vijf bogen, en is twee hondert voeten lang en vijftien breet, verçiert aen een van haer poorten met een triumphale boge van marmerſteen, gemaeckt ter eeren van Auguſtus. Aengaende haer oude zeehaven, is tegenwoordigh vol ſandts, en alleen bequaem voor kleyne barcquen ofte ſchuyten; haer groote en ſchoonheydt blijckt in het aenſchouwen van S. Franciſcus kerck, gebouwt van ſchoone marmerſteen door Sigiſmundus Malateſta.

Hoedanigheyt des landts. De lucht van Ferrare is dick en ſwaer, als van gelijcken die van Comacchio. Doch het landt Ferrare in 't generael genomen, is goet, vol van koorn, wijn en vee, inſonderheyt van paerden. In 't meir van Comachio, leggende in dit landt, vint men ſulck een menighte van viſch, inſonderheyt een ſoort dieſe Cefali noemen, en ael, dat de viſſchers, nae datſe die ſelfde geſouten hebben, geheel Romagne, Lombardien en veel andere landen van Italien daer mede provideren; ſoo dat de Hertogen van Ferrare doorgaens een groot profijt daer van hebben genoten, eensdeels van de viſch dieſe verſonden, en anderdeels van den tol des ſelven. Men maeckt 'er oock menighte van ſout.

Het Bolognoiſche lant heeft verſcheyde ſourcen ofte ſpring-aderen van ſeer ſchoon kout water, als van gelijcke warme baden van groote deught en eygenſchap, ſoo wel tot Poretta, als Scarpetta, dicht by de rivier Reno, welckers valey, behalven datſe ſeer ſchoon en aengenaem is, goede tarwe en meer ander ſlach van koorn, muſcadel-wijn, en allerhande ſoorten van vruchten voortbrengt. Het overige landt brengt oock menighte van koorn voort, wijnen en andere vruchten, vlas, hennep en paſtel, waer van datſe jaerlijcks een goede ſomme gelts genieten; men vindt 'er van gelijcken aluyn en yſer. Aengaende deſe Bolognoiſche landen, hebbende eertijts den naem van vet gehad, wegen hare deugt en vruchtbaerheydt, zijn vol van ſchoone hoven, hebben groote velden, die niet alleenigh goede tarwe, en allerhande ſoorte van koorn, erten en boonen voortbrengen, maer oock ſeer goeden wijn, vlas, hennep, paſtel, en moerbeſieboomen voor de zy-wormen; en van gelijcken ſeer groote en dichte boſſchen, zijnde bequaem ſoo tot de jaght, als tot brandt-hout en vuur. Haer heuvelen zijn bedeckt met wijngaerts, vijgen en olijf-boomen, dragende ſeer ſchoone en ſware vruchten. Men vint 'er menighte van vee, hebbende ſeer goet en delicaet vleeſch, ſoo dat men inſonderheydt groote ſtaet maeckt van de ſaucyſen van Bologne, die ſeer goet zijn. Daer zijn weynigh meiren; doch behalven de rivierviſch deſes landts, komt 'er menighte tot Bologne, ſoo van Comacchio, als Argento. Men vindt oock in 't geberghte, gelegen dicht by de Rene, eenige kleyne ſteentjens ſeer over-een-komende met de diamanten.

Aengaende de reſt van Romagne, het is vol van koorn, wijn, oly, vijgen en allerhande ſoort van ſchoone goede vruchten, vlas, hennep en paſtel; van gelijcken in de valey van Lamon, zijnde ſeer ſchoon en vruchtbaer, vindt men menighte van coriander, anijs, komijn, en ſeer vele pijn-boomen, gelijck in 't boſch Ravenna, 't welck ſy noemen Pigneda, toebehoorende aen 't klooſter van S. Benedictus, en is omtrent vijf ofte ſes mijlen lang. Daer zijn warme baden, bequaem om verſcheyde ſoorten van

ſieck-

sieckten te genesen, en men maeckt sulck een menighte van schoon wit sout tot Cervie, dat het selfde genoegh is, om geheel Romagne, de Marck van Ancone, en een gedeelte van Lombardien te versorgen.

Manieren en zeden.

Die van Bologne zijn vernuftigh, goet van oordeel, en bequaem niet alleen tot de geleertheyt, maer daer-en-boven tot de wapenen. Zijn groote liefhebbers van de Mathematische kunst, seer couragieus, aengenaem in haer discoursen en spreken, bequaem in raedt en daedt, meêdogende, vergeven lichtelijck een misdaedt, en zijn seer getrouw in haer liefde, en weynigh jaloers: sy aenbidden bykans de vrouwen diese beminnen, beschencken haer met groote giften indien syse genieten, doch andersins niet; en tracteren haer selfs wel. De Edellieden en andere beminnen de vreemdelingen, oeffenen sich om wel te leeren te paert te springen, en andere diergelijcke exercitien meer, ofte in ander aengename studien, tot welckers eynde datse verscheyde Academien hebben, in de welcke alle goede geesten sich eens oft tweemael ter weke laten vinden, om aldaer te discoureren over eenigh fraey subject, ofte om te toonen haer versen en prosen, passerende het oordeel van de compagnie, die 't gene, dat te hart oft qualijck gestelt is, aenteeckenen, ten eynde dat 'et selfde verbetert soude mogen werden. Het is Bologne, uyt het welcke voortgekomen zijn de subtijle en aengename wercken van den Graef Campeggi, van de Heeren Cesar Rinaldi, Girolamo Preti, en Giouan Capon, zijnde van de voornaemste geesten van Italien, die selfs Iohan Baptista Marin niet en wijcken, en van gelijken noch veel meer andere, wiens versen onder de naem van de Geleze Academisten gedruckt zijn. Daer-en-boven zijnder in dese stadt verscheyde treffelijcke schilders, onder de welcke Guido Reni, en Caraccio, wel de voornaemste werden gerekent, als zijnde dickwils versocht geweest, selfs van uytheemsche Princen: men vindt 'er oock de voornaemste beeldtsnijders en steenhouwers van geheel Italien. Aengaende de vrouwen deser stadt, zijn meest bruynachtigh, doch gesont en wel gestelt; nemen behagen, soo men seydt, in 't suchten en karmen van haer vryers, jae selfs in haer tranen.

Aengaende de andere inwoonders van Romagne, men vint 'er luyden van goet verstant, aengenaem in haer ommegang, sterck van lichaem, en bequaem tot den oorlogh, goede konsten, en koopmanschap. De volckeren, woonende in de plaetsen op 't geberghte by de wegh Emilie gelegen, zijn voorsichtigh en vernuftigh. Die van Cesene zijn meestendeel Edellieden, en van goet verstant, en die van Brittinor, als levende in een seer goede lucht, zijn van gelijcken goet van oordeel, doch konnen qualijck in vrede geduuren. Die van Forli zijn krijghslieden, en onderwerpen sich gaerne 't gebiedt van haer Overste; die van Fayance zijn wederom bequaem om den vyant aen te vallen en te prefferen; die van Ravenne beminnen de vrouwen, en zijn dieshalven van sachter natuur; daer en tegens zijn de vrouwen oock seer vriendelijck, kostelijck en beleeft, gevende altijdt een goede hope aen die haer beminnen.

Men brengt van Ferrare tot Venetien, vlas, hennep, koorn, erten, boonen, loock en ajuyn; en van Comacchio groote menighte van gesoute visch. Die van Bologne geven menighte van vlas, hennep, garen, seer fijne lampers, het welck aldaer gemaeckt wordt, en van gelijcken, zijde kousens, satijn, selp, tafeta, en meer andere soorten van zijde-wercken. Sy trecken mede een goede somme gelts van haer musquetten, roers en messen, diese maken, gelijck oock van het bereyt leer, scheeden, koockers, geparfumeerde ballekens voor de handen, en marmelade; oock van haer aengename dranck, diese weten te maken, seer goet om in de somer te gebruycken; daer beneffens hebbense goede winsten van haer suyckeren, diese bereyden op velerleye maniere; welcke dingen al te samen te kennen geven de wellusten deser plaetsen.

Sterckte.

Behalven vier hondert soldaten, die de Paus in 't kasteel van Ferrare onderhout, en menighte van andere, soo binnen Magnavacca, als andere forteressen van Romagne; soo is 'er noch een compagnie voetvolck van hondert koppen binnen Ferrare, soo tot de guarde van de Legaet als Generael, en vijftigh lichte paerden, zijnde lanciers; daer-en-boven zijnder noch wel meer als elf duysent koppen bequaem tot den oorlogh, staende onder seven-en-twintigh Capiteynen en een Colonel; en hebben haer wapenen binnens huys, worden maer alleenigh betaelt soo wanneerse dienen; genietende daer-en-boven de privilegie van te mogen jagen en 't geweer te dragen. Sy doen tweemael ter weeck exercitie, en haer Colonel besichtight haer Staet, in de welke sy zijn geduurende twee maenden, eens 's jaers. De Paus heeft in sijn Staet vijf andere Colonellen neffens haer krijghslieden ofte soldaten, behalven de Generael.

Aengaende Bologne, daer zijn in het Bolognoische landt doorgaens drie compagnien Carabiners in dienst; daer beneffens het voetvolck genoemt het rot ofte slaghordre, die niet betaelt en werden 't en zy in tijden van oorlogh, doch genieten de selfde privilegie gelijck die van Ferrare; daer-en-boven noch hondert lichte paerden met een harnas gewapent, lancie en pistool, soo wanneerse te velde gaen wordense onderhouden tot de guarde des Legaets; en van gelijcken vijftigh Switsers, neffens dertigh andere, voor de guarde van de vice-Legaet.

Aengaende 't resterende landt van Romagne, daer wordt mede een soodanigh krijghs-rot onderhouden, waer van alleen de valey van Lamon acht hondert wel-gewapende koppen uytlevert, en werden voor het beste volck van de geheele Staet der Kercke gehouden, aengesien sy gekoren werden uyt een groote menighte van volck; want Brisighelle met haer omleggende dorpen alleen wel achtien duysent zielen uytlevert.

Gouvernement.

Daer is een Cardinael Legaet tot Ferrare, wegen de bestieringe des lants en justitie; mede een Generael gebiedende over de dingen die de wapenen en oorlogh zijn betreffende, soo wel over die van Ferrare, Bologne, als geheel Romagne.

DVCATO DI FERRARA
Sep tentrio.
Meri dies.
Occidens.
Oriens.
PARTE DEL VERONESE.
Valli del Veronese
PARTE DEL MATOVANO.
Valli del Ferrarese.
POLESINO DI ROVIGO.
Foresto di Adria.
Polesino di Ariano.
Bonificatione
Polesino di Ferrara.
Ferrara
Polesino di S. Georgio.
Parte del Mirandolano.
Mirandola
PARTE DEL MODENESE.
PARTE DEL BOLOGNESE
Bologna
PARTE DI ROMAGNA
Ravenna
VALLI DI COMACCHIO
Campo di Treba
Campo dell'Isola
Campo di mezzano
Campo del Fosse
Lesiola Valle
Territorio Leonino
MARE ADRIATICO, overo GOLFO DI VENETIA.
Scala di Miglia nove
1 2 3 4 5 6 7 8 9
Al Molto Ill.mo Sig.r et Prõn nostro oss.mo il Sig.r
ANDREA BRVGIOTTI
Computista delle Spoglie di S.S. VRBANO VIII. et Stampatore della Camera Apostolica in memoria de beneficii ricevuti. Joh. et Cord. Blaeu.

De Paus heeft van gelijcken een Legaet tot Bologne, neffens een vice-Legaet, dependerende aen hem en niet aen den Legaet. Daer is een Auditeur civil, over de civile ſaken in de eerſte inſtantie, en doet ſijn juſtitie geſepareert ofte in 't beſonder: de Auditeur van den Legaet is geſtelt over de dingen betreffende de lijftocht, dieſe noemen la Graſſa, en geniet daer van een groot profijt; mede de ſaken van appel van den Auditeur generael, die in de eerſte inſtantie oordeelt, werden voor hem bepleyt. De Auditeur van de vice-Legaet neemt kenniſſe wegen de ſaken hem gecommitteert door de vice-Legaet, faiſeert ſich over de ſaken dien hy vermach, als niet dependerende aen de Legaet. Den Auditeur van Toron is over de criminele ſaken geſtelt, en dependeert immediatelijck aen den Paus. Hy heeft vier Switſers tot ſijn lijfſchut, en onder hem twee Auditeurs, examinerende de voorvallende ſaken eens 's weecks, de een nae den ander ofte beurt voor beurt. De Legaet ſteltſe nu in haer officie, in plaets datſe voor deſen den Auditeur was gewent te kieſen.

't Recht van la Rote, heeft een paleys in 't byſonder, en beſtaet in vijf Rechtsgeleerden, blyvende vijf jaren in bedieninge. Sy oordeelen de civile ſaken; en een onder haer, zijnde door den Paus Podeſta ofte opperſte Rechter gemaeckt voor den tijdt van een jaer, vermach niet, geduurende dien tijdt, uyt het paleys te gaen, 't en zy met believen van de Gonfalonier en d'Ouden. Deſen Podeſta heeft noch een ander Rechter onder hem, over de ſaken die de waerde van vijf-en-twintigh guldens niet en paſſeren.

Daer is noch de Senaet van vijftigh, ingeſtelt door den Paus Sixtus de V, zijnde voor ſijn tijdt maer veertigh. Deſe Raedtsheeren conſulteren te ſamen over de dingen die de ſtadt Bologne betreffen; hebben ofte onderhouden een Ambaſſadeur uyt haer vergaderinge binnen Romen, die dickwils de Legaten rappelleert, ſich beklagende over haer voor den Paus in de naem van de ſtadt. Men maeckt oock uyt dit lichaem ofte vergaderinge de Gonfalonier, blyvende twee maenden in dienſt, om te oordeelen de verſchillen tuſſchen de burgery, en vermagh, geduurende deſe tijdt, niet uyt het paleys te gaen. Daer zijn altijdt acht Edellieden, genoemt Anziani ofte Ouden, onder de welcke een Rechtsgeleerde is, om de verſchillen te effenen. Daer zijn van gelijcken ſeſtien Tribunen ofte Overſten des volcks, gekoren door alle de ordren der ſtadt, en twee vergaderingen van vijftigh. Deſe, onder welcke een Rechtsgeleerde is, zijn over de lijftocht geſtelt, viſiteren de winckels, en oordeelen de verſchillen tuſſchen de ambachts-lieden. Yder van deſe ſeſtien heeft een jongen, dragende ſijn hellebard, verſamelen te gelijck tweemael des daeghs, neffens een Overſte van yder ambacht, dieſe Maſſaro noemen. Vorder tot Bologne en vermach men geen goederen te confiſqueren, en wanneer men maer de tijdt heeft om te vluchten, is men geen ſtraf onderworpen. Daer zijn oock Gouverneurs, geſonden met een bevel des Paus door alle ſteden van geheel Romagne, en ſelfs in de valey van Lamon. Die van la Caſe Pii beſitten vredelijck het gouvernement van Brittinor, en dat na de doodt van Clement de VII, die 't ſelfde onder haer handen ſtelde, en haer meeſters daer van gemaeckt heeft.

Het Hertoghdom

U R B I N.

Palen. HEt Hertoghdom van Urbin, leggende met een gedeelte in de Marc van Ancona, en met de reſt in Romagne, wort bepaelt in 't noorden met de Adriatiſche zee, en ten deele met Romagne; in 't ooſten met de ſelfde zee, en de Marc van Ancone; in 't zuyden met de Staet des grooten Hertoghs, met welcke 't oock bepaelt wordt in 't weſten, als van gelijcken met Ombria, en een gedeelte van Romagne.

Langte. Dit landt hebbende omtrent ſeſtigh mijlen in de langte, en vijf-en-dertigh in de breette, omhelſt de ſteden van Urbin, Peſaro, Sinigaglie, *Steden.* Foſſombrone, Cagli, Eugubio, en S. Leon, waer van de vijf eerſte vervat worden in de Marc van Ancone, de ſeſte leydt in Ombria, oft het Hertoghdom van Spolete, en de laetſte leydt in Romagne beſloten. *Vrbin.* *Vrbin* een Metropolitaenſche, Aertzbiſſchoplijcke en hooftſtadt deſes landts, genaemt by de Ouden *Vrbinum*, en by de Italianen Urbino, wiens inwoonders Urbinates genoemt wierden, met de bynaem van Metaurenſes, is op een hoogen bergh gelegen, tuſſchen de rivieren Albs, en Foglia, en eenige geberghten, zijnde niet ſeer aengenaem. De ſtadt is kleyn, doch verçiert met een paleys, gebouwt door den Hertogh Frederick, hebbende vele ſchoone ſtatuen ofte beelden, ſoo van marmerſteen als metael; en treffelijcke ſchilderyen, een Bibliotheeck vol van oude ſchoone boecken, zijnde al te ſamen met gout en ſilver verçiert. De ſtadt van *Peſaro*, eertijdts *Piſaurum* genoemt, zijnde aen den oever der zee gelegen, en daer-en-boven in 't weſten met de rivier Foglia beſprengt, eertijdts Iſaurus oft Piſaurus genoemt, is met vele ſchoone koſtelijcke huyſen, en een treffelijck paleys verçiert, en daer-en-boven met goede dicke muuren en bolwercken verſterckt, en een kaſteel bequaem tot een langduurige tegenſtand, met goet geſchut voorſien, en een Princelijck mageſijn, vol van allerhande ſoorten van wapenen. Mede plach den Hertogh aldaer dickwils te overwinteren: niet tegenſtaende dat men haer lucht veracht, ſoo vindt ickſe nochtans ſeer ſchoon, en wel bevolckt.

Men vindt noch mede op den oever des zees *Sinigaglia.* de ſtadt van *Sinigaglia*, eertijdts Senegallia, Senogalla, ofte Sena Gallica genoemt, geſticht door de Gauloiſen van Sens, ofte het Senonoiſche landt, leggende dicht aen de rivier van Mile, die haer muuren raeckt; en aen die van Sene, die ſich in 't weſten in de Hadriatiſche zee ſtreckt, omtrent vier mijlen van deſe ſtadt, zijnde wel gefortificeert, en geaccommodeert met een goede zee-haven, doch is niet ſeer groot. *Foſſombrone*, ofte Foſſombruno, eertijdts *Forum Sempronii* genoemt, is in een pleyn ofte vlackte gelegen, tuſſchen den bergh en de rivier Metro, by de Ouden Metaurus genoemt, over dewelcke dat een brugh van ſteen gemaeckt is; en dicht aen deſe ſtadt leyt *Cagli*, ofte Caglio, die, geduurende een ſekere tijdt, de Engelen-ſtadt genoemt was, en by ſommige Calis en Calle, aen de rivier Boaſe, die voor-by haer muuren vloeyt in 't noorden, tot in de rivier Candiano, die haer in 't ooſten van gelijcken beſprengt; ſoo datſe wegen deſe rivieren bykans een half eylandt maeckt.

Aengaende de ſtadt *Eugubio*, by ſommige Au- *Eugubio.* gubo genoemt, by Plinius voor *Inginium* genomen, ofte by Ptolemeus voor *Iſuvium*, leydt in Umbria, is met een ſchoon paleys van haer voorſaten verçiert, en een fonteyn, gevende, tot verwondering van die 't ſien, in 't midden van een groote ſael, een groote menighte waters, 't welke ſy mede leyden door alle de kameren van 't ſelfde paleys. Wat de ſtadt *S. Leo* belangt, is in Romagne gelegen, op een ſteenrots, allenthalven rouw en ſcherp, behalven aen de zijde waer langs men opgaet, ſoo datſe als onwinbaer gelijckt: in voegen dat den Hertogh François Marie, ſoo wanneer hy van Paus Leo de X bevochten wierde, zijn grootſte ſchatten daer binnen vertrouwde, en ten laetſten de ſijne, als zijnde een van de allerſterckſte en verſekerſte plaetſen.

De andere voornaemſte plaetſen deſes Staets, *Caſtel Durante, en andere ſteden.* zijn *Caſtel Durante*, een ſtadt dicht by Urbin gelegen, vol van Edellieden, in de welcke den Hertogh ſich onthiel, hebbende aldaer ſijn voornaemſte paleys, met een Bibliotheek, geeſtimeert wel vijf-en-twintig duyſent goude kroonen waerdigh te zijn; en niet ver van daer een warande vol harten, hinden, bocken, en diergelijcke wilde beeſten. *Pergola*, en *S. Angelo in Vado*, alle beyde neeringbare ſteden, *Barozzo*, *Novilara*, *Paganico*, *Macerata di Montefeltro*, van het ander Macerata onderſcheyden; *Candiano*, op de rechte zijde des oevers van de rivier van dien ſelfden naem gelegen, en *Firmiano*, aen de rivier Metro ofte Metaurus gelegen, neffens noch eenige andere plaetſen meer. Tot deſe plaetſen moet het ſeer treffelijcke paleys bygevoeght worden, genoemt *Poggio Imperiale*, ſtaende op een berghsken, dat ſich in 't noorden naer de Hadriatiſche zee ſtreckt, en is geſticht door Conſtantinus, Heer van Peſaro, voerende deſen naem, vermits Keyſer Frederick de derde van dien naem, d'eerſte ſteen geleyt heeft; daer na heeft François Marie van Rovere Hertogh van Urbin, en Heer van Peſaro, 't ſelfde vergroot, en met veel ſchoone gebouwen verciert.

De lucht van Sinigaglie wort voor ſeer quaet *Hoedanigheyt des luchts.* gehouden, en die van Peſaro ſeer ſchadelijck en

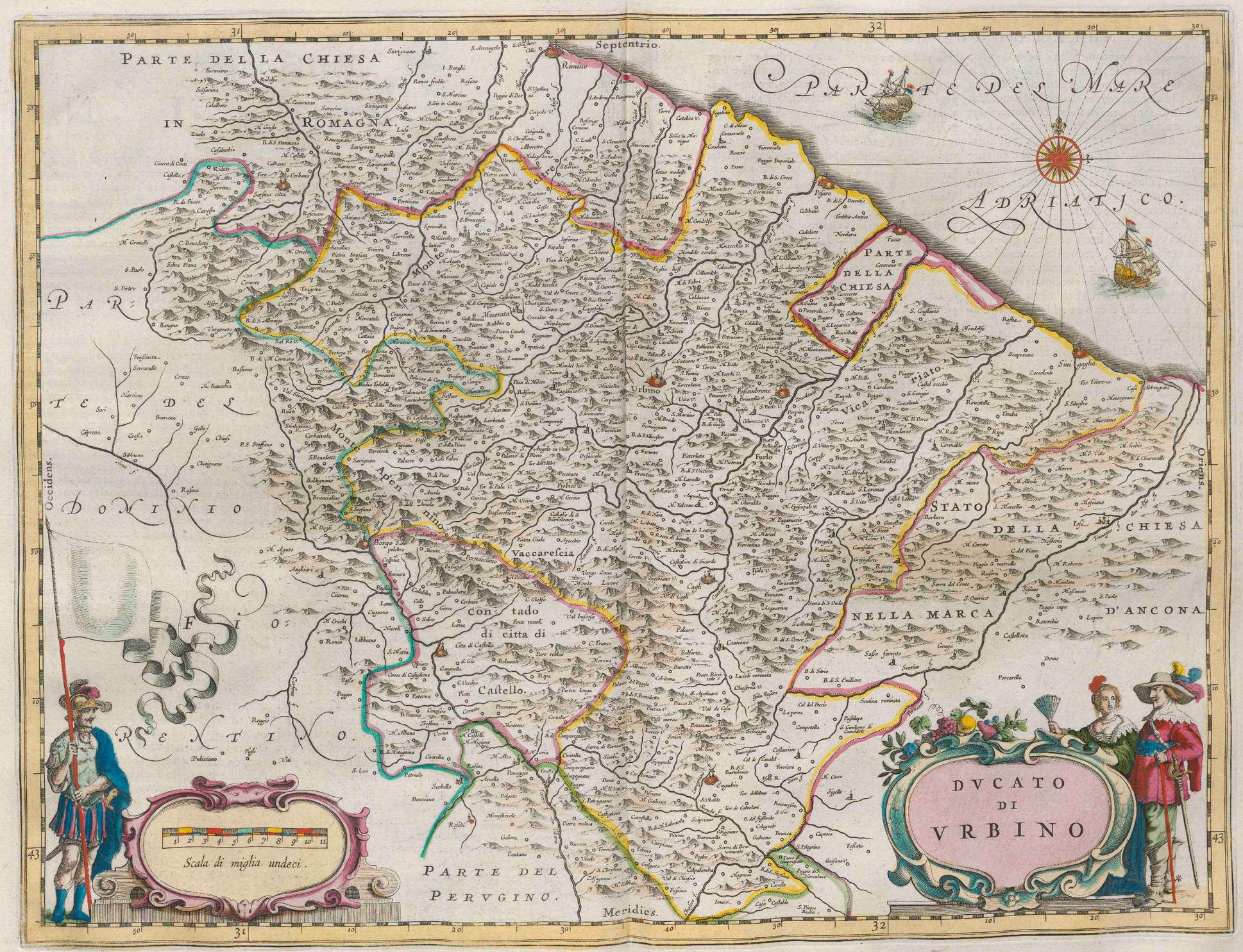

PARTE DELLA CHIESA IN ROMAGNA.
Septentrio.
PARTE DEL MARE ADRIATICO.
PARTE DELLA CHIESA
PARTE DEL DOMINIO FIORENTINO.
Occidens.
Oriens.
Monte Feltre
Monte Apennino
Vaccarescia
Contado di citta di Castello.
Urbino
Furlo
Vicariato
STATO DELLA CHIESA NELLA MARCA D'ANCONA.
DVCATO DI VRBINO
PARTE DEL PERVGINO.
Meridies.
Scala di miglia undeci.

onaengenaem, voornamentlijck in de ſomer, 't welck veroorſaeckt, volgens haer ſeggen, dat weynigh van de inwoonders den ouderdom van vijftigh jaren paſſeeren, en dat 'er veel jonge kinderen in de ſomer-tijden ſterven, inſonderheyt in de maent van Auguſto. 't Is waer, dat 'er ſommige van meeninge zijn, de oorſake van de kortheyt haers levens te weſen, de groote menighte der vruchten dieſe eten, en niet de quaetheydt des luchts, die noch wel het beſt te Novilare is, dicht by Peſaro; de heuvelen, ja ſelfs de valeyen deſes landts zijn ſeer geſont.

Water. De ſtadt Sinigaglie, hoewelſe dicht aen de rivier van Miſa gelegen is, heeft nochtans groot gebreck van ſoet water, vermits de meeſte aderen, in 't openen van de aerde, ſout water voortbrengen, ſoo dat de inwoonders ordinaris al ongewaterde wijnen drincken, en ſich moeten behelpen met het water dat men van andere plaetſen aldaer brengt.

Landouw. Dit landt, zijnde in ſommige plaetſen berghachtigh, is vruchtbaer, ſoo in tarwe als andere granen, geeft ſeer goede wijn, treffelijcke vruchten van een aengenamen ſmaeck, inſonderheyt ſeer goede vijgen en olyven.

Rijckdommen. Het en is niet van de rijckſte; want in tijden dat het koorn niet wel gewaſſen ofte getrocken is, is 'er de handeling van 't gelt niet ſeer groot; doch is niet tegenſtaende ſeer lijftochtigh, aengeſien alles ſeer goede koop is; en daer-en-boven worden de inwoonders minder, als in andere landen, belaſt. De zee en zeehavenen, ſoo van Sinigaglie als van Peſaro, veroorſaken aen de inwoonders deſes landts goede profijten, als van gelijcken haer wijnen en granen dieſe vervoeren, ſoo tot Venetien als Genua. Aengaende de vijgen, ſy droogenſe in ſulck een menighte, datſe verſcheyde plaetſen van Italien daer mede voorſien, voornamentlijck Bologne, Romagne, en Venetien, alwaerſe meerder geacht worden als die van Sclavonie. Tot Peſaro zijn verſcheyde jaermarckten, op de welcke vele vreemde en vergelegen kooplieden ſich laten vinden. Die van Pergola voorſien andere landen, ſoo van wolle dekens, ſayen, als leer; en van gelijcken Foſſombron, S. Angelo in Vado, Eugubio, en Cagli.

Sterckte. Dit landt is wel bewoont en bevolckt, in voegen dat 'et wel twintigh duyſent ſoldaten te voet ſoude konnen uytbrengen; het krijghsvolck beſtaet omtrent in 't getal van ſeſtien duyſent mannen, waer van de monſteringe in alle plaetſen viermael 's jaers gedaen wordt. Voorts meent men dat 'er in deſe Staet omtrent vier duyſent wel-ervaren krijghslieden zijn.

De voornaemſte Sterckten zijn Sint Leo, Peſaro, en Sinigaglie, welckers guarniſoenen by de onderdanen betaelt werden.

De Marck van
ANCONA.

Namen. HEt landt geheeten de *Marck* van *Ancona*, wierd eertijdts genoemt *Picenum*; daer na de Marck van Ancona, nae de naem van haer hooftstadt, alwaer de Lombarden een van haer twee Marckquisaten gestelt hebben, waer van het ander is geweest dat van Trevigi, 't welk hedensdaeghs werdt genoemt de Trevisaensche Marck.

Landtpalen. De palen deses lants worden aldus beschreven, in 't oosten de Golf van Venetien, en de rivier van Tronto, die 't scheyd van Abruzzo; in het westen het Hertoghdom van Urbin, waer van 't oock een gedeelte in sich vervat, als van gelijcken een gedeelte van Romagne, en de Golf van Venetien; en in 't zuyden Ombria, met de bergh Apenninus.

Ancona. De hooftstadt deses landts is *Ancona*, eertijdts soo wel als tegenwoordigh genoemt Ancona en Ancon; gelegen dicht aen de zee, heeft een van de allerbequaemste en befaemste zee-havens van geheel Italien, soo dat men aldaer siet aenkomen niet alleenigh Griexsche, Sclavonsche, Dalmatische, en Hongarische kooplieden, maer daer-en-boven noch veel meer andere volkeren. Doch haer oude bemuuringe van marmersteen is op veel plaetsen vervallen. Men siet 'er eenige colomnen, staende een stuck weeghs van den anderen, om de schepen aen vast te maken, lange breede trappen, langs de welcke men nedergaet in de zee, de welcke mede qualijck werden onderhouden, en twee ketens met de welcke men den mondt ofte ingang van de haven plach te sluyten. Maer het allervoornaemste werck is de groote boogh, vol van triumph-wagens, en tropheen, gemaeckt door ordinantie van de Senaet en 't Romeynsche volck, ter eeren van den Keyser Trajanus. Daer zijn in dese stadt vele schoone kercken, doch voornamentlijck die van Sint Franciscus en S. Dominicus, in de welcke dat men siet de epitaphien van de Marullites en Tarchaniters; neffens twee Griexsche Tempels. De stadt is gefortificeert met bolwercken en fortressen, genoemt by de inwoonders, *Il Rebellino del porto, il Cavaliero di S. Stephano, la Fortezza del Cassaro, il Cavaliero della porta del Calamo, il Rebellino di S. Agostino, il Lazaretto*, voorsien met menighte van geschut. Men vindt 'er mede het huys van la Farine, logement ofte woonplaets van de Raetsheeren van den Legaet des Paus. Clement de VII dede mede bouwen een fortresse tot een logement voor sijn Legaet.

Buyten de stadt leydt de bergh Ancone, hedensdaeghs genoemt Monte-Guasco, op de welcke men siet de oude hooftkercke van Sint Cyriacus, van een wonderbaerlijck gebouw, en verçiert met kostelijcke marmorsteen, behalven de reliquien en doode lichamen der gestorven Heyligen, en verscheyde treffelijcke gaven gedaen door devote persoonen. Onder by desen bergh langs de zeekant leydt de plaets van *Sirolo*, vermaert wegens haer goede wijnen, diese noemen Siroli.

Loreto. Men siet op een berghsken vijftien mijlen van Ancona de stadt *Loreto*, wel voorsien en versterckt, tot tegenstandt, soo van de Turcken als zee-rovers. Sy is seer kleyn, doch van groote reputatie, wegen de kamer, in de welcke onse Lieve Vrouw geboren en opgebracht is, zijnde in 't midden van de kerck deser plaetse, welcke kerck rontomme bekleet is met marmorsteen, diemen nimmermeer heeft konnen voegen aen dese kamer van onse Lieve Vrouw; alwaer men gemeenlijck aengeraeckt wort met een extraordinarisse devotie, gelijck ick en verscheyde andere meer dat hebben beproeft. Dit is een gevouteerde ofte overwelfde kamer, gemaeckt van groote gebacke steenen, scheppende wel eertijdts haer licht van boven door een ront venster. Men siet noch achter het Autaer een kleyn schoorsteentjen van de heylige Maget; en voor het Autaer langs de kamer, zijnde nu verandert in een Kapel, een goet getal van silvere lampen die gemeenlijck altijdt branden. Men siet mede tegens over een venster, in een stuck marmorsteen, de Engel aen de eene zijde, en onse Lieve Vrouw aen de ander zijde, zijnde de plaets alwaer datse eerstelijck den engel heeft gesien, en van hem begroet wierd Dese kamer is gebracht geweest eerstelijck door de engelen in Sclavonia, daer nae tot Recanati, alwaer men heden de plaetse, daerse heeft gestaen, noch kan sien, en eyndelijck binnen Lorette, alwaerse is gebleven.

In dese selfde kerck van marmorsteen, vindt men verscheyde berden, geschreven in diversche talen van allerley natien van Pellegrims, die daer mede vinden Biechtvaders, zijnde Jesuiten, seer geleerde lieden, en ervaren in allerley talen, tot behoef, d'een voor dese, en d'ander wederom voor een andere natie. Men siet in verscheyde plaetsen deser kerck, soo voor de pylaren als muuren menighte van offerhanden en beloften; mede in de Sacristie ofte schatkamer, een ontelbare menighte van presenten ofte gaven, gegeven door diverse Princen en Heeren. En langs de stadt verscheyde kooplieden van paternosters, medalien, beeldekens en schilderijtjens; doch weynigh van andere dingen. Dit is een plaets overvloedigh van vleesch en visch; een aenmerckenswaerdige sake in Italien.

Drie mijlen van daer siet men de stadt *Recanati*,

MARCA
D'ANCONA
olim
PICENVM
Scala di miglia dieci.
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
PARTE DEL MARE ADRIATICO
ouero
GOLFO DI VENETIA
PARTE DELL'ABRVZZO.
PARTE DELL'UMBRIA.
Parte della Chiesa.
Ancona
Monte Apennino
Teramo
Vrbino

ti, eertijdts genoemt *Ricinetum*, geſticht, ſoo men ſeydt, van de oude overblijffelen van *Helvia Ricina.* Deſe ſtadt is gelegen op de top van een ſeer hooge bergh, hebbende om ſich de heuvelen van den Apennin, Cingolo, en meer andere. De Paus Gregorius de XII leyt begraven in de groote kerck; en in geen plaets van Italien ſiet men ſoo vele ſchoone vrouwen, na advenant de groote der plaets, als hier.

De ſtadt van *Macerata*, maer eenige mijlen van hier naer de wegh van Romen, is gelegen op een hooghte, en wordt gehouden voor de voornaemſte oft tweede ſtadt deſes landts, als zijnde de ſtoel van de Cancelrye ofte Rote, daer de ſaken van 't landt geoordeelt moeten werden; de Gouverneur woont 'er mede.

Men ſiet mede in dit landt de ſtadt *S. Severin*, zijnde gemaeckt tot een ſtadt ofte Biſdom door Sixtus de V, en behoort aen 't geſlacht van de Sanſeverinen; de ſteden *Camerido*, *Tolentino*, *Aſcoli*, (zijnde een andere als die van Abruzzo;) *Ripa* heel ſterck van muuren en van natuur, mede rijck en wel bewoont; *Fermo*, eertijdts genoemt *Firmum* en *Firmium*, gelegen op een bergh, drie mijlen van de zee; *Fano*, eertijdts *Fanum*, ofte *Templo de la Fortuna*, alwaer ick geſien hebbe op haer feeſtdagh meer vrouwen, met goude brocade behangen, als in een andere plaets van Italien. *Oſmo*, eertijdts genaemt *Auximus* en *Oximum*, gelegen op een bergh, aen welckers voet dat de rivier Muſon voorby loopt; en *Gieſi*, eertijdts Æſis, dicht aen de rivier Æſis, andersſins genoemt *Fiumeſino*, leggen mede in dit landt.

Behalven deſe ſteden, ofte Biſſchoppelijcke plaetſen, ſiet men de ſteden van *Mathelica*, *Fabriano*, alwaer dat men ſeer goet papier maeckt; *Monte nuovo*, *Seravalle*, *Cita-Nuova*, *Cingulo*, *Acquaviva*, beroemt wegen 't geſlacht van Acquaviva, uyt het welcke dat voortgekomen zijn verſcheyde Hertogen van Adria, als mede een Generael van de Ieſuiten; *S. Maria in Gallo*, by het welcke leght dat verſchrickelijcke hol ofte cavern van Sibylle, daer de gemeene man veel van weet te ſpreken, ſeggende dat het den ingang is van een ſchoon Koninckrijck, dat een van de Sibyllen aldaer beſit, alwaer men des daeghs ſiet verſcheyde mannen en vrouwen die ſich t'ſamen in alle ſoorten van welluſten vermaken, en des nachts wederom in ſerpenten veranderen. *S. Elpidio*, *S. Iuſt*, *S. Geneſe*, en verſcheyden andere.

In dit lant ſiet men mede het meir van Norſa, in het welcke, volgens het ſeggen van de ſotten, de duyvelen ſich gemeenlijck baden, vermits het water ſich doorgaens hooght en leeght, tot groote verwonderinge van de gene die 't ſien.

Het meeſtendeel van 't Hertoghdom Urbin, 't welck ick in 't beſonder beſchrijf, is mede gelegen in dit Landtſchap.

Hoedanigheydt des landts.

Dit landt is ſeer aengenaem, van wegen de wijngaerden, olyf-boomen, en meer andere ſoorten van boomen, die men vindt in groote menighte, voornamentlijck langs den oever der zee, alwaer t'eenemael de orange-appelen, citroenen, vygen en limoenen, ſoo 't geſicht als de ſmaeck vernoegen. Daer is mede menighte van tarwe in verſcheyde plaetſen; goet vleeſch en wildbraet, van gelijcken overvloedigh veel viſch, karpers, truiten, lampreyen, ael, en andere diergelijcke ſoorten.

Dit landt geeft veel wijn, koorn, oly en andere vruchten. En men brengt 'er te water uyt de Levant een menighte van allerhande koopmanſchap, als van gelijcken van andere plaetſen te landt; te weten, tapiſſeryen, ſoo van wol en zijde, als alleen van wol, ſeer koſtelijck en konſtigh gemaeckt met figuren ofte lofwerck; ſeer fijne Alexandriſche tapyten, overvloet van gout- en ſilver-leer: de Nederlanders brengen daer ſchoone ſchilderyen, daer men de ſtraten van Ancona op H. Sacraments-dagh mede ſiet behangen, de langte wel van een mijl. Die van Ancona bekomen mede menighte van droguen, ſpeceryen, honigh, zyde, camelot, bombaſyn, catoen, wol, carmoſyn, om mede te verwen, en verſcheyde ſoorten van leeren. Dat meer is, ſy maken veel linnen, lakens, en touwerck voor de ſchepen. Sy hebben de konſt van wit was te maken; dat die van Romen doorgaens gebruycken. Daeren-boven hebbenſe menighte van roſijnen, corinthen, ſoo van Candia als Chio, malveſey, en meer diergelijcke dingen, mede verſcheyde ſoorten van viſch. De kooplieden verſamelen ſich op ſekere tijden van 't jaer, bykans van alle hoecken des werelts, tot Recanati, ja ſelfs die van Aſia, om te ſamen te handelen.

Het Landt van
P E R U S E.

Palen.

HEt landt van Peruſe, zijnde een gedeelte van het oude Toſcana, wordt bepaelt in het noorden en het weſten met de landen van den Grooten Hertogh; in 't zuyden met het Patrimonie van S. Pieter; en in 't ooſten met Umbria ofte het Hertoghdom van Spolete.

Het meir van Peruſe.

Het en heeft niets gedenkwaerdigs, 't en zy het groote meir *Traſimene*, beroemt wegen de victori van Annibal, en de nederlaegh der Romeynen; het wordt hedensdaeghs genoemt het Lac ofte meir van Peruſe: en de

Peruſe.

ſtadt van *Peruſa*, behoudende haer oude naem, doch verandert by de Italianen in *Perugia*, met de bynaem van *Auguſta*, welcke haer inwoonders noch behouden. Sy is gelegen op een berghsken, verſterckt met verſcheyde bolwercken en een kaſteel, geſticht door Paus Paulus de III, tot dwang der burgers, ſeer genegen tot muytery ofte tweedracht. De ſtraten zijn beleyt met gebacken ſteen. Haer bloeyende Univerſiteyt neffens twee Collegien in de Rechten, en twee andere in de Wijsheyt, maken deſe ſtadt ſeer beroemt. De hooftkerck, in de welcke, ſoo men ſeydt, de Trouwring van de H. Maget Maria wordt getoont; en alwaer men ſiet in den ingang het beelt van Paulus den III, is toegewijd aen S. Laurens. Doch die van Sint Pieter, gebouwt met pilaren van marmerſteen, en verçiert met ſchoone ſchilderyen tegens de muuren, is veel treffelijcker en waerdiger om beſien te worden. In het kloo-ſter van S. Juliana zijn wel twee hondert Nonnen; en in 't midden van de ſtadt is een fonteyn, daer menighte van water uytſpringt.

Hoedanigheyt.

Het meeſtendeel van dit landt is heuvelachtigh en vruchtbaer, ſoo van goede wijn, oly, vijgen, appelen, als meer andere vruchten: en de reſt, beſtaende in valeyen, geeft ſeer goet koorn. Daer beneffens hebbenſe mede overvloedt van viſch in het meir, ſoo datſe Romen, Toſcanen en Umbria daer van genoegh verſien.

Manieren en zeden.

De inwoonders deſes landts zijn moedigh, goet van verſtant, en bequaem ſoo tot de wapenen, als wetenſchappen. Sy hebben liever viſch als vleeſch, te weten, viſch die in haer Lac gevangen wordt. Sy hebben een kluchtige manier van ſpreken, als boert-achtigh; zijn haeſtigh in haer raedtſlagen, en geveynſt om haer toorn te bedecken; beminnen de ſtoutachtige vrouwen, blaeuw van oogen, en wit van tanden; ſoecken haer bemint te maken, veel eer met een ſtraf en quaetachtigh weeſen, als lief koſery, ja ſelfs met vloecken en qualijck ſpreken. De vrouwen zijn ſchoon en wel gemaniert, houden veel van ſchoone ſuyvere handen, en zijn geen vyandinnen der liefde.

Gouvernement.

De Paus houdt 'er een Legaet, ſoo tot de beſtieringe van de ſtadt, als de omleggende landen.

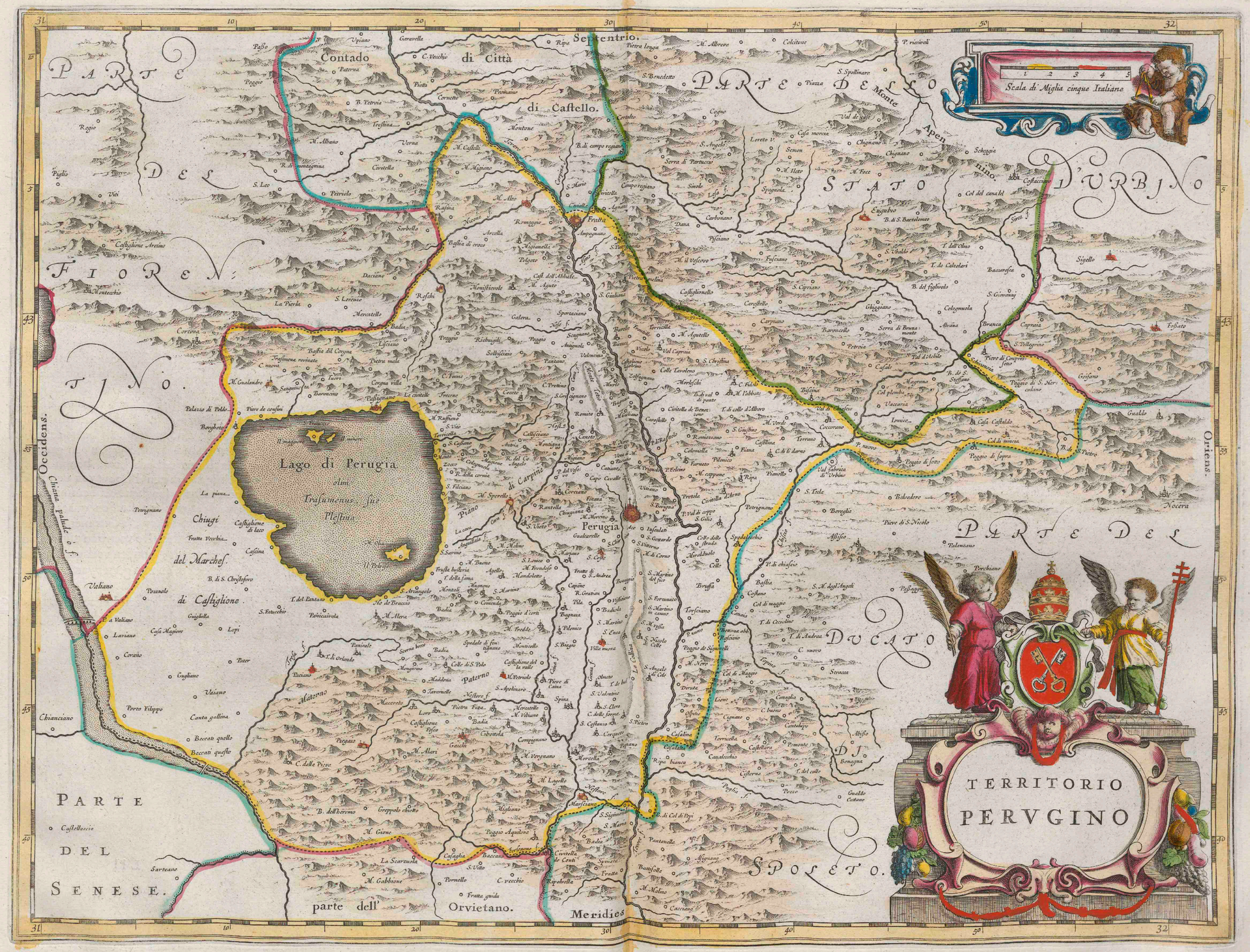

Scala di Miglia cinque Italiane
1 2 3 4 5
Septentrio.
Contado di Città di Castello.
PARTE DEL FIORENTINO.
PARTE DELLO STATO D'URBINO
Monte Apennino.
Lago di Perugia
olim Trasumenus sue Plestina
Chiugi del Marchesi di Castiglione
Chiana palude ò f.
Occidens.
Oriens.
Perugia
Piano di Carpine
Paterno
Materno
PARTE DEL DUCATO DI SPOLETO.
PARTE DEL SENESE.
parte dell' Orvietano.
Meridies
TERRITORIO PERVGINO

Het Landt van

ORVIETE,

In 't Italiaens

IL ORVIETANO.

Orviete.

HEt lant van *Orvieto* wort bepaelt met de landen van Siena, Perusia en Umbria, met het Patrimonie S. Pieter en 't Hertoghdom van Castro. *Orviete* is de hooftstadt, de welcke Antoninus noemt *Oropitum*, Procopius *Vrbiventum* en *Vrbs Vetana*, en Plinius *Herbanum*. Sy is onbemuurt, leggende op de vlackte van een hooge rouwe bergh, die haer streckt in plaets van muuren. Procopius beschrijft de gelegenheyt deser stadt seer sorghvuldighlijck met dese woorden, in 't tweede boeck van de handelingen der Gotthen: *Soo haest Belisarius gekomen was voor Vrbivente, beval hy 't leger neder te slaen in een bequame plaets; hy selfs rontom de stadt treckende, overleyde aen welcke zyde hyse mocht aentasten; niet tegenstaende, datse hem als onwinbaer scheen, soo door gewelt als practijck, was hy nochtans niet wanhopende, van sich daer van meester te maken; mits doet hy op een brengen een groote menighte van aerde, makende de selfde op den top effen en plat, en nederwaerts rouw, scherp en ongelijck, hebbende rontom steenrotsen van een selfde hooghte, die daer dienden tot belegeringe der stadt, zijnde gelegen omtrent een schoot weeghs van de selve. De oude volckeren bouwden eene stadt op dese hoop aerde sonder muuren ofte eenige andere sterckte, alsoo dese plaets wegen de natuur selfs haer genoeghsaem onwinbaer scheen te wesen; te meer, vermits 'er maer een toegang is van de steenrotsen tot den ingang deser stadt. Dien selfden bewaert zijnde, hadden de burgers nergens den vyant te vreesen, ja selfs niet ter plaetsen daer de natuur een toegang scheen te geven, te weten een groote rivier, occuperende de spatie tusschen de steenrotsen en de stadt. Dit is d'oorsake waerom de oude Romeynen op dese plaets een kleyn gebouw hebben gemaeckt.* De lucht is goet, aengenaem en gesont; behalven 's somers, ten tijden soo wanneerse de hennep in de rivier Palia (de welcke Cato Pelia noemt) doen rotten ofte weecken; want alsdan de lucht door de vuyle stinckende dampen, diese nae sich treckt, geinfecteert zijnde, is de burgers onaengenaem en schadelijck. De stadt heeft een seer schoone kercke van marmorsteen, seer konstigh gemaeckt van de allerbeste meesters. Onder de welcke is de beeldenisse Godts, die Eva schept uyt een ribbe van Adam. De vensters zijn van albast, doorschijnende als glas. Daer zijn seer kostelijcke autaren, gemaeckt door den Paus Urbanus de V, in 't jaer 1367. Men siet 'er mede een seer diepe fonteyn, gegraven in de steenrotsen door Clement de VII, met dit opschrift: *'t Gene dat de natuur scheen te weygeren aen de sterckte, heeft de konst daer by gevoeght.* Men seyt datse wel twee hondert en vijftigh cubiten soude diep zijn.

Bagnarea.

Niet verre van daer, naer 't zuyden, leydt een dorp, genoemt *Bagnarea*, anderssins *'t badt des Konings* geheeten, en is verçiert met de Bisschoplijcke waerdigheyt.

Aquapendens.

Naer 't ooften leyt *Aquapendens*, een seer lange stadt, zijnde gelegen op een bergh, op de wegh die sich streckt van Siena naer Romen, tusschen het meir Vulsinien en de rivier Prilis ofte Palia. Dit is de geboorte-plaets van Hieronymus Fabricius, een van de allervoornaemste Anatomisten by de volckeren van Pavien; tot wiens eer dit vaers gemaeckt is:

Martia Fabricio jactat se nomine Roma,
Pendula Fabricios tu quoque gignis Aqua.

Dat is te seggen:

Het strijtbaer Romen kon op haer Fabrici roemen,
Maer Aquapendens heeft de haer ook konnen noemen.

Gemeenelijck noemt men dese stadt *Acquapendente*, doch wordt genoemt by Ptolemeus Ἀκύλα, *Acula*: alhoewel Cluverius vermeent het een gecorrompeert woort soude wesen van de ware en rechte naem, Ἀκύιλα, *Aquila*.

TERRITORIO DI ORVIETO

Septentrio.

Meridies.

Occidens.

Oriens.

PARTE DEL PERUGINO.

PARTE DELLO STATO DI SIENA.

PARTE DEL PATRIMONIO DI S. PIETRO.

PARTE DEL DUCATO DI CASTRO.

PARTE DEL TERRITORIO DI TODI.

Montagnata.

Lago di Bolsena olim Vulsinus.

Scala di Miglia sei.

Orvieto

Viterbo

UMBRIA,
of 't Hertoghdom
SPOLETO.

Naem. UMBRIA neffens haer oude naem, heeft mede gekregen de naem van het *Hertoghdom van Spoleto*, ingevoert door den Exarche Longin, ten tijden doen hy verſcheyde Hertogen in Italien maeckte, en vervolght by de Lombarden, die Spoleto hebben gehadt tot den ſtoel van haer Hertogen, aen wien dit gebiedt verviel.

Palen. Hare palen hebben ſich voor deſen wijt en breet uytgeſtreckt, gelijck te ſien is by Ptolemeus, en Strabo, ja ſelfs ten tijden van de Lombarden omhelſde 't Hertoghdom van Spoleto 't geheele landt, gelegen tuſſchen den Tiber, en den bergh Apenninus, neffens meer andere volckeren. Doch tegenwoordigh ſtreckt ſich dit Hertoghdom niet anders als tuſſchen den Tiber, beginnende aen de oorſprong des ſelven, en loopt ter plaetſe, alwaer de Teveron dicht by Romen daer in loopt, tot aen den bergh Apenninus, en de rivieren Teveron en la Nere.

Spoleto. De hooftſtadt deſes landts is *Spoleto*, behoudende haer oude naem, is gelegen in een berghachtige plaets, alwaer men ſiet de fondamenten van een Theatrum, de tempel van Concordia ofte eendracht, het hoogh verheven dack van de hooftkerck, neffens haer muuren van marmorſteen, 't kaſteel geſticht in het Amphitheatro, en een brugge van ſteen, ſtaende op vier-en-twintigh pylaren, ſtreckende van 't kaſteel tot aen het hooghſte deel van de ſtadt.

Andere ſteden. De andere ſteden zijn *Montefalco*, in de welcke begraven leydt het lichaem van de H. Clara, genoemt by de Italianen *Chiara* ofte *Chiarella*, in wiens hart dat men de teeckenen van 't lijden onſes Salighmakers Jeſu Chriſti vondt gegraveert. *Aſſiſi*, eertijdts genoemt Aſſiſium, beroemt wegen het lichaem van S. Franciſcus, leggende in de kerck van dien ſelfden naem, welcke bedient wordt door de Franciſcaner Monnicken. Men ſiet 'er drie kercken, d'een boven d'ander; in de eerſte en laeghſte ruſt dit heyligh lichaem, ſtaende recht overeynd, met open oogen, ſiende na den Hemel, heeft d'armen kruys-wijs over den anderen; doch niemant vermach daer in te gaen, vermits de deuren toegemetſelt zijn. Voor 't autaer en dit lichaem hangt een lamp, die altijdt nacht en dagh brant: en *Cita di Caſtello*, en *Todi*, eertijdts genoemt Tuder, aen de Tiber; *Terni*, te voren *Interamna* geheeten, gelegen aen de riviere Nera; *Foligno*, by de Italianen genoemt *Fulginum*, van gelijcken als haer inwoonders *Fulginates*, hebbende een van de voornaemſte jaermerckten van geheel Italien; *Nocera*, eertijdts Nuceria geheeten, en *Amelia*, 't welck Strabo Ameria noemt. Men ſiet 'er mede *Borgo S. Sepolcro*, en *Augubio*, het eene toebehoorende aen den Grooten Hertogh, en 't ander aen den Hertogh van Urbin.

Hoedanigheyt des landts. Dit landt wierd by de Ouden ſoo geacht en gepreſen, datſe geſeyt hebben 't ſelfde, behalven alle noodtwendigheden van menſchelijcke nootdruft die 't voortbrengt, ſoo vruchtbaer en goet te zijn, dat de boomen tweemael vruchten dragen, en de beeſten driemael 's jaers jongen teelen. De valey van Spolete is oock in der daet overvloedigh, en vol van allerhande lijftocht, en niet tegenſtaende, dat 'er veel hooge en rouwe bergen zijn, ſoo geven nochtans de heuvelen en valeyen menighte van koorn, goede wijn, oly en andere diergelijcke vruchten. De weylanden omtrent Terni, behalven datſe de beeſten voeden, worden drie en viermael 's jaers gemaeyt; boven dat ſiet men de deught deſes landts aen de rapen, waer van ſomtijdts d'eene dertigh en d'ander veertigh pont weeght; een ſaeck die de Ouden mede hebben aengetekent.

Oude manieren ofte zeden. De inwoonders deſes landts telden de dagen van d'eenen middagh tot den anderen; waren kloeckmoedigh, en beſchermden haer landt met dapperheyt den tijdt van vele jaren, ja beſtreden ſelfs andere volckeren.

Manieren deſes tijdts. Sy zijn hedensdaeghs de beſte krijghslieden van Italien, ja ſelfs, volgens 't ſeggen van Maginus, overtreffenſe in moedigheyt alle andere Italianen. Doch worden gelaſtert datſe al te vaerdigh zijn in 't ſpreken, inſonderheyt die van Spoleto, en zijn daer benevens geweldigh ſtuur tegens de vreemdelingen, en vol argliſtigheden. Die van Foligno werden gehouden ſcherpſinnigh in haer ſpreken, en wraeckgierigh, ja ſoecken ſich ſelfs te wreken over 't ongelijck geſchiet aen haer voorſaten.

VMBRIA
overo
DVCATO DI SPOLETO.
Parte del Ducato di Vrbino.
Septentrio.
PARTE DELLA MARCA DI ANCONA.
Monte Apennino.
PARTE DEL TERRITORIO PERUGINO.
Perugia
Spoleto
Norcia
Todi
Terni
Narni
Parte di Oruieto.
PARTE DEL PATRIMONIO.
PARTE DI SABINA.
PARTE DELL'ABBRVZZO.
Occidens
Oriens
Meridies.
Scala di miglia undeci Italiane
All'Eminent.mo et Reverend.mo Principe
FRANCESCO CARDINALE BARBERINO
Vicecancellario e Nipote della
S.S. VRBANO VIII.
Gioanni et Cornelio Blaeu

Beſchrijvinge van
SABINA.

Naem. DE Sabinen paelden in 't zuyden aen de Umbren, en waren de oudſte volckeren van Italien. Sy hadden deſen naem, ſoo Varro getuyght, om datſe de Goden meer als andere eerden, want σέβεσθαι beduyt by de Griecken eeren. Hierom ſeyt Plinius: *De Sabinen, ſoo ſommige meenen, zijn Sebini genoemt van den Godtsdienſt.* Silius Italicus in ſijn 8 boeck geeftſe den naem van eenen Sabo, met deſe woorden:

pars laudes ore ferebant
Sabe tuas, qui te patrio cognomine primus
Dixiſti populos magna ditione Sabinos.

Cluverius is van gevoelen, datſe haren oorſprong van de Opicen ofte Oſcen hadden, om datſe de ſelfde tale gebruyckten. De Oſcen hebben Campanien bewoont, waer van een deel den nieuwen naem Sabinen aennamen, en vertrocken zijnde, hebben de Aborigines verdreven uyt het landt, welck tuſſchen de Umbren en Latinen gelegen, daer nae *Sabina* geheeten is. De eerſte plaetſe dieſe innamen was het dorp *Teſtrina*, nu van de inwoonders *Peſcara* genoemt, omtrent de ſtadt Amiternum en de rivier Aternum. Van hier zijnſe gewapender handt gekomen tot aen de rivieren de Tiber en Anienem. Cato ſeydt by Dionyſium, dat de Sabinen dien ſtreeck landts beſeten hebben, die twee hondert en tachtentigh ſtadien, dat is, vijf-en-dertigh mylen van de Adriatiſche zee leght, en twee hondert en veertigh ſtadien ofte dertigh mylen van de Tuſſche: en een weynigh minder als duyſent ſtadien, dat is hondert en vijf-en-twintigh mylen lang is. Met welcke beſchrijvinge dien acker uytdruckelijck beteeckent wort, die de Sabinen onder 't gebiedt der Romeynen bewoonden van den oorſprong des riviers Nar, tot bynae aen de rivier Anienem. Leander ſtelt de grenſen der Sabinen den Nar, den bergh Apennin, den Tiber, en Anienem, ſeggende, dat nu ter tijdt Sabina genoemt wort, al 't gene tuſſchen 't lack Velinus, Reate, de Tiber, Nar en Anienem beſloten is. Plinius ſchrijft van twaelf volckeren der Sabinen, aldus genoemt, *Amiterni, Curenſes, Forum Decii, Forum Novum, Fidenates, Interamnates, Nurſini, Nomentani, Reatini, Trebulani*, die men oock *Mutuſcei* en *Suffenates* noemden; *Tiburtes, Tarniates.* *Volckeren.*

Het heele landt is vruchtbaer van olyven en wijnen, brengt mede veel eeckelen voort, en is bequaem voor 't vee. 't Is vermaert door den roof der Sabijnſche Maeghden, en 't verbondt met de Romeynen gemaeckt doen T. Tatius Sabinus in de ſtadt ontfangen wierd. Daer nae de Sabinen, vergetende ofte niet achtende het maeghſchap ten tijde van Tatius gemaeckt, hebben de Romeynen, onder de Koningen, en oock daer nae dickmaels beoorloght, en hoewel ſy niet geheel verwonnen waren, heeft men nochtans over de ſelfde getriumpheert. Ten laetſten hebben ſy haer by de Latinen gevoeght. De ſelve Sabinen heeft de Burgermeeſter M. Curius Dentatus te vuur en te ſwaerde bedorven, met dien ſtreeck die tuſſchen de Nar en den oorſprong van Velinus leght; door welcke victorie ſoo groote menighte menſchen en landts in de macht der Romeynen gekomen is, dat de verwinner ſelve niet wiſt wel de meerder was. Daer nae zijnſe volkomentlijck verwonnen, en hebben het burgerſchap der ſtadt Romen verkregen, nochtans ſonder 't recht van ſtemminge. *Lants aert.*

Palen.

S. PIETERS
PATRIMONI.

DAt deel van Hetrurien, wordt S. Petri Patrimonium, dat is, Erfdeel genoemt, welck de Gravinne Machtildis, Bonifacius dochter, de Kerck van Romen in 't jaer 1077 gegeven heeft, ten tijde van Paus Gregorius de VII; maer als de brieven van deſe gift verloren waren, zijnſe vernieuwt in het jaer 1102, onder Paus Paſchalis de II. Leander, Blondus, en andere ſeggen, dat 't et aen de rivier Piſcia eyndight, en dien heelen ſtreeck begrijpt, die tuſſchen Piſciam, S. Quiricus aen dees zyde den Apenninum, de zee en Caparanum leght. *Grenſen.*

Maginus, die wy hier in volgen, ſtelt als palen van 't Patrimoni in 't ooſten de Tiber, in 't noorden 't gebied van Orvieto, in 't weſten de rivier Marta, in 't zuyden de zee. Komende dan van 't noorden, ontmoet men eerſt de ſtadt Bolſena oft Bolſeno, gelegen aen 't lack Volſinius, en gebouwt op de vervallen overblijffelen der ſeer oude ſtadt Vulſinium; daer Livius, Strabo en andere van ſchrijven, als mede Juvenalis in ſijn derde Satyra aldus: *Bolſena.*

Quis timet aut timuit gelidâ Præneste ruinam,
Aut poſitis nemoroſa inter juga Volſiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?

Nae deſe ſtadt heeten de inwoonders Volſi-

CAMPAGNA DI ROMA,
olim Latium:
PATRIMONIO DI S. PIETRO;
et
SABINA.

MARE
TIRRENO
ouero
INFERIORE.

All' Illustre^no et Reu^mo mio Sig^r. et Prone Col^mo il Sig^r.
CASSIANO DEL POZZO
Cav^re di S. Stefano in testimonio
di debita osseruanza
Corrado di Guglielmo Blaeu.

Scala di miglia nove
3 6 9

Septentrio
Meridies
Occidens
Orientis

PARTE DI UMBRIA
PARTE DELL' ORVIETANO.
PATRIMONIO DI S. PIETRO.
Stato del Duca: di Parma.
Ducato di Castro.
Parte dell' Abruzzo
Valle di Roueto
Vltra.
TERRA DI LAVORO
CAMPAGNA DI ROMA
Campo Morto
Palude Pontina
LAGO DI CELANO olim Lacus Fucinus
Lago di Bolsena
Lago di Bracciano
Lago di Vico
Lago di Bacano
Lago di Turano
Lago di Castello
Lago di Martana
Roma
Viterbo
Orvieto
Narni
Terni
Civita Vecchia
Corneto
Toscanella
Nepi
Sutri
Ronciglione
Tivoli
Palestrina
Subiaco
Frosinone
Alatri
Veroli
Ceccano
Ferentino
Anagni
Segni
Velletri
Albano
Marino
Genzano
Ariccia
Nettuno
Terracina
Sermoneta
Sezze
Piperno
Fondi
Gaeta
Sperlonga
Mola
Itri
Traietto
Sessa
Teano
Calui
Alife
Caiazzo
Capua
Aversa
Gaeta
Mondragone
Sinuessa
Minturno
Garigliano
Sora
Arpino
Isola
Atina
Aquino
Pontecorvo
Rocca Secca
Roccha d'Arce
Rocca Janula
Rocca Massima
Rocca Sinibalda
Rocca Vecchia
Rocca di Cerro
Rocca di bone
Rocca Cantarano
Rocca d'Arce
Rocca Cantarano
Rocca Guglielma
Rocca Ripesena
Rocca Monfina
Rocca Pipernia
Rocca Gorga
Rocca Cilento
Rocca Montis Dragonis
Rocca Montis Falconis
Rocca Montis Fortis
Rocca Montis Leonis
Rocca Montis Maioris
Rocca Montis Rotundi
Rocca Montis Vulturis
Rocca Montis Vulturis
Rocca Montis Vulturis

nienſes en Vulſinienſes. Hierom noemt Tacitus Sejanum, in ſijn ſeſte boeck der Jaerlijckſche geſchiedeniſſen, Vulſinienſem. De oudſte geheugeniſſe deſer ſtadt is in 't vijfde boeck van Livius onder 't Burgermeeſterſchap van L. Valerius Potitus en Manlius Capitolinus, in 't jaer na 't gebouw der ſtadt Romen 364, een jaer te voren eerſe van de Françoyſen ingenomen wierd. Valerius Maximus noemt Volſinium de hooftſtadt van Hetrurien. Eertijdts iſe van den Burgermeeſter A. Poſthumius verwoeſt: daer nae door de conſpiratie ofte t'ſamenrotten der ſlaven bemachtight zijnde, als de burgeren hulp van de Romeynen begeerden, is Decius Murena met een leger derwaerts geſonden, die de meeſters van 't geweldt der knechten verloſt heeft. Plinius verhaelt dat deſe ſtadt bynae heel met den blixem verbrant is. 't Is mede gedenckwaerdigh 't gene de voornoemde Plinius van Volſinien ſchrijft: *De Iaerboecken vertellen*, ſeyt hy, *dat men door eenige offerhanden en gebeden den blixem dwingen kan ofte verkrygen. Daer is een oudt gerucht in Hetrurien, dat hy verkregen is, als ſeker monſter, Volta genaemt, in de ſtadt Volſinium quam, na dat de omleggende ackers bedorven en afgegeten waren, dat hy oock van haren Koning Porſena uytgeroepen is.* De oude marmorſteenen met hare opſchriften getuygen deſes ſtadts ouderdom. Hedensdaeghs iſe heel vergaen, en byna in een hofſtede verandert. De inwoonders ſeggen, dat 't lichaem van de H. Maeght Chriſtina daer bewaert wordt: vertellen oock een mirakel, dat van andere beſchreven is. Plinius ſegt, dat de landouwe van deſe ſtadt ſoo vruchtbaer is, dat de olyf-boomen 't eerſte jaer, nae datſe geplant zijn, vruchten dragen. Het geeft oock koſtelijcke wijnen, beſonder *Apiana*. In 't lack van Vulſinien is een eylandt van de Minnebroeders bewoont, in 't welck Almaricus, Koning der Oſtrogothen toegelaten heeft, dat men ſijn moeder Almaſiundam doode, van welcke Procopius in 't eerſte boeck der burgerlijcke oorlogh, en Caſſiodorus ſchrijven, datſe ſoo welſprekende en geleert was, dat de miſdadige ter doodt verweſen, de ſelve niet gevreeſt en hebben, alſe Almaſiundam hadden hooren ſpreken. Hier zijn ſommige korte en geeſtige dichten ofte epigrammata, by andere verhaelt.

Aen de rechter zijde van Bolſena leggen de ſteden *S. Laurentius, Grotta, Gradoli*, en *Valentanum*. En aen 't lack ofte meer, *Caput montis*, *Martha* en *Tuſcanella*, een oude en ſchoone ſtadt, in 't gebiedt van de Roomſche Kercke. Eertijdts hietſe *Tuſcania*, en de inwoonders *Tuſcanienſes*.

Monte Fiaſcone. Wederom aen het meir boven Martha, op den wegh naer Viterbium, ontmoet men *Mons Faliſcorum*, gemeenlijck genoemt *Monte Fiaſcone*, en van Ptolemeo *Falernium*, de hooftſtadt der Faliſcorum, gelegen op een hooge plaetſe, daer goeden muſcadel waſt, als ook vlas en andere vruchten. Cato noemtſe de borght van *Itus*, en ſeydt datſe eertijdts van de Argen geſticht is. Ovidius meent datſe Aleſus gebouwt heeft, daer hy ſchrijft:

Argiva eſt Pompæ facies. Agamemnone cæſo
Et ſcelus & patrias fugit Aleſus opes.
Iamque pererratis profugus terraque marique,
Mœnia felici condidit alta manu.
Ille ſuos docuit Iunonia ſacra Faliſcos.

Omtrent Faliſcum is een boſch, welck d'Italianen *il boſco di monte Fiaſcon* noemen. 't Landt om de ſtadt is vermaecklijck, en met vruchtbare heuvelen beſet.

De ſteden aen de Tiber gelegen. Van hier, neffens den Tiber gaende, vint men *Grafineanum*, en nederwaerts *Specianum*, en de ſtadt *Viturchianum*, korts daer nae in den ſelven ſtreeck *Bomartium*, en wat vorder by den Tiber *Baſſanum*. Daer nae aen den t'ſamenloop van den Nar en Tiber leght de ſtadt *Hortia*, van Plinius *Hortanum* geheeten, en by de Italianen *Orti* en *Orta* ſonder H, dieſe in haer ſpraeck niet en hebben, ofte niet gebruycken, al is ſy 'er by geſchreven. Sonder twijfel den oudſten en eerſten naem van deſe ſtadt is *Horta* geweeſt, waer van Plinius *Hortanum* gemaeckt heeft. Paulus Diaconus noemtſe oock *Horta* in 't achtſte cap. des vierden boecks der Longobardiſche geſchiedeniſſen.

Hier en aen deſe zijde is de pael van Etrurien, die naer Umbrien ſtreckt. Als men neffens de Tiber, op den wegh Flaminia gaet, ſiet men de overblijffelen van de groote brugh, die Auguſtus over de Tiber geleyt hadde, en daer neffens op de andere zijde van de riviere was de ſtadt Ocrea. Drie mijlen van Horta omtrent de Tiber, is *Baſſanellus* in een luſtigh pleyn, welcke *'t Lack Vadimon.* Leander meent te zijn 't lack Vadimonis. Plinius de Ionge beſchrijft het ſelve in ſijn achtſte boecks twintighſte brief aen Gallum, met deſe woorden: *Mijn huysvrouwens grootvader hadde van my begeert, dat ick ſijn Amerinſche hoeven en hofſteden ſoude beſien. Als ick deſe doorwandelde, wierd my een byleggende meir getoont, genoemt Vadimonis; en eenige ongelooflijcke ſaken vertelt. Ick ben daer gekomen. 't Lack is ront als een radt, en over al gelijck: 't en heeft geen bochten ofte kromten. Alles is daer eenparigh, en als nae de konſt gemeten, gegraven, en uytgehouwen. 't Koleur is bleeker, groender en dichter als 't blaeuw, den reuck en ſmaeck is ſulferigh en heylſaem. De kracht geneeſt dat gebroken is. De plaetſe is kleyn: nochtans de windt en baren onderworpen. Hier zijn geen ſchepen, want dit meir is geheylight: maer daer dryven eylanden in, alle met gras, riet en bieſen bedeckt: en wat de vruchtbare modder en de kant des meirs meer voortbrengt. Elck heeft ſijn gedaente en groote: de kant van iegelijck is geſchoren; gemerckt ſy dickmaels aen den oever malkanderen ſtootende, breken en gebroken worden. Altemael zijnſe even hoogh en licht: wantſe op de wijze van een ſchip met een lage ſpits nederwaerts gaen. Dit ſpits kan men van alle zijden zien, met het ſelfde water verheven en verſoncken. Somwijl by een gevoeght en gekoppelt, ſchijnenſe vaſt landt te zijn: ſomtijdts wordenſe door contrarie winden verſtroyt: altemets, als 't water niet ſtil is, ſwemmenſe. Dickmaels hangen de kleyne aen de groote, gelijck de booten aen de ſchepen: dickmaels loopen de groote en kleyne onder malkanderen, en ſchijnen t'ſamen te vechten. Wederom alle op de ſelve plaetſe komende, brengenſe de aerde, daerſe geſtaen hadden: en nu hier nu daer gevenſe en nemenſe 't lack: en ten laetſten alſe in 't midden zijn, roerenſe haer niet. 't Is ſeker, dat het vee 't gras ſoeckende gewoon is daer op te gaen, als op den uyterſten kant van het landt, en niet eer gewaer wort dat het op een onvaſte en beweeglijcke aerde is, voor dat het van den oever geruckt, en als op de eylanden gebracht en geſet, verſchrickt is van het omleggende meir.* Korts

hier

hier na uytgaende, daer de wint de eylanden drijft, voelt het soo weynigh waer 't opgaet als waer 't afgegaen is. Het selve lack stort sich in een rivier, welcke alsse haer wat vertoont heeft, sich in een spelonck verbergt, en loopt diep onder de aerde, en bewaert al dat 'er ingeworpen ofte ingekomen is, eerse sich verstack, en worpt het weder uyt. Dese dingen heb ick u geschreven, om dat ick geloofde datse u niet minder onbekent en aengenaem waren als my. Want u, als ook my, en vermaeckt niet meer als de wercken der Natuur. Blijft gesont. Nu ter tijdt noemense dit Lack *il Lago di Bassano*, na de byleggende stadt: 't is met biesen en doornen beset, en noch hedensdaeghs als een radt afgetekent, over al gelijck, sonder bocht ofte kromte, van koleur, smaeck en reuck, gelijck Plinius schrijft: maer veel minder als eertijdts, soo dat 'et noch schepen, noch eylanden met vee in 't midden soude konnen dragen. 't Is nochtans seer diep, en het water wordt somtijdts grootelijcks beroert door de winden, die onder de aerde uyt verborgen holen komen: somtijdts is 't stil en het loopt niet over, en dat altemets een heel jaer: daer nae wast het wederom soo hoog, dat 'et, in de Tiber loopende, veel meulens omdraeyt. Dit meir heeft geen visch, maer swarte serpenten en schildpadden; somtijts werpt het kolen uyt. By dit meir hebben de Romeynen de Hetruscen verwonnen, in 't jaer nae 't bouwen der stadt Romen 470. Van dese victorie schrijft Livius aldus: *Als de Hetruscen by het Lack Vadimonis haer leger vergadert hadden, en man tegen man stonden, hebbense met meerder heirkracht en meerder moedigheydt gevochten als oyt te voren: welcke strijdt met soo grooten gramschap geschiet is, dat 'er van wederzijden geen worppijlen gebruyckt zijn. Het gevecht is met swaerden begost.* Daer nae, de manier van den slagh beschreven hebbende, seydt hy: *Dien dagh heeft allereerst den overvloedigen rijckdom der Hetruscen, door lang geluck vergadert, gebroken: want in desen strijt is al haer macht verslagen, en het leger met dit gewelt overvallen, berooft, en verstroyt.*

Bassanellum, en andere steden. Niet verre van dit Lack is de stadt *Bassanellum*, die, soo boven geseyt is, 't meir den naem gegeven heeft. Volgen *Gallesinum*, *Corchianum*, *Ignanellum*, *Valetanum*, item by de Tiber, *Burgetum* van S. Lenart, een rijck en schoon dorp. Als men van Burgeto langs den ouden wegh Flaminia gaet, die op veel plaetsen noch met steenen beleyt is, ontmoet men de stadt *Castellana*, leggende op een hooge steenrots. Hier is eertijdts *Fescenium* in *Phaliscis* geweest, die andere *Fescennia* noemen, welcke Solinus seyt van de Argiven gebouwt te zijn, en Annius meent datse den naem heeft van de plumagie eens gewapenden ruyters. De inwoonderen beschrijft Virgilius aldus:

Fescenium.

Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos;

Leander leest: *equitesque Faliscos:*

Hi Soractis habent arceis, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.

Daer is noch een ander stadt Fescennium genoemt in Campanien, van welcke Servius misschien de voorschreven vaersen van Virgilius verstaen heeft, niet wetende dat in Phaliscis een stadt des selven naems was. Van daer zijn de dichten gekomen die men *versus Fescenninos* heet, en in de bruyloften gewoon was te singen, oft die desen naem hebben, om datse *Fascinum*, dat

Italien.

is, de tooverye beletten, soo sy meenden, en Festus schrijft. Van den oorsprong der selve seydt Horatius:

Agricolæ prisci fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus, & ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum & pueris & conjuge fida
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus & vino Genium, memores brevis ævi.
Fescennina *per hunc inventa licentia morem,*
Versibus alternis opprobria rustica fudit;
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter.

Het waren *Fescennine vaersen*, daer mede de Comedianten, als boeren gekleedt, soo met haer selven, als met andere, by beurten jockten en spotten, niet alleen in bruyloften, gelijck het uyt Festo, Senecæ Medea, Catulli bruylofts-gedicht, Plinii 15 boeck, en Ausonio blijckt, maer ook in maeltijden en andere vrolijcke geselschappen, als de gemelde vaersen Horatii, en Livius in het sevende boeck getuygen. Dese *Fescennini* waren soo aengenaem, dat ook Octavianus Augustus hem niet gemijt en heeft die te maken. Hier van schrijft Macrobius in 't tweede boeck Saturnalium, dat, ten tijde van 't Triumviraet, als Augustus *Fescenninos* in Pollionem gedicht hadde, hy geantwoort heeft: *Ick swijge; want het is geen kleyne sake tegen hem te schrijven, die iemandt kan uytschrijven*, dat is, *in ballingschap senden.* De Poëet Anianus heeft allerbest de *Fescenninos* gemaeckt. Van welcken Ausonius in sijn Centone Nuptiali, oft Bruylofs-gedicht: *Wat sal ick seggen van Aniani Fescenninen, ofte de Amoreuse boecken des ouden Poëets Livii?* Anianus was te Falisken geboren, een discipel van Probus Grammaticus, en goeden vriendt van Agellius, ten tijde dat Hadrianus Roomsch Keyser wierd. Niet verre van Fescenninum, was de stadt *Aræ Mutiæ* in Vejenten, daer Plinius aldus van schrijft: *Omtrent Aras Mutias in Vejenten, Tusculum, en in 't bosch Cyminia sijn plaetsen, in de welcke men uyt de aerde niet kan trecken dat 'er vast in is.* Sy lagh op eenen hoogen berg. Cato noemtse *Vmbricam.* Als men vorder langs de Tiber gaet, siet men *Mont Soract*, die men nu den bergh van S. Silvester heet, om dat Paus Silvester daer geschuylt heeft, uyt vreese van Keyser Constantinus. Beneden desen bergh was de stadt *Feronia*, ten tijde van Strabo, soo genoemt na de godinne Feronia, die 't volck van dit gewest grootelijcks eerden.

Aræ Mutiæ.

Feronia.

Niet verre van hier waren oock de oude steden *Flavinia*, *Ferentinum*, *Trossulum*, *Mæonum*, *Turrena*, *Mæonia.* In den selven streeck zijn mede de steden *Celino*, *Fabrica*, *Caprarola*, en de stadt *Nepet*, die men oock Nepa, Nepe, Nepeta, Nepete, Nepetus, Nepis, Nepi, en Nepita, noemt. Het oude opschrift heeft aldus:

Nepeta.

HERENNIÆ C. F. IVSTÆ
M. APISTIVS M. F. PAL. SABINUS DUUMVIR
VEIOS. IIII VIR. NEPETE.

Livius en Vellejus seggen, dat hier een colonie, dat is, voortplantinge van Roomsche burgeren gebracht is, en datse daer nae een municipium ofte vrye stadt geworden is. Daerom leest men in de oude opschriften die hier zijn, *municipes Nepesini*, welck beduyt de vrye borgeren van Nepeten.

peten. Festus meent, datse desen naem heeft van het wapen des volcks, welck een scorpioen was. Livius vermaent dickmaels van dese stadt, voornamentlijck in sijn seste boeck, daer hy schrijft, datse van Valerio ingenomen is, en de ingesetenen niet beschadight ofte gestraft zijn, behalven de belhamels van den afval. Item in sijn twintighste boeck, daer hyse onder de twaelf steden telt, die de Romeynen tegen Hannibal niet wilden helpen.

Viterbium. Als men van Nepete naer 't westen gaet, ontmoet men *Viterbium*, nu *Viterbo* genoemt: welck sommige seggen eertijdts Vejusam geweest te zijn, eenige Longolam, andere Vetuloniam, ettelijcke Elbii Vicum, sommige Etrurium, en eenige Forum Cassii. Blondus alleen schrijft, dat Viterbium een nieuw ofte geen seer oude stadt is, daer by voegende, dat ses hondert jaren voor sijnen tijdt een kleyn slot ofte kasteel den naem hadde van Viturvium. Anastasius, die in 't jaer 845 onder Keyser Louys de Tweede geleeft heeft, maeckt gewagh van het kasteel Viterbi, in 't leven van Paus Zacharias, en oock van de stadt Viterbium, in het leven des Paus Hadriani. Sy leght aen den voet van den langen en steylen bergh Cyminus, op een vlacke en waterrijcke plaetse; en is gebouwt met vierkanten steen; sy is vol toorens: in vorige tijden wasse seer gequelt met de factien ofte geschillen der Ursinen en Columnesen. Hier zijn twee schoone fonteynen, een op de Duytsche manier gemaeckt, als een kasteel van water, door buysen geleyt. De landouw is vruchtbaer van wijn en koren: wort ook met veel rivieren bespoelt, als *Egelido, Rivo obscuro, Rivo Vrcerio, Alcione, Rosseno, Rivo Atlao, Albiano, Vessano, Catenace*, en *Veja*. Hier zijn mede veel soete en genesende fonteynen en wateren, waer onder *Aquæ Cajæ*, van de oude Schrijvers gepresen. Men leest daer oock vele oude opschriften, namentlijck twee vermaerde. Het een is 't decreet ofte gebodt dat C. Julius Cæsar tegen Cicero gemaeckt heeft: welck ick meen versiert te zijn van Annius Viterbiensis, die van den oorsprong sijns vaderlandts en heel Italien veel fabelen verdicht heeft, en Berosum, als oock andere vreemde Schrijvers, voor de ware uytgevende, veel heeft doen dwalen. Het ander opschrift is een placcaet van Desiderius Koning der Longobarden, welck aldus luydt:

't Placcaet van Desiderius Koning der Longobarden.

Wy wederroepen de ordinantien of 't gebod des Konings Astulphi, tegen de Vetulonen gemaeckt, en begeeren dat het meir, welck men 't groot meir van Italien noemt, niet de Tyrensen maer de Vetulonen toekome, wiens landouw eerst Italien geheeten is van Ibi, de woonplaetse van Italus: en dat de Longolen haer landt niet Longobardolam noemen, maer Terbum, nae de naem haers vermeerders Tyrrhenus, en met een muur drie steden besluyten, Longolen, Vetulonen en Tyrrhenien, en datse Vulturnam, Etruriam genoemt, en de heele stadt met 't gene wy daer by gevoeght hebben, Viterbium heeten, gelijck wy Rhoda en de stadt Balneoregium hebben doen noemen. Wy laten toe dat men op gelt sal slaen FAUL, *en Hercules daer af doen, en S. Laurens haren Patroon daer op setten, gelijck Romen en Bononien doen. Wy gebieden oock, dat men Cormentam, Dardanum, Assium, Faranium, Cormitum en Tuscanellum reparere ofte vermaeck. Want wy zijn geen verder vers van Tuscien, gelijck Paus Hadrianus ons by de Franschen beschuldight. Dewijl wy voor u-lieden van de fundamenten gebouwt hebben Voltisphrenis, Calnellum, de wijck Orchianum, Balnearia, Barbaranum, en Gariophilum: voor de Sentinaten Ausedonias, en Rodacosanum: voor de Volatenen Rodocomalum; voor de Lunensen Sergianum en Petram Sanctam, eertijts Fanum Feroniæ genoemt: voor de Phocensen SS. Geminianum en Miniatem: voor de Iesulanen een stadt, waer in wy weder vergadert hebben de verstroyde en dwalende Arinianen en Fluentinen: wy hebben veel oude en schoone steden vermeerdert, en met muuren omcingelt, gelijck wy nu Lucam, Pistorium, Aretium, Orobitum, Etruriam, nu Viterbium genoemt, doen: wiens naem soo iemant verandert, ofte de wetten, by ons gemaeckt, overtreet, dien sal men het hooft af houwen, ofte worgen. Dit en is dan niet Etrurien bederven, gelijck Hadrianus ons beschuldight, die den vrede, van ons aengeboden, verwerpt. Daerom gebieden wy u Grimoalde, Stadthouder van Viterbium, dat ghy alle de soldaten van Tuscien in de wapenen gebiedt gereedt te zijn, soo lange als 'er geen vaste vrede is, en besorght, sonder u eygen baet daer in te soecken, dat 'er geen victualie, amonitie ofte soldie gebreeck, op dat ghy de vyanden niet alleen wederstaen, maer oock aentasten mooght. Ghy sult de burgers met geen nieuwe schattingen beswaren.*

Paus Cœlestinus de III, gelijck Platina schrijft, heeft te Viterbien allereerst een Bisschop gestelt. Hier zijn geboren Petrus Antonius Bisschop van Signien: Joannes Annius, Sacri Palatii Magister, dat is, Meester des Pauslijcken Paleys: Facius Sanctor Cardinael, en andere. De *Vici* hebben lange tijdt Heeren van de stadt geweest, tot datse van Ægidio Carila, Cardinael en Legaet van den Roomschen Stoel, die toen in Vranckrijck was, verdreven wierden. Maer na sijn doodt zijnse weder tot de regeringe gekomen. Na de *Vicos* hebben de *Gatti* de overhandt gehadt, en zijn van de Magancesiis met hulpe der Ursinen dickmaels verjaeght; maer van de Columnesen weder in 't gouvernement gestelt: door wiens factien en twisten is de stadt te vuur en te swaerde bedorven, en soo verswackt, datse nu meestendeel vervallen leyt. De Pausen van Romen hebben hier lang haer hof gehouden, soo dat Clemens de IV, Adrianus de V, en Joannes de XXII in dese stadt gewoont hebben en gestorven zijn.

Oude Heeren.

Vijftien mijlen van Viterbien siet men de oude overblijfselen van de stadt *Tarquinien*, die de inwoonderen nu *Tarquene* noemen. Strabo seyt, dat Tarquinien gebouwt is van eenen Tarco, Overste van Tyrrhenien, waer van de stadt den naem heeft. Dese Tarco schijnt de selfde te zijn, dien de Hetruscen Tages heeten, diese seggen grijs geboren te zijn, om dat hy van jongs af wijs en verstandigh was. Cluverius is van gevoelen, dat desen Tagus, den eersten mensch Adam geweest is, die niet het waerseggen, soo sommige versieren, maer alle Godtsdienst en Ceremonien sijn kinderen en haer nakomelingen allereerst geleert heeft; en dat alle volckeren gemeent hebben, dat hy in haer landt uyt de aerde gesproten was, en elck hem eenen verscheyden naem gegeven heeft. Pompejus Trogus seyt, dat Tarquinien van de Thessalen en Spinambren, Griecksche volckeren, gesticht is. Sy is de oudtste geweest onder de twaelf steden van Hetrurien, wantse veel jaren voor de oorlogh van Trojen ge-

't Vervallen Tarquinien.

gebouwt is. Want Cluverius in sijn derde boecks eerste capittel, van 't oude Italien, toont, dat omtrent 't jaer 2437 nae de Scheppinge des werelts, en 1513 voor Christi geboorte, de Pelasgen in dese contreyen gevallen zijn, hoewel dat Virgilius door een Poëtsche vryheyt in 't boek van Æneas, na het uytroyen der stadt Trojen, van Tarcon spreeckt. Voorts van desen Tarcon ofte Tarchon, hebben de Grieckssche dese stadt *Tarconiam*, *Tarconium*, en *Targonium* genoemt. Sy is groot en rijck geweest, toen L. Tarquinius Priscus, te voren Lucumon geheeten, van daer te Romen is komen woonen, daer hy naderhandt de vijfde Roomsche Koning gemaeckt is. Men gevoelt dat *Cornetum* van sijn vervallen overblijfselen gesticht is. Demarathus Corinthius heeft in die stadt een heerlijck huys gemaeckt, gelijck Dionysius Halicarnasseus getuygt. Hier zijn twee Roomsche Koningen geboren, L. Priscus en L. Superbus, die alle beyde na de stadt Tarquinii genoemt zijn. Livius verhaelt 'er dickmaels van, en schrijft in sijn 37 boeck, dat hier een varcken geboren is met een menschen mondt; en dat de burgers linnen gegeven hebben, om zeylen tot de scheeps-vloot te maken, die P. Cornelius Scipio in Africa soude brengen.

Andere steden.

Van Viterbien naer 't zuyden leght *Blera*, nu *Bieda* geheeten. Wat nederwaerts naer de zeekust siet men *Barbaranum*, *Vianum*, en *Tolfam Novam*. In 't oost op den oever van 't meir is *Anguillaria*; op de noordtkust, *Trivilanum*; op de westkant, *Vicarellum*. Vier mijlen van Viterbien, op den wegh naer Romen, leght de stadt *Canapina*, dat men meent der ouden *Capena* te zijn. Van dese noemt Virgilius de *Capeensche bosschen*. Niet verre van hier leght *Vicus*, datse nu Vico noemen. Leander meent, dat het adelijck geslacht der Vicorum van hier gesproten is, welck lang te Viterbien geheerscht heeft. Boven den wegh Cassia, omtrent de bergen van Ciminen, is het kasteel Surianum, *Castel Soriano*, daer Paus Nicolaes de III, uyt het geslacht der Ursinen, het sterckste kasteel van heel Italien bouwde, het welck hy daer na sijn bloetverwanten geschoncken heeft. Dit slot hebben de Brittones, in Italien van den Cardinael Ceceseennensi, Legaet van Paus Gregorius de XI, gebracht, ingenomen, toen de Pausen haer residentie tot Avenjon in Vranckrijck hielden, en hebben 't selfde geensins willen verlaten, hoewel sy van Albertus Cuniates, een groot liefhebber der vryheydt, uyt de andere plaetsen van Italien verjaegt waren, eer dat Paus Gregorius de Elfde den Apostolijcken Stoel uyt Vranckrijck weder tot Romen gebracht heeft. Dese heeft met list, kloeckheyt des verstants, en giften te weegh gebracht, datse daer van selfs uytgetrocken zijn, en het kasteel in sijne handen gestelt hebben. Seven mijlen van Viterbien naer 't zuyden is *Vetralla*; en niet verre van daer op de zeekust *Roncilio*, *Capranica*, *Bassanum* en *Sutrium*. Van dese stadt spreeckt Livius dickmaels, en heetse, om de gelegenheyt van de plaetse, en bequaemheyt om tegen de Hetruscen te oorlogen, 't slot van Hetrurien: terstont daer byvoegende, dat Camillus, verstaen hebbende der Sutrinen afval, de soldaten bevolen heeft, datse haer voor drie dagen van kost souden voorsien, om dat 'er geen belet soude zijn met 'er haest tegen de Sutrinen te trecken. Hier van komt het spreeckwoort dat in de comedie Casina by Plautus staet, dat men seydt *naer Sutrium te gaen*, die voor sommige dagen kost mede nemen. Livius schrijft 'er by, dat de snelligheydt van Camillus soo groot geweest is, dat hy op den selven dagh Sutrium weder ingenomen heeft, en de verjaeghde ingebracht, als 't van de Hetruscen gewonnen was. In 't negende boeck verhaelt hy mede, dat in den bloedigen slagh by Sutrium tusschen de Romeynen, Hetruscen en Umbren, omtrent 60 duysent Hetruscen en Umbren soo gebleven als gevangen zijn. In 't jaer 371 na 't bouwen der stadt Romen, en in het sevende na 't innemen van Romen door de Françoysen, is tot Sutrien een colonie oft voortplantinge van burgeren gebracht. Nu ter tijdt wortse weynigh bewoont en besocht, en is rontom vol holen, gehouwen in toetsteen, daerse op gesticht is.

Vejen.

Als men door de landouwe der Vejenten naer Romen reyst, ontmoet men *Mons Roseus* en *Bassanum*, en aen de rechter zijde, *Casanum*, *Formellum*, *Gallera*. Hier is in oude tijden *Vejum* geweest, de hooftstadt der Vejenten, die sommige nu *Marthe-niano* noemen, eenige *Pontiana*, andere *Civita Castellana*. Waerse gelegen heeft, is hedensdaegs onder de Geleerde grooten strijt; hoewel dat men 't vastelijck en seker kan toonen. Want de reystafel steltse op de wegh tusschen Romen en Nepete. Voorts teltse twaelf mijlen van Romen tot Vejum, en negen van hier tot Nepete. Gemerkt dan dat men nu ter tijt van Romen tot Nepete twintigh mijlen stelt; gaet het vast dat d'andere negen mijlen op dien wegh overschieten, en uyt den voorgaenden wegh, die van Rubris en Vicesimo naer Interamnium leydt, door misverstandt van iemandt hier bygevoeght zijn. Vejum is dan geweest omtrent die plaets daer nu de stadt *Scrofano* legt, gelijck P. Cluverius in sijn tweede boeck van oudt Italien breeder bewijst. 't Was een rijcke stadt, wiens gebiedt en landouw streckte tot de zee en den uytgang des Tibers. Sy is tien jaren belegert geweest, en na datse meer schade gedaen als geleden hadde, isse ten laetsten van M. Furio Camillo gewonnen, en tot de gehoorsaemheydt der Romeynen gebracht. Sy was seer oud, wantse drie hondert jaren voor den oorlog van Trojen, met de voornaemste steden van Etrurien, gebout is, eer de Tyrrhenen dit landt bemachtighden. Toen de Romeynen aen de riviere Allie van de Françoysen geslagen en verstroyt waren, is hier een groot deel over de Tiber gevlucht, en als de stadt Romen van de selve Françoysen ingenomen en verbrant was, hebben de Tribuni, dat is, Voorstanders der burgeren, de Gemeente gestadigh vermaent, datse de vervallen stadt verlaten, en naer Vejen souden trecken. Hier is eertijdts een colonie gebracht, als 't blijckt uyt het boeck Frontini van de colonien. Na dat de stadt door de burgerlijcke oorlogh bedorven was, zijn de inwoonderen oock vertrocken. Hier van schrijft Lucanus in sijn sevende boeck:

Gabios, Vejosque, Coramque
Pulvere vix tectæ poterunt monstrare ruinæ.

Als

Als Keyſer Nero te Romen een groot Paleys bouwde, ſoo Suetonius in ſijn leven verhaelt, is 'er dit dichtjen gemaeckt:

Roma domus fiet, Vejos migrate Quirites:
Si non & Vejos occupet iſta domus.

Propertius ſchrijft oock van deſe vervallen ſtadt in de elfde Elegia des vierden boecks:

Coſſus at inſequitur Vejentis cæde Tolumni,
Vincere quum Vejos poſſe laboris erat.
Necdum ultra Tiberim belli ſonus; ultima præda
Nomentum & captæ jugera terna Coræ.
Et Veji veteres, & Volſcum regna fuiſtis,
Et veſtro poſita eſt aurea cella foro.
Nunc intra muros paſtoris buccina lenti
Cantat, & in veſtris oſſibus arva metunt.

De landouw bracht ſlechten wijn voort en van quaden ſmaeck, ſoo Horatius ſeyt:

Qui Vejentanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla.

En de Poëet Martialis in ſijn Epigramma:

Sed Vejentani bibitur fæx craſſa rubelli.

Van deſen wijn ſchrijft Columella in ſijn vierde boeck aldus: *De druyven van Vejenten zijn ſoo roodt niet, als die van Aminien, van welcke verwe zy Rubellanæ genoemt worden, en oock Fecenninæ, om datſe meer geſt hebben als andere.*

Als men ter zijden van de voorſchreven plaetſen, naer den berg Soractem gaet, ontmoet men eerſt *Malianum*, korts daer na *Mantianum*, *Stagia*, en *Arianum*, daer Paus Adrianus de IV overleden is. Op den kant ofte oever des Tibers leggen *Pontianum*, *Turrita*, *Nezarium*, *Fianum*. Aen de rechterhandt te landtwaerts in ſijn *Civitella*, *Limprinia-no*, en *Merlupo*.

't ROOMS GEBIED,

Eertijdts

LATIVM.

Namen.

HEt Rooms gebiedt is, dat van de Latiniſten LATIUM, en *Ager Romanus* genoemt wordt, en van de Italianen *Campagna di Roma*, om't ſelve van Campania Felix te onderſcheyden. Van den oorſprong des naems *Latium* zijn veelerley gevoelens. Sommige meenen, dat het ſoo geheeten is, om dat Saturnus, uyt ſijn vaderlandt gevlucht, hier gelateert, dat is, geſchuylt heeft. De naem Saturnus heeft mede ſijnen oorſprong van een Syriſch woordt, dat ſchuylen beduyt. Varro gevoelt dat 'et Latium heet, om dat 'et tuſſchen de hooge en ſteyle rotſen des berghs Apennini, de zee, en de rivieren Liris en Tiber ſchuylt en verborgen leght. Andere ſeggen dat 'et deſen naem heeft van den Koning Latinus. Eenige willen dat het ſoo genoemt is à *latitudine*, dat is, breette, om dat geen landt van Italien ſich ſoo breedt vertoont tuſſchen de bergen in de zee.

Deelinge.

Latium wordt in Oudt en Nieuw Latium gedeelt. De palen van Oudt Latium zijn geweeſt, in 't weſten, de rivier Anio van de ſtadt Tibur tot de rivier Tiber; en van hier de ſelve rivier tot haren uytganck toe: in 't zuyden, de Nederzee, van den mondt des Tibers, tot de plaetſe die midden tuſſchen de ſteden *Patricam* en Ardeam, eertijdts de Rutilen toebehoorende, gelegen is. In 't ooſten grenſt 'et aen dien ſtreeck, daer de ſteden der Latijnſche in beſloten waren, te weten, *Lavinium*, *Aricia*, *Lanuvium*, *Albanus Ager*, *Labici*; *Præneſte*, die men nu *S. Petronella*, *l'Aricia*, *civita Lavinia*, *Gallicano*, *Filaſtrina* noemt, buyten welcke palen *Ardea Rutulorum* geweeſt is, en *Veletræ Volſcorum*, nu *Beletri* en *Cora* geheeten. In 't noorden lagen de volckeren Æqui, tuſſchen *Præneſte* en *Tibur*, en ſtreckten haer in 't Latijns gebiedt tot de Tuſculaenſche bergen toe: wiens ſtadt *Algido* omtrent Tuſculum was: daer nu een gemeene herberge op den Latijnſche wegh voor den reyſenden man is, dieſe *Oſteria* noemen. Soo kleyn zijn de palen der Latinen geweeſt, na darſe van de Sabinen verdreven waren uyt het landt tuſſchen de rivieren de Nar en Anien gelegen. Haer lengte was 35 mylen van de ſtadt Tibur tot de zee; de breette 20 mijlen van de rivier Tiber en de ſtadt Romen tot den bergh Albanum.

Het Nieuw Latium ſtreckte ſich voorder tot aen de rivier Liris, en begreep, behalven de Latinen, oock de Volſcen, Oſcen en Auſonen. Van dier beyde grenſen ſchrijft Plinius in ſijn derde boecks vijfde capittel aldus: *'t Oudt Latium had in de lengte vijftigh duyſent paſſen van de Tiber tot de Circejen, ſoo kleyn zijn in 't eerſte de beginſelen des Rijcks geweeſt. Haer colonien zijn dickmaels verandert, en is van verſcheyden volckeren in andere tijden bewoont, te weten van de Aboriginen, Pelaſgen, Arcaden, Siculen, Aruncen, Rutilen: en boven de Circejen van de Volſcen, Oſcen, Auſonen: ſoo dat men 't nu Latium noemt tot de rivier Liris toe.*

Aert des Landts.

't Is een vruchtbaer landt, behalven dat 'et in vele plaetſen hardt en ſteenachtigh is, en moraſſchen heeft, die een ſware en ongeſonde lucht maken. Het volck, behalven in de ſteden, is tot noch toe plomp en bot, grof van manieren, ſtout en onverſaeght, en ſterck van lichaem.

Oude volckeren.

De eerſte inwoonderen zijn geweeſt de Siculen, die Dionyſius Halicarnaſſeus een ingeboren volck noemt. Of het te voren van iemant anders bewoont is, weet men niet. Virgilius in ſijn eerſte boeck Æneidos geeft te kennen, dat de Sicilianen uyt een ander landt in Italien gekomen zijn, daer hy ſeyt:

Tum manus Auſoniæ & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.

En

En toen is dit landt nae haer inwoonderen Sicilien genoemt. Hierom seydt den Verkorter van Stephanus: *Sicilien is een provincie en eylant.* Dit Sicilien begrijpt niet alleen het geheel oudt Latium, maer oock den gantschen acker der Sabinen. Servius, schrijvende op de volgende vaersen des sevenden boecks Virgilii,

Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,

seyt: *Te recht noemt hyse* veteres, *dat is, oude. Want daer Romen nu is, waren de Sicani: die daer nae van de Aboriginen verjaeght zijn.*

Nae de Sicilianen zijn de *Aboriginen* daer gekomen, wiens naems vele oorsprongen verhaelt worden. Festus wil datse soo hecten ab *errando*, dat is van dwalen, om datse hier en daer loopende by een gekomen zijn, en gewoont hebben in den acker, die nu de Romeynen toebehoort. Dionysius in sijn eerste boeck brengt noch twee andere by, want hy meent datse Aborigines heeten van 't woort *origine*, dat is beginsel, om datse een beginsel geweest zijn van haer nasaten, die dit landt bewoont hebben, oft om datse hare woonplaetsen in de bergen hadden, die de Griecken *oros* noemen, welck een *bergh* beduyt. Virgilius, in sijn sevende boeck, schijnt 'et met de eerste opinie van Dionysius te houden in dese vaersen:

Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua ex cedro, Italusque paterque Sabinus,
Saturnusque senex, Ianique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant, aliique ab origine reges.

En in sijn achtste boeck maeckt hy gewach van de andere opinie Dionysii, daer hy Euandrum aldus aen Æneam doet vertellen:

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
Gensque virûm truncis & duro robore nata,
Queis neque mos neque cultus erat: nec jungere tauros
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis,
Composuit, legesque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Dat den rechten oorsprong van dit woordt de Romeynen heel onbekent geweest is, blijckt hier uyt, dat verscheyden gearbeyt hebben om den selven te vinden. Soo veel den oorsprong des volcks belangt, sommige meenen dat de rechte inwoonderen van Italien geweest zijn, wiens oorsprong selve in Italien was. De oude hebben sonder twijfel de eygen inwoonders van eenigh landt geheeten, die nae den bouw der stadt Babel, en deelinge der volckeren, allereerst dat beseten hebben. 't Welck de naekomelingen soo verstaen hebben, als of haer voorouders geboren waren in het selve landt, datse, nae het vertrecken van Babylonien, bewoont hadden, om datse door een langduurige overleveringe verstaen hebben, dat den eersten menschе uyt de aerde van Godt gemaeckt was, gelijck Cluverius bewijst in het achtste capittel des eersten boecks van Germania ofte Duytslandt, by hem beschreven. Om de selve reden en ouderdom, hebben eenige Schrijvers de *Aborigines* voor de inwoonderen van Italien gehouden. Maer hier tegens strijden de treffelijcke Roomsche Schrijvers, Cato, Sempronius en andere, die, soo Dionysius in sijn eerste boeck verhaelt, seggen, *Dat de Aborigines Griecken zijn, die uyt Achajen getrocken waren, lange jaren voor de oorloge van Trojen. Nochtans en seggense niet uyt wat deel van Grieckenlandt, ofte uyt wat stadt sy gekomen zijn, oft op wat tijdt; toonen ock niet wie haer leydtsman en overste geweest is, oft om wat oorsake sy haer vaderlandt verlaten hebben; maer volgen alleen der oude Griecken seggen, 't welck sy met geen Grieckſche Schrijvers bevestigen. Soo dat de waerheyt hier van onseker is. Doch soo haer gevoelen vast gaet, en zijn het geen andere geweest als die van Arcadien. Want dit zijn d'eerste Griecken, die door de Ionische zee, van Oenotro Lycaonis soon geleydt, haer wooninge in Italien gestelt hebben, meer als vijf hondert jaren voor de oorlogh van Trojen.*

De Aborigines hebben eerst dien streeck van Sicilien bewoont, welcken daer nae de Sabinen bekomen hebben, tusschen den bergh Apennin en de rivieren Nar, Tiber en Anien. Latium is eerst van d'Aboriginen *Saturnia terra*, 't landt van Saturnus, nae Koning Saturnus, en oock *Oenotria* nae Koning Oenotrus genoemt.

Allengskens hebben de Pelasgen en andere Griecken haer by d'Aboriginen gevoeght, die t'samen de Sicilianen daer uytgedreven, de steden versterckt, en al 't landt bemachtight hebben, dat tusschen de rivieren de Lier en Tiber leght. De selve hebben dese plaetsen voortaen altijdt bewoont, veranderende somwijlen haren naem; want dien van Aborigines hebben sy alleen behouden tot dien tijdt der Trojaensche oorloge, wanneerse nae haren Koning Latini genoemt zijn. De selve waren wreet, en groote vyanden der Romeynen, met welcke daer nae vrede makende, hebbense die kloeckelijk geholpen in de naebuurige volckeren te overwinnen. Onder de oudtste inwoonderen van Italien worden gerekent de Aurunci, die by de Griecken Ausones geheeten worden, soo Servius schrijft. Hoewel om eygentlijck te spreken, de *Ausones* en *Aurunci*, by Plinium in 't derde boecks vijfde capittel, verscheyden volckeren zijn, dese woonden in oudt Latio, d'andere in 't nieuw boven de Circejen. De Rutili, soo d'Oude schrijven, zijn mede oude inwoonderen van Italien. Sy hebben tot Ardea gewoont, en onder 't beleyt van Turnus veel, soo geluckigh, als ongeluckigh gedaen. In het nieuw Latio stelt Plinius de *Volscos*, *Oscos* en *Ausones*. De Volsci gebruyckten in de oorloge pijlen gemaeckt als speten. Haer hooftstadt was Anxur, anders Tarracina genoemt. De oorloge met de Romeynen, onder Lucius Tarquinius Superbus begonnen, hebben sy omtrent twee hondert jaren gevoert met ongeloofelijcke stijfsinnigheyt en geduurige beroerten. Na dat de Romeynen over de twaelfmael van haer getriumpheert hadden, en de stadt Priverno ingenomen, zijnse onder de gehoorsaemheyt gebracht, in 't jaer na 't stichten der stadt Romen 425. Van de Oscis sullen wy in de beschrijvinge van Campanien spreken, gemerckt Plinius haer daer oock noemt, daerse mede haer meeste wooningen gehad hebben, so verscheyden Schrijvers getuygen. Van de Ausonibus sullen wy daer na handelen.

Met ter tijdt zijn in Latio oock bekent geworden de *Hernici, Æqui, Marsi*, en andere. De namen der volckeren van het oudt Latium (die soo vergaen zijn, dat 'er hedensdaeghs niet van overigh is, jae niet te gissen is waerse gewoont hebben) verhaelt Plinius in het derde boecks vijfde capittel, en zijn dese, *Albenses, Albani, Æsolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Ficuleates, Fidenates, Foretii, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucunenses, Munienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Volienses, Venetulani, Vicellenses.*

Het Recht van Latium.

't Recht dat die van Latium hadden, uyt kracht van 't verbondt met de Romeynen gemaeckt, onder de Burgermeesteren Sp. Cassio en Postumo Cominio, anno 261, begreep veel privilegien, en was bynae gelijck dat van Romen, soo Cicero verhaelt in de Oratie voor Balbo gedaen. Siet hier van Onuphrium Panvinium, den geleerden en naerstigen ondersoecker en beschrijver der Romeynsche oudtheden, in het boeck geintituleert *Imperium Romanum*. Dit zy genoegh van Latio in 't generael. Laet ons nu de steden daer van in 't besonder besien.

In 't oudt Latio is voor de vermaertste stadt gehouden *Laurentum*, den Stoel van de Latijnsche Koningen, daer nae *Lavinium* van den Trojaensche Æneas gebouwt, voorts *Alba*, van Ascanio, Æneas soon, gesticht. Van welcke Romulus en Remus vertreckende hebben *Romen* gebouwt. Maer om dat het hier te lang soude vallen die te beschrijven, mits datse niet alleen het hooft van Latium, en daer na van Italien, maer oock byna van de heele werelt geworden is, senden wy den leser tot Paulum Merulam, diese in sijn Cosmographia ofte Werelt-beschrijvinge naerstelijck beschreven heeft.

Als men van Romen naer de zee wil gaen, moet men den wegh van Ostia nemen, in welcken, tusschen de stadt en de zee, veel heerlijcke plaetsen geweest zijn, als *Emporium* by de Tiber, daer Livius van schrijft in sijn vijf-en-dertigste boek: *Alexandri vicus*, drie mijlen van de stadt: *Pomonal* in den acker Solonio, twaelf mijlen van de stadt: *den acker Solonius*, en *Sextum Philippi*, daer Aethicus van spreeckt in sijn beschrijvinge van het Rooms gebiet, daer de Tiber tusschen Ostiam en de stadt Romen een eylandt maeckt.

Ostia.

Sestien mijlen van Romen op den oever aen den mondt des Tibers is de oude stadt *Ostia* geweest. Hier van schrijft Ovidius in sijn vierde boeck Fastorum:

Ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
Dividit, & campo liberiore natat.

En Ammianus Marcellinus seyt in sijn negentiende boek, *Als Tertullus by de stadt Ostia in de kercke van de Castoren sacrificie doet, wort de zee gestilt.* Sy is gebouwt van Ancus Martius, de vierde Koning van Romen, die daer omtrent oock, soo Livius in sijn eerste boeck verhaelt, eenige soutkeeten gemaeckt heeft. Ennius schrijft daer van aldus:

Ostia mœnita est: idem loca navibu' pulcreis
Munda facit, nautisque mari quærentibu' vitam.

Laurentius Schraderus een Sax, in sijn boecken van Italien, schrijft van Ostia op dese manier:

Dese stadt heeft haren naem *ab ostio Tiberino*, dat is den mondt des Tibers, en is gesticht van Ancus Martius in de plaetse daer Æneas sijn legerplaetse genomen hadde, daer de Tyrrheensche zee en de Tiber in een loopen; op dat men hier, als in een zee-herberge, alle de goederen des werelts soude ontfangen. Eertijdts was sy verçiert met schoone gebouwen, nu verandert in weynige en kleyne hoffteden om de ongesonde en sware lucht. Martinus de V heeft daer een bolwerck met een toren gemaeckt, daer de Tiber met twee uytgangen in de zee loopt, waer van d'eene groot en krachtigh is. Men siet noch de overblijfselen van die vermaerde haven, wiens fondamenten haer uyt de zee vertoonen. Het is een van de wonderbaerlijckste werken by de Romeynen gemaeckt. Het model daer van is by Tramezinum, van Pyrrho Ligorio geinventeert. Lazarus Bonamicus plagh te seggen, dat al de Christen Princen sulck een werck niet souden konnen maken. Paus Gregorius heeft de selve haven te niet gedaen, om dat de Saracenen daer geen toevlucht souden hebben, om vorder in 't landt te vallen en te stroopen. Hier omtrent zijn veel vervallen huysen, en groote kameren, waer van men het fatsoen niet kan sien, ofte 't getal, in soo grooten verwoestinge. Het schijnt dat in de selve bewaert wierden de koopmanschappen ofte waeren, die men aldaer uyt de schepen loste.

Laurentum.

Nae Ostia volghde op den oever de stadt *Laurentum*, het hof, soo de fabelen seggen, der Latijnsche Koningen, Picus, Faunus, en Latinus. Van dese stadt hebben haer namen den Laurentijnschen acker, het Laurentijns volck, den Laurentijnschen wegh, het Laurentijns bosch, by de historyschrijvers bekent. Dit is sonder twijfel de plaetse, die een weynigh van de rechter zijde des riviers Numicius gelegen, nu *Paterno* genoemt wordt. Soo datse dwalen, die meenen dat de plaetse die men nu *San Lorenzo* heet, gelegen aen de slincker zijde van de voorseyde rivier, eertijdts *Laurentum* geweest is. Servius schrijft, datse gebouwt is van Picus Koning der Aboriginen, waer van sy genoemt soude zijn by Virgilio *Laurentis Regia Pici*, dat is, 't hof van den Laurentijnschen Koning Picus. Valerius Maximus steltse aen den oever van de zee, daer hy schrijft, dat Scipio en Lælius te Cajeten en Laurenten schelpen en keyen geraept hebben. Dionysius seydt, datse niet verre van de Tiber was, die oock schrijft, dat Æneas na de verwoestinge van Trojen hier met de gevluchte burgeren gelandt is, te weten aen den slincker mondt van den Tiber, die daer oock nieuw Trojen gesticht heeft. Herodianus seyt, datse na den *Laurierboom* genoemt is. Want als 'er een groote pest in Italien ontstaen was, *is Commodus*, so hy schrijft, *door raedt van sommige Medicinen naer Laurentum getrocken, gemerckt dese plaetse kout is, en om de menighte der laurier-bosschen duyster (daer van de plaetse oock den naem heeft) en hierom bequaem gehouden, om de gesontheyt te bewaren, en de bedorven lucht te wederstaen, soo om den liefelijcken reuck der laurierboomen, als om haer lustige schaduwe.*

Lavinium.

Omtrent Laurentum was de stadt *Lavinium*, gele-

gelegen aen de zee tuſſchen Oſtiam en Ardeam. Sommige meenen dat Lavinium en *Lanuvium* de ſelve ſtadt is, maer is misverſtant, aengeſien Lanuvium midden in 't landt gelegen was omtrent den bergh Appia, tuſſchen den bergh Albanum, Ariceam en Ardeam. Lavinium leght tien mijlen van Romen. Hier was den tempel van Venus, daer alle de Latijnſche in 't gemeen haer eerden; Bacchus wierde hier oock een gantſche maent geviert. Deſe ſtadt heeft haren naem van Lavinus, broeder van Latinus, ofte van Lavinia Æneas huysvrouw. Nu ter tijt wortſe *Lavinia*, ofte *Civita Lavina* geheeten. Servius, uytleggende de woorden Virgilii, *Lavinaque venit littora*, maeckt van Lavinium en Laurentum een ſtadt, en noemtſe dickmael *Laurolavinium*. Maer dat Laurentum en Lavinium twee verſcheyde ſteden geweeſt zijn, blijckt genoeghſaem uyt Strabo, Antonino, en de reys-tafel. Want Strabo getuyght dat Æneas, in Italien komende, 't landt van Laurenten ingenomen, en vijf-en-twintigh ſtadien van de zee Lavinium gebouwt heeft, en genoemt naer Lavinia de dochter van Latinus.

Ardea. By Plinius volght op de zeekuſt *Ardea*, die Cluverius uyt Ptolemeo, in 't midden van het landt ſtelt, daer nu een dorp is des ſelven naems, omtrent vijf mijlen van de zee. Eertijdts was het der Rutulorum ſtadt, en was *Troja* genoemt. Virgilius heetſe de *ſtadt van Daunus*, de ſelve ſeydt datſe van Danaë moeder van Perſeus geſticht is, en haren naem heeft van 't voorſeggen genomen van den vogel *Ardea* ofte reyger. Welck uyt deſe vaerſen blijckt:

Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis,
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acriſionæis Danaë fundaſſe colonis,
Præcipiti delata Noto: locus Ardea quondam
Dictus avis, & nunc magnum manet Ardea nomen.

Ovidius beſchrijft oock de fabel des vogels Ardea in 't veertiende boeck Metamorph. daer hy verſiert, dat de ſtadt Ardea van Æneas ingenomen, verbrandt, en in eenen vogel des ſelven naems verandert is. Andere ſeggen datſe den naem heeft van 't woordt *ardore*, dat is, hitte ofte brandt. Livius ſteltſe onder de Roomſche colonien, welcke in de oorloge met die van Carthago de Romeynen hulpe geweygert hebben. Eertijdts heeftſe den Roomſchen Koning Tarquinius Superbus belegert. Plinius prijſt de ſchilderyen van hare kerck en hare meeſter M. Ludium. Nu isſe onder 't gebiedt van de Columneſen. Bocatius ſchrijft, dat in deſe vlecke fonteynen zijn van ſolfer en ſtinckende wateren.

Antium. Nae Ardea was *Aphrodiſium* en *Antium*, ſoo genoemt nae Antio, ſone van Ulyſſes en Circes. Sy was vermaert door den Tempel van de *Fortuyn*, daer Tacitus van ſchrijft in ſijn derde boeck Annalium, en Horatius in ſijn eerſte boeck Odar.

O diva gratum quæ regis Antium,
Præſens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel ſuperbos
Vertere funeribus triumphos.

Dionyſius ſchrijft, dat M. Coriolanus balling zijnde, t'Antium, een ſtadt der Volſcorum, gewoont heeft, en datſe van T. Quintius Burgermeeſter met accoort ingenomen is, en een deel van haer landt de Romeynen gegeven. Keyſer Claudius Nero heeft Antium vermaeckt en daer nieuwe inwoonderen gebracht, en met een heerlijcke haven verçiert, daer men de wonderbare overblijffelen noch van ſiet. De Roſtra, dat is, becken ofte voorſtevens van de ſchepen, die de Antiaten in de oorloge ter zee gebruyckten, zijn van den Roomſchen Verwinner tot gedachteniſſe op de marckt geſet, en hebben den naem aen de plaetſe gegeven, daer de Magiſtraet en Orateur de Gemeente plachten aen te ſpreken. Deſe ſtadt is befaemt geweeſt om de boecken, daer in, ſoo men ſeyde, ſommige leeringen van Pythagoras geſchreven waren. Hier heeft Poppæa Neroni een dochter gebaert, Auguſta genoemt. Volaterranus meent dat 'er nu ter tijdt niet van overigh is, maer dat op de vervallen plaetſe *Neptunium* gebouwt is. *Neptunium.* Blondus ſchrijft, dat 'er by den oever veel overblijffelen van vervallen huyſen in de boſſchen geſien worden, die de oude heerlijckheyt der ſtadt te kennen geven. De voorſeyde boſſchen zijn bequaem om wilde verckens, geyten en harten te jagen. Hier is eertijdts, ſoo Plinius ſchrijft, 't boſch geweeſt, daer Jupiter, dieſe Indigitem, dat is, Inwoonder, noemden, gedient wierd.

Naer Antium volght *Aſtura*, welck Plinius ſeyt *Aſtura.* te zijn een rivier met een eylandt van den ſelven naem, de reys-tafel een ſtadt, welcke miſſchien geweeſt is op 't vaſte landt by de rivier, of op het eylandt. Servius op 't ſevende boeck Æneidos ſpreeckt 'er aldus van: *Niet verre van Tarracina is de ſtadt Aſtura, en een rivier van den ſelven naem.* Nu is 'er op 't eylandt een wacht-toren, kaſteels-wijſe gemaeckt. Hier was de hofſtede van Cicero, ſoo Plutarchus getuyght, een vermaerde plaetſe, ſoo door de doot van den ſelven M. Cicero, die Marcus Antonius daer dede ombrengen, als door het ongeluck van Conradinus, ſone van Henrick en neve van Keyſer Frederick de II, die Carolus Angolismenſis, eerſte Koning van Sicilien, aldaer dede onthalſen.

De rivier Nymphæus quam naer Aſturam. Voorts *Cloſtra Romana*. Nae Cloſtra volghde de *Caep Circæum*, op welk een ſtadt des ſelvigen naems was, een colonie der Romeynen van Tarquinio Superbo daer gebracht. Sy behoud hedensdaegs noch den naem, by de Italianen geheeten *Monte Circello*. Tuſſchen deſe Caep dan en Aſtura is 'er geen andere rivier, die men Nymphæus kan heeten, dan alleen die op deſen oever in de zee valt, welcke ſchoone fonteynen heeft by de ſtadt Sermoneta, omtrent het vermaerde dorp, daer eertijdts de Ridderen van Sint Lazarus orden gewoont hebben, daer van noch de gemeenen naem is *la Nimfa*. Hier van ſchrijft Virgilius in 't ſevende boeck Æneid. *Caep Circæum.*

Qui ſaltus, Tiberine tuos, ſacrumque Numici
Littus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum.

Hier is in oude tijden de ſtadt en kapelle van Circes geweeſt, met den altaer van Minerva. Ten tijde van Strabo toonde men daer eenen beker,

beker, uyt welcken Ulyſſes, ſoo ſy ſeyden, gedroncken had. Op de plaetſe van de vervallen ſtadt is een ſterck kaſteel gebouwt, eertijdts een vrye en ſekere toevlucht voor de Pauſen tegen der Tyrannen wreedigheydt. Aen den voet des berghs Circæi is 't kaſteel *Sancta Felicitas*, verheerlijckt door de gedachteniſſe van Paus Celeſtinus de II, nae 't ſeggen van Petrarcha en Platina.

Pometia. Wat verder van den oever lagh de ſtadt *Pometia*, een colonie der Romeynen.

Tarracina. Deſe volght de ſtadt *Tarracina*, die ſommige noemen *Terracina*, eertijdts *Tracinne* geheeten, van de moeyelijckheydt der plaetſe, wantſe op een klippe gebouwt is. Om de ſelfde reden wortſe van Ovidius in 't vijftiende boeck Metamorph. *Trachas* genoemt:

Minturnæque graves, & quam tumulavit alumnus,
Antiphatæque domus, Trachaſque obſeſſa palude,
Et tellus Circæa, & ſpiſſi littoris Antium.

De inwoonderen wierden Tarracinenſes geheeten. De ingeſetenen, welcke Volſcen waren, noemdenſe *Anxur*. Waer van Feſtus ſchrijft: *De ſtadt, die men nu Tarracina heet, was te voren Anxur genoemt, wiens inwoonders Volſcen zijn, ſoo Ennius ſeydt, Volſculu' perdidit Anxur.* Eertijdts laghſe op een berghsken, daer de zee rontom liep, ſoo Solinus getuyght. Van haer gelegenheyt ſchrijven ook ſommige Poëten. Lucanus in ſijn derde boeck:

Iamque & præcipites ſuperaverat Anxuris arces.

Horatius in ſijn eerſte boeck, Satyra v:

Millia tum pranſi tria repimus, atque ſubimus
Impoſitum ſaxis late candentibus Anxur.

Martialis in ſijn tiende boeck, aen Fauſtina:

O nemus, ô fontes, ſolidumque madentis arenæ
Littus, & æquoreis ſplendidus Anxur aquis.

Daer na in 't ſelfde boeck, aen Frontinum:

Anxuris æquorei placidos, Frontine, receſſus.

Silius in 't achtſte boeck van de Carthaginenſche ofte Puniſche oorlogh:

Quis Circæa juga, & ſcopuloſi verticis Anxur?

Hoedanigheyt. Livius ſeyt in ſijn vierde boeck na 't bouwen van Romen: *Anxur is geweeſt, dat nu Tarracina is, een ſtadt hangende over de moraſſen.* 't Is een kleyn ſtedeken, *Hoe verre van Romen.* maer volckrijck en aenſienlijck. Het leght tien mijlen van Romen, ſoo Appianus ſchrijft in ſijn derde boeck Belli civilis. *Muuren. Goden.* De muuren zijn van vierkante ſteen gemaeckt ſonder kalck. Uyt het vierde boeck Æneidos blijckt, dat *Iupiter* hier eertijdts gedient is, welcken Virgilius *Iupiter Anxurus* noemt. Felix Prieſter, en Euſebius monnick, zijn hier gemartyriſeert door laſt van Keyſer Claudius. *Martelaren. Biſdom.* Het heeft eenen Biſſchop. Spartianus ſeydt, dat Keyſer Antoninus de haven van *Theater.* Tarracinen vermaeckt heeft. Buyten de ſtadt ſiet men noch hedensdaegs een vierkant theater oft tooneel. Sy is in vorigen tijden van Servilio Hala belegert, en geplundert, ſoo Livius in *Geſchiedeniſſen.* ſijn vierde boek verhaelt; en in ſijn achtſte boek, van dat een hoop ſoldaeten in de engten des geberghte, omtrent Lautulas, niet verre van Anxur, geweeſt zijn. Daer nae in 't negende boeck, dat men daer een ſlagh gedaen heeft: in 't ſes-en-twintighſte boeck, datſe in de aenkomſte van Aſdrubal in Italien vry gemaeckt is: op een ander plaetſe, te weten, in 't ſeven-en-twintighſte boeck, dat men by de haven van Tarracinen ſeer groote ſlangen, op de manier van viſſchen, heeft ſien ſpelen. Suetonius verhaelt in ſijn negen-en-dertighſte cap. des levens Tiberii, dat de gemelde Keyſer nauwlijcks ontkomen is den ſchielijcken val der ſteenen, toen hy aldaer by *Tarracinam* in een luſthof ſijn avontmael nam, die veel van ſijn vrienden verplet heeft. Omtrent de ſelve ſtadt, onder de regeringe van den ſelfden Tiberius, ſijn twintigh duyſent menſchen door 't vallen van het theater doodt gebleven. Spartianus ſchrijft, dat de Burgermeeſter Palmarius te *Tarracinæ* omgebracht is, om dat hy nae het leven van Keyſer Adrianus geſtaen hadde. De acker van *Tarracinen* is ſeer vruchtbaer en luſtigh, *Vruchtbaerheyt.* overvloeyende van wijngaerden, oranjen, citroenen, limoenen, en diergelijcke boomen.

Dit zy geſeydt van de zeekuſt van Latium, en ſommige plaetſen aen de rivier Liris gelegen.

Als men de middellandtſche plaetſen van Latium wil doorwandelen, ontmoet men eerſt nae het ooſten de ſtadt *Marinum*, gelegen op een *Marinum.* heuvel, ſtaende onder 't gebiedt der Columneſen. Eenige meenen dat hier geweeſt is de hofſtede van *Marius*, die andere Caſtrum ſeggen te zijn, dat de Italianen *Zagarola* heeten. Sy leght twaelf mijlen van Romen.

Acht mijlen van Marino leght de oude ſtadt *Velitræ.* op een heuvelken, die den gemeenen man *Belitre* ofte *Belletri* noemen. Sy is de oudtſte ſtadt der Volſcen, daer nochtans nu weynigh *Hoedanigheyt.* overblijfſelen der oudtheden van geſien worden. Sy is groot en wel bewoont, en met een Biſdom *Biſdom.* vereert, is luſtigh gelegen, heeft een genoeghlijck uytſien, en is met wallen beſloten. Halicarnaſſæus in ſijn ſevende boeck, Livius in ſijn twee- *Gelegenheyt.* de, en Frontinus ſeggen, dat de Romeynen hier een colonie ofte inwoonders geſtelt hebben. Van *Colonia.* 't gene dat andere tegen haer, ofte ſy tegen an- *Daden.* dere gedaen hebben, moet men Dionyſius in ſijn derde, ſeſte en ſevende boeck leſen, Livius op verſcheyden plaetſen, beſonder in het achtſte boeck, en andere Roomſche Hiſtoryſchrijvers. Buyten de poorten zijn diepe kuylen met enge gaten, onder breedt, gelijck daer men gewent is koorn in te bewaren. Omtrent Velitras toonde men noch, ten tijde van Suetonius, *de voeſterplaetſe* van Keyſer Auguſtus, in ſijn voorouders *Auguſti voeſterplaets.* hoeve, welcke plaetſe ſeer kleyn was, op de manier van een kelder. Sijnen acker is noch he- *Vruchtbaerheyt.* densdaeghs vruchtbaer van alle gewas, gelijck hy eertijdts, om de nagelegenheyt der ſtadt Romen, verçiert was met hoeven en hofſteden der Edelen. Plinius in 't veertiende boecks ſeſte capittel prijſt de *Veliternſche wijnen.* Nu hebbenſe haren aert verandert, ſoo dat menſe, om hare hardigheyt en ſuerigheyt te benemen, moet koken.

Vijf mijlen van Velitra, aen de ſlinckerhandt is *Cora*, op eenen bergh gelegen, en houdt noch *Cora.* ſijnen ouden naem.

Op den wegh van hier na Velitra is een boſch ſes mijlen lang, daer veel lieden vermoort worden; daer na komt men door een luſtige vlackte ofte pleyn van vijf mijlen aen 't kaſteel *Sermo-* *Sermonetta.* *netta*, gelegen op een heuvel, welck Paus Alexander de Seſte den eygen Heer ontnomen, en ſijn baſtaert-

baſtaert-dochter gegeven heeft. Sommige meenen dat Sulmo een ſtadt van Latium is, welcke Plinius in 't derde boecks vijfde cap. ſchrijft vergaen te zijn, ſonder eenigh overblijfſel achter te laten. De ſelve ſtelt *Fabianum* in 't gebiet van Sulmo, maer men weet niet waerſe geſtaen heeft.

Fabianum.

Tres Tabernæ.

Beneden Sermonetta zijn ſommige herbergen, en voetſtappen van oude vervallen huyſen, welcke eenige meenen te zijn van *Trium Tabernarum*, daer Cicero van ſpreeckt in 't tweede boeck van ſijn brieven aen Atticum. Den Euangeliſt Lucas ſchrijft oock van de plaetſe *trium Tabernarum* in de Wercken der Apoſtelen in 't laetſte capittel: Eutropius, Zozimus en andere ſchrijven, dat Keyſer Severus by de *tres Tabernas* van ſijn tegenpartye doodt geſlagen is.

Forum Appii.

Achtien mijlen van *tres Tabernas* ſtelt Antoninus *Forum Appii:* eenige meenen dat *Taberna Maruti* daer nu is, andere *l'Abbatia*; ſommige *Foſſa Nova*, item *Caſa Nova*.

Setia.

Vijf mijlen van hier leght d'oude ſtadt *Setia*, nu *Zezza*, ofte *Secchi*, op een hooge bergh, een landtſtadt der Latinen, eertijdts van de Volſcen bewoont. Martialis prijſt de Setijnſche wijnen, en geeft haer gelegenheyt te kennen:

Pendula Pontinos quæ ſpectat Setia *campos,*
Exigua vetulos miſit ab urbe cados.

Tuſſchen *Setia* en *Caſa Nova* aen den voet van den bergh, ſiet men de ruinen van een oudt huys, gemaeckt als een circus oft ren-plaetſe.

Pipernum.

Pipernum is van Setia vijf mijlen. De Latijnſche noemenſe *Pivernum:* Ptolemeus Πιπερνον: Strabo Πιπερνον: de penning van C. Hypſæus, *Preivernum.* Deſe ſtadt leght nu ter tijdt op eenen moeyelijcken bergh: eertijdts laghſe twee mijlen van hier in een vlackte, naer Anagniam te gaen, gelijck de fundamenten en teeckenen van de groote wercken noch toonen. Sextus Pompejus ſteltſe by de rivier Ufen: Livius omtrent de Samniten. Blondus ſchrijft, dat het *oude Privernum* van de Duytſche en Britonnen vernielt is. Frontinus rekentſe onder de *Roomſche Colonien.* Feſtus ſeyt, datſe een oudt *Municipium* en *Præfectura* geweeſt is. De inwoonderen heeten *Privernates.* Sy is in 't elfde boeck van Virgilius vermaert, door dien de Koninginne Camilla hier geboren was, die Turno tegen Æneam te hulpe quam.

Gelegenheyt.

Geſchiedenijſſen.

Onder de ſaken van de *Privernaten* gedaen, verhaelt Livius in ſijn achtſte boeck, dat ſy, van den Raedt en Gemeente van Romen gevraeght zijnde, hoedanigen vrede ſy begeerden, geantwoort hebben: Eenen gedurigen, ſoo hy goet en eerlijck is; eenen korten, ſoo hy ſchandelijck en niet te betrouwen is.

Fonteyn.

Buyten de ſtadt, in 't nederdalen van den berg, is een ſchoone fonteyn. Niet verre van hier leggen de ſteden en dorpen, dieſe *Magienſa*, *Rocca Gorgona*, en *Rocca Secca* noemen. Van hier tot *Soninum* zijn vijf mijlen, welcke leght op eenen hoogen bergh.

Magienza. Rocca Gorgona. Rocca Secca.

Als men wat vorders naer den zuyd-ooſten komt, keert men weder naer 't Roomſche gebiedt. Hier vint men de ſtadt van de Latiniſten *Alba*, en van de Griecken Ἄλβη geheeten. Sy heeft deſen naem van een witte ſeuge, dieſe ſeggen dat Æneas met dertigh biggen geſien heeft toen hy eerſt in Italien quam. De oude Schrijvers noemenſe *Longam*, om dat de rugh van de ſtadt lang uytgeſtreckt leght, ſoo Livius ſeydt. Met deſen naem wordtſe onderſcheyden van Alba der Marſen. Nu ter tijdt heetſe *Savello*, ſoo Leander ſchrijft, ſoo andere, *Gandolfi*, ofte *S. Gandolfo.* De inwoonderen noemenſe overal *Albaneſen.* Appianus heetſe Ἀλβηδας. Aſcanius, de ſone van Æneas, heeftſe gebouwt, in het dertighſte jaer na het ſtichten van Lavinium. Van deſe ſchrijft Virgilius:

Alba.

Iamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati:
Hic locus urbis erit: requies ea certa laborum;
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.

Sy leght twaelf mijlen van de ſtadt Romen, en is onder den bergh Albanus, als met een muur, bevrijt. Het ſchijnt datſe in haren omloop dertigh torens gehadt heeft, van wegen 't getal der biggen. Dit wil Lycophron in ſijn Caſſandra ſeggen:

Κἀπὶ δ' χώραν ἐν τόποις Βορειγόνων
Τὴν περὶ Λατίνας Δαυνίας τ' ὠκισμένοις
Πύργους τελέκεσσ' ἐξαριθμήσας γονὰς
Συὸς κελαινῆς, ἣν ἀπ' Ἰδαίων λόφων
Καὶ Δαρδανείων, ἐκ τόκων ναυθλώσεται
Ἰσηρίθμων θρέψασαν ἐν τόκοις κάπρων.

Al de Schrijvers ſeggen, dat de ſogh, daer de ſtadt den naem van heeft, wit was: Lycophron alleen ſchrijft, datſe ſwart was. Sy heeft ſoo in rijckdom en macht toegenomen, datſe de moeder geweeſt is van dertigh Latijnſche ſteden, daer Romen onder begrepen is, en heeft vijftien Koningen gehadt, te weten, *Euryleonem Aſcanium, Silvium, Æneam, Latinum, Albam, Capetum, Capyn, Calpetum, Tiberinum, Agrippam, Alladium, Aventinum, Procam, Amulium* en *Numitorem*, die altemael den toenaem van *Silvius* gehad hebben, na den tweeden Koning, welck in 't boſch geboren was. Hoedanigh de ſelve geweeſt zijn, en hoe lange ſy geregeert hebben, ſchrijft in het breet Dionyſius Halicarnaſſæus in ſijn eerſte boeck. Nae dat de ſtadt Alba over de vier hondert jaren gebloeyt hadde, isſe, door 't bevel van den Roomſchen Koning Tullius Hoſtilius, en de Magiſtraet van Romen, uytgeroeyt, om 't verraedt van Metius Suffetius, en hare inwoonderen zijn tot Romen op den berg Cælium komen woonen. Keyſer Henricus de III heeftſe weder opgebouwt, maer de Romeynen hebbenſe in 't jaer 1168 onder Paus Alexander de III vernielt. Nu leghtſe heel verwoeſt, behalven dat, ſoo men meent, 't kaſteel *Savellum* in een hoeck van de oude overblijfſelen gebouwt is: waer van het edel Geſlacht der *Savelliorum* noch tot Romen is. Hoe groot dat eertijdts haer heerlijckheyt geweeſt is, toonen de overblijfſelen van de groote gebouwen. Van de *Albaenſche druyven* en *wijnen* ſpreeckt Plinius in 't veertiende boeck, Martialis, en andere.

Daden.

Savellum Caſtellum.

Niet verre van Alba was *Roboraria*, daer Antoninus van ſchrijft, en ſteltſe tuſſchen Pictas en Romen.

Roboraria.

Aricia. Wat vorders, op een bergsken, leght *Aricia*, dieſe nu *Rizza* en *Riccia* noemen. 't Is een Roomſche Colonia van een Municipium geworden, ſoo Livius en Vellejus getuygen. Solinus ſchrijft uyt Caſſio Hemina, datſe van *Archilogo Siculo* gebouwt is: andere ſeggen datſe deſen naem heeft van *Aricia*, huysvrouw van Hippolytus. Die Horatium uytleyt, ſteltſe twintigh mijlen van Romen: Strabo hondert en ſeſtigh ſtadien: Dionyſius Halicarnaſſæus hondert en twintigh. De inwoonderen worden by de oude Schrijvers *Aricini* genoemt. Dionyſius maeckt in ſijn vierde boeck gewagh van eenen Turnus Herdeonius Aricinus, een kloeck en welſprekent man. Van de daden der Aricinen verhaelt Dionyſius in 't ſevende boeck en elders, Livius in 't achtiende boeck; en andere. Nu ter tijdt wortſe weynigh beſocht. Plinius in ſijn negentiende boecks ſevende capittel prijſt de *Aricinſche* koolen; Martialis het loock. Sy wordt de *Boſſche Aricia* genoemt van een groot *boſch*, eertijdts by de ſtadt gelegen. In dit boſch plagh Keyſer Vitellius hem dickmael te vermaken, ſoo Cornelius Tacitus in ſijn negentiende boeck ſchrijft. Dit *boſch* was de godinne Diana toegeeygent: van wiens ſacrificien, Prieſter, kercke en diergelijcke ſiet Strabonis vijfde boek. Servius ſchrijvende op de volgende woorden des ſevenden boecks Virgilii Æneidos:

——— *latet arbore opaca*
Aureus,

Hoewel ſommige, ſeyt hy, *die van den godtsdienſt van Diana geſchreven hebben, meenen dat in deſen tack eenigh myſterie ofte verborgentheydt ſchuylt; ſoo is dit nochtans het gemeen gevoelen: Nae dat Oreſtes den Koning Thoantem in Taurica gedoodt hadde, is hy met ſijn ſuſter Iphigenia gevlucht, en heeft 't beeldt van Diana, dat hy van daer mede genomen hadde, niet verre van Aricia geſtelt. In wiens kerck, nae de veranderinge der ſacrificien is ſekeren boom geweeſt, daer men geenen tack af mocht breken. Alleen de voorvluchtige liet men toe, dat ſoo iemant daer van eenen tack konde nemen, hy met den gevluchten Prieſter van deſe kerck in duël ſoude vechten. Want daer was altijdt eenen voorvluchtigen Prieſter, tot gedachteniſſe van de oude vlucht. Het toelaten van vechten wierd gegeven tot een vernieuwinge van het oud ſacrificie.* Die Servius hier den *voorvluchtigen Prieſter* noemt, wordt van Strabo den *heyligen vluchter* geheeten, en van de Latiniſten eygentlijck den *Koning van 't boſch*. Deſe was hier ſoo lange Prieſter, tot dat een ſterker hem verwan: ſoodanigen heeft Cajus Caligula uyt gemaeckt om te verwinnen die veel jaren dit Prieſterdom beſeten had, gelijck Suetonius in het vijf en-dertighſte capittel van Claudius leven ſchrijft. Ovidius vermaent hier mede van in het derde boeck Faſtorum:

Regna tenent ſortes manibus, pedibuſque fugaces:
Et perit exemplo poſtmodo quiſque ſuo.

Lanuvium. Voorby Aricia naer 't zuyden is *Lanuvium*, welcke de Latijnſche en Grieckſche Schrijvers met Lavinio confunderen. Want *Lavinium* is een beſonder ſtadt, gelegen aen de zeekuſten van Latium, ſoo boven geſeyt is: en *Lanuvium* een beſonder, van welcke wy hier ſchrijven. Van het onderſcheyt deſer twee moet men Sigonium leſen op Livius achtſte boeck, Hermolaum Barbarum op Plinius derde boeck, Urſinum van de geſlachten, daer hy handelt van het geſlacht Papia. Dit is ſeker, dat ſoo dickmaels gewagh gemaeckt wordt van Juno Soſpita, dat is, Geſontmaeckſter, met de ſtadts naem daer by geſchreven, men Lanuvium moet verſtaen.

Hoe verre van Romen. Blondus, Leander, en Celſus Citadinus ſeggen datſe twee hondert ſtadien, dat is vijf-en-twintigh mijlen van Romen was, om dat Diodorus in ſijn veertiende boeck ſchrijft, dat *Marcium*, een plaetſe niet verre van hier gelegen, ſoo Livius in het vijfde boeck ſeydt, oock ſoo verre van Romen was. Strabo ſteltſe aen de rechter zijde van den wegh Appia. *Gelegenheyt. Tempel.* Te *Lanuvium* was den tempel van Juno Soſpita, ſoo Livius en Plinius getuygen. In deſen waren de vaendelen der Lanuviorum, die bloet geſweet hebben, gelijck Plinius ſchrijft in ſijn twintighſte boeck, en in 't derde capittel des vijf-en-dertighſten boeks, dat Atlas en Helena hier by malkanderen uytermaten ſchoon geſchildert ſtonden. *Lanuvium* is eerſt een municipium geweeſt, ſoo Cicero te kennen geeft in de Oratie ofte verdadinge voor Murena; die oock *'t Geſlacht der Murenarum.* ſeyt, dat het geſlacht der Murenarum, die Patricii waren, hier geſproten is. Daer nae heeftſe Cæſar Dictator tot een Colonia verheven.

Om te komen tot het middelſte deel van Latium, verlatende den wegh Appia, gaet men allengskens naer 't gebiedt der Hernicorum, op den wegh by de Schrijvers *via Latina* genoemt. Op deſen, tien mijlen van Romen, ſiet men de fondamenten van de ſtadt *Columna*; waer van het *Columna.* oudt en edele geſlacht der *Columnarum* ſijnen oorſprong heeft. Livius ſchijntſe *Columen* te noemen in ſijn tweede boeck.

Niet verre van Columna is dat arm dorp *Bo-* *Het dorp Bovillæ.* *villæ* geweeſt, daer veel arme menſchen bedelden. Hier is Clodius van Milone omgebracht. Het heeft den naem van de menighte der oſſen, by de Latijnſche *boves* genoemt. Daer was een vermaerder *Bovillæ* in Latio, by de riviere Liris, daer van wy op ſijn plaetſe ſpreken. Tuſſchen Bovillas en Ariciam was *Virbii Clivus*, vier mijlen *Virbii Clivus.* van Romen; waer van de oude gloſſen ofte uytleggingen aldus ſchrijven: *Vier mijlen van de ſtadt is Virbii Clivus, op den wegh naer Aricia en 't boſch van Diana, daer Virbius ofte Hippolytus geviert wordt, ſoo geheeten, om dat hy* bis, *dat is, tweemael geboren is. Deſe fabel is uyt Virgilius bekent.* Ovidius in het derde boeck Faſtorum ſchrijft daer oock van:

Hic latet Hippolytus furiis diſcerptus equorum;
Vnde nemus nullis illud aditur equis.

Hy ſpreeckt van 't boſch Aricinæ.

In den ſelven ſtreeck begint *Nemus Algidum.* *Nemus Algidum.* Noch vorder, twaelf mijlen van Romen, leght *Arx Papalis* op eenen hoogen bergh van den ſelven naem, by de Italianen genoemt *Rocca del* *Rocca del Papa.* *Papa*, daer eertijdts *Algidum* was, als de Geleerde ſeggen; ſoo genaemt nae de gelegenheydt der plaetſe, die altijdt koudt is om de groote hooghte.

In de Hernicis is *Anagnia*, dieſe Anagna hee- *Anagnia.* ten. Livius en andere noemen de inwoonderen *Anagninos.* Strabo ſeyt, datſe een loffelijcke ſtadt is; Virgilius, datſe rijck is; waer op Servius ſchrijft, *Dat Anagnia rijck genoemt wordt, om datſe* *Waerom datſe rijck genoemt is.* *vruchtbaer is; ofte, om dat de hiſtorien ſchrijven, dat Antonius*

Daden.

nius daer gelt heeft doen ſlaen, na da hy Fulvia verlaten, en Cleopatra getrouwt hadde. Livius verhaelt in ſijn ſeven-en-twintighſte boeck, dat des ſtadts-muuren en poort van den blixem geſlagen zijn: op een ander plaets, dat de aerde voor de ſelve ſtadts-poort geworpen, ſonder eenigh vuur, gebrant heeft. Plinius ſchrijft, dat *C. Septimulius*, een groot vrient van Gracchus, hier geboren is. Sy heeft veel Pauſen voortgebracht, onder andere *Innocentium* III, *Gregorium* IX, *Alexandrum* IV, *Bonifacium* VIII. Diesgelijcks veel Cardinalen, Biſſchoppen, en andere treffelijcke mannen. Sy is oock de geboort-plaetſe van Joannes Anagninus, Archidiaken van Bononien, die geſchreven heeft op de Geeſtelijcke rechten, voornamentlijck op de Decretalen; en is te Bononien overleden in 't jaer 1457. Nu ter tijdt isſe ſeer vervallen, niet wel bewoont, en door der burgeren twiſt ſeer verſwackt, hoewelſe een Biſſchoplijcke ſtadt is. Silius Italicus geeft de natuur van de landouw eenigſins te kennen in ſijn VIII boeck:

Queis putri pinguis ſulcaris Anagnia glebis.

En elders:

Frugiferis tete ante alias Anagnia glebis.

Ferentinum. Vijf mijlen voorby Anagnia is *Ferentinum* op een heuvel, oock een ſtadt der Hernicen; nu heetſe *Ferentino*.

Fruſinum. Vijf mijlen vorder leght *Fruſinum*, de geboortſtadt van twee Pauſen, te weten Hormiſda, Juſtus ſoon; en Silverius, Hormiſdæ ſoon.

Ceparanum. *Ceparanum* is vijftien mijlen vorder, alwaer op die zijde het eynde van Latium is.

Andere ſteden. Nochtans op den ſelven wegh aen de rechter zijde zijn *Sinatiani*, ofte *Zinazzano*, *Palianum* ofte *Pagliano*, welcke Paulus III Aſcanio Columnæ afgenomen heeft.

Nu volgen de ſteden, *Serrorio*, *Pillio*, *Aguto*, *Trivigliano*, *Colle di Po* (*Collis Podius*) *Anticulo* en *Veralo* geheeten, een oude ſtadt, van Livio in Hernicis geſtelt, en *Verulanum* genoemt, en de inwoonderen *Verulani*. Hier is *Ennius Philonardus* geboren, Biſſchop der ſelve, en Cardinael.

Daer nae komt *Caſtellum Fumonis*, die kleyn is, van welck Petrarcha, Platina, Blondus, Sabellicus, en andere dickmaels gewagh maken in de hiſtorie van Paus Cœleſtinus de Vijfde.

Niet verre van hier is *Alatrium*; Frontinus noemtſe *Coloniam*, die naderhant maer een Municipium geworden is. Sy heeft eenen Biſſchop.

Van daer gaet men naer *Babucum*, by de Ouden *Bovillæ* genoemt, die tweederley *Bovillas* ſtellen, een niet verre van Romen, d'andere aen de rivier Liris. Van d'eerſte is hier boven geſeyt, van de laetſte en meeſt beroemde, meene ick dat Plinius ſpreeckt in het vijfde capittel van het derde boeck. Appianus noemtſe Βοίλλαι; Frontinus *Bovilla Colonia*.

Hier na ſiet men, die men in 't Italiaens noemt *Nota*, *Turtio*, *Profe*, *Vico*, *Rippe*, *Porcigliano*, *Trevo*, *Fettino*; in 't Latijn, *Nota*, *Turritium*, *Profeum*, *Vicus*, *Ripæ*, *Porcilianum*, *Trevum*, en *Fetinum*.

Als men van daer wederkomt, en Algido in 't midden des boſchs laet leggen, ſiet men 't kaſteel *Valmontinum* op een heuvel, dat ſy *Valmontono* heeten. Virgilius noemt het Labicum in 't VII boeck Æneidos: *Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici.*

Valmontinum.

Op welcke plaets Servius aldus ſchrijft: *Glaucus Minois ſoon is in Italien gekomen; en als hy daer Koning begeerde te zijn, en niet verkreegh, om dat hy niet dede gelijck ſijn vader gedaen hadde, dieſe ſijnen riem geſonden had, wantſe te voren ſonder gordel gingen; ſoo heeft hy haer een krijghsmans ſchilt getoont, waer van hy Labicus genoemt is, en het volck van hem Labici, van het Griecks woordt λαβὴς, by de Latijnſche Anſa genoemt*, dat is, een oor, hecht, ofte daer men iet mede aenvat en vaſt houdt. Dionyſius Halicarnaſſeus ſchrijft, datſe met d'andere Colonien der Albanorum verwonnen is van Marcio Coriolano. Livius verhaelt in ſijn vierde boeck, datſe Q. Sulpicius PriſcusDictator ingenomen en geplondert heeft, en dat yder inwoonder, daer van Romen geſonden, twee morgen landts gegeven zijn. Cicero maeckt gewagh van *'t municipium Labicum* in ſijn tweede Philippica. Nae deſe ſtadt heeft *Via Labicana* te Romen den naem. Plinius ſtelt den *Labicaenſchen acker ofte landouwe* in het eerſte deel van Italien. De ſelfde landouw was eertijdts beroemt om haer koſtelijcke druyven, waer van Claudius Albinus op een maeltijdt drie-en-twintigh ponden gegeten heeft, gelijck Capitolinus getuyght. De *Labicaenſche wijnen* prijſt Spartianus en Frontinus. By de Grieckſche en Latijnſche Schrijvers is 'er geen ſekerheyt in de naem van dit Volck te ſchrijven; want ſomtijdts wordenſe *Labici* en *Labicani*, ſomwijlen *Lavici*, en *Lavicani* genoemt.

Monteforti-num. Niet verre van Valmontonium is *Montefortinum*, 't kaſteel der *Monſortinorum*, die van de voornaemſte Patricien te Romen zijn. Terſtont hier nae komen de ſteden by de Italianen geheeten *Zancato*, *Gavignano* en *Segna*. Deſe noemt Livius *Signia*. *Signia.* De ſelve ſeyt, dat Tarquinius Superbus een colonie, dat is, nieuwe inwoonderen daer gebracht heeft. Plinius ſtelt de *Signinos* in 't eerſte deel ofte landtſchap van Italien. Deſe ſtadt is 't vaderlant van den Paus *Vitalianus*, en heeft een Biſſchop. De wijn van Signia wort van Strabo en Plinius in 't ſeſte cap. des veertienden boecks gepreſen; die quade kamerganck maeckten, als hy oudt was. Hierom ſeyt de Poëet Martialis:

Potabis liquidum Signina *morantia ventrem,*
Ne nimium ſiſtant, ſit tibi parca ſitis.

En Silius Italicus, in 't achtſte boeck van de oorlogh der Carthagineſen:

Quos Cora, quos ſpumans inimico Signia *muſto.*

Hy noemt hem vyandlijcken moſt, om dat hy den kamerganck dickmaels ophiel.

Voorby Signia zijn *Scurcula*, *Merulo*, *Sappino*, *Patria*, *Seccano* en *Caſtrum*, welcke hier is het eynde van Latium.

Nu ſullen wy ordentlijck doorwandelen het noorderlijckſte deel van Latium,

Tibur. Daer *Tibur* ons allereerſt ontmoet. Ptolemeus noemtſe Τίβερα, nu heetſe by de Italianen *Tivoli*. 't Is ſeker, dat de Griecken deſe ſtadt gebouwt hebben, maer wie de ſelve geweeſt zijn, komen de Schrijvers der Italiaenſche oudtheden niet over een. De meeſte ſeggen, datſe Catillus geſticht heeft, dieſe meenen uyt Arcadien geweeſt te zijn: andere ſeggen Argos, den ſone van den waerſegger Amphiaraus, die nae de wonderbare doodt ſijns vaders door een orakel vermaent is, dat hy met alle ſijn landtslieden en heylige ſa-

Stichters.

ken

ken naer Italien ſoude trecken, langen tijdt voor de Trojaenſche oorlogh, daer hy met hulpe der Aboriginum, oude volckeren van Oenotrien en ſijne verwanten, de Sicilianen uyt die plaetſen verdreven, de ſtadt den Sicilianen afgenomen, en Tibur genoemt heeft, nae den naem van ſijn oudtſte ſoon Tiburtus. Plinius is mede bynae van dit gevoelen, in 't ſeſtiende boeck der Natuurlijcke ſaken, ſchrijvende van den ouderdom der boomen, daer hy verhaelt, dat 'er in ſijnen tijdt noch drie akerboomen by de Tiburtinen waren, by de welcke Tiburtus, ſtichter van de ſtadt, gehult was. Maer hy ſeydt, dat deſen niet den ſoon, maer den neve van Amphiaraus geweeſt is, die, dertigh jaren voor de oorlogh van Trojen met ſijn broeders Cora en Catillo in Italien komende, de ſtadt nae ſijnen naem, om dat hy d'oudtſte was, geheeten heeft: van deſe meeninge ſchijnt oock Virgilius te zijn in 't ſevende boeck Æneidos. Horatius, volgende 't gevoelen van andere, noemtſe Tibur, de veſten van Catillus. Uyt het gene dan dat nu geſeyt is, kan men ſpeuren hoe langen tijdt deſe ſtadt voor Romen gebouwt is.

Hercules Tiburtinus. De Tiburtinen eerden met een ſonderlingen Godtsdienſt Herculem, als den Godt en Beſchermer der Grieckſche volckeren; op wiens feeſtdag alle jaer menighte van menſchen tot het ſacrificie en heyligen dienſt quam. Daer was ook eenen *Orak'len.* tempel, vermaert door de orak'len ofte voorſeggingen die men daer gaf, gelijck tot Buren in Achajen, daer Pauſanias van ſchrijft. Hierom ſeydt de Poëet Statius, in het lofdicht van Manlius hofſtede, Tiburtinum genoemt, dat de luſtigheyt der ſelve, en de twee Fortunen van Præneſten met haer loten te Tibur wel mochten verhuyſen, 't en ware dat Hercules de plaetſe ingenomen hadde. De woorden en vaerſen van Statius zijn deſe:

Quod ni templa darent alias Tirynthia ſortes,
Et Prænestinæ poterant migrare ſorores.

Hy noemtſe *ſorores*, dat is, ſuſters, om datſe geviert wierden onder de gedaente van twee ſuſters, te weten, van de goede en quaede Fortuyn. *Hercules Tempel.* Die in de antiquiteyten ofte oudtheden ervaren zijn, meenen dat den tempel, die men nu onder den bergh op den wegh Tiburtina ſiet, dien van Hercules geweeſt is. Daer is noch een ander kerck geweeſt van Hercules Saxanus, dat is, den ſteenen, gelijck te kennen geeft een oudt opſchrift geſneden op een marmorſteen, die van daer op de marckt gebracht is, en geſet aen de muur van een burgers huys, aldus luydende:

HERCULI. SAXANO. SACRUM
SER. SULPICIUS. TROPHIMUS
ÆDEM. ZOTHECAM. CVLINAM
PECVNIA. SVA. A. SOLO. RESTITVIT
IDEMQVE. DEDICAVIT. K. DECEMB
L. TVRPILIO. DEXTRO. M. MÆCIO. RVFO. COS
EVTYCHVS. SER. PERAGENDVM. CVRAVIT.

Waer deſen tempel geſtaen heeft weet men nu niet. Sommige meenen, dat de Tiburtinen dien ſoo genoemt hebben tot onderſcheyt van den anderen, om dat deſen op eenen ſteen gebouwt was, gelijck by de Inſubres te Milanen Hercules *Hercules op den ſteen.* in Petra geheeten wierd, om de gelegenheydt der kercke. Miſſchien is'et de ſelve ronde kercke ſonder dack, die op de ſteenrots ſtaet, ſeer koſtelijck en aerdigh van marmor gemaeckt, niet verre van de ſluyſen, daer Hercules Saxanus geviert wierde, om den overloop des riviers Anienis te beletten, en de velden van het water te bewaren. Want de Oude meenden dat het vaſte landt in Hercules beſcherming was, die men daerom in de landtpalen, by de havenen, reeden en uytgangen der rivieren eerde. Hierom is hy naer de plaetſen, van de Spanjaerden Gaditanus, van de Bataviers Marcuſanus, van de Liguriers Monœcus, en in Campanien Baulius en Surrentinus genoemt. Soo is hy dan Tiburinus en Saxanus by de Tiburtinen geheeten, en insgelijcks Tibur Herculeum genoemt, ſoo Strabo, Martialis en andere getuygen, als oft die heele vlecke dien godt toegeeygent waer. Op 't Raedthuys van Tibur wierd Hercules oock met andere goden geviert, niet anders als tot Romen Jupiter in 't Capitolio: daer-en-boven waren te Tibur onder de ſtaten van den raedt en der Prieſteren, *Hercules Prieſters.* Auguſtales Herculani van grooten aenſien.

In de kerck van Sint Archangelus, Silveſter en Vincentius zijn veel oude opſchriften, by andere *Opſchriften.* uytgegeven; als oock die op 't marmoren graf der Plautiorum ſtaet. Te Tibur ſiet men den wonderlijcken val der riviere Anienis van de hooge en ſteyle klippen, ſtortende met een groot gedruys in de onderleggende velden, welck de Italianen *Caſcatam* noemen. Livius verhaelt, in ſijn ſevende boeck, de oorlogen en vrede tuſſchen de Romeynen en Tiburtinen. Waerom *Daden.* dat Virgilius in 't ſevende boeck Æneidos Tibur hoovaerdigh noemt, ſchrijft Servius; te weten, dat de Poëet in 't voorby gaen ſeker hiſtorie raeckt; want als de *Tiburtinen* van den Raedt der ſtadt Romen hulp tegen hare vyanden verſochten, vertellende dat ſy de Romeynen veel goets gedaen hadden, hebben ſy alleen voor antwoort gekregen, *Ghy-lieden zijt hoovaerdigh.* Eertijdts is ſy van de Romeynen bemachtight; veel eeuwen daer nae hebbenſe de Hooghduytſchen vernielt, wederom opgebouwt en vergroot; ten laetſten heeftſe Paus Pius de Tweede met een ſterck kaſteel, welck over de heele ſtadt gebiedt, verçiert. Twee mijlen van hier in 't midden van *De hoeve Tiburtia.* 't landt ſiet men de groote en koſtelijcke overblijfſelen van de heerlijcke hoeve Tiburtia. Tuſſchen de vervallen plaetſen ſiet men gewelfde kameren, eensdeels geſchildert, eensdeels met marmor bekleet. Spartianus ſchrijft, dat Keyſer Adrianus in die hoeve de namen van de voornaemſte plaetſen geſchreven heeft, te weten, Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcile, Tempe: en daer oock een plaets gemaeckt, daer hy de overleden ſeyde te woonen. Nu zijnder niet als velden, weyden, diſtelen en doornen, met een kleynen wegh tuſſchen de vervallen ſteenen. De inwoonderen door onverſtant ſeggen, dat daer eertijdts geweeſt is het huys, kapel, fonteyn, en pleyn van Sibylla Tiburtina, en noemenſe *Tivoli Vechio.* Beneden Tibur vint men veel oude gedencktekenen, onder an- *Andere oude gedencktekenen.* dere eenen ſchoonen marmorſteen, daer eenen leeuw met een paert vechtende, ſoo konſtigh opgehouwen ſtaet, dat het eenen waerachtigen ſtrijt ſchijnt. Men ſeyt dat deſe geſtreden hebben

ben om de heerſchappy der *Tiburtinen* en Romeynen, maer dat den leeuw op veel plaetſen gewont zijnde, 't paert de victory behouden heeft, en ſoo de Tiburtinen de macht der Romeynen onderworpen. Ubertus Folietus, Franciſcus Schottus en andere beſchrijven naerſtelijk de koſtelijcke tuynen en hoven, die Hippolytus Ateſtinus Cardinalis Ferrarienſis hier heeft op de hooghte van een bergh, met een heerlijck paleys, verçiert met oude ſtatuen, dat is, geſneden en ſtaende beelden, ſchilderyen en Koninglijcken huysraedt. Pighius heeft d'afbeeldinge van dit paleys en tuynen, in 't koper geſneden, te Romen laten uytgaen.

De Hofſtede van Hippolytus Ateſtinus.

Boven Tibur in Latio op hooge en moeyelijke bergen hebben de Æquicoli gewoont. Haer eerſte ſtadt is tuſſchen de bergen aen de rechter zijde des riviers Anienis, welck de Italiaenen *Vico Varo* heeten; de Latiniſten miſſchien *Vicum Varonis*: Sabellicus noemtſe *Vicum Valerium*. Nu is 't een kaſteel, ſterck door de gelegenheydt der plaetſe, en wercken daer aen gemaeckt. In de belegeringe van 't ſelfde wierd in 't jaer 1533 Ludovicus Gonzaga, Opper-veldtheer van Paus Clemens de Sevende, doodt geſchoten. Deſe plaets is beroemt door de geboorte van Marcus Antonius Sabellicus.

De volckeren Æquicoli.

Vicus Varonis.

Voorby Vicus Varonis ofte Valerius zijn tuſſchen de rotſen kleyne ſtedekens, dieſe *Procella* en *Catalupo* noemen; daer nae op eenen rouwen bergh *Rivo Freddo*, oft *Rivus Frigidus*: op welcken zijn hooge toppen, daer diepe putten in gegraven zijn, door bevel van Keyſer Claudius, om het lac ofte meir Fucinum daer in te loſſen. Nae Rivum Frigidum koomt men tot *Arceolum*; neffens welck begint op de hooghte der bergen een luſtigh pleyn. De Geleerde meenen dat hier eertijdts de ſtadt geweeſt is, die Livius op verſcheyden plaetſen *Carſeolos* noemt. De inwoonderen hiet men *Carſeolani*, volckeren der Æquicolen. Livius verhaelt in ſijn veertighſte boeck, dat Bithis, ſone des Konings van Thracien, te *Carſeolis* in gevangeniſſe geweeſt is, toen hy de Romeynen voor gyſelaer ofte borge gegeven was. Ovidius beſchrijft den aerdt des landts in het vierde boeck Faſtorum aldus:

Procella.
Catalupum.
Rivus Frigidus.
Arceolum.

Landts aerdt.

Frigida Carſeolis; *nec olivis apta ferendis*
Terra; ſed ad ſegetes ingenioſus ager.

Hier nae is de ſtadt *Celle* op een groote hooghte, moeyelijck om by te komen. Deſe volgen terſtont *Sucula*, *Pereto*, *Tagliacozzo*.

Nae de Æquicolen komen de *Marſi*, wiens hooftſtadt was *Maruvium*. Hier van zijn noch kleyne overblijfſelen by het lac ofte meir Fucinum, dieſe *Maruo* noemen, ſoo Leander ſchrijft. De inwoonderen heet Plinius *Maruvios*. Van welcke ſeyt Servius op het veers van Virgilius in het ſevende boeck Æneidos:

Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos:

Te weten Medea, doenſe Colchos verlatende Iaſon gevolght is, en in Italien, ſoo men ſeyt, gekomen, en ſommige volckeren, die aen het groot lac Fucinum woonden, en Marubii *hieten, om datſe als aen het meir oft de zee woonden, door de groote van dit lac, de remedien te-*
Italien.

gens de ſerpenten geleert heeſt: hoewel dat andere gevoelen datſe Marubii *van ſeecker en Koning genoemt zijn.* Korts daer nae ſchrijft hy: *Deſe zijn volckeren der Marſen.*

In het landt der Marſen ſtelt Strabo *Valeriam*, het vaderlandt van Paus Bonifacius de IV. Nae deſe ſtadt noemen de ſchrijvers van de naevolgende tijden, onder de regeringe der Gothen, al het omliggende landt Valeria. *Valeria.*

Van Taliequitio daelt men door genoeghelijcke heuvelkens in een luſtigh pleyn, daer neffens den voet des berghs, aen de luchter ſijde van den wegh, *Scutula* is. Twee mijlen van hier, op de ſelve ſijde des berghs, ſiet men *Malianum* op een hooghte; aen wiens rechter ſijde een vlack velt is, ſtreckende van den voet des berghs tot aen den oever van 't meir Fucinum: Blondus heetſe *Campos Palentinos*, vermaert door de nederlage van Conradinus, ſone des Konings van Sicilien: tot gedachteniſſe van welcke heeft de verwinner Carolus daer een heerlijck klooſter geſticht ter eeren van *S. Maria de Verwinſter*, de Italianen noemen 't *S. Maria della Victoria*. Het wort nu gequelt met veel aerdbevingen. *Scutula.* *Malianum.* *Campi Palentini.*

Aen den uytgang van de Campen Palentinen, op den wegh Valeria, drie mijlen van het meir, op eenen heuvel, ontrent den oorſprong van de rivier Anienis, ſiet men *Alba*. Wiens landouw Silius eenighſins beſchrijft in ſijn achtſte boeck, daer hy ſeyt: *Alba.*

——— *interiorque per udos*
Alba ſedet campos, pomiſque rependit ariſtas.

Waer mede hy te kennen geeft, dat het landt meer boomvruchten draeght als koren. Strabo verhaelt, dat de Romeynen hier als in een gevangeniſſe geſet hebben, dieſe wel bewaren wouden, om dat Alba ſeer ſterck was, gelegen in een diepe en klippige plaets. Hier is de Koning Perſeus met ſijnen ſoon Alexander, door laſt des Roomſchen Raedts, van Q. Caſſio gebracht, gelijck Livius in het 45 boeck ſchrijft: en ſoo hy in 't 61 boek verhaelt, Bithuns Koning der Avernorum is daer oock bewaert. De ſelve teltſe onder de 22 colonien, die de Romeynen niet wilden helpen in de oorlogh tegen de Pœnen, dat is, Carthagineſen. Nu leght ſy by nae heel vervallen. Eenige ſtucken van vierkanten ſteen der oude muuren geven genoegh te kennen hoe groot dat deſe ſtadt geweeſt is. *Gevangeniſſe der Romeynen.*

Ontrent 't lac Fucinum zijn de ſloten ofte kaſteelen, *S. Apetito*, *S. Giona*, *Paterno*, *Gajano*, *Avezzano* en *Maliano*, daer wy te vooren van geſproocken hebben. Alle deſe overtreft *Celanum*, ſoo door menighte der inwoonderen, als rijckdom; en leght naer het zuyden, op een heuvelken, aen den voet van ſeer hooge bergen. Nu ter tijdt ſtaet het onder de heerſchappy van de Ciborum Genevoyſen, en geeft den naem aen het lac Fucin. *Celanum.*

Vier mijlen van Alba is 't ſtedeken *Caſa*, het vaderlandt van Petrus Marſia, die op Silium en andere geſchreven heeft. Als men nae de weſterhoeck van het lac Celano ofte Fucinum gaet, ſiet men *Rocca della Cave*; *Capranica*, het vaderlant der Roomſche edelen, Capranici genoemt; *Guadagnolo*, *Poïi*, *Caſa*, *Corbula*, *S. Georgio*, *Rocca delli* *Caſa.*

Rici, Ceciliano, *Sambucca*, *Saracineſco, Rocca de Mutii, Girano, Cereto, Anticolo, Rinate, Affile, Civitella, Olibano*, *Priſciano*, en *Sanvito*, aen de rechte ſijde des oorſprongs van de riviere Liris.

Sublaco. Wat voorder tuſſchen de hooge bergen light de ſtadt *Sollago*, ofte, ſooſe andere noemen, *Sublaco*, en de Latiniſten *Sublacum*, om datſe aen het lack gelegen is. De oude ſchrijvers maeckender oock mentie van. In plaets dat in het derde boecks 12 capittel van Plinius *Sublaqueo* ſtaet, ſtelt Hermolaus Barbarus *Sublacum*, en wordt van Frontinus in het boeck der Waterleydingen *Via*, dat is, *den wegh Sublacenſis* geheeten : en Plinius ſchrijft datſe den naem heeft van *drie luſtige lacken*. By Frontinum in 't boeck der Waterleydingen leeſt men oock van een hofſtede, *Sublacenſis villa Neroniana* genoemt. Tacitus ſeyt in ſijn veertiende Iaerboeck: *De roep is vermeerdert door de ydele uytlegginge des blixems. Want om dat by het lack Simbruina, Sublaqueum geheeten, de ſpijſe, en tafel, daer Nero aen ſat, nedergeſlagen waren, het welck geſchiede op de palen van Tiburten, daer Plautus van geſproten was, meyndenſe dat hy door de goden tot het Keyſerrijk verkoren wierdt.*'t Is een fraye ſtadt, dicht by het voorſchreven meir, vermaert door het klooſter van S. Benedictus, die hier gewoont heeft, gelijck S. Gregorius in ſijn Dialogen ofte t'ſamenſprekingen verhaelt. In den ſomer komen daer de Farfenſe monnicken, om door de veranderinge des lochts haer te vermaecken. *Farfa* is een heerlijck klooſter van Duytſche monnicken bewoont, by de rivier Farfarus en het dal Lucretilis, daer een bergh en een boſch van den ſelven naem by leggen, met de Fonteyn Blanduſia.

Prænesſte. Laet ons nu komen op den Prænestinſchen wegh. Hier is *Prænesſte*, een van de oudtſte en voornaemſte ſteden van Oudt Latium. Nu wordſe Paleſtrina, Peleſtrina, Pileſtrina en Pilaſtrina genoemt. Sommige ſeggen, datſe deſen naem heeft van Prænesto, den ſoon van Latinus, en neve van Ulyſſes en Circes. Servius van πεύκων, dat is, eyckeboomen, die daer veel zijn. Andere van πεανέ@, dat is, van een ſteylte, om datſe in een hangende en ſteyle plaetſe light. Virgilius in het derde boeck Æneidos ſeyt, datſe van Cæculo Vulcani ſoon gebouwt is, van welcken Servius een lange fabel heeft. Sy is gelegen op eenen ſteylen bergh, aen de rivier Veneſtris, en was eertijts luſtig en vermaeckelijck, ſoo dat de Keyſers, toen Romen floreerde, haer dickmaels hier quamen vermaecken. Hierom noemtſe Symmachus in den tweeden brief des eerſten boecks 't *Prænesſtinſe vertreck*. 't Is een ongeluckige plaetſe voor Antoninus Pius geweeſt, door dien ſijn ſoonken Verus, ſeven jaren oudt, hier geſtorven is. De bergh, daer het op ſtaet, hiet eertijdts *Aventinus*, en wordt nu *Aretinus* genoemt. Op het hooghſte des berghs light een kaſteel. Eutropius ſteltſe achtien mijlen van Romen, nu teltmen 22. Strabo ſchrijft van 150 ſtadien. Feſtus ſeyt, dat *Prænesſte* een *municipium* ofte vrye ſtadt is. Appianus ſchrijft uytdruckelijck, dat ten tijde van de Italiaenſche oorlogh de *Prænesſtinen*, met de Tiburtinen het recht der borgeren van Romen verkregen hebben. Maer korts daer nae, ſoo men uyt de oratien Agraria en Catilinaria van Cicero ſpeuren kan, heeft de overwinner L. Sulla de ſelve met moorden en ballingſchap der borgeren verwoeſt, haer landt gedeelt, en met nieuwe inwoonderen beſet. In het ſeſtiende boeck van Agellius in het dertiende capittel leeſt men, dat de Prænestinen van Tiberius verkregen hebben, datſe van een *colonia* wederom een *municipium* ſoude worden. Hier ſijn veel oude overblijfſelen, naementlijck in 't Biſſchoplijcke hof, als beelden, kroonen, autaren, tafelen, en marmore graffteenen met opſchriften. De godinne *Fortuna* hadde hier een koſtelijcken tempel, waer in haer vergulde beeldeniſſe was, ſoo Plinius getuygt; na de weerde van welck werck de dickſte platen, *Prænestinæ* genoemt wierden. De ſelve verhaelt dat L. Cornelius Sulla in die kercke een heerlijcke vloer gemaeckt hadde van verſcheyde koſtelijcke ſteenen. Men las daer op eenen marmoren ſteen de naevolgende veerſen, die nu in het Biſſchops hof ſtaen:

Tu. quæ. tarpejo. coleris. vicina. tonanti
Votorum. vindex. ſemper. fortuna. meorum
Accipe. quæ. pietas. donat. tibi. dona. merenti
Effigiem. noſtri. conſervatura. parentis
Cujus. ne. taceat. memorandum. littera. nomen
Cæſius. hic. idemque. titus. primuſque. vocatur
Qui. largæ. cereris. meſſes. fructuſque. renatos
Digerit. in. precium. cui. conſtat. fama. fideſque
Et. qui. divitias. vincit. pudor. ire. per. illos
Conſuetus. portus. cura. ſtudioque. laboris
Littora. qui. præſtant. feßis. tutißima. nautis
Notus. in. urbe. ſacra. notus. quoque. finibus. illis
Quos. umber. ſulcare. ſolet. quos. tuſcus. arator
Omnibus. hic. annis. votorum. more. ſuorum
Centenas. adicit. numero. creſcente. coronas
Fortunæ. ſimulachra. colens. &. Apollinis. aras
Ægeriumque. Iovem. quorum. conſentit. in. illo
Majeſtas. longe. promittens. tempora. vitæ
Accipe. poſteritas. quod. poſt. tua. ſecula. narres
Taurinus. cari. juſſus. pietate. parentis
Hoc. poſuit. donum. quod. nec. ſententia. mortis
Vincere. nec. poterit. fatorum. ſumma. poteſtas
Sed. populi. ſalvo. ſemper. rumore. manebit.

De Prænesſtinſche loten. De hiſtorie van de *Prænesſtinſche loten*, voorſeggинge, ſuperſtitie en haeren oorſprong, verhaelt Cicero in 't tweede boek *de Divinatione*. Hier is geboren den H. Agapetus, die door bevel des Keyſers Alexandri martelaer geſtorven is, maer vijftien jaeren oudt zijnde. Prænesſte heeft een Biſſchop, die een van de ſeven is, die altijdt den Paus aſſiſteren, ofte met haer tegenwoordigheyt helpen en vereeren, in publijke en ſolemnele acten. Sy is eertijdts van de Cartagineſen belegert, maer de Romeynen getrouw gebleven. De ſtercke gelegenheydt der plaetſe en muuren, die de ſteden meeſtendeel bewaert en nut is, heeft deſe daer nae ſchadelijck geweeſt, ſoo Strabo verhaelt, om de borgerlijcke oorlogen der Romeynen; doen de oproerige borgeren hier als in een kaſteel vluchtten, en de ſtadt met haer ſelven bedorven. Men ſiet 'er noch onder de aerde holen en loopgraven, van de ſtadt door de naeſte bergen tot aen de velden doorgraven, ſoo om hulp in te laten, als om heymelijck te vluchten. In een van deſe, als C. Marius de Ionge

beſet

beſet was, en geen uytkomſte ſagh, heeft hy met ſijnen vriendt Pontius Teleſinus gevochten, en is ſoo gebleven, om dat hy niet levendigh ſoude gevangen worden. Hier van ſchrijft Lucanus in ſijn tweede boeck:

——— *Vidit fortuna colonos*
Prænestina ſuos cunctos, ſimul enſe reciſos,
Vnius populum pereuntem tempore mortis.

Den gemeynen man heeft noch het gevoelen, dat de ſteenen van deſe holen en graven noch roodt zyn van 't bloedt der gene die daer verſlagen wierden. D'oorſaeck van deſe meyninge is, om dat in deſe, en de naeliggende Tuſculaenſche en Albaenſche bergen, den ſachten ſteen van natuur doncker-roodt is. Volaterranus ſeyt in 't eerſte capittel ſijns ſeſten boecks, datſe van Paus Bonifacio de VIII gedeſtrueert is, uyt haet die hy hadt op de Cardinalen Ioannes en Iacobus Columna, als mede op Sciata Columna; daer nae is ſy weder opgebout: en als naederhant Ponceletus en Nicolaus Fortebracius, vyanden van Roomen, hier haer toevlucht hadden; iſſe t'eenemael te niet gedaen: nu iſſe op de ſelve plaetſe weder opgemaeckt, maer ſoo groot en ſterck niet als te voren, gelijck men ſien kan uyt de overblijfſelen der oude en groote muuren. Sy is onder 't gebiedt der Columneſen. Aen den voet des berghs, daer de ſtadt aengehecht is, was eertijdts een kaſteel, daer men noch waterleydingen ſiet, die negen hooge en breede verwelfſelen hebben, en vier deuren. Voor den ingang des kaſteels zyn 21 venſterkens, daer de oude heeren de ſtatuen van hare beeldeniſſen in geſtelt hebben. Op de Prænestinſche bergen heeft de *Poëet Horatius zyn hofſtede* gehadt, daer nu de *kerck* van *S. Ian in campo Horatii* is, ofte, ſoo andere ſeggen, *S. Maria in villa*.

Capitulum. Boven Prænеſte light *Capitulum*, een ſtadt der Hernicorum, die Frontinus onder de colonien ſtelt. Ontrent Prænеſte was oock *Sacriportus*, by welcke Marius overvallen wierdt, ſoo Florus, Vellejus, en Appianus getuygen. Wy mogen *Tuſculum.* hier *Tuſculum* niet vergeten, een ſtadt voortijdts ſeer vermaert, welcke de geleerde uyt de vervallen overblijfſelen oordelen niet verre van *Fraſcata* geweeſt te zyn. Tuſculum, de Latijnſche en Grieckſche ſchrijvers wel bekent, is gebout van Telemachus, ſone van Ulyſſes en Circes, ſoo de Oude ſchrijven. Annius Viterbienſis meynt datſe van de Tuſcis gemaeckt en genoemt is. Sommige ſeggen datſe Tuſculum heet, om datſe *Dyſcolos* is, welck beduyt, daer qualijck by te komen is. Dionyſius ſteltſe hondert ſtadien van Romen. Zy light in een luſtige, geſonde en waterrijcke plaetſe, op den rugh des berghs Albani: en is in 't ooſten met heuvelkens omringt, aen de andere deelen met een pleyn en boſch. Strabo ſeyt, dat den heuvel van Tuſculum veel waters, en koninglijcke gebouwen gehadt heeft, en dat hier menighte van wegen zyn, die naer den bergh Albanum leyden. Plinius noemt de inwoonderen Tuſculanos. *Tuſculum* is 't eerſte municipium geweeſt dat recht gehadt heeft van mede te ſtemmen. Eerſt hadden ſy het recht en privilegien, gelijck de ſtadt Romen, nochtans ſonder ſtemme ofte vois te mogen geven; maer nae ſommige jaren zynſe volle en abſolute Roomſche borgeren geworden. Hier nae, als de heerlijckheydt en welvaert van *Tuſculo* onder de Keyſers vergaen was, iſſe allenskens ſoo rijck en machtigh geworden, datſe, behalven veel andere ſchoone victorien, vereenicht met het krijghsheir van Keyſer Frederick de I, door 't beleydt des Prince Raynonis, een groote nederlage onder de Romeynen gedaen heeft: om welcke te wreken hebben die van Romen, in 't ſevende jaer nae deſen ſlagh, 't ſelve te vuur en te ſweert in den grondt bedorven, ſoo dat de fundamenten qualijck overbleven. Nae dien tijdt iſſe van langer hand weder opgebout, door toedoen van Paus Paulus de III, maer veel kleynder als het oude *Tuſculum*. Livius verhaelt in ſijn 27 boeck, dat tot Tuſculo een lam geboren is, met een volle ſuygende borſt. *Octavius Manilius*, Prince der Latinorum, was tot *Tuſculi* geboortigh, aen wien Tarquinius Superbus, de VII Koning der Romeynen, ſijn dochter ten houwelijck gaf, om ſijn Rijck te verſtercken. Uyt Tuſculo zyn geſproten de edele geſlachten der *Porciorum* en *Coruncaniorum*, die te Romen groote officien en eere bekomen hebben, ſoo Cicero, en Tacitus in het XI boeck getuygen: hoewel dat Tacitus ſchrijft, dat de Coruncanii niet van *Tuſculo*, maer van *Cameria*, haer afkomſte hebben. L. Furius was oock te *Tuſculo* geboren, en Conſul ofte Burgermeeſter aldaer, die naer Romen vluchte, doen ſijn ſtadt gereetſchap maeckte om tegen de Romeynen te oorlogen, en wierde aldaer Burgermeeſter, ſoo dat hy in 't ſelvige jaer te Romen en *Tuſculum* den ſelven ſtaet gehadt heeft. Tuſculum is mede het vaderlandt van Benedictus de VIII en IX, en Ioannes de XVIII. Onder de plaetſen by de ſtadt Romen wordt de hofſtede van de Poëet Horatius geſtelt, liggende op 't geberghte, niet verre van Tuſculo, ſonder twijfel de ſelfde daer wy hier boven af geſproken hebben. Mede een myl van Romen was de hofſtede van Cicero, die hy Tuſculanum noemt, daer nu het klooſter is van de *H. Maria Cryptæ Ferratæ*, 't welck de Italianen noemen *S. Maria di Grotta Ferrata*. Van welcke een treffelijck man ſchrijft, dat hy daer ſulck vermaeck in hadt, dat hy ſich ſelven alleen behaeghden, als hy daer quam. Hier woonen monnicken uyt Calabrien, die den regel van den H. Baſilius onderhouden, en haren Godtsdienſt op de Grieckſche manier doen. In den hof zyn drie oude begrafeniffen, op een van welcke beelden geſneden zyn van menſchen die op oliphanten, kemels en leeuwen ſitten: en een ſchoone colom met mans en vrouwen beelden.

Niet verre van Tuſculo is *Fraſcata*, dieſe *Fraſcati* heeten, eertijdts de hofſtede van L. Lucullus, daer, ſoo eenige ſeggen, de fonteyn van *Aquæ virginis* gevonden is, welck water noch tot Romen loopt. Plinius ſchrijft, dat M. Agrippa dit water binnen Romen geleyt heeft, van den afwijck des achtſten paelſteens, twee duyſent paſſen door den wegh Prænеſtina. Paus Paulus de III heeft te Fraſcata ſchoone en koſtelijcke gebouwen gemaeckt, daer hy oock uyt het gewoel des ſtadts en overvloedige ſorgen ſomtijdts trock, om ſich te vermaken. *Fraſcata.*

Ontrent

Gabii.

Ontrent deſe plaetſen heeft de ſtadt der *Gabiorum* gefloreert, die nu *Gallicanum* heet. Plinius in ſijn 3 boecks 5 capittel noemt de inwoonderen Gabinos, gelijck mede andere ſchrijvers. Het is een ſtadt der Volſchen in Latio: Servius ſteltſe t'onrecht in Campanien. Cicero in ſijn 11 Philippica noemtſe een *Municipium*. Onuphrius Panvinius wil toonen dat 'et een Colonia is uyt eenen ouden ſteen die te Zagaroli is, daer deſe woorden op ſtaen:

CN. ARRIO. CN. F. PVB. AXIMIO.
PATRONO. ORDIN. ET. COLON.

Strabo, en Appianus in 't 5 boeck der borgerlijcke oorlogen, ſtellenſe tuſſchen Romen en Præneſte. Sy light 100 ſtadien van de ſtadt Romen by de rivier Lucretilis. Men meynt datſe geſticht is van Galatio en Bio Siciliaenſche gebroederen. Sy is vermeerdert van de Albaenſche Koningen. Sextus Tarquinius, ſoon van Tarquinius Superbus, veinſende over te loopen, heeftſe in de macht der Romeynen gebracht. Van deſe ſtadt heeft *Gabinius Cinctus* ſijnen oorſprong, welcke beſchreven wordt van Servius op 't 5 en 7 boeck Æneidos, en van den uytlegger van Perſius, op de 5 Satyra. Het was ſeker een edel en heerlijck gewaet, gemaeckt als een riem ofte gordel, dat by de oude Romeynen de Burgermeeſters droegen, als ſy dien ſtaet aenveerden, en als ſy eenige landen ofte Koningen den oorlog aenſeyden, als mede van de ſoldaten, als ſy gereet ſtonden om te ſtrijden; oock van de Prieſteren, ten laetſten van de Keyſers in de volgende tijden. Van de Gabiis heeft mede den wegh *Gabina* ſijnen naem.

BESCHRY-

Beſchrijvinge van
D E T I B E R.

De Tiber. ONder de rivieren van Italien, is geen vermaerder in de hiſtorien der Romeynen, als de *Tiber*, die van de Latijnſche eerſt *Albula*, genoemt is, van het wit coleur der wateren, niet *Albas*, gelijck den ſchrijver meynt, die Stephani boecken in 't kort begrepen heeft. Hier van ſpreeckt Virgilius in ſijn achtſte boeck aldus:

Tum reges, aſperque immani corpore Tybris,
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus, amiſit verum vetus Albula nomen.

Athenæus ſchrijft in ſijn 15 boeck, dat deſe rivier in oude tijden *Ianus* genoemt was, nae Ianus, die men ſeyt, dat lang en breet aen den oever der ſelve, Koning geweeſt is. Sy heeft oock *Rumus* geheeten, van het woordt *ruminando*, dat is, herkauwen, ſoo ons Servius leert, uytleggende 't achtſte boeck Æneidos; daer hy oock ſeyt, datſe in den Godsdienſt *Serra* genoemt wierd, van *ſecando*, welck ſagen beduyt. Paulus Merula meynt, datſe deſen naem heeft van 't Hetruſce oft Syriſche woordt שרה, *Sara*, dat heerſchappen en regeeren beteeckent. Want de Tiber is als Prince en Koning der rivieren, waer van hem Virgilius oock *heer der wateren* noemt, by den welcken het heerſchende volck, te weten te Romeynen, woonden.

De Hetruſcen noemdenſe *Dehebris*, welck woordt naderhandt allenskens van de ſelve, ofte van de Latijnſche verandert is in *Deberis* en *Tebe-ris*, en ten laetſten in *Tiberis*. Eer dat deſe rivier Tiberis genoemt wierdt, hadſe den naem *Tybris*. De oorſaeck is, dat de oude Griecken deſe voornaemſte rivier van Italien deſen naem gegeven hebben, om dat by Syracuſen een ſtadt van Sicilien, en Bithynien in Aſien, een heerlijcke en ſchoone rivier was die Thymbris hiet, gelijck de uytleggers van Theocritus, op ſijn eerſte Idillium ſchrijvende, verhalen. Diergelijcke exemplen vint men veel. Livius en andere ſeggen, datſe genoemt is nae Tiberino Koning der Albaneſen, die in het overvaren daer in verdroncken is. Van dit gevoelen is Ovidius in 't tweede boeck Faſtorum, daer hy aldus ſchrijft:

Albula, quem Tiberim merſus Tiberinus in undis
Reddidit, hibernis forte tumebat aquis.

Servius meynt vaſtelijck, dat de naem Tiberis ouder is als Albula, en dat daerom den oorſprong der ſelve van Tybris Koning der Hetruſcen koomt, die Latium dickmaels ſtroopende, by deſe rivier verſlagen is. Van dit gevoelen is oock Virgilius in 't achtſte boeck Æneidos, daer Euander aldus ſpreeckt in de veerſen boven verhaelt:

Tum reges, aſperque immani corpore Tybris, &c.

Andere ſeggen, datſe niet van deſen Koning, maer van 't Griecks woordt ῥεῖν, 't welck quellinge en ongelijck beduyt, dien naem heeft, om dat den reyſenden man hier ontrent berooft en qualijck bejegent wierdt. Paulus Merula ſeyt dat *Thybris*, den ouden, en *Tiberis* den nieuwen naem is. De Poëten gebruycken meeſt den eerſten, de Orateurs den anderen. By de Poëten en andere heeftſe verſcheyden epitheta ofte toenaemen. Virgilius in 't achtſte boeck Æneidos noemtſe *cæruleum*, dat is, *Blaeu*, in deſe veerſen,

Ego ſum pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tiberis.

Maer Ovidius noemtſe over al *flavum* ofte *geel*, gelijck zy in der daet is. In 't ſeſte boeck Faſtorum ſeyt hy:

Detulerit flavis in mare Tibris aquis.

Zy wordt oock *Lydus* genoemt in 't 2 boeck Æneidos, van de Lyden, volckeren in den krijgſhandel beroemt, die in Italien komende, by deſe rivier haer nedergeſlagen hebben. Oock heetſe Tuſcus van een vermaert volck, die daer aen den oever naer 't weſten ſtreckende gewoont hebben.

De Tiber vloeyt uyt het onderſte des bergs Apenninus, bynae in 't midden van ſijn lengde, op de grenſen van de Aretinen, ontrent de ſelve plaetſe, daer de rivier Arnus begint boven Aretium; en, ſoo Dionyſius Halicarnaſſæus ſchrijft in ſijn eerſte boeck, heeft haer beginſel in den ſelven voet van Apenninus, daer de rivier Liris ontſpringt, hoewel de uytgangen der ſelve, daerſe in de zee loopen, 800 ſtadien oft 100000 paſſen, van malkanderen zyn. In 't beginſel is zy ſeer kleyn, als een kleyn beecxken, wat voorder loopende, wordſe weynich grooter, om datter maer kleyne waterkens, en geen groote inloopen: daer nae met eenige rivieren vermeerdert, begintſe by Tipherno ſchuyten en kleyne ſcheepkens te dragen tot Romen toe. Niet verre van Tipherno, Peruſia en Otriculo ſcheydt zy Etrurien van Vmbrien en Sabinen: daer nae ontrent 13000 paſſen van Romen, deylt zy de Vejenten van de Cruſtuminen en Fidenaten, en oock Latium van Vaticano. Tot Romen komende wortſe ſoo groot, datmen 'er met bruggen ofte ſchepen moet overgaen, van daer voorts loopende, ontrent vijftien mylen van de ſtadt Romen, deyltſe ſich een weinigh, en valt door twee monden in de Tyrrheenſche zee, ontrent daer Ancus Martius de ſtadt Oſtia gebout heeft. Dionyſius Halicarnaſſæus ſchrijft, datſe te Romen vier bunderen ofte morgen breet geweeſt is. De lengte van den oorſprong tot den uytgang is MCL paſſen. Eertijdts was zy ſoo diep, datter groote geladen ſche-

ſchepen uyt de zee komende, op konden varen.

De Tiber wordt meeſt, als oock andere rivieren, van den regen vermeerdert, en heeft met ſijn overloopen dickmaels de ſtadt Romen groote ſchade gedaen. Hier van ſeyt Horatius in ſijn eerſte boecks tweede Oda:

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etruſco violenter undis,
Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Veſtæ.

De oude rekenden ſoodanige overvloeden voor wonderbare teeckenen en voorſeggingen, en achten de Tiber door ſulcken overloop meer eenen religieuſen waerſchouwer te zyn, als eenen wreeden tyran. Te Romen ſtaen op veel plaetſen de hoochten in ſteen gehouwen, tot welcke de Tiber gewaſſen is, te weten:

In 't jaer Chriſti 1379, den 9 Novembris, is de rivier drie cubiten ofte anderhalf elle hooger gewaſſen. Het teecken ſiet men aen de kercke van S. Maria ſupra Minervam.

Anno 1422, op S. Andries dagh, onder Paus Martinus de V, iſſe anderhalven cubitus, dat is drie vierendeel, hooger geweeſt.

Anno 1474, den 8 Ianuarius, doen Sixtus de IV den Roomſchen ſtoel beſat, iſſe oock overgeloopen.

Anno 1485, in December, in 't derde jaer des Pauſdoms van Alexander de VI, iſſe dertien voeten gewaſſen. Onder Paus Leo de X, is de Tiber oock overgeloopen.

In 't jaer 1530, ten tijde van Paus Clemens de VII, den 8 Octobris, heeft ſy haer 24 voeten boven de aerde verheven. Het merck ſtaet aen de kerck van S. Euſtachius, en aen de muur by de kerck van S. Maria de Populo, by Porta Flaminia. Het ſelve heeft de Gouverneur Guido de Medices ook doen ſtellen in 't kaſteel S. Angeli.

Anno 1542, gelijck Marius Mulſa in ſijn ſchoon gedicht getuyght,

Auctus aquis, rapidoque trahens ſe gurgite, cives
Terrebat canis Albula verticibus.

In 't jaer 1598, onder Paus Clemens de VIII, den eerſten Ianuarii, is de Tiber hooch overgeloopen, en heeft meerder ſchade gedaen, als by menſchen gedencken oyt te voren geſchiet was.

Plinius noemtſe *den aengenaemen koopman van alle 't gene in de werelt waſt.* Want de ſchepen worden van Oſtia af met riemen ofte touwen tegen den ſtroom opgevoert. Daer leggen veel dorpen, vryheden en ſteden aen, voornamelijck Romen, die zy in twee deelen ſcheyt. Het water van de Tiber kan men vele jaren goed, ſoet en geſond bewaren, als men 't een weynigh boven de ſtadt tot de zee toe ſchept. Men meynt 't ſelve te geſchieden om dat de Tiber met de riviere Anio vermengt wordt, wiens water vol ſalpeter is, en daerom niet haeſt bederft. Die by den Tiber woonen, boven den uytgang Anienis, mengen deſe twee wateren, op datſe niet bederven, gelijck de Romeynen oock doen. Paulus Iovius heeft een byſonder boecxken geſchreven van de viſſchen die haer in den Tiber by Romen onthouden. Behalven de bruggen die over de Tiber binnen Romen leggen, warender eertijdts noch andere. Onder welcke nu noch een is, niet verre van Otriculo, daer men noch eenige groote pilaren ſiet, waer de brugge op ſteunde, die een van de vier was, welcke Keyſer Octavianus Auguſtus heerlijck en groot op den wegh Flaminia gebout heeft. De ſelve Auguſtus heeft eerſt Curatores, dat is Beſorgers ofte Toeſienders van de oevers des Tibers geſtelt, als Suetonius in 't 37 capittel van ſijn leven te kennen geeft.

Rivieren die in de Tiber vallen.

De rivieren die in de Tiber vallen zyn deſe: *Tinia, Clanis, Nar, Himella, Farfarus, Allia, Turia, Cremera, Anio, Aqua Crabra, Almo, Aqua Ferentina.* Plinius ſeyt in 't vierde capittel van ſijn 3 boeck, *Beneden de Tinia en Clanis wordtſe met twee en veertigh rivieren vermeerdert: doch meeſt met de Nar en Anio.* Welcke woorden ſooſe Plinius ſelver geſchreven heeft, en 't getal van de Boeckſchrijvers niet vervalſt is; heeft hy oock andere rivieren getelt, die door de voorſchreven rivieren in den Tiber gevoert worden.

't HERTOGHDOM BRACCIANO.

DIt Hertoghdom is aen alle ſijden van de landen, onder den Kerckelijcken Staet behoorende, omringt: en is al over veel eeuwen, en eer dat de Roomſche Pauſen eenigh geſach te Romen hadden, 't edelſte erfgoet van het uytmuntentſte Geſlacht der Vrſiners geweeſt. Daerom ſoo kan het voor geen gedeelte van S. Pieters erfdeel genomen werden, hoewel Magi-nus het Sabbatiner, nu Braccianenſer-meir, daer onder ſtelt en rekent, naedemael 't ſelve, ſoo verre het ſich oock uytſtreckt, alleen binnen de palen van dit over-edel Hertoghdom leght. De *Steden.* hooftſtadt van dit landt, en als het Stamhuys der Vrſiners, leyt aen een meir, *Bracciano* geheeten, met het welcke ſy een gemeenen naem heeft; en is met een ſchoon kaſteel verciert. *Anguillara*, een andere ſtadt, ſiet men aen d'ooſtſijde van 't gemelde meir, (waerom oock deſe plaets een andere naem heeft;) want ſy is aen d'uytgang der riviere Arona, welcke uyt het Braccianenſer-meir voortkomt, gelegen. Oock vertoont ſich hier *Vicarello* aen de weſtſijde, en *Triviliano* aen de ooſtkant, nevens eenige andere plaetſen van minder belang.

Septentrio.

La Città di Torri, Vicouaro, et altre Terre sottoposte alli Duchi di Bracciano. non sono in questa Carta, per non esser comprese nella Region Sabatina.

DVCATVS BRACCIANVS, olim SABATIÆ REGIO.

LACO DI BRACCIANO Olim Sabatinus Sive Triangularis Lacus.

MARE TYRRENO.

Scala di cinque Miglia longhe.

Scala di VI. Miglia di Lombardia.

Occidens.

Oriens.

Meridies.

't GROOT-HERTOGHDOM van TOSCANE.

Staten en landen begrepen onder Toscanen.

DE Italianen seggen, indien dese Prins Luca en Zarzane hadde, dat hy koning van Toscanen soude sijn; maer de eerste deser steden is de hooftstadt van een Republijcke, en d'ander behoort aen die van Genoua: dan hy besit evenwel gantsch Toscanen niet, al had hy dees twee stucken; alsoo het Patrimoni van Sint Pieter, en Perusien, onder Toscanen hoorende, van den Paus beseten worden, en het Hertoghdom van Castro van den Hertogh van Parma; en het landt van den Grave van Pitigliani, de heerlijckheden, en steden van Telamone, Orbitello, en Port' Ercole, gelegen aen den bergh Argentaro in Siennen, van den Koning van Spanjen: de Staet van den Heere van Plombin, oock van den Koning van Spanjen: behalven die van den Prins van Masse, van de Marquisen van Malespine, en van de Republijck van Luca, en de verscheyden deelen die in Carfagnane de Hertogh van Modena, en de selve Republijcke van Luca besitten.

Landt van den grooten Hertogh.

Niet tegenstaende alle dese afgescheyden landen, besit desen Prins het grootste en beste deel in dese Provincie; daerenboven streckt zijnen Staet tot in Ombrien, daer hy de stadt Burgo S. Sepulchro heeft met seven mijlen landt, en over d'ander zyde van den bergh Apennin, *Citta de Sole*, met het deel van Romanien, dat men het Florentinse noemt: besit oock in de Toscaensche oft Tirrheense zee, d'eylanden van *Capraia*, *Giglio*, *Gorgona*, en *Meloria*, en in het eylandt *Elbe* Porto Ferrario, en de stadt Cosmopoli.

Deelinge.

Desen geheelen Staet t'samen gevoeght van drie Republijcken, als Florencen, Pisa, en Siena, wort gemeenlijck gedeelt in den ouden en nieuwen Staet: den ouden begrijpt de Republijcken van Florencen en Pisa, daer desen Prins opperste heer over is, hoewel dese Republijcken haer vryheydt hadden door d'octroyen van verscheyden Keysers, doen het huys van Medicis de heerschappye daer over verkreegh. Den nieuwen begrijpt den Staet van Siena, het Marquisaetschap van Castiglion, de Marsiliane, de heerlijckheyt van Radicofani, Filaterre, en eenige andere Marquisaetschappen van de Lunigiane, voortijts toekomende de Marquisen van Malespine.

Namen van Toscanen.

Toscanen was eertijts genoemt Etrurien, en Tuscien, en door de Griecken Tyrrhenien, en d'inwoonders Tirrhenes ofte Turrhenes, oock Etrusques, en Tusques.

Palen van Toscanen.

Heel Toscanen heeft voor palen in 't noorden den bergh Apennin, een deel van Ombrien, en 't landt dat de Romeynen *Gallia Togata* noemden; in 't westen de riviere de Magre, en Ligurien; in 't zuyden de Toscaense zee; en in 't oosten de riviere den Tiber, en *Latium*, oft de landouw van Romen, en Ombrien.

Grootte.

De lengde, langs den oever genomen, is volgens eenige Oude, 2500 stadien, dat is 312 mylen, en volgens andere, 1430 stadien, oft by de 178 mylen, en sijn breette half soo veel als 312, oft van 156 mylen: maer eenige, nemende de lengde in de rechte linie van de Magre tot aen den Tiber, stellen 284 mylen, dan van de jongste Schrijvers stellen sommige voor de lengde 170 mylen, andere ontrent 200, makende de breette een weynigh minder, die nemende van den Apennin tot aen de Tirrheense zee. Den omgang, volgens een van haere gemeyne Poëten, gevolgt van alle de jonge, is ontrent 700 mylen.

Palen van den heelen Staet.

Maer wat aengaet de palen van den heelen Staet des Hertoghs, die sijn aen 't noorden den Paus by Bolonien en Romanien, en den Hertogh van Parma, hebbende eenige plaetsen gelegen by Fivizzan, en de Republijke van Luca, die ook in 't westen daer aen grenst, beneffens den Koning van Spanjen, met zynen Staet van Lombardyen, by Pontremoli, dat selfs ook in Toscanen gestelt wert, 't lant van de Republijke van Genoua, dat van de Marquis van Malespine, den Hertogh van Modena by Carfagnane, en een deel van de Toscaensche zee; aen 't zuyden de selve zee en den Staet van den Heer van Plombin, als ook de plaetsen van Telamone, Orbitello, en Port' Ercole, gelegen by de zee aen de selve zyde, toebehoorende den Koning van Spanjen, die ook in den naem van den Heere van Plombin, de rest van 't eylandt Elva besit, gelegen over d'ander zyde van Porto Ferrario; en aen 't oosten het Hertoghdom van Vrbin, by de vryheyt S. Sepulchro, 't landt van Perusse, en 't Patrimoni van S. Pieter, van den Staet des Paus; het Hertoghdom van Castro, toebehoorende den Hertogh van Parma; en de kleyne Staten van de Graven van Pitiglian, en de heeren Sforcen.

Rivieren.

De principale rivieren van dit landt sijn de *Arne*, die noch haren naem behout, passerende door Florence en Pisa, de *Serchio*, voortijts *Boactus*, *d'Ombron*, de *Cecine*, *d'Orcia*, *d'Albengia*, en *Fiore*. De voornaemste meeren sijn die van *Fucecchio*, en *Bientina*, by Fucecchio, en Luca, behalven die van Perusse en Bolsene, die in 't landt van Perusse, en 't Patrimoni van S. Pieter sijn, hoewel in Toscane begrepen.

Florence.

De hooftstadt, soo van 't landt van Florencen als van den heelen Staet van desen Prins, is Florence, door d'Italianen *Firenze*, en *Fiorenza* genoemt,

Septentrio.
Occidens.
Oriens
Meridies.
Parte del Gran Ducato
Parte della Liguria
Stato di Modena.
Stato di Bologna.
Romagna
Stato della Chiesa.
Stato di Urbino.
Stato di Lucca
Stato di Siena.
Stato della Chiesa.
Sarzana
Marchesato di Massa
Monte Apennino
Lucchese
Carfagnana
Lucca
Pisa
Livorno
Volterra
Val di Cecina
Gherardesca
Maremma di Siena
Signoria di Piombino
Piombino
Fiorenza
Casentino
Prato Magno
Apennino
Siena
Contado di Città di Castello.
Lago di Perugia
Perugia
Oruieto
Lago di Bolsena
Mare Inferiore
overo
Tirreno
ò pure
Mar Tosco
Dominio Fiorentino.
Scala di Miglia quindeci
D. THEODORO HASSELAER
militiæ urbanæ Præfecto, Societatis Indiæ Orientalis Directori sagacissimo, proavorum suisq; in patriam et urbem hanc meritis insignibus Tabulam prono cultu animoq. D.D.D.
Johan. et Corn. Blaeuw.

noemt, gewoonelijke woonplaets van den Hertogh, en de voornaemſte Heeren, geſtelt om al d'onderſaeten juſtitie te doen, ſijnde een Aertzbiſſchoplijcke ſtoel; is gelegen op d'Arne dieſe in twee ongelijke deelen ſcheyt, daer over vier ſchoone bruggen liggen; heeft ontrent vijf mylen omgaens, en ſeer ſchoone ſtraten gedeckt met ſeecker breede ſteen, die byna altijts ſchoon blijft, door de hooghte in 't midden gemaeckt, en verciert met aengename paleyſen en huyſen; derhalven d'Italianen deſe ſtadt noemen Florence de ſchoone.

Paleyſen. Onder de paleyſen is meeſt aenſienlijk het oude van den Hertogh, verciert met veel beelden, en vergulde balcken, en byſonderlijck met een ſael, 100 vademen lang, en 40 breet, vol ſchilderyen en beelden; men ſiet ook noch in dit paleys een lange gaelderye vol beelden en conterfeytſels van verſcheyden doorluchtige mannen en vrouwen: en in verſcheyde kamers oft kabinetten, velerley byſonderheden, daer van d'aenſienlijckſte ſijn eenen kandelaer van amber, een dom van peerlemoer en goud, met root malieerſel, een tafel, daer op de vertooninge van een ſtadt gemaeckt is, geheel van verſcheyden koſtelijcke ſteenen, in plaets van koleuren; een kabinet van verſcheyden ſteenen, als jaſpis, marmor, lapis en andere, met verſcheyden groote topaſen, eſmerauden, en ander ingeſette ſteenen, behalven menichte koſtelijcke ſteenen die 'er in ſijn: een kabinet daer in men een aerdkloot ſiet, daer van de diameter vier voeten groot is; en oock een groote ſphere, roodt geſchildert en vergult met haer circkels, polen der werelt, zodiacus, en de beweginge der Planeten, gemaekt volgens d'oude ſtelling van Purbach: en op de muuren van de kamer geſchildert den heelen Staet van den Hertogh, in 't byſonder vertoont; voorts twee kleyne wapenſalen, daermen de wapenen van verſcheyden groote Princen ſiet, ſoo oude als jonge, onder andere die van Karel de Groot, en Roeland, en eenige degens van den Koning Henrick de Groot: eenen Perſiaen in zijn volle wapen van ſchelpen, op een verciert paert; noch veel wapenen van verſcheyde volckeren, byſonder van de Turcken, wiens ſabels men ſiet in ſcheeden bedeckt met eſmerauden, en robynen, oft eenige andere ſoorten van ſteenen; oock haere meſſen, daer van de ſcheeden van eenige met diamanten gedeckt ſijn, behalven verſcheyden van haer paerts ſalen. Noch ſijnder eenige kleyne ſtuckskens geſchut, op een ongewoone manier gemaeckt, en, onder andere wapenen, een ſpriet, diemen in dryen vouwen, en onder den mantel dragen kan, doch op een oogenblick herſtellen, die op ſeecker manier aenroerende. De groote wapenſalen ſijn in 't Fort, daer in ontrent voor 80000 mannen wapenen ſijn: maer dat alle andere dingen in rijckdom te boven gaet, is het goudt en ſilverwerck van den grooten Hertogh, ſijnde van onwaerdeerlijcken prijs. Voor dit paleys ſietmen op de plaets een ſeer ſchoone fonteyne, met veel beelden verciert.

't Ander paleys, daer den Prins hem in onthoudt, is dat van Pitti, vol verſcheyden wercken van den ſchoonſten marmor, verciert met veel konſtige ſchilderyen, en ſeer ſchoone hoven, fonteynen, en boskens, ſeer vermaeckelijck te aenſien. Men gaet van 't een van deſe paleyſen in 't ander door een ſeer lange corridor, oft gaelderye boven overdeckt, gemaeckt door den groot Hertogh Coſme; by S. Marco ſietmen de ſtal van den Hertogh, alwaer hy doet voeden leeuwen, tygers, luypaers, beeren, en ander vreemde dieren; ſijnde in de ſelve ſeer veel koſtelijcke paerden: en de koetſen van deſen Prins, gevoeyert met goude laken, met verſcheyden koſtelijck cieraet toegemaeckt, en boven al in 't midden van de overdeckinge der ſelve is zijn wapen, daer van de groote bollen, geheel van koſtelijck geſteente gemaeckt, van ſeer grooter waerden ſijn, ſoo dat die met verwonderinge aengeſien werden.

Kercken. De kercken van Florencen ſijn oock weerdt met yver aengemerckt te werden, maer boven al die van *S. Maria del Fiore*, oft van de bloem, en die van S. Laurens. D'eerſte, anders de dom ofte groote kerck genoemt, is van buyten de ſchoonſte van Europa, ſijnde gemaeckt van onder een gemengde witte, ſwarte, en roode marmor, dat haer een ſeer ſchoon aenſien geeft, is van binnen geplaveyt met marmor, heeft ſchoone kapellen, en ſeer rijcke altaren, dan haer innerlijcke ſchoonheydt is niet ſoo groot als d'uytwendige; men ſiet noch met verwonderinge haer welffel in 't midden, datſe *Cupola* noemen, ſeer hoog en groot, boven met eenen vergulden appel, daer van men beneden ſijnde, ſoude oordeelen dat 'er de helft van een kleyn kind niet ſoude konnen opſtaen, hoewel 'er nochtans plaets is voor 26 perſoonen t'ſamen. By deſe kerck ſietmen den koſtelijcken marmoren toren, die ſeer hoogh is, en daer op verſcheyden ſchoone beelden ſtaen: niet veer van daer is de kerck oft ronde kapel van marmor, die voortijts, ſooſe ſeggen, eenen tempel van Mars geweeſt is, geheel met kleynen marmor geplaveyt, met een ſeer koſtelijck doopvat van ſteenen van grooter weerden, daer men de kinderen doopt; en de metalen poorten geheel met verheven beeltwerck, die in Europa geen weerga hebben.

De kerck van Sint Laurens, gebouwt door Coſmus de Medicis, wiens graf in 't midden ſtaet, is oock ſeer koſtelijck; dan de byſtaende kapel, daer de Hertogen altijts doen wercken, gaet in bouwinge te boven alle voornemen der grootſte Princen, zijnde geſchat acht goude millioenen te koſten, alſe voleynd ſal zijn, gelijck men kan oordeelen door de weerde van al de bereyde, en in 't werck geſtelde materialen, en door het gedaen werck der arbeyts-lieden, dewijle aen de ſelve kapel alreede veel gevoordert is. Daerenboven ſiet men daer veel ſoorten van jaſpis van Sicilien en Corſen, ſwarte Luyckſe ſteen, dieſe toetsſteen oft parangon noemen, een ſoorte van marmor, diemen niet veel vindt, dieſe noemen *Pietra Pidocchieſa*, oft ſmet-ſteen, ooſterſche albaſt van allerhande koleuren, lapis van Perſia, en eenige andere rare ſoorten van ſteen; noch de wapenen van de biſſchoppelijke ſteden van den Staet, alle van verſcheyden ſoorten van geſteen-

ten

ten in plaets van koleuren: en daer by potten met hare bloemen van verſcheyden rare koſtelijcke ſteenen. De graven van de Groot-Hertogen, worden nu heel van porphyr gemaeckt, met opſchrijvingen van Caſſidonie.

In de kercke S. Crucis van de Conventualen zijn orgelen, daer van't fatſoen alleen den Grooten Hertogh Coſme gekoſt heeft 4000 kroonen: daer zijn noch verſcheyden andere ſchoone kercken. In Florencen zijn ſeven-en-twintig gaſthuyſen met genoegſaem jaerlijks inkomen, 44 parochien, daer by rekenende twaelf prieurſchappen, en 76 ſoo mans als vrouwen kloſters, behalven verſcheyden broederſchappen.

Kaſteel. Daerenboven is binnen Florence een kaſteel en twee Forten met ſtercke bolwercken, meer gemaeckt om 't rebelleren des volcks te beletten, als uyt vreeſe van vreemde vyanden; in't ooſten en 't noorden zijn ſeer aengename heuvelen, beplant met vruchtboomen, en aen 't weſten een groot pleyn, veertig mijlen lang: is ook ſterck tegen den vyandt door verſcheyden deelen van den berg Apennin; en door de menichte der inwoonders, die men gelooft dat ontrent 86000 zielen zijn, behalven noch 10000 die 'er dagelijcks uyt en inkomen.

Luſthuyſen. De Groot-Hertogh heeft oock verſcheyden andere paleyſen, en vermaeckelijcke plaetſen buyten de ſtadt, als *Careggi*, zijnde maer een mijl van Florence; Montveturin, gelegen ten halven wege ſijner jachtplaets; en Artinim, acht mijlen van Florence; en op den wegh van Piſtoye, en even ſo verre de *Poggio Gajano*, van waer men kan ſien de ſteden van Florence, Prato, en Piſtoye, en de hofſteden en luſthuyſen van de Florentinen, daer by veel landt is, bequaem tot de jaght, en een perck vol beeſten; een plaets *Magie* genoemt, in 't midden van 't boſch, daer men tuſſchen twee dalen ſiet een ſtaende water oft poel, gemaeckt door den Groot-Hertogh Franſois, omringt met maſtbomen, verrijckt met menichte ingeſtelde viſch: boven dien heeftſe aen de zijde van 't pleyn de rivier, de overdeckte wegen en kanalen vol ſnoecken, en allerhande aengenaemheyt. By de ſtadt Fieſole niet veer van *Pratolin.* Florence, is het vermaerde *Pratolin*, daer van 't gebouw vierkant is, met verſcheyden kamers, behangen met goude en ſilvere laken, tapyten, en veel treffelijcke ſchilderyen en beelden; daer oock bedden en tafels van marmor en albaſt zijn, en grotten oft holen daer wateren uytkomen, ſeer geneughlijck, en ververſſende den genen dieſe aenſien; wantſe doen voortgaen den godt Pan, jagende voor hem ſijn vee, en ſpelende op ſijn fluyt, op welck geluyt eenige vogelen, ſittende op de boomen, haer ſtem doen klincken; men ſiet oock Hercules, vechtende met ſijn knots tegen het monſter, dat tegen hem veel water uytſpout; oock eenen dolfijn die op 't water ſwemt, dragende een naeckte vrouw. Men ſiet in een andere ſpelonck Vulcaen, met ſijn Cyclops, arbeydende aen de ſmiſſe, en by de trappen, daer langs men afgaet in deſe holen, Pan, die opſtaet in 't aenkomen des volcks, ſtellende ſijn fluyt aenden mont en ſpelende, als hem verblijdende over haer komſt. De muuren van de grotten zijn gemaekt op de manier van totſen, gemengt met verſcheyden peerlen, ſchelpen, en ſtucken korael; behalven meer andere metalen en marmoren vercierſels, de af-beeldingen der dieren, haer verroerende door middel van 't water, en het plaveyſel gemaeckt van kleyne ſteenkens van verſcheyden koleur. Men ſiet daer ook een lang pat, met veel kleyne waterbuyſen aen alle zijden: daer nae klimt men op den bergh Parnaſſus, daer de negen Muſen met Apollo doen hooren 't geluyt van haer inſtrumenten door toedoen van 't water; daer ontrent hoort men oock den ſang van verſcheyde vogelen, zijnde in een groote vogelkoy. Daer nae komt men aen de tuyn, met ſchoone effen beplantingen van palm, en vivers verciert, en de ſpelonck van Cupido met ſijn metalen beeldt, houdende een toorts, uyt de welcke water komt, in plaets van vyer; een ſchoone kapel in 't midden van een bosken, vol van verſcheyden vercierſels; een groot coloſſe oft beelt, dat alle deſe wateren van den bergh Apennin ontfangt, en aen alle d'ander wercken verdeelt: daer nae is 'er eenen wonderlijcken doolhof, en over d'ander zijde op een hooghte eenen Iupiter van marmor, die water uytſchiet, in plaets van blixem.

D'andere paleyſen en ſpeelhuyſen van den Prins, ſijn 't Paleys by de riviere *Saravezze*, met *Saravezze.* een aengename viſſcherye, en de zee, die drie mijlen van daer is, en een groote menichte van alle ſoorten van beeſten tot S. *Alluvio*, in de duynen; het vermakelijck paleys *d'Ambroſiane*, gebouwt in de Arne en de Peſe, in 't midden van de jaght, en de plaets genoemt de viſſcheryen, ſes mijlen van d'Ambroſiane en Cerreto, met de jaght der geyten, wilde ſwijnen, en haſen; en de ſpeelhuyſen van de Petraia en Caſtello, daer van 't laetſte des winters bequaem is, als zijnde beſchut van den noorden wint, door den hoogen bergh Murello: noch is 'er Montepaldi in 't dal van Peſa, en het Paleys gebouwt in de Alpen van Protomagno, dat ſeer koel en aengenaem is in 't midden van de grootſte hitte, daer by is een kleyn rivierken vol vorens, en bequaemheyt om met jagen ſich te verluſtigen.

Den Staet van Florence, vervattende dien van Piſa, begrijpt behalven Florence de ſteden en Biſdommen van Piſa, (dat ook een Aertzbiſdom is, gelijck Florence,) *Piſtoye, Cortone, Arezzo, Volterre, Mont-Pulcian*, de ſtadt *S. Sepulchro*, *Citta del Sole*, *Colle*, en *Fieſole*, daer van de twee laetſte in ſlechten ſtaet zijn.

Den Staet van Siene begrijpt de ſteden van *Siene, Mont-Alcin, Pienze, Maſſe, Groſſeto, Soane*, en *Staet van Siene.* *Chiuſi*; boven welcke ſteden in den Staet van Florenſe en Siene verſcheyde goede ſteden, en vermaerde plaetſen zijn, die ick goet vinde te vermengen, nae haer gelegenheyt met de Biſdommen, aengeſien ick die alreede onderſcheyden hebbe.

Ick ſal dan eerſtelijck beſchrijven de plaetſen gelegen by den oever, oft niet verre daer af, beginnende van de riviere de Magre, die Ligurien en de kuſte van Genoua van Toſcanen ſcheyt. Nae dat men de vervallene overblijffelen van de oude ſtadt *Lune* voorby is, waer na het bygelegen

landt *Lunigiane* genoemt werdt, vindtmen *Maſſe*, en *Carrare*, ſteden van den Prins van Maſſe, en eenige andere landen onder den Marquis van *Maleſpine*, en *Zarzane*, toebehoorende aen die van Genoua. Daer by, ontrent vier mijlen van de zee, leyt d'oude ſtadt Piſe, behoudende noch haren naem, daer de rivier d'Arne doorloopt, over de welcke drie bruggen liggen, daer van d'oude drie bogen heeft, die van de Eſpine vier, en die van de zee vijf. Haer treffelijcke en welgeſchickte Univerſiteyt maecktſe vermaert, als oock d'inſtellinge van de voornaemſte wooninge van de order der Ridders van S. Steven, en de ſonderlinge deught van de lemmers der poenjaerden. Onder d'aenſienlijkſte dingen ſiet men aldaer de kercke van S. Steven voor de Ridders van den ſelven naem, vol Turckſche vaendels, galey-lanteerens, en vercierſels van galeyen, noch verrijckt met marmoren trappen; daerby het Paleys van de Ridders, met verſcheyden ſchoone huyſen van de ſelve: de Dom-kercke is verciert met ſchoone pilaren, en verſcheyden marmore, en andere koſtelijcke ſteenen; maer boven al met den heyligen doorn, die aen geen plaets het kriſtalijnen vat, daerſe in is, aenraeckt; den wonderlijcken toorn met ſeven verhoogingen, die ſchijnt over te hangen, hoewel die recht en wel verſekert is; *il Campo Santo*, of het heyligh velt, daer de beenderen in 24 uuren verteeren; het kaſteel met zijn bolwercken, en de riviere die daer om is; 't kanael dat van Piſe tot Livorne gaet, gemaeckt ſedert 35 oft 40 jaer; de ſtudie, dieſe *Schola delle Legi*, dat is, ſchole der Wetten noemen; 't collegie der Wijsheyt, waer op de ſcholieren, onderhouden van den Grooten Hertogh, woonen, dieſe de koſt, maer geen kleederen geeft, en verſorgt datſe gedient worden, daer haer de meeſters in alle wetenſchappen onderwijſen; het collegie Ferdinand, voor de ſcholieren van den Staet des Groot-Hertoghs, onderhouden door de ſteden; het collegie van *Montpulcian*, gebouwt door den Cardinael van den ſelven naem, en Aertzbiſſchop van Piſe, voor de ſcholieren van *Montpulcian*, die den koſt gegeven werdt, en ſijn gedient; behalven 't gene datſe *Putean* noemen, daer de ſcholieren van den Staet des Hertoghs van Savoyen zijn, onderhouden door de renten naergelaten door den ſelven Aertzbiſſchop van Piſe. By Piſe ſietmen *la verrucola di Piſa*, op eenen bergh, daer voortijts een Fort gebouwt was, dat geruineert is; en vier mijlen van Piſe, naer Livorne, ſietmen Sint Pieters kerck, daer op eenen ſteen drie droppelen bloets van S. Pieter zijn. De Groot-Hertogen hebben door alle middelen getracht Piſe wederom bewoont te maken, ſoo door de Ridders, als de vermaertſte Leeraers, dieſe aldaer in de Univerſiteyt doen komen, door groote gagien en giften, alſoo 't een groote en ſchoone ſtadt is, niet ſeer volckrijck, dewijl den ouden Adel nu meeſt te Palerme woont.

Piſe.

Van deſe ſtad komt men, door een kanael van ſeſtien mijlen, tot Livorne, voortijts *Port Liburnie* genoemt, en van ſommige gehouden voor het Labron van Cicero, en niet recht van eenige Ligorne genoemt, aengeſien d'Italianen die *Livorne* noemen. Sy was voortijts maer een ongeſont dorp, door oorſaeck van de verdorven ſtilſtaende wateren, en moeraſſen daer by gelegen, tot de tijden van de Groot-Hertogen Franſois en Ferdinand, die de ſelve met muuren omringden, makende breede en rechte ſtraten naer haer believen, en met ſchoone huyſen vercierden, bynae al geſchildert van buyten, en ſeer aengenaem van binnen; en met een ſchoone kerck, daer van 't verwelfſel van een uytnemende Konſtenaer geſchildert is, en met veel gout verciert. De ſtadt is met vijf bolwercken en met twee Forten geſterckt, 't een aen de zijde van de haven, en 't ander aen die van Piſe, met ontrent ſeſtich ſtucken geſchut, behalven den grooten marmoren toorn, die het inkomen belet. Den Hertogh heeft daer ſijn ſolders, om 't koren te loſſen dat over zee komt, om zijn onderdanen te ſpijſen. By de ſtadt ſijn oock ſalinen oft ſoudtplaetſen gemaeckt. In de groote haven is een ſeer ſchoon ſteenen hooft op 't vlack: maer 't ander binnen de haven, die maer tot een vertreck voor de galeyen dient, heeft ſoo nauwen ingang, datter maer een ſchip ſeffens in kan komen. Aengaende de locht, den Hertogh Ferdinand heeft de ſelve beter gemaeckt, opdroogende eenige moeraſſen, en leydende het water van d'andere in 't kanael dat tot Piſe komt: ſoo dat Livorne nu gehouden wort voor de ſterckſte ſtadt van Italien, en haer haven voor een van de beſte; derhalven de kooplieden van alle plaetſen daer aenkomen, want men ſiet daer gewoonlijck volk van alle natien, behalven de ſoldaten van het guarniſoen, en het ſcheepsvolck, en twee oft drie duyſent ſlaven.

Livorne.

Daer na komt men, gaende langs den oever, tot Plombin, in Italiaens, *Piumbino*, een ſtadt gebouwt van de overblijfſelen van het oude Populonie, gelegen drie mijlen van daer, toebehoorende eertijts 't Huys van de Appians, dan is nu in de macht des Konings van Spanjen; die niet veer van daer, langs de kuſt, beſit de havenen van *Telamone*, *Porto Ercole*, en *Orbetello*.

Dan eer men tot Telamone komt, vintmen de ſtadt van *Groſſeto*, in de moeraſſen van Siene, gehouden voor 't *Roſetum* van Antoninus, liggende niet veer van de zee, op de riviere *Ombrone*; daer nae ſijnde gepaſſeert *Orbetello*, en *Porto Hercule*, komtmen aen de riviere Peſcia, die 't oude Etrurie bepaelde, volgens Strabo, en nu de moeraſſen van Siene, die aen de rivier *Corvia* by *Campiglia* beginnen, haer uytſtreckende tot aen de Peſcie, oock een oude grenſe van het Patrimonie van S. Pieter.

Ick keere nu tot het binnenſte van het landt. Beginnende wederom aen de riviere de Magre, vint men *Filaterre*, een van de Marquiſaetſchappen van den Grooten Hertogh, voortijts toebehoorende 't Huys Maleſpine, met eenige andere landen, by de welcke de ſtadt *Pontremoli* is, gelegen by den oorſprong van de Magre, toebehoorende den Koning van Spanjen, en gevoeght by ſijnen Staet van Lombardyen; daer na de ſtadt *Pietra Santa*, gelegen daer voortijdts het bosken van *Feronia* was; noch *Carfagnane*, onder den Hertogh van Modena; *Grignan*, en eenige andere plaet-

plaetſen onder de Marquiſen van Maleſpine; en Luca, een afgeſcheyden Republijcke, daer van een byſondere beſchrijvinge volght.

Piſtoia. De plaetſen van Luca tot Florence, daer onder begrepen, die aen de ſijde van den grooten wegh liggen, ſijn Piſtoye, in Italiaens *Piſtoia* genoemt, en voortijdts *Piſtoria*, en *Piſtorium*, gelegen in een pleyn, vermaert door de tweedracht der Witte en Swarte, der Canceliers en *Panzadices*, is met een goet kaſteel geſterckt; en in de kerck van S. Iacob is eenen altaer bedeckt met ſilvere vergulde platen, noch twintigh lampen van de ſelve ſtof; en in de kerck *Humiltà*, de geheele conterfeytſels van de Pauſen, Leo de X, en Clement de VII; en van Coſmus en Alexander, Hertogen van Florence. Het Pleyn, groot twintigh mijlen, tuſſchen deſe plaets en Florence, is ſoo overvloedig in alle ſoorten van vruchten, en aen alle ſijden verrijckt met ſteden, vlecken, dorpen, hofſteden, paleyſen, en ſpeelhuyſen, dat men der 44000 ſoodanige telt.

Prato. By Piſtoye ſietmen *Summano*, *Serravalle*, *Montecatino*, en *Montmerlo*; maer boven al *Prato*, een ſchoone ſtadt, gerekent voor een van de vier voornaemſte van Italien, die geen Biſdommen ſijn, volgens het ſpreekwoordt: *Barletta in Puglia, Fabriano nella Marca, Crema in Lombardia, & Prato in Toſcana*: men bewaert daer den gordel van de heylige Moeder Maget; en men prijſt ſeer het brood datſe aldaer hebben, om dat 'et ſoo wit als ſneeuw is. Twintigh mijlen van Piſtoye is Florence, daer van wy genoeghſaem geſproken hebben.

Niet veer van Florence ſiet men op eenen heuvel van den bergh Apennin d'overblijffelen van de oude ſtadt *Fieſole*, wel-eer *Feſulæ*, en *Feſula* genoemt, de woonplaets van de oude teeckenbeduyders, en waerſeggers van Toſcanen, voortijts ſoo machtigh, dat Stilicon, Veltoverſte van den Keyſer Honorius, meeſt door hulpe van hare inwoonders overwan Rhadagaiſe, Koning der Gotten, daer van hy 'er meer als hondert duyſent op de plaets verſloegh; dan de hofſteden, ſpeelhuyſen, en tuynen van de heeren en borgeren van Florence bedecken nu den heuvel, daer deſe ſtadt op gelegen was, als oock verſcheyden kercken en klooſters, daer van het voornaemſte is de treffelijcke Abdye van Fieſole, en niet tegenſtaende deſe plaets open en verwoeſt is, behoutſe nochtans den naem van een ſtadt en Biſdom.

Daer by ſiet men de valeye van *Mugello*, vermaert door den Rechtsgeleerden Dinus Mugellanus, en hare ſchoonheyt, vermeerdert door de vlecken, dorpen en ſpeelhuyſen die daer veel ſijn. De riviere Seve, die van den bergh Apennin komt, en in de Arne vloeyt, paſſeert door 't midden van deſe valeye. Ontrent ſeſtien mijlen van Florence, is de ſtadt *Scarperia*, vermaert door de ſcheeren, meſſen, en diergelijcke dingen die aldaer gemaeckt werden; noch is 'er *Nicolo*, die geacht is, om datſe vromelijck wederſtaen heeft de belegeringe van Nicolo Picinino, en over d'ander ſijde van den Apennin in Romanien van Florencen *Maraldi*, en *Citta del Sole*, oft de ſtadt van de Son, gebouwt door den Grooten Hertogh Coſme. Maer over dees ſijde van den Apennin komt men daer nae in het *Caſentin*, een uytgeſtreckt landt tuſſchen de beke van de Duccarien, en de riviere d'Arne, tot aen de palen van de landouw van *Arezzo*; en vijftien mijlen van Florence, by de Arne is *Inciſe*, geboorteplaets van den Poëet Petrarcha, en het *val d'Arne*, uytnemende ſchoon, en vol ſchoone hoven, met de ſteden van *Fichino*, en S. Ian vermaert door de Trebiaenſe wijnen. Noch ſiet men daer op de hooge bergen 't klooſter van *Valombreuſe*, daer d'ordre van dien naem begonnen is; en op eenen anderen bergh het klooſter *Camaldoli*. Maer in het afgaen ſiet men de riviere *d'Archiano*, die in de Arne vloeyt by de ſtadt van *Bibiene*, gelegen op eenen bergh, en laeger dan de ſtadt *Arezzo*, daer van d'inwoonders Aretinen genoemt werden; en hooger naer het noorden, by het Hertoghdom van Vrbin, de ſtadt *Borgo S. Sepolcro*, oft vleck van 't heyligh Graf, gelegen in Ombrien, dan toebehoorende deſen Prince. Maer gepaſſeert ſijnde de beke van Piſtilion, die in de Arne vloeyt, en opklimmende de moeyelijcke bergen langs deſe beke, vint men *Avernia*, een devote plaets, daer S. François geëert wierdt door Ieſus Chriſtus, met de teeckenen van de heylige nagelen, door de kerckelijke perſoonen in het Latijn *ſtigmata* genoemt.

Gaende door de valeye Peſcia, alſoo genoemt nae de rivier dieſe bevochtight, vint men *Laſtra*, *Monte Lapo*, *Sambuca*, en eenige andere plaetſen, en daer nae de ſteden *Empoli*, en *S. Miniato*, *Caſtel Fiorentino*, *Certaldo*, het vaderlandt van Bocacius: noch *Poggibonzi* by de beke *Staggia*, en de frontieren van het Sienenſer gebiedt; *S. Geminian*, een goede ſtadt in Toſcane, verciert met eenige kercken en paleyſen, en vermaert door haer goede Torbiaenſe wijnen; en de ſtadt *Colle*.

Volterre. Gaende voorder naer het weſten vint men de oude ſtadt *Volterre*, voortijdts *Volaterre* genoemt, gebouwt op eenen bergh, en omringt met muuren van gehouwen ſteenen, die meeſt ſes voeten lang zijn, met vijf poorten, en voor yder van de ſelve een ſchoone fonteyn, boven twee andere groote fonteynen, die in de ſtadt zijn, met verſcheyden oude, heele en gebroken marmoren beelden, met opſchriften. Het omliggende landt is ſeer vruchtbaer, heeft eenige metalen, ſolferaderen, geſonde wateren, en ſeeckere ſwarte ſteen, bequaem om ſchoone wercken te maken, oock verſcheyden ſoorten van albaſt.

Sijnde gepaſſeert de riviere de *Cecine*, komt men aen de ſtadt *Ripamaranza*, omringt met muuren door die van Volterre; en drie mijlen van daer, op eenen bergh *Labiano*, daer men ſeer veel vitriol vindt: en gaende van Volterre naer Siena komt men aen het nieuw kaſteel van *S. Geminian*, en *Colle di val di Elſa*, daer door hulp van de riviere *Elſe* veel goedt papier gemaeckt werdt; daer nae zijn de palen van Florence en Siena; de ſtercke plaets *Sillano*, en de ſtadt *S. Armazzio*, buyten de welcke men een ſchoon vrouwen-klooſter ſiet, met ſeer aengename hoven, daer het water ſoo overvloedelijck uytkomt, dat het ſchijnt een rivier te weſen.

Scarperia, en andere ſteden en plaetſen.

Van het landt van Volterre komt men in de zeeplaetſen van het Sienenſer gebiedt, genoemt *Maremma di Siena*, oft moeraſſen van Siena, beginnende

TERRITORIO DI
SIENA
et DVCATO di
CASTRO
Septentrio.
Meridies.
Occidens.
Oriens.
Siena
Montagnuola
Vescouato.
Val di chiana
Val d'orcia
Lago di Perugia
Perugia
Oruieto
Lago di Bolsena
Viterbo
Parte del Patrimonio di S. Pietro.
DVCATO DI CASTRO.
Castro
Marema di qua
Marema di la
Lago di Castiglione
Piombino
SIGNORIA DI PIOMBINO
Volterra
Livorno
Maßa
Porto Hercole
Isola di Hercole
Giglio Isola
Formiche
Monte Christo
Pianosa
ELBA Isola
olim Ilua
Cosmopoli
Scala di miglia nove d'Italia.

nende aen de rivier *Cornia*, over dees zijde van Souret, haer uytstreckende tot aen de riviere *Pescia*, voorby *Capalbio*, by den oever, sijnde ontrent seventigh mijlen lang, maer weynigh bewoont door de quade locht.

In dit landt is de stadt *Masse*, verscheyden van het ander Masse van Carrare, die haeren bysonderen Prince heeft; en de stadt *Saturnia*, by de riviere *Albengia*, door d'oude genoemt *Saturnia Colonia*; de stadt van *Saone*, voortijdts *Suana* en *Soana* genoemt, en by de riviere *Ombron*, *Istra Campagnatico*, en *Paganico*; en voorder gaende na Siena, *Montalcino*, een goede stadt, door Volaterranum den bergh van *Alcinous* geheeten, en vermaert om haer goede wijnen; niet veer van daer, op eenen bergh, is het vermaerde klooster van *Mont-Olivet*, daer de ordere van de rijcke witte monicken begon, die daer nae genoemt zijn, en door heel Italien woonen.

Siena. Van daer gaet men na Siena, sijnde een Aertzbisdom, en de hooftstadt van 't Sienenser gebiedt, voortijdts *Sena* genoemt, oft *Senensis Colonia*, bewoont door de Françoysen van Sens. Dese stadt is vermaert om haer schoonheydt, Universiteyt, en vermaerde mannen diese voortgebracht heeft, daer van Eneas Sylvius, oft den Paus Pius de tweede, en de Piccolomini, de beroemste zijn; is onder de Hertogen van Florence gekomen in het jaer 1555. Sy heeft een suyvere en subtijle locht, en verscheyde klare en koele fonteynen, daer van de voornaemste de Branda is, op de groote plaets van de stadt. Hare straten sijn breet, en geplaveyt met kareelsteen, op de manier van eenen gebogen stock; met seer hooge schoone huysen. De groote kerck, anders de Dom genoemt, gemaeckt met een vierkanten toren, van buyten met witten en swarten marmor, gelijck oock het meeste deel van de kerck, kan onder de schoonste van Europa gerekent werden; wantse van binnen met gespickelde marmor geplaveyt is, met verscheyden figueren van het oude Testament, het welfsel is verciert met goude sterren, twee ryen pilaren, op de welcke men onder een galderye, die rondom gaet, siet de marmoren hoofden van de Pausen, en een weynigh leeger die van eenige Keysers. Daer sijn twaelf metalen Engelen, houdende witte toortsen, en by dese kerck is de schoone kapel van S. Ian. Men siet oock in dese stadt de kerck van S. Dominicus, daer men het hooft van Sint Catharine van Siene bewaert: het groote gasthuys rijckelijck gebouwt, met veel persoonen, gestelt om de siecken te dienen: het paleys van de Justitie, oft van de Negen heeren, en dat van de Koopmanschap; en het kasteel met vijf bolwercken, wel voorsien met geschut, en alle andere noodigheden. Dan dese schoone stadt heeft het ongeluck, datse niet wel bewoont is, ten aensien datse voor desen geweest is; alsoo ick daer verstont van een Edelman, dat 'er voortijts 70 duysent mannen waren, maer nu geen twintigh duysent.

Andere Steden. Buyten Siene vindt men de stadt van *Buonconvento*, by twee rivierkens, de Arbia en de Ombrone, die aldaer in een vloeyen, en ter zijden *Civitella*, en in 't noordoost van *Buonconvento*, de stadt *Montepulcian*, door de Latijnsche genoemt *Monspolitianus*, en over d'ander zijde van de Chiane de stadt *Cortone*; en in 't oost van de selve plaets van *Buonconvento* de vermaerde stadt *Chiusi*, voortijts *Clusium* genoemt, oude wooninge van Porsena, Koning van Toscanen; en in 't zuyden de stadt *Pienza*, te voren *Corsignan*, nu alsoo genoemt door den Paus Pius de tweede, om dat hy daer geboren was, ten tijde van de ballingschap sijns vaders. Van daer siet men de stadt *S. Quirico* met'er kasteel op een rots, en de stadt *Radicofani*, met haer Fort, daer veel aengelegen is. Van daer gaet men naer *Ponte Centino*, 't laetste van den Staet des Groot-Hertoghs aen die sijde, en 't begin van 't landt van de heeren Sforcen, en 't Patrimoni van S. Pieter, of 't landt van den Paus.

Voedanigheyt des lochts en waters. De locht van dit lant is bynae overal goet, suyver, en subtijl, behalven in de moerassen van Siene, daerse ongesont is. Daer sijn veel vischrijcke rivieren en poelen, en veel schoone fonteynen, en waterbaden, bequaem tot genesinge der sieckten, daer van de vermaertste sijn die van *Petrioli*, *S. Quirico*, *S. Philippe*, *S. Cassian*, en andere van 't lant van Siene en Pise, dienstigh om de ongesontheyt der lever, en andere kranckheden te genesen, dan sonderlinge die van *S. Iuliaen* tusschen Pisa en Luca. Aengaende d'andere wateren, dat van *Leccia* purgeert seer wel, sijnde gesouten, en geneest verscheyden sieckten; en by Volterre vindt men een water, dat in vijftien dagen in steen verandert al dat men daer in werpt; en by Labiaen is een ander water, wiens smaeck soo sterck is, dat'er geen beesten van drincken willen, nochtans goedt voor eenige sieckten.

Ackers, granen, en vruchten. Hare ackers, pleynen en dalen sijn seer vruchtbaer van allerley granen, en haer heuvelen met wijngaerden beplant, geven meest alle seer goede wijnen, zijnde niet min overvloedigh in alle soorten van vruchtboomen, die oock met menichte in de velden staen; maer insonderheyt is 'er veel olie van olyven, limoenen, citroenen, kastanien, eeckelen, vlas, wede oft pastel, en saffraen: behalven het saet om scharlaken te verwen, dat in de *Montaniate* by *Radicofani* wast; en de moerbesieboomen, diemen daer over al in soo groote menichte geplant heeft, dat 'et niet meer noodigh is 400000 kroonen jaerlijcks in Sicilien en Calabrien te senden, om zijde te koopen.

Mijnen en steenen. By Volterre vint men velerhande mijnen van steen, aderen van geele, roode, witte en swarte aerde, en sekere kleyne bollekens, groot als erten, van sijn blaeu, seer geacht van de schilders. Daer zijn oock mijnen van koper, vitriol, en solfer; oock by Pise eenige van koper en vitriol, en tot *Pietra Santa* een silver mijne; in het landt van Volterre sijn oock verscheyden soorten van albast, en veel porfir, agaet, cassidoni steen, en diergelijcke kostelijcke steenen: het landt van Siene is oock rijck in seer schoone marmor, insonderheyt tot Caldame.

Dieren. Daer sijn in de bergen en lage waterige landen groote menichte geyten, schapen, koeyen, en verckens; de byen geven veel heunigh op de Alpen, en heeft veel tam en wilt gevogelte, behalven de jaght.

Flo-

Regeering van Florence.

Florence geniet hedensdaeghs eenige overblijffelen van haer oude vryheydt, hebbende gemeynelijck alle de magiſtraetſchap en regeringe, ſoo dat haren Staet en Republijcke gelijckt als voor deſen; want de Overigheyt heeft de ſelve beſtellinge en ceremonien, hoewel den Prins de criminele en grootſte ſaecken ordonneert, aen den welcken de Canceliers en Secretariſſen die te kennen geven.

In de ſtadt zijn achtenveertigh Senateurs oft Raets-heeren, daer van 'er vijf drie maenden in 't offici den Prins repreſenteren oft vertoonen, hebbende by haer een Auditeur, en een Fiſcael, dat is te ſeggen, eenen Procureur oft Advocaet des Hertogs, zijnde aller-opperſte rechters, ſelfs af-handelende de ſaken die den Prins aengaen. Daer is de Rote van ſes Auditeurs, voor de welcke men appelleert oft beroept van de vonniſſen gegeven door de andere rechters; de Magiſtraet van de acht, om de misdadigers te doen ſtraffen, met haren Auditeur, Secretaris, Cancelier, en onder-Cancelier; de Magiſtraet van de negen, met haren Cancelier; den Voorſpreker van de gemeynte, onder-Cancelier, en andere officiers; hebbende laſt den Staet, Sterckten en gebouwen van den Grooten Hertog en der gemeynte t'onderhouden: de ſes over de koopmanſchap geſtelt voor de kooplieden, hebbende dickmael elf andere bygevoeghde, zijnde ſamen ſeventien, van welcker vonniſſen gegeven over 't betalen, oft niet betalen, men niet kan appelleren; het ampt der kooplieden, daer men de ſaken der ſelver handelt, aengaende de wiſſel, en diergelijcke; het ampt van de wolle, beſtaende in acht Raetsheeren, en drie beſchermers, die kenniſſe nemen van civile en criminele ſaken; het ampt van de ſijde, dat oock alſoo is; de officiers van de verſeeckeringe van 't gelt en andere dingen; de ſes officiers van de overvloedigheydt, genomen uyt het getal der Raets-heeren, die laſt hebben de eetwaren te verſorgen; de acht officiers van de *Graſcia*, of vet, geſtelt over 't vleeſch, vet, olie, en boter, die op prijs ſtellende; de officiers van de weeskinderen, voor de weduwen en weeſen; en de officiers en onderhouders van de eerbaerheyt der ſtadt Florence, hebbende laſt de vuyle hoeren daer uyt te houden: voorts is te aenmercken, dat in yder van deſe officien altijdts een Raetsheer is.

Oock ſijnder in Florence voorſtanders der wetten, met volle macht de Magiſtraet en ander perſoonen te kaſtijden, die tegen de wetten doen; daer is oock een kamer van rekeninge, genoemt *Sopra Syndici*, oft opperſte Penſionariſſen, die de rekeningen van alle Rentmeeſters des Groot-Hertoghs overſien; noch de Hertoghs, oft Fiſcaels-kamer, daer men de goederen van de misdadigers confiſqueert.

De Groot-Hertogh heeft noch in Florence vier Bewaerders van de gemeyne papieren, door hem ſelfs verkoren, hebbende in haeren dienſt, tot bewaringe van de gemeyne acten, vier Notariſſen, daer van d'eene Cancelier genoemt is, en d'ander drie, Notariſſen van de Archiven, met vier medehelpers, en twee *Tavolaccini*, die als dienaers oft klercken ſijn, om de geſchriften op te ſoecken; de vier bewaerders nemen kenniſſe van alle proceſſen die tuſſchen de Notariſſen, en byſondere perſoonen voorvallen, om den loon van de inſtrumenten en contracten, en wat de ſelve aengaet; de Cancelier ſchrijft, oft doet ſchrijven alle de beſluytingen, bevelen, onderſoeckingen, brieven, en alle de ordonnantien, en inſtellingen van de Magiſtraet; en heeft alle de ſleutelen van de papieren der Gemeynte in ſijn handen. Men moet aen de ſelve overgeven de contracten van de doode Notariſſen; de Notariſſen ſijn oock gehouden aldaer te dragen de copye van de contracten dieſe maken, en werden daer voor van de partyen betaelt; maer 't is den Cancelier niet geoorloft, noch d'andere Notariſſen, oft medehulpers van de papieren, te geven kopye van deſe kopye. En alle de Gemeynten van den Staet daer gemeyne papieren ſijn, moeten aen de Archive van Florence ſenden alle de openbare geſchriften dieſe hebben.

Officiers, en Magiſtraten buyten Florence.

Buyten Florence hebben alle plaetſen Recteurs die recht doen, oft Podeſtas en Rechters, met haer Cavaliers, Notariſſen, en Sergeanten; oft Capiteynen met haer Rechters, Cavaliers en Notariſſen; oft Stadthouders, oft Lieutenants met haer Cavaliers, en Notariſſen: ſoo dat alle plaetſen buyten Florence geregeert worden door Podeſtas, Lieutenanten, oft Capiteynen.

Regeeringe van Piſe.

Aengaende de ſtadt Piſe, die was voortijdts de hooftſtadt van een machtige Republijcke, ſijnde eerſt geregeert door eenen Conſul oft Raetsheer, daer nae door Ouderlingen, met een Podeſta, en een Capiteyn; en eyndelijck door eenen Hertog; dan eenige der ſelve gebruyckten ſomtijts tyrannie, ſoo dat ſich de Republijcke in haren eerſten ſtaet ſtelde, tot datſe onder Florence quam. Vgolin, een van hare borgers, makende hem Heer van de ſtadt, dede hem Grave van Piſe noemen, die verjaeght wert; en daer nae wederkeerende met hulpe van de Florentinen, wierde ten laetſten in de gevanckeniſſe geſtelt, daer hy in ſterf. Daer nae drong Vguzzon de la Faggiole hem ſelf in de Heerſchappye; en nae hem Ian Donarciatico, den Grave Faccio, Pietro Gambacorta, Ian de l'Agnello, Hertogh van de ſtadt gemaeckt, in 't jaer 1364; Giacomo Appiano, den welcken Gerardt zijnen ſone ſuccedeerde, die de ſtadt verkocht aen Ian Galeazze Hertogh van Milanen; daer nae ſtelde Gabriel zijnen ſone die weder in handen van de Florentinen voor een groote ſomme gelt, het welck die van Piſe gewaer wierden, en riepen Pietro Gambacorta wederom, verjagende de Florentinen, en herſtelden haer in vryheydt. Dan niet lange daer nae Gambacorta verradende zijn vaderlandt, verkocht het aen de Florentinen, die het behielden tot in 't jaer 1494, als Karel de VIII, Koning van Vranckrijck, ſijnde in Italien gekomen, de Piſanen wederom in hare vryheydt ſtelde, dieſe behielden tot in 't jaer 1509, in 't welck Lodewijck de XII, Koning van Vranckrijck, de Venetianen te Chiara d'Adde verwon, en de Piſanen belegert wierden door de Florentinen, ſonder hope van byſtandt, ſoo datſe de ſtadt moeſten overgeven; maer de weerbare mannen trocken meeſt alle daer uyt naer Sicilien

en andere plaetſen om d'onderdanigheydt t'ontvlieden.

Nu is tot Piſe eenen ouden Commiſſaris, oft Generael, ſijnde als Gouverneur, hebbende onder hem eenen Rechter, die ſonder zijn verlof geen ſententie geven magh. Sy hebben noch een Notaris, genoemt den Cavalier van den Commiſſaris, voor de welcken men komt om ſchult, want hy macht geeft te beſlaen en verpanden; noch twee Notariſſen, die kenniſſe van de miſdaden nemen, met den Rechter en den Commiſſaris; en twee Conſuls van de zee, ſijnde Florentinen; en blijven een jaer in haer officie, nemende kenniſſe van de ſaecken der ſchippers en kooplieden.

Regeeringe van Siene.

Aengaende Siene, niet lang geleden hooftſtadt van een machtige Republijcke, haer regeringe by onſen tijdt is bynae ſoodanigh als dieſe hadde ten tijde van hare vryheydt, uytgenomen dat de Groot-Hertogh daer eenen Gouverneur oft Lieutenant generael houdt, gebiedende ſoo over Siene als haren heelen Staet. Dan heeft haer gelaten de Magiſtraet van Capiteyn des volcks; de Prioors, Standaert-dragers en Raedts-heeren, met de ſelve privilegien, voorſittinge, gebiedt, en't ſelve getal van naevolgers, trompetten en fluyten, datſe te voren hadden. In den grooten Raedt, beſtaende in verſcheyden borgers, en den Kapiteyn van 't volk, ſijn ook de Prieurs, Standaert-dragers en Raets-heeren van den Kapiteyn des volcks; maer den Gouverneur, die daer preſideert, komt als 't hem belieft, en den Kapiteyn van 't volck heeft alleen de eer van voor te ſtellen aen deſen grooten Raedt de ſaecken daer men van handelen ſal. Den ſelven Kapiteyn van't volck wort door den Groot-Hertogh gekoſen, als oock de Standaert-dragers, de Kapiteyn van de juſtitie, als prevooſt der criminele ſaken; de vier Beſchermers van den Staet, en de Officiers en Rechters over de koopmanſchap, die op 't paleys vergaderen, genoemt *Mercantia*, oft van de koopmanſchap, als oock doen de Kapiteyn van 't volck, de Standaert-dragers, en de Raetsheeren in 't paleys van de Negen heeren. Den Gouverneur woont in de ſtadt, en de Kaſteleyn in 't Fort. Den Hertogh kieſt oock den gewoonlijcken Rechter van de civile ſaecken; de drie Auditeurs van de Rote, oft Rechters; de acht Kapiteynen van den Staet van Siene; en de Officiers van de wacht, ten getale van twintigh borgers.

't Eylandt

E L B A.

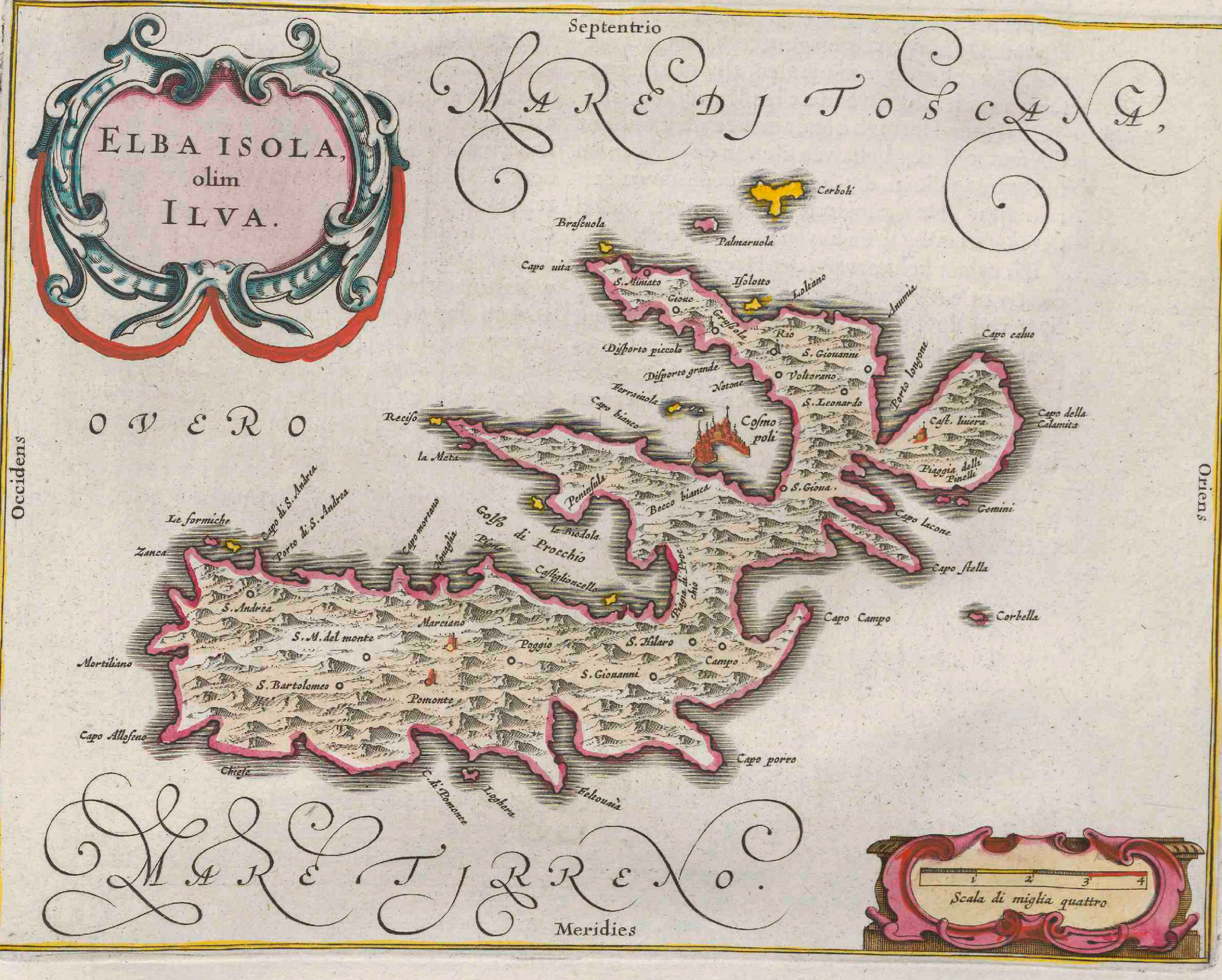

Namen. 't Eylandt, by de Italianen *Elba*, by de Latijnſche *Ilva*, en van de Grieckſche Schrijvers *Ethalia* genoemt, is gelegen in de Toſcaenſche zee, tuſſchen Corſica en het vaſte lant van Italien, daer 't onbewoont eylant Palmarola tuſſchen is, ſeven-en-dertigh mijlen van Corſica, en tien van Plombin. Den omgang is veertig oft vijftig mijlen, doch mach eertijts grooter geweeſt ſijn, gemerckt Plinius van hondert mijlen ſchrijft. De voornaemſte plaetſe is *Porto Ferraio*, by de Ouden *Argous Portus* geheeten, daer men een ſeer groote haven ſiet, om welcke te verſekeren Coſmus de I, Groot Hertogh van Florencen, de ſtercke ſtadt *Coſmopoli* gebouwt heeft, wiens omloop ſpringt buyten 't geheel deel van het eylant, dat van Elba ſchijnt af-geſneden te ſijn, om dat het maer met een kleynen aerden riem daer aen geheecht is. Deſe plaetſe heeft drie ſtercke ſchanſſen, genoemt *Stella*, *Falcone*, en *Linguella*, dat de geheele haven bevrijt. Soo dat de behoudeniſſe van dit eylant in de Forten beſtaet, die de Groot-Hertogen daer hebben doen maken tegen de zee-roovers, die 't ſelve als onwoonbaer maeckten, doenſe onder de Heeren van Plombin was, die haer verblijdden, dat de Hertogen van Florencen dat deel des eylandts bequamen en verſterckten.

Groote. *Plaetſen.*

De andere voornaemſte plaetſen van dit eylant ſijn *Porto Longone*, nu met Franſchen beſet, *Volteraio*, *Capoliri*, *Capobianco*, en *S. André*.

Hoedanigheydt. Dit eylant draeght geen granen oft vruchten, maer heeft veel yſer-mijnen, daer binnen 25 oft 30 jaren ſoo veel yſer weder gegroeyt is, als m''er uyt-gegraven heeft; doch men kan in dit eylandt geen yſerwerck gieten. Hier wort noch aen den voet van eenen berg zeylſteen gevonden, dieſe in Italien calamite noemen. Men krijght oock veel marmorſteen uyt den bergh Arco, aen wiens voet mede ſolfer en koper-mijnen ſijn; en niet verre van daer tinne en loode. In 't midden van 't eylant is een fonteyn, wiens water waſt en valt na dat de dagen lengen oft korten; ſoo dat op lange dagen

't ſelve water ſommige meulens omdraeyt, en op de kortſte dagen byna heel droogh is. Daer worden oock eenige paerden geteelt, die om haer kleynigheyt in weerden ſijn.

Rijckdom. De Groot-Hertog Coſmus heeft de yſere mijnen van den Heer de Plombin voor drie duyſent kroonen 's jaers gekocht, en treckt 'er goedt profijt van. De inwoonderen geneeren haer met metael, yſer, en andere mineralen, als oock met geſouten viſch, dieſe in andere landen verkoopen.

Sterckte. De Groot-Hertogh houdt in dit eylant ontrent duyſent ſoldaten, behalven die van de galeyen, en ſijn groot galioen, die dickmaels in de haven Ferraio ſijn. De Spanjaerts hebben meeſtendeel ſterck garniſoen in de haven van Longone.

Regeringe. Dit eylant behoort aen den Heer van Plombin, die 't van 't Rijck verheft. Maer merckende dat hy 't van de Turcken en andere niet machtigh genoeg was te bevryen, heeft het aen den Grooten Hertogh, en den Koning van Spanjen gegeven, die 't ſelve verſterckt hebben. De Heer van Plombin behoudt evenwel eenigh inkomen, en het heerlijck Recht.

Andere eylanden en plaetſen. Aen 't noordweſt van dit eylandt, in de ſelve zee, ſiet men de eylanden *Capraja*, *Gorgona*, en *Meloria*; en in 't zuydooſt *Giglio*, alle ſtaende onder den Grooten Hertogh, behalven *Pianoſa*, welck als verwoeſt en verlaten is. *Gorgona* heeft anderhalf mijl in den omgang, en een Sterckte oft fort met ſommige toorens; diesgelijcks heeft oock *Meloria*. Het eylandt *Giglio* oft Lis, van de Griecken *Ægillon*, en de Latiniſten *Igilium* geheeten, heeft een kleyne ſtadt oft Sterckte, daer de inwoonderen vluchten, als de Corſairen komen. Daer is noch de tooren Bellino, en ſommige andere. Hairadin Barbaroſſa dede dit Fort beſchieten, vergramt ſijnde op den Heer van Plombin, om dat hy hem een ſeeckeren jongeling niet begeerde weder te geven. Dit eylant heeft ontrent vijf-en-twintigh mijlen in den omloop, en geeft veel en ſeer aengenamen wijn. Men ſiet noch, niet verre van daer, in de ſelve zee, de kleyne eylandekens *Gianuti*, met een goede haven; doch ſonder water en inwoonders: *Troja*, recht tegen over de Golfe van Plombin; en *Monte Chriſto*, by de Griecken *Artemiſon* genoemt.

De Republijck
L V C A.

Paelen.

LVCA, of het land der Republijcke van Luca, genoemt door de Italianen *Lucheſe*, light in 't noorden aen het deel van Carfagnane, dat onder den Hertog van Modena is, en de plaets Barga, onder den Grooten Hertog: in 't weſten aen den Staet van den Prins van Maſſe, en de Toſcaenſe zee: in 't zuyden aen 't landt van Piſa, onder den Grooten Hertog: en in het ooſten aen 't meir *Bientina*, de *Peſcia*, en 't landt van Piſtoye, onder den ſelven Prins.

Grootte.

De lengte van deſen Staet is 31 mylen, en de breette 25, ja veel meer, met de uytgeſpreyde

Luca.

deelen. De hooftſtadt is Luca, ſoo genoemt door d'oude Grieckſche en Latijnſche, en door de jonge Italiaenſe *Lucca*; is gelegen in Toſcane by de riviere *Serchio*, wiens eenen arm daer voorby loopt, die tien korenmeulens doet malen, en een van buskruyt. Zy heeft drie mylen omgaens, en ſchoonen diepe grachten, en elf bolwercken bekleet met kareel-ſteen, even groot gemaeckt, met haer beſchutſels, ſedert het jaer 1620, als ſy de oude muuren nederwierpen. Deſe bolwercken zyn genoemt S. Maria, S. Paulin, S. Donat, S. Croce, S. Fredian, den Baſtaerd, S. Pieter, de Vryheyt, S. Marten, S. Regolo, en S. Columban; zyn voorſien met geſchut daer van de vuurgaten geſloten zyn, en gereed om op 't eerſte gerucht geopent te werden; voorts is den geheelen omgang geſterkt met een wonderlijke hoochte van aerde, beſchaduwt met Popelierboomen, op welcke, ſoo de vremdelingen, als die van de ſtadt vryelijck mogen wandelen tot aller uren, gaende rondom de ſelve, ſonder dat het de Regeerders deſer Republijke verbieden, gelijk men byna in alle andere veel aengelegen plaetſen doet. Zy heeft drie poorten, de een genoemt S. Pieter, d'ander S. Donat, en de derde S. Marie. Haer ſtraten zyn byna geplaveyt gelijk die van Florence, met vierkante breede ſteenen, die de ſtadt ſchoon houden.

Kercken.

Daer zyn verſcheyde wel verſorghde kerken, hebbende haer muſijck, byſonder de opperſte van S. Marten, of den Dom, daermen het aenſchyn ſiet van onſen Heer Ieſus Chriſtus, gemaeckt door een hemelſche hand, en uytermaten wel geſtelt op 't beelt van den ſelven, geſneden door Nicodemus, terwyl hy overdacht hoe hy dit hooft ſou maken, om ſijn werck te volbrengen; dit hooft vertoont den Salighmaker des werelts, als vers aen het kruys gehangen, levende, en noch niet bleek, met kaſtanje koleur hayr, en eenen gekloven baert van de ſelve koleur; ſijn lichaem is bedekt met eenen ſyden rock, met purpur koleure mouwen, met gouden borduurſel en franien van den navel af tot beneden toe; hy heeft op 't hooft een gouden kroon, en daer op deſe twee letters A en Ω, Alpha en Omega: en men ſiet hem hangen met ſilveren ſchoenen, gedeckt met gouden platen. Den Biſſchop, wiens ſtoel in deſe kerck is, heeft het gebruyck van Aertsbiſſchoplijk cieraet, als het kruys en 't *Pallium*; en de Canoniken mogen violette kappen en mozzetten dragen, en witte ſyde myters gelijck de Cardinalen; ja ſelf de Biſſchop en de Canonicken ſtaen onder niemant dan den Paus.

In de kerck S. Croce ſtaet oock een gouden kruys, gewaerdeert op vyftien duyſent kroonen, door die van Piſe eertijdts verpant aen die van Luca, ſonder dat'er daer nae vermaent is van dat weder te loſſen; en in de kerck S. Fredian, het Graf-ſchrift van Richard Koning van Engelant, te Luca geſtorven, als hy naer Romen ging. Het Paleys van de Republijck is oock ſchoon om aen te ſien, daer in den Gonfalonier ofte Standaertdrager, en de Ouderlingen woonen, gedurende hare bediening, als ook de Cancelier, Griffier, en eenige andere: en op de plaets zyn logementen voor hondert ſoldaten die 't ſelve bewaren.

Twee, drie, en vier mylen rondom Luca, ſiet men een groot getal ſchoone paleyſen, van hare inwoonders, met rijken huysraet voorſien, daer van 't gebouw van eenige met hare hoven, en ander cieraet, gekoſt heeft boven de hondert duyſent kronen.

Andere plaetſen.

D'andere voornaemſte plaetſen van deſe Republijcke zyn, aen de ſyde van 't Prinſdom Maſſe *Camajore*, een ſchoone en ſtercke ſtadt, met *Montagnoſo*, en niet verre van daer aen de Toſcaenſe zee, de haven van *Viaregio*: ſy heeft oock noch twee afgeſcheyden deelen van haren Staet, als *Caſtillon*, met ſijn dorpen, gelegen in Carfagnane, by *Caſtel Nuovo*, toebehoorende den Hertogh van Modene, en begrepen onder den naem van *Vicaria di Caſtillon*, dat een ſeer ſtercke plaets is: en den kleynen Staet, dieſe noemen *Vicaria di Minucciano*, gelegen in Lunigiane, niet verre van Fivizzan, en by den bergh Apennin, als oock *Caſtillon* dat in 't zuydweſt van *Minucciano* light.

Regeringe beſtaende onder den Keyſer.

Die van Luca erkennen den Keyſer voor haren overheer, en houden hem voor haren wettelijcken beſchermer, leven nochtans op de manier van een vrye Republijcke, alleen geregeert door de Edelen, volgens de wet dieſe *Martinienne* noemen, door de welcke het volck alle ſyn authoriteyt verloor: ſoo datſe van eenen Staet des volks ofte Democratie, een Ariſtocratie geworden is.

Gonfalonier en Ouderlingen.

Luca heeft tot overſten van haer Gemeynte den genen dieſe Gonfalonier noemen, hebbende tot medehulpers negen Heeren, diemen Ouderlingen noemt, voerende den titel van *Excellentiſſime*, die verandert worden, gelijk den Gonfalonier, alle twee maenden, geduurende de welcke ſy

Septentrio. 29
Meridies. 29
Occidens.
Oriens
Scala di miglia cinque
STATO DELLA REPVBLICA DI LVCCA
PARTE DEL GRAN DVCATO.
PARTE DEL GRAN DVCA.
PARTE DI CARFAGNANA
PARTE DEL G. DVCA
STATO DI MASSA ET DI CARRARA
Val di Magra.
Lune giana.
Monte Apennino
Parte del Pistoiese.
Lucca
Lago di Massaciuccoli
Lago di Sesto o di Bientina
PARTE DELLO STATO PISANO.
MARE TIRRENO OVERO TOSCO
Ampl.mo Prudent.mo D. Viro
D. ALLARDO CLOECQ
I. C. Senatori et Scabino Reipub.
Amsterdamensis, nec non delectui
militum ejusdem urbis praefecto,
Tabulam hanc D.D.
Guilj et Joh. Blaeu.

op 't paleys van de Republijcke woonen. De verkiesinge van desen Prins, (daer van de veranderinge met veel ceremonien geschiet) is dickmael om dat Luca in drie derdendeelen gedeelt is, als *S. Paulino, S. Salvador,* en *S. Martino*; want men kiest den Prins ofte Gonfalonier van 't eerste derdendeel S. Paulino, voor Ianuarius, en Februarius; daernae neemt men den selven Oversten uyt d'ander twee derdendeelen, en daer naer begint men weder. De Gonfalonier draeght eenen swarten hoet, eenen rooden karmosynen sluweelen ofte damasten rock, met het sluweelen horentjen van de selve koleur; als hy uyt gaet, gaen voor hem twee mannen met roode mantels, geboort met wit satyn, en een kindt dragende het sweerdt van den *Viguier* ofte stadthouder, dat nae den Gonfalonier gaet, en een dragende het sweert van den Gonfalonier, dat syn soon, of een van sijn maegschap is; het selve kindt draeght noch een hangende bonnet, achter vast gemaekt met eenen bandt aen den hals, daer op den Arent van 't Keyserrijck staet, met veel peerlen: daer zyn veel trompetters die voor gaen, als ook de musyk van 't Paleys, onderhouden door de Republijck, en geacht voor de beste van Italien. Den Hertogh wort gevolght van de *Viguiers*, ofte Luytenants, van de vier Rechters, de ses leytslieden Edelmans, van 't offici van de inkomsten, van 't hof van de koopmanschap, en 't offici van d'overvloedigheyt, van twaelf Gonfaloniers, die haer vaendels of standaerden uyt haer vensters steken, en den Hertogh vergeselschappen; en van 't offici *Buona Garda*. D'Ouderlingen dragen rocken met groote swarte sluweele ofte damaste mouwen, en 't horentjen van rood karmosyn satyn, men neemt 'er drie uyt yder derdendeel, en de negen t'samen maken eenen gebieder, te weten, den oudtsten van 't eerste derdendeel, die den segel drie dagen heeft, en daer nae den oudtsten van 't tweede, en dan den oudtsten van 't derde; en daer nae weder den eersten, en soo voort.

Canceliers. Daer zyn oock ses Canceliers, die sonder onderscheyd uyt al de derdendeelen gekosen werden, en blyven altijdts in dienst, soose haer wel dragen, zyn den geheelen dagh op 't paleys, maer 's nachts niet dan den principaelsten en den minsten. Dese schrijven, en regisireren alle de dingen van den Staet.

Grooten Raedt. De grooten Raedt van de hondert twintigh regeert den heelen Staet, en heeft volkomen heerschappye over de Republijke, af-handelende alle de gewichtige saecken; daer is 'er veertien uyt yder derdendeel, blyven een jaer in dienst, en veranderen in Meert. Zy hebben noch eenen *Kleyne Raedt.* kleynderen Raedt van sesendertig, die ses maenden in bediening blijven, en kiesen de sesendertigh die haer volgen. Dese Raden vergaderen gewoonlijck tweemael ter weeck, dynsdaeghs en vrydaeghs, behalven de extraordinare dagen; en die niet verschynen, moeten de boeten betalen.

Het officie van d'overvloedigheyt. Het officie van d'overvloedigheyt, bestaende in ses Edellieden, gekosen door den grooten Raet, heeft sijnen Cancelier en Tresorier, diese Kassier noemen, uyt oorsaeck van de kasse; dese voorsien de stadt met noodigh koren voor seven jaer, besorgen dat het broot gebacken wort; en hebben drie open backers huysen, daer yder het gaet koopen: maer die in syn huys broot backt, verbeurt hondert kroonen.

Officie van d'eetwaren. Het officie van de geduurige onderhoudinge van d'eetwaren, bestaet in ses borgers, die oock haeren Cancelier en Cassier hebben, die betaelt worden; de selve besorgen, dat de rogge, boonen, kastanien, meel, geers, drooge erten, Turckse boonen, en rijs vergadert werden.

Officie van 't inkomen. Het officie *Dell' Entrate*, ofte van d'inkomsten der Republijcke, is van negen Edellieden, daer van uyt yder derdendeel drie gekosen werden, en dese hebben haeren Cancelier en kassier. Het officie van de goede Wacht der stadt is van ses mannen, die gehouden zyn aen de Heeren van 't Paleys te brengen alle de namen van de vremdelingen die in de stadt komen. 't Ander officie van 't voorsien van 't hof *del Garda*, is oock van ses mannen, met een Cancelier, maer geen kassier, die last hebben over alle de wapenen, en andere krijgs-saken van de stadt.

Officie van de goede wacht der stadt.

Officie van de wacht.

Officie van vette waren. Daer is noch het officie *de la Grascia*, dat last heeft over 't vleesch, vis, en 't vet, boter, olie en diergelijcke dingen, die het op prijs stelt. Ook is 'er 't officie van den Berg van barmhertigheyt, daermen gelt op panden haelt, die men wederom kan krijgen, betalende vijf ten hondert in 13 maenden. Dit officie bestaet in ses mannen, over de welcke twee zyn, die macht hebben te nemen, en te geven. Oock het officie *delle differenze*, ofte van de geschillen, dat de strijtsaken van den Staet, en de saecken van oorlogh verhandelt; en dese officiers blyven een jaer in bedieninge; gelijck die van d'andere officien.

Officie van den Bergh van barmhertigheyt.

Officie van de verschillen.

Officie van de drie Secretarissen. Aengaende de sententien, daer is het officie van de drie Secretarissen, die nae haer believen oordeelen met volkomen macht, vergeselschapt met den Gonfalonier, sonder datmen van haere sententien kan appelleren aen den Generalen Raedt, konnende bannen, en verwysen tot wat het zy, soo wel de Edellieden, als andere burgers.

Rote. Daerenboven is 'er een Podesta oft Stadthouder, dragende een silveren roede, eenen voet lang, met 't woordt van de stadt *Libertas*, en een Panther daer op, die Rechter van de misdadigers is, doch een vreemdeling, en vier andere vreemde Rechters voor de civile saken, die op 't paleys woonen, en Rechters van de Rote genoemt worden.

Buyten Regeringe. In alle plaetsen van haeren Staet hebbense een Edelman voor Commissaris met een Notaris, ofte twee, dienende voor Griffiers, die volle macht heeft, nemende kennisse van alle saken, oordeelende volgens de wetten van Luca, die in een seer groot boeck staen, dat haer gegeven wordt, in de Cancelerye van 't paleys, als mense uytsend; de selve Commissarissen zyn gehouden te doen marcheren alle 't krijghsvolck tot bystand van de stadt, wanneerse het teecken ofte vaendel van den toren van 't paleys sien, en die van d'andere torens, die de dorpen waerschouwen.

't Koningrijck

NAPELS.

Groote en grenzen.

HEt Koningrijck *Napels* vervat in zijn omloop 1460 Italiaensche mijlen, oft (soo Collenutius seydt) 1568; en streckt sich van den oosten naer 't zuyden, over al met de zee omringt, byna als een eylant, behalven ontrent 150 mijlen tusschen de opper en neder zee, te weten, van de riviere Ausido, oft Ofente, die door den berg Apenninus, en de grenzen van Umbrien en Marca Ancona in de Tyrrheensche zee loopt, tot daer de rivier Tronto in de Adriatische zee valt. Sijn lengte is 450 Italiaensche mijlen van 't noorden tot het zuyden, oft van den uytgang der riviere Tronto in d'Adriatische zee, tot *Cabo Spartivento*. De grootste breette is 112 mijlen tusschen 't oosten en 't westen, beginnende van 't Cajetaens gebiedt tot den oorsprong der voorseyde riviere Tronto: de minste breette is twintig mijlen van de Golfe van S. Euphemia by de Tyrrheensche zee, tot Cabo Scyllaceo, dat met de Ionische zee bespoelt wort, en naer 't oosten light.

Provincien. Dit Koningrijck begrijpt de naervolgende provincien: Van de riviere Ausido, oft Ofente tot de riviere Lyris, nu Gargiliano genoemt, een deel van Latium, dat nu in dryen gedeelt wort, te weten, in Latium eygentlijck soo geheeten, Campanien van Romen, en den streeck neffens de zee, diese Marenna noemen. So dat het deel van eygen oft out Latium, beginnende ontrent Terracinen, aen den mont van Ofenten, en eyndigende aen Gargiliano, nu ter tijt onder 't koningrijck Napels hoort. Tusschen de Lyris en de Terno light out Campanien, nu *Terra di Lavoro* geheeten. Daer nae komt de landouw der Picentinen, van de riviere Somo, tot de Silaro, waer van een groot deel hedensdaegs Principatus genoemt wort. Voorts volght Lucanien van de riviere Silaro tot Saporis, wiens meeste deel nu *Basilicata* heet. Naer Lucanien volght het lant der Brutiorum, streckende van de riviere Sapri tot de cabo Leucopetra in de Siciliaensche zee, datse nu *Cabo dell' armi* noemen, daer 't geberghte Apenninus eyndight, wiens uyterste hooghte de schippers *Punta di Tarlo* heeten. Dit lant der Brutien noemtmen nu ter tijt *Calabria*. Als men van dese caep na het noorden keert, en neffens de strant tot aen Tarentum gaet, komtmen in Magna Græcia, nu oock *Calabria* genoemt. Dan volgt de provincie der Salentinen, gelegen boven den Tarentinsen inham, tot aen *Cabo di Leuca* oft der Salentinen. Van hier naer 't noorden tot by Brundusium, aen de Ionische zee, light het lant eertijts Calabria geheeten, nu wort het met den streeck der Salentinen de provincie der Tarentinen genoemt, en by de Italianen *Terra d'Otranto*. Tusschen Brundusium en de riviere Ofente, light Apulia Peucetia, van sommige Etolien geheeten, en ontrent de zeestrant, *Terra di Bari*. Dese volght Apulia plana, oft de vlacke, eertijts Daunia, en nu *Capitaneatus* genoemt, en light tusschen de rivieren Ofente en Phiterno, oft *Fortore*, tot datmen voorby Kaep S. Angeli, oft mons Garganus gaet. Van hier tot de riviere Tronto, en de uyterste grenzen van 't koningrijck, alsmen door den bergh Apenninum, na de Marc van Ancona reyst, woonen de Frentani, Marucini, Velleni, Precutii en Marsi, die t'samen een provincie maken, nu *Abruzzo* geheeten. Midden in 't lant light een ander deel dat het pleyn oft vlacke velden aen dese en gene zijde van den Apennin beslaet, by de Ouden Samnium, en hedensdaeghs *Vallis Beneventana*, dat is, de *Valey van Beneventen* genoemt, die tachtigh mijlen langh is, en streckt tot den oorsprong der riviere Silaris. Alle dese volckeren, met de ses voorseyde, en de Arpinen, die aen Basilicata en Principata palen, worden van de oude Schrijvers sonder onderscheyt Samnites geheeten.

Hedensdaeghsche deylingen. Hedensdaegs sijn alle de provincien onder seven begrepen, te weten: *Terra Laboris, Basilicata, Calabria, 't landt van Tarenten, den streeck van Bari, Apulia plana oft Capitaneatus, en Aprutium*. Dese worden van des Konings officieren wederom in twaelf verdeelt, als *Terra Laboris, 't Graefschap Molisse, welck de valey van Beneventen vervat, Abruzzo aen dese sijde, Abruzzo aen gene sijde, Principatus aen dese sijde, en Principatus aen gene sijde, Capitaneatus, Basilicata, de streeck van Bari, 't lant van Tarenten, Calabria aen dese sijde, en Calabria aen gene sijde*.

Steden. In dese provincien sijn 1563 steden, onder welcke twintigh Aertzbisdommen, en 107 Bisdommen getelt worden, meestendeel van kleyn inkomen: sommige liggen aen de zeekant, die men de sterckste houdt, in welcke soldaten geleyt worden, als men voor eenigen vyant oft inval vreest: soodanige sijn Pescaria in Abruzzo; Besticia en Manfredonia in Basilicata; Barleta, Tranium, Biseglia en Monopolis in 't gebiedt van Bari; Brundusium, Tarentum, en Gallipolis in het Tarentinse landt; Taranium, Cortona en Rhegium in Calabria; Neapolis en Cajeta in Terra Laboris; en in 't midden van 't landt Abruzzo, Civitella. In alle dese steden, behalven tot Pescaria, Besticia en Civitella, sijn kasteelen op de oude maniere gemaeckt, te Brundusien twee, te Bari een, niet verre van Puteolis, tot Napels drie, tot Capua een, gemaeckt op de hedensdaeghsche manier, welck alleen met dat van S. Ermus te Napels, een belegeringe van desen tijdt souden konnen uytstaen.

GOLFO DI VENETIA.

MARE TIRRENO.

MARE IONIO

REGNO DI NAPOLI

PARTE DELLO STATO DELLA CHIESA

PARTE DI DALMATIA

PARTE DI ALBANIA

PARTE DI EPIRO

PARTE DI SICILIA

ABRVZZO VLTRA

TERRA DI BARI

TERRA DI OTRANTO

CALABRIA VLTRA

CALABRIA CITRA

CAPITANATA

ABRVZZO CITRA

BASILICATA

PRINCIPATO VLTRA

PRINCIPATO CITRA

TERRA DI LAVORO

CONTADO DI MOLISE

Milliaria Italica

Golfo di Napoli

Golfo di Salerno

Golfo di Taranto

Golfo di Policastro

Golfo di Eufemia

Golfo di Squillacci

Golfo di Cattaro

Golfo de Lodrin

Bocca del Golfo di Venetia

Mare di Puglia

Roma

Corfu

Havenen. Hier ſijn weynigh havenen, hoewel dat ſommige bayen de Schepen, in tijden van onweer, bergen, doch ſijn niet bevrijdt tegen de zeeroovers, namentlijck de Napolitaenſen inwijck, de welcke, al is't dat hy beſchermt ſchijnt te ſijn door een groot gebouw daer in gemaeckt, dient nochtans meer tot een cieraet, als bevryinge der ſchepen: daerom als 'er een groote ſtorm oprijſt, loopen de galeyen nae Bajen, waer omtrent de overblijſſelen ſijn van dat wonderlijck werck, welck Nero in de zee gemaeckt heeft, die in plaetſe van een haven ſtrecken. Deſen inwijck noemenſe de Doode zee. De Cajetaenſen inham is mede in plaetſe van een haven, hoewel voor een noorden windt niet beſchut. De haven van Tranium, in het landt Bari, ſoude hondert galeyen konnen bergen, indien hy vermaeckt wierde, en de Tarentinſe in Baſilicata meer, waer hy niet verſtopt; op dat, ſoo men meynt, de Turcken geen gelegentheydt ſouden hebben haer ſchepen hier te brengen, om in 't Koningrijck te vallen.

Rivieren. De rivieren van dit koningrijck dragen meeſt ſchepen. Onder de welcke ſijn de voornaemſte Liris, nu *Garigliano* genoemt; Vulturnus en Landus, in Terra Laboris; in Baſilicata, Vaſentium en Acriſium; Aufidus oft *Ofente*, in 't landtſchap Bari; Phiternus, oft *Fortore*, en Candelorus in Capitanea; Iuntum oft d'Aternus van Ptolemæus, nu *Peſcara*, en Sangrus in Abruzzo.

Adel. Hier is veel adel: negentien Princen, vijf-en-twintigh Hertogen, ſeven-en-dertigh Marquiſen, vier-en-vijftigh Graven, en over de duyſent Baronnen; andere maecken het getal van deſe minder. Als de ſelve komen te ſterven, vervallen haer Heerlijckheden aen den Koning, by ſo verre als 'er geen nae bloedtverwanten ſijn, die door het recht, datſe *pragmaticam ſanctionem* noemen, konnen ſuccederen, oft de ſelve erven.

Inkomen. Het jaerlijcks inkomen van dit Koningrijck bedraeght twee millioenen, en vijf-hondert duyſent ducaten, waer onder begrepen worden een millioen, en twee-hondert duyſent ducaten, die den Koningh alle twee jaren van de Gemeynte geſchoncken worden; item, een-en-dertigh greynen, die elcken ſchoorſteen betaelt voor de huysveſtinge van het garniſoen, en het penſioen van ſommige Edelen, die den Viceroy altijt vergeſelſchappen; noch ſeven greynen voor de torenwachters op de zeekuſten, negen om de ſtraten en wegen te vermaecken, en vijf voor die ten platten lande de wegen van de roovers bevryen.

Krijghsvolck. De Koning van Spanjen houdt gemeynlijck in dit koningrijck vier duyſent voet-knechten, onder verſcheyden Colonellen, en eenen Overſten, die men *Maeſtro di Campo* noemt; en eenen Krijghs-rechter, dieſe Auditorem heeten: deſe ſoldaten noemenſe *il Terzo di Napoli*. Daer en-boven ſijnder ſeſtien hondert Spaenſe voet-knechten tot bewaringe van de kaſteelen, ſchanſſen en zee-torens, behalven de bevelhebbers, die in de ſelve plaetſen woonen. De ruyterye beſtaet in duyſent curaſſiers, wiens Ritmeeſters Spanjaerden en Italianen ſijn, en elcke bende heeft ſeſtigh koppen, behalven de Viceroy en Columne, die elck 100 hebben: noch ſijnder 450 lichte paerden in vijf benden verdeylt. Buyten deſe voetknechten en ruyters, moeten 100 heerden noch vijf voet-gangers houden, die te ſamen 240701 ſoldaten maecken, gemerckt dat in 't geheele rijck 4011454 heerden getelt worden. Als de noodt vereyſcht, worden deſe in de ſteden en plaetſen, van die daer toe geſtelt ſijn, genoemt, welcke indienſe de Capiteynen niet behagen, wordender ſo lange andere voorgeſtelt, tot dat de Capiteynen te vreden ſijn. Deſe, hoewel datſe genoegh gewapent ſijn, worden bequamer gehouden, om een belegeringe en ongemack uyt te ſtaen, als om te vechten. De Overſte van deſe hebben altijdt haer ordinaris gagie, maer de ſoldaten alleen, alſſe gebruyckt worden.

Eylanden. Ontrent dit Koningrijck liggen ſes eylanden: Tremythus by Abruzzo; Liparis by Calabrien; Caprea, het grootſte van allen, Nycheta, Prochyta, en Iſchia by Terra Laboris: Iſchia was eertijdts Enaria genoemt, en heeft een ſterck kaſteel tuſſchen twee landen op een ſteenrotſe gebouwt.

Wanneer, en op wat manier dat 'et een Koningrijck geworden is. Dit landtſchap is op deſe manier een Koningrijck geworden: Als ontrent het jaer Chriſti 1000 de Saracenen dit landt met het eylandt Sicilien ingenomen hadden, is eenen Tancredus Normannus, door armoede gedwongen, met ſijn twee ſonen in Italien gekomen, en heeft ſijnen dienſt tegen de Saracenen aengeboden. Als hy ſich daer dan wel gequeten hadde, en de Saracenen uyt Italien en Sicilien verdreven waren, ſijn hem en ſijn ſonen eenige deelen in deſe twee landen gegeven. Daer nae werdt Robertus, een van ſijn ſonen, eerſte Hertogh van Apulien en Calabrien verklaert. Rogerius, ſoon van Robertus, werdt hier nae eerſte Koning van Napels en Sicilien gemaeckt, welcke twee landen een Koningrijck maecken, dat het Koningrijck van de twee Sicilien genoemt wierdt. Want dat men nu het Koningrijck Napels in Italien heet, wierde doen Sicilien aen deſe ſijde *del Far*, oft de Golfe, genoemt; en het eylandt, Sicilien aen gene ſijde *del Far*, oft zee. Maer korts daer nae is 't in twee Koningrijcken gedeylt, en heeft twee Koningen gehadt, waer van den eenen in Italien Koning van Apulien oft Napels geheeten is, en den anderen in 't eylandt, Koning van Sicilien. Deſe twee koningrijcken hebben dikmaels van Heeren verandert. Want in 't koningrijck Napels ſijn eerſt de Françoyſen uyt Normandien Koningen geweeſt: daer nae de Swaven uyt Duytſlandt; korts hier nae wederom de Francoyſen uyt Angoleſme; nae deſe de Spanjaerden uyt Arragonien; en ten laetſten de Koningen van Caſtilien.

Hooftſtadt. De hooftſtadt van dit Koningrijck is Napels, daer niet alleen veel edellieden en Princen woonen, maer oock de Stadthouder van den Koning, die men den Viceroy noemt, en verſcheyde Raedts-heeren.

Regeering. Groote Officieren. Hier ſijn ſeven groote, oft hooft-officieren van't Rijck, die by den Koning in den Raedt ſitten; aen de rechter zijde ſit *de groote Conneſtabel*, *de groote Admirael*, en *de groote Protonotaris*: aen de ſlincker zijde; *de groote Iuſticier*, oft *Rechter*, *de groote Kamerling*, en *de groote Cancelier*: aen de voeten, *de groote Seneſchal*. *De groote Conneſtabel* is opperſte van de krijgh en krijgsſaecken. Als de Koning hem

in

in zyn ampt ſtelt, geeft hy hem een ſweert, en ſpreeckt deſe woorden: *Neemt dit h.yligh ſweert, daer ghy de vyanden van mijn volck ſult mede te niet brengen.* *De groote Iuſticier* doet recht in borgerlijcke en halsſaecken, ſoo dat alle Princen, Hertogen, Marquiſen, Graven, Baronnen, Heeren, en andere, hem, ſo veel de rechten belangt, moeten gehoorſamen. Syn ſtadthouder wordt *Reggente della Vicaria* genoemt. *De groote Admirael* heeft bevel en volle macht over alle de ſaecken ter zee. *De groote Kamerling* en draeght niet alleen ſorge voor de perſoon van den Koning, zyn kamer, en kleederen; maer oock van de renten, tollen, geconfiſqueerde goederen, en diergelijcke. Onder hem ſtaen vele Kamerlingen en Treſoriers. *De groote Protonotaris* bewaert alle de brieven en beſcheeden die den Koning aengaen, en heeft macht om Notariſſen en Rechters te maken, en baſtaerden te legitimeren. Maer de Catholijcken Koning heeft dit aen de Koninglijcke Cancelrye overgeſet. *De groote Cancelier* ſchrijft de ſecrete brieven van den Koning, ſegelt de privilegien die d'onderdanen van den Koning verkrijgen, en draeght ſorge voor de Academie, oft hooge Schole. *De groote Seneſchal*, dieſe *Major Domo*, en *Maeſtro di Caſa*, dat is, *groot Hofmeeſter* noemen, regeert het huys en huysgeſin van den Koning, en beſorght de ſpijſe en kleederen, die tot de hof-houdinge noodigh ſijn; ſtraft mede de fauten die in't hof geſchieden. Van de Aertzbiſſchoppen, Biſſchoppen, Princen en anderen Adel hebben wy hier voor geſproken. Daer ſijn ſes *Raden*: de eerſte is van den *Viceroy*, die men *Collateael* noemt, daer men van de gewichtighſte ſaecken des Koningrijcks handelt, en andere die men hier beroept. Van deſen is de Viceroy 't hooft, en ſommige Graven Adſeſſeurs oft By-ſitters. De tweede is van *S. Clara*, ſoo geheeten van de plaetſe daerſe gehouden wordt. Men noemt hem oock *den Heyligen*. De Preſident en Raedts-heeren van deſen nemen kenniſſe van alle ſaecken die uyt de Vicarie daer beroepen worden. De derde is van *de Vicarie*. Hier geſchiet recht van den Napolitaenſchen Regent, die Stadthouder van den grooten Iuſticier is, en van vier Doctoren in de Rechten, die alle jaer verandert worden, aen alle de onderdanen des Koningrijcks, die van mindere rechters daer appelleren. De vierde is van *de Summarie*. Hier is de Rekenkamer, daer gehandelt wordt van geconfiſqueerde, oft verbeurde goederen, inkomen, tollen, en impoſten des Koningrijcks. Deſe beſtaet in een Vicaris of Stadthouder, ſes Preſidenten, acht Rentmeeſters, 10 Klercken oft Boeckhouders, en andere. De vijfde Raedt is van *de Admiraliteyt*. Hier is de wooninge van den Preſident en bewinthebbers ter zee. Deſe doen recht, ſoo in borgerlijcke, als hals-ſaecken, aen de ſchippers en bootsgeſellen. De ſeſte is van *de Munt*. Hier wordt gehandelt, ſo in civile als criminele ſaecken, van de munten, gewichten, maten, en diergelijcke, van 't geheel Koningrijck. De Preſident van de munte is 't hooft van deſen Raedt: by den welcken ſijn de Rekenmeeſters, de Aſſaeyeur, oft Waerdeyn, en de Weger met eenige andere.

REGISTER

der Koningen van beyde de Sicilien, uyt Onuphrio Panvino.

1. ROgerius, soon van Rogerius, en neve van Tancredus, is Koning gemaeckt van Paus Anacletus de II, en heeft geregeert 32 jaren, en vijf maenden. 1130

2. Guilielmus de Quade, soon van Rogerius, regeerde 13 jaren, en 3 maenden. 1153

3. Guilielmus de II, toegenaemt de Goede, soon van Guilielmus de Quade, regeerde 20 jaren. 1166

4. Tancredus, de soon van Rogerius Hertogh van Calabrien, regeerde 9 jaren. 1186

5. Rogerius de II, soon van Tancredus, is in 't leven van sijn vader koning gemaeckt, en heeft met hem ontrent 9 jaren geregeert. 1186

6. Guilielmus de III, soon van Tancredus, heeft eenige maenden geregeert. 1195

7. Keyser Henricus de VI, soon van Fredericus Barbarossa heeft 4 jaren geregeert. 1195

8. Keyser Fredericus de II, de soon van Keyser Henricus de VI, heeft 52 jaren geregeert. 1198

9. Cunradus Rooms Koning, soon van Fredericus de II, heeft 3 jaren geregeert. 1250

Hier nae is 't Rijck een jaer, en sommige maenden sonder Koning geweest. 1254

10. Manfredus, bastaerdtsoon van Fredericus de II, heeft 11 jaren geregeert. 1255

11. Carolus, soon van Ludovicus de IX, Koning in Vranckrijck, is Koning van beyde de Sicilien geworden, doen hy Graef van Provence en Anjou was, en regeerde 19 jaren, en ses maenden. 1265

12. Carolus de II, soon van Carolus de I, regeerde 24 jaren, en 3 maenden. 1285

13. Robertus, soon van Carolus de II, heeft 33 jaren, en 8 maenden geregeert. 1309

14. Koninginne Ioanna, Carels dochter, heeft 38 jaren, en 7 maenden geregeert. 1343

15. Andreas, soon van Carolus Martellus, koning in Hungarien, heeft met zijn gemalinne Ioanna 2 jaren, en 8 maenden geregeert. 1343

16. Ludovicus, Prince van Tarenten, de tweede man van de koninginne Ioanna, heeft met haer 14 jaren, en 9 maenden geregeert. 1347

17. Ludovicus de II, koning van Hungarien, soon van Carolus Martellus, heeft tegen Ioanna 5 jaren Koning geweest. 1348

18. Carolus de III, soon van Ludovicus, Hertogh van Dyrrachien, heeft 4 jaren, en 8 maenden geregeert. 1381

De Koningen van Napels, ofte Sicilien aen dese zyde van de Far.

19. Ladislaus, soon van Carolus de III, was 28 jaren en 5 maenden Koning. 1386

20. Ioanna de II, suster van Ladislaus, was 20 jaren Koninginne. 1414

De Koningen van Sicilien aen dese zyde van de Far, uyt het geslacht van Anjou.

XVIII. Ludovicus Valesius, soon van Ioannes Koning in Vranckrijck, Hertog van Anjou, van Ioanna voor een soon aengenomen, is nae haer doodt met den naem alleen twee jaren en twee maenden Koning geweest. 1382

XIX. Ludovicus de II, soon van Ludovicus de I, is 5 jaren Koning geweest. 1384

XX. Ludovicus de III, soon van Ludovicus de II, is ... Koning geweest.

XXI. Renatus, soon van Ludovicus de II, is in 't geschil tusschen hem en Alfonsus, 46 jaren Koning geweest. 1434

XXII. Ludovicus de XI, Koning van Vranckrijck, soon van Carolus de VII, is... Koning geweest.

XXIII. Carolus de VIII, Koning van Vranckrijck, soon van Ludovicus de XI, Koning van Vranckrijck, is 14 jaren koning geweest. 1483

XXIV. Ludovicus de XII, Koning van Vranckrijck, is 17 jaren koning geweest. 1498

XXV. Franciscus Valesius, Koning van Vranckrijck, is 33 jaren koning geweest. 1515

XXVI. Henricus de II, Koning van Vranckrijck, soon van Franciscus, is 11 jaren koning geweest. 1547

De Koningen van beyde de Sicilien, uyt het geslacht van Arragon.

XXI. Alphonsus, Koning van Arragon, voor een soon van Ioanna de II aengenomen, heeft nae haer doodt 35 jaren geregeert. 1434

XXII. Ferdinandus, bastard soon van Alphonsus, heeft 25 jaren, en 6 maenden geregeert. 1458

XXIII. Alphonsus de II, soon van Ferdinandus, heeft een jaer, en sommige dagen geregeert. 1494

XXIV. Ferdinandus de II, soon van Alphonsus de II, heeft 9 maenden geregeert; doch, soo andere seggen, een jaer en 6 maenden. 1495

XXV. Fredericus, soon van Alphonsus de I, heeft 7 jaren geregeert, oft, soo andere seggen, ontrent vijf jaren, en is in 't jaer 1500 uyt het koningrijck verdreven, en in Vranckrijck gevlucht, daer hy gestorven is. 1495

XXVI. Ferdinandus Catholicus, Koning van Spanjen, heeft 15 jaren geregeert. 1502

XXVII. Keyser Carel de V. 1516

XXVIII. Philippus de II, Koning van Spanjen. 1556

XXIX. Philippus de III, Koning van Spanjen. 1598

XXX. Philippus de IV, Koning van Spanjen. 1621

ABRVZZO.

Naems oorsprong.

ABRVZZO, daer van eenige stellen, dat de naem gekomen is van de A, beteeckenende in 't Griecks ontblootinge, en van Brutius, 't welck beduyt in de tale van Lucanien een verloopen slaef, als willende te verstaen geven, dat in 't selve landt geen verloopen slave woonde; begrijpt hedensdaeghs het grootste deel van het lant der Samniten, onder de welcke verscheyden de Frentanen, de Carentinen oft Caracenen, de Pelignen, Marucinen, Precutinen, Vestinen, en Hirpinen gestelt hebben. Het is waer, dat als nu de Hirpinen niet sijn in Abruzzo, daer bynae al die van onsen tijdt t'onrecht al de Samniten in stellen: alsoo nu het landt van Molisen, en Principato ultra het meeste deel van hun landt sijn. Dan Abruzzen begrijpt tegenwoordighlijck wat van de contreyen van de Equicolen, en Marsen, van 't oude Latium, haer uytstreckende tot over de ander zyde van 't meir Fucin, oft van Celano, sijn oude palen, waer men Celano, Albi, Magliano, Cese, Paterno, en eenige andere plaetsen, gelegen in 't landt van de Marsen, siet: en Tagliacozzo, Perito, Collalto, en die van de Equicolen.

Deylinge.

Abruzzen is nu verdeylt in Abruzzen over dese, en over d'ander zyde, dat zy noemen Citra, en Vltra, sijnde twee provincien.

Palen van Abruzzen over d'ander zyde.

Abruzzo over d'ander zyde, genoemt in de spraecke van 't landt Abruzzo Vltra, light in 't noorden, westen en noordwesten aen den Staet van de Kerck, by de palen van Ancona, het Hertoghdom van Spolete, Sabinen, en 't Campagne van Romen, in 't zuyden aen Terra di Lavoro; in 't zuydoost aen Abruzzen over dese zyde; en in 't noordwest aen de Adriatische zee.

Steden.

De Bisschoplijcke steden sijn *Aquila*, dat de hooftstadt des lants is, gebouwt vijf mylen van de ruïnen van Amiterne, en 30 van Sulmone, eerst door de Lombarden, en daer nae door den Keyser Frederick de II met muuren omringt, en gesterckt met een van de beste kasteelen van Italien: *Atri*, genoemt door Plinius en Mela *Adria*, 't landt van de geboorte van den Keyser Adrianus, volgens Spartianus, een stadt van de Marucinen, gelegen tusschen de Plomba, en de Vomano: *Campli*, door Leandrum genoemt *Camplo*, gelegen op 't begin van 't trivierken *Fiumicello*, dat in de Viciole vloeyt: *Civita di Penna*, door Ptolemeus Pinna genoemt, daer van d'inwoonders door Plinius *Pinnenses* geheeten sijn; gelegen tusschen de Tavo en de Sino, vier mylen van de zee: en *Teramo*, door eenige *Terano* genoemt, en door Strabo, Ptolemeus, en Plinius *Interamnia*, hooft-stadt van de Precotinen, gelegen 12 mylen van de zee, op den mont van de Vicciola in Tordino.

Men siet oock in dit landt de groote ruïnen van 't oude *Amiterno*, een stadt der Vestinen, en geboort-plaetse van Salustius, daer men eenige schoone overblijfselen van een theatrum siet, eenige tempels, en groote torens. *Amiterne.*

Andere plaetsen.

D'ander voornaemste plaetsen, boven de Bisschoplijcke steden, sijn *Ajello*, 't Hertoghdom van den Prince van Masse; *Acumoli*, een goede stadt, en wel bewoont; *Amatrice*, een groote stadt, gelegen beneden den oorsprong van de Tronto, by den Staet van den Paus; *Albi*, een stadt en Graefschap, toebehoorende de Colonnes, by het staende water van Celano; *Avezzano*, een stadt van 't Graefschap Albi; *Bagno*, *Barisciano*, *Borbona*, *Celano*, een stadt en Graefschap der Picolomini, by het staende water van Celano, voortijdts *Lacus Fucinus*, liggende aen het eyndt van Latium, in 't landt van de Marsen, en door Maginus gehouden voor de oude stadt *Cliternum*; *Coll' Alto*, en *Carapelle*, Baronyen, liggende by den Staet van den Paus; *Civita Ducale*, *Civita Reale*, *Civita S. Angelo*, een Marquisaetschap van de Pinelli; *Civitella del Tronto*, een groote stadt, en seer bewoont, met een kasteel. *Fagnano*; *Gagliano* oft *Gajano*; *Giulianova*, een goede stadt, gebouwt van de ruïnen van die van S. Fabiaen, afgeworpen uyt oorsaeck van haere quade locht, door Iulius Hertogh van Atri, op de plaets daer *Castron* van Ptolemeus was, en *Castrum novum* van Plinius, en Antoninus. *Leonessa*, een groote stadt, en seer wel bewoont, by den Staet van den Paus: *Lecco*; *Loreto*, een stadt en Hertoghdom, niet verre van de riviere de Tavo: *Luculo*, oock een goede stadt; *Monte Reale*, een van de beste steden van dit lant, gelegen in de contreye van de Vestinen, op den bergh Apennin, beneden de riviere de Sangro: *Mareri*, een Graefschap van de Colonners: *Ostena*, *Monterio*, *Paganica*, *Pizzolo*, *Pianella*, *Rocca di Mezzo*, *S. Demitre*, *S. Steven*, *Torna in Parte*, *Tortoreto*, by de riviere Librata; *Tagliacozzo*, een stadt en Hertoghdom, toebehoorende de Colonnen, gebout van de ruïnen van de oude stadt *Carseoli*, by de frontieren van de Staet des Paus: en *Transacco*, gelegen om het staende water van Celano.

Hoedanigheydt des lochts en waters. Aeckers, granen, vruchten en planten.

Dit landt heeft een seer goede lucht; en is bevochtight met vele rivieren: sijnde uytnemende sterck, soo door de gelegenheydt, als door d'inwoonders, en seer vruchtbaer van koren en wijnen; en soo overvloedigh in safraen, dat d'inwoonderen by Aquila daer voor jaerlijcks over de 40000 ducaten ontfangen; heeft oock veel tamme en wilde beesten, bysonderlijck beeren en wolven, en seer veel vogelen.

Palen van Abruzzen over dees zyde.

Abruzzen over dees zyde, paelt in 't noordtooften aen Abruzzen over d'ander zyde; in 't noordt-westen aen de Adriatische zee; in 't zuyden en zuydwesten aen het landt van Molise; in 't oosten noch aen Abruzzen over d'ander zyde; en in 't zuydoosten een weynigh aen Terra di Lavoro.

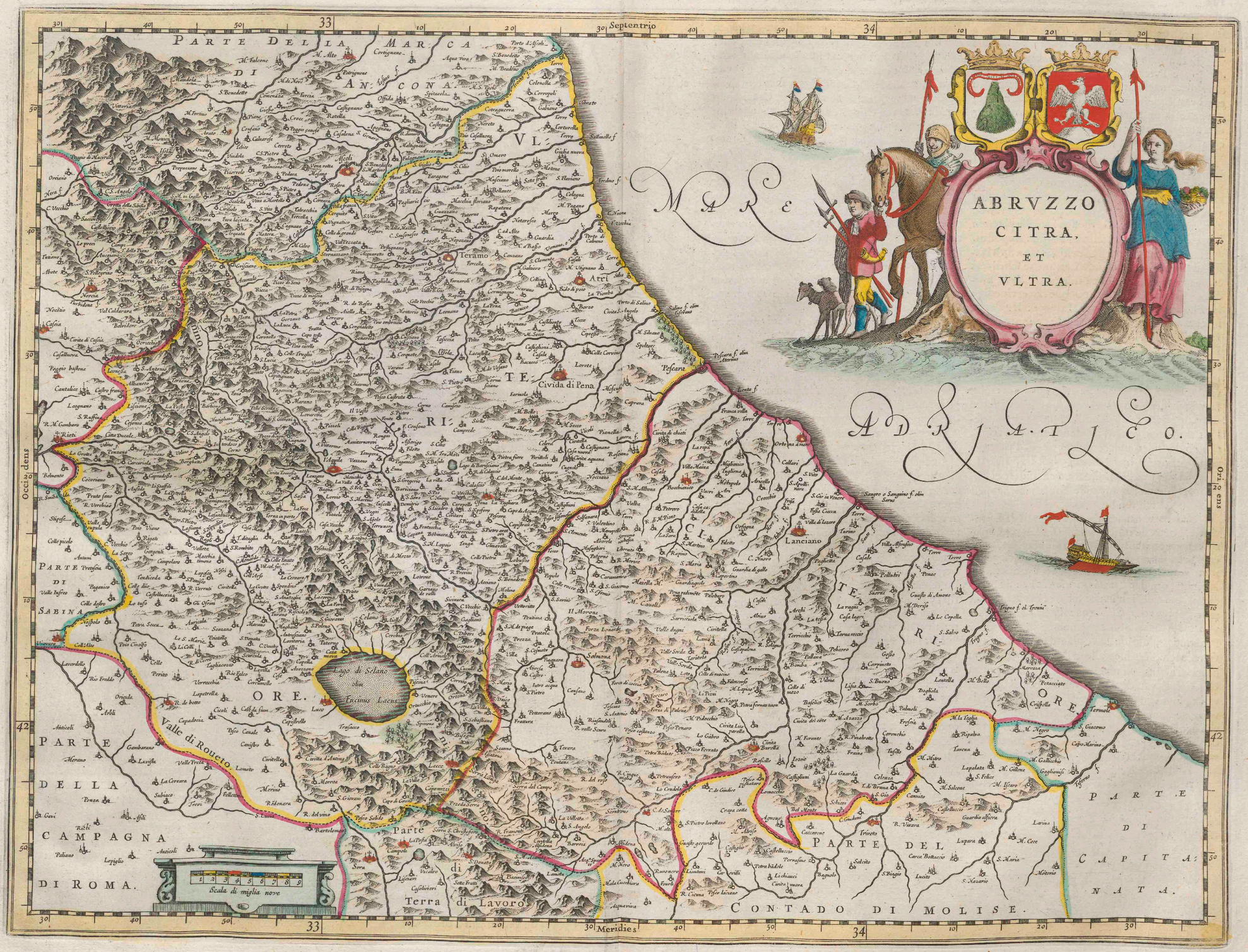

ABRVZZO
CITRA,
ET
VLTRA.
MARE
ADRIATICO.
PARTE DELLA MARCA DI ANCONA
PARTE DI SABINA
PARTE DELLA CAMPAGNA DI ROMA.
PARTE DEL CONTADO DI MOLISE.
PARTE DI CAPITANATA.
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Teramo
Atri
Pescara
Civida di Pena
Lanciano
Solmona
Lago di Selano olim Fucinus Lacus
Valle di Roueto
Parte di Terra di Lavoro
Scala di miglia nove

Aertzbiſſchoplijcke ſteden.

Dit landt begrijpt de Aertzbiſſchoplijcke ſteden van *Chieti*, en *Lanciano*. *Chieti* anders *Civita di Chieti* genoemt, voortijdts *Teate*, hooftſtadt van de Marucinen, is gelegen op den kant van de riviere Peſcara, wel-eer Alterne, is nu koninglijck, naer datſe beſeten geweeſt is met den tijtel van Graefſchap door Pandolfe Caracciol; daer nae door Philips van Vlaenderen, onder den koning Karel den eerſten. *Lanciano*, oft *Lanzano*, by avonturen gebouwt door 't vervallen van *Anxianum*, een ſtadt van de Frentanen, daer nae zy ſchijnt genoemt te ſijn (hoewel zy over d'ander zyde de Sare, oft Sangro is, daer Anxianum over dees zyde was) is gelegen vier mylen van de riviere Sangro, en oock ſoo veel van de zee, daer jaerlijcks kooplieden van alle plaetſen komen op hare merckten van May en Auguſtus.

Biſſchoplijcke ſteden.

Hare Biſſchoplijcke ſteden ſijn *Sulmone*, in 't Italiaens *Sulmona*, door d'oude Latijnſche ſchrijvers *Sulmo* genoemt, en door Ptolemeus *Sulmon*, ſijnde een groote ſtadt, wel bewoont, overvloedigh in ſchoon water, dat over al vloeyt: is gelegen in 't landt van de Pelignen, en de geboort-plaetſe van Ovidius, als nu onder het Huys van de Borgeſen, hebbende haren Geeſtelijcken overſten, die hem noemt Biſſchop van Valve, om dat alle het omgelegen landt ſoo genoemt is; en *Civita Borrella*, oft *Burrella*, een kleyne ſtadt, niet ſeer bewoont; en *Ortona Amate*, door Plinius *Ortona* genoemt, en door Ptolemeus *Orton*, geſtelt door den eerſten in 't landt van de Frentanen, en door den anderen in dat van de Pelignen, en nu vermaert, om datſe de plaets is, daer de ſchepen van Epiren, Dalmatien en andere geweſten aenkomen, brengende koopmanſchappen op de merckten van *Lanciano*.

Andere plaetſen.

D'andere voornaemſte plaetſen van deſe provincie, boven de Biſſchoplijcke ſteden, ſijn *Agnone*, een groote ſtadt by den bergh Mayelle, door eenige *Anglona* genoemt, ja ſelfs qualijck genomen voor 't oude *Aquilonia* door Leander, en Ananias, om dat *Agona* is in 't landt van de Frentanen, en *Aquilonien* in dat van de Hirpinen, daer zy erkent is voor Cedogna: *Alfidena* Marquiſaet van 't Huys van Bucca, genoemt *Aufidena* door Ptolemeus, die de ſelve plaetſt in 't lant van de Caracenen, en hier alleen door my geſtelt om haer outheydt, en niet haer grootte: *Anverſa*, een Graefſchap van den Prins van Rocca Romana, van 't Huys van Capua. *Ateſſa*, oft *Atiſſa*, by de riviere de Sangro; *Bucchianico*, Marquiſaetſchap van den Prins van Santo Buono, van 't Huys van de Caracciols; *Caſore*, *Caramanico* een groote ſtadt en wel bewoont: *Caſtiglione*, *Caſal in contrado*, een vrye ſtadt: *Caſtello di Sangro*, *Celenza*, of *Cilenza*, Marquiſaetſchap: *Civita Luparella*, een ſeer ſtercke ſtadt door hare gelegenheydt, en gebouwt op eenen ſeer hoogen bergh: *Francavilla*, by Ortone, daer eenige geſtelt hebben te ſijn d'oude ſtadt *Frentanum*, dan t'onrecht; *Guardiagreli*, een goede vrye ſtadt: *Manupello*, Graefſchap van 't Huys van de Colonnes; *Ortona de Marci*; *Palena*, Graefſchap van de Prins van Conca, dat de Pelignen ſchijnt te vernieuwen in zynen naem, als oock *Leto di Palena*, en *Geſſa Peleno*: *Pacentro* oft *Pacento*, Graefſchap van de Orſins, *Peſco Coſtanzo*, *Peſco Aſſeruli*, *Petturano*, *Populi*, een goede ſtadt, voerende den tijtel van 't Hertoghdom van de Cantelmi, door Leander *Populo* genoemt. *Rocca-Valleſcura*; *Scanno*, *S. Valentino*, *Santo Buono*, Prinſdom van de Caracciols; *Taranta*; *Tocco*, een vrye ſtadt, by de riviere Sangro, en vier mylen van 't oude *Corfinium*; *Vrſana*; en *Vaſto d'Aimone*, oft *Guaſto di Amone*, genomen met een gemeyne overeenkominge voor 't *Hiſtonium* van Plinius, en Mela, of het *Iſtonium* van Ptolemeus, dieſe geſtelt heeft in 't landt van de Frentanen.

D'overblijffelen van de vermaerde ſtadt van *Corfinium*, hooftſtadt van de Pelignen, ſiet men oock in dit landt drie mylen van de ſtadt Populi, in de velden genoemt van S. Petino. Eenige gelooven, dat daer maer een kerck van overgebleven is, en eenige weynigh huyſen in de plaets, genoemt *S. Petino*, dan Leander ſeght, dat men daer noch andere groote overblijffelen ſiet.

De eylanden van *Tremiti* hooren mede onder deſe Provincie.

Hoedanigheydt des luchts.

De lucht van dit landt is kout, en de top van den bergh van Majelle is altijts met ſneeuw bedeckt, die dikmaels in dit landt valt, en ſomwylen het reyſende volck in 't pleyn, vijf mylen groot, overdeckt en verſmacht, alſſe hun daer vinden in de dwarrelingen der winden.

Water, acker, granen, vruchten en planten.

Al dit landt heeft vele rivieren, en ſchoone klare wateren, is ten deele plat, en ten deele berghachtigh, maer ſeer aengenaem, vol dicke boſſchen, en groote foreeſten, geeft veel koren, rijs, en andere ſoorten van granen, wijn, olie, veel fruyten, en over al ſeer goeden ſafraen in grooten overvloedt.

Mijnen.

In 't jaer 1577 vondt men daer, in den acker van Lietto, een mijne van peck: in de boſſchen is veel veneſoen, en veel wolven en beeren.

Regering. Viceroy.

Deſe Provincie heeft in de ſtadt van Chieti het koninglijcke recht, met haren Viceroy, die de Provincie van Abruzzo over d'ander zyde oock regeert, twee Auditeurs, een Advocaet, en Procureur Fiſcael, een Secretaris, een Meeſter van de Kamer, en een Advocaet, en Procureur van de armen.

TERRA DI LAVORO,
eertijdts
CAMPANIA FELIX.

Naem. HEt landt, dat de Italianen *Terra di Lavoro* noemen, heeft sijnen naem van de vruchtbare Campen oft velden *Laborins*, gelegen ontrent Capua, en loopende tot Cuma en Pozzoli; om dat de volckeren van dat geweest, tweemael van de Romeynen verwonnen en bedorven, dien ongeluckigen naem Capanois verlaten, en dien van Laborins, als min gehaet en bekent, aengenomen hebben: hoewel de gemeyne man meynt, dat dese provincie desen naem heeft, *à labore*, oft van arbeyt, om datse heel bequaem is om bearbeyt te worden, oft, om datse goet profijt *laboratoribus suis*, dat is, haer arbeyders, geeft. Maer de geleerden verwerpen dit gevoelen.

Groote. Dit landt begrijpt een groot deel van 't geen de Ouden *Campania Felix*, oft *Geluckigh* hieten, daer de *Opices*, *Ausones*, en *Cumanen* woonden. Het light in de lengte neffens de zee, en begint aen gene zijde van de riviere Sarne, een kleyn deel van 't gebiedt der *Picentinen*, daer men Sorrento en Vico siet; voorts streckt het van gene sijde de riviere Liris, oft Garigliano in 't Nieuw *Latium* der Ouden, tot aen Portelle, ontrent Terracine, daer een deel der *Volscen* woonden; ja 't springt tot in het landt der *Samniten*, aen de sijde van Abruzzo.

Palen. In 't noordt paelt het aen Campania di Roma in den Staet des Paus, als oock aen Abruzzo van gene en dese sijde; in 't west aen den selven Staet des Paus, oft Kercke, en de Tyrreensche zee; in 't zuyden aen Principato van dese sijde, tot aen de riviere Sarne by de zee; in 't oost aen Principato van gene sijde, en 't landt Molise.

Steden. Hier sijn vier-en-twintigh steden, waer onder drie Aertzbisdommen getelt worden, te weten, Napels, Capua, en Sorrento: de andere een-en-twintig sijn Bisdommen, als Aquino, Alise, Aversa, Acerra, Calvi, Caserta, Carinola, Cajazzo, Fondi, Gaeta, Ischia, Massa, Monte Casino, Nola, Pozzuolo, Sorra, Sessa, Tiano, Telese, Venafri, en Vico: daer-en-boven begrijpt het noch 166 gesloten vryheden en kasteelen; en andere vijftien, in verscheyden tijden uyt-geroeyt, welcke sijn Lire, Ausonie, Vestine, Stabie, Pompejede, Herculanie, Linterne, Misene, Atelle, Formie, Minturne, Sinuesse, Volturne, Cume, en Baje.

Eylanden. Dese provincie vervat oock de eylanden Ponze, Patinarole, Nisite, Ischie, en Procite; daer in 't bysonder van gehandelt wordt in de beschrijvinge der eylanden van dit Koningrijck.

Napels. De hooftstadt van dit lant, en 't geheel koningrijck, is *Napels*, by de Italianen *Napoli*, de Spanjaerden *Napoles*, en de Oude eerst *Parthenope* genoemt, na een van de Sirenen, oft Meerminnen, daer de begrafenisse noch van gesien wordt; daer na *Neapolis*, dat is, de *Nieuwestadt*, gebouwt door de Chalcidensen, en Cumanen, ontrent de oude stadt, daerom geheeten *Palæpolis*; waer van men de plaetse noch siet een mijl van de stadt, niet verre van 't heerlijck paleys Poggio Reale, gebouwt door Ferdinandus, Koning van Napels. Sommige Griecken hebbense oock de *Muur van Phalaris* genoemt, om datse meynden dat Phalaris, de tyran van Sicilien, die gesticht hadde: ja eenige gevense den naem van 't *Nieuwe Hercules velt*, gelijck of hy de stichter daer van was.

Sterckte. Sy is aen d'een sijde als omringt van den Pausilypo, en aengename heuvelen, en aen d'ander sijde van de zee, en versterckt met goede en schoone muuren, bolwercken, toorens, grachten, bynae over al 80 voeten diep, en drie kasteelen, waer van het een *S. Ermus* oft *Elmus* genoemt is, het ander 't *Nieuw Kasteel*, en het derde 't *Kasteel de l'Oeuf*, oft het Ey, om sijn fatsoen, behalven 't *Kasteel Capuan*, welck nu ter tijdt dient voor de Raden, en om recht te doen. Het eerste kasteel is als een katte, op een hooge klippe, boven de stadt, welck alle de omliggende plaetsen beschieten kan, en is beset met 250 Spanjaerden. Beneden is 'er een Carthuysers klooster. Koning Robert de I, soon van Karel de II, heeft dit kasteel gebouwt; daer na heeft Keyser Karel de vijfde 't selve met groote bolwercken versterckt, en den *Toom van Napels* genoemt. Het tweede is van Karel de I, broeder van S. Louis, gemaeckt dicht aen de haven; daer na heeft het Koning Ferdinand van Arragon voltoyt; soo dat het nu gestelt wert onder de sterckste plaetsen van Italien. Het is vierkant, gemaeckt van steen, hardt als marmor, met vier groote bolwercken, groote wallen, en een dubbele diepe gracht, daer de zee in loopt, en met vijf toorens. In 't midden siet men het heerlijck paleys van den Gouverneur, bequaem om een Keyser te logeeren oft herbergen: veel krijgs-gereetschap, menichte van ysere koegels, grove stucken geschut, waer onder 21 metale sijn, die Keyser Karel de V, in d'oorloge tegen den Keurvorst van Saxen gewonnen, en hier uyt Duytslandt doen brengen heeft; vergulde en versilverde helmen, lancien, sweerden, en andere schoone wapenen: voorts is men verwondert in 't aenschouwen van de sijde tapisseryen, alle met goudt verheven, veel statuen en schoone schilderyen. Het kasteel de l'Oeuf is buyten, maer na by de stadt, in de zee, op een rotse, van het fatsoen als een ey, en gerekent onder de eylanden, en van Plinius *Megaris* genoemt. Dit is van Guiliam de III, van Normandien, gebouwt, daerom heeft het langen tijdt 't *Kasteel Normand* geheeten, en sommige Histori-schrijvers noemen 't het *Kasteel van Lucullus*. Hier sijn 128 Spanjaerden in beSetting.

TERRA DI LAVORO, olim CAMPANIA FELIX

PARTE DESSA CAMPAGNA DI ROMA.

MARE TIRRENO.

Occidens.

Septentrio.

Meridies.

Orie.

PARTE DELL' ABRVZZO Ulteriore

Parte del Contado di Molise.

PARTE DEL PRINCIPATO OLTRA.

Parte del Principato Citra.

Golfo di Gaeta ol. Sinus Formianus.

Golfo di Napoli

Is. di Ponza.

S. Maria

Le Botte

Ventotiene

Ischia Isola.

Scala di miglia sette

1 2 3 4 5 6 7

Sezze · R. Lugra · Maenza · Piperno · R. Secco · Sumino · S. Lorenzo · Valle Corsa · Saluatierra · Castello · Terracina · Torre · P. de Paulo · T. de Paulo · C. di Leuola · S. Felicita · T. S. Anastagio · Le Piane · T. C. a'uento · T. S. Agostino · T. Viola · Mola · Castellone · Traietto · Castello · T. S. Cauo · Torre · Monticello · Portello · Le Chiaume · Ambrisi · Enola · Lappiolo · B. S. Mano · Tendi · Campello · Cerrochello · Fonte di tozze · Sori · Sperlonga · S. Sebastiano · Saucecio · M. Solo · S. Oliua · Monticelli · C. Nuouo · C. Forte · Corso · Suio · Castelforte · Ponte Coruo · Vico · Guercino · Colopardo · S. Bartolomeo · S. Luita · R. Adruno · Sora · Casa Maria · Castelluccio · Bauco · Torrice · Ripi · Learnara · Posi · Vsoletta · Fontana · S. Prata · S. Lotterio · Arce · Cancetto · Casalciuieri · M. Lucio · Vsola · Arpino · Casale · Attino · Vicalio · Sette frati · Campoli · La Vesola · Alatri · Serra S. Christofano · S. m. Accenito · Fiuggi · Acuto · Gallinaro · Paliano · Piglio · Lamita · Piazzano · Malacucchiara · Torre · Acquauiua · Cerro · Castiglione · Licelli · Forudlo · Topiano · Iserna · Macchia · Vallecorsa · Rocca · Trisacci · Scauto · Boiano · Vinchiaturo · Capobasso · M. Verde · Ferrazzano · Alirabello · S. Giuliano · Cercia · Le Fere · Capo Chiaro · La Gardia · Supino · Il Capraro · Pesco Sinolfo · Lauagni · Curti · Il Castello · Capo di Capo · Oe di monte · Altiua · Cassinoro · Calleroso · Marcone · Cesano · Terra Rossa · Sepiciano · Cotte di Marco · Cuttelle · Il Monaco · La Corta · Facelli · Cerrito · Capo Lataro · T. Landolfo · S. Lupo · Casalduni · Pramo · Vsoli · Fossi · Ponte · Solopaco · Torre cuso · Cacciano · S. Pietro · Foglianise · Frascio · Eignaro · Biuio · Limatola · Morrone · Arpaia · Arienzo · Arcola · Cerignano · La Polloſa · S. Martino · Volli · Loffredi · Pimonaro · Cerciara · Baderaro · Petra Stramina · Pietra Fenicia · Ratoli · Arriuo · Pauliſi · Vezzo · Ottaiano · Somma · Nola · Lauoccia · Trocchio · Spitaletto · Mercogliano · M. Forte · Cassanaciano · Cardinaro · Montauro · Cicala · Taurano · Lauri · Arriaro · Le Ceraſe · Braccigliano · S. Martino · Ciuiano · Torino · Migliano · La Cotrada · Cassano · Altiua · Cassinoro · Calleroso · Marcone · Capua · Grazzaniſe · Volturno · Armone · C. del Volturno · Mazzone · Cauallarizza · S. Mauro · Casertà · Aregano · Biuio · Frascio · Eignaro · Arienzo · Arcola · Cerignano · La Polloſa · S. Maria · Aerola

ſetting. By het Nieuw Kaſteel is mede de *Tooren van S. Vincent*, die onder de Sterckten van deſe plaetſe getelt wort, bewaert van 50 Spanjaerden, en eertijdts ſes maenden lang kloeckelijck van de Françoyſen tegen alle gewelt beſchermt.

Het paleys van den Viceroy is oock weerdigh om te beſien, en light mede niet verre van 't Nieuw Kaſteel, gelijck oock 't arſenal oft wapenhuys, welck aen de zeekuſt is, in een aengename plaetſe.

De haven is oock ſchoon om te aenſchouwen, met ſijn heerlijck hooft, en wonderlijcken vloet, en de fonteyne van ſoet water, die op den kant is; de groote en publijcke Schole ontrent een van de poorten; het paleys van den Prince van Salerne, welck de Ieſuiten nu beſitten; dat van den Hertogh van Gravine, welk heel ſchoon is; dat van de Carrafen, weerdigh om beſien, mits het groot getal der ſtatuen van marmor en bronſe gemaekt; en het heerlijck paleys der Urſinen by den bergh Olivet, behalven die van Sulmone, Toledo, Caſtignan, Bernardo, Bucci, en Carduin: den ſchoonen hof van Don Garcia de Toledo, vol ſpeloncken, fonteynen, en vijvers, met veel marmore ſtatuen, korael, peerlemoer, en verſcheyden ſchulpen.

Kercken. In de ſtadt Napels ſijn 36 parochikercken, en noch 70 andere, ſoo kercken als kapellen, die van wereltlijcke Prieſters bedient worden, met noch 30 andere kapellen in verſcheyde kercken, en over de hondert andere, door de borgeren neffens haer huyſen gemaeckt.

Kercken. De voornaemſte van alle deſe kercken ſijn den Dom, daer men een kapel van marmor, jaſpis, goudt en bronz ſiet, aen de welcke men noch werckte in 't jaer 1616: die van S. Dominicus daer de begraeffeniſſen ſijn van Philippus, Keyſer van Conſtantinopolen, van de Koningen Alfonſus de I, Ferdinandus de I en de II, en van Ferdinandus d'Avalos, Marquis van Peſcare: die van de Religieuſen van Mont Olivet, daer Alexander ab Alexandro begraven light, die *Dies Geniales* gemaeckt heeft: de kerck van S. Jan in Carbonara, daer de heerlijcke witte marmore begrafeniſſe van Koning Robert is, en van ſijn ſuſter Ioanna de I: die van S. Laurens, en de Minnebroeders. Maer de kerck van S. Clara, daer een convent van ontrent 400 Religieuſen, en ſoo veel dienſtmaeghden ſijn, is heel wonderlijck en ſchoon, om de verſcheyden tomben, waer onder veel Koningen, Koninginnen, en Konings-kinderen begraven liggen, uyt het geſlacht van Duras, en de af-komſte van Koning Karel de I, broeder van koning S. Louys. De outſte kerck is die van S. Paulus, welcke eertijdts den tempel van Caſtor en Pollux geweeſt is. De Ieſuiten maken een heerlijcke kerck, die alle de andere, ſoo men gevoelt, ſal te boven gaen, als die voltoyt is.

Klooſters. Voorts hebben de Ieſuiten vier huyſen, te weten, daer de geprofeſſide woonen, daer de jonkheyt geleert wort, het Novitiat, in welck de nieuwe aengenomene geoeffent worden, en het Carminel: de Paulinen oft Theatinen hebben drie kercken en wooningen: de Iacobinen of Predickheeren, ſeventien; en de vrouwen van de ſelve Orden, drie: de Minnebroeders obſervanten vier, de Gereformeerde twee, en de Capucinen twee: de Cordeliers, dieſe *de la Scarpa* noemen, ſeven: de gereformeerde Cordeliers, een; en de Religieuſe maeghden van de ſelve orden, negen: de Auguſtinen vier: de gereformeerde Auguſtinen twee, de nonnen van de ſelfde Orden drie: de Carmeliten vijf, de Carmeliten Deſcalces een, en de Carmeliteſſen twee: de Cathuyſers een: de Celeſtins twee: de Scapetinen, in 't wit gekleet, gelijck die van Mont Olivet, twee: de Kruysbroeders een: de Regulier-Canonicken twee de Benedictinen een, en de nonnen van de ſelve orden, ſeven: de Religieuſen van Mont Olivet, een: de Minimen, vier: de Serviten, drie: de Fratres Eremite, een: de Religieuſen van Camaldoli, een: die van Mont Virginis, oock een: de Spaenſche monicken, drie, en haer Religieuſe maeghden mede ſoo veel; en verſcheyde Religieuſe klercken, vier.

Daer-en boven ſijnder vijf kercken en Godtshuyſen voor de jongens, die men knechtjens huyſen heet: negen maeghden huyſen: en andere acht voor weduwen, en andere vrouwen, die de werelt verlaten.

Hier ſijn twaelf Gaſthuyſen, onder welcke dat van de Annuntiaten, en van d'ongeneesbare, de beroemſte ſijn. Het eerſte is groot als een ſtadt, en onderhoudt over de 2000 armen van alle ſoorten, ſiecke, oude, verlemde, en andere gebreckelijcke menſchen: die alle gedient worden van Religieuſen die een laken kruys dragen van minime coleur: en noch meer als 800 kinderen, ſoo knechtjens als meyſjens, waer van eenige weeſen, en ſommige vondelingen ſijn, die men des nachts in een omgaende ſchijve ſet, om dat menſe ſien en ſoogen ſou door de voeſters die daer altijt gereet ſijn: daer nae leert menſe leſen en ſchrijven, en men laetſe ſtudeeren, oft men beſteetſe op een ambacht, daerſe beſt ſin in hebben. Dit ſelve gaſthuys geeft alle jaer 90 ducaten voor een houwelijckſe gift aen hondert dochters, die te vondelinge geſet ſijn, en aen 100 andere elck 60 ducaten; daer-en-boven geeft het noch aen 160 arme dochteren, ſoo binnen als buyten de ſtadt, elck vier-en-twintig ducaten ten houwelijck. Voeght hier by, datter noch andere kercken, gaſthuyſen en kapellen ſijn, die alle jaer ſeker getal van arme dochters ten houwelijck beſteden met ſeeckere ſomme gelts, waer van de minſte vier-en-twintig, en de meeſte 300 ducaten bedraegt, die de kercke van S. Agnello Maggior alle twee jaren geeft, volgens het teſtament van ſeeckeren Notaris. Soo dat alle deſe gaſthuyſen, kercken, en kapellen alle jaer 665 dochters beſteden, waer van het houwelijcks goet jaerlijcks 29479 ducaten beloopt. *Gaſthuyſe*

Het gaſthuys van d'ongeneesbare onderhoudt 1300 perſonen, wiens ſieckten niet geneſelijck van de Medecijnen geoordeelt worden, daer toe men nochtans alle middelen en remedien gebruyckt. Daer is oock het gaſthuys *della Miſericorde*, voor de Prieſters, en dat van S. Iacob voor de Spanjaerden, als mede van S. Niclaes voor de ſchippers, een voor de pellegrims, dat van S. Gillis voor de vrouwen, en ſommige andere gemeyne.

Daer ſijn ſeer groote plaetſen oft marckten, waer van de voornaemſte is, dieſe *Piazza del Vlmo* noemen, ontrent het nieu kaſteel: en veel gemeyne fonteynen, daer van ſommige een lancie hoog ſpringen, ſommige worpen haer water ſoo groot als twee hoofden, en eenige door hondert buyſen. Sommige ſtraten ſijn ſnoer-recht gemaeckt, en ſoo lang, dat men naulijcks van het een eynde

tot

tot het ander kan sien, en meest alle sijnse in 't midden met kareelsteen overwelft, daer de vuyligheyt gelost wort door veel goten, onder welcke 't water loopt dat uyt de riviere Sabbato komt, by de Ouden *Sebethus* geheeten.

Croote. Eertijts was de omgang van de stadt drie mijlen, nu is hy ontrent ses; doch haer groote voorsteden, met veel huysen bebouwt, maken datse grooter schijnt. Want van den berg Pausilypus alleen tot aen de stadt Napels, welcken wegh twee mijlen lang is, sijnder soo veel huysen, dat den reysenden man, die daer langs gaet, meynt dat hy in 't midden van de stadt is. De faubourgs oft voorsteden soudense noch veel grooter gemaeckt hebben, had het de Koning van Spanjen niet verboden. Daer sijnder seven, de eerste heet S. Maria de Loretto; de tweede, S. Antoni de Vienne; de derde, S. Maria della Virgini; de vierde, S. Maria della Stella; de vijfde, Iesus Maria; de seste, S. Maria del Monte; en de sevende, welcke de genoegelijckste is, langs de zeekust, noemense Chiaja.

Poorten. De poorten heeten, van het kasteel van S. Ian in Carbonare, van de Marckt, van Rialte, Capuana, van de Carmeliten, van S. Coale, en S. Gennaro, oft Ianuario; behalven dese sijnder de poorte van Nole, de Royale, en de Roomse.

't Getal der inwoonders. Aengaende 't getal der ingesetenen, men telde hier in 't jaer 1585, 500000 menschen. Maer in 't jaer 1614 bevont men dat'er in de stadt en voorsteden 40478 heerden waren, en 267973 zielen, behalven de kloosters en andere particuliere plaetsen, die 18028 menschen leverden; en de 43 naebuurige dorpen hadden 7000 heerden, en 42000 personen; soo dat alles te samen gerekent, bedraeght 47478 heerden, en drie hondert seven-en twintigh duysent, negen hondert, en een-en-sestig zielen. De soete en aengename locht, de vruchtbaerheyt van 't byliggende lant, de bequaemheyt van de haven, de groote koophandel, en bestieringe van alle de saken des Koningrijcks, veroorsaken dat men van alle plaetsen komt, en datter veel Princen, Hertogen, Marquisen, Graven, Baronnen, en andere groote personagien van 't geheel koningrijck den meesten tijdt van 't jaer woonen, die hier oock haer paleysen hebben, behalven een goet getal edele geslachten, die hier haer vaste wooninge houden.

D'Oude hebben mede dese stadt tot een woonplaetse verkoren, onder andere veel Roomsche Raets-heeren; Virgilius, die hier sijn Georgica, oft boecken van den landtbouw gemaeckt heeft, en begeerde, dat men van Brinden, daer hy storf, hier sijn lichaem soude brengen: Titus Livius, Horatius, Seneca, Claudianus, Gellius, en meer andere. En in der waerheyt, men kan geen aengenamer vertreck in heel Europa vinden.

Buiten de stad siet men aen d'een sijde 't groot en magnifijck paleys *Poggio reale*, gebouwt van Ferdinandus de I, Koning van Napels, ontrent een mijl van de stadt; en andere oudtheden en wonderen der Natuur.

Om de laetste te sien, gaet men uyt de stadt langs den bergh Pausilypus, daer men ontrent twee mijlen neffens moet gaen, eer men aen de grotte oft speloncke komt, sonder welcke, om van Napels na Pozzoli te reysen, soude men een groote wegh moeten om-gaen, oft met groote moeyte op dien bergh klimmen, die met sijn punt in de zee loopt, en den wegh met sijn caep sluyt, welck sijnen naem draeght, en is met bloemen, wijngaerden en fruytboomen bekleet.

Maer eer men aen de voorschreven grotte komt, gaet men aen de slincker sijde, om by de zee te sien den genoegelijcken lusthof van den vermaerden Poëet Sannazarius, *Mergelline* genoemt, die daer na van den selven in een klooster der Serviten verandert is, aen de welcke hy 't selve by testament gegeven heeft, daer hy oock in de kerck onder een witte marmore tombe begraven light. Voorts eer men aen de grotte komt, besiet men den hof van Ian Bernardin Long, aengenaem om sijn fonteynen, die den regen en andere wateren naebootsen: daer-en-boven de kercke van de H. Maget en moeder Maria dicht by de grotte.

Grotte. Soo veel de *Grotte* belangt, diese de Grotte van Napels noemen, en de oude Latinisten *Cryptam Neapolitanam*, is van Coccejus gemaeckt, soo om den wegh van Napels na Pozzoli te verkorten, als om den selven gemackelijck te maken. Om hoog, aen de sijde daer men in de Grotte gaet, toont men de plaetse daer Virgilius begraven is, sonder op-schrift, oft eenigh cieraet, soo dat sommige meynen dat'et een mis-verstant is, hoewel dat Servius schrijft, dat sijn graf twee mijlen van Napels is, aen den ingang van de Grotte, een mijl lang in de rotse gehouwen, twaelf voeten hoogh, en soo veel breet, in voegen datter twee wagenen neffens malkanderen gemackelijck door konnen rijden. Dese spelonck schept geen licht, als van de twee ingangen, twee gaten oft vensters, die Koning Alfonsus de eerste in de hooghte des berghs heeft doen houwen, en van een lampe, die ordinaris ontrent het beelt van de Moeder Godts brant, in 't midden van dit graf der levende. Als men hier uyt komt, gaet men na 't lac d'Agnano, eertijts de Piscine oft Viver van Lucullus genoemt, van alle kanten met bergen omringt, en in 't midden sonder gront, in welcken in den voorsomer groote stucken van de bergen vallen, met serpenten gemengt, die daer niet weder uyt komen. Aen de kust van 't lac siet men de Grotte van den *Hondt*, in 't geberghte gehouwen, ontrent drie passen langh, daer menschen en beesten, die verder gaen dan het teken wijst, als doodt vallen; maer verquicken terstont, alsse in 't water van 't lac, dat twee oft drie passen van daer is, geworpen worden.

Ontrent de kant van 't selfde lac sijn sommige kamers met soo warme dompen vervult, datse van alle sijden de menschen doen sweeten: men gaet 'er met houte trappen in, en hoe men lager komt, hoese warmer sijn. Die van 't lant noemense *Sudatorii*, dat is, badtstoven *di S. Germano*, wiens dampen goedt sijn tegen de gicht oft flerecijn, kramp, kolijck, en inwendige sweeringen, daer-en boven suyverense de lichamen van de quade humeuren, en verstercken de swacke. *Sudatorii.*

Van hier gaet men sien de groote vervallen overblijfselen van *Lucullus hofstede* oft *lusthuys*; en voorts dat van *Cicero*, daer de begraefenisse van Keyser Adrianus geweest is, die men een kercke maeckte, in plaetse van een tombe oft graf-steen, na dat hy tot Bajen over-leden was, gelijck Spartianus verhaelt. Daer ontrent siet men oock 't bosch van *Astrune*, rontom met bergen beset, en soo

ſoo geſloten, dat de beeſten, die haer hier komen vermaken, om de luſtigheyt der plaetſe, daer niet weder uyt konnen, als men eenige enge wegen ſluyt. De Koningen van Napels hielden dit boſch voor haer ſelven, tot de jaght; en om dat het volck van veel hooge plaetſen haer ſoude ſien jagen, gelijck dickmaels geſchiede.

Hier ontrent is de bergh van *Aluyn*, ſoo genoemt om den overvloedt van deſe ſtoffe, die men uyt de ſteenen van dit geberghte treckt, en eerſt in 't water ſteeckt, daer nae tot aſſchen en loogh maeckt, welck voorts bevrieſt oft ſtijf wort.

In 't weſten vint men de bergen die altijt roocken, onder welcke, ſoo de Poëten verſieren, de Reuſen begraven ſijn, die, alſſe haer roeren, helſch vyer ſpouwen. Tuſſchen deſe bergen, by de oude *Leucogei*, dat is, witte geheeten, ſiet men een langworpige plaetſe als een ey, 1250 voeten lang, en over de 1000 breet, by de Ouden *Campus Phlegræus* genoemt, en de *wooninge van Vulcanus*, nu ter tijt *Solfotara*, dat is, Solfer-plaetſe, om datſe geel en ſeer heet is, ſoo dat men daer van alle kanten uyt ſiet rijſen eenen dicken roock met groot getier; in voegen datſe vol ſolfer is, daer de Koning van Spanjen goet profijt van treckt.

Van deſe plaetſe ſiet men de ſtadt Pozzoli; en nederwaerts gaende, wijckt men een weynigh van den wegh, om een oudt *Amphitheatre* te ſien, genoemt by die van 't landt Coloſſus, byna noch geheel, gemaeckt van gehouwen ſteen, 172 voeten lang, en 88 breet. Dit is gemaeckt om op te ſpeelen, ter eeren van Vulcanus, die Auguſtus geſien heeft, ſoo Suetonius ſchrijft; maer nu wordt'er geſaeyt en gemaeyt.

Hier ontrent ſijn de vervallen overblijfſelen van den *Tempel van Diana*, in een plaetſe Piſaturus genoemt; en wat voorder, by de kerck van S. Franciſcus, den *Tempel van Neptunus*, eertijts ſchermgodt van Pozzoli. Men ſiet oock by het amphitheater een groot gebouw onder de aerde, met veel kleyne kamerkens, in welcke men van d'een in d'ander met kleyne poortjens gaet. Men moet met licht, en een kluwen garen, oft andere merckteekenen die den wegh wijſen, daer in-gaen, anders is'er perijckel van daer uyt te komen; daerom wort deſe plaets van de lieden aldaer, Labyrinthus, dat is, een dool-hof genoemt.

Van Pozzoli ſullen wy hier nae ſpreken, nu gaen wy voorts om de aenmerckelijckſte ſaecken hier rontom te ſien. Daer is *'t Badt d'Orto*, een heete en doodelijcke plaetſe, als de wint uyt den zuyden komt; men gaet'er in met eenige trappen, die in den tuyn van den Biſſchop ſijn: *de Baden van de Grotte* ſijn aen den oever van de zee: die van *Giuncara*, ſoo genoemt van de *juncis*, dat is, bieſen, die hier overvloedigh waſſen: en onder den berg Oliban, *'t Badt di la Plaga*, van groote krachten, die de herſſenen, de mage, en alle de leden verſtercken, het geſicht verklaren, en verteeren de humeuren oft vochtigheyt, die de koortſen veroorſaken; hierom gebruycken die van Napels ſelden andere baden: *het Badt di Bagnuolo; di la Pietra*, dat den ſteen in de nieren, en in de blaſe breeckt, en het gruys uyt-drijft; dat van *Calatura*; en datſe *dell' Agiuto dell' Huomo* noemen, om dat het de menſchen door ſijn wonderlijcke krachten helpt; en dat van Sint Anaſtaſius, welck onder het ſandt van den oever by Pozzoli is.

Men ſiet oock in de zee dertien groote pilaren van kareel-ſteen, ſommige aen de Bajaenſe ſijde, ſommige aen de Pozzoolſe, met eenige gebroken bogen, die tot een ſteenen brugge waren, welcke de Keyſers begeerden te maecken door het midden van de Pozzoolſe golf tot Bajen, drie duyſent ſes hondert paſſen lang; hierom heeft Caligula van deſe pilaren af tot aen Bajen een brugge doen maken van twee ryen ſchepen, met anckeren vaſt gemaeckt, en met veel plancken bevloert, daer hy te paerde, en oock in een rosbaer over reedt.

Ontrent den oever in de zee, is een ſprong van ſoet water, welck met groote bobbelen in 't midden van de ſoute wateren vloeyt: en als men voorder op de rotſen klimt, aen de zee gelegen, komt men op den *Attellaenſen wegh*, daer langs men aen dien van *Appia* quam, om naer Romen te gaen. Hy is vol oude *Begraeffeniſſen*, byna altemael heel, die kleyne kameren ſchijnen, bequaem om bewoont te worden. Van binnen ſijnſe met levende koleuren geſchildert, en met goudt verçiert, boven ſijnſe half rondt, oft ſpits gelijck de pyramiden. Maer alle deſe ſchoone graven ſijn met diſtelen en doornen bedeckt, in voegen, dat men 'er qualijck in kan komen. Langs den oever ſiet men ſoo veel vervallen overblijfſelen van heerlijcke gebouwen, als mede op de heuvelen, en in de zee geplaveyde wegen, dat men daer van verbaeſt is.

In dit geweſt ſijn oock baden van groote krachten en eygenſchappen, gelijck datſe *la Spelunca* noemen, welck het breyn verſterckt, en goet is voor de waterſuchtige, en gichtige; dat van *Brancula*, welck een goede ſtemme maeckt; dat van de *Fatis*, oft noodtlot, en de *Fonteyn van den Biſſchop*, die de pijnen van 't flerecijn verſachten, en trecken 't yſer uyt, dat in de wonden is blyven ſteecken; dieſgelijcks doet oock het badt van de *Son* en *Mane*, welck Licinius Craſſus toebehoorde. Hier ſijn daer-en-boven de *Keyſers baden*, die van *Culme*, en van *Peterolie*, krachtigh tegen de plecken en laſerye; die van *Gibboroſo*; die van *Fontaine*, van *Cantarella*, nu bedorven door de aerdtbevinge, als oock die van *Tripergola*; van *'t Kruys*, dat quade handen, voeten, en pijn in de ſijde geneeſt; van *S. Maria*, oft *l'Arcola*; van *S. Lucas*, *Scrofa*, en *S. Nicolaes*.

Men ſiet mede boven de baden *Chriſtus bergh*, ſoo geheeten, om dat onſen Salighmaecker, gelijck de gemeyne man gelooft, hier over gekomen is, doen hy met d'Outvaders uyt het voorgeborght der hellen quam: en by de zee is *de Nieuwen bergh*, die daer in het jaer 1538, op S. Michiels dagh, gemaeckt is door een aerdtbevinge van eenige dagen, met een vreeſelijck getier; want met eenen ſlagh ſcheurde de aerde tot Tripergola, op eenen ſchoonen en klaren dagh, en terſtont reeſen uyt die openinge vlammen met aſſchen, en vuurige keyen in de locht geſmeten, met een dicken roock, ſoo dat van die keyen en aſſchen eenen hoogen breeden bergh wierd, ontrent vier mijlen groot in den omgang, daer in het midden een gat oft klove van vijftigh paſſen bleef. Door dit ongeluck ſijnder veel baden van Tripergola onder deſen bergh begraven, gelijck mede een groot deel van het lack Lucrin en Averne; en de kanael oft gracht, door de welcke de viſch van den Lucrinſen inham tot in den Averneſen gewoon was te komen, is t'eenemael geſtopt.

Als men aen den Bajaenſen inwijck komt, ſiet men

men de plaetſe van den tempel van *Hercules Baulus*, met eenen ouden ronden tempel, en *het lac Avernus*, ſoo ſeer by de Ouden vermaert, die ſchrijven, dat de vogelen, die daer over vlogen, terſtont door den quaden reuck ſtorven. Maer nu is 't vol water-vogelen en viſch. Sy noemden het oock *Lacum Acheruſium*, gelijck of 't van de helſche riviere Acheron ſijnen oorſprong hadde. Eertijts wiert 'et by de Poëten voor de poorte der hellen gehouden, en grondeloos; dan namaels heeft men daer grondt gevonden met een tou negentigh paſſen lang.

Hier ontrent is den *inham Lucretilis*, daer men veel oeſters en viſch vangt, ſoo dat de Romeynen uyt den pacht des ſelven goet inkomen hadden: niet verre van daer ſiet men de ſchoone haven van de Bajen, hoewel ſonder eenigh gebouw.

Maer by het lac Avernus is de *Grotte*, oft *ſpelonck van Sibylle*, die ſommige meynen de ſelve te ſijn, die Coccejus heeft doen maken van het lac Averne tot Cume. Sy heeft ten eerſten eenen langen wegh, oft galerye, door de rotſe gehouwen, daer menichte vleermuyſen ſich nu onthouden; maer men heeftſe toegemaeckt en geſtopt. Deſe Grotte is 500 voeten lang, tien breet, en tien hoogh. Als men 450 voeten den wegh gepaſſeert is, vint men aen de rechterhant een poortjen eertijts vijf voeten hoogh, en drie breet, maer nu heel laegh, ſoo dat m'er op handen en voeten in moet kruypen; en als men 80 voeten voort gaet, komt men in een kamer veertien voeten lang, en acht wijdt, die eertijts ſeer ſchoon was, en wiens welfſel geſchildert was met fijn azur, oft hemels-blaeu koleur, en gout, en de muuren verrijckt met korael, en peerlemoer ingeleyt, op de maniere dieſe Moſaique noemen; ſoo dat men meynt, dat dit de kamer van Sibylla Cumana geweeſt is, daer men noch een verheven plaetsken, als een kleyn bedſtede, ſiet. Sommige van onſen tijdt ſchrijven, dat men daer noch de verçierſelen van azur en goudt vint, maer dwalen grootelijcks, en bedriegen de werelt, gemerckt dat ick daer ſulcken çieraet niet geſien hebbe, om dat de tijdt, die alle dingen bederft, alles hier vernietight heeft. Aen de ſlinckerhandt van deſe kamer is mede een poortjen, wat hooger en breeder als het ander, door 't welck men in een galerye komt, oock in de rotſe gehouwen, veertigh voeten lang, en vier hoog en breed; in wiens eynde een kamer is, vijf-en-twintigh voeten lang, en ſes breed: als men van daer gaet, komt men aen eenen wegh vier voeten hoog, ſeer nauw en kort, van waer men in een galerye komt, 24 voeten lang, tien breet en acht hoogh, aen wiens uytterſte een kamer ſtaet, 42 voeten lang, twintigh hoogh en ſes wijt: voorts vint men noch een andere kamer in de rotſe gehouwen, 6 voeten lang, 10 breet en ſoo veel hoogh; en noch een ander 9 voeten breet, hoogh en lang gelijk d'eerſte, in 't midden van de welcke een meirtjen, oft kleyn lac is; en hier is 't ſoo warm, dat m'er van alle kanten ſweet. Men meynt oock dat 'et de baedſtove van Sibylla was, en haer ſweetplaetſe. Door alle deſe plaetſen moet men met een torts oft fackel gaen, om datſe over al doncker ſijn, en van buyten geen licht ſcheppen. Veele oude Schrijvers ſtellen de rechte Grotte van Sibylle beneden Cuma, daer ſy antwoort gaf; ſoo dat ſommige gevoelen, dat de voorſchreven kamer haer badt alleen geweeſt is. Niet verre van hier vint men de groote *Sudarola*, oft Badt, waer men in de rotſe veel lange galeryen oft wegen gehouwen heeft, daer men van alle kanten terſtont ſweet, als men recht op ſijn leden gaet; maer als men krom tegens de aerde gaet, blijft men verſch en friſch; in een van deſe wegen ſijn ſteene bedtſteden, daermen matraſſen en lakenen op kan leggen, om ſich naer het ſweeten te ververſchen oft te verkoelen.

Grotte oft hol der Sibylle.

Ontrent Bajen ſiet men des ſelfs *Baden*, grootelijcks van d'Oude gepreſen: die van *Tritoli*, welcke de oprechte *baden van Cicero* ſijn, ſchoonder en heerlijcker als alle d'andere, met goudt en verſcheyden ſchilderyen verçiert, waer van noch fraeye overblijffelen ſijn. Men ſiet hier oock de *baden*, van de Medicinen *Silvani* geheeten: de *Golfo*, oft *bocht van Bajen*, vijf mijlen uyt-geſtreckt; een groot gebouw onder de aerde, *Cento Camerelle*, dat is, hondert kamerkens, genoemt, moeyelijck om in te komen; een ander groot gebouw onder d'aerde, datſe *Piſcine admirabile* noemen, in welck men neder gaet met veertigh trappen, onder de welcke veel colomnen, welffelen, kamers, en trappen ſijn; ſoo dat eenige meynen, dat dit het winterpaleys van Lucullus geweeſt is.

Niet verre van hier vint men een meir van zeewater, datſe *Mare Mortuo* noemen, welck uyt de Golfe van Pozzoli vloeyt: den *bergh* en *Caep Miſene*, vijf mijlen van Cuma gelegen, ſoo genoemt na den trompetter van Æneas, met ſoo veel oude gebouwen, columnen, en gewelffelen van binnen, datſe hun verſchricken, dieſe in het binnenſte van deſen bergh door malkanderen ſien loopen; daer men onder andere ſich mede verwondert van de wegen, kameren, en gewelffelen van de *Grotte Tragonare*, ofte, om beter te ſpreken, Trachonare.

Bajen.

Als men voor-by alle deſe oude wercken is, komt men aen Bajen, eertijts een ſtadt, en de luſtighſte woonplaetſe der werelt, van de Keyſers en grootſte perſonagien van Romen ſeer geacht, vol heerlijcke gebouwen, die al-te-mael vergaen ſijn; in voegen dat men 'er geen meer ſiet, om datſe de aerdbevinge weghgenomen heeft, maer in de zee het plaveyſel alleen van de ſtraten. Niet tegenſtaende dat hier alles verwoeſt is, en niet als diſtelen en doornen ſijn, daer de ſlangen en ſerpenten in woonen, ſoo is 'er nochtans op een hooghte, boven de haven een ſterck kaſteel, met Spanjaerden beſet. Hier komt mede in de lenten menighte van menſchen om geneſen te worden, van de wateren die daer ſijn, oft door 't ſweeten, datſe bekomen in ſekere plaetſen, tuſſchen de rotſen, oft aerde gehouwen, vol warme dompen, die de quade humeuren, oft vochtigheyt verdryven.

Cume.

De ſtadt *Cume*, by de oude Grieckſe en Latijnſe ſchrijvers beroemt, op het hooghſte van wiens rotſe in 't midden der ſtadt, de kercke van Apollo, en een Sterckte was, is nu heel vervallen, en heeft alleen groote overblijffelen, en als proeven van uyttermaten heerlijcke gebouwen, ſoo datſe noch een heele ſtadt gelijckt aen dieſe van verre ſien; ja daer is noch een deel van Apollos tempel, daer Virgilius van ſpreeckt; men ſiet 'er oock een *arcum* oft boogh van kareel-ſteen, dieſe *Arco Felice* noemen, met hooge en wonderlijcke verwelffelen, over de welcke de oude eenen platten en effenen wegh tuſſchen twee hooghten van bergen gemaeckt hadden.

De

Pozzuolo. De ſtadt *Pozzuolo*, oft *Puzzol*, van de Oude ſchrijvers *Puteoli*, *Dicæarchia*, oft *Dicarchia colonia Auguſta*, en *Neroniana* genoemt, hoewelſe vervallen is van haer eerſte heerlijckheyt, en ſchoonheyt, nochtans iſſe niet t'eenemael te niet gegaen, gelijck d'andere; gemerckt datſe noch een treffelijcke ſtadt is, gelegen op een heuvel, oft rotſe, langs de zee, dieſe verſterckt, behalven de muuren, en een enge paſſagie met een brugh, over welcke men in de ſtadt komt. De geplaveyde wegen, die men daer rondtom ſiet, en de fondamenten van veel groote gebouwen, geven genoech te kennen, datſe veel kleynder geworden is: welck geſchiedt is door de oorloge, behalven dat de zee en aerdtbevinge een goet deel daer van bedeckt heeft. In het midden van de ſtadt is noch een oude kerck, op de Corintiſche manier gemaeckt, eertijdts aen Keyſer Auguſtus van de Oude gewijdt, en daer na van de Chriſtenen aen S. Proculus. Men ſiet hier oock groote beenderen van Reuſen. De edele geſlachten ſijn die van Aquileri, Arcani, Berilli, Boffa, Buon Huomo, Capom·zzi, Cioffi, Compoſta, Coſtanzi, Damiani, Fra, pani, Peſci, Roſſi, en andere.

Als men dan naer andere ſteden gaet, ontmoet men de vervallen overblijffelen van de oude ſtadt *Linterne*, daer men't graf van Scipio Africanus ſiet, by den mont van de riviere Clanis, genaemt 't lac van Patria. Hier ontrent is oock de ſtadt *Avellæ*, na de welck de haesnoten *nuces Avellanæ* heeten, ſo de oude ſeggen. Deſe is noch niet vergaen als eenige ſchrijven, maer heeft nu ter tijt over de 600 heerden. Daerenboven is 'er de ſtadt *Averſa*, gebouwt door Robertus Guiſcardus, acht mijlen van Napels, van de ruïnen der vervallen ſtadt *Atelle*, van welcke de Atellaenſe comedien, oft ſpelen den naem hebben. Haer adelijcke huyſen ſijn Altomari, Gargani, di Niſi, Pacifici, Ricciardi, Grimaldi, Landolfo, Sarriani, Scaglioni, Silveſtri, di Marco, di Mauro, Simonelli, del Tufo, della Valle. Sy is beroemt van wegen de goede macarons, oft zuyckerkoeckjens, die men daer maeckt, en den wijn Aſprino, welck men te Romen drinckt, en in deſe plaetſe waſt. Acht mijlen van hier light *Capue*, eertijts *Capua* van de Romeynen genoemt, en van de Italianen *Capoa*. Maer de hedensdaeghſche heet *Nieu Capua*, en is ontrent twee mijlen van de oude, die langen tijdt tegen de Romeynen haer opſtack, en wiert geheeten het vertreck van de hoovaerdy en welluſt, waer de groote ruïnen der poorten, theatren oft tooneelen, waterleydingen, galeryen, paleyſen, kercken, en diergelijcke noch geſien worden, met groote verwelfde plaetſen onder de aerde, ontrent S. Maria de Gratia. De Nieuwe light aen de riviere Vulturnus, daer een ſchoone ſteenen brugge op is, twaelf mijlen van de zee. De adelijcke ſtammen van deſe ſtadt ſijn Antignam, d'Argenzo, d'Azzia, de Archiepiſcopis, du Balzo, Bianco oft Novellone, Capua, Eboli, Falco, Frappiero, Ferramoſca, Franchi, Gallucci, Giugnagno, Lanza, Leoni, Maggio, Marcheſi, Marotta, Mazzioti, Minutoli, Olimpii, Pellegrini, della Ratta, dello Riccio, Rinaldo, Roſſi, Siniſcalchi, Tornaſo oft del Barone, delle Vigne, Vitelli, en ſommige andere. Hier is mede d'oude ſtadt *Acerra*, gelegen tuſſchen Averſa, en den bergh Veſuvius, doch ſo kleyn, datſe maer 200 ſchoorſteenen telt. *Aliſa*, een oude ſtadt der Samniten; de ſtadt *Calvi*, van de Oude *Cales* en *Calis* genoemt, geſticht, ſoo men ſeyt, van Cales, Boreas ſoon; *Caſerte*, aen den voet van't geberghte van Tifate, in welcke de edele geſlachten d'Alois, d'Amico, Cifoli, Clementi, de Guido, Migliareſi, Saſi, en eenige andere ſich onthouden; waer onder oock 18 dorpen ſtaen: *Cajazzo* oft Gajazzo, by de Oude *Calatia* geheeten, 8 mijlen van Capua; *Carinola*, oft der Oude *Calenum*, wiens landouwe ſeer goeden wijn voortbracht, eertijts grootelijcks gepreſen: *Fundi*, welck zijnen ouden naem noch heeft, gelegen in het nieuwe Latium der oude, op den wegh Appia, in een luſtig geweſt, by den bergh *Cecubus*; en *Gaeta*, in vorige tijden *Cajeta* genoemt, na de voeſter van Eneas, liggende aen het uyterſte van een Caep, met een ſmal reepken alleen aen 't vaſte lant gehecht, met grachten en bolwercken verſterckt, en aen alle d'andere kanten door de zee bevrijdt. Sy heeft twee kaſteelen met Spanjaerden bewaert, die deſe ſtadt als een ſleutel des Koningrijcks houden. Sy is in nieu Latium.

Calvi. *Caſerte.* *Cajazzo.* *Carinola.* *Fundi.* *Gaeta.*

De ſtadt *Maſſa*, dieſe *Maſſa di Sorrento* noemen, om datſe ontrent die ſtadt light, ſchijnt in Principato aen gene zijde te hooren, in 't welck zy verre ſtreckt, in 't gebiedt der Picentinen, ſoo datſe alle de Schrijvers daer waerſchijnlijck ſtellen Maer zy hoort daer niet onder, als oock de ſtadt *Vico* niet doet, eertijdts *Vico Equenſe* genoemt, daer de adelijcke huyſen Bozzanotri en Longi woonen: de Aertzbiſſchoppelijcke ſtadt *Sorrento*, eertijdts *Surrentum* geheeten, wiens wijnen gepreſen wierden, om datſe geſont waren, daer oock twee ſitplaetſen der adelijcke huyſen ſijn, gelijck te Napels; in elcke dertien. De geſlachten van de ſitplaets Porto ſijn, Acciapacci, Anfora, Amoni, Branci, Correali, della Porta, Falangola, Fiori, Geardati, Marzati, Domini Marte, Romani, Rota; en die van de ſitplaetſe, genoemt Domini Nova, ſijn Boccia, Capeci, Corteſi, Don Urſo, Monſtrojodice, Molignani, Martiale, Nobilioni, Orefici, Serſali, Spaſiani, Teodori, en Vulcani. Maer hoewel deſe ſteden van de Picentinen ſijn, nochtans hebbenſe de oude Schrijvers in *Campania Felix*, dat is, 't geluckige, geſtelt.

Maſſa. *Vico.* *Sorrente.*

De ſtadt *Monte Caſſino*, eertijts *Caſſinum*, vermaert om dat S. Benedictus hier ſijn Orden geſticht heeft, en oock met ſijn ſuſter Scholaſtica begraven light, en is van Campania Felix niet, maer van 't landt der Samniten, en daerom van Leander en andere, die de oude Schrijvers alleen volgen, in Abruzzo geſet, hoewel datſe in der daet en waerachtigh in Terra di Lavoro light.

Morte Caſſino.

Nola houdt den ouden naem, en is 18 mijlen van Napels in Campania Felix. Sy is vermaert door de nederlage van Hannibal, en om dat den wijſen en H. Paulinus hier Biſſchop geweeſt is. Haer adelijcke geſlachten ſijn deſe, d'Albertini, Baroni, Ceſarini, Felechia, Fontonoroſa, Frezza, Gioſeppi, Giudici, Griffi, Matiſcoli, Maſtrilli, de Notariis, Palma, de Riſi, Tanſilli.

Nola.

Sora heeft mede noch den ſelven naem, en light by de riviere Gariglian. Sy heeft een Hertogh en een Biſſchop, en hoort onder Campania Felix, ſo Strabo ſchrijft; maer als veel andere ſeggen in het lant der Veſtinen, die onder de Samniten gerekent worden, welck d'oorſaeck is, dat ſommige van de jonge Schrijvers haer in Abruzzo ſtellen, hoewel datſe van 't landt, aen gene ſijde, gelegen is.

Sora.

Seſſa. *Seſſa* oft *Sueſſa* heeft den bynaem *Arunca* en *Pometia*, light by den bergh Maſſico, en voert den tijtel van een Hertoghdom en Biſdom, is mede in 't landt der Veſtinen, maer van meeſt alle de Schrijvers in Campania geſet. Haer edele geſlachten heeten *Altiſſimi, Aranna, Aſprelli, Ceraſuoli, Coneſtabili, Coſcia, Florimonti, Fundi, di Franceſco, di Geronimo, Gallucci, Gattoli, Giove, Marra, Montaquili, Niſi, Paſcali, di Paolo, Pippi, Piſtitelli, Ritta, Ricca, Roſſi, di Luigi, Seſſa, Sueſſani, Toraldi*, en *di Tranſo.*

Tiano. *Tiano* oft *Teano*, eertijts *Teanum* genoemt, met den bynaem *Sidicinum*, is mede een van de ſteden in Campania Felix, in 't gebied der Sidicinen, en behoort aen den Prince van Stiglian. Hier woonen d'adelijke Huyſen *Abenaboli, d'Angelo, Baratucci, Carigli, Gallucci, Garofali, Lotterii, di Martino, di Monte, Pii.* Sy wort Sidicinum genoemt, om die t'onderſcheyden van Teanum in Poüille.

Teleſe. *Teleſe*, eertijts *Teleſia*, en *Teleſſia*, van eenige onder de ſteden der Samniten, en van vele in Abruzzo geſtelt, is een Biſſchoplijke ſtadt in Terra di Lavoro; gelijk oock *Venafro* of *Venafri*, der oude *Venafrum*, van de ſelve gepreſen om zyn goede olye, en gelegen in 't lant der Hirpinen, ontrent de Samniten, maer andere ſtellenſe in Campania Felix.

Aquino. De ſtad *Aquino*, oft het oud *Aquinum*, is vermaert door de geboorte van S. Thomas de Aquino, en te voren door die van den Keyſer Peſcennius Niger, Iuvenalis, en van den grooten Lantmeter Victorin. Deſe wort nu in Terra di Lavoro geſet, maer Ptolemeus ſteltſe in Latio, Plinius in het eerſte Lantſchap, onſe nieuwe Schrijvers in Abruzzo, en onder de oude Hirpinen en Samniten.

Andere plaetſen. De andere voornaemſte vryheden en vlecken, maer geen ſteden, ſijn *Arpino*, eertijts *Arpinum*, 't vaderlant van C. Marius, ſevenmael Rooms Borgemeeſter; en 3 mijlen van daer is de geboortplaetſe van Cicero, hierom hiet men deſen welſprekenden man Arpinas; nu wortſe S. Dominicus ſtadt genoemt: *Arienzo*, van eenige *Argento* geheeten, toebehoorende de *Stendardi*, edellieden van Napels; *Alvito*, *Alvignano*, *Arce* met zyn kaſteel; *Atino, Caivano, Campoli*, *Caſtell' Amare del Volturne*, daer d'oude ſtadt *Volturne* geweeſt is, *Cerrito, Cerro, Cicciano, Conca, Cuſano, Dragone, Durazzano, Formicula*, oft Fermicola, hebbende onder ſich vele dorpen: *Fratta*, en *Coreno, Galluccio, Giola, Itri* oft Itro, een kleyne ſtadt, op den wegh Appia, byna tuſſchen de rotſen, daer *le Mole de Gayeta* tegen over light, een vlecke ontrent d'oude ſtadt *Formien*, en het luſthuys van Cicero, Formianum genoemt, een van de vermaeckelijckſte plaetſen in heel Europa: *Lauro*, welck over 15 dorpen gebied: *Limatula, Mataloni, Maranola, Marigliano*, eertijts *Marianum* geheeten, onder welck vele dorpen ſtaen: *Marzano, Morrone, Ottajano, Palma, Pedemonte dell' Abbadia, Pedemonte d' Alife*, in wiens gebiedt eenige dorpen ſijn: *Piaciniſco, Pomigliano d' Arco, Prata di Valle, Preſenzano, Rocca Guglielma, Rocca di Monte Dragone*, op de plaetſe van de oude ſtadt *Sinueſſa*; *Rocca Secca, S. Donat, S. Elie, S. Germain, Sette Frati, Somma*, gelegen onder den berg *Somma*, oft Veſuvius, vermaert door ſijn goede wijnen en vruchten: *Stri, S. Angelo Raviſcanine*, van ſommige *Ripa Canina* genoemt; *Tora*, en *Trajetto*, ontrent de overblijffelen van *Minturna* gebouwt, daer men noch een theater ſiet, byna ongeſchent, en de ruinen van een groote waterleydinge.

Italien.

De oude ſtadt *Caſilinum* is nu maer een vryheyt, *Caſtelluccio* oft Caſtelluzze genoemt; en *Calicula* wort hedensdaeghs *Cajanello* geheeten, een kleyne plaetſe met 70 heertſteden. *Caſelinum.*

Behalven de *Campen Laborins*, die boven Capua haer ſtrecken van de bergen van Tifate tot Napels en Pozzoli, bepaelt met de riviere Vulturnus tot aen des ſelfs uytgang, begrijpt dit lant noch de ſchoone en vruchtbare landouwe, beſloten tuſſchen de Vulturne, en den oever van de zee, welck van der Sinueſſeſen gebied is, oft van Mont-Dragon en Carinola, by de Oude *Campus Stellatus*, dat is, *Sterren-veldt* genoemt.

Oude manieren. Die van Campania Felix, oft geluckigh Campanien, waren ſo weeldig, om de vruchtbaerheyt, en overvloedigheyt des lants, datſe haer vrienden te gaſt riepen, met belofte, van over de maeltijt voor elck een paer *Gladiatores*, oft ſchermers te geven, die malkanderen ombrachten: en na dat Hannibal hen overwonnen had, en zyn krijgsheyr rondom Capua dede liggen, hebben, de Capuanen en Campanoiſen hem ſoo met hare welluſtigheden verſwakt, dat hy ſwoer in gevaer te ſijn, om van zyn vyanden vernielt te worden, door dien hy, in plaetſe van mannen, vrouwen tot ſoldaten had. Hier van komt, dat men van de welluſten der Capuanen, en 't Geluckigh Campanien eertijts ſprack, als men een groote overdaet wou uytdrucken. Tot Napels en Capua maeckt men oock groot werck van welrieckende ſalven en olyen. Die van Campanien, namelijck de Capuanen, ſijn altijdt ſeer hooveerdigh geweeſt, in voegen dat men over al daer van ſprak; welck de Romeynen gedempt en tot niet gebracht hebben.

Te Napels en in andere ſteden van dit lant waren veel ſoorten van Griecken; als vergaderingen van jonge geſellen, die eerſt baert begonnen te krijgen, die men Broederſchappen noemde, gelijck mede van Academiſten, dieſe Gymnaſiſten noemden, welcke ſich moedernaeckt met worſtelen oeffenden: maer principalijck maecktenſe alle vijf jaren tot Napels een gevecht op de Grieckſe manier, dat men Gymnice noemt, in welck men worſtelde en met vuyſten vocht, waer onder muſijck geſongen wiert, en duurde ſommige dagen: en de vuyſtſchermers van Campanien waren boven alle andere by de Romeynen geacht. Maer in de volgende tijden, te weten voor 300 jaren, doen Petrarcha leefde, maeckte men veel wercks tot Napels van de ſchermers, die in de tegenwoordigheyt van den koning en 't volck uyt moetwil met rapieren vochten, ſoo dat 'et ſchande was de doot te vreeſen in 't gevecht, dat geſchiede om andere te vermaecken. Ia in dien tijdt hielden de jonge edellieden met de wapenen alle de groote wegen nacht en dagh beſet, en beroofden den reyſenden man, ſoo dat de Koningen en Magiſtraten het ſelfde niet konden beletten.

Out gelt. De Neapolitaenſe hadden een byſonder Talentum, dat ſes Roomſe denarios, oft ſes van onſe vijf ſtuyvers penningen weerdt was.

Oude regeringe. De ſelve hadden voor haer Opperheer eenen Demarchum, dat is, Prince van de Gemeynte, welck officie Adrianus eenigen tijt tot Cuma bedient heeft, daer in zy de Grieckſe manier volgden: zy hadden ook eenen Phylact, oft kerckerwachter, die den laſt had van de gevangenen te

bewaren; en in ſeker vergadering, die in de nacht geſchiede, in den Raed quam, de Koningen met der hand nam, uyt den Raed leyde, en ſo lang hiel, tot dat men verklaert had, offe het leven verbeurt hadden, oft niet; waer van de ſtemmen heymelijck, en in het duyſter gegeven wierden.

Als in de ſelve ſtadt eenige vrouwe in overſpel bevonden was, wierdſe tot een algemeyne plaetſe gebrocht, en op eenen hoogen ſteen geſtelt, om van yder beſien te worden; en na datſe daer ſekeren tijt geſtaen had, wierdſe door de geheele ſtadt geleyt, voorts quamſe weder op de ſelfde plaetſe en ſteen, ſoo datſe haer leven lang onteert was, en *Onobatis*, dat is, Eſel-rijdſter hiet.

Soo veel den Godtsdienſt belangt, haddenſe in Campanien veel van de Griecken. Sy meynden dat de Avernus Pluto toe-geëygent was, en die over 't lac voeren, verſoenden eerſt de Manes, dat is, onderaerdſe goden, met offerhanden, en op die plaetſe waren opperprieſters, die de ceremonyen en manier van offeren weſen. Daer was mede een fonteyn, wiens water goet om te drincken was, daer nochtans niemant van dronck, meynende datſe van de helſe riviere Styx was; oock geloofdenſe, dat de helſe riviere Phlegeton, oft Pyriphlegeton gemaeckt was van de nabuurige warme wateren van 't lac Acheruſe, oft Averne.

De Napolitanen aenbaden Bacchus, in de gedaente van eenen gebaerden en ouden man, en noemden hem Ebon.

Genegentheden. De ſelve Napolitanen onthouden de ontfangen weldaden, ſijn goede ſoldaten, en geven haren vyant genoegh te doen. Tegen de vreemdelingen ſijnſe beleeft, en beminnen de ſelve, ſooſe eenige uytnemende gaven daer in gewaer worden.

Die van Mole en Gajetta ſijn bequaem tot de wapenen: de vrouwen van Gajetta ſijn van nature ſchoon genoegh, maer leelijck door 't blancketten; en ſijn ſoo de liefde onderworpen, datſe dickmaels haer mannen verlaten.

Die van Capua ſijn verſtandigh en wel gemaniert in 't ſpreken, en de vrouwen moedigh, al ſijnſe niet ſchoon, en van ſlechte af-komſte.

Oeffeninge. De edellieden oeffenen haer in te paert te rijden, en andere adelijcke exercitien, in 't vryen, wel gekleet, en welrieckende te ſijn, en met een goede maniere by joffrouwen te verkeeren: ja de ouderen laten ſich voorſtaen, datſe haer kinderen verre genoegh gebracht hebben, alſſe wel te paerde konnen rijden, met goet geſelſchap weten om te gaen, en met een bequaemheyt door de ſtadt te wandelen. Sy ſpelen oock dickmaels. Andere, van minder af-komſte, begeven ſich tot de ſtudien in de Univerſiteyt, die ſeer beroemt is, oft gaen in de ſcholen van de Ieſuiten: ſommige leeren eenige konſt, oft ambacht, namentlijck goutſmeden, van de welcke een ſtrate is, daer de rijckſte woonen: doch wercken meeſt in de zyde, daer ſtoffen onder ſijn met goudt en ſilver gearbeyt, die de aengenaemſte en minſte van prijs ſijn in heel Italien, hoewel die van Milanen en Venetien oock ſeer geacht worden; maer duuren niet lang. Eenige drijven haren handel op de haven, oft elders; en veele begeven ſich tot den krijgh.

In den Vaſten-avondt maeckt men tot Napels veel aengename maſcaraden, oft mommeryen van menſchen, op verſcheyden manieren gekleet. Eenige doen haer paerden ſpringen, danſen, en kabriolen voor de courtiſanen oft andere maken, en blijven dan ſtaen om haer woort te doen: andere breecken haer lancien op een houten mans beelt, datſe *Faquin* noemen, welck hem omdraeyt, en de lancibreeckers met den arm eenen ſwaren ſlagh geeft, indienſe metter haeſt daer niet voorby rijden: ſommige rijden op wagenen, met groen overdeckt, vergeſelſchapt met gemaeckte ſotten en narren, die in 't voorby gaen gecken en ſpotten. Maer deſe genoeghten ſijn dickmaels met quellinge gemengt, om de moetwil der gener, die gekoockte eyeren en andere vuyligheydt in het aenſicht der menſchen, daerſe voorby gaen, worpen.

Spijſe. Hoewel dat de Napolitanen ſparigh ſijn, gelijck alle de Italianen; nochtans ſeyt men datſe meer ſuycker als broot eten, ſoo lecker en ſnoepigh ſijnſe; doch heerlijck in hare gaſtmalen. Sommige hebben gade geſlagen, datſe groote lief-hebbers van koolen ſijn.

Tael. Die van eenigh aenſien ſijn, verſtaen en ſpreken Spaens. Haer moederlijcke tael is bedorven Italiaens, vermengt met veel Spaenſe woorden, door dien daer veel Spanjaerden gewoont hebben, na dat het koningrijck Napels onder de Koningen van Arragon en Caſtilien gekomen is.

Magiſtraet. Behalven de Vierſcharen en Raden, daer wy van geſproken hebben, in de gemeyne beſchrijvinge van 't koningrijck, is in de ſtadt Napels, de vierſchael van den Ballieu, daer men recht doet van ſaken die minder als tien ducaten bedragen.

Policie. Hier ſijnder oock ſes, die men de Verkorene noemt, die elck in 't byſonder, oft t'ſamen recht doen, aen de gene die de *Graſcia* onderworpen ſijn, dat is, die eenige eetbare waren verkoopen, daer de hoveniers mede in begrepen worden: en op alle diergelijcke waren wort ſeeckeren prijs geſet. Daer is een Rechter geſtelt, om alle dingen op zijnen prijs te doen verkoopen, daer hy mede ſommige dienaers toe gebruyckt, die de maten en gewichten dragen. Eertijts wierde dit officie aen een oudt edelman gegeven, die men voor oprecht en degelijck hield.

Een iegelijcke ſitplaetſe van den Adel kieſt een hooft, om goeden regel te houden in de politique ſaecken, en deſe waerdeeren alle eetbare waren, en ſtellenſe op ſeeckeren prijs, gelijck geſeydt is, met den genen die van de Gemeynte gekoſen is, en regeeren neffens hem het inkomen van de ſtadt. De Edelen behouden maer ſes maenden dit officie; maer die van de Gemeynte, een, twee, oft meer jaren, gelijck de Viceroy goet vint. Sy hebben tot een Overſte een Regent van de Cancelrye, of een Raedtsheer van den Staet.

Sitplaetſen van den Adel. Den Adel heeft haer plaetſen, dieſe Sitplaetſen noemen, om te beraedtſlagen en te beſluyten de ſaecken die haer aen-gaen. Deſe ſitplaetſen heeten, *de Capuana*, *de Nido*, *de Montagna*, *de Porto*, en *de Porta Nuova*, en elcke heeft ſijn edele geſlachten, verſcheyden van d'andere ſitplaetſen.

MOLISO,
EN
PRINCIPATO VLTRA.

Naem. HEt *landt*, oft *Contado di Moliſo*, ſoo d'Italianen ſeggen, omvangt een deel van 't oude landt der Samniten, voornamelijck van de Hirpinen, en Frentanen.

Palen. 't Leyt in 't noorden, en noordooſten by Abruzzo over deſe zyde; in 't ooſten by Capitanata; in 't zuyden aen een goet deel van 't *Principato Vltra*, en aen *Terra di Lavoro*, dat 'et ook in 't weſten aen raeckt.

Steden. Syne Biſſchoplijcke ſteden ſijn, *Bojano*, genoemt door Plinius, en Titus Livius *Bovianum*, door Strabo *Bojanon*, en Ptolemeus *Bujanon*: *Sergni*, oft *Sergna*, ja ſelfs *Iſernia* geheeten door Strabo, en van Ptolemeus *Æſernia*: *Guardia*, *Alfores*, en *Trivento*, die den naem van Graeffſchappen hebben, en by eenige voor 't oude *Tuticum* van Ptolemeus gehouden worden.

Andere plaetſen. D'andere voornaemſte plaetſen, niet voor Biſdommen gerekent, ſijn *Baranello*, *Campo Baſſo*, *Campo Chiaro*, *Capracotta*, *Caravilla*, *Foſſaſeca*, *Freſolone*, *Guardia-Giraldo*, *Gambateſa*, *Leſpineta*, *Limoſano*, *Lucito*, *Moliſo*, een kleyn dorp, en kaſteel, van niet meer als 36 vuuren, daer het heele landt nae genoemt is: *Miranda*, *Montefalcone*, *Mirabella*, *Morcone*, een groote ſtadt by den bergh Apennin; *Morrone*, *Macchiagodena*, *Mondroduni*, *Peſco Pignataro*, *Riccia*, *Ripalimoſano*, *Rocca Manolfi*, *S. Giouanni in Gaudo*; *Supino*, genoemt door Leander *Sepino*, gehouden voor 't oude *Sepium* van Ptolemeus, en gelegen op den bergh Apennin; *Toro*, oft, als eenige ſtellen, *Tuori*; en *Vinchiaturo*.

Hoedanigheydt des ackers. Dit landt is bynae heel vlack, en een van de vruchtbaerſte, overvloedigh in alle ſoorten van koren, anijs, koriander, goede wijnen, vlas, zyde, kottoen, ſaffraen, en verſcheyde vruchtboomen. Daer is veel wilt gediert, en geen andere verſlindende als wolven.

Principato Vltra. PRINCIPATO VLTRA omvat een groot deel van de oude Hirpinen van 't Samnium, geſtelt onder de Samniten, en door onſe naeſte ſchrijvers in Abruzzo, begrijpt noch eenige plaetſen van 't oude *Campania Felix*.

Palen. 't Paelt in 't noorden aen 't landt van Moliſo; in 't weſten aen *Terra di Lavoro*; in 't zuyden aen *Principato Citra*, en ſeer weynigh aen *Baſilicata*; en in 't ooſt aen Capitanata, en 't ſelve Baſilicata.

Plaetſen. 't Begrijpt 13 ſteden, daer van de twee Aertzbiſdommen ſijn, en d'andere Biſdommen; en 160 andere ſteden oft kaſteelen. De Aertzbiſdommen ſijn *Benevento*, en *Conſa*; de Biſdommen *Ariano*, *Avellino*, *Biſaccia* oft *Piſazza*, *Cedonia* oft *Cedogna*, *Montemarano*, *Monteverde*, *Nuſco*, *S. Agata delli Goti*, *S. Angelo de Lombardi*, *Vico della Baronia*, in plaets van de welcke eenige *Trevico* en *Vulturata* ſtellen.

De voornaemſte ſtadt is *Benevento*, eerſt door d'oude *Maleventum* genoemt, en daer nae *Beneventum*: 't was eene van de 18 colonien, die de Romeynen met volck en gelt tegen Annibal hielpen. Sy wierdt geruineert door Totilas koning der Gotten, en daer nae herbouwt, en over de 200 jaren van de Lombarden beſeten, die 'er een van hare Hertogen inſtelden; ſy wiert daer naer noch geplundert, vernielt, en verbrant door Keyſer Otto de II, en vermaeckt door Willem van Normandien, Koning van Napels, en geſtelt in handen van Paus Adriaen de IV, die hem Koning van Sicilien verklaerde. Eenige houden niet te min dat de Kerck die heeft van den Keyſer Hendrick den eerſten, by anderen den tweeden genoemt, die te Bamberg in Duytſlant een ſchoone kerck gebouwt hebbende, en willende de ſelvige tot een Dom doen wyen, verkreegh 't ſelvige van den Paus Benedictus den achtſten, op conditie dat de ſelve kerck jaerlijcks aen den Paus ſoude betalen 100 marck ſilvers, met een wel toegeruſt paert: een weynigh tijts daer nae, de Paus Leo de IX, van den Keyſer Benevento tot een geſchenck ontfangen hebbende, ontſloegh de kerck van Bambergh van deſen laſt, en de Pauſen hebben die daer nae altijts beſeten, en behoudenſe als noch tegenwoordelijck; daerom wert de ſelvige ſtadt niet geſtelt in de lyſte van d'andere ſteden van 't koningrijck. Sy leydt 30 mylen van Napels, op de rivier Sabbato. Sy heeft meer Biſdommen onder haer als eenigh ander Aertzbiſdom van dit Koningrijck, gevende haren naem aen een groot, ſeer aengenaem, en vruchtbaer landt, genoemt het dal van Benevento, oft engte, dat hem uytſtreckt tot aen den oorſprong van de riviere de Sele, inhoudende verſcheyde ſteden en plaetſen, die voortijts ſeer vermaert geweeſt ſijn. *Benevento.*

De ſtadt *Samnium*, hooftſtadt van 't landt der Samniten, was ook in 't landt van de Hirpinen, in 't welck Benevento is.

Aengaende de ſtadt *Conſa*, voortijts *Compſa* genoemt, onder de Hirpinen, (in welcker landt Annibal geroepen was door Statius, volgens Titus Livius, met belofte, dat hy hem deſe ſtadt in handen ſoude ſtellen, in 't belegh van de welcke Milon, vyant van Clodius, ſtierf van den worp van eenen ſteen, volgens Paterculus,) heeft niet aenmerckelijcks als hare oudtheyt, en den tijtel van Aertzbiſdom, daer mede zy verciert is: alſoo men daer in 't jaer 1614 maer 174 huysgeſinnen telde, en in d'overſieninge der ſelve, geſchiet *Conſa.*

CONTADO DI MOLISE et PRINCIPATO VLTRA
Septentrio.
Occidens.
Oriens.
Meridies.
MARE ADRIATICO.
MARE TIRRENO.
PARTE DELL ABRVZZO CITRA
CONTADO DI MOLISE.
PARTE DI TERRA DI LAVORO
PARTE DELLA CAPITANATA.
PRINCIPATO VLTRA.
PARTE DEL PRINCIPATO CITRA.
Scala di Miglia nove Italiane
Lago di Lesina
Napoli
Capua
Benevento
Isernia
Boiano
Lucera
Troia
Conza
Basilicata

schiet te vooren, wierden'er maer hondert en ses-en-dertigh gevonden.

Andere Steden. Belangende de steden die alleen den tijtel van Bisdom voeren, en sijnder geen die met 'er daet in oudtheyt *Avelino* gelijck sijn, door Ptolemeus *Abellinum* genoemt, daer van de naem van de *Abellinates* van Plinius komt; en *Cedogna*, oft *Cedonia*, geheeten *Lacedogna* door Paulus Merula, die haer houdt voor 't oude *Aquilonia* van Titus Livius, daer de Consul L. Papirius het Roomsche heyr bracht, en de Samniten getrouwheydt dede sweeren. Want aengaende de stadt van *Ariano*, die eenige stellen voortijdts genoemt geweest te sijn *Ara Iani*, dat is te seggen, 't Autaer van Ianus, is sonder eenigh teken van oudtheyt.

D'andere voornaemste steden, doch geen Bisdommen, sijn *Airola*, verscheyden van *Aierola* van 't Prinsdom over dese zyde; *Apice*, oft *Apicio*; *Atripalda*, door eenige *Tripalta* geheeten, gelegen by het bosch van Tripalta; en de rivier van de selve naem, die in de Calore vloeyt; en daerenboven vereert met den tijtel van Hertoghdom van de Caraccioli, en vermaert door het lichaem van S. Hippolytus, uyt wiens graf van manna gemaeckt, een seeckere vochtigheyt voortkomt, die, soo men seyt, op den dagh voor S. Hippolytus, en op zyn feest, en des daeghs daer nae in manna verandert. *Accadia*, *Arpaja*, door d'Oude *Irpin* genoemt, volgens Blondus, hoewel Leander *Harpadium* stelt by de *Furcas Caudinas*, hedensdaeghs genoemt *Stretto d'Arpaja*, gelijck oock *Valle Caudina* by onsen tijden *Valle Gardana* geheeten wort; en *Iugum Caudinum*, daer de Samniten de Romeynen onder 't jock deden passeeren, wert *Giogo di S. Maria* genoemt: daerenboven *Altavilla*, *Andretta*, *Bonito* oft *Boneto*, *Bonalbergo*, *Bagnulo*, *Bisaccia* oft *Bisazza*, *Carbonara*, *Cassano*, *Cervinara*, *Cepaluni*, *Castello Franco*, *Castello vetere*, *Chiusano*, *Castello delli Franci*, *Carife*, *Casa Labrore*, *Castel della Baronia*, *Calitro*, *Fontanarosa*, *Fricento*, *Foglianese*, *Furino* oft *Forino*, gelegen in 't oudt Campania Felix, en niet in de Hirpinen, *Grotta Minarda*, *Guardia*, *Lombarda Gesvaldo*, *Leoni*, en *La Pia*.

Men siet daer noch *Montefusculo*, een plaets van Koninglijck recht, *Mercogliano*, de selve nae mijn gevoelen als *Mercurialo* van Leander, en *Mercuriale* van Antoninus, *Mirabella*, *Monteforte*, *Montemileto*, *Montefredano*, *Monteleone*, *Montefalcione*, *Montefalcone*, *Montesarchio*, *Montella*, *Morra*, *Padula*, *Paterno*, *Pontelandulfo*, *Prata*, *Petrapulcina*, *Rocca Sant' Antonio*, *Sant Andrea*, *Serino* oft Sereno, *Solofra*, *Santo Iorio della Molinara*, *Torre di Montefuscolo*, *Torrecuso*, *Taurasi* oft *Taurasa*, *Torella*, *Tegora*, *Vitulano Santa Maria*, *Vitulano Santa Croce*, *Vallata*, en *Zunculi*, door Leander *Giunculo* genoemt.

Hoedanigheydt des lochts en waters. De lucht deses lants is gesont en subtijl, maer een weynigh kout, is vol rivieren, beecken, poelen en fonteynen; men siet daer hooge bergen, als den Apennin, dan hoewel 't berghachtigh is, 't heeft nochtans overvloet van alle dingen, *Ackers, granen, en vruchten.* als granen, wijnen, olie, vlas, appelen, peeren, kastanien, noten, hasenoten, en verscheyden andere vruchten; groot en kleyn vee, en wilt. In *Dieren.* den acker van Prata sijn gout en silver-mijnen, aen de welcke niet gearbeydt werdt, om het weynigh dat men'er vindt.

Regeering. In dese provincie is een Koninglijcke rechtkamer in de stadt van Montefuscolo, met een Viceroy, die jaerlijcks 600 ducaten gagie heeft, met eenige andere profijten; en de Viceroy van 't geheele Koningrijck geeft hem twee Rechters oft Auditeurs, die yder 300 ducaten gagie hebben, met een Advocaet van den Koning, die zy Fiscael noemen, een Trompetter, en vijftien Hellebardiers, die yder jaerlijcks 36 ducaten tot gagie hebben.

CAPITANATA.

Namen.

DE Provincie door d'Italianen *Capitanata* genoemt, na sekeren Capiteyn gesonden van Constantinopolen door den Keyser Basilius, begrijpt het oude *Apulia Daunia*, heden genoemt *Puglia Piana*, en *Iapygia*, een deel van Pouillien, daer de bergh Garganus, oft S. Angelo in light, verscheyden van 't Iapygia der Salentinen, en een weynigh van 't landt der Samniten; 't light in 't noorden, en in 't oosten aen de Adriatische zee; in 't zuydwesten aen 't landt van Bari; in 't zuyden aen Basilicata; en in het westen aen *Principato Vltra*, en het landt van Molise.

Palen.

Bergh Sint Angelo.

Op den bergh S. Angelo is de Aertsbisschoplijcke stadt *Monte S. Angelo*, t'samen gevoegt met het Aertsbisdom van Manfredonien. De stadt *Monte Sant' Angelo*, gestelt op den bergh by de ouden Garganus geheeten, is gebouwt door 't verschijnen van den Aerts-engel S. Michiel, die dees plaets tot sijnen stoel koos, begeerende dat Godt daer bysonderlijck soude ge-eert werden. Men siet daer de grotte oft het hol vol van devotie, toegemaeckt en gesneden door den selven S. Michiel, gelijck hy dat selfs openbaerde in het jaer 492; 't is een ingeholde plaets in de rots, waer in men gaet door een seer groote marmeren poort; en vijf-en-vijftigh marmeren trappen af-gaende, komt men in een veldt oft open plaetse, daer men verscheyden graven en kapellen siet, daer van een van de schoonste is die van de Piderichi, Edellieden van Napels, voortijts heeren van dese plaets: niet verre van daer gaet men door een seer schoone metalen poort in de heylige Grotte, daer men niet kan in komen dan nae dat de Son op gegaen is. Dese Grotte is geheel uyt een rotse, die altijts seker water, oft vochtigheyt distilleert; daer siet men het kleyn Altaer door S. Michiel selfs geconsacreert, verçiert met eenen opper Altaer, op den welcken men Misse doet, en by den welcken het onmogelijck is te naerderen, sonder een seer groote devotie en eerbiedigheydt tot dese heylige plaets te hebben. Men vint daer oock een fonteyn van seeckere goddelijcke vochtigheydt, die d'inwoonders van de stadt bynae in alle hare sieckten gebruycken. Aen de slincke handt sijn verscheyden Altaren, kapellen en heymelijcke plaetsen om Misse te doen, en bysonderlijck twee Altaren opgerecht door den selven Engel; 't plaveysel van de Grotte is van wit en root marmer, onder de Grotte siet men een dick boschken, vol van seer hooge boomen, hoe-wel dat 'er nergens geen sijn ontrent desen bergh, boven op den welcken de stadt S. Angelo is, gebouwt met de kerck door Laurens Bisschop van Siponten, en d'inwoonders van de selve plaets, naer het vinden van de Grotte: dese stadt is noch verçiert met verscheyde kercken, sijnde in het getal van veertigh, soo buyten als binnen de muuren der selve; sy is ontrent anderhalf mijl groot, met een kasteel, dat onwinbaer geacht wert. Men siet daer noch een grooten tooren, der Reusen tooren genoemt, met d'overblijfselen van den tempel van den god Pilumnus, sijnde in het laeghste deel van de stadt: dat volkomelijck de woonplaets van den Bisschop van Siponten wierd, na dat Siponten van de Sclavoniers geruineert was, waer door de stadt Monte S. Angelo oock Siponte genoemt wert, en haren Prelaet Aertzbisschop van Siponte, oft van *Mons Garganus*, dat is, van den Berg S. Angelo. Eyndelijck heeft dese kerck met een merckelijcke devotie gevisiteert geweest van verscheyden Keysers en Koningen, en bysonderlijck van den Keyser Ottho, die daer van Romen blootvoets quam met al sijn hof.

Aengaende de bergh Garganus, die den naem van S. Angelo genomen heeft, van sijn voornaemste stadt, 't is een arm van den Apennin, van wiens voet men hem seer hoogh siet opgaen, sijnde twee mijlen breet, en twintigh langh, daer na sich noch meer en meer allenxkens verheffende, tot dat hy seer hoogh, groot en breedt wert, sijnde oock vruchtbaer; daer nae gaet hy veer in de zee, en heeft wel 200 mijlen omgaens, hoewel Plinius maer 134 stelt.

Op desen bergh siet men onder andere meiren dat van *Varano*, 't welck 30 mijlen omgaens heeft, en verscheyden steden daer in liggende.

Manfredonia.

Aengaende *Manfredonien*, in het Latijn en Italiaens *Manfredonia* genoemt, is gebouwt in het jaer 1226 door den Koning Manfredus, van de overblijfselen van Siponte, op een rots. Sy heeft een schoon Mole, ofte hooft, en een seer sterck kasteel by den oever; haren Aertzbisschop is genoemt Aertzbisschop van Siponte, en van den Bergh Garganus, houdende alhier sijnen stoel, als oock in den bergh S. Angelo, sijne kanonicken sijn genoemt Sipontinen. Dese stadt is een van de schoonste en best uyt-gestreckte, sijnde langworpig vierkant, met rechte schoone straten, en verscheyden kercken en kloosters. De Turcken kregen die in het jaer 1620, stakense in brant, voerden al de klocken, tachtentigh stucken geschut, acht hondert vaten poeyer, en veel munitie van oorloge wegh.

Siponto.

Belangende *Siponten*, voortijdts *Sipontum* genoemt, men siet haer ruïnen aen den voet des berghs S. Angelo, een mijl van Manfredonien. Daer van de voornaemste kerck noch heel is.

Andere steden.

D'andere steden die maer Bisdommen sijn, heeten *Ascoli*, byge noemt *Satriano*, om 't selve t'onderscheyden met die van 't lant van Ancona, gekent door d'Oude, insonderheyt door Florus, onder den naem van *Asculum*, en nu voertse den titel van Prinsdom van 't huys van Leva. *Bovino*, *Florenzuola*, oft *Forensicola*, en *Ferensuola*, daer den Keyser Frederick de tweede stierf. *Larino*, door

CAPITANATA, olim MESAPIÆ et IAPYGIÆ PARS.

Septentrio.

Occidens.

Oriens.

Meridies.

MARE ADRIATICO.

MARE DI PUGLIA.

PARTE DI ABRUZZO CITRA

PARTE DEL CONTADO DI MOLISE

PARTE DEL PRINCIPATO BENIVENTO

PARTE DI TERRA DE BARI

PARTE DI BASILICATA.

Monte S. Angelo.

M. Gargano

M. Apennino.

Lago di Varano

Lago di Lesina

Scala di Miglia nove Italiane. 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Apud Guilielmum Blaeu.

d'Oude *Larinum* genoemt; *Lucera*, oft *Nocera*, door Strabo, en Plinius *Luceria* geheeten, maer *Nuceria* door Ptolemeus en Suetonius, en door Diodorus *Lucia*, maer de Saraſijnen noemden het *Luceria*, om dat de Keyſer Conſtantinus 't ſelve hebbende geruineert, den Keyſer Frederick de tweede het de Saraſijnen gaf tot een wooninge, op conditie datſe 't ſouden herbouwen; daer nae Karel de tweede Koning van Napels, verjagende de Saraſijnen, behalven die Chriſtenen wilden werden, dede het noemen *Città di S. Maria*, door oorſaeck van de kerck van *S. Maria della Victoria*, die hy daer dede bouwen: dan eyndelijck is haer oude naem Lucere wederom voor d'andere genomen. De kooplieden bynae van heel Italien, Griecken-lant, Sclavonien, Sicilien, en verſcheyde andere plaetſen komen daer tweemael 's jaers koopmanſchappen. De ſtadt van *Leſina* is alſoo genoemt, om dat haer eerſte inwoonders, ſoo men meynt, gekomen waren uyt het eylandt *Leſina* in Dalmatien; en deſe ſtadt gelegen vier mijlen van den oever, en byna woeſt, geeft haren naem aen 't by-gelegen ſtaende water, genoemt *Lago di Leſina*. De ſtadt *Salpa* light vier mijlen van 't oude *Salapia*, verlaten om haer quade lucht. *Vieſte* oft *Vieſti*, is vermaert door haer ſterck kaſteel, gebouwt by den over van de zee. Men ſiet daer oock de ſtadt *Vulturata*, oft *Vulturara*, en *Termoli*, en *Troja*, hebbende de zee aen twee zijden, vermaert door het Concilium dat de Paus Urbanus de tweede daer hieldt tegen de zeden der Geeſtelijcken: 't was voortijts vereert met den titel van Graefſchap door die van 't Huys van Ivrée uyt Piemont, door een Napelſchen Ridder Cavaniglia genoemt, en eyndelijck door Ferrand van Lombardyen, edelman van de ſelve ſtadt, dan is nu onder den Koning.

Deſe Provincie begreep noch boven de Biſſchoplijcke ſteden, en 't geruineerde Siponte, d'oude ſtadt *Arpi*, anders *Argirippa* geheeten, gebouwt door Diomedes, daer van men d'overblijfſelen ſes mijlen van Manfredonien noch ſiet; *Gerion*, anders *Gerunion*, en *Gerenia*, genoemt, daer van de naem alleen over-gebleven is, hoewel Ananias *Cerignola* voor deſe ſtadt neemt; en *Arpeneſte* van Ptolemeus, die niet meer geſien wert.

Hoedanigheyt des luchts en landts.

De lucht van dit landt is goedt en getempert, dan 't is 'er in de ſomer ſoo heet, dat de groote hitte ſoo wel d'inwoonders als de vreemdelingen beſchadight; 't heeft gebrek van water, daer door komt dat Horatius Pouillien gealtereert noemt. Hare landouwe, hoewel licht en vol ſant, geeft kort groen, maer ſeer voedende.

't Is overvloediger in granen, als eenigh ander lant van Italien; hoewel 'er verſcheyden weyden bewaert werden om het vee te voeden dat uyt Abruzzo komt: dan 't is op veele plaetſen ontbloot van boomen, en ſonder vruchten.

De byen geven daer menichte ſeer goeden honig: dit lant voorſiet Napels, Sclavonien, Venetien, en Toſcanen met vleeſch: de wolle is 'er teerder en ſachter dan die van Tarante, maer niet ſo fijn. Men ontfangt hier veel gelt op den Tol, beſtaende in 't verpachten van de weyden, dat door het koninglijcke hof jaerlijcks geſchiedt, tot voedinge van 't groot en kleyn vee.

Regeeringe

Daer is in Lucere een koninglijcke Iuſtitie, met een Viceroy, die ook het lant van Moliſo regeert, twee Auditeurs, een Advocaet Fiſcael, een Secretaris, een Kamer-meeſter, en een Veldt-kapiteyn.

D'EYLANDEN TREMITANE,

eertijdts genaemt

DE DIOMEDISCHE.

TEgens over Capitanata, in de zee, ontrent ſesthien Italiaenſche mijlen van den oever, leggen vier Eylanden, eertijdts de Diomediſche, nae ſekeren Diomedes (die, ſchuwende te huwelijcken, naer Italien reyſde by de Dauniers, nabuur-volckeren deſer Eylanden,) gebynaemt. Dit ſijn ſeer hooge rotſen; en in de grootſte van die leght het klooſter van de Heylige Marie *de Tremiti* geheeten; waerom oock heden ten dage deſe Eylanden Tremitaenſche genoemt worden, en dit Eylandt *Santo Nicola*: 't ander is bynae ſoo groot als het eerſte, in 't gemeen *San Domino* geheeten. Het derde is niet bewoont; en ontrent de helft kleender als d'andere. Het vierde verdient naeulijcks de naem van een Eylandt, als ſijnde een bloote rotſe, met geene boomen beplant, noch met eenige huyſen verciert.

INSVLÆ TREMITANÆ, olim DIOMEDEÆ dictæ.
MARE ADRIATICO.
LA CAPRARA.
SAN DOMINO.
SANTO NICOLA.
Il diamante
Il Credazzo
La Croce
La vecchia
S. Maria de Tremiti
Monasterio
Torrion del porto
Artificio da sulevar ogni peso
Il Portiglione
LVOGHI NOTABILI DELLA FORTEZZA
A. Magazini
B. Guardia del porto
C. Prima porta
D. Termine dove gia li Turchi arrivorono
E. Torre e Cavaliero del Crucifisso
F. Ramo armato guardia de soldati
G. Cavalier de soldati
H. Torre del penello
I. Torretta de Santo Michaele
K. Cavalier de San Michaele
L. Locho dove si fa la polvere
M. Torrion dal ponte
N. Porta del Castello et ponte levator
O. Merli del Castello et fossa
P. Cavalier dell'Hospitale
Q. La Piazza
R. La Armaria
S. Artillaria da Sirocho
T. Cavalier de Santo Nicola
V. Chiesa della Madona
X. Torre del Vestiario
Y. La Tagliata
Z. La Munizione
S.a Agatha
Monte Devio
Rodi
Pestice
TERRA FERMA D'ITALIA.

PRINCIPATO CITRA.

Naem. 't PRinsdom van dese sijde, door d'Italianen genoemt *Principato Citra*, om het te onderscheyden van dat over d'ander sijde, sedert het landt in tween gedeelt is, ontfing alleenlijck den naem van *Principato*, om dat een groot deel daer van toebehoorde aen den Prins van Salerne, begrijpt hedens-daeghs niet alleen het lant van de oude *Picentinen*, gehouden bynae door alle Autheurs, selfs de jongste, voor 't gene Principato genoemt is, en voor een afgescheyden deel van het oude Campanien; maer oock een kleyn stuck van 't gene men eygentlijck Campanien noemde, daer in de stadt Sarne is; en een groot deel van Lucanien, die in haer geheel genomen wert voor Basilicata.

Palen. Dese Provintie heeft voor palen aen 't noorden *Terra di Lavoro*, en 't Prinsdom van over d'ander sijde, daer 't oock in 't noordoosten aen paelt; in 't oosten en noordoosten Basilicata; in 't zuyden de Tyrrhenische zee, met een deel van 't selve Basilicata; en in 't westen en noordtwesten dat sy Lebeccio, en Garbino noemen van de selve zee, en een steert van *Terra di Lavoro*, die langs de zee begrijpt Sorrento, Massa, en Vico.

Plaetsen. 't Begrijpt seventien Bisschoplijcke steden, daer onder twee Aertsbisdommen sijn; en 242 steden oft groote dorpen met haer kasteelen, sonder d'andere dorpen, begrijpende daerenboven in 't eylant Capri d'achtiende Bisschoplijcke stadt.

Aertsbisdommen en Bisdommen. De Aertsbisdommen sijn *Salerne*, en *Amalfi*; en de Bisdommen *Acerno*, *Campagna*, *Capaccio*, *Caggiano*, *Castello à Mare della Bruca*, *Castello à Mare di Stabia*, *Cava*, *Lettere*, *Minuri*, *Marsico Novo*, *Nocera de Pagani*, *Policastro*, *Ravello*, *Sarno*, en *Scala*.

Salerne. De hooftstadt is *Salerne*, door d'oude *Salernum* genoemt, en door d'Italianen *Salerno*, ontfangende desen naem van twee rivierkens, daer van d'een tegen haer muuren aen de westzijde vloeyt, Sale genoemt, alhoewel 't door die van 't lant Busanola geheeten wert, en d'ander Erno genoemt, oft, volgens eenige, Hirno, vloeyt aen 't oosteynde. Zy is vergroot geweest door den Keyser Charlemagne: de Noormanse Koningen hebben dickmaels hun wooninge hier gehouden, en hun voorsaten noemden sich Princen daer van, en de eerstgebore sonen van de Koningen van Napels waren Princen van Salerne, gelijck die van Vranckrijck Dolfins sijn, als onder andere Karel de tweede, sone van den eersten. Sy is oock van over langen tijt vermaert door de studie van de Medicijne, en door de geleerde Leeraers in alle wetenschappen, die haer Universiteyt achtbaer maken. Sy heeft twee geleerde vrouwen voortgebracht, als Trotula, die een boeck gemaeckt heeft van de sieckten der vrouwen, en hare genesinge, en een ander van 't maken der medicamenten; en Rebecca Guarna, die van de selve dingen geschreven heeft. Pomponius Lætus, van den welcken wy soo geleerde wercken hebben, was ook van dese plaets. Daer werden twee jaermarckten gehouden, d'een van acht dagen, den derden May; d'ander van tien, den 25 December, met groote by-eenkomst der kooplieden bynae van alle plaetsen van Italien, Sicilien, Sclavonien, Griecken, ja selfs van Asien, en Afriken. De Sanseverinen, en de Colonnen hebben sich daer Princen van genoemt: dan is nu een Koninglijcke stadt, hebbende drie Rechtstoelen van Edelen, op de manier als Napels.

't Ander Aertsbisdom is *Amalfi*, vermaert om *Amalfi.* datse is de geboort-plaets van Flavius di Gioia, die 't gebruyck van den magneet-steen en van de Compassen ontdeckt heeft ontrent het jaer 1300: als oock om datse voortgebracht heeft de eerste Autheurs van de religie der Ridders van S. Ian van Ierusalem. Sy heeft oock in haer Domkerck het lichaem van den Apostel S. Andries, dat de Cardinael Peter van Capua daer dede brengen in 't jaer 1208. Sy is besseten geweest door de Sanseverinen met den titel van Hertogdom, en daer na door de Piccolomini van den Paus Pius de tweede, dan is nu Koninglijck.

Wat aengaet de Bisdommen, de stadt *Acerno* *Acerno.* heeft niet aenmerckelijcks, dan dat haren naem gestelt is onder de Bisdommem. *Campagna*, alsoo *Campagna.* genoemt om datse by de palen van Campanien leght, is bevochtight van de rivierkens Atro, en Tempsa, die 'er door passeeren, gevende groote menichte goede truyten: is vermaert door de veelheyt van 't wilt gedierte dat 'er in haren acker is, en door hare wijnen, en alle andere noodige dingen; dan boven al om de groote menichte van hare seer goede olie. 't Heeft den titel van Marquisaetschap, voortijts toebehoorende de Hertogen van Gravine, en nu aen het Huys van de Grimaldi.

Capaccia bygenoemt *Nova*, heeft den titel van *Capaccia.* Hertoghdom, sijnde niet veer van de zee, en de plaets daer d'oude stadt *Peste* was. *Caggiano* heeft *Caggiano.* niet sonderlings als den titel van Bisdom. *Castello à Mare della Bruca* is, na veler seggen, op de plaets van de oude stadt *Velia*. *Castello à Mare di Stabia* behout den naem van de oude stadt *Stabies*, geruïneert door Sylla. *La Cava*, oft hol, alsoo genoemt om de hooge bergen daer 't mede omringt is, *La Cava.* is nu een van de voornaemste van het Koningrijck, alsoo het onder haer soo veel dorpen heeft als 'er dagen in het jaer sijn, sijnde in vier quar-

PRINCIPATO
CITRA
olim
PICENTIA.

Scala di miglia dieci Italiane.

Golfo di Napoli.

Golfo di Salerno.

Golfo di Policastro.

Isola di Capri.

PARTE DI BASILICATA.

MARE TIRRENO.

tieren, dieſe provintien noemen, geſcheyden, die hun namen hebben van de vier voornaemſte dorpen van dit landt, die 'er waren doen men 't klooſter en de ſtadt Cava begon te bouwen; hun namen ſijn Mitigliano, Paſciano, S. Adjutore, gewoonlijck S. Aitoro, en la Cava, als doen Feneſtra genoemt. Sy is oock vermaert om haer ſchoone voorſtadt Scacciaventi.

Lettere. De ſtadt *Lettere*, niet ver van de zee gelegen, is door eenige Italiaenſche autheurs nae het Latijn *Letterano* genoemt. *Minuri*, door Leander en eenige andere *Minore* genoemt, dat is te ſeggen, mindere oft kleyne, is door deſen naem onderſcheyden van de bygelegen ſtadt *Majuri*, oft *Maggiore*, dat geen Biſdom is; de ſtadt *Marſico Novo*, heeft als d'andere niet aenſienlijcks. Aengaende *Nocera de i Pagani*, door d'oude Autheurs *Nuceria*, en *Luceria* genoemt, gelegen negen mijlen van de zee, en vier van de riviere Sarne, was beſeten met den titel van Graefſchap door de Zurli, Graven van Montorio, dan is nu een Hertoghdom, toebehoorende de Carrafes.

Minuri.

Marſico.

Nocera.

Policaſtro. Aengaende *Policaſtro*, hebbende den titel van Hertoghdom ſoo wel als van Biſdom, is gelegen in het midden van de Golfe die oock nae haer genoemt is; eenige meynen datſe gebouwt is op d'overblijffelen van de ſtadt Peſte. *Ravello*, door Leander en eenige andere *Rivello* genoemt, hoewelſe niet ſeer oudt is, heeft ſchoone huyſen, en koſtelijcke Paleyſen, haer beroemende moeder te ſijn van verſcheyden edele geſlachten, ſelfs van eenige die in de rechtſtoelen van Napels ſitten.

Ravello.

Sarno. *Sarno* is alſoo genoemt van de riviere Sarne, die haren oorſprong beneden deſe plaetſe heeft, en light op de frontieren van *Terra di Lavoro*. *Scala*, die door den Keyſer Conſtantius geruïneert is in 't jaer 1138, om dat haer inwoonders het met Rogier Norman, Koning van Napels, hielden, is daernae door d'inwoonders en de Noormans weder opgebouwt.

Scala.

Hoedanigheydt des luchts. De locht van dit landt is geſont, en wel getempert; dan ſonderling die van Tramonti is ſoo goet dat 'er weynigh volck ſieck wert, en ſelfs gaen 'er ettelijcke die quijnen, uyt verſcheyden plaetſen van dit Koningrijck, om geſont te werden.

Water. Door alle dit landt ſijn veel oorſprongen van ſeer goet water: by de ſtadt Olivet vind men een rivierken genoemt Piceglia, dat ſijnen naem verlieſt daer 't in de Sele vloeyt, veranderende in een jaer het hout, dat men daer in werpt, in ſteen. Onder den hangenden bergh, op de welcke de voorſchreven ſtadt gelegen is, hoort men van tijdt tot tijdt een groot geraes, ſoo dat men gelooft dat 'er een waterbeeck uyt ſolfer voortkomt, om dat 'er ſomtijdts een weynigh geſolfert water boven uyt komt; en ſoo eenigen vogel daer over vlieght, die valt en beſwijmt dat men hem met de handt vangen kan. Daer ſijn in het landt verſcheyden plaetſen vol ſolfer, en heet water, bequaem om velerhande ſieckten te geneſen.

Dit landt is uytnemende vruchtbaer, en aengenaem, 't ſy dat men de kuſte van Amalfi, en het landt van Salerne aenſiet, oft dat men het groot dal van Diano, overvloedigh in granen en vruchten aenmerckt; oft het wijde pleyn van Evoli, dat oock ſoo is. *Ackers, granen, en vruchten.*

Niet verre van Amalfi ſiet men aen alle ſijden hagen van mirte, laurier, palm, roosmarijn, rooſen, en andere bloemen van verſcheyden ſoorten in alle tijden; en rondom Evoli deſgelijcks: het landt van Salerne en Evoli geeft veel koren, rijs, en wijnen; en het dal van Diano geeft oock granen, en overvloedige vruchten: in het meeſte deel van deſe Provintie groeyt veel terwe, ſpelte, rijs, boonen, erten, wijn, en olie, en de plaetſen die daer in min overvloedigh ſijn, geven, boven verſcheyden andere vruchten, veel ſaffraen, en moerbeſieboomen, waer door ſy veel ſijde bekomen.

Daer ſijn menichte olijf, oranje, citroen, limoen, en granaet-appelboomen, die uytnemende goede vruchten geven; daer ſijn oock veel appelen, onder de welcke de Appies van Salerne grootelijcks geacht ſijn, die de geſontheydt niet beſchadigen, mede veel peeren, vijgen, Procopie perſen, groot als de geſuyckerde meloenen, en verſcheyden andere ſoorten van fruyt.

Daer is veel ſolfer by Olivet; en een ſilvermijne by Olibano. *Mijnen.*

Die in de minſt vruchtbare landen woonen, bekomen van hare byen groote menighte honigh en was. Dit landt voedt oock door ſijne vette weyden groote kudden geyten, ſchapen, buffels, oſſen en koeyen, oock groote menichte wilt in de boſſchen. De zee geeft 'er veel viſch, en de rivieren veel truyten, en verſcheyden andere lieffelijcke viſſchen. *Dieren.*

BARI,

EN

BASILICATA.

Naem. DE Provincie, genoemt by de Italianen *Terra di Bari*, vervattende het meeſte deel van 't land, 't welck by de Oude wierdt genoemt *Apulie*, oft *Pouille Pucetie*, neffens dat van *Pedicules*, paelt in't noorden en 't noort-ooſten aen Capitanata; dan noch in 't noorden en noort-weſten aen de Middellantſche zee; in 't weſten aen Baſilicata; in 't zuyden aen 't ſelfde Baſilicata, en 't lant van Otrante; en in 't ooſten aen de Middellantſche zee.

Palen.

Plaetſen. Het heeft twee Aertzbiſdommen, te weten, Bari en Trani. De ſtadt *Bari*, waer van 't geheele landt de naem heeft, en in de welcke de Napolitaenſche Koningen plegen gekroont te werden, wiert by d'Oude genoemt *Barium* en *Barion*; doch daer te voren Iapyx, en is hedensdaegs de hooftſtadt deſer provincie. 't Is een koninglijcke ſtadt, groot en wel gepeupleert, die ſich roemt te hebben 't lichaem van S. Nicolaes, Biſſchop van Myre, in de kerck van de ſelfde naem.

Bari.

Trani. *Trani*, by de Oude genoemt *Trinium*, volgens Plinius; *Trajanopolis*, volgens Pandolfe Collenuce; en *Tranum*, volgens 't opſchrift van de poorten; heeft ſchoone huyſen, neffens een kaſteel gebouwt door Keyſer Frederick de II, die mede dede maecken haer ſchoone zee-haven, zijnde hedensdaeghs bynae toegeſtopt van 't ſant; van gelijcken is de ſtadt mede byna een halve woeſtijne. De Aertzbiſſchop wort genoemt Aertzbiſſchop van Trani, en Salpe. Deſe koninglijcke ſtadt heeft vier zetels, zijnde gedeylt, gelijck tot Napels, onder eenige edele familien.

Biſſchoplijcke ſteden. De Biſſchoplijcke ſteden zijn *Andri* oft *Andria*, voerende mede de tijtel van Hertoghdom, van 't Huys der Carrafes. *Biſeglia*, genoemt by de Latijnen *Vigiliæ*, gelegen aen den oever des zees, op een ſeer hooge rotz; *Botonto*, een koninglijcke ſtadt, eertijts onderdanigh aen de Aquaviva, voerende den tijtel van Marckgraefſchap, en vermaert wegen de welſpreeckende Biſſchop Cornelio Muſſo. *Bitetto*; *Converſano*, een ſtadt van den Hertogh van Atri, voerende de tijtel van Graefſchap; *Graviana*, Hertoghdom van de Orſinen; *Giovenazzo*, geſticht van de overblijffelen, ofte ruinen van de oude ſtadt *Egnatia*, zijnde hedensdaeghs onderdanigh aen den Prins van Molfette, van 't Huys van Gonzague. *Monopoli*, een koninglijcke ſtadt, gelegen langs den oever des zees, hebbende een ſeer treffelijcke kapelle in haer hooft-kercke, verciert met koſtelijcke beelden van marmorſteen; en een ſeer ſterck kaſteel. *Molfetta*, genoemt by Leander en eenige andere, Morfitta, Marfetta, en Malfetta, Prinſdom van de Gonzagues, geſproten uyt Don Ferrant de Gonzague, Capiteyn van Karel de V. *Monorvino*, oft *Minervino Polignano*, liggende langs den oever des zees op een ſteenrots; en *Ruvo*, gehouden voor de oude ſtadt van *Rubi* by Antoninus.

Men kan mede voegen by deſe ſteden de ſtadt van *Barlette*, vermits de Aertzbiſſchop van de ſtadt van Nazareth in Galilea ſijn ſtoel heeft in een van haer kercken; en dat verſcheyde Koningen haer de naem hebben gegeven van een ſtadt, alhoewel menſe ſtelt in 't getal van de vier voornaemſte plaetſen van Italien, voerende geen tijtel van ſtadt, maer ſimpelijck van Ville oft *Caſtello*, dat is te ſeggen op ſijn Italiaens, kaſteel. In 't midden van de plaets ofte marckt, ſiet men een metale beelt, zijnde een gewapende Koning, ontrent tien voeten hoogh, welck men ſeyt te weſen de Keyſer Hercules. Sy heeft een ſterck kaſteel, een goede haven, en is vol edellieden, levende ſeer heerlijck.

Men moet noch hier toe doen *Canoſa*, gemeenlijck gehouden voor de oude ſtadt van *Canuſium*; aengeſien dat dit Biſdom al voor lang vereenight is geweeſt met het Aertzbiſdom van Bari; in voegen, dat die ſijn ſtoel daer heeft, ſich noemt Aertzbiſſchop van Bari en Canoſa. 't Is een Graefſchap, toebehoorende aen 't Huys van Doria; en deſe ſtadt is maer vijf-en-twintigh ſtadien, oft drie mijlen gelegen van de oude ſtadt *Cannes*, vermaert door de nederlage der Romeynen, waer van de overblijffelen noch te ſien zijn by de rivier Ofanto.

Hoedanigheydt des lochts en wateren. De locht deſes landts is ſoet, en getempert; doch haer wateren zijn grof en zout. Het brengt voort tarwe, garſte, erten, boonen en diergelijcke, alles in groote overvloet; men ſeyt gemeenlijck, dat Gravine is de koorn-ſolder van *Pouille*. *Granen, vruchten, en planten.* Het geeft menichte van anijs, comijn, coriander, ſaffraen, en cottoen, oranjen, limoenen, en andere vruchten; dat meer is, daer zijn groote boſſchen met amandelen en olijf-boomen, die men daer hooger ſiet als in eenige andere plaetſen.

Dieren. Daer is een menichte van gevogelte, allerhande beeſten en venaiſoen, de zee die 'er dicht by leydt, geeft ſeer goede viſch. De oyevaers ziet men hier tegens de ſerpenten oorlogen, dieſe by menichte dooden; en in tegendeel heeft men nimmermeer geſien, dat een ſerpent een oyevaer ſoude gedoot hebben. Daer groeyen menichte van tarantoles, als van gelijcken in 't landt van Otrante.

Gouvernement. De Vice-koning deſer Provincie onthout ſich in de ſtadt van Trani, als van gelijcken de koninglijke Audientie, met drie Auditeurs, de Advocaet en

TERRA DI BARI ET BASILICATA

GOLFO DI VENETIA.

GOLFO DI TARANTO.

Scala di miglia undeci Italiane

PARTE DI CALABRIA.

Golfo di Policastro.

en Procureur van de armen, neffens de Capiteyn van de Campagne. Binnen Barlette is de ſtoel ofte rechtbanck, genoemt *del Portulano*, en *Regio Secreto*, oft koninglijck ſecreet, 't welcke is als een Admiraliteyt, nemende kenniſſe van alle zeeſaecken.

BASILICATA. *Namen.*

De Provincie hedensdaeghs genoemt *Baſilicata*, vervat niet het geheele out *Lucania*, gelijck byna alle Schrijvers deſes tijdts beveſtigen, verpandende alſoo 't verſtant des Leſers met een valſche lichtgeloovigheydt; want gelijck ick alreets hebbe betoont, wort 'er een goet gedeelte van Lucania beſloten in 't Prinſdom gelegen aen deſe zijde, gelijk de namen der plaetſen alleenigh dat genoegh te kennen geven; in voegen dat Baſilicata vervat het andere gedeelte, en ſich ſtreckt in *Magna Græcia*, omhelſende te gelijck een gedeelte van Apulia Peucetia, ja ſelfs van 't lant van Locrois.

Palen.

Het paelt in 't noorden en noort-weſten aen gene zijde van 't geberghte, aen Capitanata, het lant van Bari, en 't landt van Otrante; in 't ooſten aen de Golf van Tarente; in 't zuyden aen Calabria, gelegen aen dees zijde; en in 't noort-ooſten aen 't Prinſdom gelegen aen gene zijde.

Plaetſen.

Het vervat *Acerenza*, voortijts genoemt *Acherontia*; en door bederving van tael *Agerentia*, was eertijdts vereert met den tijtel van Aertzbiſdom, 't welck ſich tegenwoordigh vereenight vint met dat van Matera, van 't lant van Otrante; en de Biſdommen oft ſteden zijn *Lavello*, oft *Laviello*, eertijdts behoorende aen den grooten Capiteyn Tartaglie, die ge-employeert wierde door François Sforze, Hertogh van Milanen, en behoort nu aen 't Huys *del Tufo d'Averſe*. *Marſico vetere*, *Melfe*, oft Melfi, geſticht door de ſelfde Romeynen, die gebouwt hebben de ſtadt van Amalfi, en voert de tijtel van Prinſdom; *Monte Peloſo*, toebehoorende aen den Hertogh van Trajetto, gelegen op de Bradano; *Muro*, *Potenza*, genoemt by Ptolemeus en Antoninus *Potentia*, wiens inwoonders by Plinius worden genoemt Potentes; *Rapolla*; *Tricarica*, oft *Tricarico*, een ſtadt des Prins Biſignan, vereert met het lichaem van S. Potitus, martelaer; en, volgens haer ſeggen, mede met 'et lichaem van den Abt S. Antonius. *Turſi*, genoemt by ſommige Torſe; en *Venoſa*, by outs genoemt *Venuſia*, en *Venuſium*, de geboort-plaetſe van de Poëet Horatius, voerende tegenwoordigh de tijtel van Prinſdom.

De andere voornaemſte plaetſen zijnde geen ſteden, zijn *Abriola*, *Accettura*, *Anſe*, *Albano*, *Aliano*, *Armenta*, *Atella*, onderſcheyden met dat van 't geluckige Campagne by Napels, aengeſien dit in Apulie Peucetie is; *Baglio*, *Bolla*, *Bernauda*, mede genoemt *Càmabra*, en by ſommige Bernarda, en Bernalda, gelegen ontrent een boogh-ſchoot van de rivier Baſiento; *Caſtro novo*, *Colombaro*, *Corletto*, *Craco*, *Cancellara*, *Claramonte*, *Carbuni*, *Caſtello Saracino*, *Corigliano*, *Calviello*, genoemt by ſommige Collivali; *Caſtelluccio*, *Epiſcopaja*, *Ferrandina*, geſticht neffens het kaſteel door Ferrandin, Hertogh van Calabre, ſoon van Alphonſus de II, Koning van Napels; *Francavilla*, alwaer men ſiet een ſeer treffelijck kloofter van de Katuyſers monicken; *Forenza*, *Genzano*, *Graſſano*, *Grottula*, genoemt by Leander Crotolo, toebehoorende aen den Hertogh van Trajetto; *Guardia*, *Lagonigro*, *Lauria* oft *Luria*, *Laſcano*, *Lotronico*, *Laurenzana*, *Maratea* het laeghſte, en veel grooter als het hooghſte, *Meſſaniello*, *Monte Albano*, *Monte Scagioſo*, oft *Scaglioſo*, van den Prins Biſignan, liggende in 't midden van de rivier Bradano; *Miglionico*, *Moliterno*, *Maſchito*, *Oppido*, *Petra Pertoſa*, *Piſticcio* oft Peſtice; *Pomarico*, liggende twee mijlen van de rivier Baſiento; *Picierno*, *Peſco Pagano*, *Riviello*, *Rocca Imperiale*; *Ruvo* oft *Rubo*, genoemt by Horatius en Antoninus *Rubi*; *Rotonda*, *Salandra*, *Spennazola* oft *Spinacciola*, gelegen in een landt vol koorn, niet verre van Venetien; *Siniſi*, *Stigliano*, hooft-ſtadt van een Prinſdom; *S. Arcangelo*, *S. Chirico*, *S. Martino*, *S. Fele*, *S. Mauro*, *Tito*, *Tolve*, *Trechina*, een ſtadt toebehoorende aen den Prins Biſignan, *Tramutula*, *Viggiano*, en *Vignola*.

Qualiteyt, landt, graſen, vruchten en planten.

Deſe Provincie is meeſtendeel rouw en oneffen; doch geeft menichte van koren, ſeer goeden wijn, en heeft ſulcke groote wijngaerts, dat een ſtruyck dickwils een geheel vat wijn is voortbrengende. Het is rijck van oly, anijs, coriander, ſaffraen, en cottoen, voornamentlijck tot Turſi: de boomen bloeyen tweemael 's jaers, als van gelijcken de rooſeboomen. Daer zijn allenthalven menichte van oranje-appelen, citroenen en limoenen.

Dieren.

Daer zijn menichte honigh-byen, die een groote quantiteyt honigh en was veroorſaken, als van gelijcken veel venaiſoen, oft wilt-gediert, oſſen en verckens; ſoo komt dat men allenthalven d'overvloet van ſaucyſen vint, die de Oude *Lucaniques* plegen te noemen, met de naem van 't lant Lucania; oock is de zee aldaer vol goede ſchulpviſch, ja ſelfs oeſters, die goede en fijne peerlen voortbrengen.

Het Landt van
OTRANTO.

Naem. DE Provincie genoemt by de Italianen *Terra d'Otranto*, wegen de ſtadt van Otranto, dieſe omhelſt, vervat een gedeelte van *Groot Griekenlandt*, *Iapygia*, *Meſſapia*, *Apulia* of *Poüille Peucetia*, en 't geheele *Salentina* of Salentinſche landt.

Palen. Sy wordt bepaelt in 't noorden met het landt van Bari, en de Middellantſche zee, aen de welcke ſy oock in 't noord-ooſten paelt; in 't ooſten met de zee Ionia; in 't zuyden met de ſelfde zee, neffens een weynigh van Baſilicata; en in 't weſten met het ſelfde Baſilicata.

Plaetſen. *Otrante.* Sy vervat de Aertzbiſdommen van Otrante, Brindes, Tarante, en Matera. De ſtadt *Otranto*, by de Ouden *Hydruntum* en *Hydrus* genoemt, is vier mijlen van Cap de Leuca gelegen, heeft een ſchoone haven, en is mede verſterckt met een kaſteel, door Alfonſus de II geſticht, liggende op een rots, die de zee aldaer is commanderende. Sy wiert in 't jaer 1481 ingenomen en geplondert door de Turcken, die, na datſe alle de mannen doodt-geſlagen hadden, de vrouwen en kinderen met haer namen; en naderhant hernomen zijnde door Alfonſus, wiertſe van hem op een nieuw bevolckt; in voegen datſe tegenwoordigh wel ſes hondert huys-geſinnen groot is. Deſe Provincie is maer vijftigh mijlen, oft daer ontrent, van Grieckenlandt gelegen, ſoo dat Pyrrhus van meeninge was, Italien aldaer te voegen ofte te binden, met een ſcheeps-brugge, aen Grieckenlandt. *Brindes*, in 't Italiaens *Brindeſi* en Brindiſi, by de Oude *Brunduſium* genoemt, geboort-plaetſe van Pacuvius, tragediſch Poëet, heeft een van de allerſchoonſte, grootſte, en ſterckſte zee-havens van geheel Europa; en is met drie kaſteelen gefortificeert, waer van het een genoemt wert het groot kaſteel, het ander, het kaſteel van 't eyland, en 't derde, het Fort Brindes: van gelijcken twee ſtercke toorens, Cavalloccio, en Pena genoemt; d'een aen de rechter, en d'ander aen de ſlincker zijde van de haven.

Brindes.

Taranto. *Taranto*, genoemt by Appianus *Taranton*, by Strabo en Ptolemeus *Taras*, en *Tarentum* by 't meeſte deel der Auteuren, was een ſtadt van Groot Grieckenlandt, en ſeer vermaert: is tegenwoordigh noch groot; in voegen datſe in 't jaer 1614 vervattede wel 3110 vuur-ſteden. Sy is in een hoeck des Golfs gelegen, aen de welcke ſy de naem geeft: haer haven, zijnde eertijts ſeer groot en ſchoon, ſiet men tegenwoordigh met groote ſteenen geſtopt, ſoo datſe maer voor kleyne ſcheepkens en barquen bequaem is. Wegen de viſch die is 'er menichvuldighlijck. Voorders is ſy gefortificeert met een ſterk kaſteel, omringt met een arm des zees, en beroemt ſich de geboort-plaetſe van den grooten Philoſooph Architas, toegenaemt Tarantinus, te zijn. Deſe ſtadt wierd ten tijden der Koningen van Napels altijdt door een van haer kinderen beſeten, met den tijtel van Prinſdom; naderhandt door de Balzes en Orſins, en nu ter tijdt is ſy Konings.

Aengaende de ſtadt *Matera*, wiens inwoonders by Plinius *Materani* genoemt worden, en geſtelt wort in 't tweede Landtſchap, was eertijts *Acherontia* genoemt, volgens Pandolfus Collenucius, is tegenwoordigh noch groot, als hebbende wel duyſent huys-geſinnen. En is hedensdaeghs konings, na datſe 't gebiedt van de Sanſeverinen, en de Hertogen van Gravine, is onderworpen geweeſt. *Matera.*

De ſteden hebbende maer alleenigh Biſſchoppen, zijn *Aleſſano*, 't welck niet gedenckwaerdighs in ſich heeft; *Caſtellaneta*, een groote ſtadt, achtien mijlen van Matera, en Tarante gelegen: *Caſtro*, een ſeer wel-gelegen plaets tot de verkoopinge van de oly, doch kleyn: *Gallipoli*, by outs *Anxa* en *Gallipolis* genoemt, dat is te ſeggen, volgens Plinius, een ſtadt der Gauloiſen, is twee-en-veertigh mijlen van Tarante gelegen, en is een koninglijcke ſtadt, vermaert wegen haer ſterckte, en vruchtbaerheyt haers landts, ſoo in oly, wijn, als ſaffraen. *Biſſchoplijcke ſteden.*

Lecce, by outs *Aletum* genoemt, de grootſte ſtadt van dit geheele landt, als hebbende wel ſes duyſent vuur-ſteden, en is de woonplaets van de Viceroy. *Motula* ofte Motola, twaelf mijlen van Tarante gelegen. *Nerdo*, een ſeer oude ſtadt, by Plinius *Neritum* genoemt, als van gelijcken haer borgers Neritins, die haer ſtelt onder 't landt van de Salentins, om 't er van de Neritins, volckeren van de Herpins, te onderſcheyden. *Oſtuni*, mede een groote koninglijcke ſtadt, eertijdts onderdanigh aen de Sanſeverins, daer nae aen de Gualtieri. *Oira*, by Strabo *Vria* genoemt, zijnde vier-en-twintigh mijlen van Tarante gelegen, in 't opperſte van een heuvel, heeft een ſterck kaſteel, van de Marquis del Balzo: en *Vgento*, zijnde, volgens 't ſeggen van Ptolemeus, *Vxentum*, ontrent twintigh mijlen van *Gallipoli* gelegen.

And. te plaetſen. De andere plaetſen zijnde geen ſteden, maer van de voornaemſte dorpen, zijn *Ceglie*, gehouden voor 't *Celia* van Ptolemeus; *Caſalnovo*, een ſchoone plaets, vijf-en-twintigh mijlen van Nardo gelegen, na de ſijde van Tarante, by outs geacht door Plinius voor 't oude *Manduria* der Salentiners, oft voor Mandurion van Iapygia, by Stephanus: 't welk is Mandonion van de Meſſapiens, volgens Plutarchus: *Campie*, *Cupertino*, *Carpignano*, *Curigliano*; *Franca Villa*, toebehoorende aen de Marquis van Balzoa, vijf mijlen van Oria gelegen; *Galatola*, *Ginoſa*, *Gruttaglie*, *Guagnano*, *Latiano*, *Leenile*, *Leverano*, *Martano*, *Martina*, een groote plaets, en Hertogh-

Terra di
OTRANTO
olim
SALENTINA
et
IAPIGIA
Golfo di Taranto
olim
Sinus Tarentinus
Scala di miglia undeci
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
Illmo ac Revmo Domino
D. FABIO CHISIO
Episc. Neritonensi, Smi D. PP. INNOCENTII X,
ad tractum Rheni et Infer. Germ. partes, Ordinario, nec non, ad tractatus generalis pacis Monasterii, extraordinario, cum potestate de latere Legati, Nuncio, Patrono suo colendissmo D.D.D.
Joh. Blaeu.
MARE ADRIATICO
MARE GIONIO
Taranto
Brindisi
Otranto
Gallipoli
Leccie
M. Apennino
PARTE DI TERRA DI BARI
PARTE DI BASILICA

toghdom van de Carracciols; *Maruggio*, *Maſſafra*, een kleyn plaetsken, doch vaſt en ſterck, negen mijlen van Tarante gelegen, en t'onrecht by ſommige voor het oude *Meſſapie* genomen, in welckers plaets Leander hedensdaeghs de ſchoone ſtadt van *Miſagne* ſtelt: *Melpignano*, *Parabita*, *Salice*, *Solito*, 't welck by Plinius voor *Soletum* gehouden wort; *Squinſano*, *S. Vito*, *Trecaſe*, *Terza*, zijnde twaelf mijlen van Matera gelegen: den tooren van *S. Suſanne*, een volck-rijcke plaets, en *Veglie*.

Locht. De locht deſes lants is doorgaens ſeer geſont, niet tegen-ſtaende, dat 'er veel met de laſery beſmet zijn, welck quaet voornamentlijck veroorſaeckt wert door de menichvuldigheyt van verckens-vleeſch, en drooge vijgen, de welcke het gemeyne volk veel tot ſpijs en voetſel gebruycken. Het dondert 'er ſoo wel 's winters als ſomers, ſoo dat den hagel dickwils veel quaets veroorſaeckt:

Water. *Landen.* daer is weynigh water, niet tegen-ſtaende vint men'er ſchoone wey-landen; d'aerde, hoewel ſeer rouw en ſteenachtigh, is mede ſeer goet. Het is

Granen, vruchten en planten. vruchtbaer, en geeft goede tarwe, garſt, haver, wijn, olyven, oranje-appelen, citroenen, limoenen, excellente meloenen, appelen, peeren, en menighte van ſaffraen. Aengaende de olyen, zijn niet alleenigh ſuffiſant tot vervullinge van 't geheel Koningrijck, maer daerenboven noch voor 't meeſte deel van Italien.

Dieren. Het voedt menichte van oſſen, ezels, muylen, die aldaer grootelijcks geacht worden, haſen, konijnen, en verſcheyde andere ſoorten van beeſten, van gelijcken allerhande ſlagh van gevogelt.

Doch het heeft deſe ongelegentheyt, dat het mede eenige fenijnige gedierten voort-brengt, als onder andere de Tarantola, welcks fenijn niet verdreven kan worden, 't en zy met geſangen en 't ſpel van wel-luydende inſtrumenten. Het voed noch een andere ſoort van fenijnigh gedierte, te weten, een ſlach van ſerpenten, *Cherſydres* genoemt, daer van ick in mijn diſcours generael geſproken hebbe: oock is 'er geen landt dat ſoo veel ſchade lijdt als dit, en dat van de ſprinck-hanen, dieſe *Cavallete* noemen, die ſomtijts in een nacht al het koorn, het welck nu rijp geworden is, vernielen; doch deſe ſprinck-hanen worden wederom door de ſchickinge Godts vervolght en te niet gedaen, door een ſlagh van gevogelte, dewelcke ſy *Gavies* noemen. In de Golf van Tarante vangt men een groote menighte van allerhande viſch, inſonderheyt zee-braeſſems.

Gouvernement. De koninglijcke Audientie deſer Provincie wordt in de ſtadt van Lecce gehouden, neffens haer Viceroy, drie Auditeurs, een Advocaet en Procureur Fiſcael; de Kamer-meeſter, een Advocaet en Procureur der armen, een Trompetter, twaelf Hellebardiers, en de Capiteyn van de Campagne.

CALABRIA CITRA.

Naem. *Palen.*

CAlabre gelegen *aen dees zijde*, genoemt by die van 't landt *Calabria* ofte *Calavria Citra*, paelt in 't noorden aen Basilicata, in 't westen aen de Tyrrheensche zee, in 't zuyden aen *Calabria Vltra*, dat is, *Calabre* gelegen *aen gene zijde*, en in het oosten aen de Ionische zee.

Cosenze. Sy vervat de Bisschoppelijcke steden van Cosenze en Rossano, waer van de eerste, genoemt by de oude Griecken en Latijnen *Consentia*, en by de Italianen *Cosenza*, zijnde eertijdts de hooft-stadt van de Brutieners, is gelegen tusschen seven heuvelkens, de welcke haer omringen, behalven in 't noorden, alwaerse heeft een groot pleyn oft vlackte, dat sich wel twintigh mijlen in de lengte uytstreckt, en wordt genoemt *Val de Grati*, wegen de rivier Gratti, welcke haer oorsprong heeft ses mijlen zuytwaerts van dese stadt: loopende alsoo noordwaerts door 't midden der selve, vermengt sich met die van Busente, de welcke vloeyende in 't westen langs haer muuren, vervoeght sich in de manier van een triangel aen *val de Grati*, al waer men seydt dat 'et lichaem van Alaric, Koning van de Visigotten, begraven is, in 't jaer onses Salighmakers 412. Dese stadt is nimmermeer iemandt anders onderworpen geweest, als de Napolitaensche Koningen, de welcke gaven aen haer outste zoon, geschickt tot de navolging van 't Rijck, de tijtel van Hertogh van Calabre, waer van sy de hooft-stadt was; en naderhandt, soo wanneer Louys de XII, Koning van Vranckrijck, en Ferdinand, Koning van Spanjen, het Koningrijck Napels deelden; Calabre en Poüille zijnde gebleven door deelinge aen den Koning van Spanjen, maeckte hy dese stadt d'opperste van alle de andere. Mede soo heeftse d'eerste stem nae Napels, te weten in de wereltlijcke waerdigheyt, en haer Aertzbisschop, zijnde een van de alleroutste, geeft sich den tijtel van *Miseratione divina*, gelijck die van Napels. Sy heeft een seer sterck kasteel, doch sonder besettinge, om datse gelegen is in 't midden van 't landt, en omringt met vijf-en-tachtentigh schoone dorpen, wel bevolckt, gelijckende eer steden als dorpen, waer van d'inwoonders haer koopmanschappen en waren alle Saterdagen op de marckt van Cosenze te koop brengen, een van de voornaemste marckten van 't geheel Koningrijck. Sy wort vereert met de woonplaets van de Vice-Roy deser Provincie, met de koninglijcke Audientie, en heeft een Academie, een collegie der Iesuiten, kostelijcke kloosters van de Augustijnen, Iacobijnen, Franciscanen en Capucijnen, Minimen en Carmeliten, neffens eenige kloosters van Nonnen, oft religieusen. Oock gasthuysen soo van de Annonciata als andere; mede drie jaermarckten, d'eene genoemt Annonciata, in de maent van Maert, een ander van S. Magdalena in Iulio, en de derde van S. Augustinus in Augusto: als mede die van de bergh der Barmhertigheydt, alwaer men gelt geeft op pant, sonder winst, gelijck tot Napels.

Rossano. Aengaende *Rossano*, genoemt by Antoninus en Procopius *Ruscianum*, is een seer stercke stadt, gelegen drie mijlen van de zee, voert den tijtel van Prinsdom, en maeckt haer naem aen de bylliggende Golf gemeen. Buyten de stadt vint men de seer devote kerck van de H. Maria del Patire, in de welcke geen vrouwen komen; en by aldien zy by geval daer komen in te gaen, soo begint het terstont soo te regenen, blixemen, en te donderen, en dat met sulck een gewelt, dat het schijnt dat alles soude moeten vergaen; doch soo dra zy daer wederom uyt gaen, wordt het moy klaer weder als te voren. Men vermoed d'oorsaeck deses mirakels te zijn, om dat de H. Maget, na datse aen S. Bartholomeus, Abt en Discipel van S. Nil, toonde de plaets, alwaerse de kerck begeerde gebouwt te hebben, altijt was verschijnende buyten het circuit, oft den ring van de beteeckende plaets; daer beneffens bevalse aen desen Heyligh, dat men nimmermeer aen de vrouwen soude toelaten in dese kerck te komen, maer datse de Misse van buyten souden hooren.

Andere steden. De andere steden, voerende alleen den tijtel van Bisdommen, zijn *Amantea*, genoemt by Cedrenus *Amanthia*, 't welck niet is het oude *Napitia*, behoorende onder Lopizzo. Het is gesterckt met een kasteel, dat men onwinbaer houdt. *Bisignano*, gelegen tusschen 't geberghte, heeft den tijtel van Prinsdom, en een sterck kasteel; *Cariati*, voerende den tijtel van Graefschap; *Cassano*, gelegen tusschen 't geberghte, en toebehoorende aen den Prins van Bisignan; *Martorano*, een oude stadt, gelegen in 't geberghte Apennin; *Strongoli*, gelegen vier mijlen van de rivier Neeto; *S. Marco* en *Vmbriatico*.

Andere plaetsen. De andere voornaemste plaetsen zijnde geen steden, zijn *Acri* oft Agri, twaelf mijlen van de zee; *Ajeta* oft Aita; *Ajello*, een plaets van de Prins van Masse, voerende den tijtel van Hertoghdom, *Alvidona* ofte Albidona, gelegen dicht aen 't gebergte, ontrent vier mijlen van de zee; *Altomonte*, gelegen op den top van een seer hoogen bergh, vier mijlen van Saracina, en maer 1000 passen van de zout-mijnen; *Amendolara*, alsoo genoemt wegen de menichvuldigheydt der amandelen die men aldaer vint, zijnde onderdanigh aen de Carafes, en de geboort-plaetse van den seer geleerden Pomponius Lætus, gelegen twee mijlen van de zee; *Aprigliano*, hebbende tien dorpen onder haer; *Bellomonte* oft Belmonte, waer van het om-

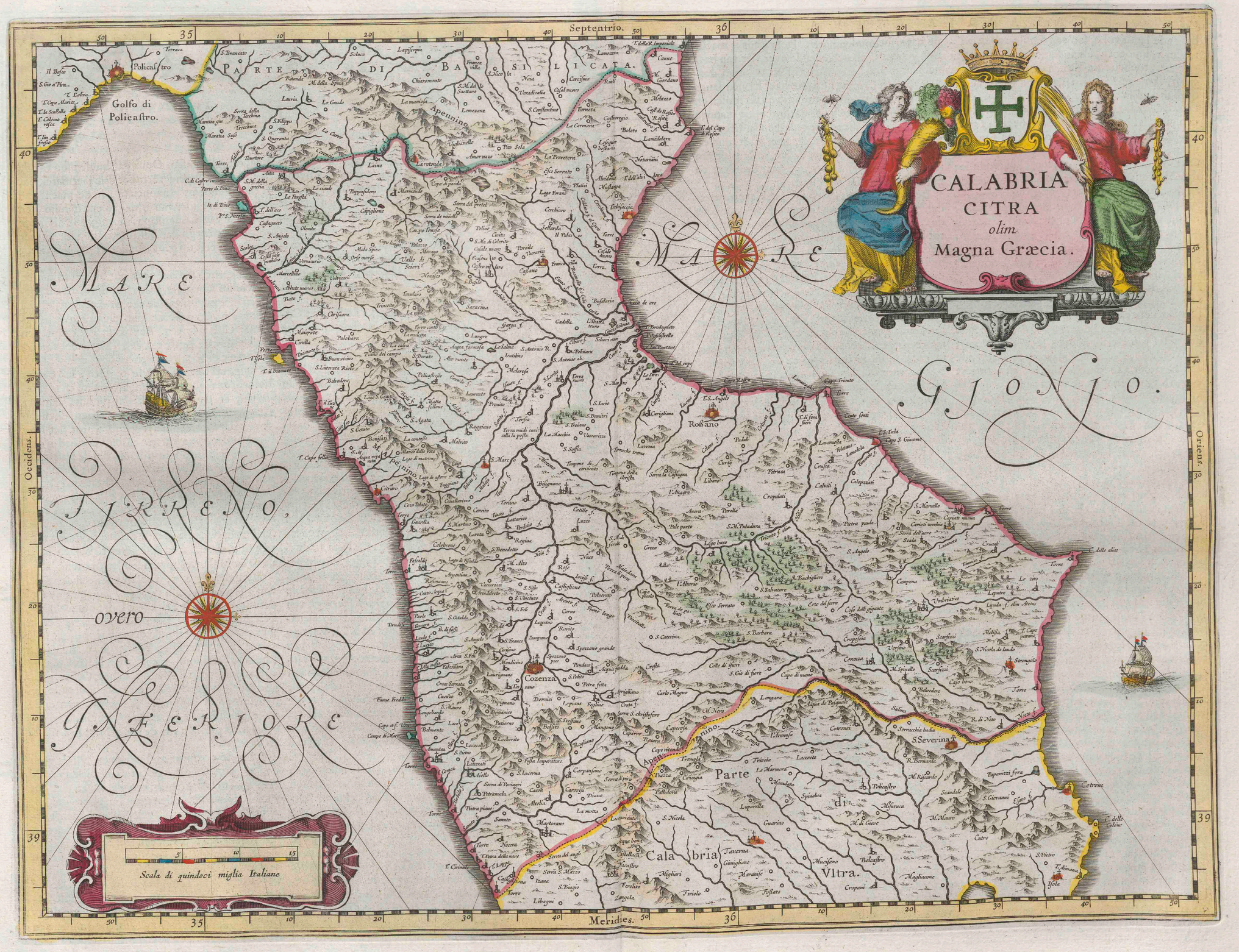
CALABRIA
CITRA
olim
Magna Græcia.
Septentrio.
Meridies.
Occidens.
Oriens.
Golfo di Policastro.
Policastro
PARTE DI BASILICATA.
Apennino
MARE TIRRENO, overo INFERIORE
MARE GIONIO.
Cozenza
Roßano
Parte di Calabria Vltra.
S.Severina
Scala di quindeci miglia Italiane

liggende landt vol is, ſoo van oranje-appelen, citroenen, limoenen, als andere vrucht-boomen; *Belvedere*, toebehoorende aen den Prins van Biſignan; *Bervicaro*, *Buchiglieri*; *Calopizzati*, gelegen anderhalve mijl van de zee, en acht van Roſſano; *Calviti*, *Caſalnovo*, *Caſtiglione di Coſenza*, onderſcheyden met Caſtiglion, liggende aen de zee; *Carolei*, *Caſtelfranco*, toebehoorende den Prins van Biſignan; *Caſtro Villare*, *Campana*, *Carpenſano*, *Caſobono*, *Celico*, *Ceriſano*, *Cerchiaro*, *Citraro*, toebehoorende aen den Abt van Mont Caſſin; *Cropolati*, *Crucoli*, *Cuccari*, *Cumpano* oft *Zumpano*, *Curigliano*, *Cuzzopanno*, *Depignano*, *Fegline*, *Fiumefreddo*, toebehoorende aen de Mandozzes, gelegen dicht aen de rivier des ſelven naems; *Fulcaldo*, *Grimaldo*, *Guardia*, *Loziro*, andersſins genoemt *Iſicro* oft *Iſgro*; *Laino*, gelegen aen de rivier des ſelven naems, op de frontieren van Baſilicata; *Lettarico*, *Lappano*, *Lungobuco*, *Luzzi*, *Malvito*, hebbende eenige dorpen onder haer; *Morano*, gelegen in een ſeer aengename contrey, tuſſchen het geberghte; *Meliſſa*, *Mendicino*, *Mormando*, *Motta*, *Santa Lucia*, *Mont' Alto*, hebbende den tijtel van Hertoghdom; *Nucara* en *Nucera*; *Oriolo* oft *Riolo*, *Paula*, een plaets toebehoorende den Hertogh van Caſtro Villare, en vermaert wegen S Franciſcus, grontlegger van de ordre der Minimen; *Paterno*, *Pedace*, *Petrafita*, *Roſito* of Roſſeto, gelegen op de grenſen van Baſilicata, doch onder *Canna*; *Regina*, gelegen tuſſchen 't geberghte, in een oly-rijcke plaets; *Rugiano* oft Roggiano; *Rovito*, *Rende*, *Roſe*, *Rogliano*, *S. Lucito* oft *Lucido*, onderdanigh aen de Caraffes, en vermaert wegen de goede wijn die 'er waſt; *S. Agate*, *Saragina*, *Scalea* oft Scaglia; *Scala*, *Scigliano*, *Spezzano*, het groot en kleyn; *S. Fili*, *Tarſia*, een ſeer oude ſtadt; *Turano*, *Trebiſaccie* oft Trebiſazzi; *Terra nova*, eertijdts genoemt *Terina*, niet tegen-ſtaende dat Leander het noemt *Terriana*, *Vrſo Marſo* en *Verzino*, genoemt by Leander *Vergini*.

Deſe Provincie vervatte eertijdts de ſtadt van *Temeſa*, Tempſa oft Temeſe, welckers metalen, daerſe vol van was, ſeer geëſtimeert wierden. Eenige ſtellen Malvito in de ſelfde plaets, andere wederom Longobuco, en dat met beter redenen als de gene, die ſeggen, dat het Policaſtro ſoude weſen, een plaets van Lucania, en tegenwoordigh toebehoorende aen 't Prinſdom, gelegen aen dees zijde, in plaets van 't ſelfde te ſoecken onder de Brutieners. Men ſiet mede langs den bergh Apennin, aen gene zijde Coſenze, vijf mijlen van Montalto, en een van Caſtelfranco, eenige overblijfſelen van het oude *Pandoſia*, waer Alexander, Koning van de Epiroten, geſtorven is, befaemt door 't orakel van Dodona, dat hem waerſchoude ſich te mijden voor Pandoſia, en de riviere *d'Acheron*, hedensdaeghs genoemt Savuto: hy ſich dan alleenigh wachtende voor Pandoſia, en de rivier van Acheron gelegen in Theſprotia, ſtierf in deſe plaets van de Brutiners, verheven op een berg, hebbende aen haer voet de rivier van Acheron.

De ſtadt *Sybaris* was mede in deſe Provincie, tuſſchen de rivier Crathis, hedensdaeghs Gratti, en die van Sybaris, tegenwoordigh genoemt Cochile, verre gelegen van Simari, 't welck eenige t'onrecht houden voor Sybaris, welckers plaets hedensdaeghs noch onder de Italianen haer oude naem behouden heeft. Deſe ſtadt is machtigh geweeſt, als gebiedende over vier van haer nabuurige volckeren, en vijf-en-twintigh dorpen. Ia ſelfs ſtreckte ſich met haer huyſen langs de rivier Gratti, de ſpatie wel van ſes mijlen en een vierendeel. Doch nae datſe 300000 mannen te veldt hadde gebracht tegens die van Crotone, wiertſe van haer vyanden, die haer ſtadt ruineerden, en haer glorie te niet deden, in de tijdt van tſeventigh dagen, van wegen haer overdaet en welluſt, t'eenemael verdelght.

De gene die noch waren over-gebleven, wierden een wijltijts daer na t'eenemael vernielt door de Athenienſers en andere Griecken, gekomen tot byſtant van de gene, die dicht daer by de ſtadt van *Thurium* bouwden, waer van men noch hedensdaeghs ſiet eenige overblijfſels dicht aen de zee, als mede een ſeecker out aqueductus, oft waterleyding, dat men houd geweeſt te ſijn van de fonteyn die haer naem aen deſe ſtadt gaf, nu genoemt *Acqua che Favella*, dat is te ſeggen, het ſprekende water. Aen gene zijde deſer ſtadt ſiet men een geweſt, genoemt *Torrana*, alwaer dat men nu noch in de ſomer-tijden op de bladeren van 't geboomte het heylſaem manna vindt. Men ſiet 'er noch de ſtadt *Heraclee*, als oock *Siris*, welcke mede Heraclee wierdt geheeten, gelegen dicht aen de rivier Sino, doen ter tijdt Siris genoemt. Eenige nemen d'eerſte ſtadt voor *Amendolare*, en d'andere voor *Pelicori*.

't Is waer dat 'er noch andere gevonden werden, die meynen de ſelfde plaets van Pelicori 't oude *Metamontum* te weſen, een ſtadt des ſelven landts, gebouwt door de Pylieners, en Neſtor haer Overhooft, in de wederkomſte van Troyen; is vermaert wegen Pythagoras, die alhier, komende van de ſtadt Crotone, de 1eſt ſijns levens geeyndight heeft, ontfangende Goddelijke eere. Haer inwoonders toonden, in de tempel van Minerva, de yſere inſtrumenten, met de welcke Epeus het Troyaenſe paert gemaeckt heeft. De rechtſinnige ſeggen met goede waerſchijnelijcke reden, dat tegenwoordigh de ſtadt van Trebiſazze gelegen ſoude zijn in haer plaets.

Granen, vruchten en planten.

Dit landt is vol van rogge, en allerhande granen, geeft en brengt voort verſcheyde wijnen, vruchten, en ſeer goede olyen, waer van de beſte zijn die van Saracine, Roſſano, en die van 't landt Amanthée, 't welck daer van overvloeyt; als van gelijcken brengt het voort menighte van kappers, oranje-appelen, citroenen, limoenen, vijgen, anijs, coriander, granaet-appelen, ſuycker, ſaffraen, cottoen, vlas, hennip, roosmarijn, laurier en roſeboomen, eycken- en vuuren-hout, en ſteen-palm, in de welcke dat de campernoelje groeyt, die ſoo helder by nacht blinckt. Oock is bynae dit geheele landt vol moerbeſie-boomen, met welcke bladeren ſy haer zijdewormen voeden, die haer een ongelooffelijcke menichte van zijde voortbrengen. Daer groeyen mede terpentijnboomen, veel wilde ſaffraen, centaurus, en verſcheyde ſoorten van ſimplicia, dienende tot de Medicijnen: het ſeer luſtige boſch van Sila voorſiet de inwoonders met peck, teer en terpentijn, is wel ontrent twee hondert mijlen groot in den omgang. Selfs ſoo valt daer 't manna van

den

den hemel, om te betoonen dat 'et van alles overvloeyt en vol is.

Mijnen. In 't lant van Altomonte zijn seer hooge zoutbergen, welckers mineralen oft zout soo hart is als een steen, en seer wit, dient tot het gebruyck soo voor dit als andere landen, behalven het zout van de zee. Het heeft mede mijnen van gout, silver, yser, albaster en asur, die in deught de overzeesche mijnen niet wijcken, van gelijcken vint men 'er het kristal en plaister. In het landt van Rossano vint men mijnen van silver en quiksilver. En in 't landt van Regina albaster, solfer, en glasmijnen: tot Pierre-fitte dicht aen de rivier Ispica, zijn mijnen van stael, loot en van zout: tot Martoron, oft in 't landt van Cosenze, dicht by de rivier Iovino, vint men gout en yser; in de plaets gemeenlijck genoemt Macchia zijn gout- loot- en solfer-mijnen, en niet wijt daer van in 't landt van Miliano, zijn andere van zout, en aluyn. Daer zijn drie verscheyde soorten van plaister.

Daer is veel marmorsteen, insonderheyt dicht by Verzino, als van gelijcken Phrygien, en arentsteen, oock menichte van puymsteen, en dicht aen de oevers vint men toetsteen, 't welcke sy noemen Paragona, dienende tot de proef van allerhande metalen. Selfs geeft haer de zee op verscheyde plaetsen wit en root korael.

Vee. Daer is een groot getal van groot en kleyn vee, 't welck veroorsaeckt menichte van wol en kaes; daer-en-boven zijn de bosschen en bergen vol van harten, hinden, wilde verckens, bocken, wolven, en een slach van wolven van een seer scherp gesicht, hebbende op haer achterlijf gespickelt hair, van verscheyde couleur; mede zijnder kamelen, oryges oft wilde bocken, ysere verckens, egelen, meerkatten, weselkens, en meer diergelijcke slach van beesten.

Visch. De zee, als van gelijcken de rivieren zijn vol van goede visch, insonderheyt geeft de rivier Grondo een menichte van ael, en een slach van voren, andersins genoemt truiten.

Seden en wellusten der Sybariten. De Sybariten, opgeblasen en hoovaerdigh, wegen haer groote voorspoet, maeckten sich hatelijck aen de gene die 'er gemoetten, mits hun al te groote vermetele ydelheyt in haer gang langs de straten. Haer kinderen gingen gekleet tot den ouderdom van veertien jaren in 't purper, hebbende het hair met gout gevlochten. Sy hadden tot hun vermaeck een slach van kleyne mannekens, diese noemden *Stilpons* oft jofferhondekens, die 'er volghden in de collegien, en plaetsen van oeffeningen. Droegen kleederen van Milesiense wol, en de jongste onder hun vertrocken somers nae de holen van de Nymphen, genoemt Lusiades, om sich aldaer in allerhande soorten van wellusten te vermaken. De rijckste, op 't landt gaende, reysden in den tijdt van drie dagen, de wegh van een dagh-reyse, soo te paert als op een wagen; en eenige onder hun waren hare wegen streckende naer de hoven oft landt-huysen, overwassen en bedeckt met allerhande groente. Sy hadden veeltijts onderlinge gastmalen, settende goude kroonen op de hoofden van de gene die haer gasten wel onthaelden; ja dat meer is, deden haer lof verkondigen, en uytroepen in de openbare godsdiensten; aengaende de gemeene gevechten, verkondighdense niet alleen de onkosten diese daer deden, maer vereerden daer-en-boven met een goude kroon de beste oft uytnemenste kock. Sy hebben gevonden de manier om haer te warmen in stoven oft kachels, dragende water-potten met haer in hun maeltijden: en begeckten de vreemdelingen, die haer lant hadden verlaten. In 't kort, sy waren so diep in haer wellusten versmoort, datse selfs, in hun gastmalen, haer paerden, op de maet van de fluyt, deden danssen.

Sy lieten de vrouwen mede komen in haer maeltijden. Doch de gene die tot de offerhanden waren genoodight, moesten een jaer te voren haer daer toe bereyden, om alsoo op het allerheerlickst aldaer te verschijnen. En soo wanneer eenigh kock een goede nieuwe saus wist te bedencken, wiert hy voor een jaer geoctroyeert, om die alleen te mogen verkoopen. De visschers, aelverkoopers, en de verwers van 't purper, bevrijdense van alle schattingen en imposten.

Sy verdreven uyt haer steden alle ambachtslieden, die in het wercken eenigh gerucht maeckten, te weten smits, timmerluyden en diergelijcke, op datse gerustelijck mochten slapen, en in de soetigheyt van die niet souden gestoort werden, tot dien eynde vermochtense mede geen hanen te voeden, uyt vrees, dat die haer souden wacker maken. Eyndelijck, sy eerden en baden Philoctetus aen als een godt, die sich, nae dat hy aen de Grieken de begraeffenisse van Hercules vertoont had, hier onthield.

Manieren der Thurieners, Aengaende de Thurieners, sy hadden een wet die haer verboot met iemant te spotten in de gemeene spelen, 't zy dan hoedanigh hy soude mogen wesen, behalven overspeelders, en al te nieusgierige lieden. De Generael en opperste van 't leger bleven in bedieninge voor de tijt van vijf jaren. Sy stelden een Democratische oft volcklijcke Republijck, deylende de burgers in tien wijcken, uyt de welcke sy haer mede-burger Charondas tot Wet-gever verkosen, die het best uyt alle andere wetten kiesende, daer-en-boven van sijn eygen vindinge, 't gene hem tot het gemeene best dacht noodighst te zijn, byvoeghde.

en hare wetten. Sijn voornaemste wetten waren, dat men uyt de Senaet en de gemeene Raedt moest verjagen al de gene die, kinderen hebbende, sich herhuwlijckten, en de selfde een stiefmoeder toebrachten; en gaf voor reden, dat die geen goede raedt voor sijn kinderen wist te nemen, het selfde oock niet sou doen voor sijn vaderlandt: mede dat alle lasteraers, tot straf van haer misdaedt gekroont zijnde met heyen, moesten geleydt werden door de geheele stadt, tot bewijs voor de mede-burgers, datse op de opperste trap van schelmery gekomen waren. Oock verboot hy met de goddelooscn eenige gemeenschap te hebben, toelatende aen een yder, sijn mede-burger ten dien eynde te beschuldigen; ja selfs stelde hy groote straffen en boeten voor de gene die haer vermaek namen met quaet gesel schap om te gaen. Hy begeerde mede, dat alle de kinderen op de gemeene kosten der Republijcke moesten studeren, als houdende de onwetentheydt voor een groot quaet, en wortel van alle boosheyt. Oock dat de naeste vrienden der weesen van haers vaders zijde hun goedt

ſouden beſtieren, en dat de naeſte van haers moeders zijde haer moeſten onderhouden en de koſt geven. Dat meer is, hy ordineerde, dat ſoo iemandt weygerde in den oorlogh te gaen, oft daer in zijnde, uyt ſijn gelidt ging, oft ſijn vaendel quam te verlaten, dat hy, gekleedt zijnde in vrouwe kleederen, ſoude de tijdt van drie dagen op de gemeene plaets oft marckt ſitten.

Mede ſoo ſtelde hy deſe wet, dat ſoo wanneer iemant eenige van de ſijne wilde ſtraffen, hy ſich moeſt ſtellen voor 't gemeene volck met een ſtrop om den hals, blijvende alſoo, ter tijdt datſe beſloten hadden, oft ſijn eys rechtveerdigh was oft niet; en ſoo wanneer ſijn verſoeck onrechtveerdigh wierdt bevonden, wierde hy datelijck gehangen. Niet tegen-ſtaende dit gevaer, wierd noch een van ſijn wetten verbetert, de welcke hielt, dat men dien ſijn oogh ſoude uytſteecken, die een ander het ſijne had benomen, vermits het gebeurde, dat men een ſeker perſoon, hebbende maer een oogh, hem van dat ſelfde moeſt beroven, aengeſien hy een ander die 'er twee hadde, een daer van had uytgeſteken; ſoo dat hier het verlies heel ongelijck, en van een verſcheyde natuur was.

Men verbeterde mede een andere wet, de welcke aen de vrouwen toeliet, haer mannen te verlaten, en een ander te trouwen; aengeſien, dat een ſeker man, zijnde nu al ſeer out en verlaten van ſijn jonge vrouw, daer over ſich beklaeghde, en verſocht dieshalven, dat ſulcks maer mocht geſchieden, op voorwaerde, dat ſoo wanneer de vrouw haer man quam te verlaten, ſy gehouden ſoude zijn, indienſe wederom begeerde te trouwen, een ander te nemen van dien ouderdom, of niet jonger als de verlaten; en van gelijcken was het geoorloft aen de mannen, die haer vrouwen verlieten, een ander te trouwen, by aldien de ſelfde niet jonger was als de gene dieſe hadden verlaten.

Hy begeerde mede, dat de naeſte bloet-vrient van een jonge beſtorve dochter, erfgenaem van haers vaders goedt, met de ſelve moeſt trouwen, en ſoo wanneer hyſe niet begeerde, wegen haer armoede, dat hyſe moght verlaten, mits haer gevende vijf hondert drachmen ten houwelijck. Doch een ſchamele beſtorven dochter, hebbende de koorde om den hals, heeft verbetering deſer wet verworven; aengeſien, dat het volck ordineerde van dien tijdt af, dat de naeſte bloedtvrient het beſtorven kint moeſt trouwen, in plaets dat hyſe eerſt met 500 drachmen kon affetten. Voorders hebben de Thurieners feeſt-dagen en offerhanden geordineert aen den noord-ooſten wint, vermits de ſcheeps-armade van Dionyſius, tyran van Sicilien, beſtaende wel uyt drie hondert ſchepen, die tegens haer aen quamen, door de ſelfde is verſtrooyt en te niet gegaen.

Steden der Siriten.

Aengaende de Siriten, oft inwoonders van de ſtadt van Siris, waren gewent leckerlijck te leven, en droegen rocken met bloemen, als mede mijters op haer-hoofden.

Gouvernement deſes tijdts.

De koninglijke Audientie is in deſe Provincie, in de ſtadt van Coſenza, geſtelt, neffens een Vice-Roy, genietende van de Staet 800 ducaten jaerlijcks; drie Auditeuren, 400 ducaten een yder; een Advocaet en Procureur Fiſcael; een Kamermeeſter, een Advocaet en Procureur van de armen; een Advocaet van de Audientie, en een ander van de ſtadts Schat-kamer; een Provooſt beneffens eenige ſoldaten; een Trompetter, en twaelf Hellebardiers, behalven een Lieutenant en Rechter.

CALABRIA VLTRA.

Naem. *Palen.* CAlabre gelegen *aen gene zijde*, by d'inwoonders van dit land *Calabria* ofte *Calavria Vltra* genoemt, paelt in 't noorden aen *Calabria Citra*, oft *aen dese zijde*; in 't ooſten aen de Ioniſche zee; in 't zuyden aen de Farus van Meſſine; en in 't weſten aen de Tyrrheenſche zee.

Het heeft in ſich twee Aertzbiſdommen, en veertien Biſdommen. De Aertzbiſſchoplijcke ſteden zijn Reggio en S. Severin. De ſtadt van *Reggio.* *Reggio* oft Rezzo, by de Oude genoemt *Rhegium*, en *Regium Iulium*, een ſeer oude plaets, was voortijden genoemt *Aſchenaz*, als geſticht door Aſchenas, een zoons-zoon van Noë, volgens 't gemeene gevoelen, hoewel Strabo houd, datſe geſticht ſoude zijn door die van Chalcis. 't Is een koninglijcke ſtadt. Aengaende *S. Severin.* *S. Severin*, breyt ſich niet veer uyt, en leyt in 't weſten van Crotone, als blijckt uyt den tijtel dieſe voert.

Andere ſteden. De ſteden voerende den tijtel van Biſdommen, zijn *Belcaſtro*, waer Leander meent dat het oude *Petilie* gelegen ſoude geweeſt zijn, Mazzel houdt het voor Policaſtro: *Bova*; *Catanzaro*, gelegen tien mijlen van de ſtadt Taverne, gebouwt door Fagitius, Gouverneur in Italien van wegen Nicephorus, Keyſer van Conſtantinopolen. *Crotone*, eertijdts genoemt *Croton*, Croto en Crotona, is een groote ſtadt, befaemt wegen haer worſtelaers, mits ſy 'er ſeven op een dagh gehadt heeft, welcke gewonnen hebben den prijs in de Olympiſche ſchouwſpelen; doch inſonderheyt wegen Milon, een diſcipel van Pythagoras, zijnde van een ongelooffelijcke ſterckte: was voortijden, onder den tijtel van Marquizaetſchap, onderworpen aen den huyſe van de Colonnes; doch is tegenwoordigh een koninglijcke ſtadt. *Gieraci*, Girace oft Gierazzo, voerende den tijtel van Marckgraefſchap; *Iſola*; *Monte Leone*, Marckgraefſchap; *Melito*; *Nicaſtro*, een ſchoone ſtadt, en gelegen in een aengename landouwe, achtien mijlen van Catanzaro: *Nicotera*, dat is te ſeggen, victorieus: *Oppido*, voerende den tijtel van Graefſchap, als van gelijcken de twee voornoemde; *Squillace*, een Prinſdom van Borgia, eertijdts genoemt *Scyllatium* of Scylletium: *Taverna*, gebouwt door Gorgolan, Gouverneur in Italien wegen Nicephorus Keyſer van Conſtantinopolen, geboortplaets en vermaert wegen Laurens Anania, Auteur van de werelt-beſchrijving; en *Tropea*, hebbende dien naem, volgens 't ſeggen van ſommige, van de Tropheen oft zege-teeckenen Scipionis.

Andere plaetſen. De andere voornaemſte plaetſen, doch geen ſteden, zijn *Anoja*, *Arena*, *Bagnara*, *Badulato*, *Briatico*, *Burrello*, *Calama*, *Caſtello Vetere*, *Cropani*, *Cutro*, *Ferolito* di *Nicaſtro*, genoemt by ſommige *Ferulentum*, *Fiumara di Muro*, *Francica*, *Galateo*, *Gruttaria*, *Maida*, *Meicucca*, *Meſuraca*, *Meſiano*, *Monte S. Giouanni*, *Motta Sideroni*, *Motta Filocaſtro*, *Palma*, *Panaja*, *Pizzo* ofte *Lopizzo*, *Policaſtro*, gehouden by ſommige voor het oude Petilie, doch t'onrecht, volgens 't oordeel van de gene, die de gelegenheyt beter hebben ingeſien; *Poliſtena*, *Rocella*, *Roſſarno*, *Seminara*, *Scigli*, niet veer gelegen van *Scilla*, dicht aen de gevaerlijcke wegh van Scilla: *Simari*, t'onrecht geacht voor Sibaris, als zijnde wel verre gelegen van die plaets; *Sinopoli*, *Stilo* oft Stillo, een goede ſtadt, gelegen in 't geberghte, vier mijlen van de zee, ontrent eenige goude, ſilvere en yſere mijnen: *Suriano*, *Sorito*, *S. Agathe*, *S. Catherine*, *S. Chriſtine*, *S. Eufemie*, van de welcke de naeſt-gelegen Golf haer naem heeft: *S. George*, *S. Laurens*, *Terra Nova*, een groote ſtadt, dicht aen den bergh Apenninus, acht mijlen van S. George, en *Zangariſe*.

Dit landt heeft noch in ſich het kleyne ſtedeken van *Bivone*, bynae t'eenemael woeſt en onbewoont, gelegen vier mijlen van Lopizzo, en geſticht op de plaets van het oude *Vibo Valentia*, andersſins genoemt *Hippon*.

De ſtadt van *Locri* was mede in dit landt, wiens inwoonders, genoemt Locrenſes, hadden tot bynaem Epizephyriens. Eenige meenen datſe is geweeſt in de ſelfde plaetſe alwaer men hedensdaeghs ſiet de ſtadt Gieraci. Doch Leander ſeyt, dat men daer van noch vindt eenige kleyne overblijffelen dicht by Palepoli. Sy wiert beroemt wegen een ſeer treffelijcke tempel, en de ſchat van Proſerpina. In voorlede tijden heeft men in dit lant geſien *Medame* oft *Medme*, een ſtadt van de Locroiſen, met een fonteyn van de ſelfde naem, waer dat Strabo gewagh van maeckt, en de welcke men noch hedensdaeghs kan ſien. Eenige ſtellen in haer plaets Nicotera; doch Leander ſeydt, met meerder ſchijn van waerheyt, dat het Capi Vaticano ſoude zijn.

Recht tegens over deſe Provincie, en voornamentlijck van Poliſtena, ſiet men de eylanden, geheeten *Æoliennes*, behoorende onder dit gouvernement; alhoewel bevrijt van alle ſchattinge en impoſten. *Eylanden.*

Dit landt, zijnde vol van warme baden, is eensdeels effen en berghachtigh. Het geeft koorn, wijn, olijven en allerhande ſoorte van vruchten in groote menichte, behalven de moerbeſiboomen, die het ſelve doen overvloeyen van ſeer fijne zijde. *Hoedanigheydt der wateren, landen, granen, vruchten en planten.*

Het heeft in ſich allerhande ſoorte van metalen; na eenige jaren herwaerts heeft men in 't landt van de Marquis van Sorito, een ſeer ſchoone mijne van *Bolus Armenius* ontdeckt. Het is vol paerden, groot en kleyn vee, en ſeer fijne wol; aen de oevers vangt men ſeer goede viſch, inſonderheyt een ſoorte van viſch, genoemt by de Ita-

MARE TIRRENO overo INFERIORE

PARTE DEL ISOLA DI SICILIA.

Golfo di S. Eufemia, olim Hipponiatus sinus.

Golfo de Squillacci, olim Sinus Scillaceus.

MARE IONIO.

CALABRIA VLTRA
olim
Altera Magnæ Græciæ
pars.

Scala de Miglia quindeci

lianen *Peſce-ſpada*, dat is te ſeggen, ſweert-viſch, en is plat als een ſchol.

Oude manieren. Manieren der Crotoniters.

De Crotoniters waren ſeer goede krijghslieden, en ſeer genegen tot allerhande oeffeningen van worſtelingen, daerſe ſoo dapper en uytmuntende in waren, dat men gemeenlijck ſeyde, dat de ſlechtſte worſtelaer onder haer ſo goet was, als de beſte van de Griecken. Doch na datſe de Sybariten hadden overwonnen, vervielenſe t'eenemael in allerhande welluſt en pracht; in voegen dat haer overſte oft Prins, gaende langs de ſtraten, gekleet was met een purpere rock, een goude kroon op ſijn hooft, en met witte muylen aen ſijn voeten. Sy brachten 120000 ſtrijtbare mannen tegens de Locroiſen te veldt.

Manieren der Locroiſen.

De Locroiſen waren vroom en deughtſaem, hadden ſeer goede wetten, en oeffenden ſich geerne in de geleertheydt. Vermochten niet meerder als vijftien duyſent man te verſamelen tegens de Crotoniaten. Sy eerden byſonderlijck Proſerpina, welckers tempel, zijnde geſticht buyten de ſtadt, was niet geſterckt noch omringt met eenigh muurwerck, en dat door het uytgedruckte bevel van deſe ſchoone helſche goddin, die ſich ſterck genoegh kende om hem tegens allerhande gewelt te beſchermen. Doch, ſchoon haer tempel niet wierdt geruineert, ſoo is die nochtans door Pyrrhus van haer koſtelijcke ſchat berooft, die gedwongen was den ſelven wederom te geven, vermidts de veelvoudige ongelucken, die hem allenthalven nae deſe daet volghden: en naderhant door eenige Romeynſche capiteynen en ſoldaten, die ſtracks na de roof dol en beſeten wierden: dies de Senaet geboodt, dat men haer eens ſoo veel ſoude wederom geven, als de waerde van het gene zy hadden genomen; ſoo ſeer vreeſdenſe de wraecke van deſe duyvelinne.

Marieren van die van Reggio.

Aengaende die van Reggio, ſy ſtelden eene Ariſtocratiſche Republijck, kieſende 1000 van de voornaemſte burgers tot de regeringe. Sy bekenden Charondas van Catana voor Auteur van haer wetten; doch niet tegenſtaende deſe haer goede beſtieringe, wierdenſe nochtans door eenige tyrannen bedrogen.

Gouvernement.

De koninglijcke Audientie deſer Provincie is in de ſtadt van Catanzaro verordent; neffens een Vice-Roy, de welcke jaerlijcks van de Staet acht hondert ducaten geniet; drie Auditeuren, de welcke genieten vier honderdt ducaten een yder; een Advocaet, een Procureur Fiſcael, een Provooſt, eenige Trompetters en Hellebardiers, zijnde al te ſamen betaelt van het koninglijcke Hof.

Vice-Roy.

Audientie.

ISCHIA.

Naem.

HEt eylant *Iſchia*, by de Ouden genoemt *Ænaria, Inarime*, en *Pithecuſa*, oft *Pithecuſæ*, is gelegen in de Golf van Napels, bykans recht tegens over Pozzoli. Den omvangh is ontrent achtien oft twintigh mijlen. Het heeft aen de noordtzijde een Fort oft kaſteel, neffens een wel gepeupleerde ſtadt, vol edele familien oft huyſen, te weten, de Albani, Aſſanti, Bonenni, Coſſi oft Salvacoſſi, Gallicani, Melluſi, Monti, en eenige andere, uyt de welcke voortgekomen is Peter Coſſa oft Salvacoſſa, Graef van Bellant, en Ian Salvacoſſa, Graef van Troje, welcke in Vranckrijck geobtineert hebben groote dignitey ten, ſoo by Koning Louys de XI, als by Koning René van Anjou, die Ian gemaeckt heeft groot Seneſchael van Provence. Behalven deſe wel bevolckte ſtadt ſijnder in dit eylandt noch acht dorpen, en verſcheyde ſpeel-huyſen.

Gelegenheyt en groote.

Hoedanigheydt.

De locht deſes eylandts is ſeer goedt, en men vint 'er vele ſchoone baden, ſeer dienſtig en bequaem tot verſcheyde ſoorten van ſieckten. Doch daer is maer een fonteyn, genoemt Aboceto, liggende op den top des berghs. Men vint hier mede een ſoort van ſant, ſeer goet voor eenige ongeneſelijcke gebreken.

Het was eertijdts onderworpen geweldige aertbevingen, en haeſtige ontſteeckingen van vuur, voortkomende uyt de aerde; in voegen dat de Ouden ſeyden oft verſierden dat Typhon hem onder dit eylandt was onthoudende, en dat hy uyt ſijn lichaem wierp vlammen en warm water, na dat hy van Iupiter was ter nedergeſlagen en ondergebracht. Selfs daer nae heeftmen bevonden, dat het onderworpen is geweeſt de ſelve brandingen, aengeſien dat, ten tijden van Karel de II, uyt dit eylandt voortgekomen is een ſchrickelijck vuur, dat wel twee maenden duurde, en alle de inwoonders dede vluchten, waer van men hedensdaeghs noch de tekenen ſiet, in de plaets genoemt *la Cremata*. Voorders geeft dit eylandt veel goede haver, ſeer goede wijnen, Grieckſche en Latijnſche, beneffens allerhande ſoorten van vruchten, inſonderheyt menichte artichocken.

Mijnen.

Daer ſijn mijnen ſoo van goud, aluyn, yſer, als ſolfer; en menighte faiſanten en ander gevogelt, beneffens allerhande ſoorte van gedierte om te jagen; en in een ſeker meir dat 'er is, vangtmen behalven de viſch, een groot getal van entvogels, in de maent November.

Dit eylandt is allenthalven ſoo beſloten met ſteenrotſen, datmen 'er niet kan inkomen, als door een ſeer nauwe paſſagie; ſoo dat het gehouden werdt voor een van de ſleutels van het koningrijck Napels, ſoo van wegen deſe oorſaeck, als van wegen het kaſteel, by 't welcke het bynae onmogelijck is om te komen, als hebbende ſulck een nauwe wegh ofte toegang, dat twee ſoldaten dien lichtelijck konnen bewaren. Dit kaſteel, 't welck yſere poorten heeft, en ordinaris een ſterck garniſoen, is wederom van nieuws gefortificeert geweeſt met nieuwe grafften en bolwercken door Alphonſus d'eerſte, Koning van Napels. Een half mijl van Iſchia aen de noordzijde ſiet men het kleyne eylandeken *Girona*.

Procida.

Het eylandt van *Procida*, oft *Procita*, by de Ouden genoemt *Prochyta*, ſijnde maer een gedeelte van Iſchia, eertijds door kracht van de tempeeſten daer afgeſondert, leyt recht tegens over de Caep van Miſena, tuſſchen het vaſte landt en het eylandt Iſchia, heeft maer ſulck een nauw kanael tuſſchen beyde, dat een fregat daer nauwelijcks door kan. Het leyt twaelf mijlen van Napels, en heeft ontrent het derdendeel van de groote van Iſchia, en een ſchoone ſtadt met een kaſteel gemaeckt op de nieuwe manier, genoemt met de ſelfde naem, daer beneffens oock een kerck, in de welcke 't lichaem van S. Margareta begraven leyt.

Dit eylandt is beroemt wegen 't vuur dat ſich daer opwerpt, en de warme baden, goet tegens 't gebreck des ſteens. Het wort mede ſeer gepreſen van wegen de menichte van granen, en groote quantiteyt van faiſanten en perdrijſen die men aldaer vint.

Niſita.

Het eylandt van *Niſita*, oft Neſita, genoemt by eenige, ick en weet niet waerom, *Niſari*, en by de Ouden *Neſis*, en *Neſſis*, ſijnde van een kleyn begrijp, is gelegen tuſſchen Pozzoli, en Mont Pauſilype, drie mijlen van Pozzoli, en vijf van Napels. Daer is een kaſteel geſticht door de Hertogen van Amalfi, en een ſeer goede haven, genoemt Aglion. Het was eertijts vermaert wegens d'overvloedigheyt der goede aſperges.

ISCHIA
Isola, olim
ÆNARIA
PARTE DEL MARE TIRRENO OVERO INFERIORE
Prochita Isola
Ischia citta
Isola di Viuara
Forio
Mare Morto
PARTE DI CAMPAGNA FELICE
O TERRA DI LAVORO
Mercato del Sabatho
Cuma citta Rouinata
Lago Coluccio
Lago Licoli
Scogli delle Formighe
Caruso Scoglio
Ne mireris lector, si Septentrionalem plagam non superiorem (ut moris est) sed contra, inferiorem regionem spectare videas: Id namq; data opera fecimus, Quo utilior, magis necessaria, atque amoenior Insulę pars, verusque ejus Situs in conspectu Caietæ, Cumarum, Prochytæ, Baiarum, Puteolorum, et Neapolis obviam iret.
Omnia autem hęc constant ratione Circini semper indubitata, exceptis Mediterraneis locis, circumvicinis Insulis, & Montium aliquot, atque crematorum lapidum quantitatibus; Quæ tum situs, tum ornatus, & perspectivæ gratia ponuntur.
Iulius Iasolinus describ.
Scala di due Miglia Italiane
Joh. et Cornelius Blaeu exc.

't EYLANDT VAN SARDAIGNE.

Namen. *Sardaigne* ontfing by oude tijden de naem *Sardinia*, van Sardus, ſoon van Maceris, by de Lybieners genaemt Hercules, die hem bracht in dit Eylant. Het was mede by de Griecken *Ichnuſe* geheeten, als hebbende de gedaente van een menſchen voet; van gelijcken *Sandaliolis*, wegen de geſtalte van een ſchoen ſole. By oudts wiert haer volck genaemt *Ilnenſes*, ofte, om beter te ſeggen, *Iolaenſes*, als ſijnde nakomelingen van Jolaus, neef van Hercules, en van de Theſpiades, die ſich alhier plaetſte. Deſe *Iolaenſes* wierden daer na genaemt *Diagebres*, en de andere vermaerde volckeren, *Tarates*, *Soſſinates*, *Balares*, *Aconites*, en *Corſes*.

Tegenwoordigh noemen de Italiaenſche viſſchers, en andere, dit Eylandt *Sardigna*, en Sardegna, en de Spanjaerts, die het beſitten, *Cerdena*, en *Serdena*.

Gelegenheyt. Het leyt in 't beginſel van de vierde Climaet, en ſtrekt ſich tot den aenvang van de vijfde, vervattende de eerſte en twaelfde Paralleles: ſijn grootſte dagh is van veertien en drie vierendeel uurs. Het heeft aen de noort-ſijde *Corſe*, leggende door een arm des zees daer van geſcheyden acht oft tien mijlen; in 't weſten de Serdiniſche zee, by d'Ouden genoemt Sardoë, die de ſelve uytſtrecken, volgens Plinius, van dit Eylant tot de Straet Gibralter, ſijnde de langte van 1150 mijlen, volgens de modernen; in 't zuyden de Africaenſche zee, neffens de Barbariſche kuſt, ſijnde gelegen van Tunis oft Biſerte ontrent 130 mijlen; niet tegenſtaende dat de Ouden geſtelt hebben 1300 en 1400; en eenige moderne 160; en in 't ooſten de Tyrrheneſche zee en Sicilien, van 't welcke het gelegen is ontrent twee hondert mijlen.

Langhte, en breedte. Aengaende de langte, daer 't ſich ſtreckt naer het weſten, is 200 mijlen, volgens eenige moderne; en aen d'ooſt-ſijde, 't welck ſich ſtreckt naer de Eylanden van *Tolare*, *Murare*, en *Serpentare*, heeft het, volgens de ſelfde, 240 mijlen in de langhte. De grootſte breedte is 90 mijlen.

Deylinge. Het wort gemeenlijck gedeelt in twee deelen, waer van het eene, 't gene ſich ſtreckt naer het noorden, gewoonlijck genoemt wert *Cap de Lugdore*; het andere, dat ſich ſtreckt naer 't zuyden, *Cap de Cagliari*; en deſe beyde worden bepaelt met de rivier Cedre.

Cagliari. De Hooft-ſtadt is *Cagliari*, *Caller* oft *Caglier*, volgens de ſpraeck des Eylants, genaemt by Mela *Calaris*; en by Plinius, Strabo, en Ptolemæus, *Caralis*. Sy is gelegen in een bergachtige plaets, dicht aen de zee, hebbende haer voornaemſte uytſicht naer Africa, en is gedeelt in vier deelen, waer van het middelſte, omringht met een ſtercke muur, genoemt werdt *Caglier*; en het andere, dat daer aen leyt, 't welck ſich ſtreckt naer 't weſten, *Villeneuve*; het andere bezuyden, hebbende ſijn uytſicht naer de zee-kant, heeft de naem van *Pliapola* oft *Marina*; en dat ſich naer 't weſten ſtreckt, wert genoemt *Stampax*. Deſe drie laetſte, alhoewel omringt met muuren en graften, ſijn als voor-ſteden van *Cagliari*, woon-plaets van de Viceroy en Magiſtraten, en onderſcheyden van 't ſelfde door hare byſondere omvang, en een ſchoone groote haven, alwaer de ſchepen, komende van 't ooſten en 't weſten met koopmanſchap, ſich in begeven. Men ſiet in deſe ſtadt, onder veel andere dingen, de ſchoone Toorn van S. Brancas, byna geheel van marmorſteen, behalven andere ſchoone toornen, en de Elephantstoorn, mede byna geheel van marmorſteen; het Konings palais, in 't welcke de Viceroy ſich onthoud, en 't huys des Senaets, genaemt het Stadthuys; welcke altemael waerdigh zijn om met aenmercking beſien te werden; behalven de groote fonteyn, en bolwercken van S. Croix, S. Auguſtijn, het Elephants en meer andere bolwercken. In deſe ſtadt hebben de reliquien oft gebeenten des heyligen Auguſtini ſoo lang geruſt, tot datſe van Heliprando, Koning der Longobarden, naer Pavien vervoert zijn. Behalven de Viceroy, woonen hier oock de Graven, Baroenen, vele Edelen, en de machtighſte perſoonen van dit Eylandt.

De andere voornaemſte plaetſen ſijn *Oriſtang* oft *Oriſtagni*, eertijdts genoemt *Arborea*, hooftſtadt van een Marckgraefſchap, tegenwoordigh toebehoorende den Koning van Spanjen, en een Aerts-biſſchoplijcke ſtoel, hebbende een goede haven en rivier, die men houd voor de grootſte deſes Eylants; doch is weynigh bewoont wegen de quade lucht, ontſtaende uyt de naeſt-gelegen moeraſſchen. *Saſſari* oft *Saſſer*, ſijnde mede een Aerts-bisdom, en niet vêr gelegen van de ruïnen der oude ſtadt *Turrita*, werdt by Ptolemæus *Tour de Libiſſon* geheeten, de welcke men ſiet tot *Porte Torre*, dicht aen de zee, hebbende een wonderbaerlijcke aquæductus ofte waterleydinge, achtien palmen hoogh, en twaelf mijlen lang. *Alghier* oft *Alghier*, is een ſchoone zee-ſtadt, hebbende een groote haven ſes mijlen lang, in de welcke de Genovoiſe en Cataloniers ſich geerne havenen; leyt daer-en-boven aen een ſchoon vruchtbaer landt, in een ſeer goede lucht: *Boſa*, een ſtadt toebehoorende aen den Prins van Salerne: *Caſtello Aragoneſe*, een goede ſtercke ſtadt: de ſtadt van Egliſe, by d'Italianen genoemt *Villa di Chieſa*, en by

Oriſtang.

Saſſari.

MARE DI SARDEGNA.
MARE AFRICO.
MARE TIRRENO OVERO INFERIORE.
ISOLA DI SARDEGNA
Capo Cagliari
Cagliari
Chiertidano
Coradoria
Parte Valencia
Barbaira seuoli
Barbaira berui
Barbaira Iolai
Bonuicino
Campo Lazaro
Marginа
Angiona
Capo
Lugodori
Parte di Corsica
Capo Carbonara
Capo Teulado
Capo Sarocco
Capo Volo
Capo S. Marco
Capo Comin
Capo Caualló
Capo de sarda
Isola de Tauolato
Li cinque fratelli
Le Sanguinare
I. Sergentera
I. Rossa
Figari
Bosa citta
Alghero
Porticiuels
Salto maggiore
Monte falcone
Asinara Isola
Torre Terri
C. Aragone
C. Boria
C. Bonifacio
Cocone
Cosseria
Peco maggiore
Villa nuoua
Villa uecchia
Abo santo
Padria
Macomer
Bonorcha
Borigale
Bosasca
Oschiri
Monte acuto
Osiari
Beneturi
Ozieri
Tempi
Perdas de maringiane
Perda de sos Nommos
La Iosa
Romagno
Osolo
Nirui
Sedini
Perbigi
Bresorgia
Cetrongiano
Bonanaro
Florino
Ori
Sorso
Sassari
Alguero
Salinas
Argentera
Monte falcone
Porticiuels
Capo de Ieri
Capo delle Cacce
Porto Conte
Cossa de donna
Balanente
Salino
Celeri
Trexorgo
Rosso
Sorri
Villa uecchia
Villa nuoua
Gilarza
Busachi
Fordongiano
Lonel
Lacon
Sedges
Gesturi
Nori
Desulo
Siurgone
Tenaro
Meana
Sorui
Mara
Gauoi
Arizo
Gerenai
Loceosi
Lago Assoste
Oliena
Tortolin
Galtelli
Orosei
S. M. Nauarese.
S. Lucia
Posatto
Turpe
Lode
Suniisole
Dicyman
Ogosolis
Badesi
Batisi
Carignane
Brochile
Monte
Fauerie
Terra nuoua
C. Ranone
Rosinesca
Lico
S. Paolo
Sarda
C. Deson
S. Paolo
Congiano
Capo de sarda
Figari
Isola de Tauolato
Cagliari
Quarto
Saligeio
Brigeotto
Carbonare
Capo Terrato o Capo de Carbonare
Cottellazzo
Pietra laida
C. Zuarti
Orsuna
Sinai
Nori
Desulo
Siurgone
Tenaro
Meana
Sorui
Mara
Gauoi
Sorabes
Mamoiada
Monte santo
C. de Chiara
Castelli
Gesturi
Sulges
Lacon
Fordongiano
Lonel
Abo santo
Villa nuoua
Villa uecchia
Gilarza
Busachi
Macomer
Bonorcha
Borigale
Padria
Bosa citta
Alghero
Porticiuels
Salto maggiore
Monte falcone
Asinara Isola
Torre Terri
Capo de Ieri
Capo delle Cacce
Porto Conte
Cossa de donna
Balanente
Salino
Celeri
Trexorgo
Rosso
Sorri
Villa uecchia
Villa nuoua
Gilarza
Busachi
Fordongiano
Lonel
Lacon
Sedges
Gesturi
Nori
Desulo
Siurgone
Tenaro
Meana
Sorui
Mara
Gauoi
Arizo
Gerenai
Loceosi
Lago Assoste
Oliena
Tortolin
Galtelli
Orosei
S. M. Nauarese.
S. Lucia
Posatto
Turpe
Lode
Suniisole
Dicyman
Ogosolis
Badesi
Batisi
Carignane
Brochile
Monte
Fauerie
Terra nuoua
C. Ranone
Rosinesca
Lico
S. Paolo
Sarda
C. Deson
S. Paolo
Congiano
Capo de sarda
Figari
Isola de Tauolato
Capo Caualló
Capo Comin

de Spanjaerts *Igleſia*. *Sancta Reparata*, eertijts Tilenum, ofte wel eer *Tillium*: *Galea*, by outs *Cornus*, alhoewel ſommige deſe oude naem *Corneto* toeſchrijven; *Mara*, *Napoli*, *Solci*, eertijts *Sulchi*, neffens haer haven; *Terra-Nova*, *Seſſa*, *Monerali*; *Nora*, en eenige andere.

Hoedanigheyt des luchts.

Al dit geheele Eylandt wort veracht, wegen de quade lucht, ontſtaende, ſoo men ſeydt, uyt de peſtilentiale zuyde winden, die de ſelve infecteren: ofte van wegen, dat de burgers de ſtinckende aſen van de buffels, dieſe by menighte dooden, allenthalven laten liggen, welckers ſtanck de lucht beſmet. 't Is waer dat de lucht ontrent *Cagliari* ſeer geſont en aengenaem is; en het gedeelte 't welck men noemt *Cap de Cagliari*, ſijnde vol ſteenrotſen, en geſuyvert door de noorde winden, is geſonder als dat van *Lugudor*, 't welck vol is van moeraſſchen, die 't ſelve, behalven de quade winden, beſmetten en ongeſont maken.

Men vergadert des winters het regen-water tot gebruyck in de ſomer, alſoo 't alsdan heel ſelden regent: en vermits het water des landts niet ſeer goedt is om te drincken. Doch daer ſijn verſcheyde baden van warm water, ſeer dienſtigh en bequaem tot de geneſinge van menigerley ſieckten, inſonderheyt tuſſchen Monreal, en S. Iean: en de Oude hebben 't daer voor gehouden, dat eenige deſer warme wateren de gebroken beenderen ſouden heelen, 't fenijn der ſlangen tegen ſtaen, en quade oogen geneſen.

Het is ten meeſtendeel vruchtbaerder als het by-leggende Corſica, al-hoe-wel qualijck bebouwt. Maer ſoo men 't alleen en in 't byſonder bemerckt, is het rouw en ſteenachtigh, inſonderheyt benoorden, daer 't ſich ſtreckt naer Corſica. Wederom ſijn de bergen heel bequaem voor 't vee; ſelfs is dit deel ſeer aengenaem, 't welck mede voortbrengt die dingen die 'er dienſtigh ſijn tot 's menſchen gebruyck. Het andere deel, dat ſich ſtreckt naer Africa, geeft menighte van granen, in voegen, ſoo 't de inwoonders van Sardaigne ſorghvuldelijck bouwden, het ſou Sicilien hier in overtreffen.

Granen, vruchten en planten.

Behalven de tarwe, daer 't ſoo vol van is, dat het verſcheyde andere landen daer mede voorſiet, ſoo teelt het alderhande andere ſoorten van granen en vruchten; inſonderheyt goede witte wijnen, en olijven: 't is waer dat 'er veel onvruchtbare olijf-boomen werden gevonden, door gebreck van goede opſicht, midts 'er veel ſijn die geen olijf-oly tot haer ſpijs gebruycken, maer vet en maſtic-olie.

Daer groeyt geen fenijnigh kruyt, behalven 't gene dat d'Ouden *Sardonie*, en de moderne gemeenlijck *Ranuncula* noemen, 't welck de zenuwen van die gene die 't eten op ſulck een manier by den anderen treckt, datſe al ſtervende ſchijnen te lachen; ſoo dat de Ouden het lachen, dat uyt een geveynſt herte quam, de Sardoniſche lach noemden.

Mijnen.

Het heeft in ſich mijnen van ſilver, ſolpher en aluyn, en ſout-kuylen op verſcheyde plaetſen; doch inſonderheyt dicht by *Cagliari*, alwaer men 't ſout in ſulcken menighte vint, dat de inwoonders op ſommige tijden des jaers haer proviſie daer van voor niet hebben, en de vreemdelingen voor weynigh gelts. Dit ſout wort gemaeckt van zee-water, 't welck tot dien eynde des winters in ſekere poelen loopt, en ſich ſomers door de hitte der zonne komt te verherden en t'ſamen te ſetten; 't welck men daer na meeſtendeel in de maent van Iulius en Auguſtus uyt-haelt.

In de omleggende zee viſt men veel root Corael; doch het wit is heel raer, en wort weynigh gevonden.

Gedierte.

Dit Eylant heeft menighte van vee, ſoo datſe ſeer goede kaes maken, inſonderheyt in 't gebergte: het heeft mede ſoo veel wilt gedierte als eenige andere plaetſen des geheelen weerelts. Men vint 'er, onder velerhande ſoorten van gedierten, een ſlagh van beeſten genoemt Mufflen, en by de inwoonders des lants gemeenlijk *Muſioni*, in plaets dat d'Oude haer *Muſmones* geheeten hebben: ſy ſijn van de grootte van een gemeen hart, hebbende 't hair en hoorns gelijck een ram, doch meerder achter over gekromt; ſijn ras, ſpringende van den eenen bergh op den ander, 't vleeſch is goet om te eten; van de huyt maken de inwoonders goet Spaens leer, 't welck ſy in Italien verſenden. Sy vangen dickwijls vier oft vijf duyſent van deſe beeſten t'effens, om 't gebruyck van de huyden. Men vint 'er mede goede paerden, die wy Sardes noemen, ſijn kleyn, doch vol van courage en kracht, hebbende een lange aſem. Men vint 'er geen ſchadelijcke gedierten, behalven de voſſen, en een ſekere ſoorte van gewormte, byna gelijck een ſpinne, *Solipunga* geheeten, Lucanus noemt het *Salpiga*, Plinius *Solifuga* oft Sonvluchter, om dat het den dagh ſchuwt, 't welck ſich onthoud in de ſilver-mijnen, en heeft een ſeer fenijnigen en doodelijcken angel.

Aengaende de viſch, die men in de omleggende zee vangt, is niet ſeer goet, de beſte ſijn de Albacoren, en een ſeker ſlach van rogh.

Rijckdommen en inkomen van den Koning van Spanjen.

De oude beſchrijvingen doen ons verſtaen, dat het Eylandt van Sardaigne eertijts geen inkomſten nochte onkoſten aen den Koning van Spanjen plagh te geven; behalven datſe in 't jaer van 1560 genootſaeckt waren hem te ſenden ſeven duyſent voet-knechten wegen de Turckſche Armade. Doch tegenwoordigh geeft het 300 duyſent ducaten jaerlijcks, tot onderhoud van de beſettingen en krijghs-volck, noodigh tot de bewaringe deſes Eylants.

Rijckdommen der inwoonderen.

Dit Eylandt voorſiet andere landen met menighte van biskuyt, goede wijn, kaes, vellen, en paerden.

De Koning van Spanjen, ſiende dit Eylant als ongewapent, ten tijden als de Turck ſcheen alle deſe Eylanden te willen aentaſten, deê van Milaen allerhande ſoorten van wapenen derwaerts brengen. Hy hout 'er ſes oft ſeven hondert Spanjaerts: daer-en-boven ſijnder noch acht oft tien duyſent krijghs-lieden die hy niet betaelt, behalven alleen de officieren. De Spanjaerts leggen op de toorns en fortereſſen. Daer ſijn geen galeyen; doch een goet getal lichte paerden, die, ſoo haeſt de noot vereyſcht, ſeer haeſtelijck aen ſtrant loopen. De voornaemſte plaetſen ſijn *Cagliari*, *Alghet*, en *Caſtello-Aragoneſe*.

Dit Eylant, na dat het langen tijdt was geweeſt onder de Romeynſche Keyſers, quam onder 't gebiedt

biedt van d'Africanen oft Sarasijnen, die sich daer meesters van maekten, en besaten 't so lang tot dat de Pisanen en Genovoisen haer verdreven, die het selve onder haer deylden; naderhant, van wegen haer halsstarrigheyt, wiert het gegeven door den Paus tot leen aen Iaques Koning van Aragon, en quam alsoo van hant tot hant aen den Koning Ferdinand van Aragon, groot-vader van Keyser Karel de V, en van hem aen sijn naesaten de Koningen van Spanjen, die het tegenwoordigh besitten.

Viceroy. Het wort geregeert door een Viceroy, die sich onthoudt binnen *Cagliari*, en moet een Spanjaert wesen, als oock de Regent, sijnde een Rechts-geleerde, die hem de Koning geeft tot een Assessеur; behalven dese sijnder noch andere Raetsheeren, door welckers advijs byna alle saken werden verhandelt. Dese sijn Raedt oft Hof-recht wert genoemt de Koninglijcke Audientie; daer wort recht gedaen in de Aragonoische tale. Voor desen mocht niemant langer Viceroy wesen als drie jaren; doch tegenwoordigh blijft hy soo lang in dese bedieninge als 't den Koning goet dunckt en wel gevalt.

Gouverneurs. Daer is een Gouverneur in ieder deel van de twee deelen deses Eylants, sonder eenige autoriteyt, te weten in de tegenwoordigheyt des Viceroys; aen de welcke het selfs geoorloft is t'appelleren van de Rechters deser gouverneuren. Daer is mede een Wacht-meester in de steden, die selfs in de presentie des Viceroys sijn bysondere jurisdictie oft recht heeft, soo wel in de criminele als civile saken; doch is maer jaerlijcks.

Regeering van Cagliari. Aengaende de stadt van *Cagliari*, sy heeft vijf Burgermeesters, diese noemen in haer tale *Consegles*, dragende in de stadt de wapenen haerder officien, en gouverneren alleenigh de Republijck met de inkomsten der selve, gebruyckende den raet van de burgery. Sy hebben in eenige voorvallen macht van wetten in te stellen, en ter doot te oordeelen in criminele saken: haer privilegien brengen mede, dat de Koning van Aragon, als sijnde Prins van Sardaigne, sich niet vermach te moeyen, nochte oock des Viceroys Lieutenant, met het gouvernement van de Republijcke.

Religie en kerckelijcke Politie. Sy zijn in dit Eylandt alle Rooms-Catholijck, onder de geestelijcke jurisdictie van de Aertsbisschoppen van *Cagliari*, *Sassari*, en *Oristagne*. De Aerts-bisschop van *Caglier* heeft tot Vicarissen de Bisschoppen van *Doli*, *Solci*, *Iglesia*, en *Suel*. Die van *Sassari*, de Bisschoppen van *Aglar* oft *Alghier*, *Bose*, *Empurias*, en *Terra-Nova*; en die van *Arbore* oft *Oristagne*, de Bisschoppen van *Vsselle*, *Terr' Albe*, en *Saincte Iuste*. Eenige stellen alleenigh in dit Eylant seven steden; te weten *Cagliari*, *Sassari*, en *Oristagne*, Aerts-bisschoplijcke plaetsen; en *Ville d'Eglise*, *Bose*, *Alghier*, *Chasteau Aragonese*, en *Lesa*, zijnde Bisschoplijcke plaetsen. De Aerts-bisschoppen van *Pise*, en van *Cagliari*, sijn in oneenigheyt wegen de primateyt van Sardaigne en Corsica: want die van Cagliari bevint sich in possessie wel van 1300 jaren herwaerts; en die van Pise allegeert de Bul van den Paus Innocent de III, verkregen in de tijdt dat de Pisanen dit Eylant hebben beseten; in voegen datse sich beyde Primaet oft Overste van 't een en 't ander noemen.

In dit Eylant is een generale Inquisiteur tegens de ketters, afgewekenen, en toovenaers, volgens de ordinantie van Spanje. Hy erkent niemant in dese saken boven hem, behalven de groote Inquisiteur van Spanje, van wien hy wert gesonden. Hy stelt mede andere Inquisiteurs en dienaers, procederende met groote strengheyt. Sy hebben noch een Commissaris van het Kruys, die geen ander opper-hooft als den Paus erkent.

Dicht by Sardaigne, aen de noord- en oost-zijde, vint men noch het Eylant *Asinara*, by Ptolemæus *Hercules Eylant* genoemt, leggende maer een mijl van Sardaigne; en tusschen beyde leyt noch een ander kleyn Eylandeken, by de visschers *Isola Piana* geheeten, dat is, het volle Eylant. Aengaende *Asinara*, het heeft ontrent 30 mijlen in den omvang, en is vol van wilt gedierte, insonderheyt van wilde verckens, harten, bocken, morons, (een gedierte die de bocken seer wel gelijcken,) en mufflen; daer na volgt *S. Terano*, eertijts geheeten *Diabake*. *Asinara.*

Zuydwaerts vint men het Eylandt *S. Pieter*, by d'Oude het Eylant van de *Hieraces* oft *Sacres*; en 15 mijlen van daer het *Eylant van S. Antioco*, genoemt by sommige op d'oude manier het *Eylandt Sulcitane*, ofte, van *Sulci*, 't welck ontrent 30 mijlen groot is; vorders 15 mijlen van daer naer 't ooften vint men de Eylanden van *Toro* en *Vaca*, dat is, Stier en Koe, gelegen 10 mijlen van Sardaigne, en 5 mijlen van den anderen: daer nae 30 mijlen van daer het Eylant *Rossa*, dat is te seggen root, eertijts geheeten het Eylant van *Phinton*; en recht over *Cap Carboneta* twee kleyne Eylandekens, genaemt *Cortelazzi*, leggende een half mijl van *Sardaigne*; en noch meerder benoorden twee andere, *Serpentiere* geheeten, waer van het eene by outs *Ficaria* wierd genoemt, gelegen drie mijlen van de *Cortelazzi*, en vier van *Cap Carbonera*. Daer na meer benoorden drie mijlen van *Cap Barbatasso*, en twee mijlen van *Sardaigne* vint men het kleyne Eylandeken van *Agogliastro* oft *Aquilastro*: wijders noch verder benoorden, recht tegens over de Golf van *Terra Neuva*, het Eylandt van *Tavolara* oft *Tolara*, eertijts *Hermea*, gelegen twee mijlen van *Sardaigne*, en ses mijlen van twee andere Eylandekens daer ontrent, die men *Morrere* noemt. *S. Pieter, en andere Eylanden.*

Het Eylandt
SICILIEN.

Namen. SICILIEN is genoemt geweeſt *het landt der Cyclopen, der Sonnen Eylandt, Sicanie, Trinacrie*, van wegen hare drie hoofden oft punten, oock *Trinacis*; en by de Latijnen *Triquetra*, wegens hare driekantige figure.

Palen. Is gelegen tuſſchen Italien en Africa, doch met een ongelijcke diſtantie; aengeſien 't alleen is afgeſondert van Italien, tuſſchen 't weſten en 't zuyden, door de Farus, oft engte van Meſſina, niet verder daer van liggende als anderhalf mijl, 't welcke is de diſtantie tuſſchen de Cap de Faro van dit eylandt, en de plaets Sciglio van Calabre; daer, na 't ſeggen der Ouden, de kortſte overvaert van Sicilien in Africa, en van 't voor-geberghte Lilybeon tot Carthago, is geweeſt 1400000 ſtadien, oft 175 mijlen: voorts, ſoo heeft het in 't noorden de Tyrrheenſe zee; in 't ooſten de Adriatiſche en Ioniſche zee; in 't zuyden de Africaenſe; en in 't weſten de zee van Sardinien.

Crootte. Den omvang is 623 mijlen, volgens 't gevoelen van eenige moderne Schrijvers, bykans over-eenkomende met het gevoelen van Plinius, die het groot ſeyt te ſijn 618 mijlen, en andere 780 mijlen. De langte, gerekent van 't weſten tot 't ooſten van den berg Pelorus, tot den Lilybeon, is ontrent 150 mijlen, en de breedte, alhoewel inegael, is aen d'ooſtzijde 170 mijlen, die ſich naer 't weſten allengskens is verkleynende en intreckende; in voegen dat de ſelve naer den berg Lilybeon geheel ſmal is. 't Is waer dat, na 't gevoelen van ſommige, de langte deſes eylants ſoude ſijn van 't ooſten tot het weſten 180 Italiaenſche mijlen, en de breedte van 't zuyden tot 't noorden 133 mijlen, aengeſien het in 't weſten begint van Trapani; onder de lengte van 36 graden, en eyndigt tot Meſſane onder de lengte van 39 graden en 35 minuten. Wat belangt de breedte, 't begint aen 't voor-gebergte Pachyn oft Cap Paſſero, onder de hoogte van 35 graden 15 minuten, en eyndight van 37 graden, 28 minuten in de breedte. In voegen dat 't et is op 't eynde van de 4 climaet; of de parallele, paſſerende door Fenice, avanceert ſich in 't midden van de vijfde Climaet, welcke paſſeert door Rhodes, ſijnde alſoo onder de 10 en 11 Parallele, alwaer de grootſte dagh maer is van 14 uuren en een vierendeel, en van 14 uuren en een half.

Figure. Het is van een driekantige gedaente, in voegen dat ieder hoeck ſijn punt oft caep heeft; waer van d'eene die in 't noordooſt leyt, genoemt by d'Oude *Pelorus*, en by de hedensdaeghſche ſchrijvers *Capo del Faro*, ſich ſtreckt naer Italien; de gene dieſe noemden *Pacaynum*, en tegenwoordigh *Capo Paſſero*, ſtreckt ſich naer Morea; en *Lilybæum*, hedensdaeghs genoemt *Capo di Coco*, naer Africa. Die van de Far ſtreckt ſich naer 't noord-ooſten, de Cap Paſſero naer 't zuyd-ooſten; en de Lilybeon is tuſſchen 't zuyden en 't ooſten.

Deylinge. 't Is gedeelt in drie deelen, welcke ſy noemen Valeyen, waer van d'eerſte werdt genoemt *Val de Demino* oft *de Mona*, als van gelijcken *de Mini* oft *Nemori*; d'andere *Val di Noto*; de derde *di Mazara*. Die van Demino begint aen de Cap van Far, omhelſende een gedeelte van den oever van 't noorden en 't ooſten, wort bepaelt in 't ooſten met de rivier Iarreta, eertijts Teria, die ſich ſtreckt in d'Adriatiſche zee; en in 't noorden met die van Thermini, andersſins by eenige genoemt Torto, oft de groote rivier, en in voorleden tijt Himera, welcke ſich eyndight in de Tyrrheenſche zee: en deſe valey heeft in ſich de ſteden van Meſſine, Taormi, Catane, Melazzo, Cefalu oft Cefaledi, Patti, Troina, Nicoſia, Capizzi, Randazzo, en een goet getal andere. Die van Noto, beginnende aen de rivier Iarreta, ſtreckt ſich en paſſeert door de ſtadt van Enne oft Caſtrogiouani, langs de rivier Solſo, eertijdts Gela, en eyndight tot Alicate, in welckers plaetſe verſcheyde kaerten ſtellen Leocata, vervattende alſoo de ſteden van Noto, Sarragoce, Leontini, Auguſte, Calataſſibet, en meer andere; en die van Mazare heeft voorders in ſich de geheele reſt tot den Lilybeon, neffens de ſteden van Palerme, Mazare, Girgento, Trapani, Marſalle, Montreal, Mont S. Iulius, Thermini, neffens meer andere.

Meſſine. *Meſſina*, de hooft-ſtadt van de valey Demini, noemt ſich mede de voornaemſte van 't geheele eylant, als hebbende gekregen dit voordeel van de Romeynen, gelijck noch te ſien is in een ſeker oude inſcriptie oft opſchrift, niet tegenſtaende, dat Palerme haer de ſelve tijtel mede is toeſchrijvende, als ſijnde langen tijdt geweeſt de koninglijcke ſtoel van Sicilien, en van gelijcken hedensdaeghs van de Viceroys, hoewel men ſeyt, dat de reſidentie der ſelve niet gedwongen noch geſtabileert door de koning van Spanjen, maer vrywilligh ſoude ſijn. Sy wiert in voorlede tijden op ſijn Siciliaens genoemt *Zancle*, dat is, zeyſene oft ſickel, aengeſien datſe repreſenteert de gedaente van een zeyſene; kreegh mede den naem van *Meſſana* of *Meſſene*: hoewel haer wijnen en inwoonders genoemt wierden *Mamertins*, en niet Meſſaniens, ſoo dat ſommige de ſelve hebben genoemt *Mamertine*. 't Is bykans voor deſe ſtadt, waer dat ſich vertoont den afgront van Charybdis, met de ſeer ſorglijcke mael-ſtroomen, hebbende aen d'ander zijde de moeyelijcke paſſagie van Scylla, by d'Ouden ſoo vermaert. Sy heeft tegenwoordigh ontrent 5 mijlen in den omvang, en de haven, hebbende de gedaente van een halve maen, is vier mijlen groot, ſijnde ſoo diep, dat de grootſte ſchepen ſoo lichtlijck aen lant komen, als oft kleyne barcken waren; en inſonderheyt de plaetſe recht tegens over de fortereſſe van S. Salvador is ſoo diep, dat 'et als voor een afgront wert gehouden. Sy is ſeer ſterk, en de ingang der ſelve wordt beſchermt door het

het Fort, als van gelijcken door de bolwerken van S. Iacob, S. George, en van d'oude Mole. De ſtadts muuren ſijn ſeer ſterck en dick van aerde, en de graften ſeer diep; behalven dat de wallen gedefendeert worden met 14 ſtercke bolwercken, als van gelijcken de geheele ſtadt door vier kaſteelen oft forten, te weten 't fort Gonzague, Caſtellozzo, Guelfonia, en Salvador. Sy heeft vier voorſteden, te weten die van Zacra, die van S. Philippe, die van S. Deo, en die van Porte Reale. Langs de geheele ſtadt vint men veel ſchoone fonteynen, inſonderheyt op de plaets van de Domkerk ſiet men eene, ſijnde ſeer ſchoon, gemaeckt door Iean Agnolo, een Florentins ſteenhouwer. Daer ſijn tien parochien, en in de hooftkercke, genoemt S. Maria la Neuva, is de voorgevel, en van binnen 't plaveyſel altemael van verſcheyden ſchoone marmorſteen. In de groote poort ſijn veertien beelden van marmorſteen. 't Verhemelt van de kerck is gantſch vergult, vol ſchoone hiſtorien, en 't dack van loot; het tabernakel van 't heyligh Sacrament is van fijn gout, de Sacriſtie boven maten koſtelijck, en de myters vol koſtelijcke geſteenten, neffens veel meer andere rarigheden; onder de toorn, ſijnde mede ſeer ſchoon, is de ſchatkamer, in de welcke dat alle privilegien en ſchriften van importantie werden bewaert; oock is 'er een Bibliotheeck van Grieckſche en Latijnſche boecken, met de hant geſchreven, en nagelaten door Conſtantin Laſcari, Profeſſeur van een adelijcke familie van Conſtantinople. Men ſiet 'er oock twee oude halve ſtatuen oft beelden, 't eene van Scipio Africanus, en 't ander van Hannibal.

In 't inkomen van' t Fort S. George ſiet men een wijt groot pleyn, met ſoldaets logementen gemaeckt, volgens de ordinantie van Vitruvius, op de koſten van 't gemeen. Daer is mede een nieuw Arcenael, een koninglijck palcys, dat, ſo men ſeyt, wanneer 't voltoyt is, weſen ſal een van de treffelijckſte van geheel Europa; aen de zijde der haven ſijn de gebouwen oft koorn-ſolders van 't gemeen. *La Zecca*, oft muntplaets, is een out treffelijck gebouw; de andere voornaemſte plaetſen ſijn 't paleys der Rechten, met de Archives van 't hof van Stradigo, en de ſtadt, en de plaets daer men de zyde waſt, op de marckt van S. Ian.

Daer ſijn verſcheyde oude edele familien verſtorven; doch men vint 'er noch die van den Huyſe van Marulles, die hedensdaegs ſeer floreren, als van gelijcken die van Comiti. Paus Leo de II was van deſe huyſen, van welcke voortgekomen ſijn de Papaleoni, edel-lieden van Meſſine; geboortplaetſe van de heylige Euſtachia, van den Huyſe Calafatti; Semiramia, moeder van den keyſer Heliogabalus; Dina, en Chiarenza, ſeer edele en courageuſe Ioffrouwen, en de welwijſen Maurolic, mede Antonello van Meſſine, d'eerſte inventeur om met olie te ſchilderen. Dat meer is, die van Meſſine beroemen ſich van een ſekere brief van de heylige Maegt, gedateert van 't jaer 42, na de geboorte Chriſti, en geſchreven binnen Ieruſalem, by de welcke ſy belooft tot recompenſe, van wegen datſe door de predicatie van S. Paulus hadden gelooft in haer Soon, eeuwigh te ſullen ſijn beſchermſter van haer ſtadt.

In 't opgaen naer 't noorden, langs de kuſt, ontrent 36 mijlen van Cap de Far, vint men de ſtadt en fortreſſe van *Melazzo* oft Milazzo, by outs geheeten *Mylæ*, neffens een opening naer 't weſten en noordweſten, ſijnde als een haven: *Caſtello Olivieri*, hebbende landwaerts in de viſſcherye van de tonijnen, aen gene zijde van 't oude *Tyndarida*; in de ruïnen des ſelve houd men op den 8 September een jaermarckt: daer nae komt men by de ſtadt *Patti*, grens-plaets van de juriſdictie van Meſſine, welke haer naem communiceert aen de byliggende Golf, en wort gehouden by Niger voor 't oude *Agathyrium*, hoewel dat men gemeenlijk haer plaets ſtelt te ſijn by Orlando oft Roeland: daer na vint men de fortreſſe van *Brolo*, tuſſchen de Cap de Calava, en die van Orlando in een Golf, gelegen op ſeer hooge en ſcherpe ſteenrotſen: de ſtadt van *S. Marco*, eertijts genoemt by Farellus *Calacta*: de ſtadt van *Caronia*, op de ruïnen van 't oude *Aleſa*: *Tuſa* oft Toſa, een plaets daer men veel koorn laed, de ſtadt van *Cefalu*, eertijts *Cephalædis*, en Cephalœdium, met haer ſeer koſtelijcke kerck, geſticht door den koning Rogier: *Roccella* wort gemeenlijck by de viſſchers Rocchiella genoemt, met een rivier van de ſelve naem; hebbende niet vêr daer van de ruïnen van *Himere*, geboort-plaetſe van den Poëet Selichorus, waer Hercules met ſijn troepen vertoevende, ſich bade in de warme baden, die Pallas liet voortkomen, tot ſuyveringe ſijns lichaems, en verſachtinge ſijner leden: *Buonfornello*, waer men de ſuycker maeckt: de ſtadt van *Termini*, genoemt by Ptolemæus *Termæ Himeræ*, wegen haer baden, met een rivier van de ſelve naem; en niet vêr van daer *Solanto*, eertijdts *Solus* en Soluntum, gelegen dicht aen de rivier Ponterotto, hebbende een haven, onderworpen de noordweſten wint, alwaer men veel koorns laed.

Melazzo. *C. Olivieri.* *Patti.* *Brolo.* *Cefalu.* *Roccella.* *Termini.* *Solanto.*

Daer na komt men tot *Palermo*, eertijts genoemt *Panormus* en Panormum, een groote rijcke ſtadt, vol volcks en edel-lieden, ſijnde voor deſen 't hof der Koningen van Sicilien, en tegenwoordigh de reſidentie van de Viceroys, is ſeer aengenaem wegen hare ſchoone ſtraten, en treffelijcke huyſen, daerenboven voorſien met een groote haven, een wonderbaerlijcke mole nu eerſtelijck gemaeckt, en gefortificeert met een kaſteel dicht daer by liggende. Sy heeft drie mijlen in den omgang, en hare muuren vol torens van dicke vierkante ſteenen, flanckerende d'een op den anderen. In de voornaemſte kerk ſijn verſcheyde ſchoone koſtelijcke marmorſteene pilaren, en begraeffeniſſen van porphyrſteen. Men ſiet in de ſtadt een ſeer ſchoone fonteyn, verçiert met velerhande marmorſteene beelden, repreſenterende menſchen, beeſten, en diergelijcke, ſoo konſtigh gemaeckt, dat vele daer op verliefden, maer ſijn tegenwoordigh altemael verminckt. Recht tegen over deſe fonteyn is het ſtadthuys, ſijnde een prachtigh gebouw; en buyten de ſtadt ſiet men een wandelplaets oft wegh, ſeer ſchoon en vermakelijck, hebbende ontrent drie mijlen in de langte, en aen wederzijden hooge ſchoone boomen; mede een koſtelijck paleys, dienende tot reſidentie van de Viceroys, ſijnde verçiert met ſchoone marmorſteene pilaren, een kapel gemaeckt op de Moſaiſche manier, en een groote thuyn, beſprengt door ſchoone aengename fonteynen, en beplant vol vrucht-boomen, ſoo van oranjen, citroenen, granaten en meer diergelijcke,

Palermo.

MARIS
MARE
DI SICILIA.
SICILIA
REGNVM.
MEDITER
RANEI
PARS.
MARE AFRICO.
Monti de Namari
Ætna m
Milliaria Italica communia
Milliaria Germanica.
Apud Guilhelmum Blaeu.

beneffens allerhande ſlach van bloemen.

Daer na gaende langs den oever der zee, nederwaerts naer 't zuyden, vint men *Caſtello à Mare*, eertijts Emporium Segeſtanum oft Ægeſtanum; *S. Vito*, daer na *Trapani*, by outs genoemt *Drepane* of Drepana, en Drepanum, een ſtercke ſtadt, voorſien met een groote haven, en vermaert wegens haren grooten handel, menighte van ſchepen en ſoutpannen, oock wegens de viſſcherye ſoo van den tonijn als corael; de ſtadt van *Marſalla*, gebout op de plaets van 't oude *Lilybæum*, als liggende op de caep van den ſelven naem, die men hedensdaeghs noemt Marſala, alhoewel ſy by velen wiert genoemt Capo Boco, is gefortificeert met ſtercke bolwercken; die van *Mazara*, van de welcke de geheele valey haren naem heeft genomen met haer rivier, van gelijcken gehouden voor d'oude *Selinus* oft Selinuntum, alhoewel dat Antoninus hier noemt en ſtelt het kaſteel van Mazara; en dat 'et ſchijnt dat by Ptolemæus, in plaets van twee rivieren, te weten Mazara en Selinus, die nochtans maer voor een gerepreſenteert ſijn, weſen moet de ſtadt van Mazara, en de rivier Selinus; daer na de ruïnen van 't oude *Pintia*; *Xacca*, eertijdts *Thermæ*, vermaert wegen haer baden en ladinge van koorn; Capo Blanco, alwaer geweeſt is 't oude *Minoa*; *Girgento* oft Gergenti, eertijts *Agrigentum*, en *Acragas*, met de rivier Grago, eertijts Agragas, de welcke dicht voorby d'oude ſtadt loopt; befaemt wegen de tyrannyen van Phalaris, en inventie des koperen ſtiers, gemaeckt door Perillus: hier na *Monte Chiaro*, *Alicata* oft Leocata, gehouden voor 't oude *Gela*, vermaert wegen 't koorn dat men aldaer inneemt, oock van wegen hare goede wijnen; *Terra Nova*, genomen voor *Heraclea*; *Camarana*, eertijts Camerina; en *Motya*, een groote ſtadt, rijck en wel bevolckt, gelegen aen 't voor-geberghte van Pachyn oft caep Paſſaro, behoudende haren ouden naem, volgens 't ſeggen van Volaterran, en Bonfiglio, hoewel by vele gehouden voor 't oude *Modica*, eertijts Motuca, 't welck gelegen is meerder in 't noorden landwaerts in, en niet op den oever, gelijck Ptolemæus Motuca ſtelt, by vele geconfondeert met de ſtadt Motya van Pauſanias.

Trapani en endere ſteden.

In 't opwaerts gaen van 't zuyden naer 't noorden, langs den oever in 't ooſten, na dat men caep Paſſaro gedubbleert heeft, vint men 't oude Syracuſa, hedensdaegs genaemt *Saragoſa* oft Saraguſa, en Siracoſa, ſijnde tegenwoordigh noch ten meeſtendeele behouden of overgebleven, en vermaert wegen den grooten Mathematicus Archimedes, den Poëet Theocritus, haer groote oorlogen en Overſten, doch inſonderheyt, om datſe is de geboort-plaetſe van S. Lucas: daer na *Auguſta*, gebouwt door Keyſer Frederick de II, dicht aen de ruïnen van 't oude *Megara* of Megaris, volgens het ſeggen van eenige, die men ſulcks niet toeſtaet; is conſiderabel wegen haer ſterckte en groote haven: *Catania*, eertijts *Catana* oft Catine, dicht aen de zee en de rivier Iudicel, hebbende tot gebuur Mont-Gibel: *Schiſone*, 27 mijlen van Catane, vermaert wegen hare ſuyckeren en 't ſmelten van het yſer; *Taormina* of Tauromina, eertijts *Tauromenium*, geſticht op een ſeer hooge en rechte ſteenrots, hebbende beneden een ſchoon en aengenaem pleyn; *S. Aleſſi* oft Aleſſio, een vermaerde fortreſſe, niet vêr van Meſſina gelegen, alwaer dat wy

Saragoſa en andere ſteden.

Catane.

begonnen hebben den omloop deſes eylandts.

De andere voornaemſte plaetſen van de valey Demini, elders gelegen als aen de zeekant, ſijn *Ali*; *Capizzi*, eertijts Capycium; *Caſtro Giouanni*, voor deſen *Enna*, dicht aen d'aengename velden, vol van bloemen, alwaer d'Ouden ſeggen, dat Pluto Proſerpina geſchaeckt ſoude hebben; in voegen dat men noch de kuyl toont, door de welcke ſy naer de hel ſoude gegaen ſijn: *Centorvi*, eertijdts *Centuripe*, *Caſtel-Bono*, *la Forza*, *Gerace*, *Gangi*, *Grutteri*, *l'Itala*, *Liurizzi*, *Maniace*, *Miſtretta*, *Niſa*, *Nicoſia*, genomen voor Herbita by Ptolemæus; *Randazzo* een groote ſtadt, liggende dicht aen Mont-Gibel; *S. Philippe d'Agirone*, gehouden by Ptolemæus voor Agyrium; *Savoca*; en *Troina* oft *Traina*, alwaer Ptolemæus ſtelt te weſen den mont van de Timethe.

Centorvi, en andere ſteden.

De voornaemſte plaetſen van de valey Noto, buyten den oever, ſijn *Noto*, eertijts Nea, en Neetum, waer van de geheele valey ſijn naem heeft; *Butera*, *Calatagirone*, gehouden voor Calate by Cicero; *Calataſibetta*, *Iarratana*, *Lentini* oft Leontini, 't welck anders niet en is, als 't oude Leontini oft Leontium, vermaert wegen de welſprekende Gorgias: *Modica*, eertijdts Motyca oft Motuca: *Petra Precia*, en *Xicli*, genoemt oft beſchreven by d'Italianen met den naem *Scicli*, een groote ſtadt, beneffens een rivier van de ſelve naem.

De gene die mede de meeſte gehouden wierden in de valey van Mazare, en de zee niet en raken, ſijn *Monreal*, liggende dicht aen Palerme, voert de tijtel van Aertz-bisdom, en heeft een kerck op de Moſaiſche manier, ſijnde van binnen bynae t'eenemael van gout en azur, behalven vele koſtelijcke graven, ſoo van marmor als porphyr-ſteen. *Bivone*, *Caſtel Vetrano*, *Miranda*, gehouden voor 't oude Entella; *Muſulmeni* oft Miſilmeni; *Palymita*, genomen voor 't oude Elyma; *Polizzi*, en *Salemi*, het welck by ſommige gehouden wert voor het oude Selinus.

Voorders hebbenſe aen ſekere ſteden gegeven eenige eertijtels, welcke ick noodigh achte hier te verhalen, omſe te beter t'onderſcheyden. Te weten, Meſſine de edele, Palerme de geluckige, Catane de doorluchtige, Troine d'oude, Sarragoce de ſeer getrouwe, Girgento de treffelijcke, Patti de groothartige, Cefalu de ſeer genoeghlijcke, Noto de ſcherpſinnige, Calatagirone de ſeer aengename, Marſale de oude, Thermini de heerlijcke, Caſtrogiouanni d'onwinbare, Leocate de wel-beminde, Polizzi de moedige, en Taormine d'opſichtige.

Eertijtels.

De voornaemſte rivieren deſes Eylandts ſijn Cantara oft Cantaro, eertijts Alabus oft Onobola: de Iarretta, eertijts Teria oft Symæthus, volgens ſommige die daer Teria nemen voor de rivier van S. Leonard; de Iudicel genomen by Strabo voor d'Amenan; de rivieren van Patti en Oliviero, gehouden voor de Timethus en Helicon; Roſmarino, eertijdts Chida; Thermini, genomen voor d'Himere aen de noordzijde; Salſo, die de naem van de Himere verandert aen de zuydzijde; Armiraglio, eertijts Eleutheros, by ſommige gehouden voor de rivier van Ponte rotto. Oreto dicht aen Palerme; Iato, eertijts Bathis; de rivier S. Bartholomeus, eertijdts Criniſus genoemt; de Drago, eertijts Acragas; de Gela, en Elorus, tegenwoordig de Fiume, oft de rivier van Terra-nova,

Rivieren.

en

en Abiſſo; daer na Bilici, Molina, Camarina, en Porcari, gehouden voor de rivieren van Hypſa, Monalus, Iporus, en Pantachus.

Bergh Ætna. De voornaemſte bergh is *Ætna*, hedensdaeghs genoemt *Mongibello*; beroemt behalven de hooghte, wegen de gedurige ſneeuw-hoopen, en 't vuur datſe van ſich werpt, met menighte van aſſchen, ſoo geweldighlijck dat de landeryen daer ontrent daer mede gemeſt en verwarmt werden, inſonderheyt die van Catane, die voortbrengen ſeer goede wijnen; en de vruchtbaerheyt der ſelve wiert by d'Ouden geacht te komen van de boven-genoemde oorſaek. Den omvang deſes bergs is ontrent ſeventigh mijlen, en men ſietſe van het ooſten tot het zuyden geheel bedeckt met wijngaerden; en van 't weſten tot het noorden met boſſchen, vol van allerhande wilt gedierte. Haer landerye is ſeer dienſtig en bequaem om ſaffraen, rhubarber en ſalſeperillie voort te brengen, doch die rhubarber valt een weynigh te ſterck.

Andere Bergen. Men ſiet 'er mede den bergh *Eryx*, tegenwoordigh *S. Iuliaen*, en gemeenlijck, doch t'onrecht, Trapani genoemt; en dicht by Palerme aen de weſt-zijde den berg *Pelegrin*; en naer 't ooſten den berg *Gerbin*: na Thermini in 't ooſten den bergh *S. Caloiro*, en aen gene zijde van Cefalu den bergh *Madonia*: voorders dicht aen Meſſine, aen de zuyd-zijde, zijnder twee hooge bergen, te weten die van *Namari*, en *Scuderi*, ſijnde vol holen; en aen de noordzijde die van *Riccio* en *Ciccia*. In 't kort, daer ſijn weynigh ſteden in Sicilien landwaerts in, ſonder datſe gelegen ſijn op eenigh geberghte.

Hoedanigheydt des lucht en waters. Sicilien is gelegen onder de vierde climaet, de welcke ſeer aengenaem is, en heeft een geſonde lucht. De bergen ſijn vol ſpring-aderen van ſoet water, en van gelijcke werden de valeyen bevochtight door verſcheyde goede rivieren. Men vint hier velerhande baden, van warm water, laeuw, geſolfert en diergelijcke meer, ſeer dienſtigh en bequaem tot menighte van ſieckten; doch de wateren ontrent de ſtadt Xacca ſijn ſout en quaet om te drincken, en die van 't kaſteel Calametho, dat door de Sarraſijnen geruïneert is, ſijn goet om drincken, ſoo wanneerſe kout geworden ſijn. Men ſiet in 't meir van Palici, hedensdaeghs genoemt Naſtia, kokend water dat altijt borrelt, ſijnde van een quade reuck, en werpt ſomtijts van ſich eenige vurige klooten; en by 't Far van Meſſine gaet eb en vloedt.

Landouwe. Het landt, en alle 't gene dat waſt op dit eylant, is ſeer goet. Doch deſe differentie is 'er tuſſchen de valeyen, dat die van Noto, en Mazara veel koorn voort-brengen, dan weynigh boomen en vruchten; niet tegenſtaende, dat men op ſekere plaetſen, inſonderheyt by Palerme, ſchoone vruchtbare tuynen vint, doch ſoo gemaeckt door menighte van water. Maer de valey van Demona heeft alleenigh meer boſſchen en ooft-boomen als de twee voornoemde, doch is minder voorſien van koorn; in voegen, dat de ſtadt Meſſine haer proviſie van granen moet hebben van Catane, oft van de andere zuyder-quartieren deſes eylants, oft het wort haer gebracht over zee. Het landt van Milazzo fourneert haer dickwils mede van allerhande granen, doch niet in ſulcken menighte als wel noodigh is.

De velden dicht by Catane ſijn ſeer goet en vet; in voegen dat de beeſten die 'er weyden, dickwijls verſticken in haer vet, ſoo wanneerſe niet gelaten worden ontrent haer ooren. Dicht by Girgente, in de landouwe van Maiharuca, komt 'er uyt eenige water-aderen asachtige aerde, en op ſekere tijden, ſoo wanneer 't in groote menighte ſich uytwerpt, hoort men 't landt eenigh geluyt geven. Wijders heeft men aengemerckt, dat men van d'aerde ontrent Trapani goet glas kan maken.

Graven, vruchten en planten. Dit eylandt brengt voort ſulck een menighte koorn, dat men het ſelve noemde de ſchuur oft koornſolder van 't Roomſche volck. Vermits dat het op ſommige plaetſen ſoo vruchtbaer en vervult is, dat men hondert voor een krijght in voegen dat de fabelen van Ceres en Proſerpina hier van haer oorſprong hebben gekregen: ja dat meer is, op ſommige plaetſen groeyt het koorn door de natuur, en uyt ſijn ſelfs.

Daer waſt een groot getal van allerhande vruchten, uyt 'er maten goedt en aengenaem, en byna de meeſte planten van ſimplicien, dienende tot de medicijnen, menighte van wijn, olie, ſuyker, granaet-appelen, oranjen, citroenen, limoenen, wilde palm, 't welck ſy noemen Cefaglioni, dadelen, vijgen, komkomren, excellente meloenen, amandelen, kleyne noten, kaſtanjen, appelen, peeren, karſen, abrekoiſen, pruymen, witte en ſwarte moerbeſien, inſonderheydt ſulck een menighte van witte, om de zijd-wormen te voeden, dat in de haven van Meſſina jaerlijcks meer als 700 groote balen zijde geladen worden. 't Geeft mede veel ſaffraen, 't welcke in deught overtreft de ſaffraen van Italien.

Mijnen. Men vint 'er mijnen van gout, ſilver, yſer, aluyn, vitriol, ſolfer, en menighte van ſalpeter. Daer ſijn bergen vol ſout-mijnen, welck ſout altijdt weder hergroeyt, ſelfs ſoo veel als men 'er uyt haelt, inſonderheyt dicht by Enne, oft Caſtrogiouanni, Camerate en Nicoſie; behalven het ſout der zee, 't welck ſich t'ſamen ſet, en des ſomers hart wort in eenige kuylen, expreſſelijck daer toe gemaeckt dicht by Marſale, Trapani, Camarane, als andere plaetſen meer, alwaer men 't ſelve vergadert, ſoo by de rotſen als aen den oever, ja ſelfs aen de meiren; aengeſien dat by Capaſſaro menighte van ſout wert gemaeckt, tot groote verwondering, in 't ſoete water, komende van de fonteynen, en uyt de lucht, het welck ſich in 't lack verſamelt, en ſich ſomers door de ſon verdrooght; mede het ſoute meir van Girgenti ſet ſich t'ſamen in de ſomerſe tijden, dat daer na in ſout verandert.

Daer groeyen mede agaten, eſmerauden, en een ſekere ſoorte van grijsachtige ſteen, blinkende, en beſprenckelt in 't midden met eenige grauwe en ſwarte vlecken, repreſenterende de gedaente van menſchen, beeſten en meer andere dingen, hebbende daer-en-boven een ſonderlinge kracht en eygenſchap tegens het vergift van ſerpenten en ſcorpioenen.

Dicht by Grutterie vint men veel roode jaſpis, ſijnde geſprenckelt met witte en groene vlecken, van gelijcken geſprenckelde porphier-ſteen; daer beneffens geeft de byliggende zee van Meſſine en Trapani haer inwoonders menighte van root corael, het welck men aldaer allenthalven kan vinden, inſonderheyt dicht by Trapani.

Gedierte. Dit eylandt heeft in ſich een groot getal van aller-

allerhande ſlach van beeſten, en gevogelte, inſonderheyt van bocken en wilde ſwijnen, patrijſen, ſparwers en valcken; de honighbyen maken menighte van honigh en was; de Hybleenſche honig is wel de beſte deſes eylants. De zee, van de welcke het omringt wort, geeft ook goede viſch in overvloedt, voornamelijck tonynen, dieſe met een ongelooffelijcke menighte vangen, ſoo by Drepani, Palerme, Melazzo, Cefaledi, Solanto, als langs de geheele Tyrrheenſche zeekuſt. Ontrent Meſſine geſchiet mede een groote viſſchery, inſonderheyt van ael, ſijnde ſeer treffelijck, en een ſlach van viſch, genoemt by de oude Griecken *Xiphia*, en by d'Italianen *Peſce-ſpada*, dat is te ſeggen ſweert-viſch, ſijnde van gelijcken om hare delicateſſe in groote achtinge.

Oude Regeering.

Sicilien was eertijts onder de heerſchappye der Cyclopen; die, nae datſe geeyndight hadden, maeckte ſich Æolus meeſter van 't eylant; en naderhant wiert yder ſtadt geregeert van haer byſondere tyran oft overſte; daer na ſtonden die van Carthago een lange tijt nae de heerſchappye, en waren ſelfs al ten deele in 't beſit; daer na beſaten de tyrannen Gelon, Hieron en Thraſibule, Syracuſa, beneffens een goet gedeelte des landts, ondertuſſchen was Theron en eenige andere Princen van de Agrigentiners: hier op volgde dat die van Syracuſa aengenomen hebben een populaer gebiedt, beneffens de wet van Petaliſme, volgens welcke dat ieder burger op een olijf-blat ſchreef de naem van de gene die hy vermeende de rijkſte te ſijn; en die, wiens naem men geſchreven vont op de meeſte bladeren, wiert in ballingſchap geſonden voor de tijdt van vijf jaren. Hier na Denys ſich meeſter makende van Syracuſa, occupeerde byna geheel Sicilien, wiens ſoon Denys de jonge, beneffens ſijn naſaet, wiert verjaegt van Dion, die hem bykans meeſter maeckte, met toeſtemminge van een ieder, van de heele heerſchappye, doch is gedoot van Calippe, die 13 maenden na hem heeft gecommandeert, en verjaegt wiert door Hipparin, broeder van Denys, die 't Prinsdom twee jaren heeft beſeten; daer na heeft Denys de jonge het wederom noch ten deele herſtelt, terwijl dat d'andere tyrannen doende waren met de reſt. Doch hy wiert eyndlijck door Timoleon verjaeght, die de Syracuſers en haer nagebuuren in haer oude vryheyt herſtelde, met het populaer gouvernement; ſtellende haer een jaerlijckſe Magiſtraet, genoemt by die van Syracuſa Amphipolie, dat is, den dienſt van Iupiter Olympiadis: d'eerſte Amphipole, oft dienaer, was Callimenes; van welcke dat ſy hebben begonnen te rekenen de jaren, geduurende de magiſtraet, de tijdt van 300 jaren, op de manier, gelijck de Romeynen rekenden den tijdt van haer Burgermeeſters. Daer na beſat Agathocles byna geheel Sicilien; 't welck in een en de ſelve tijt beſeten wiert, ten deele van de Carthagenenſers, en ten deele van de Sicilianen: deſe Agathocles doot zijnde, nam Menon, die hem had doen dooden, na dat hy ſijn broeder Arcagathe van gelijcken had getracteert, de heerſchappye, en terſtont wierpen ſich veel tyrannen beneffens hem op. Pyrrhus koning van de Epiroten, na dat hy toen te Sicilien was geroepen, wiert van haer tot Koning van Sicilien verklaert; doch gaf hy de naem aen ſijn ſoon Hellenus, en verloor, door ſijn haeſtigh vertreck van Sicilien, beyde de tijtel en heerſchappye. Naderhant wiert Hieron gekoren tot Souverain Magiſtraet, en daer na tot Generael tegens die van Carthago, en eyndlijk tot Koning. Hy ſecoureerde de Romeynen tegens de Carthagenenſers, blijvende haer getrou tot ſijn doot; daer na wiert Hieronymus ſijn ſoon en ſucceſſeur, die ſich vereenigde met de Carthagenenſers, tot verdrijvinge der Romeynen, die nu al een goet deel van Sicilien beſaten, gedoot; en eyndelijck Marcellus, hebbende de ſtadt van Syracuſa ingenomen, bracht Sicilien t'eenemael onder 't gebiet der Romeynen.

De Roomſche Keyſers hebben haer beſeten, en daer na de Griecken, tot de tijdt van den Keyſer Nicephorus; naderhant wierdſe gedwongen te gehoorſamen aen de Saracenen, en daer nae aen de Normannen, onder Robert Guiſcard, dieſe langen tijt hebben ingehouden; daer na heeftſe de Swaben tot Koningen gehad, geſproten uyt den Keyſer Frederick, daer op volgde Karel de I, broeder van S. Louys, van 't Huys van Anjou, dieſe geruſtelijck heeft beſeten; ter tijdt dat de Sicilianen ſelfs aengehitſt door Petrus van Aragon, de man van Conſtance, dochter van Manfred, in 't jaer 1283, alle de Franſſen, die op 't eylant waren, op Veſpertijdt, ellendelijck hebben omgebracht, en begaven ſich alſo onder die van Aragon, met welke de Franſſen langen tijdt met verſcheyde ſucceſſen hebben geoorlogt, tot dat eyndlijk Ferdinand van Aragon geruſtelijk Koning is gebleven, dieſe van gelijcken aen ſijn ſucceſſeurs nagelaten heeft.

Geeſtelijck gebiedt.

De koning van Spanjen noemt hem ſo wel geeſtelijck als wereldtlijck Heer van Sicilien; en een Prieſter ſoude gehangen worden, indien hy hem quam te beroepen op den Paus. Dit is de oorſake, waerom dat de elfde Tomus van Baronius door den Koning van Spanjen is verboden, ſoo wel tot Napels als Sicilien, aen d'edelen, op de verbeurte van op eenigh eylant, en aen andere van op de galey gebannen te worden, voor de tijt van drie jaren. Voorders de requeſten, die men overlevert aen de wereltlijcke Rechters van d'Inquiſitie, beginnen door 't woordt van allerheylighſte vader, ſprekende aen den koning als Paus. Men appelleert van den Biſſchop aen deſen Rechter ingeſtelt door den Koning. Baronius heeft geſchreven tegen deſe geeſtlijcke Monarchie, ſeggende dat de Bul, die men pretendeert gegeven te ſijn aen Rogier de I, Koning van Napels, valſch ſoude zijn.

Politijck Gouvernement.

Hy heeft een Viceroy, die hem noemt Capiteyn-generael van 't eylant. D'andere groote officieren van 't Koningrijk ſijn de groote Admirael, de opperſte Conſtapel, de groote Cancelier, de groote Seneſchal, de Threſorier, de Conſervateur, de Haven-meeſter, die opſicht heeft over de granen, gaende buyten 't eylandt, de Protonotaris, de Meeſter van de ſecreten, de geſworen meeſter; welcke alle te ſamen komen in den Koninglijken Raedt, behalven de laetſte, niet tegenſtaende dat hy mede een groot officier is. Deſe koninglijcke Raedt wort mede genoemt den heyligen Raedt, welcke vergadert over hooge gewichtige ſaken, ſoo wanneer als 't groote Hof, oft Domaine voor ſuſpect wert gehouden; en wanneer de Viceroy begeert te procederen met meerder verſekerheyt, in eenige particuliere, en periculeuſe ſaken, belangende den oorlogh.

Daer

Daer ſijn drie ſouveraine recht-bancken, vervattende binnen Sicilien alle politijcke en criminele ſaken, te weten, het Groote hof, de heylige Conſcientie, en de Domaine.

't Groote hof beſtaet uyt een Preſident, en ſes Rechters, drie civile en drie criminele, die ten tijden der Koningen van Sicilien veel meer geautoriſeert waren, als die ſich noemden koninglijcke Lieutenants. Daer is noch de Advocaet Fiſcael met drie Procureurs Fiſcaels, hebbende het maniement der dingen; de opperſte Notaris, de drie Referendariſſe Secretariſſen; de Soliciteur Fiſcael, d'Advocaet en Procureur der armen.

De Preſident en de koninglijcke Advocaet ſijn ordinaris voor de tijdt haers levens, doch de rechters veranderen alle twee jaren; en op 't eynd van 't eerſte jaer worden de civile criminele, en de criminele civile rechters.

De heylige Conſcientie, 't welck betekent de rechtbank van d'appellen, beſtaet uyt een Regent oft Preſident voor ſijn leven, en twee tweejarige rechters; en 't ſtaet in de diſpoſitie des Viceroys van Rechters te maken over de derde ſaken.

Het Domaine oft Patrimonie, beſtaet uyt een Preſident en ſes Rekenmeeſters, welke ſy noemen Rationali, drie Doctoors, en drie andere, te weten van de Procureur van 't koninglijcke Patrimonie, van d'Advocaet Fiſcael des ſelvige, en van de Procureur en Soliciteur Fiſcael. Deſe rechtbank hout rekeninge van alle de koninglijcke inkomſten.

De rechtſaken worden noch mede bedient door andere perſonen van de Viceroy daer toe geautoriſeert, volgens de voorvallende occaſien, inſonderheyt in criminele ſaken, en deſe worden genoemt Capiteynen der wapenen, en ſijn driederley. De eerſte ſoort ſijn die gene, die geſtelt ſijn over de banditen, en ſijn ordinaris vier in 't getal, hebben eenige ſoldaten te paert tot haer dienſt, en worden wel betaelt. De tweede ſoort wort geſtelt door de Viceroy voor een tijdt tot onderſoeck, en ſtraffinge van eenige quade feyten. De derde ſoort is, wanneer de Viceroy een van het Domaine ſendt; en geeft hem den Kapiteyn der wapenen, tot exercitie ſijner ſaken.

Wijders, Scipio de Caſtro heeft hem t'eenemael geabuſeert, wanneer hy ſeyt, dat de Viceroy ten tijden van oorlog, placht te ſenden drie Kapiteynen in de drie valeyen deſes eylants; en dat d'eene ſijn woonplaets hielt tot Meſſina, als hooft over de valey van Demona: want men heeft binnen Meſſina geen anderen Kapiteyn der wapenen geſien, hebbende macht over de oorloghs-ſaken, en de juſtitie, als de Stradigo ſelfs, die macht heeft beyde over oorloghs-ſaken, en de juſtitie, ſoo binnen Meſſina als haer juriſdictie; de privilegien van Meſſina ſijn ſodanigh, dat men haer niet alleenigh geen Kapiteyn der wapenen ſent; maer dat ſelfs de Viceroy daer niet vermag te komen, ſonder het Groote hof. De Stradigo van Meſſina is d'opperſte Officier naeſt de Viceroy; in voegen dat men hem den tijtel geeft van allerdoorluchtighſte. Het koninglijcke hof betaelt 30 hellebardiers, die hy tot ſijn garde is gebruyckende; dat meer is, hy vermagh met ſijn geheel hofgeſin te reyſen door de geheele juriſdictie van Meſſina, ſijnde wijt in't begrijp. Ondertuſſchen blijft ſijn Lieutenant, die men voor deſen plach te noemen Vice-Stradigo, met de ſelve autoriteyt tot Meſſina. Daer ſijn voor deſen ſes Rechters van't Stradigotiaelſche hof geweeſt, te weten drie Griecken, en drie Latijnen; doch tegenwoordigh ſijnder maer drie. Soo wanneer hy buyten gaet, neemt hy een Rechter met hem, d'andere twee blijven binnen Meſſina.

Daer is noch een Senaet, genoemt ſomwijlen 't hof der Syndiken, en ſomtijts de geſworene van Meſſina, en deſe Raedts-heeren ſijn ſes in 't getal. Soo dan heeft deſe Republijck een hooft, 't welck is de Stradigo, ſijnde geregeert door de wetten, en aſſiſtentie van drie rechters, en ſes Senateuren, onder welcke vier edellieden ſijn, en twee burgers van Meſſina. De autoriteyt van deſe geſworenen, of Senateurs, is groot; alhoewel zy niet vermogen te diſponeren ſonder den Raet, mede om iets te tekenen moetenſe alle ſes by den ander weſen, ten eynde dat 'et mach valideren. Sy hebben macht om te verkieſen den Gouverneur, of opperſte van d'Artillerie, de Kapiteyn van de bolwercken, den opperſten Medicijn, of Protomedico, en eyndlijk andere minder officieren Sy hebben niet gemeens met d'andere officieren van 't Koningrijck. In de tegenwoordigheyt van de Viceroy ſittenſe recht tegen over de koninglijcke ſtoel, op een bank met zijde bekleet: en wanneerſe te paert gaen in parade, ſijnſe gekleet met ſwarte fluweele tabbaerts, hebbende voor haer trompetters, trommelſlagers, en pypers te paert, gekleedt met haer livereyen. De trompetters ſijn gekleet in 't ſcharlaken, de trommelſlagers in 't root en geel ſatijn, en de pypers in 't violet. De ſtadts-roeper is ſomtijts gekleedt in 't root carmoſijn-fluweel, en ſomtijts in 't inkomen van eenige groote Heeren, in gout brocade: de Maſſiers ſijn gekleet in 't violet-fluweel met ſwarte damaſte mantels; en haer paerden en muylen ſijn bedeckt met de ſtadts liverey.

Daer is mede 't officie der Burgermeeſteren van Meſſina, ſijnde ten deele edelen en burgers; zy doen recht over de kooplieden, zeeſaken, en alles wat den handel ſoude mogen betreffen. Daer is de Baillou, die macht heeft over de brieven van repreſalien. Daer ſijn veel Baillouwen binnen Meſſina, doch haer juriſdictie of macht is verſcheyden. De Baillouwen, ſijnde onder 't reſort van Meſſina, nemen kenniſſe over ſaken importerende eenige kleyne ſommen gelts. De andere Baillouwen der landen, en Baillouſchappen van Sicilien, ſijn opſienders van de boſſchen en wouden. De Muntmeeſter van Meſſina heeft ſijn hof en juriſdictie in 't byſonder, en vermagh door 't geheele koningrijck kenniſſe te nemen over de munt, om te weten offe goet oft quaet is.

Aengaende Palerme, daer is een Preteur over de civile, en een Kapiteyn over de criminele ſaken. De Burgers vermogen niet getrocken te worden buyten Palerme, en ſo wanneer 'er in de juriſdictie der ſelve eenige ſaken voorvallen, die moeten geſlecht worden by de rechtbanck van Palerme.

Hier beneffens moet men mede aenmercken de Staten van Sicilien, welcke ſy noemen 't Parlement, en heeft groote autoriteyt; in voegen, dat de Viceroy niet vermagh t'ontfangen de vrywillige giften, die men alle drie jaren offert, noch oock het extraordinaris; mede vermagh hy niet eenige nieuwe ſaken, betreffende de gemeene Staet, in te voeren, ſonder 't gemeen conſent van 't geheel koning-

't Parlement.

koningrijck, 't welck beſtaet by 't Parlement, in drie ſoorten van perſoonen, genoemt by de Sicilianen de drie armen des koningrijcks, de welcke ſijn alle de Prelaten, ſoo wel kleyne als groote, genoemt de kercklijcke arm; alle de Baronnen en Heeren, genoemt den krijghs-arm; en alle de landen des konings, genoemt de Domainiaelſche arm, van welke dat een yder ſijn Procureur ſend.

De Viceroy doet dit volck door brieven weten de tijdt en plaets waer ſy hem ſullen vinden, en ſy verſamelt ſijnde, ſit hy op een verheven plaets, in een koninglijcke ſtoel, doende haer in 't kort verſtaen 't gene hy begeert. Daer op d'eerſte Prelaet, na dat hy ſich overeynt geſtelt heeft, hem ſeydt, dat men ſijn propoſitie heeft verſtaen, en in 't kort ſal antwoorden. Dit geſchiet ſijnde, verkieſt men de plaetſen, alwaer de drie armen oft leden in het byſonder ſullen by een komen, die ſich onderlingen adviſeren, d'een aen d'ander, watſe hebben beſloten, op datſe konnen weten waer inſe accorderen oft niet. 't Eerſte hooftſtuck, waer van dat men ordinaris tracteert, en by een komt, is de vrywillige gift, om te weten, oftſe ſal gegeven worden oft niet; en indien 'er beſloten wert, dat 'er van wegen de ſchaerſigheyt des Staets, niet gegeven kan werden, eyndight het Parlement, en daer wordt niet meer gedaen. Indien men beſluyt, dat 'er een gift gedaen ſal worden, als dan handelt men van het tweede hooftſtuck, 't welck is de hoedanigheyt van 't preſent; en daer na het derde, dat is de manier om 't ſelve te krijgen. 't Vierde hooftſtuck is de tijdt, op welcke men 't moet betalen. De vijfde, de conditien, met de welcke 't gegeven wordt. Het ſeſte, de gratien die 'er Gegeven moeten werden. En 't ſevende ſijn de gedeputeerden, aen de welcke men laſt geeft van te executeren al 't gene dat 'er in 't Parlement beſloten is.

Voornaemſte Geſlachten.

Daer ſijn eenige huyſen oft familien, die recht hebben in 't Parlement te komen. De voornaemſte ſijn die van de Huyſen van Vintimiglia, welke den tijtel gevoert heeft van Prins; van Aragona, met tijtel van Hertogh en Prins; van Bologna met tijtel van Graef; van Santapan, Barreſe, en Moncada, met den tijtel van Princen; van Brancifort, met den tijtel van Hertogh; Spatafora van Marquis, als van gelijcken die van Gaëtans; Gioieni Princen; Cottone Graven; Statella Marquis, die van Ioppolo, de la Caſe Vintimiglie, Graven van Naſo; van Boſco, met den tijtel van Hertogh; Lancia met de tijtel van Prins; Migliaccio, en Celeſte van Marquis.

Oorloghs-arm.

De Heeren deſes eylandts, welcke men noemt den oorloghs-arm, ſijnde verobligeert ten tijden van noodt, op haer eygen koſten, tot defentie des eylants, de Koning te dienen, met een ſeker getal lichte paerden, volgens haer middelen, en form van privilegien, ſijn de Princen van Butera, Caſtel Vetrano, Petra Precia, Paterno, Caſtel-Buono, della Trabia, en van Caſtiglion, de Hertogen van Vibone, Terra-Neuve, S. Iean, en Miſilmeni: en de Marquis van Geraci, Lecodia, Giuliana, Marinco, Avalo, Francofonte, Iarratana, de la Sambuca, Favara, Roccella, de Monte-Maggiore, de la Limina, en van Spaccafurna; behalven deſe ſijnder noch 14 Graven, een Burghgraef, en 48 Baronen.

Kerckelijcken arm.

De kercklijcke arm begrijpt de Aertzbiſſchoppen, en Biſſchoppen; d'opperſte Abt van Meſſina, en 25 Abten, de koninglijcke Capelaen van S. Lucas, de Commandeur van Magione, en vier rijcke Prieurs.

De Aertzbiſſchop van Meſſina is Graef van Rachalbieto, en heer van Arcara. De Aertzbiſſchop van Monreal is heer van Monreal, en Baſalchin. De opperſte Abt van Meſſina is heer van Savoca, en den aenhang van dien. Den Abt van S. Pieter van Aro oft Agro, is heer van la Forza. Den Abt van Itala is heer van die plaets, en van Ali. Den Abt van Mandanici is heer der ſelve plaets; doch 't criminele recht, ſoo van Savoca, als van al de bovengenoemde plaetſen, behoort aen de Stradigo van Meſſina. De Abt van Maniaca is heer van Branti: doch hedensdaegs behoort 't aen 't gaſthuys van Palarme. De Biſſchop van Patti is heer van Liurizzi, en van de helft van *Caſtello Salvadori*, en d'ander helft behoort aen d'Abdiſſe der ſelve plaets.

Domainiaelſche arm.

De Domainiaelſche arm beſtaet in Meſſina, Palerme, Catane, Troine, Sarragoça, Girgenti, Patti, Cefala, Mazara, Trapani, Xaca, Noto, Calatagirone, Thermini, Marſale, Leontini, Naxo, Caſtrogiouanni, Nicoſie, Leocate, Polizzi, Taormine, Plocio, Callattaſſibetta, Randazzo, Mene, Argira, Bidino, Mont S. Iulian, Salerni, Corleone, Miſtretta, Capizzi, Auguſta, Caſtroreale, Melazzo, S. Lucas, Sutera, Rametto, Caſtronovo, Giaci, en Mela de Taormina.

De inwoonders deſes eylants volgen de Roomſche Catholijcke religie. Tot dien eynde ſijnder Inquiſiteurs, om de ſelve te mainteneeren. Haer recht wert genoemt het heyligh Offici; deſe vaders hebben bevonden in alle voorvallende ſaken, dat de Koning van Spanjen, die altijdt het meeſt heeft bemint, die de meeſte ſachtſinnigheyt gebruyckt heeft.

De Prelaten hebben een groote autoriteyt in dit eylant, en betoonen genoeghſaem 't gene ſy vermogen in de Parlementen, alwaerſe openbaerlijck 't begeeren van de Viceroys tegenſtaen, verwerpende ſijn geboden, ſoo wanneer ſy 't noodigh vinden voor 't gemeene beſt.

Daer ſijn drie Aertzbiſſchoppen, de welcke ſijn die van Palerme, Meſſina, en Monreal. Die van Palerme heeft onder hem de Biſſchoppen van Mazare, Girgenti, en Malte; die van Meſſina de Biſſchoppen van Cefaledi, Patti, S. Marco, en 't eylandt Lipari; en die van Monreal, die van Sarragoce, en van Catane; hoewel dat men die niet en houd voor Vicaris, maer exempt. Voorders is de Aertzbiſſchop van Meſſina boven de Archimandrita van Sicilien; aengeſien dat deſe Aertzbiſſchop hebben moet van de Archimandrita, als ſijnde Abt van S. Salvador, de rente van 20 ſtuyvers, 100 ponden was, en 100 ponden wieroock, en 20 tonnen oly.

Men vint oock door geheel Sicilien veel Griekſche Chriſtenen, ſijnde gekomen uyt 'et Morenlant, en hebben eenige Tempelen, voornamelijck binnen Meſſina, alwaer de Koning van Spanjen haer hanthaeft, en beſchermt.

GRIECKEN.

Naem. HEt landt dat de Romeynen *Græcia* noemden, wiert van de ingesetenen *Hellas* geheeten, en d'inwoonderen selfs *Pelasgioten* of *Pelasgen*, *Danaen*, *Achæen*, en *Argiven*; en gants Griecken is van Homerus *Argos* genoemt. De Griecken heeten dit hun lant noch hedensdaeghs *Hellas*; en de Turcken *Rumeli*, of *Rumvilaget*, en 't volck *Rumiler*, of *Rumilar*, en gemeynlijck *Vrumilar*. Sy seggen tegen een Grieck alleen *Vrum*, en tegen 't Rijck *Vrum Memleket*. Postellius seyt, dat zy sich selven *Rhomæi*, en die de Venetianen onderworpen zijn, sich *Romeichi* heeten.

Grensen. In 't oosten heeft dit landt d'Ægeische zee oft d'Archipelago, in 't westen de Ionische, in 't zuyden de Cretische oft Lybische, en in 't noorden is 't van Dalmacien, Servien, en Thracien gescheyden door 't geberghte, dat Macedonien van die selvige provincien scheydt.

Groote. Sijn lengte, genomen van de Kaep Tenaro, oft Caille, door de engte van Morea, tot den oorsprong van de rivier Strymon, is 100 Hooghduytsche mijlen; en sijn breette, van Capo delle Colonne in Attica door Achaja en Epirus tot den bergh Chimera, 80 Hooghduytsche mijlen.

Provincien. Dit landt begrijpt in sich *Macedonien*, dat veel kleene Provincien onder sich heeft; *Thessalien*, *Epirus*, met *Acarnanien*; de provincie die Ptolemæus *Achaja* oft *Hellas* noemt, ('t welck het ware Griecken is;) verscheyden van 't particuliere Achaje, en begrijpende Etolien, Doride, Locride, Ozolee, Phocide, Megaride, Attice, en Beotien: en de *Peloponnesus* oft *Morea*, 't welk het bysondere Achaje, Elide, Messenien, Arcadien, Sicyonien, Laconien en Argien oft Argoliden begrijpt.

Rivieren en Bergen. Van de Rivieren en Bergen sullen wy spreken in yders provincie: maer den bergh *Oeta*, seer vermaert door de doot van Hercules, die sich aldaer verbrande, deelt byna ganssch Griecken in twee'en, gelijck de Apennin Italien, en heeft verscheyde namen op verscheyde plaetsen. Hy begint in 't oosten aen de Golf Mallius van Ptolemæus, en streckt tot den inham van Ambracien, oft Golfo de Larte, snijdende in rechte hoecken het geberght dat van Parnas tot Pindus loopt. Het deel dat naer Thermopylen leyt, is Oeta genoemt, en seer hoogh dicht by Thermopylen, alwaer die van Locren, na Thessalien reysende, een seer naeuwe doorgang vinden, in 't Griecx *Pylæ* geheeten, dat is poorten te seggen, en *Thermopylæ*, van wegen de warme baden, die niet verre van daer zijn. De bergh die hier aen leydt is *Callidromus* geheeten, gelijck mede al het ander dat sich door Etolien en Acarnanien tot de Golf de Larta streckt.

Lucht. De lucht van Griecken is soo getempert datse geen landt ter werelt hier in wijckt. Het landt draegt veel koren en schoone vruchten, en is over al seer vermaeckelijck om sijn verscheydenheyt; *Granen en vruchten.* want daer zijn schoone weyden, veel heuvelen, valeyen en bergen, sonder datter iet onvruchtbaers is. Daer zyn uytnemende wijnen, waer van men de looten en heele wijngaerden in Vranckrijck, en voornamentlijck te Vivarez in Dolphiné, over-gebracht heeft. De druyf is blaeu.

Daer zyn verscheyde soorten van vee en gevogelt in overvloedt; als mede visch, nadien het veel rivieren heeft, en dat het rondom met de zee omcingelt is.

Sy spreken bedurven Griecx, gelijck de Italianen Latijn; maer sy volgen de aeloudtheyt meer in de woorden van eygen namen als de Italianen. De onderdanen der Venetianen, voornemelijck die in de steden woonen, en van eenige middelen ofte aensien zyn, verstaen mede Italiaens. Die onder den Turck zyn, gebruycken soo wel de Turcksche spraek als 't gemeene Griecx. De boeren en landt-luyden spreken niet als Griecx, soo wel die onder den Turck als Venetianen woonen. Het gemeene Griecx is huydendaeghs in veelerhande manieren gedeelt; want de Griecken, die te Constantinopolen woonen, hebben veel Arabische woorden onder haer spraeck vermengt; die van Candien oft Creten veel Italiaensche en Latijnsche; en die van Morea behelpen hen met veel Latijn, en oock Fransch, dat ick gelooft datter meest ingeslopen is, na dat de Princen van Savoyen sich selven daer geset en de Griexsche Keysers onterft hadden. Wat de Athenienssers aengaet, men mach hen sonder schreyen niet aenhooren; want sy hebben de bedurvenste tael van al de Griecken, en alle d'andere lachender oock mede als sy spreken: en al veranderen sy van lucht en lant, daerom veranderen sy niet van spraeck of manieren. Maer alhoewel die van Athenen, Delien, Creten, Morea, 't eylant Chio, en andere eylanden, elck op hun manier spreken, soo verstaen sy malkander nochtans, en soo, dat een yder terstont weet of sijn man van Constantinopolen, Candien, Chio, Napoli, Romanien, Epiren, of eenigh ander lant is. Men hout dat de Grieken wel seventighderley manieren van spreken hebben: men vint'er evenwel noch weynige te Thessalonica, te Constantinopolen, in Morea, en eenige andere plaetsen, die't gemeene Griex eveneens uytbrengen, als de oude Griecken plachten. Indien een vreemdeling maer een van haer manieren van spreecken leert, terstont sal hyse alle verstaen. Sommige volgen noch in 't spreken d'Attische manier, sommige de Dorische, Æolische, Ionische, en Gemeene; maer daer zijnder seer weynigh die d'oude spraeck verstaen. 't Onderscheyt van dese manieren van spreecken bestaet meest in de pronuntiatie, en seer weynigh woorden. Die van Ionien, die in veertien dorpen woonen, in Morea, tusschen Napoli en Monenbase, spreken noch out Griex, maer begaen veel fauten tegen de Grammatica, dan sy verstaen de gene

Spraeck.

Griecken.

Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
GRÆCIA.
Joh. et Corn. Blaeu exc.
Milliaria Germanica communia
Illustri, & incomparab. viro,
CLAVDIO SALMASIO,
Equiti, et Comiti Consistoriano, Tabulam
hanc D.D.D.
Joh. et Cornelius Blaeu.
MARE MEDITERRANEO.
MARE DEL ARCHIPELAGO.
Golfo de Cataro
Craina
Golfo de Lodrin
ALBANIA
MACEDONIA
Tamoriza
Italiæ pars.
La bocca del Golfo di Venetia
Cimera
Canina
Comenolitari
Ianna
Liuadia
ACHAIA.
Golfo de Lepanto
Cefalonia
Zante
Golfo de Larcadia
Arcadia
Golfo de Coron
Golfo de Colochina
Cerigo
Golfo de Napoli
Golfo de Engia
Golfo de Negroponte
Andri
Nicaria
Nicsia
Milo
Scampalia
Scarpanto
Mare de Scarpanto.
Mare de Mandria.
Mare de Nicaria
Samo
Scio
In Scio
Smyrna
Golfo de Schio
Mar de Marmora
Golfo de Caridia
Stalimene
Golfo di monte Santo
Golfo de Contessa
Iamboli
G. di Thessalonichi
Golfo de Armiro
Thiguez
Toplica
ROMANIA
Nicomedia
Constantinopoli
Olbia
Cerigo

die 't wel ſpreecken, en de gemeene ſpraeck niet. Deſe werden Zakones geheeten. De Chriſtenen die ſich in Aſien langs de zeekuſt, van Trebizonde tot Satalie toe, houden, ſpreecken oock meeſt Griex; als mede de inwoonders van d'eylanden van de Ægeiſche, Cretiſche, Icariſche en Lyciſche zeen. De vrouwen ſpreken de gemeene ſpraeck ſeer ſoet en bevalligh, en ſtuderen op 't verſoeten van de tael, op de beſte woorden en eygen manieren. Het beſte Griex wert in Macedonien geſproken.

Letteren en ſchrift. De Griecken onder den Turck, ſoo wel in Morea, als in 't landt eygentlijck Griecken genoemt, in Macedonien, in Thracien, in d'eylanden van de Middellantſche zee, en voornemelijck in die van d'Archipelago, welckers inwoonders Rhomæi geheeten worden, gebruycken de oude Griecxſche letteren noch. Daerom wordender veel plaetſen in Natolien Rhom, dat is, Griecken genaemt.

De Patriarch van Conſtantinopolen ſchrijft gemeenelijck met een ſilvere pen; maer d'andere Griecken gebruycken riedt, dat uyt Perſien gebracht wert, en geen ganſe oft andere veeren, gelijck wy doen.

Studien en boecken. De Griecken hebben geen Academien meer, of eenige publijcke Profeſſoren: maer eenige laege Scholen, daer de kinderen de Grammatica leeren, en de boecken, die ſy Horologion en Octoegon noemen, 't Pſalmboeck, en eenige andere, den heyligen dienſt aengaende, leſen.

Maer daer zyn weynigh Calogers en Prieſters dieſe verſtaen. Eenige gaender wel na de Italiaenſche Univerſiteyten, om de oude Spraeck, Philoſophie, en de Poſitive Theologie te leeren, die ſy wederkeerende aen andere wederom leeren om ſeer weynigh gelt. De noot van nootdruft te ſoecken, maeckt dat 'er ſoo weynigh ſtudeeren. Daer is geen Dictionaris van de gemeene ſpraek. Sy hebben geen boecken in hun bedurven tael. Sy achten de oude Poëten en Philoſophiſche boecken niet, ja kennen ſelfs veeler namen niet. Men heeft oock de Calogers expres verboden die boecken te leſen, ſoo datſe haer ganſch by de Outvaders houden.

Regeering. De Gouverneur van Griecken, die de Turcken Rumeli Beglerbey noemen, is de eerſte en grootſte van den Turckſchen Staet, ſo wel om dat den Grooten Heer ſijn ſtoel te Conſtantinopolen hout, die in d'uytſtrecking ſijns gebiedts is, als om dat hy ſoo veel provincien onder ſich heeft; want hy gebiedt over Romanien, Thracien, Bulgarien, Macedonien, Achajen, Morea, Albanien en Epirus; als mede Servien, en tot over den Donauw over een deel van Beſſarabien dat de Turck beſit. Maer men moet hier mercken, dat ſijn autoriteyt ſich niet generalijck over ganſch Griecken ſtreckt: want de Sangiacs die aen de zee leggen, en van de eylanden, onder welcke die van Negroponte ſich verre landwaert in ſtrekt, ſtaen onder den Denizi Beglerbey, oft Capiteyn Generael der zee.

MACEDONIEN.

Naem. *Macedonia* is eertijdts, als Plinius en Trogus ſchrijven, *Emathia*; als Livius, *Peonia*, *Æmonia*, *Edonia*, en *Pieria*; als Trogus, *Pæotia* genoemt geweeſt: Euſtathius, Stephanus en Heſychius ſeggen, dat een gedeelte daer van *Macetia* geheeten was, waer van 't geheele landt naderhandt de naem kreegh. 't Wort *Macedonia* geſeyt van Macedo, des Konings Oſiris ſoon, ofte na ſommige ſeggen, Iovis en Thyæ, ofte, ſoo Solinus ſchrijft, na den neef van Deucalion. In de boecken der Machabeen wort het *Cethim* genaemt. Hedens-daeghs willen het ſommige onder den naem van *Albanie* begrijpen; doch Albanie is maer een gedeelte van Macedonien, alhoewel 't nu daer van geſcheyden is; en om dat 'et, van wegen de veranderingen en groote, op verſcheyde plaetſen verſcheyde namen heeft: want het deel naer Thracien heet *Iamboli*; naer Theſſalien *Camenolitari*; 't midden houdt de naem van *Macedonien*; en 't laetſte, dat aen Dalmatien en Sclavonien grenſt, en van dat groote lichaem afgeſcheyden is, heet *Albanien*.

Deelen.

Grenſen. 't Is in 't noorden met Servien en Bulgarien; in 't weſten met Albanien, oft, ſo men dit onder Macedonien mede wil begrijpen, met de Middellantſche zee; in 't zuyden met Theſſalien; en in 't ooſten met de Ægeiſche zee oft Archipelago, en een deel van Thracien, dat 'et in 't noorden mede raeckt, bepaelt.

Steden. De voornaemſte oft vermaertſte ſteden ſijn deſe: *Pella*, alwaer 't hof van Philippus en Alexander de Groot ſijn ſoon geweeſt is, en hooft-ſtadt van ganſch Macedonien, wert tegenwoordigh *Ichniza* oft *Zuchria* geheeten; *Stagira*, de geboorte-plaets van Ariſtoteles, daer de Koning altijt 3000 merripaerden hield tot de voort-teelingen, ſoo Plinius en Strabo getuygen; nu wert ſy *Stelar* oft *Libanova* genoemt. Die de palen van Macedonien over de Strymon tot aen de Neſe trecken, als Ptolemæus en Strabo, die hebbender de ſtadt *Philippi*, waer van men niet als de ruïnen ſiet, die maer twee dagen reyſens van *Tricala* leggen, dat een ſtadt is daer een Sangiac woont, en die dicht aen de riviere Strymon is; ſoo dat 'er na deſe rekening het oude *Tricca* van Eſtiotide, dat verre van de Strymon gelegen is, en dat van Ptolemæus op de Peneus is geſtelt, niet kan zijn. *Cavalla*, twee mijlen van Philippis, is een ſeer vermakelijcke ſtadt, met een groote, maer ſorgelijcke haven, en is ſelfs als een van de ſleutelen van Macedonien: daer ſijn ontrent 500 inwoonders, ſoo Turcken, als Ioden, en Griecken. Daer is eertijdts een ſtercke muur op de hooghte van de ſtadt gebouwt, die men hedens-daeghs noch ſiet, ontrent een vierde-part van een mijl lang, en overwelft, ſoo dat 'er twee paſſagien in waren: op 't hooghſt' van den berg was een heel dicken tooren, die voor een bol-werck tegen Thracien ſtreckte, gelijck de ſcheyd-muur van Macedonien en Thracien.

Men ſiet in dit landt de open, maer vermaerde plaets van *Siderocapſa*, by de Ouden *Chryſites* geheeten, niet verre van Servien, en ſeer geacht om de menigte van gout-en ſilver-mijnen. In Piërien is de ſtadt *Berrhee*, nu *Veria*. De oude ſtadt *Pydna*, hedens-daegs *Cytros*, is noch genoech vermaert; en de ſtadt *Pogojana*, die boven Theſſalonica leyt.

Maer de vermaertſte van alle deſe ſteden is *Theſſalonica*, tegenwoordigh *Saloniki*, gelegen op 't binneníte van de Bay van Thermæ, oft *Golfo de Saloniki*; ſy is nu ter tijdt groot en ſeer bewoont.

De bergen van Macedonien zijn *Scopius*, *Orbelus*, *Hypſſonus*, *Epidus*, en ſommige andere; maer de voornaemſte is *Athos*, die ſich van de vlackte tot in de zee vijf-en-tſeventigh mijlen vêr ſtreckt, en heeft 'er hondert en vijftig in de rondte. De Grieken noemen deſen berg Ἅγιον ὄρος, dat is, den heyligen berg, om dat 'er wel vier-en-twintigh kloo-ſters aen leggen, met ſtercke muuren omcingelt, en van ontrent ſes duyſent munnicken of Calogers bewoont. Onder deſe verſterckte kloo-ſters zijnder twee de voornaemſte, *Vatopedi*, en *Agias Laura*, een van deſe twee heeft wel 300 Calogers, die hun van de zee dienen, ſo wel om te viſſchen, als om alle nootdruften door de ſelve te krijgen.

Bergen.

De rivieren deſes lants ſijn *Axius*, nu *Varadri* genoemt; *Echedorus*, van Herodotus *Chidorus*, en hedensdaegs *Granea* oft *Verataſar* geheeten, wiens water niet genoegſaem was voor 't leger van Xerxes; *Erigonius*, nu ten tijden *Viſtratza*; *Aliacmon*, tegenwoordigh *Pelecas*, oft *Platamona*; *Emathius*, op deſen tijt *Euſon*, die dicht by de ſtadt Pierie in zee loopt; en, na ſommige de riviere *Strymon*, door Ptolemæus in dit lant geplaetſt, alhoewel hy, na 't gemeen gevoelen, meeſt onder Thracien hoort, en met veel waerſchijnlijckheyt, alſoo die van Thracien van deſe riviere de naem van *Strymoniers* gegeven is; van de hedendaeghſche inwoonderen werdt deſe riviere *Strymona* oft *Marmara*, oft *Redino* geheeten, en geeft de naem aen een Bay oft Golf by ſijn mont, en den bergh Athos; daer leyt een groote houte brugh op, by 't dorp Marmara, door Ibrahim Baſſa gemaeckt.

Rivieren.

Dit lant is ſeer overvloedigh in koren, appelen, peeren, amandelen, noten, olyven, kerſſen, en kaſtanien. De boſſchen ſijnder vol van eycken en andere boomen. Daer zijn veel galnoten, gelijck in Thracien. De Calogers van den berg Athos hebben menighte wijngaerden, olijf-boomen, vijgen, loock, uyen, boontjes en diergelijcke. Sy hebben veel laurieren, uyt welker knoppen ſy oly trecken, die ſy in de ſteden van Walachien, Bulgarien en Servien, en d'omgelegen landen te koop brengen.

Koren en vruchten.

Te Sidrocapſe ſijn koſtelijke mijnen van gout, ſilver en loot. De mijnen van Caſtagna hebben weynigh goudts; maer te Siderocapſe ſijnſe ſoo overvloedigh, dat 'er veel Bulgaren, Griecken, Dalmaten, en ander volck komt werken. Dicht by de ovens ſijn vijf kanalen of beexkens, geheeten Pianiza, Amerpach, Kyprich, Roſchetz en Iſvotz. Van dit gout worden de Ducaten oft Sultanins geſlagen, en naer Conſtantinopolen gevoert.

Mijnen.

Dit landt voedt menighte vee, harten, wilde oſſen, bocken, wilde ſwijnen, voſſen, wolven en haſen. Op de Strymon ſijn veel ſwanen en andere water-

Dieren.

MACEDONIA, EPIRVS ET ACHAIA.
G. Blaeu exc.
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
ROMANIÆ PARS.
MACEDONIA.
Golfo de Lodrin
Golfo de Contessa.
Golfo di monte Santo
Golfo de Tessalonichi
Golfo de Armiro.
Golfo de Lepanto.
Golfo de Engia
Golfo de Patras.
Golfo de Asperosa
Golfo de Larta
Isole de la Morea
Cephalona
Negroponte
Zea
Sciro inf.
Comenolitare
Laplaca
La bocca del Golfo di Venetia.
Italiæ pars.
Milliaria Germanica communia.
Thiguez
Val de Noze
Corfu inf.
MOREÆ PARS.

vogels van de selfde grootte, van Aristoteles Pelecanen, en Plinius Onocrotales geheeten.

Manieren en gedachte des volcks.

Te Thessaloniki sijn de vrouwen doorgaens schoon en fraey van lijf en leden, maer bruyn, gelijck die van de andere provincien. De Macedoniers in 't generael sijn seer gequelt en qualijck gehandelt van den Turck, die hen alles ontnemen datse hebben, soo dat sy hun landen en bouwerye verlaten, en gemeenlijck herbergh houden, waer door sy, 't gene hen van den Turck genomen was, weder krijgen. Hun huysen sijn van hout en aerde, gelijck sy byna door heel Turckyen sijn. Te Thessaloniki spreeckt men noch goedt Griecks; daer is oock een druckery.

De Macedoniers, die eertijdts over de geheele werelt geheerscht, Asien, Armenien, Iberien, Albanien, Cappadocien, Syrien en Egypten overwonnen hebben, sijn hedens-daegs vry wat afgeslagen, als nietige slaven geworden, en hun doen is niet als groote elende. De meeste sterckte deses landts bestaet in sijn gelegentheyt; also 't byna heel met bergen als met een sterke muur omset is.

Sterckte.

Regeering.

Na dat dit lant langen tijd van de Romeynen, daer na van de Grieckse Keysers, eenige Koningskens en Heeren beheerscht was, viel het ten laetsten in handen van Amurath den II, die Thessaloniki van de Venetianen nam, aen wien 't Andronicus Paleologus verkocht hadde, ten spijt van den Keyser Constantin; en sedert heeft dese provincie altijdt onder de Turcken geweest. Te Thessaloniki is den voornaemsten Sanjac van Macedonien, die 400 paerden aen den Beglerbey van Griecken moet opbrengen.

Religie. Turcken. Ioden. Christenen.

Daer sijn door 't gantsche landt veel Turcken, Joden en Christenen door een gemengelt. Te Thessaloniki sijn over de seventig duysent Joden. De Turcken hebben daer maer drie Mesquiten, en de Christenen twintigh oft dertigh Kercken. De Aerts-bisschop heeft veel Bisschoppen onder sich, als van Cyprus oft Pydnus, van Servien, Cassandrien, Lito, Rhendino, Hieressen oft S. Monte, Lycotomien oft Thessalische Tempe, en andere. De Aerts-bisschop van Serres, die in 't jaer 1618 t'Antwerpen was, noemde sich Primaet van Macedonien.

De monnicken in de kloosters van den bergh Athos trecken noch veel hun jaerlijksche inkomsten uyt Russien, Walachien, Trebizonda, en eenige andere landen. Eertijdts waren hier veel fraeye en geschreve boecken, en veel geleerde Calogers; maer tegenwoordigh is 'er naulijcks een die iets weet. Daer sijn noch wel eenige Theologische boecken; maer geen Historien, Poëten, en Philosophen. De monnicken van de order van S. Basilius, die den Patriarch van Constantinopolen erkennen, bouwen 't landt, oft visschen meest. Die door dese kloosters reysen, worden 'er op hun manier voor niet onthaelt met olyven, uyen, boontjes, twee-bak, oft somtijdts met versch broodt, en oock wel met versche of gesoute visschen.

THESSALIEN.

Namen.

THessalien wiert in oude tijden *Pyrrhæa* genoemt, van Pyrrha, Deucalions vrouw; *Æmonia* van Æmon; en *Thessalia* van sijn soon Thessalus; *Nesonis*, van Neson soon van Thessalus; *Argos Pelasgica*, en *Dryopis*. In dit landt is Hellen geboren; waer van Homerus die van Thessalien *Hellenes* noemt, als mede *Mirmydones*, *Achæi*, *Phthiotes* en *Dolopes*. Tegenwoordigh wort dit geheele landt *Thumneste* oft *Ianna*, en niet Camenolitari, als Castaldus segt, dat maer een gedeelte van Macedonien by Thessalonien is, genoemt.

Grensen.

Dit landt grenst aen 't noorden aen Macedonien, gelijck oock aen 't westen, en eenige landen van Epirus; in 't zuyden heeft het Doride, Locren, Epicnemedien en Amphilochien; in 't oosten de Ægeische zee, oft, na eenige, in 't oosten aen de bergen Pelion en Ossa, by de zee; in 't noorden met den Olymp; in 't westen met den berg Pindus, daer de Peneus uyt vloeyt; en in 't zuyden met den bergh Othrys; soo dat het landt binnen dese bergen besloten, Thessalien genoemt werdt.

Landen.

Thessalien is gedeelt in *Estieotidis*, *Pelasgiotidis*, *Phtiotidis*, Achilles lant, *Thessaliotidis* en *Magnesia*. In dit landt is mede die lustige valeye de *Tempe*, vijf mijlen lang, en anderhalfacker breet, van de riviere Peneus bevochtight, daer 't gevogelte met menighte 't heele jaer door seer queelt, dat sich aldaer onthoud om de schaduwe en het water.

Steden.

De voornaemste steden sijn geweest, *Pheres*, nu *Fere*, waer achter den berg Oete naer Macedonien streckt; *Lariste*, Achilles stadt, hedensdaeghs *Larizzo*, oft *Larzo*; *Iolcos*, Jasons landt; *Thebe Sphtiotide*, tegenwoordigh *Zyton*; *Pagasa*, oft *Demetrias*, in Phtiotide, nu *Armiro*, oft *Dimitrias*, van waer Iason met de Argonauten trok, om 't goude vlies te winnen; *Trica*, in Estiotide, nu *Tricala*; *Pharsale*, heden *Phersalia*; als le Noir; oft Farsa, als Ananias segt, met de Pharsalische velden, naderhant de Philippische genoemt, als Florus schrijft, daer Cæsar tegen Pompejus sloeg, en Augustus Brutus en Cassius verwon; *Sperchie*, nu *Fiteleo*; *Hypate*, door hare tooveryen, en de min van Apulejus en Fotis vermaert; *Gyrte*, van Homerus so geheeten; *Lamie*, waer by de slag van Antipater met de Athenienser gedaen is, die daerom de Lamiese slagh genoemt was; en de stadt *Orchomene*, te voren *Minye*, niet vêr van Iolcos, waer van de Argonauten alsoo genoemt wierden.

Bergen.

De bergen zijn, *Oeta*, door Hercules, die sich aldaer brande, seer vermaert, nu *Buonina*, die tot in Macedonien reyckt: *Olympus*, op de grensen van Macedonien, heden *Lacha*: *Ossa*, tegenwoordigh *Olira*, *Cossovo*, *Kizzajon oros*, eertijdts de woonplaets der Centauren, die van de Lapithen, door Ixion en sijn soon Pirithous geleyt, verjaeght wierden, die hun mede den bergh *Pelion* deden verlaten. Den bergh *Othrys*, daer de Lapithen hun woonplaets mede hadden; als oock *Pindus*, nu *Mezzovo* na Sophian, hun eerste wooning. Plinius seyt, dat 'er vier-en-dertigh bergen sijn, waer van de vermaertste de *Cercetes* sijn, en die ick alreets genoemt heb. Maer in Phtiotide, dat hy van Thessalien onderscheydt, stelt hy de bergen Nymphe, Buzygee, Donacese, Bermie, Daphisse, Chimerion, Athamas, en Stephane.

Rivieren.

De voornaemste rivieren sijn de *Sperchia*, nu *Agrimela*; de *Peneus*, die door Tempe loopt, van de hedensdaegsche Griecken *Salambria*, en *Lycostome*, en van de Turcken Asababa genoemt: de *Amphrysus*, daer de Poëten seggen dat Apollo Admetus kudde hoedde; en d'*Enipeus* die in d'*Apidan* vloeyt, als de Amphrysus in de Peneus.

Behal-

Christenen, Griecken, en Turcken. Behalven de Turcken sijnder in dit lant noch veel Grieckſche Chriſtenen; en, gelijck den Aerts-biſſchop van Theſſaloniki gantſch Theſſalien onder ſich heeft, ſoo heeft die van Lariſſe het tweede Theſſalien en gantſch Griecken, onder ſich hebbende de groote Biſdommen van Demetrias, Pharſale, Demonica, Ziton, Tricca, en eenige anderen.

ALBANIEN.

Namen. ALbanien, waer van de inwoonders Albanen by de Ouden genoemt ſijn, en dat voor een deel van Macedonien genomen is, met haer hooft-ſtadt Albanopolis, houdt hedens-daeghs haer ſelve naem noch: en ſommige noemen 't oock *Arbanie*, wiens inwoonderen van de Turcken *Arnautlar*, en 't lant *Arnaut* geheeten worden.

Grenſen. In 't noorden heeft dit landt Servien, met een weynigh van Dalmatien, dat het oock in 't weſten heeft, als mede de Golf van Venetien; in 't zuyden grenſt het met Epirus; in 't ooſten leyt het aen Macedonien. Soo dat het begrepen is tuſſchen de rivieren Bojane en Chimere, en de Camoliſche en Stateiſche bergen: en heeft niet alleen een ſtuck van Macedonien, dat men van oudts Albanien noemde, maer oock een groot deel van Epirus, Dardanien, en een hoeck van Dalmatien; ſoo dat hun landt langs de zee in 't weſten aen 't lack van Scutari in 't oude Dalmatien begint, en eyndight in 't ooſten te Baſtie, een plaets in Epirus, tegen over 't eylant Corfou. Ick geloof dat Leunclavius, die Albanien heel in Epirus vermengt, beter geweten als uytgeleyt heeft, dat dit landt het oude Albanien begrijpt, (nadien hy 'er Croye en Beligrad in plaetſt) dat Epirus met een deel van Dalmatien, waer van de ſtadt Scutari oft Scodra, die hy haer toe-ſchrijft, maer een deel is, volgens Ptolemæus.

Steden. De voornaemſte ſteden, beginnende van de zee-kant van Dalmatien, ſijn *Aleſio*, oft *S. Alexis*, eertijts *Liſſus*, by de mondt van de Drin gelegen, en vermaert door de doot van Scanderbeg: *Lodrin*, aen de mont van de ſelfde Drin, die de naem aen de by-gelegen Golf geeft: *Duraz*, voor deſen *Dyrrachium*, en te voren *Epidamus*, vermaert door den honger die 'er Cæſar leed, en ballingſchap van Cicero; maer hedensdaeghs weynigh bewoont, en byna geheel vervallen, alhoewel 't by de zee en den mont van de riviere Argente gelegen is: *Pyrgo*, dat voor 't oude Apollonia genomen wordt, daer de Keyſer Octavius geſonden wiert, om de Grieckſche ſpraeck te leeren: en *Valona*, by de Ouden *Aulon*, mede een zee-ſtadt, gelegen in een Bay, aen de voet van ſekere hooge bergen, verſterckt met twee goede kaſteelen, waer van 't eene Canina genoemt, en op een rotſe gelegen, de ſtadt beſchut, en 't ander Torazzo op de zee, de haven verſekert; ſy leyt tegen over de Capo di S. Maria van Puglia, en niet meer als 60 mijlen van Otranto, en dichte by Epirus.

Binnen in 't landt ſiet men *Croja*, eertijts *Eribee*, van eenige mede *Troje* geheeten, daer die brave Scanderbeg, om haer onwinbare gelegenheyt van wegen hare wateren, ſoo lang gewoont heeft;

ſy wordt door de *Leſana* bevochtight, en voor een van de beſte van Albanien, en voor 't oude Antigonia gehouden. Chalcondylas heet haer *Crua*, en *Croja* beteyckent in de Albaenſche tale fonteynen.

Oock ſiet men niet verre van 't lac van Scutari *Drivaſto* oft *Driveſto*, een Biſchdom, onder den Aerts-biſſchop van Antivari: *Scutari*, voor deſen *Scodra*, een ſtadt van 't oude Dalmatien, als mede Driveſto, eertijdts onder de Venetianen, maer tegenwoordigh den Turck onderworpen, die 't *Iſcodar* noemen: ſy is van nature ſterk, want ſy leyt op een hoogen berg, die rontom met rotſen beſet is, en dicht by een lac dat de ſelfde naem heeft, 't welk men gemeenlijck mede 't lac van Penta heet, dat 80 mijlen in de rondte heeft, uyt wien de riviere Boliana oft Bojana voort-komt, die bezuyden de ſtadt heen loopt, hebbende de Drino in 't ooſten. D'andere vermaertſte ſteden ſijn, *Sfetigrad*, *Dibra*, *Bagno*, en *Beligrad*, maer een dag-reyſe van Valona.

Rivieren. De rivieren deſes lants, die ſich in de Golf van Venetien ſtorten, ſijn, behalven de *Boliana* oft *Bojana*, de *Drino* oft *Lodrino*, *Drilon* genaemt, oft *Drillon* door Ptolemæus en Strabo; de *Malino*, *Liſano*, daer Croja op leyt; de *Argento*, *Vrgeo* oft *Vrego*, eertijdts *Apſus*; de *Pyrgo*, voor deſen *Lous*; en de Salnich, by d'Ouden *Celydonus*, niet verre van Valona.

Hoedanigheyt des landts. Dit landt is in 't noorden vruchtbaerder als in het zuyden, alſoo 't laeger landt is. Het draeght ſchoone wijnen, waer van de voornaemſte om Valona waſſen. Valona geeft mede veel peck, en heeft in 't by-gelegen geberght ſout-mijnen.

Heeren, en Regeering. Dit landt met Epirus en eenige eylanden, is door de Keyſers van Conſtantinopolen aen drie familien gegeven, die het, ten tijden van Amurath den II, noch beſaten, ontrent het jaer 1440. Die van den Huyſe van Comnenes, uyt de Grieckſche Keyſers geſproten, waren meeſters van Duraz, Valona, en veel plaetſen aen de zee gelegen; maer ſijn van Amurath verjaeght geweeſt, ſoo dat ſy naer Romen vertrocken; van waer Conſtantin Comneno geroepen wierd, om over Montferrat te gebieden.

Ian Caſtriot was de voornaemſte van het twee-de Huys, en beſat Croja en eenige andere plaetſen, ten tijden van Amurath den II, die hem dwong tol te geven, en ſijn drie ſonen tot verſekering, die hy deed beſnijden, en noemde den jongſten, die Georgio genaemt was, Scanderbeg, oft Iſchenderbeg, dat is te ſeggen, Alexander Heer van Scanderbeg; deſe diende onder Amurath, en won voor hem Servien en veel andere landen: ſoo dat Amurath hem, na de doot van ſijn oudtſte broeder Caragus, die te Andrinopoli in verſekering was, ſijns vaders Rijck gaf. Toen wierd hy ſo van de Paus Eugenius de IV door Ambaſſadeurs en brieven aen-geport, dat hy wederom Chriſten wierd, en ſich van Croja, Sfetigrad, en meer andere ſteden meeſter maeckte; hy ſtont oock eenige maenden lang de belegering van Croja uyt, en verwon den Turck: en niet tegenſtaende deſen oorlogh, brocht hy de Venetianen ſoo verre, die hem 1500 goude kroonen weygerden te betalen, die ſy hem jaerlijcks van wegen eenige ſteden, die ſy in Albanien beſaten, ſchuldig waren, datſe hem betaelden: hy hulp den Koning Ferdinand in het Rijck van Napels tegen Ian Hertogh van Cala-

brien. Daer na, als hy den Paus Pius de II te Romen beſocht hadde, keerde hy weder naer Albanien, waer hy korts hier na van vergif, oft, als ſommige ſeggen, van een koorts, den 17 Ianuarii in 't jaer 1467, na dat hy 24 jaren geregeert hadde, ſturf. Sijn kinderen wierden van hun lant berooft door Mahomet den II, Amuraths ſoon; dies ſy naer Napels by den Koning Ferdinand vertrocken, die hun veel goets dede, ſoo datſe Marquiſen van S. Angelo en Tripaldo wierden: en Ferdinand Caſtriot, Marquis van S. Angelo, die in de ſlagh van Pavien bleef, was van dit geſlacht.

De derde familie was die vande Tochi, Heeren van Epirus, geſproten uyt Totila Koning der Gothen; ſy hadden dit landt over de 200 jaren beſeten, met Ætolien en Acarnanien; en Lenard was de laetſte die van Amurath verjaeght, en van den Paus Sixtus de IV ontfangen wiert.

Turckſche Sangiacken. Den Turck houdt hier op veel plaetſen ſijn Sangiacken, als te Scutari, Ducagini, Elbaſſan, Valona, Delvino, en te Dulcigno in Dalmatien, wiens gebiedt vêr in Albanien ſtreckt.

Chriſtenen. Eenige van de Albanoiſen volgen de Roomſche oft Latijnſche Kercke, en d'andere de Grieckſche. Die van Baſtie tot Duraz toe, leven en ſpreken op ſijn Griecks: maer die van Duraz, tot 'et eynde van Albanien naer Dalmatien, volgen de Roomſche manier. Voorts ſijnder menighte van Ioden te Valona, die daer ten tijde van Paus Paulus de IV gekomen ſijn, als hyſe uyt Ancona en andere plaetſen verjoegh.

Griecken.

Latijnen.

Ioden.

EPIRVS.

Namen. EEnige heeten *Epirus* ſimpelijck Albanien, en vermengen 't geheel met dit lant: andere begrijpen 't onder den naem *Larta*, *Chimera* oft *Cimera*, *Ianina* oft *Canina*, oft *Ianna*, dat veel eerder Theſſalien is. Maer ick bevin, dat al 't gene tuſſchen Valona en de Bay van Ambracien oft Golf van Larta leyt, dat de lengte van Epirus is, onder den naem van Albanien begrepen wert, en de landen hebbender nochtans hun beſondere namen, als *Chaonien* de naem van *Canina*; 't landt van 't Acrocerauniſche gebergt, door eenige 't geberght van Chimerien genoemt, de naem van *Chimera*, waer van d'inwoonderen Chimeriaten geheeten worden; 't lant van *Ambracien*, *Larta*, gelijck haer ſtadt. Wat het landt van de *Dryopes* aengaet, dat onder Epiren begrepen is, is hedens-daegs *Aldradine* geheeten: *Theſprotia*, *Vajalitia*, *Acarnania*, *Deſpotat*, oft *Kleyn Griecken*. Onder deſe provincie was *Dolopie*, 't lant van de *Athamaners*, *Amphilochiers*, en *Moloſſen*, behalven de *Selles*, *Hellopes*, en andere t,ot veertien toe, (waer van de Chaoniers en Moloſſen de voornaemſte waren, van wegen 't orakel van Dodone) mede begrepen.

Grenſen. Dit landt grenſt in 't noorden aen Albanien, een deel van 't oude Macedonien; in 't weſten en zuyden aen d'Adriatiſche oft Ioniſche zee; en in 't ooſten aen 't weſtelijckſte deel van Achaje.

Steden Haer ſteden waren *Horicum*, aen de voet van het Acrocerauniſch gebergt, Orchum genoemt, oft eer *Rigo*; niet verre van daer is de ſtadt Chimera, die haren naem aen een geberghte mede-deelt, dicht by de zee: *Antigonie*, nu *Argirocaſtro*: *Olpa*, tegenwoordigh *Sotopo*; *Panormé*, *Panormo*; en *Buthrote*, de hooft-ſtadt van Theſprotie, nu *Butrinto*, een vervallen en verlaten ſtadt, tegen over de noordelijckſte Caep van 't eylant Corfou. Deſe plaets is oock vermaert door ſijne ſtil-ſtaende wateren en vivers, daer veel viſch in is; ſoo dat de haven van *Almor*, daer een deel houte hutten ſijn, veel van de viſſchers beſocht wordt. *Dodone*, door ſijn orakel ſeer vermaert, was oock in Theſprotien. Twaelf mijlen van Butrinto naer 't zuyden, op de zeekant tegen over Corfou, is de vermaerde plaets *Baſtia*, daer de riviere Acheron dichte by is. Daer na ſiet men de haven van *Commenice* oft *Commenizza*; dan *Fanaro*, recht tegen over 't eylandeken *Sibota*, nu *Syvita*; en niet verre van daer aen de zee de ſtadt *Parga*, eertijts *Torone*, behoorende onder de Venetianen, ſy was, na Ptolemæus, in de provincie van Almene. Dan volght 'er Preveſa, voor deſen *Nicopolis* genoemt, door Auguſtus gebouwt, na dat hy Marcus Antonius geſlagen had; 't is tegenwoordigh een zee-ſtadt onder de Turcken, met goet guarniſoen, en wel voorſien; ſy leydt in Acarnanien. *Actium* was 'er tegen over, van waer de naem van de Actiacſche oorlogh tuſſchen Auguſtus en Marcus Antonius gekomen is; ſy leydt aen d'eene zijde van de Golf van Larta, en Nicopolis aen d'andere. In Acarnanien is mede de ſtadt *Ambracia*, daer eertijts de Koning Pyrrhus ſijn hof hield, nu *Larta* genoemt, tien mijlen van de zee, waer van de naem van de Bay van Ambracien verandert is in de Golf van Larte. Niet verre van de Kaep d'Ajum leyt Bondite. In Epiren is de haven *Caſſiope* noch, nu *Caſſopo*, die van eenige voor *Santiquaranta* genomen wert, dat een andere haven is; *Pagania*, *Anna* by de Golf van *Toron*, die verlaten oft weynigh bewoont ſijn. Daer-en-boven is 'er de ſtadt *Ioannina* met haer haven met verſch water, Chalcondylas neemt haer voor Caſſiope, haer ſtellende in Ætolien, maer Caſſiope is niet anders als Caſſopo. De voornaemſte plaets van Epiren is *Delvino*, een half mijl van Baſtia, daer de Sangiac van Epiren woont. Na dat Paulus Æmilius Macedonien gewonnen had, ruineerde hy hier ſeventigh ſteden.

Bergen. De vermaertſte bergen in dit landt ſijn, die van Mela en Strabo *Ceraunii*, en van Ptolemæus en Plinius Acroceraunii geheeten ſijn; en Plinius ſeydt dat 'er een Kaſteel boven op leydt dat *Chimera* genoemt is, van waer de naem van de ſtadt *Chimera* komt, die 'er hedensdaegs noch overig is, als mede 't gebergte van Chimera, dat van de Grieken Ceraunii geheeten wiert, van wegen den blixem, daer het dickwijls mede geſlagen wierdt. Dit gebergte begint aen de zee, en ſtreckt ſeer vêr van 't weſten naer 't ooſten, ſoo dat 'et in 't ooſten Theſſalien raeckt, en in 't noorden Albanien en Macedonien. In dit landt is den bergh *Tomarus* mede, vermaert door 100 fonteynen die hy aen ſijn voet heeft.

Wateren. Op de bergen van Epiren, die byna alle met boſſchen beſet zijn, ſiet men veel vlacke velden, en veel ſpringen van wateren. Daer was eertijts in dit lant een fonteyne daer de aengeſtekene toortſen, als menſ'er in ſtack, uytgingen, gelijck op andere plaetſen; maer als men 'er eenige inſtack, die niet brandden, wierdenſe ontſteken. Deſe fonteyn was te Dodone, niet verre van den Tempel van Iupiter, wien ſy toe-ge-eygent was.

't Landt

Gewas. 't Landt van binnen is 'er gantsch onvruchtbaer, en vol bosschen; maer dat aen de zee leyt is seer vruchtbaer, en draeght een seker koren dat sy Calambochio noemen, en seer gelijck is 't gene de Lombarden Sorgo heeten, en is maer in koleur verscheyden, alsoo dat van Epiren witachtigh, en 't ander root is.

Dieren. Hun rivieren sijn vol visschen, voornamelijck van die de Grieken Cephales noemen, en wy meulenaer. De zee geeft hen de selfde visch mede, die sy levendigh op-snijden, als sy een vollen buyck hebben, en doen de eyeren in de son droogen, en makender hun boutargen van, die in Italien seer geacht sijn: 't overigh soutense, en voeren 't in de byliggende landen. De boutarges van Larta sijn de beste en dierste. De koeyen van Epiren sijn groot, en geven veel melck; 't ander gediert is uytnemende groot, voornamentlijck de ossen, schapen en honden. Maer de esels en groeyender soo wel niet. De goetheyt van de weyden maeckt dat de beesten daer soo groot zijn.

Regeering. Na dat 'et huys van de Tocchi, Heeren van Epiren, uyt dit landt verjaeght was, gelijck wy in Albanien geseydt hebben, sijn de Turcken daer meesters van gebleven. 'tIs wel waer, dat de Chimerioten na dien tijdt noch lang in vryigheyt geleeft hebben, sonder iets na den Turck oft Venetianen te geven, van wegen de stercke gelegenheyt hunner plaetsen; maer in 't jaer 1590 wierden sy evenwel gedwongen sich over te geven aen den Turck by gebreck van vivres, die sy van de Venetianen van Corfou niet krijgen konden, welcke sy selfs in hun haven niet wilden ontfangen uyt vrees van de pest; soo datse sich over-gaven met versekering, en accordeerden met de Sangiac van Epiren, die te Delvino woont, dat een iegelijck mocht kost gaen soecken en koopen, door 't landt van den Turck. Sy revolteren dickwijls.

Religie. De Epiroten en Chimerioten sijn alle Christenen, maer alleenigh met de naem en in schijn. Sy sijn evenwel meer tot de Christenen als den Turk genegen.

't GROOT ACHAIE oft GRIECKEN.

Namen. 't Landt dat Ptolemæus *Achaja*, en *Hellas* oft *Græcia*, noemt, dat veel van 't particuliere Achaja verscheelt, wert hedensdaegs *Livadie* geheeten, en begrijpt Ætolien, Locriden, Doriden, Phociden, Bœotien, Megariden en Attiken.

Grensen. 't Bepaelt in 't noorden met Thessalien, by den bergh Callidromus oft Othrys, en Oeta; in 't westen aen de riviere Acheloe, die het van Epiren scheyt; in 't zuyden met de bay van Corinthen oft Golf van Lepanto, en de bay van Saronica oft Golf van Engia, met den Isthmus ofte naeuwen hals van Morea tusschen beyden; en in 't zuyden aen de Ægeische zee oft Archipelago, tot de Caep delle Colonne.

Bergen, en Rivieren. De vermaertste bergh is Callidromus, die aen de Oeta vast is, daer van ick alreeds gesproken heb in de generale beschrijvinge; en d'andere sijn een ieder by sijn provincie beschreven, als mede de rivieren.

Æ T O L I E N.

Ætolien heeft sijnen naem van Ætolus, soon van Endymion, de welcke door Salmoneus, Koning der Pisenen en Epeneen, van Ebe verjaegt sijnde, sich meester van dese provincie maeckte, alwaer hy eenige steden bouwde. Sy wierd eerst *Hyacinthis*, en daer na Artinia geheeten.

Sy streckt haer van het westen tot de riviere Acheloe, die haer van Acarnanien scheydt, en van 't oosten tot Locriden. Plinius noemt haer volckeren Tymphei, Ephiri, Ænienses, Perrhebes, Dolopes, die nochtans onder Thessalien behooren, en Athamanes die van Epiren sijn, daer by voegt Strabo de Curetes.

Steden. Haer steden waren *Chalcis*, *Arachthus*, nu *Spagmagmurisi*, *Pleuron*, *Olenus*, en *Calydon*, hedensdaeghs *Aiton*, daer de Koning Oeneus sijn hof hield, liggende dicht by 't bosch daer Meleager des Konings soon een schrickelijck wilt swijn doode, dat het Calydonisch swijn genoemt wert. Eenige stellen hier *Naupactus* oft *Lepanto*, voornamentlijk na datse door Philippus Ætolien toe-geschreven, en van die van Locren genomen is. Maer men moet Ptolemæus hier veel liever in volgen, die haer in Locren stelt. Wat de stadt *Ioannina* aengaet, eertijts Cassiope, die de hedensdaeghsche Griecken in Ætolien stellen, die sijn bedrogen soo 't schijnt; want men leest niet dat 'er Cassiope in Ætolien is, maer in Epiren, soo datse door de naburigheyt deser landen wel bedrogen konnen sijn.

Bergen. De vermaertste bergen sijn *Acanthon*, *Panætolium*, *Macinium* en *Aracynthus* ten deele, daer de stadt Pleuron dicht by lagh, hoewel Plinius desen berg Acarnanien toe-schrijft. Maer Strabo seyt, dat Corax den grootsten berg is van Ætolien.

Rivieren. Haer voornaemste rivier is *Euenus* oft *Lycormas*, nu *Lasidari*, die uyt den Callidromus voort-komt, en op wiens kant de stadt Calydon gebouwt was, drie hondert en vijftigh roeden van de zee.

Ætolien is een plat lant, en in 't noorden vruchtbaer, maer in 't zuyden ruw en onvruchtbaer.

L O C R I D E.

Aen gene zijde van Ætolien en de riviere Euenus, naer 't oosten, leydt het landt van de Locriden, verdeelt in Hesperiens oft Ozolens, dat is, stinckende, na 't westen; in Opuntiens en Epicnemidiens, naer 't oosten.

Steden. De steden van de Ozolenen sijn Molycrie, naer de welcke de Caep Antirrhium light, nu Caep de Scandrie genoemt, daer een van de Forten van de Golf van Lepanten is, daer de Caep Rhium van Moreen recht tegen over light. Sy stellen noch langhs de strandt Euanthia, die Ananias Elantia noemt, en Calcos, daer 't lant der Locroisen eyndighde. Maer haer beste stadt is Naupactus, hedensdaeghs *Lepante* geheeten, by de Turcken Einebachti genoemt; en verovert in 't jaer 1498. De achtbaerheyt van dese stadt, en de Golfe die den selfden naem heeft, is oorsaeck, dat de zeeslagh van de Christenen op de Turcken den 7 October 1571 gewonnen, de slagh van Lepanto heet, om datse 35 mijlen van daer, ontrent de eylanden van Corfou, geschiedde, in de welcke de Turken 124 galeyen en 15000 mannen verloren,

behal-

behalven 4000 gevangenen, en 12000 Chriſten ſlaven, die verloſt wierden. Don Ian van Ooſtenrijck, broeder van Philippus de II, Koning van Spanjen, was Generael van der Chriſtenen Ligue oft verbond, Marco Antonio Colonne Generael van des Paus galeyen, en Sebaſtiano Veniero van de Venetiaenſche.

In 't landt der Ozelenen ſiet men noch de ſtadt Amphiſſa. De *Opuntinen*, in wiens contreye Pauſanias de Abanten ſtelt, hadden *Opus* voor haer hooft-ſtadt, daer Ajax, Koning van Locren, ſijn hof hield, en Patroclus geboren is. De voornaemſte plaetſe van de Epicnemidiſche Locroiſen was *Cnemide*.

DORIDE.

Namen. *Doride* wordt nu de valey van Livadie genoemt. In 't noorden paeltſe aen de Locroiſe Ozolenen, in 't weſten aen de Epicnemidienſen, en in 't zuyden aen Theſſalien, en

Palen. *Steden.* den bergh Oeta. Deſe provincie heeft vier ſteden, Erinea, Bium, Lilea, en Cythernium nu Moſtolon geheeten. Doride van kleyn Aſien heeft den naem van dit landt, om het volck dat van Doride daer gekomen is.

PHOCIDE.

Namen. *Phocide* heeft eens-deels dien naem van Phocus, ſoon van Ornython, die 't lant ontrent Tithorea en Delphus beſat; en eens-deels van Phocus, ſoon van Eacus, die met een deel volcks uyt het eylant Egine vertrock, en hier een

Palen. colonie maeckte. In 't weſt grenſt het aen de Locroiſe Ozolenen, en een deel aen Doride, in het noord aen de Locroiſe Epicnemidienſen, en in het ooſt aen Beotien.

Steden. Haer ſteden ſijn Cirrha, nu Aſpropiti genoemt, daer de vruchtbare landouw Criſſeene by light; Criſſa een plaets van Apollo, die den naem geeft aen den Criſſeenſen inham; Antycira, dien de ſelven naem voert, gelijck de ſtadt ontrent den berg Oeta, naer den Malienſen inwijk gelegen, en wort hedens-daegs Suola geheeten; de kleyne ſtadt Marathon dicht by de zee, maer verre van 't velt Marathon, daer de Athenienſen de Perſianen verſloegen; de ſtadt *Delphus*, vermaert door d'oraculen oft antwoorden van Apollo, gelegen aen de zuyd-zijde des berghs Parnaſſus, nu Caſtri genoemt, volgens Sophian, oft, ſoo Niger ſchrijft, Salona, van waer men noch veel koorn na andere plaetſen voert. Elatea was de grootſte en vermaertſte ſtadt, om datſe op de engte der bergen lagh; in voegen datſe meeſter van den pas van Phociden en Beotien waren, die de ſelfde beſaten. Behalven de ſtadt Delphis, ſagh men op den berg Parnaſſus, *Lycoream*, daer die van Delphis ſich onthielden boven de kerk van Apollo, eer ſy haer wooninge ontrent de fonteyne Caſtalis verkoſen. In dit landt was oock de ſtadt *Daulis*, daer Tereus van Thracien regeerde, die Progne en Philomela ſoo ſchandelijck handelde, hoewel dat Thucydides ſeyt, dat 'et te Megara geſchiet is, welcke ſaek in deſer voegen beſchreven wort: Na dat Tereus Philomela verkracht, en haer de tonge uyt-geſneden had, om dat ſijn ſchelmery verborgen ſoude blijven, heeft ſijn huys-vrouw Progne, de dochter van Pandion, met hulp van haer ſuſter Philomela, hem een maeltijdt bereyt, waer in ſy hem 't vleeſch van ſijn ſoon Itys opgediſcht hebben, ſoo dat hy ſelfs 't graf van ſijn kindt geweeſt is: na dit ongeval, ſoo de Poëten ſeggen, is de Koning Tereus in een hoppe verandert, Philomela in een nachtegael, en Progne in een ſwaluwe, hoewel Ariſtoteles, die meer een Philoſooph dan Poëet is, het laetſte omkeert, en ſeght dat Philomela een ſwaluwe, en Progne een nachtegael wiert. Die van Phocide gelooven, dat, ſedert dit droef geval, noyt ſwaluwe in haer lant aen de ſolders neſten gemaeckt, oft eenigh ey uytgebroeyt heeft. Ptolemæus ſtelt oock in dit landt de ſtadt Pythie, en eenige andere.

Deſe provincie was vermaert om den bergh *Parnaſſus*, door d'oude ſoo wel aen Bacchus als aen Apollo gewijdt. Na den algemeenen watervloed quamen hier aller-eerſt Deucalion en Pyrrhe, ſoo de Poëten ſchrijven, die daer oock twee toppen ſtellen, den eenen Tithoreus, den anderen Hyampeus genoemt. Hier waren veel holen, die de Heydenen voor heyligh hielden, waer van 't hol van Corycien 't beroemſte en het ſchoonſte was, de Nymphen toegeeygent, en voerende den ſelfden naem met dat van Cilicien. Deſen bergh wordt noch by eenige Parnaſſus, en by andere Liacura geheeten. *Bergen.*

De fonteyn Caſtalis, de Muſen oft Sang-godinnen toegeeygent, was oock aen den voet van Parnaſſus, ontrent Delphus, aen de ſijde van den top Hyampeus. In deſe fonteyn vontmen alle jaer de eetbare waren en andere dingen, die de Lileanen op ſeeckere feeſt-dagen in den oorſprong van de riviere Cephiſſe wierpen. *Fonteynen.*

De *Cephiſſe* was een rivier van Phocide, door welck ſy vloeyde van haer beginſel, ontrent de ſtadt Lilea, en den berg Parnaſſus. Het orakel van Themis, dat Deucalion en Pyrrha gingen raedt vragen, was op haer oever. Sy liep door de groote ſtadt Elatea, en 't landt der Parapotamienen; en Phanoteen van Phocide, daer na door Cheronea van Beocien, nemende voorts haren loop door de landouwe van Orchomena en Coronea, vielſe in 't meir Copaide, uyt het welck ſy wederom quam door een opening der aerde, ontrent Larmina in Locride, en ſtorten in de zee by Anchoe. In Beocien ontfinghſe de rivieren Aſopus en Iſmenus. Daer waren in Griecken veel rivieren van den ſelven naem, waer van eene te Athenen was, en d'andere te Salamina, Sicyon, Scyros, en Argos, en tot Apollonia was een fonteyn Cephiſſe genoemt. *Rivieren.*

Phocide hadde veel vruchtbare ackeren, en hedens-daeghs wordt noch menighte graen tot Salone vergadert. Daer waſt veel helleborum, inſonderheyt ontrent Anticyre, welck nochtans ſoo goet niet is, als 't gene van het ander Anticyre, ontrent den inham van Maliaca. Maer d'Anticyranen van Phocide wiſten den helleborum beter te bereyden, en daerom reyſdender vele naer hare ſtadt, namentlijck om de kranckſinnigheyt te geneſen; daerom ſeyde men tot de gecken, datſe naer Anticyram ſouden gaen. Den ſwarten ſuyvert de darmen, en den witten de maegh, en doet braken. *Vruchtbaerheydt.*

BEOTIEN.

Naem. DIe van Beotien hebben deſen naem van Beotus, ſoon van de Nymphe oft Watergoddinne Melanippe, en Iton Amphictions ſoon. Dit landt wort oock Ogygie, Aonie, Maſſapie en Cadmeye genoemt. De hedens-
Grenſen. daeghſche heeten 't *Stramuzupa*. In 't noorden paelt het aen 't landt der Opuntienſe Locroiſen, en de golfe Oete oft Negrepont, aen de welcke het mede in het ooſten grenſt; in 't weſten aen Phocide; en in 't zuyden aen Megaride.

Steden. De vermaertſte ſtadt was *Thebe*, geboort-plaets van Bacchus, Hercules, en Pindarus, nu wortſe Stives oft Stiva genoemt, en is noch ſchoon en het hooft van deſe provincie. Sy light op de riviere Iſmene, ontrent de Aſope, hierom noemt menſe Thebe Aſopides. Men ſtelt hier oock de ſtadt Thisbe.

De andere voornaemſte ſtadt was *Platea*, gelegen tuſſchen den berg Citheren en Thebe, op de riviere Aſope, by de grenſen van Attica en Megaride, en beroemt van wegen de heerlijke victorie, by de Griecken ontrent deſe plaets verkregen, daerſe den Velt-overſten Mardonius met 300000 Perſianen verſloegen.

Men ſiet hier mede de zee-haven *Aulis*, ontrent het eylant Negrepont, op den mondt van de riviere Euripus, van waer de Griecken trocken om Troyen te belegeren. Dertigh ſtadien oft ontrent vier mijlen van daer lagh de ſtadt Delium, vermaert door de manlijcke daedt van den Philoſooph Socrates, die, ſiende de nederlage en het vluchten van de Athenienſen ſijn mede-geſellen, en onder andere Xenophon, den ſoon van Grillus, van ſijn paert gevallen, hoewel hy 't ſijne oock in den ſlag verloren hadde, nam hem op ſijne ſchouders, en droeg hem eenige ſtadien lang, tot dat de voorvluchtige bleven ſtaen, en bewaerde ſoo ſijn leven. *Tanagre* wort nu Anatoria genoemt; *Anthedon*, Talandi; *Siphe*, Roſa; en *Lebadie*, Badia. Dit was de plaets des Orakels van Iupiter Trephonius, gelegen tuſſchen den berg Helicon en Cheronea. De ſtadt *Cheronea* was oock vermaert om de victorie, die Philippus, vader van Alexander de Groot, hier ontrent bequam tegen die van Athenen, Beotien, en Corinthen, en wiert ſoo meeſter van Grieken. Sy is mede gedenckweerdigh, om dat 'er Plutarchus geboren is. In dit landt is oock de plaetſe *Leuctres*, daer die van Theben, aen-gevoert door Epaminondas, de Lacedemonienſen ſoo verſloegen, datſe naderhandt niet meer over de Grieken konden heerſchen, gelijckſe te voren ſomwijl gedaen hadden. De ſtadt *Orchomene* wierde ſeer geacht om haer rijckdommen. Pinet ſchrijft, datſe nu Orcomeno heet, gelijk *Coronea*, Corone. *Theſpie* was in 't zuyden van den berg Helicon, en in haer lant lagh de ſtadt *Aſcre*, geboort-plaetſe van den treffelijcken Poëet Heſiodus. Sy ſtellen hier oock Erytrea, Therapne, Teumeſſus, Oecalea, en Haliarte.

Bergen. Den vermaertſten berg van dit landt is *Helicon*, niet ſeer verre van Parnaſſus, met den ſelfden in hooghte en ommegang gelijck. Op deſen berg hadden de Muſen haren tempel. De fonteyn *Hippocrene*, oft *Caballine*, die Pegaſus, 't paert van Bellerophon, met het ſtooten van ſijn voet, uyt de rots dede ſpringen, is hier mede, als oock het hol van de Nymphen Libetherides. Om deſe oorſaeck worden de Muſen Heliconides, oft Heliconiades genoemt. De fonteyn *Aganippe* was oock op deſen berg ontrent den wegh van 't boſch der Muſen.

Den berg *Citheron* is oock in Beotien, en begint daer de bergen van Attica en Megaride aen malkanderen komen, en eyndight ontrent Thebe. Deſen berg was Bacchus toegeeygent, daer ſijn Prieſterinnen oock haer feeſt, Orgia oft Trieterica genoemt, hielden. Eenige noemen hem oock den berg van Diana, en 't oogh van deſe godin. Op deſen bergh is Pentheus van ſijn moeder en d'andere raſende Bacchanten verſcheurt; en het kindt Oedipus is hier oock te vondel geſet. Hy was oock Iupiter Citheronides ingewijdt. D'andere bergen van deſe provincie waren, die men Phenicen noemt, ontrent de ſtadt Ongeſte; en die van Mycaleſſe, Adiliſie, Acontie, en Aracynthe, daer Virgilius van ſpreeckt, als hy van Amphion Dircenſis oft Thebanus vermaent, hoewel dat hy den ſelven in Attica ſchijnt te ſtellen.

Fonteynen. Behalven de fonteynen Hippocrene en Aganippe van Helicon, wat 'er *Acidalie*, Venus toegewijdt in de ſtadt Orchomene. Men ſeyde oock dat de Gratien, dat is, godinnen der bevallijckheyt, haer daer in wieſſchen, daerom wordenſe van de Poëten dickmaels Acidaliſche ſuſteren genoemt, gelijck Venus d'Acidaliſche moeder: de fonteyn *Dirce*, ontrent Thebe, met de riviere van den ſelven naem, dieſe heeft van Dirce, huysvrouw van Lycus, die van Antiopes kinderen doot-geſlagen wiert, om datſe qualijck met de ſelve gehandelt hadde; en wort van vele voor de ſelve gehouden, by de welcke Cadmus het vreeſſelijck ſerpent doode, dat ſijn mede-geſellen omgebracht hade, en wiens tanden hy ſaeyde, daer menſchen van groeyden. De fonteyn *Gargaphie*, daer Ovidius een valeye af maeckte, hoewel dat Pauſanias ſchrijft, dat haer Canael oft water-loop bedorven is door de ruyterye van Mardonius, om dat de Griecken, die hem verſlagen hadden, den ſelven gebruyckten; 't was oock de ſelve daer den grooten jager Acteon Diana naekt ſagh, die hem uyt ſpijt in een hert veranderde, ſoo dat ſijn honden hem niet kenden, maer verſcheurden, gelijck Ovidius en andere Poëten verſieren. Plinius voegt by de fonteynen van Bœotien die van Oedipodien, te weten, Pſammate, Epigranea en Arethuſe.

Rivieren. De rivieren ſijn *Aſope*, nu *Eſapo*, na 't ſeggen van Pinet, en *Iſmene*, die door 't vlacke land van Thebes vloeyen; *Melas*, die een meir by Haliarte maeckt; *Permeſſe*, en *Olmeje*, die in 't lack Copaide loopen; en *Cuarius* oft *Coralius*, ontrent Coronea.

Hoedanigheyt. De lucht van Theben is heel geſont, en de huys-lieden daer ontrent voeden veel groot en kleyn vee. De landouw van deſe provincie wort eensdeels met vele rivieren beſpoelt, en is eensdeels tot den bou bequaem, en tot allerley vruchten te dragen. Maer om dat de aerde hol is, ſijnder vele aerdtbevingen, ſoo dat de rivieren haer ſomwijl verlieſen, en, de meiren ſich verheffende, de dorpen en ſteden verdrincken.

MEGARIDE.

Naem. MEgaride, eertijts in Attica gelegen, paelt in 't noord en 't ooſt aen Bœotien, in het weſt aen Attica, en in 't zuyd aen Morea.

Steden. De voornaemſte ſtadt is *Megara*, die deſen naem heeft van Megareus, Neptunus ſoon, die Niſus, koning van dit landt, te hulp quam tegen Minos, en bleef in den ſlagh, tot wiens gedachteniſſe ſy deſen nieuwen naem aenvaerde, want te voren hietſe Niſa. Nae dat de Cretenſen de ſelve vernielt hadden, iſe van Alcathous, die uyt de provincie Elide quam, herbouwt, en daerom van ſommige Alcathoë geheeten. Hedensdaeghs wortſe noch Megara oft Megra genoemt. *Niſea*, de oude haven, en 't wapen-huys van Megara, heet men nu Saline, en de ſtadt *Page*, Licia d'Oſtro.

Bergen. In 't weſt heeft dit landt de bergen die 't van Bœotien ſcheyden, Oneies, dat is, Eſel-bergen genoemt; en aen de ooſt-zijde by de riviere, en Salamina, twee andere, dieſe Cerata, welck hoornen beduyt, heeten, die het van Attica ſcheyden.

Aert. Het landt Megaride is meeſt ruw en oneffen, gemerckt dat 'et in verſcheyden plaetſen veel boſſchen heeft.

ATTICA.

Namen. ATtica is eertijts Acta, oft Actica genoemt, en Atthida, nae Athis, ſoon van Cranaus; gelijck Mopſopia nae Mopſopus; Ionia en Ias nae Ion, ſoon van Xuthus; Poſidonia oft Neptunia, nae Neptunus; en Athenia oft Minervia, nae Pallas, by de Griecken oock Athena, en Minerva geheeten, welcke, ſoo ſy geloofden, de Goden waren dieſe bewaerden. De Athenienſen wierden mede Cranaes onder Cranaus, Cecropides onder Cecrops, en daer nae Ioniers genoemt; en dit was 't landt, daer de colonien oft volckplantingen der Ioniers in Aſien uyt quamen, die Homerus Iaones oft Iaonies noemt. Hedensdaegs noemen 't de Chriſtenen 't Hertogdom van Athenen, gelijckſe ten tijden van haer Hertogen deden, by de Turcken af-geſet.

Palen. Attica paelt in 't weſt aen Megaride, in 't noorden aen Bœotien; in 't zuyden aen de Cretiſche zee, en den inham van Saronien, oft Golfe van Engia; en in 't ooſten aen den Archipelagus.

Athenen. De voornaemſte ſtadt is *Athenen*, nu *Setine* genoemt, heel ſonder wallen, nochtans volck-rijck genoeg, en in dryen gedeelt, gelijck eertijts. Het deel, daer 't kaſteel in light, en hooger als d'andere is, wort van de Turcken alleen bewoont, die de Sterckte oock bewaren. In dit is den ouden tempel van den onbekenden Godt, wiens autaer daer noch is met het opſchrift; maer hoewel deſen tempel met koſtelijcken marmorſteen verçiert is, wort hy nochtans van de Chriſtenen oft Turcken niet gebruykt. Het tweede deel, tuſſchen 't eerſte en 't derde gelegen, is alleen van Chriſtenen bewoont. Het laetſte, dat veel laeger is, heeft een paleys met dit Griecks opſchrift: Siet hier Athenen, eertijts de wooninge van Theſeus. Dit deel is ſes oft ſeven mijlen groot in den omgang, en van ontrent 12000 menſchen bewoont. Men ſiet in deſe ſtadt noch het Pantheon, welck 't ſchoonſte gebouw van allen is, met veel Grieckſche gehouwen hiſtorien in verheven beelt-werck van buyten. Onder andere ſijnder op de groote poorte twee paerden, konſtigh na 't leven geſneden, die d'inwoonders ſeggen dat Praxiteles gemaeckt heeft. Daerenboven is binnen Athenen de ſchoone kerck van S. Ioris. 't Areopagum, daer men recht placht te doen, is in een klooſter verandert. In de Academia is maer een Griecks opſchrift, dat geluck oft geſontheyt wenſcht aen die daer voorby gaen. Men meynt dat deſe ſtadt nu noch grooter is, dan Praga in Bohemen. Mahomet, Turckſche Keyſer, heeftſe ingenomen in 't jaer nae de ſcheppinge des werelts 6964, ſoo de Grieken rekenen, en in 't jaer Chriſti 1455.

Hoedanigheyt des luchts. De lucht van Attica is ſoet en heel geſont. Daer waeyt eenen ſeer goeden windt, die van 't geberghte komt, en d'Oude hebben gemerckt, dat in dit landt eenen byſonderen wint waeyde, die ſy Sciron noemden, in andere geweſten van Grieken niet bekent, die ſich een weynigh onder weſtnoordweſt verheft.

Water. Hier ſijn veel ſchoone wateren, en alle ſoorten van goede kruyden, die altijdt groeyen, en eenen aengenamen reuck geven. Daer is een groote menighte van olijf-boomen, dieſe neerſtelijck onderhouden, en ſoo veel olye van krijgen, dieſe in de barbariſche tale Ladiphi heeten, niet Elajon, gelijck de Oude deden, dat ſy 'er Conſtantinopolen en andere ſteden mede verſien, en groot voordeel daer van trecken. D'ouden hebben ook *Honigh.* groot werck van den honigh gemaeckt, die van den bergh Hymette quam, en die van Attica wierdt voor den beſten der weereldt gehouden. Ontrent de ſtadt Athenen waren mijnen van *Mijnen.* ſchoonen marmor, genoemt marmor van Hymetten, en Pentelica. Tot Laurium waren oock ſilver-mijnen.

MOREA,
eertijdts
PELOPONNESVS.

Namen. MOREA, oft *Peloponneſus*, was eerſtelijck *Apia*, en *Pelaſgia*, genoemt, als oock Argos; daer nae ontfing het ſijnen naem van Pelops. De Griecken noemen het hedensdaeghs *Moreas*, dat wy op onſe manier overſetten in Morea, gelijck de Spanjaerden, en Italiaenen.

Paelen. Deſe Cherſoneſus, oft bynae-eylandt, raeckt aen de noort-zijde aen 't vaſte landt, daer Megaride haer Iſthmus bepaelt, als oock de bay van Corinthen, ofte de Golfe van Coranto, oft van Patras; de Ioniſche zee en Archipelago omringen de reſt, oft, om beter te verſtaen, de Adriatiſche zee omringt haer aen 't weſten en 't zuyden; en de zee van Candien aen 't ooſten.

Figure. Haere gedaente is gelijck een bladt van een luyten-hout-boom: haer lengte van den Iſthmus

Grootte. tot Modon is 170 mijlen, en bynae van gelijcke breedte, oft van 175 mijlen, dat met Strabo overeen komt, die het op 1400 ſtadien ſtelt. Haer

Omgang. omgang, ſonder het loopen der Golfen, ſijn 4000 ſtadien, oft 500 mijlen, oft 563, dan volgens de laetſte Schrijvers 600 mijlen,

Landen. 't Omvangt het landt van *Corinthen*, *Sycionien*, 't kleyn *Achajen*, *Eliden*, *Meſſenien*, *Laconien*, *Argien*, en *Arcadien*, welcker namen door de heerſchappye der Turcken onbekent ſijn.

Iſthmus. Aengaende d'Iſthmus, in de gemeyne Grieckſche ſpraeck *Heximilo*, oft volgens Niger *Heximile*, oft *Eſmilia* genoemt, dat de grootte van ſes mijlen beteeckent, welck eygentlijck de naem was van de muur door de Grieckſche Princen in deſe engte gemaeckt; daer ſijn verſcheyde Vorſten geweeſt, die getracht hebben het ſelve af te ſnijden en van 't vaſte landt te ſcheyden, als de Koning Demetrius, Iulius Cæſar, de Keyſer Cajus, en Domitius Nero, ja ſelfs Herodes van Attica, dan is niet volbracht geweeſt. Daer nae de Grieckſche Princen, vreeſende de nabuurſchap der Turcken, maeckten eene muur langs deſe engte, van d'eene zee tot d'ander, die ſy *Hexamilon* noemden; die den Turckſchen Keyſer Amurathes de tweede dede af-breken, ſijnde daer nae door de Venetiaenen in 't jaer 1443 weder opgemaeckt, die hem met dobbele graften verſterckten, en met den muur deden maken in vijftien dagen door 30000 mannen; dan Mahomet de tweede ruineerde den ſelven weynigh jaren daer nae, om te beter in Morea te konnen komen. Deſe Iſthmus is ontrent ſes mijlen groot, oft twee mijlen lang, van de bay van Corinthen, ofte Golfe van Legine, oft Engien.

't Heeft rondtom veel Golfen, daer van de voornaemſte die van *Patras* ſijn, voortijdts van *Corinthen*, oft *Criſſeen*, en door d'Italiaenſe ſchippers de bay oft golf van *Meſſenien*, nu Golfe van *Coron*; en die van *Laconien*, nu Golfe van *Colochina*. *Golfen.*

De voornaemſte Capen ſijn Scylleon, nu Damalia genoemt; Malea, nu Caep de Malveſie, volgens Olivier, oft Cabo Malio; Chelonites, nu Caſtel Torneſe, oft Chlumutzi; Cypariſſium, nu Cabo Conello, oft Philatra, oft S. Elie; Tænarie, nu Caep de Matapan, volgens Niger, oft de Maino. *Caepen.*

De voornaemſte bergen ſijn, Stymphalus in Arcadien, nu Pogliſi; Pholoë in Arcadien, nu Xiria; Cyllenen is den hooghſten bergh van 't ſelve landt: den bergh Erymanthus, en ſtadt en riviere van de ſelve Provincie; Cronius in Elide, nu Grevenos; Taygete in Laconien, Lyceus, daer den Tempel van Iupiter van Lyceen was, Menalus, Parthenius, Lampeus, en Nonacris, alle in Arcadien. De vermaertſte rivieren ſijn Aſophus, een andere als die van Bœotien, nu Arbon oft Darbon; Peneus, nu Igliaco; Alpheus, nu Rofeas, oft Orfeas; Pamiſus, nu Stromio, en desgelijcks Pirnatzo, oft Pinatzo; Eurotas, nu Baſilipotamo, oft Iris; Inachus, nu Planiza; en Erymantus, en Ladon, vloeyende in de Alpheus. *Bergen.* *Rivieren.*

By deſe rivieren ſullen wy de fonteynen voegen van Pyrenen van Acro-Corinthe, of 't kaſteel van Corinthen, daer het paert Pegaſus, terwijle dat het dronck, door Bellerophon gevangen wiert; en die van Styx, by Nonacris in Arcadien, waer van het water den menſch die het drinkt alſoo haeſt doet ſterven, en hare viſſchen ſijn oock doodtlijck fenijn. *Fonteynen.*

Dit landt is bynae overal ſeer uytnemende vruchtbaer en aengenaem, om ſijn heuvelen, groote pleynen, en dalen, die de verſcheydenheyt maken, en ſeer vruchtbaer ſijn, met veel viſch-rijcke meiren, vijvers en rivieren. Den top van Caep de Malio is winter en ſomer met ſneeu bedeckt, en de vaert daer ontrent ſeer moeyelijck en gevaerlijck, om de groote baeren en tempeeſten, die het vreeſelijcke gerucht maken, dat men in alle de zeen hoort: daerom die van de Levant komen, qualijck deſe Caep konnen paſſeeren, die bynae vijftigh mijlen in de zee leyt, in min als drie of vier maenden, door oorſaeck van haer baeren, en veranderlijcke winden. *Hoedanigheydt.*

Den Turck houdt tot Modon eenen Sangiac, die men gemeynlijck Morabegi noemt, dat is, heer van Morea, houdende de eerſte plaets onder de Turckſche Sangiacs, ſijnde by avonturen ſoo veel geacht als eenen Baſſa. Heeft jaerlijcks 700000 aſpres, en 1000 paerden, die hy op 't be- *Sterckte en regeeringe.*

MOREA
olim
PELOPONNESVS.
Guilj. Blaeu exc.
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Milliaria Germanica
Golfo de Lepanto.
Golfo de Engia.
MARE DEL ARCHI:
PELAGO.
Golfo de Napoli.
Golfo de Larcadia
Golfo de Coron.
Golfo de Colochina
Arcadia.
Saca:nia.
Cerigo.
MARIS MEDITERRANEI PARS.
2. Il tempio doue fu rapta Helena da Paride

vel van den Beglerbeg van Griecken vergadert. Mahomet de tweede, ſone van Amurath, bracht Moréen onder ſich, uytgenomen weynigh ſteden, verjagende Thomas Paleologus, Deſpote van dit landt, die naer Romen met ſijn ſonen vluchte, en 't hooft van S. Andries by den Paus Pius de tweede bracht.

Religie. Voortijts waren de Biſſchoppen van Monembaſien, en van Argos onder den Aerts-biſſchop van Corinthen. Dan nu is die van Monembaſien de opperſte, en Argos, en Napoli van Romanien maken maer eenen opperſten ſtoel. Die van Corinthen heeft onder ſich de Biſſchoppen van Damala, Cephalonien, Zante, en andere.

CORINTHEN. *Gelegenheyt en plaetſen.* HEt landt van *Corinthen* is by de Iſthmus, door het welcke men in gaet van Megariden in Moréen. Haer hooft-ſtadt is Corinthen, nu Coranto genoemt, en onbemuurt als Athenen, dan heeft noch boven de 3000 huyſen, met een kaſteel, voortijdts Acro-Corinthen genoemt, ſijnde op eenen hooger bergh als dat van Athenen. D'inwoonders betaelen aen den Turck ſes aſpers voor yder oven. Sy is eerſt Ephyren genoemt geweeſt. De fonteyn van Pirenen is op de rots van Acro-Corinthen.

Andere plaetſen. Haer andere plaetſen ſijn *Leſtejocori*, voortijts *Lecheium*; *Policaſtro*, voortijdts den tempel van Iuno van Corinthen, en de haven van Cenchreen, met de haeven van Schoenos. By den Iſthmus was den tempel van Neptunus, met ſijn boſſchen van pijn-appel-boomen, daer die van Corinthen de Iſthmiſche ſpelen en gevechten deden. In 't ſelve land was het dorp van Cromoyon, daer de fabelen de Zoch geſtelt hebben, de moeder van 't wilt ſwijn van Calydonien, door Theſeus gedoodt; als oock het dorp van Theneus, daer Polybius Oedipus dede voeden, en Apollo eenen vermaerden tempel hadde.

Hoedanigheyt. 't Lant van Corinthen is hart, oneffen, en ſeer weynigh vrucht gevende.

SICYONIEN. SIcyonien is hedens-daeghs door d'Italianen *Chiarenza* genoemt, oft 't Hertoghdom van Chiarenza, dat ſich nochtans veel verder uyt-ſtreckt als Sicyonien. 't Is beſloten tuſſchen 't particuliere Achajen, en 't landt van Corinthen, dat'er van geſcheyden is, door de riviere Nemeo, boven de welcke Sicyonien de Aſopus heeft, die den naem gaf aen een contreye van deſe provincie Aſopie genoemt; ſy neemt haren oorſprong in Phliaſienen, en paſſeerende door Sicyonien vloeydt ſy by Corinthen in de zee.

Naem.

Rivieren.

Steden. De voornaemſte ſteden, binnen in 't landt liggende, ſijn Sycion, eerſtelijck Ægiali genoemt, en daer nae Mecone, nu Vaſilica; en Phlius, nu Foica.

ACHAIEN. *Naem.* 't PArticulier *Achajen*, oft eygentlijck alſoo genoemt, was eerſtelijck Ægialea genoemt, als oock hare inwoonders Ægialenſes; daer nae Ionien, als Attica, van Ion, ſone van Xuthus, en daer nae Achajen van Achæus, een van de ſonen van Xuthus. 't Is gelegen tuſſchen Sicyonien en Elide. Hare ſteden ſijn *Ægyre*, nu Xylocaſtro, oft Scolocaſtri; *Patras*, nu Patra genoemt, en door de Turcken Badra; door den martelaer S. Andries vermaert, waer door Pauſanias, een heyden, geweten heeft, dat men in dees ſtadt, door verlof van den Keyſer Adrianus, eenen vermaerden Iode aenbadt, dat deſen heyligen Apoſtel moet zijn, aen den welcken men de eere dede, die de heyligen toekomt. *Ægium*, daer Strabo ſeydt dat Iupiter door een geyte gevoedt was, is Viſtiza genoemt, oft Boſtizan; *Olenus*, Chaminiza, oft Canigriza; de Caep Rhium, Drepano, als voortijdts Drepanum; *Dyme*, oft *Stratos*, Clarenza, *Teuthoas*, voortijdts een kleyne ſtadt, daer nu een kaſteelken is, Clairmont genoemt; 't promontorium *Araxe*, nu Caep Tornefe, oft Caep de Chiarenzen: en in 't landt, de ſtadt van *Pellene*, nu Zaracha, oft Tarſo: *Helicè*, nu Niora; Bura, nu Voſtica, volgens Ruſcellius, hoewel Niger dien naem aen Ægium geeft; *Æges*, en *Sphara*, by de welcke de fonteyn van Dirce was, van den ſelven naem als die van Thebes; en by Elide vint men de rivier Lariſſus, die dit landt van Achajen ſcheydt. Dan de ſteden ſijn meeſt vergaen.

Gelegenheyt.

Steden.

Hoedanigheydt. De wijn van Achajen, en meeſt die by Catynien, quetſte de bevruchte vrouwen. De beeſten die van 't water uyt de riviere Charadrus droncken, brachten meeſt mannekens voort; en de riviere Selemnus hadde ſulcken kracht, dat de mannen oft vrouwen, die haer daer in wieſſen, haer liefde vergaten.

ELEEN. *Naemen.* LEliS, oft *Eleen*, was oock het landt van de Epeens genoemt, nae Epeus die Koning van dit landt was; is nu *Belvedere* geheeten, als oock haer hooft-ſtadt. Dit landt is tuſſchen Achajen, en Meſſenien gelegen, ſich tot aen Arcadien uytſtreckende. Sijn voornaemſte ſtadt is *Elis*, nu Belvedere, oft Chalaurita, daer de riviere Alpheus door paſſeert. Dan de vermaertſte was *Olympie*, oock *Piſa* genoemt, daer de Olympiſche ſpelen geſpeelt wierden, en is nu Stauri geheeten, oft Longanico, die Niger voor een ſtadt van Arcadien ſtelt, voortijdts Stymphale genoemt. Aengaende de andere plaetſen, Leprium heet men nu Chaiapa; Cyllene, Dantravida; Hypana, onder de welcke de rivierkens Acheron, en Dalion in den Alpheus vloeyen; d'Acumba, en *Stympania* van Stroniſius, oft Verdogna. Daer was oock *Salmone*, waer *Salmoneus*, een ſone van Æolus, regeerde, die met ſijn wagen den donder nae maeckte, dien hy over een koperen brugge dede rollen, en wierp een ſoorte van blixem; daerom dat hy, volgens de Poëten, in de helle geworpen is; *Heraclea*, haer gebuur, daer de kapelle van de Nymphen Goniades was, die de ſieckten met het water genaſen; en *Corine*, nu Conica; en *Pylos*, oft Pylus, de ſtadt van Neſtor, gelegen op den Alpheus, verſcheyden van die van Meſſenien, die men hem oock toe-ſchrijft, om datſe Gerenien bygenoemt is, en dat Gerenien van Meſſenien was; daer Neſtor nochtans maer op-gevoet wierd, en vluchte, toen Hercules de ſtadt Pylos ingenomen had.

Naemen.

Gelegenheydt.

Steden.

By Pylos ſiet men den bergh *Minthe*, nae een dochter *Bergen.*

dochter Minthe genoemt, die men ſeydt dat de vrijſter van Pluto geweeſt is, die van Proſerpina bedrogen was, en verandert in een mantel. Men ſiet oock by Cyllenen den bergh Hyrmine, by den welcken de riviere *Peneus*, nu Igliaco genoemt, in de zee loopt. *Alpheus*, nu Orfea, oft Roſea, en door d'Italiaenſche Schippers Carbon genoemt, loopt oock door dit landt, komende van Arcadien, en nemende de Celadon, de Erymanthus, en verſcheyden andere mindere rivieren, paſſeert door Olympie, by de welcke hy in de zee loopt, nae dat hy de rivieren van Acheron en Dalion ontfangen heeft. De fabelen ſeggen, dat Alpheus voortijdts een man was, en op Arethuſa verlieft wierdt, die geneught in 't jagen nam, en hem weygerde te trouwen, en vertreckende naer Syracuſen in Sicilien, wierdt ſy in een fonteyn verandert, en Alpheus in een riviere, die ſijnen loop continuerende onder de zee, na 't ſeggen van 't orakel van Apollo ſelfs, tot in Sicilien by ſijn welbeminde Arethuſa vloeyt.

Rivieren.

Aengaende de riviere *Acheron*, een ander als die van Theſprotide, by de welcke Hercules de eerſte witte popelier-boom nam, om 't ſlacht-offer te branden, als hy ſacrificie aen Iupiter dede, was vermaert door de tempels van Pluto, Ceres, en Proſerpina, die by de ſelve ſtonden.

Hoedanigheydt.

't Landt van Eléen is vruchtbaer, en hadde veel moerbeſie-boomen, die veel ſijde-wormen voeden. Als haer merrien tochtigh waren, brachtenſe die buyten haer palen, om door de paerden te doen beſpringen, die geen eſels voortbrochten, als op andere plaetſen.

MESSENIEN.

MESSENIEN is tuſſchen Eléen, Arcadien, en Laconien; hare hooft-ſtadt was voortijdts Meſſenen, gelegen op de kant van de riviere Pamiſe, nu *Niſis* genoemt, oft Mattaga, oft Moſeniga oft Meſſenichia, volgens Pinet, daer de provintie oock Meſſitien nae genoemt is.

Steden.

Dan de voornaemſte ſteden, die hedens-daeghs ſeer vermaert zijn, en by de zee, ſijn *Navarin*, voortijdts Pylos genoemt, by het promontorium Coryphaſium, oft Kaep Ione, oft Zunchi, in Venetiaens, met een van de ſchoonſte en beſte havens die men ſien kan, hebbende ontrent twintigh mijlen omgaens, omringt met bergen. Daer ſijn twee kaſteelen die de ſtadt beſchermen, daer van 't een het oudt is, Navarin genoemt, op eenen hoogen bergh, houdende eenen ingang van de haven ſoo beſloten, ſedert het jaer 1572, dat 'er nu maer een kleyn ſchip ſeffens deur kan; dan door den grooten ingang konnen verſcheyde groote ſchepen neffens den anderen paſſeeren. De Turcken hebben daer een Sterckte van een kaſteel, en van een kleyne ſtadt gemaeckt, op den af-gang van eenen heuvel; de torens en platte formen ſijn wel beſchermt, en met geſchut voorſien en bewaert. De Griecken noemen het nu *Barinos*, daer uyt geloove ick, dat Ptolemæus die oock Abarinos noemt: ſy wierdt door de Turcken van de Venetianen genomen in 't jaer vijftien hondert.

Modon.

De ſtadt *Modon*, voortijts Methone, volgt daer nae langs den oever, hebbende een goede haven, is wel geſterckt, en is de woonplaets van den Sangiacbeg van Morea, bewoont met Chriſtenen van den gordel ofte riem, waer van de voornaemſte kerck S. Ian is. Bajazeth, ſone van Mahomet, die innemende, dede met het ſweerdt alles dooden, ſoo mans als vrouwen, die boven de twaelf jaren oudt waren, ſtellende guarniſoen in twee torens, die hy daer dede maken.

Griecken.

De ſtadt *Coron*, voortijdts Corone genoemt, gehouden voor de Pedaſus van Homerus, is oock een van de beſte en ſchoonſte ſteden van Morea, light twaelf mijlen van Modon, oft vier van onſe mijlen te landt, maer ſeven mijlen over zee, by de riviere Pamiſe, van driekantige gedaente, en uyt-nemende ſterck, met twee havens. Is geheel met Turcken en Mahometanen bewoont; dan daer buyten is een groot getal Chriſtenen, en Ioden.

Coron.

Aengaende haer andere plaetſen, d'oude ſtadt Cypariſſia is nu Philatra genoemt, oft S. Elias; die van Samos *Arcadia*, oft Larcadia, gevende volgens Niger, haeren naem aen de by-gelegen Golfe, hoewel Sophian die, na mijn duncken, beter voor Cypariſſia houd; Thryon oft Erene, *Zunchio*; Colone, *Griſum*; Aſine, *Anchora*, oft volgens Sophianus, *Phaneromini*; Pheres, *Calamata*, de naem die Sophianus aen Abea geeft, gevende aen Pheres dien van Cheramidi; en d'Aliarte, *Niocaſtro*.

Andere plaetſen.

De Kaepen van deſe provincie ſijn Coryphaſium, nu Zunchi, oft volgens Ruſcellius Kaep de Modon; Acrite, nu Kaep de Gallo; en Cypariſſium, Kaep Gonello. Haer rivieren ſijn Pamiſus, nu Stromio; en Selas, nu Laguardo. En de bay van Meſſenien wert nu Golfe van Coron genoemt.

Kaepen.

Meſſenien is ſeer getempert, en bevochtight met verſcheyde rivieren, vruchtbaer en bequaem om veel duyſenden oſſen en paerden te voeden. De omgelegen plaetſen van Coron ſijn overvloedigh in olie.

Hoedanigheydt.

Die van Meſſenien behielden altijdts curieuſelijck de Doriſche ſpraeck, niet tegenſtaende de veranderingen van haren ſtaet, en haer vertreck in andere landen.

LACONIEN.

LACONIEN was eerſtelijck Lelegie genoemt, nae haren koning Lelex, en daer nae door Oebalus, ſone van Cynortes, Koning van Sparten, Oebalien; daer van komt dat de Poëten, Caſtor en Pollux, de broeders Oebalides noemen. Zy was oock Lacedemon genoemt, gelijck hare hooftſtadt Sparten: deſen naem was oock Meſſenien gemeen, komende van den Koning Lacedemon, die nae Eurotas ſuccedeerde: is nu *Tzaconia* genoemt, en hare volckeren *Tzaconiten*.

Laconien. Naem.

't Paelt in 't noorden aen Arcadien, en Argien, daer 't oock een weynigh in 't ooſten aenraeckt; in 't weſten aen Meſſenien; in 't zuyden aen de zee, daer in men aen die zijde het eylandt van Cythere oft Cerigo ſiet; en in 't ooſten aen de Candiſche zee.

Palen.

Hare voornaemſte ſtadt was *Sparten*, daer nae oock *Lacedemon* genoemt, en nu *Miſitra*, bewoont met ontrent 50000 Griecken, en veel Ioden, doch ſonder muuren, en gedwongen met een ſterck kaſteel, dat de Turcken houden. Is gelegen op de riviere Eurotas, nu Iris, daer een ſeer groote brugge over leyt.

Steden.

Hare andere ſteden ſijn *Leuctrum*, nu *Maine*, gevende haren naem aen 't by-gelegen landt, een

wooninge der *Mainots*, als oock aen de haven, genoemt arm van Maine, oock haven van Cailles, d'eenige toevlucht van de gene die ontrent Morea met tempeest bestreden worden, en vertreckplaets van een seer groote menighte quackels, die in de bygelegen rotsen nestelen.

Epidauren, oock *Limera* genoemt, en door Gregoras *Monembasie*, is nu *Malvasie*, oft *Napoli de Malvasie* genoemt, door oorsake van den excellenten malveseye die in dit landt seer overvloedigh is. 't Is een sterckte van de Turcken, gelegen op een berghsken. Zijnde dit een ander Epidauren als dat van Esculapius, dat in Argolida is, en seer verscheyden van dat van Dalmatien, dat men nu Ragousen noemt.

De stadt *Tenare*, by de welcke men seyde dat Hercules uyt de helle getrocken hadde den hont *Cerberus*, is door eenige genomen voor de haven van Cailles, en door andere Cercapoli genoemt. *Amycles* heeft op zijn overblijfselen de stadt Vordonice.

Cene is nu *Vitilo* genoemt, oft *Cavares*; *Teuthron*, Scopia, oft Colochina; *Lasa*, Vathi; *Githium*, Paleopoli, oft kasteel van Pagu; *Asope* Esope, oft *Rampano*, hoewel Ruscellius den laetsten naem aen *Biandina* geeft, die Niger seght dat nu genoemt is Prignico; *Boa*, Vatica oft Sangelo; *Minoa*, haven en Kaep, Altamura, de haven van *Cyphante*; *Port della Botte*, oft van de Tonnen, en hare stadt van den selven naem; Eriches, *Zarex*, Caraca, oft Zaracasi; *Prasia*, Ciparissi, oft het kasteel van Tiros; *Cardamile*, 't kasteel van Sapico, oft Parama; *Thalame*, Droboliza, oft Vasilopotamo; *Gerenie*, Pasava, oft Sidariso, oft Botonia; daer nae Nestor van Gerenien bygenoemt was; *Thurium*, Cumestra, oft Bardugna; *Blemmine Milofes*, en Bitile Brodogut. Dan ick soudese liever voor Vetilo houden, daer van Ruscellius den naem aen de oude stadt Cene geeft.

Bergen. Haren voornaemsten bergh is *Taygete*, die hem uytstreckt tot aen de bergen van Arcadien, aen de noordzijde. Hare vermaertste riviere is *Eurotas*, nu Irir, die by Sparten vloeyt, komende van den bergh Medale.

Rivieren.

Fonteynen. Golfen. Kaepen. Den inham van *Laconien*, is nu Golfe de *Colochine* genoemt, het Promontorium *Tenarie*, *Caep de Matapan*, niet veer van de welcke Arion, gedragen door den Dolfijn, aen landt quam; het promontorium *Onegnate*, heeft nu den naem van Kaep de Xibi, sijnde recht tegen over het eylandt van Cythere, en dat van de *Malees* is nu Kaep *Mælio* genoemt.

Hoedanigheydt. Hier sijn veel bouwlanden, dan de bouwinge is 'er moeyelijck, om dat 'et hol is, en de aertbevingen onderworpen, sijnde van moeyelijcken toegang. Daer waren voortijdts mijnen van kostelijck gesteente, en van metalen te Tenare, tot het soecken van de welcke de Romeynen mildelijck d'onkosten betaelden. Den bergh Taygete heeft veel geyten, wilde verckens, beiren, en herten. 't Landt van de Maynots is een van de beste voorsien met koren, wijnen, olyven, vleesch en andere eetwaren; soo dat sy 'er sonder haer nabuuren wel konnen geneeren, verkoopende selfs voor geldt aen die 't begeeren. D'omgelegen plaetsen van Malesien sijn overvloedigh in goede wijnen oft malvesien, in koren, vleesch, water, en alle noodige dingen.

ARGIEN. *Naem. Palen.* ARGIEN van Ptolemeus, oft Argolide van Mela, nu *Saccanien*, oft eer *Romanien* genoemt, paelt in 't zuyden aen Laconien, dat een deel van de Golfe van Argolien begrijpt, als oock Argien; in 't oosten aen de Golfe van Saronien, oft Engia; in 't noorden aen 't landt van Corinthen; en in 't westen aen Arcadien.

Steden. Haer voornaemste steden sijn *Argos*, die noch haren ouden naem behout; *Mysenes*, nu *Charia* oft *Agios Adrianos*, S. Adriaen: *Nauplium*, een zeehaven, nu *Napoli di Romania*, in Italiaens, gelegen 200 mijlen varens van Modon, is grooter als Sparten, en bewoont met 60000 Griecken van alle soorten. *Epidauren* van Esculapius, gelegen in de Golfe van Saronien, vermaert door de genesinge van verscheyden sieckten, nu Pigiada genoemt, oft Cheronisi, oft wel Esculapio. *Troesen*, oft *Posidonia*, nu Damala, oft Pleda. Daer is een ander Trœzen in 't landt van Messenien, nu Trezina genoemt, volgens Niger. De plaets van de Stadt Nemea is nu Tristena genoemt, daer Hercules den Nemedischen leeuw gedoodt heeft. *Cleone*, een kleyne Stad, 15 mijlen van Argos, is nu Sanuasili genoemt. De Stadt *Asine*, woonplaets van de Dryopes, is nu Vulcanos genoemt, en *Hermione*, die haren naem gegeven heeft aen de Golfe van Hermione, daer de Stad *Tyrinthen* was, waer eenige meynen dat Hercules geboren is, waerom hy Tyrinthius geheeten wierd, is nu Castri genoemt, en de plaets van *Methane* heet men Fanari.

Hoedanigheydt. Dit landt is bevochtight met verscheyde rivieren, fonteynen, en poelen, en bequaem te voeden een groote menichte paerden, door zijne weyden en velden, daerom d'oude Griecken Argos Hippobotum noemden. Tot Nauplie was een fonteyne *Canathus* genoemt, daer, als die van Argien seyden, Iuno haer alle jaren wies, om wederom maeght te worden. Zy seyden oock, dat eenen esel haer den wijngaert hadde leeren snijden, om dat hy den wijnstock had afgebeten, die daer nae veel meer vruchten gedragen hadde. Tot Methanen verbrant den zuyden windt de wijngaerden.

ARCADIEN. *Palen.* ARCADIEN is in 't midden van Morea, hebbende Sicyonien in 't noorden, Elide en Messenien in 't westen, Laconien in 't zuyden, en Argien in 't oosten. Was bewoont van de Azanen, Parrhasinen, en andere volckeren. Hare voornaemste steden waren *Megalopolis*, geboortplaets van Polybius, nu Lundari: *Maintenea*, nu Mandi, vermaert door den slach der Thebanen, onder 't geleyt van Epaminondas tegen de Lacedemoniers. *Tegea*, nu Mucli; als oock *Phialie*, ofte Phigalia Davia; *Foloe*, naem van een stadt en een bergh; Xiria, *Psophis*, Dimizana, *Lysie* Crepa, *Stymphale* Longanico, en *Clitor* Gardichi.

Hoedanigheyt. Arcadien is vol goede weyden, die meest bequaem sijn voor paerden en esels. 't Water van Styx doet sterven de gene die 'er van drincken, treckt door 't glas, kristal, aerde kruycken, goudt, silver, loodt, tin, koper en yser, niet konnende gedragen worden, als in den horen van een paert, oft muyl, volgens Arrianum. Eenige hebben gelooft, dat Alexander met dit water vergeven was. 't Water van Clitoris doet den wijn haten, en dat van Alysso geneest haestelijck die van eenen dullen hondt gebeten sijn. Op den bergh van Cyllenen sijn witte meerlen.

CANDIA.

Namen. HEt Eylant van *Candia*, alsoo genoemt nae zyne hooftstadt, was voortijts om zijn getemperde lucht, *Creten*, *Cureten*, *Ærien* genoemt, *Macaros*, en *Macaroneſen*, dat is te seggen, wel geluckigh Eylandt. 't Is vermaert door de fabelen van het ontschaken van Europa, en van de liefde van Pasiphaë, en Ariadne, van de wreetheyt van den Minotaurus, van de konstige wercken en van de vlucht van Dedalus, van de wooninge en begravinge van Iupiter, en van de oordeelen van Minos, en verscheyden andere dingen.

Gelegenheydt en palen. 't Is gelegen in de Middelantsche zee, in 't begin van 't vierde climaet, en negende Paralelle, zynde als koninginne in 't midden van de zee; het heeft aen 't noorden d'Archipelago, en zyn bysondere zee, genaemt de zee van Creten; in't zuyden de zee van Lybien oft Africa; in 't ooſten de Carpathiense zee; en in 't weſten de Ionische: het heeft daer-en-boven de Caep Salomone 450 mijlen van Alexandrien in Egypten gelegen, en 400 van Cypren, 680 van de haven van Iaffa, 60 van Scarpanto, 85 van Rhodes, en zijn Caep Leone liggende 125 mijlen van 't Promontorium Phycunte, en zoo veel van de Caep van Cyrenen in Afriken, oft, volgens de jongste schrijvers, 150: en zyn Caep Spata gelegen 80 mijlen van de Caep Malio in Morea: van Conſtantinopelen 400, van Zante 300, en van de Caep d'Otranto in 't koningrijck Napels 500.

Gedaente. 't Is langworpigh en smal van gedaente, sich in de lengde van 't weſten naer 't ooſten een groot ſtuck weeghs uytſtreckende: dan de breette van het noorden naer 't zuyden is smal, hebbende aen d'een zyde Griecken, en aen d'andere Cyrenen.

Groottе. 't Is, volgens d'oude Schrijvers, 270 mijlen lang, 50 breet, en 589 groot in zynen omgang; dan de jonge ſtellen d'eerſte van 215, de tweede van 45, en den omgang van 455; oft volgens eenige van 520.

Plaetsen. 't Had voortijdts eerſtelijck 90 ſteden, en daer na 100, daerom het *Hecatompolis* genoemt was; de tien laetſte zynde gebouwt geweeſt door de Dorienſes, na de deſtructie van Troyen. De voornaemſte waren *Gnoſſus*, woonplaets van den koning Minos; *Gortyna*, *Cydon* oft *Cydonien*, *Licte*, *Therapne* en *Scylletion*. Van d'eerſte is niet over-gebleven dan de naem, en van de tweede dan overblijſſelen; *Cydon* is nu genoemt *Canea*; zynde in dit Eylant nu maer vier voornaemſte ſteden, als *Candien*, *Canea*, *Retimo*, en *Sittia*: vijftien mindere ſteden oft kaſteelen, met groote bygelegene burghten, en 1044, oft 1070 dorpen.

Candien. De ſtadt *Candien*, voortijdts *Matium* genoemt, is de hooftſtadt van 't Eylandt, en de grootſte en ſterckſte van alle d'andere, zynde de woonplaets van de voornaemſte Magiſtraet, is gelegen in het noorden van 't Eylandt, in een groot, rondt, en vruchtbaer pleyn, van ontrent drie mijlen omgaens. Is aen de zuyd en de weſtzyde geſterckt met verſcheyden bolwercken, en omringt met ſeer diepe grachten geſneden in de rotſe; aen het ooſten en noorden heeft het de zee, en een ſeer ſterck en wel voorſien kaſteel, gelegen in den uyterſten hoeck aen de noordzyde, zynde 't ſelve aen alle zijden met de zee omringt, ſiende op de haven, wiens ingang met veel ryen ongewoonlijck groot geſchut belet wert, dat ſoo wel geſtelt is, dat het 't aenkomen van alle ſoorten van ſchepen ſeer licht kan verhinderen, ſelfs van de laegſte en kleynſte. Dit Fort is t'ſaem-gevoeght met de ſtadt door de Mole twintigh voeten breet, in de zee gemaeckt van ſeer groote ſteenen, van gelijcke langde als de haven, en geſterckt met eenen ſeer hoogen muur aen de kant van de zee, tot verſekeringe van de ſchepen die in de haven zyn. De haven in 't ooſten is een van de beſte en verſekerſte, dan ſeer kleyn, en kan maer 25 galeyen bergen; dicht by de ſelve ſtaet een groot Arſenael, met twaelf welffels om de galeyen te maken. Deſe ſtadt heeft vier poorten, d'een in 't ooſten geheeten S. Ioris, d'ander in 't weſten de Portelle genoemt, om datſe ſmal is, die in 't zuyden noemen zy Pandocratera oft Panigra, en die van de Mole, daer men langs de noordzyde door op 't kaſteel gaet. De huyſen ſijn al ſmal en laegh, uyt-genomen die van de Magiſtraet, en van de Edelen, die ten hooghſten van twee oft drie verhoogingen zijn, geheel van ſteen gemaeckt, en niet overdeckt als onſe, maer met wallen van kleyne kareelſteen ofte gebacken aerde eenen voet dick, op de welcke zy des ſomers onder den blaeuwen hemel ſlapen. 't Heeft meeſt breede en rechte ſtraten, en een groote en breede plaets, daer bynae in 't midden eenen ſeer hoogen boge is: de ſchoone kerck van S. Marco is niet veer van daer, en de huyſen der Magiſtraeten: 't is mede de gewoonlijcke wandelplaets van de Edellieden, borgers, kooplieden, ſoldaten, en vremdelingen. Men ſiet noch in deſe ſtadt, boven de kercken der Griecken, die 'er redelijck veel zijn, maer kleyn, vuyl, en meeſt ſeer plomp van hout gebouwt, acht groote Latijnſche kercken, daer van de ſchoonſte die van S. François is, met een klooſter van de minnebroeders, daer na die van d'Auguſtijnen, toe-geeygent aen Godt den Zaligh-maker, en die van S. Marco, S. Paulus, S. Ioris, S. Maria, die van de H. Maget, gegouverneert door een Edelman van Venetien, hebbende den titel van Abt, ſijnde gewoonlijck genoemt den Abt van de Bourgondiers, nae 't Gaſthuys der Bourgondiers dat by deſe kerck ſtaet: noch die van S. Catharina, met een vrouwen klooſter, daer niet dan Venetiaenſe Ioffrouwen in ſijn, die van S. Rochus, die achtkantigh is, en die van Sint Titus, by de welcke men het oude en ſchoone paleys ſiet van de Aertsbiſſchoppen van Candien.

Canea. De ſtadt *Canea*, eertijdts *Cydon* genoemt, gelegen in de noordzijde van 't eylandt, ſeſtigh mij-

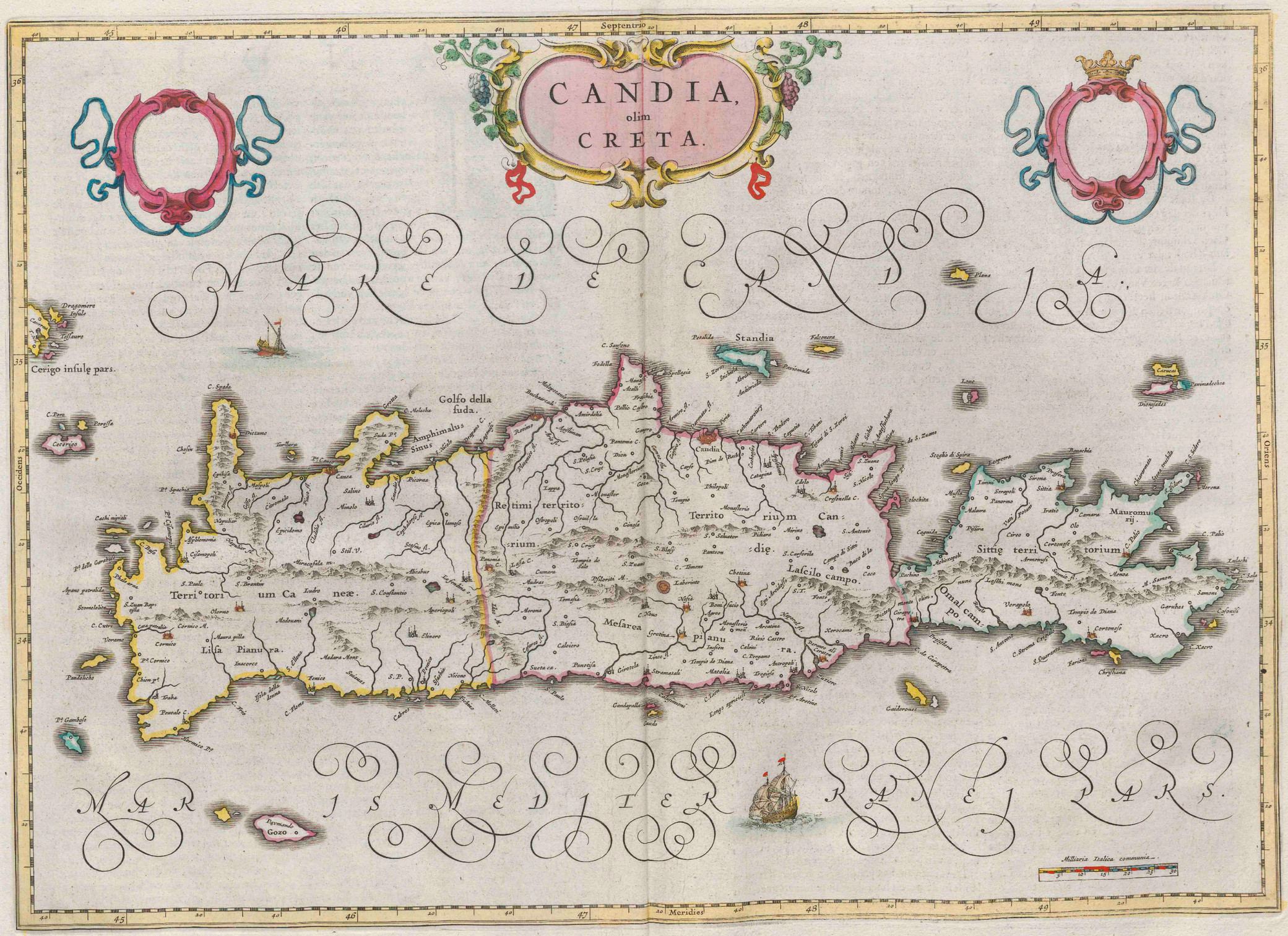
CANDIA,
olim
CRETA.
MARE DE CANDIA.
MARIS MEDITERRANEI PARS.
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Cerigo insulę pars.
Golfo della suda.
Amphimalus Sinus
Standia
Candia
Retimi territorium.
Territorium Candię.
Lascilo campo.
Sittię territorium.
Mauromurij.
Omal campo.
Mesarea pianura.
Lisa Pianura.
Territorium Caneæ.
Gozo
Milliaria Italica communia.

len van de ſtadt Candien, is met goede muuren omringt, wel bewoont, en van groote koophandel, met een haven, daer de groote geladen ſchepen niet wel konnen inkomen, door de platen, ſoo datſe vijf mijlen van daer in 't eylandt van Turluru gedwongen zyn te blijven.

Retimo. De ſtadt *Retimo*, eertijdts *Rithymna* genoemt, oock aen 't noordeynde gelegen, en een weynigh kleynder als Canea, is wel bewoont en ſterck, met een kleyne haven, maer bequaem, en haer kaſteel dat op een ſeer hooge rots leyt, en komt ſoo verre in de zee, dat het van de reſt van 't eylandt ſchijnt af-geſcheyden te zijn.

Sitie. De ſtadt *Sitie*, eertijdts *Cyteum* genoemt, is kleynder dan een van d'andere drie, maer wel bewoont, met een goede haven, is niet wijt van de Caep Salomone die aen 't ooſteynde is, by 't eylant Rhodes dat 'er tegen over leyt.

Dit ſijn de vier voornaemſte ſteden, wiens juriſdictien de reſt van 't eylant begrijpen. De ſtadt Candia alleen heeft onder haer, behalven 456 dorpen, de ſteden *Malviſin, Temene, Caſtelnovo, Priotiſſa, Bonifacio, Belvedere, Priada*, door Maginum *Pediada*, en *Mirabello* genoemt, die alle met muuren omringt zijn.

Canea heeft onder haer, behalven 240 dorpen, de ſteden *Apicorno, Chiſano, Selino, S. Nichita*, en *Sfachia*. *Retimo* heeft onder haer de eenige ſtadt *Milopotamo*, en 265 dorpen: en *Sitie* alleen de ſtadt *Hierapetra*, en 70 dorpen.

Dit Eylant is oock beſchermt met ſeven ſtercke plaetſen oft kaſteelen, als *Suda, Spinalonga, Paleocaſtro, Selino*, en *Caſtel Theodoro*, by de welcke men voeght *Legrabuſe*, *Turluru*, hoewel zy in afgeſcheyden eylanden gelegen zijn. Onder alle deſe Sterckten is die van Paleocaſtro verwonderens waert, gelegen by de zee op een geſneden rotſe, omringt met ſeer breede en diepe grachten, als oock met ſchoone bolwercken, en met goet garniſoen voorſien, om de by-gelegene háven tegen de zee-roovers te beſchermen, en wort gehouden voor een van de beſte plaetſen van 't eylant.

Havens. Daer ſijn verſcheyden havens, dan de vermaertſte, grootſte, bequaemſte, en verſekerſte, ſijn die van *Suda*, en *Spinalonga* met twee Forten die haer beſchermen: daer nae ſtelt men onder de voornaemſte die van *Sitie*, *Vouliſmeni*, *Chiſſamo, Selino*, en *Sfacchia*.

Kaepen. Daer ſijn drie aenmerckelijcke Capen, daer van de twee in 't weſten zijn; welcke eene naer 't zuyden leyt, die eerſt *Criou Metopon*, oft voorhooft van den ram genoemt was, en daer nae *Ermea*, oft *Ermicum*, en nu *Capo Leone*, oft *Grabuſe*; d'andere naer 't noorden, voortijts *Cyamum*, en by onſen tijden *Capo Spata*; en de derde ten ooſten, eertijts *Sammonium* genoemt, en nu *Capo Salomone*.

Bergen. De grootſte bergh is die van *Pſiloriti*, eertijts *Ide* genoemt, in 't midden van 't eylant, hebbende by de 38 mijlen omgaens, en raeckt byna in de wolcken, ſoo dat men de Cretiſche en Lybiſche zeen, daer op ſijnde, ſien kan.

D'andere bergen ſijn *Madara*, eertijdts *Leuci* genoemt, *Sethie*, voortijts *Dicta*, en *Laſti*.

Dalen. De voornaemſte dalen zijn *Arenoë, Meſſarea*, en *Liſſe*: dan dat van Arenoë by de ſtadt Sitie, is grooter dan d'andere, en uytnemende vruchtbaer. Dat van Meſſarea, 30 mijlen van de ſtadt Candia, is 24 mijlen lang, en 4 breet; en dat van Liſſe leght niet veer van de Caep Leon. Behalven deſe dalen ſijnder noch twee ſeer wonderbare, ſoo om haer gelegenheyt als vruchtbaerheyt, daer van het eene, genoemt *Sitti*, tuſſchen de hooge en moeyelijcke bergen leydt, hebbende maer twee ſeer nauwe en ongemackelijcke ingangen, welcke weynigh volck kan bewaren en beſchermen tegen een groot leger; in 't ſelve ſijn verſcheyden fonteynen, boomen, wijngaerden, en ackerlanden, konnende veel duyſenden menſchen voeden: 't andere, in de ſpraeck van 't lant *Malos* genoemt, is byna oock ſoo gelegen, dan heeft min fonteynen, ſijnde oock ſoo vruchtbaer niet, hoewel het overvloedigh veel granen geeft.

Oudheden. In de valleye van Meſſarea ſiet men noch groote overblijffelen der ſtadt *Gortyne*, eertijdts woonplaets van de koningen, en daer nae van den Biſſchop S. Titus. De riviere Lenea paſſeert door de ſelve, daer ſijn veel Antiquiteyten van de Romeynen en anderen. Men haelt daer ontrent uyt de aerde verſcheyden marmeren beelden, medalien, en oude ſtucken gelt van goudt, ſilver, en koper, waer op Grieckſche en Latijnſche letteren ſtaen. Aen de noordzijde van de valeye ſiet men op den afgang van den bergh Ide een geſneden grotte, van veele gehouden voor den doolhof van Minos, door Dedalus gemaeckt. Bellon noemt het den valſchen Doolhof, en verſcheyden houden dat het de plaets was daer men de ſteenen uyt haelde om de ſtadt Gortyne te bouwen. Hoe dat het zy, men ſiet daer niet dan ſpeloncken, en wegen onder d'aerde, daer men niet dan met toortſen kan in gaen, en door iemandt van d'inwoonders in-geleyt. Al deſen wegh onder d'aerde begrijpt ontrent twee mijlen; men ſiet 'er veel duyſenden vleder-muyſen, die niet vlieden, 't en ſy men hun neſten verſmijt, en wanneer dat geſchiet, vliegenſe in ſulck een menighte tegen de toortſen datſe die uyt-bluſſchen.

Rivieren. In dit geheele eylandt is geen ſchip-dragende rivier, maer alleen eenige vlietende waterkens, en beecken, onder de welcke men met verwonderinge aenſiet dat van Armiro, oft Almiro, wiens oorſprong acht mijlen van Candien is, aen de ſijde van Gerorodea, 't worpt in ſijn uyt-gang ſoo groote menighte water, dat het met 'er haeſt een grooten poel maeckt: daer na voorby paſſerende met eenen ſnellen loop, doet aen 't eynde van den poel tien molens draeyen; loopende daer na ontrent duyſent paſſen door een diep en breed kanael, maeckt het een viſch-rijcke rivier, doch meeſt in kreeften: daer na keerende ſijn loop naer het noorden, vloeyt met ſijn ſout water in de zee, die dan van de by-gelegen zee, door heymelijcke wegen, ſoo men gelooft, weder tot ſijn oorſprong keert, ſoeter in den winter ſijnde, door de beeken die van de bergen af komen, en daer in vloeyen.

Men ſiet daer noch de riviere Iſtonia, die tien mijlen van Spina Longa in de zee vloeyt.

Hoedanigheydt des luchts. De lucht van dit eyland is ſoo geſont, dat geen landt in de werelt haer daer in te boven gaet; dan het deel dat in 't zuyden leyt is ſeer met de zuyde winden gequelt. Den bergh Ide is de koude en

ſneeu

en ſneeu ſoo onderworpen, dat het vee daer niet veel op blijft, ſelfs in 't midden van den ſomer, en dat meeſt des nachts; want de herders die des daeghs haer ſchapen op de toppen leyden, ſijn gedwongen die des nachts weder in de dalen te brengen. De toppen van d'andere bergen ſijn oock altijdts met ſneeu bedeckt, hoewel men daer veel cypres-boomen, en andere ongemeene planten ſiet.

Water. Daer ſijn eenige rivieren van ſout water, en verſcheyde ſoete water-ſprongen, dan hoewel de riviere Iſtonia goet water heeft, daerſe in de zee vloeyt, ſoo is ſy des ſomers nochtans gevaerlijck, om dat op hare kanten het kruyt waſt dat de Griecken Rhododaphne, en d'Italianen Leandro noemen, 't welk haer water ongeſont maekt: ſoo datmen menſchen doot gevonden heeft, om datſe 't broot gegeten hadden dat met dit hout gebacken was, en van 't vleeſch dat men aen een ſpit, van 't ſelve gemaeckt, gebraden hadde. Dan ſy hebben in dit eylandt het voordeel dat ſy 'er veel ſout konnen maken van 't zeewater.

Landouwe. De landouwe is ſoo vruchtbaer, dat men op ſommige plaetſen twee-mael 's jaers 't koren afmaeyt, en in de ſchuur brengt. Dan ſijn vruchtbaerheyt beſtaet in de dalen, die vol weyden en pleynen ſijn, en veel graen geven, dan nochtans niet in ſulcke menighte dat 'er genoeghſaem is voor d'inwoonders voor 't geheele jaer, miſſchien by gebreck van ſorghvuldigheyt en goede landt-bouwinge, door de groote genegentheydt dieſe tot de wijngaerden hebben, alſoo het geploeghde landt koren, gerſt, erten, boonen, en diergelijcke overvloedelijcken voortbrengt.

Granen, vruchten en planten.

Daer ſijn oock veel uytnemende goede witte en roode wijnen, daer van ſy den principaelſten Malvaſia noemen, en de Françoiſen Malvoiſie, eertijdts door d'oude *Prammium* genoemt, gemaeckt van druyven die byna natuurlijck gekoockt oft gebraden zijn, van welcke de vremdelingen jaerlijcks over de twaelf duyſent pijpen uyt-voeren. De beſte wijn waſt ontrent Retimo, die oock langer goet blijft dan die by de ſteden van Candia en Canea waſt, die haeſt groeyt en haeſt ſuur wort, om dat 'er eenige gekoockt verkocht worden, en eenige niet. Daer ſijn twee ſoorten van Candiſche Malveſeye, d'een ſoet, en d'ander een weynigh onaengenaem en bitteracht igh, dieſe Malvaſia Carba noemen, welcke alleen te Venetien gevoert werdt, om aldaer verkocht te werden.

Daer wordt oock veel goede olie gemaeckt; door 't geheele lant waſſen veel citroenen, limoenen, oranje-appelen, granaet-appelen, perſen, Abricocken, amandelen, en vijgen in groote menighte. In ſommige plaetſen ſiet men niet als boſſchen van oranje en citroen-boomen, die het geheele jaer door groen ſijn, ſoo dat d'inwoonders van dit eylandt byna een eeuwighdurende lente hebben. Daer ſijn eenige boſſchen druyven ſoo groot datſe ſomtijts meer als tien pondt wegen, en op ſommige plaetſen ſijn de citroenen oock grooter als 't hooft van een menſch, hoe groot hy oock zy.

Daer ſijn veel cypres-boomen, daerſe meeſt kiſten af maken, dieſe te Venetien verkoopen: en men ſiet daer ſoo veel boſſchen van deſe boomen, die ſeer hoogh zijn, datſe daer niet alleen de ribben en de balcken van alle de huyſen van maken, maer oock geheele ſchepen.

Men ſiet daer oock ſoo veel laurieren en mirten, dat de haegen langs de wegen meeſt van deſe tweederley boomen ſijn; daer waſt oock veel kottoen, en groote menighte Ladanum, en ſaet om wolle te verwen.

Daer worden oock ſonderlinge kruyden gevonden, waer van 't beſte het Dictamen is, vol verſcheyde krachten: en 't andere bequaemſte is Alimes, dat den honger belet, als men daer in bijt: de kleyne appelen van Savie, uytnemende ſoet en aengenaem van ſmaeck, ſijn goet voor de mage, als ſy met honigh oft ſuycker geconfijt ſijn: en eenige andere, daer van Belion u volkomen kenniſſe kan geven, ſonder dat ick u vervele met 'et verhael van de ſelve.

Men ſiet daer oock veel bloemen van verſcheyden ſoorten, oock rooſen en violetten van ſeer goeden reuck.

't Is overvloedigh in weyden, ſelfs op de hoogſte bergen, bynae t'allen tijden, van waer het komt dat 'er als oneyndelijck veel ſchapen, oſſen en koeyen ſijn, en ongelooflijcke menighte wolle, boter, en kaes. Daer ſijn oock veel groote rammen, met rechte hoornen, die ſy Strephiceres oft Striphoceres noemen, boecken, en velerley valcken, veel gieren, ſperwers, patrijſen, quackels, en verſcheyden andere vogels, geytjens, haſen en konijnen. Maer geen herten, wolven, beeren, voſſen, noch ſerpenten, ſlangen, oft andere ſenijnige beeſten, uyt-genomen 't Phalangium, in de Cretiſche tale Sphalangi genoemt, ſijnde een ſoorte van ſpinnen die den genen dooden, dieſe bijten oft ſteken. Daer ſijn oock ſerpenten, Ophis, Ochendra en Tephloti genoemt, maer deſe ſijn noch ſenijnigh, noch hinderlijck.

Gedierten.

De Cretiſche zee is overvloedigh in viſch, en meeſt in Scaren, ſeer geacht van de Romeynen.

Regeering en Magiſtraten. De Republijcke ſend in dit eylandt, alle twee jaren, om dat te regeeren, Magiſtraten, die over alle d'inwoonders, van wat ſtaet die ſijn, gebieden, doende juſtitie naer de wetten van Venetien, die daer toe door den grooten Raet gekoſen zijn. De grootſte en voornaemſte der Magiſtraet is Hertogh genoemt, en den tweeden grooten Capiteyn, hebbende tot by-gevoeghde twee Raets-heeren, die, als ſy, in den Raedt hun ſtemmen hebben: daer aen volgen de Kamerlingen, oock Venetiaenſche edel-lieden, die de finantien regeeren, ontfangen en uyt-geven, volgens 't bevel datſe daer over van de opperſte Magiſtraet krijgen.

De Kaſteleyn, oft Gouverneur van 't Kaſteel van Candien, die een Venetiaens Edelman is, en op 't verlies van ſijn leven, geduurende al den tijt van ſijn officie, uyt de Sterkte niet mach komen, hout de vijfde plaets; daer nae is den grooten Cancelier, borger van Venetien, die de Cancelerye van de ſtadt Candien regeert, en groot profijt van ſijn officie ontfangt, gebiedende over alle de Griffiers, en openbare Secretariſſen: aengaende d'andere officien van de ſtadt Candien,

sijnde in genoeghsaem groot getal, werden de Venetiaensche en Candische edel-lieden gegeven, die daer toe jaerlijks gekoren werden, door de meeste stemmen van de Staten van 't lant, en door de authoriteyt van de Senaet bevestight, by de welcke de opperste Venetiaensche Magistraten presideren.

D'inwoonders van de stadt Candien, en haer gebiedt, erkennen den Hertogh voor haeren Rechter, soo in civile als criminele saken. Dan de soldaten van de guarnisoenen, de leen-lieden, en al die gegageert sijn, soo in de stadt als in haere landouwe, sijn in de jurisdictie van den grooten Capiteyn, die oock kennisse neemt van de saken betreffende de gemeyne penningen, tollen, tienden, en andere inkomsten.

Dan de jurisdictie, en macht van alle de Magistraten houdt op, wanneer de Pourvoyeur oft Besorger generael, die alle macht heeft, in 't eylandt komt; dit is een ongewoone Magistraet, die de Senaet in tijdt van noot in dit eylandt send, met het opperste en als Koninglijck vermogen, soo dat in sijn bywesen d'ander Magistraet haer macht benomen is; hy gouverneert dit Eylandt, en den gemeynen schat alleen, doet alleen justitie, straffende alleen de misdadigers, sonder dat men van sijn sententien kan appelleren, nemende kennisse van die van d'andere Magistraten, als men tot hem appelleert, welckers vonnissen hy bevestight, reformeert, oft te niet doet: soo haest hy in eenige plaets komt, draeght hem de Magistraet de sleutels; hy verschijnt nimmer dan met pracht en Majesteyt, en verselt met 24 hellebardiers, die voor hem gaen, gelijck oock d'officiers van de justitie, sijn huys-genoten, de Capiteynen van 't voet-volck, nae de welcke hy gaet, gekleet met eenen langen rooden rock, in 't midden van de voornaemste Magistraet, en gevolght van veel edel-lieden, borgers, en soldaten.

Daer sijn noch, behalven de Capiteynen van 't voet-volck, den Colonel, diese den Gouverneur van 't krijgs-volck noemen, gebiedende over alle de Capiteynen en soldaten, sijnde geen edelman van Venetien, maer gekosen uyt de doorluchtighste en vermaertste vremde Capiteynen, oft onderssaten der Republijck door de Senaet; hebbende last goede wacht te doen houden, over 't monsteren van 't krijgs-volck, de geschillen van 't selve by te leggen, en die in haer plicht te houden, en eyndelijck alles wat de legers betreft; dan hy staet, gelijck d'andere Gouverneurs, onder de Pourvoyeur generael. Daer is oock noch een Besorger van 't Peerde-volck. De Venetianen houden te Canea noch een van haer edellieden met den tijtel van Recteur, die een ander Venetiaens edelman by-gevoeght is, genoemt Raedts-heer, die met gelijcke macht justitie aen d'inwoonders der stadt doet, en haer gebiet, en alles t'samen regeeren. Retimo heeft oock sulcke overheyt als Canea; en Sittie alleen een Recteur voor de stadt, en haer landouwe. Aengaende Paleocastro, Suda, Pinalonga, Grabuse, Turluru, Selino, en 't kasteel Theodoro, yder van dese Forten, uyt-genomen de twee laetste, heeft een Venetiaenschen edelman tot Gouverneur, hebbende den tytel van Providor, met den Capiteyn van de soldaten van 't guarnisoen. Dan de Providor heeft alleen macht de soldaten van de Sterckte te straffen en justitie te doen.

Religie. Latijnsche en Griecksche Christenen.

De Venetiaensche en Candische edelen volgen byna al de Roomsche Kerck; maer d'andere inwoonders van 't eylandt de ceremonien der Griecken, uyt-genomen het Italiaens en ander krijghsvolck. Daer sijn oock veel Ioden.

Ioden.

EYLANDEN IN DEN ARCHIPELAGVS.

CYCLADES.

ALs men voorby d'eylanden van Cytherea oft Cerigo, en 't vermaerde Candien, eertijdts Creten genaemt, geſeylt is, ontmoet men in den Archipelagus d'eylanden Cyclades, en de Sporades. De *Cyclades* hebben deſe naem, om datſe, gelijck als een *cycle* oft circkel, 't eylandt Delos omringen, daer ſy jaerlijcks hun offer, en een goet getal maeghden om te danſſen op hun feeſt, nevens eenige lieden om by d'offerhanden te weſen, ſonden. De *Sporades*, dat is, de verſpreyde, waren de gene, die wyder van 't gemelde eylant leggen: maer hedensdaeghs noemen hen eenige ſonder onderſcheyt d'eylanden van den Archipelagus; ſy worden oock ſoo alle, ten getale van 150, met ſoo vele rotſen oft klippen, van de Turcken geheeten. Strabo ſeght, dat men in 't begin twaelf Cyclades telde, maer dat men daer na eenige anderen daer by voeghde, te weten, Ceos oft Cea, Cythne, Seriphe, Melos, Siphne, Cimole, Prepeſinthe, Oliare, Naxos, Paros, Syros, Mycone, Tenos, Andros en Gyaros; maer Plinius ſtelt hier vele andere, en noemt de Sporades, die oock in groot getal ſijn, byſonder.

Namen.

Getal.

Hoedanigheyt. De lucht van alle deſe eylanden is ſacht en getempert, waer uyt komt dat 'er de menſchen ſchoon ſijn, inſonderheyt de vrouwen, die fraey van aengeſicht en gelaet, en van aengename verwe, hoewel niet van d'allerblanckſte, geſien worden: ſoo dat den Grooten Heer, oft Turckſchen Keyſer, ſomtijdts eenige maeghden van hier heeft doen halen, om in ſijn Serrail oft Vrouwen-hof te woonen. Deſe eylanden ſijn oock ſeer vruchtbaer; maer meer in wijnen, olyven, oranje-appelen en citroenen, dan van koren.

Regeering. Sy ſtaen alle onder den Grooten Heer, behalven Tine, 't welck met Cerigo en Candien, de Venetianen toebehoort. Men ſend hier van het Turckſche hof eenige Cadis oft Rechters, om de Iuſtitie te bedienen, hoewel yder eylant naulijcks tien Turcken heeft, Chio alleen uytgeſondert.

Godts-dienſt. Sy worden van Chriſtenen, die de Grieckſche kerck volgen, bewoont, behalven vijf oft ſes duyſent Catholijcken, welcke ſich in d'eylanden, die onder den Turck ſtaen, onthouden. De Paus ſendt hier Biſſchoppen, om ſorge voor de ſielen te dragen.

Griecken.

SPORADES.

MELOS oft MILO.

Namen. HEt eylant *Melos* wierdt oock Byblis, Zephyrie, Mimallis, Siphnus, en Acytos, genaemt; doch nu heeft het de Grieckſche naem *Milos*, 't welck een meulen, oft een meuleſteen, beteekent, om dat hier veel ſteenen, dienſtigh om meuleſteenen van te maken, gevonden worden.

Gelegenheyt. Het is gelegen, volgens Strabo en Ptolemeus, in de Cretiſche zee; maer de nieuwe Schrijvers, die alle de kleyne zeen in een groote als vermengen, plaetſen dit eylant, als oock Myrtoë, in den Archipelagus, ontrent hondert mijlen van Candien aen de noordtſijde, (hoewel eenige andere maer 50 mijlen rekenen) en ſoo wijt van 't voorgeberghte Scylla, oft Capo Scyllo, in 't lant Argius in den Peloponneſus; doch Strabo telt maer 700 ſtadien, oft 87 mijlen, die ontrent 29 Franſche mijlen uytbrengen. Het leght oock ſoo wijt van Caep de Colonnes, oft het voorgeberghte van Sunium, en tegen over de Caep Malio in Morea. Den *Omring.* omring is, als eenige ſeggen, 60 mijlen; doch, nae 't gemeen gevoelen, 80 mijlen. 't Is het *Gedaente.* rondtſte eylant van deſe zee, behalven dat ſijn twee armen, die men aen de noordtſijde ſiet, een opening tuſſchen beyde laten, 't welck is den ingang van een kleyne golf, en een ſeer fraeye haven, daer men een toren ſiet, den Biſſchops-toren genaemt, met eenige huyſen. Porcacchius ſtelt hier *Apanocaſtro*, dat wel ver- *Plaetſen.* ſterckt is, en *S. Demetrius*, voor de voornaemſte plaetſen: maer anderen, door de Griecken ſelf onderricht, ſpreken van twee ſteden, *Caſtro* en *Chora* geheeten.

Hoedanigheyt. Dit eylant heeft vele wateren, die door ſolfer-mijnen loopen, en vele ſieckten geneſen; oock ontbreeckt het hen niet aen ſoete wateren die van de bergen afdalen. Men vint hier oock veel honigh, ſelf in de holen der bergen, en den ſteen Sardonix, die onder ſwart, boven op root, en wit is in 't midden. 't Aertrijck brengt oock wijn en tarwe voort, gelijck als Creten: en d'inwoonders maken een groote menighte ſouts, dat men elders vervoert. De ſcheepslieden ſijn genegen ſich hier te ververſchen, en van broot, wijn, oly, ſout, en edick, te voorſien.

Seden. D'inwoonders van dit eylant worden voor de beſte zeevaerders van de Middelandtſche zee geacht. In dit eylant ſijn, gelijck oock in d'andere, eenige ſcholen, daer men de kinderen leert leſen, en de Pſalmen verſtaen; oock lee-

Septentrio.

Occidens

Oriens

Meridies.

Æ G Æ V M

M A R E

ICARIVM MARE.

NATO-LIA

CARIA.

PARS.

Sporades insulæ

A R C H I P E-

L A G O.

MYRTOVM MARE.

CYCLADES INSVLÆ.

DORIS.

RHODIENSE PELAGVS.

TRIOPIVM MARE.

CARPATHIVM MARE.

Vulgo

NEGROPONTE

Samos hod. Samo

Cauros Antandros hod. Andro

Tenus Int. hod. Tino

Delus hod.

Mycomus Int. hod. Micolo

Sdilles

Rhenea nunc Sudi hod.

Icaria Int. hod. Nicaria

Patmus hod. Palmosa

Cythnus quæ Ophiusa Dryopis hod. Zea

Polyægos Insula hod. Feromenia

Seriphus hod. Serfano

Naxus hod. Nicsia

Cidaliæ Insulæ tres

Leria

Lero

Claros

Cos Insula

Cassel marmora

Phoenix

Physcus

Syme hod. Simio

Thera quæ prius Calliste

Siphnus hod. Sifano

Paros hod. Paro

Antiparos

Strongyle Insula

Amorgus quæ Tripolis hod. Murgo

Antimelus hod.

Melus hod. Milo

Cimolis hod. Polina

Cines Insulæ tres

Oliarus hod. quinimmis

Philocandrus quæ et Pholegandrus hod. Policandro

Sicinus quæ et Sicenus et Sicynus hod. Sichino

Anaphe hod. Nanphi

Therasia hod. Santorini

Dia hod. Christiana

Calidnæ Insulæ

Nisyrus quæ et Porphyris hod. Nizarj

Asty palæa Insula hod. Sampatia

Plana

Coryca duæ Insulæ

Standia hod. Corzola

Cazucaj

Dionysiadis

Teuglussa Insula hod. Piscopia

Telos inf. hod. Limonia

Chalce Insula hod. Carchi

Carpathus hod. Scarpanto

Saria

Stæchuida

Pharia hod. Fanari

S. Theodoro

Casus hod. Casso

Cassos

Planitis

Cos

Claros

Cyprus

Rhodus

Lango

Phlegrum

Cnidus

Halicarnassus

Myndus

Ceramus

Cressus portus hod. Volpe

Mesticus

Standia

Gnidus

Troginum promont.

Zorymæ

Termerium

Scopia extrema

Phœnix mons

Podasa

Adessus

Phœnice mons

Myndus

Cappo

Bargila

Iassus

Tichiussa

Halicarnassus

Cos Insula

Asty palæa

Nisyrus

Porphyris

Nizarj

Calidnæ Insulæ

Chirana

Lesfadri

Cabirum Promont.

Plocida

Heroisa

Porcelli

Deonia

Zefrana

Scopo

Cressus

Lycus

Lerius

Selene

Dattoly

Dracanum

Phœnicus mons

Cressus portus hod. Volpe

Mesticus

Standia

Troginum promont.

Oxygnatos i. Asini maxilla promont.

Zorymæ

Gnidus

Cazucaj

Dionysiadis

renſe in ſommige d'Italiaenſche tael, om den koophandel met die van Venetien.

Regeering. *Religie.* Dit eylant ſtaet onder den Turckſchen Keyſer; evenwel genieten de Grieckſche Chriſtenen daer vrye oeffening van haren Godtsdienſt, gelijck oock de Latijnſche, die hier een Biſſchop en beſondere kercken hebben. Dicht by de haven is een fraye kerck op d'oude wijſe gebouwt, die van Grieckſche Calogers oft monicken bedient wort; 't welck de Turcken geenſins verhinderen, indienſe maer de ſchatting, die hen opgeleyt is, betalen.

EYLANDEN ontrent MILO.

ROntom 't eylant Milo ſiet men de gene die d'Italianen *Argentiera* noemen, om haer ſilver-mijnen: het gene Ptolemeus *Polyægos* noemt, wort nu *Falconara* geheeten; gelijck oock *Policandro*, eertijdts *Phelocandros*, oft, volgens Strabo, *Pholegandros*; *Sicandro* noemden d'Ouden *Sicinnus*, en Sophianus, *Sicine*; *Nio*, te voren *Ios* geheeten, legt 25 mijlen van There; en *Cimolus* heeft nu de naem van *Polino*.

THERE.

Namen. HEt eylant *There*, eerſt *Calliſte* geheeten, een colonie oft volckplanting der Lacedemoniers, en d'eerſte plaets der Cyreniers, wort nu *Gozi* genaemt. Het leght 70 ſtadien, dat is byna negen mijlen, van Creten oft Candien naer 't noorden. Den omring is 200 ſtadien, oft 25 mijlen. Ptolemeus ſtelt hier twee ſteden, van welcke d'eene is *Eleuſine*, nu *Antimilo* geheeten, en d'ander is *Oea*. D'inwoonders van deſe en de naburige eylanden hadden de gewoonte van het geele oft den doyer van d'eyeren, in plaets van den dranck die men met meel toemaeckt, te drincken, en hielden deſen beter dan d'andere. Sy bedreven geen rouwe over de kinderen die voor haer ſevende jaer ſturven, noch over de mannen, die na haer vijſtighſte jaer 't leven afleyden.

Gelegenheyt. *Omring.* *Steden.* *Oude ſeden.*

THERASIE, OFT SANTORINI, EN S. ERINE.

Namen. THeraſie, oock een eylant, eertijdts een deel van 't eylant There, wort nu *Santorino* oft *Sandorine* genaemt. Het leght 50 mijlen van 't eylant Milo naer 't weſten, 100 mijlen van Candien naer 't noorden, en ſoo veel van 't eylant Delos naer 't zuyden. De voornaemſte plaetſen ſijn *Scaro*, *S. Nicolaes*, *Kenurgiopyrgos*, *Acrotirion* en *Nympyrgos*. Maer *S. Eirene* oft *Erine*, dat daer naby is, houdt men ſes mael grooter dan Theraſie oft Sandorine; het heeft ontrent 40 mijlen in ſijn omring, en leght 60 mijlen van Candien.

Gelegenheyt. *Steden.* *Groote.*

Het grootſte eylant is vruchtbaer, en met goede havenen voorſien. De zee is overvloedigh in viſch, en den arm der zee, die het van 't ander affcheydt, is in 't midden ſoo diep, dat men daer nooit geen gront heeft konnen vinden. *Hoedanigheyt.*

Dit eylant en Naxos waren eertijdts onder de heerſchappy van een Venetiaens Edelman; maer nu ſtaen ſy onder den Grooten Turck; en de Turcken en Grieckſche Chriſtenen, die hier woonen, leven volgens hare eygen wetten. *Regeering.*

ANAPHE oft NAMFIO.

BY Theraſie ten noordweſten ontmoet men 't eylant *Anaphe*, nu *Namfio* genaemt, alwaer men een ſtadt ſiet op een rotſe. Daer was eertijdts een kaſteel, doch den meeſten tijdt onbewoont: maer om dat d'inwoonders gewaer wierden, dat het den zeeroovers tot een verblijf ſtreckte, hebben ſy het geheel verwoeſt; en bouwden een ſtadt in 't midden van 't eylant, dat deſe beſondere eygenſchap heeft dat 'er geen fenynigh gedierte kan levendigh blijven; ja ſelf indien men in een ander lant een circkel maeckt van d'aerde van dit eylant, ſoo moeten al de fenynige dieren, die daer in ſijn, haeſtelijck ſterven. *Namen.* *Aert van 't lant.*

AMVRGO.

HEt eylant *Amurgus*, 't welck Strabo oock onder de Sporades ſtelt, wort hedendaeghs *Amurgospoli* geheeten; het leght dicht by Anaphe, en heeft 80 mijlen in ſijn omring. Hier ſijn drie kaſteelen, *Amurgo*, *Hyali* en *Plato* genaemt; en aen de noordtſijde de havens *S. Anna*, *Calos*, en *Platos* oft *Catapla*. *Namen.* *Groote.* *Plaetſen.*

Dit eylant is bergh-achtigh, en evenwel neerſtigh bebouwt. Aen de zuydſijde ſijn vele rotſen, welcke door de baren der zee, als de winden haer ontſtellen, bedeckt worden; waer door de ſchippers dit eylant mijden ſoo veel ſy konnen. Heraclides ſeght, dat 't overvloedigh veel wijn, oly en vruchten voortbrengt. *Hoedanigheyt.*

CALOGERO.

BY Amurgo aen de weſtſijde ſiet men 't eylant oft liever de hooge rotſe *Calogero*, niet wijt van 't eylant Co, 't welck aen de zuydſijde naer Aſien ſtreckt. Hier ſijn vele goede valcken; en eenige Grieckſche Calogers oft monnicken houden ſich op dit eylant, die ſich, door 't middel van een kleyn bootje, van alle nootſakelijckheden voorſien.

CYCLADES.

DELOS oft SDILE, en RHENE.

HEt eylant *Delos*, 't welck leght als in 't midden van de Cyclades, onder de welcke het gelijck een Vorſtin uytmunt, was eertijdts *Cynthie*, om den bergh Cynthus, (waer van Apollo den naem hadt van Cynthius,) geheeten, *Namen.*

ten, en oock Ortygie, Asterien, Lagien, Clamydien, Cynethe en Pyrpile, en nu *Sdiles* genaemt. Plinius seght, dat het vijf mijlen in sijn omring heeft; maer de nieuwe Schrijvers toonen, dat Delos in twee eylanden is gedeelt, van welcke 't eene grooter is dan 't andere. Het gene dien vermaerden tempel van Apollo, en den bergh Cynthius in sich begrijpt, heeft vier mijlen in sijn omring, en 't andere tien, 't welck sy Ortygie noemen, het welck oock wel bebouwt en volckrijck is. Men siet 'er noch een soo grooten afgodt, dat duysent menschen die niet souden konnen oprechten; en door 't geheele eylant vint men vele colomnen en Colossen. Dicht by Delos is 't eylant *Rhene* oft *Rheneie*, hedensdaeghs *Fermene*, als Bordonius seght, geheeten, 't welck niet meer dan een halve mijl van 't selve is gelegen, soo dat Nicias die met een keten aen elckander hechtte. Oock worden dese twee eylanden voor een genomen, en beyde te samen *Sdile* genaemt.

Grootte.

Oude godts-dienst.

Dit eylant was in oude tijden in seer hooge achting, om dat men geloofde, dat Latona hare kinderen Apollo en Diana daer gebaert hadt, en aen yder van hen hier een tempel gebouwt was: ja self alle d'eylanders daer rontom sonden eenige van hen, om de plechtelijckheden en offerhanden, die hier gedaen wierden, by te woonen, en van hare dochters, om op de feesten, ter eeren van Apollo, te dansen en te singen. Daer wierdt geen offer sonder dansen, nochte sonder musijck en speel-instrumenten, gedaen. D'Athenienses wijdden dit eylant aen Apollo, en ordineerden alle vijf jaren een solemneel feest tot sijner eeren. Te voren was men gewoon daer hooge feesten te houden, op welcke de Ioniers en vele anderen, met hare vrouwen en kinderen, verschenen, en hielden daer hunne gevechten, spelen, en vele andere oeffeningen, met allerley slagh van speel-instrumenten: maer dese beesigheden sijn sedert gestaeckt, soo dat daer niemant ging dan de musijck-speelders, die d'Atheners, en die van de naburige eylanden, op de hooge feesten derwaerts brachten. Maer de gemelde Atheners herstelden daer na d'oude oeffeningen, en voeghden daer by het rennen te paerde, dat te vooren nooit gedaen was. In dit eylant Delos was het verboden eenige dooden te begraven oft te verbranden; soo datse die alle in 't naburigh eylant Rhene brachten. Oock mocht niemant hier honden hebben oft onderhouden.

SYROS, en CEA oft ZIA.

Namen.

Syros, een ander eylant als Scyros van Lycomedes, wort hedensdaeghs *Syra* geheeten; en leght niet wijt van Sdile ten noordwesten. Dit was 't lant van den Atheniaen Pherecydes.

Gelegenheyt.

Wat belangt *Ceos*, oft *Cia*, oft *Cea*, anders *Hydrussa*, volgens Plinius, en heden *Zia* oft *Zea*, geheeten; het leght ontrent 50 mijlen van Delos, en 40 van de Caep Colonna naer de westsijde: en schijnt eertijts een deel van Eubea geweest te sijn, doch is 'er sedert door de zee van afgesneden. Den omring is 50 mijlen, als eenige seggen, doch andere schrijven 40 mijlen; en het streckt van 't noorden naer 't zuyden. De voornaemste stadt van dit eylant is *Iulida*, eertijts *Iulis* genaemt, die een bequame haven heeft. Simonides, een vermaert Poëet, sijn neef Bacchylides, en de Philosooph Aristo, sijn alle in dit eylant geboren.

Grootte.

Aen de west-sijde van dit selve eylant is een fonteyn, welcke de gene, die daer van dincken, dul doet worden; soo datse niet weder tot hun verstant komen voor de kracht van 't water verteert is.

Wonderlijcke fonteyn.

Men geloofde eertijdts, dat de Nymphen dit eylant eerst bewoont hebben, en dat de Musen oft konst-goddinnen hier aen Aristeus de wijse van d'ossen en schapen te hoeden en weyden eerst geleert hebben, gelijck oock de Brises hem den honigh leerden toebereyden. Aristides heeft hier sorghvuldelijck de vrouwen eenige wetten voorgeschreven, om hare seden te bestieren; en de kinderen droncken hier niet dan water, oock niet de dochters, tot dat men hen uythuwde. Het was den mannen niet geoorloft de dooden te beklagen, oft met verandering van kleederen rouw te dragen, oft sich te laten scheeren; maer den moeders was toegelaten over een afgestorven jongman een jaer lang hunne droefheyt te toonen. Dewijl dit eylant seer gesont is, en dat de menschen, insonderheyt de vrouwen, hier seer lang leefden, soo verwachtten sy niet hunne natuerlijcke doot; maer verhaesten hun sterven, eer hun eenige sieckte overviel, oft datse lam oft kreupel wierden, met het innemen van heulsaet oft mankop, oft dulle kervel, waer toe sy sich versaemden, als tot een hoogh feest, oft plechtelijcke offerhande. Andere seggen, datse een wet hadden, dat men al de gene, die over de sestigh jaren oudt waren, moest doen sterven, op dat 'er voor d'andere geen levens-middelen souden gebreken.

Oude seden.

CYTHNE, SERIPHE, SIPHNE, PREPESINTHE, en OLIARE.

Namen.

HEt eylant *Cythne* behoudt noch sijn vorige naem: dat van *Seriphe*, daer de vorssen stom waren, (en waer, volgens de fabelen der Ouden, Dictes met sijn netten het koffer ophaelde, in het welcke Perseus met sijn moeder Danaë ingesloten was, wanneer Acrisius hen in de zee had doen werpen,) wort hedensdaeghs *Serphene* geheeten. 't Eylant *Siphne* wort nu *Sifano* oft *Siffanno* genaemt; sijn omring is 40 mijlen: 't heeft een stadt aen de westsijde, en de golf oft zeeboesem Schinosi ten oosten; ten zuyden is de haven, waer eertijdts de stadt was. Het vierde deser eylanden is *Prepesinthe*, het welck op 't vorige volght, en *Arzentara* oft *Argentiere* wort geheeten: eyndelijck, niet wijt van 't laetstgemelde, is 'er noch *Oliarus*, 't welck d'inwoonders hedensdaeghs *Quiminio* noemen. Alle dese eylanden leggen ten zuyden van 't ey-

Gelegenheyt.

Septentrio.

Occidens.

Meridies.

Orientis.

MARIS ÆGÆI, quod hodie ARCHIPELAGO nuncupatur, PARS SEPTENTRIONALIS.

Auctore IOANNE LAVRENBERGIO.

Mill: Germanica. 1 2 3 4 5 6 7 8

Mill: Italica. 10 20 30

Stadia. 100 200 300

THRACIÆ

PARS.

PROPONTIS

Cyzicus

Proconnesus

Parium

Lampsacus

Aquila

Dardanella

Sacra Germa

Pangæus mons

Neapolis ad Nestum

Maximianopolis

Comptatus fl.

Nestus fl.

Abdera quæ et Clazomenæ

Fenda et Stabulum Diomedis

Troianopolis

Ilex fl.

Hebrus fl.

Agrianes fl.

Casolle, quæ et Justinianea nova

Pactia

Lysimachia

Calliopolis

Sestus

Gnisa

Mellite

Ladena

Dardanella

Cabo Grego

Antichasa

Castel Aurato

Torre de Iarmeny

Lanzarari

Dardanum

Rhetium

Scamander fl.

Ilium quæ Troia

Sigæum hod. Ercanie

Sigæum promont.

Ida Mons.

Scepsis, Antea regia

Antandrus

Mairo

Polychna

Tenedus Ins.

Larissa

TROAS.

Cimæus mons

Alexandrej Troas

Santij Quarranti

Colonæ

Hamaxitus

Assyra

Lectum promont.

Gergera

Hamaxitus

Assum

Percote

Scepsis antiqua hod. Kandiarary

Iriancopolis

Pegasa

Alyda

Pegamus

TRIMENOTHVRITAE.

S. Andania

Adramyttium

Monoleta

Cestlene

Atarea

Perasolene

Cena promont.

Atarneus hod. Stinga

Pitane

Sacraceforia

MYSOMACEDONIS.

Elæa Portus eorum navale

Myrina

Thuatira

Hermus fl.

Hydra extrema

Fera minor

Cuma

Phocæa hod. Foia Vecchia

Lesce

Beltsius

Drymisa

Pela

SMYRNÆUS SINUS.

Smyrna

Agara

Mimus mons

Hippa

Erythræ

Petaleum

Argennum Promont.

Corycus

Ephesus

Alte Lugo

Trachis mons

Ionia

Teos

Cassetter

Myonnesus

Posidonium promont.

Asypalæa

Tauropolium

Neptunis Temp.

Ephesus

Micale mons

Cayster fluvius

Eryena

Chio

Anea

Ionis fluvius

Calophon

Notium

Demenare

PARS.

OLYMPENI.

MYSIA ASIÆ MAIOR.

PROPONTIS

HELLESPONTUS

MELANUS SINUS

Gargarus mons

Ida fl.

Thasus.

Antiqui Abdera coloni gentes in Thracia

STRYMONICUS SINUS

Golfo di Conteſsa.

Neapolis

Gispoli

Pistus

Scepsis fl.

Perne

Abdera quæ et Clazomenæ

Fenda et Stabulum Diomedis

Saren.

Samothracij

Thracia

Aenum

Melas fl. et Sinus, qui et Cardianus

Cordia

Halonesus Ins.

Samos Ins.

Imbrus

Imbria hod. Lembro

CHERSONESUS

Grootte. lant *Delos*, en daer rontom, en byna even verre van elckander, en van gelijcke grootte; want yder heeft ontrent 30 mijlen in 't omgaen.

NAXOS oft NICSIA.

Namen. NAxos wierdt eerſt genaemt *Strangile*, ſedert *Dia*, daer na *Dionyſias*, om de vruchtbaerheyt van ſijne wijnſtocken; eenige noemden 't oock *'t kleyne Sicilien*, oft *Callipolis*; doch nu wort het *Nicſia* oft *Necſia* geheeten.

Gelegenheyt. Het is achtien oft twintigh mijlen ten zuyden van Delos gelegen, hebbende ten weſten oft liever ten zuydweſten 't eylant Paros, en 't onvruchtbare eylant Stenoſa ten noordooſten. Het *Omring.* heeft ontrent 80 oft 85 mijlen in ſijn omring. Sijn haven is aen de weſtſijde met de voornaemſte ſtadt, oock *Nicſia* genaemt. In deſe plaets is Bacchus, oft Dionyſius, uyt Semele geboren, (gelijck de Poëten verſieren;) en door de Nymphen Coronis en Cleïde opgevoedt: hier was 't oock dat Theſeus ſich ophiel, als hy Ariadne uyt Creten voerde; en daer hy (als hy Bacchus in ſijn droom geſien hadt, die hem met ongeval dreyghde, ſoo hy niet ſonder haer vertrock,) haer verliet; toen nam haer Bacchus des nachts, en verdween met haer, gelijck de fabelen vertellen.

Hoedanigheyt. Dit eylant is vruchtbaer van terwe en andere granen, als oock van vruchten en wijnen, die d'Ouden voor ſeer goet en welſmaeckende hielden. Aen de noordſijde is het bergh-achtigh; en heeft in 't midden een ſeer hoogen bergh. De marmer van dit eylant wierdt eertijdts ſeer geacht; nu vint men noch in de bergen de ſteen die d'Italianen *Smeriglio* noemen, die onder de ſwartſte en hartſte kan gerekent worden. Vele meenen, dat hier gout-mijnen ſijn; maer d'inwoonders verbergen de ſelve, en willen daer niet aen arbeyden, om dat de Turcken het voordeel ſouden weghnemen. Men vint hier veel wilt gedierte, vele weſpen, die in 't ſteeken dooden, en een groote menighte uylen.

Seden. Men ſiet hier ſeer ſchoone vrouwen, maer Bondelmont verhaelt, dat hy 'er vele geſien heeft, die al haer leven in den maeghdelijcken ſtaet bleven door gebreck van mannen, en niet uyt haet van 't huwelijck.

Regeering. Dit eylant was, met vele anderen, onder het gebiedt van Ioannes Querin, Venetiaenſch Edelman, en ſedert onder een Hartogh, Iacob oft Giacomo Criſpo genaemt, die door Selim, Turcks Keyſer, wierdt verjaeght, *Religie.* welcke een van ſijne gunſtgenoten in de plaets ſtelde. Sedert ſijn d'inwoonders, die alle Grieckſche Chriſtenen waren, met Turcken en Joden vermengelt. Eyndelijck, dit eylant is nu met een Aerts-bisdom verciert.

PAROS, en ANTIPARIO.

Namen. HEt eylant *Paros*, oock *Pactien* en *Minois* genaemt, heeft in 't gemeen, als ſommige ſeggen, d'eerſte benaming; oft die van *Pario*, als andere meenen.

Gelegenheyt. Het leght, nae 't ſchrijven van Plinius, 28 mijlen van Delos, oft, volgens 't gevoelen van andere, 20 mijlen, als men de ſtreeck recht zuyden *Groote.* neemt, en dicht by Nicſia, 't welck ſeven mijlen van daer leght, als Plinius gevoelt. Het ſtreckt ſich uyt van 't ooſten naer 't weſten, volgens Niger; oft, van 't noorden naer 't zuyden, als Pinetus ſeght: het heeft ontrent 50 mijlen in ſijn omring; en een ſtadt, *Parthie* *Plaetſen.* geheeten, dat een Bisdom is: noch ſijn daer twee andere plaetſen, van welcke d'eene *Kephalos* oft *Cephalus*, en d'andere *Agoſta* oft *Auguſta*, wort genaemt.

Hoedanigheyt. In dit eylant is een fonteyn, welckers water verwt het linnen, oft het wit laken, geheel ſwart, als men het daer in ſteeckt. Den gront van dit landt wierdt oock ſeer geacht om ſijnen witten marmer, ſonder eenige ader van andere verwe, die men Parien en Lychnit noemt, om de Lychnes, dat is, lampen, by welckers licht die wordt uytgehouwen.

Antiparo. Ten weſten van dit eylant ſiet men een ander kleynder, *Antipario* geheeten, 't welck maer vijf mijlen van 't vorige is gelegen.

GYAROS oft IERO.

Namen. HEt eylant *Gyaros* wordt van de Schippers *Stopodia*, en van anderen *Iero* genaemt.

Gelegenheyt. Het is 62 mijlen van Andros, en dicht by Mycone, gelegen. Den omring is ontrent 12 mijlen. De Romeynen banden hier de quaetdoenders, gelijck oock in d'andere kleynder naby-gelegen eylanden.

Hoedanigheyt. Het is een ſeer dor en onvruchtbaer eylant, welckers inwoonders om de ratten gedwongen waren te verhuyſen, die na hun vertreck het yſer knaeghden.

TENOS oft TINE.

Namen. HEt eylant *Tine* oft *Tini*, eertijdts *Tenos* oft *Tenus*, als oock *Hydruſſa* en *Ophiuſſa* genaemt, is eene van de Cyclades; en ſes *Gelegenheyt.* mijlen van 't eylant Delos, en tien van Andros, gelegen, tuſſchen welcke eenige rotſen in 't midden uytſteken. Het heeft 80 mijlen in ſijn *Groote.* omring, hoewel anderen alleen 40 ſchrijven. Hier is maer een ſtadt, die de naem heeft van *Plaetſen.* 't eylant, ſeer ſterck op den top van een bergh gelegen; en eenige vlecken en dorpen. Wat het oude kaſteel oft *Paleocaſtro* belangt, dat is geheel verwoeſt. Men ſagh eertijdts in dit eylant de graffteden van Zethes en Calais, ſonen van Boreas, van welcke d'eene ſich beweeghde als de noordewint blies. Hier is een ſeer vruchtbare vlackte, en daer wort veel ſijde gewonnen. De fortereſſe van dit eylant wordt onwinbaer *Sterckte.* geacht; want ſy heeft altijdt het geweldt der Turcken kloeckelijck afgeſlagen, gelijck oock die van Mycone; en 't is een toevlucht voor de Chriſten ſlaven, die van de Turcken uyt hare elenden vlieden. De Venetianen ſenden hier *Regeering.* alle twee jaren een Venetiaenſch Edelman, om dit eylant te beſtieren. Daer is oock een Biſſchop van de Latijnſche oft Roomſche kerck.

MYCO-

MYCONE oft MYCOLE.

Namen. MYcon oft *Myconos*, een eylant, (waer onder de Centauren, door Hercules gedoot, leggen, als d'oude Poëten vertellen,) wort oock voor een van de Cyclades gehouden, en nu *Mycone* oft *Mycole* geheeten.

Gelegenheyt. Het leght 15 mijlen van Delos, en 10 van Tine: en heeft omtrent 30 mijlen in sijn omring. Het is van een goede haven, met sijn beschutting oft hooft, en een sterckte, voorsien: en heeft ten ooſten S. Anna, en de haven van Panderamo, en ten zuyden S. Stephano.

Oude seden. De Myconiers waren eertijdts van nature meest kael; en seer groote panlickers, die ten kosten van andere trachten t'eten en te drincken, soo om hare gierigheyt, als om hare armoede.

Regeering. De Venetiaenen bestieren het door een Rector oft Gouverneur, 't welck een is van hare Edellieden, op de selve wijse als 't voorgemelde eylant Tine.

ANDROS.

Namen. DIt eylant *Andros* wierdt oock van d'Oude *Cauros*, en daer na *Antandros* geheeten; het hadt mede de namen van *Lasia*, *Nonagria*, *Hydrussa* en *Epagris*; doch heeft nu noch d'oude benaming van *Andros*, *Andro*, oft *Andria* behouden.

Gelegenheyt. Het leght een mijl van Tine, als Plinius segt, doch veel wijder na 't gevoelen van Pinetus, en van Negrepontus oft Eubea 25 mijlen, hebbende recht tegen sich over de stadt Caristе; en eyndelijck ontrent 30 mijlen van Delos.

Grootte. Plinius verhaelt, dat het 93 mijlen in sijn omring groot is, Niger seght 90, en andere meenen, wel 100 mijlen. Ten ooſten heeft het de stadt Andros, die seer volckrijck is, doch sonder haven, van welcke men over een brugh naer 't kasteel gaet, dat op een rots, daer de zee rontom vloeyt, is geplaetst.

Hoedanigheyt. Dit eylant heeft overvloedigh veel water, en eenige bergen, tusschen welcke men seer vruchtbare valleyen siet. Het brengt seer goede wijnen voort, en voedt vele beesten, waer uyt komt dat hier een groote menighte van goede kasen gemaeckt worden. Men wint hier mede vele sijde; en in 't kort, dit eylant is rijck in allerley vruchten, en andere dingen, noodigh tot onderhout van 't menschelijck leven. Eenige Ouden hebben gelooft, dat het water van de fonteyn Diotecnosia, 't welck by den tempel van Bacchus in dit eylant was, altijdt op den vijfden Ianuarii de smaeck van wijn hadde.

Godtsdienst. In dit eylant sijn vele Latijnsche Christenen, met de Grieckſche, en met Turcken vermengt; en den Bisschop van Andros heeft nu de gewoonte, dat hy sich van de Paus laet bevestigen. De Roomsche Christenen doen haren godtsdienst in 't latijn, maer d'anderen in de Grieckſche tale.

EYLANDEN dicht by de kusten van GRIECKEN.

EGINE.

Namen. HEt eylant *Egine* was eerst *Oenone* geheeten, sedert kreeg het de naem Egine van de dochter van Asopus, die daer in ballingschap was gesonden: en d'inwoonders wierden *Myrmidones* genaemt, niet van wegen de mieren, die in menschen verandert waren, op 't gebedt van Æacus, na een groote pest, die dit eylant woest gemaeckt en van 't volck ontbloot hadt, gelijck d'oude Poëten schreven: maer om dat dese eylanders als mieren in d'aerde wroeten, om daer het saet in te werpen; en oock om datse in graften en holen woonden, dewijl sy geen steen hadden om huysen te bouwen. Het wort hedensdaeghs *Legina* oft *Engia*, waer van de naem der golf afkomt, geheeten.

Gelegenheyt. Het leght in de zeeboesem Saronicus, oft Golf van Engia, tegen over de kusten van Morea, en 't vaste lant van Argien, waer tusschen een arm der zee vloeyt; en is niet wijder dan

Grootte. 12 mijlen van Pyreus, de haven van Athenen, afgescheyden. Den omgang is ontrent 20 mijlen; en 't heeft een stadt van de selve naem, met een Sterckte van hout getimmert tegen 't aenloopen der zeeroovers, *Xylocastro* genaemt, waerom sommige dit eylandt self soo noemen.

Hoedanigheyt. 't Bovenste van 't aertrijck is hier steenachtigh, maer van binnen goet, en bequaem om veel gerst voort te brengen. De Argiven brachten hier de Dorische tael en seden. Vele inwoonders der stadt Egine aten alleen, lang na

Oude seden. den oorlogh van Troyen, om het verlies van de haren; en daerom wierdense *Monophages*, dat is, alleen-eters, genaemt. D'Egineten waren d'eerste die silvergelt sloegen, om over zee te handelen, dewijl sy een onvruchtbaer eylant bewoonden. Haer talent was soo veel als tien duysent Attische drachmen, oft 100 mines, welcke ontrent 2000 guldens bedragen.

Sterckte ter zee. Sy waren in oude tijden soo machtigh, datse somtijts 't meeste vermogen ter zee hadden, en stercker te water schenen dan d'Atheners, ja self in den zeeslagh by Salamine hadden sy meer schepen dan eenige van d'andere Griecken, behalven die van Athenen. Oock was haer eylant seer moeyelijck om aen te komen, als sijnde geheel met rotsen omringt: en evenwel was het somtijts den Athenienſers onderworpen, die het aen hare colonellen uytdeelden, na dat het d'Argiven, Cretenſers, Doriers en Epidauren hadden beseten: sedert hebben 't de Lacedemoniers, die het den Atheners afnamen, aen d'eerste inwoonders wedergegeven, die

Regeering. de gedaente van een Republijck instelden, in plaets van de Princen, waer van Æacus een was, die hen in 't begin regeerden.

en Godtsdienst. Aerts-bisdom. Haren voornaemsten tempel was die van Venus: doch nu is Egina een Aerts-bisdom, en staet onder den Patriarch van Constantinopolen.

Griecken.

SALAMIS oft COLVRI.

Namen. HEt eylant *Salamis*, eertijts *Sciras*, *Cychreie*, en *Pytiuſſa* genaemt, wort hedensdaeghs *Colʼuri* geheeten. Het leght tegen over Eleuſine, en de lantpalen van Megaris en Attica. De langte is 70 ſtadien, oft, volgens andere, 80, welcke 10 mijlen uytmaken: de ſtadt heeft een ſelve naem als 't eylant; en de rivier, voor deſen *Bocarus* oft *Bucolias* genaemt, wort nu in Italiaenſch *Bumna* geheeten. Dit eylant was ſoo ſeer niet vermaert om Teucer, Telamon, Ajax, ſijn ſoon, en d'Æacides die het beſaten; noch om Salamis, de moeder van Aſopus, die het haren naem gaf; nocht oock om Homerus, die ſommigen een inboorling van Salamis achten; als wel om d'overwinning, die de Griecken dicht by dit eylant op Xerxes, Koning van Perſen, verkregen, welcke terſtont na ſijne nederlaegh ter naeuwer noot ontvluchtte.

Gelegenheyt.

Grootte.

Oude Godtsdienſt. D'Atheners ordonneerden in dit eylant goddelijcke eerbewijſingen aen Ajax, ſoon van Telamon, en aen Euryſacus, Ajax ſoon, die een langen tijdt van d'inwoonders ſijn gedaen.

HELENA oft MACRONIXO.

Namen. DIt eylant *Helena* is dus genaemt ſedert dat Paris met ſijn ſchoone Helena hier aenquam, en haer genoot, na dat hyſe geſchaeckt hadt; of om dat 'er Helena, nae 't overgaen van Troyen, landde: doch te voren was het *Cranaë*, en nu *Macroniſo* oft *Macronixo* geheeten. Het leght tegen over het lant der Oropiers by de grenſen van Attica en Beotien. Syne lengte is omtrent 60 ſtadien oft ſeven mijlen en een half: maer 't eylant is woeſt en onvruchtbaer.

Gelegenheyt. Lengte.

EVBOEA oft NEGREPONT.

Namen. EVbœa, eerſt *Hellopie*, *Oche*, *Abantis*, en d'inwoonders *Abantes* geheeten, hadt oock de naem van *Macris*, om ſijn langte, en van *Macra*, *Chalcodontis*, *Chalcis* en *Aſopis*; doch nu noemen het de Turcken *Egripos*, een woort dat eenighſins na *Euripus* gelijckt, en d'Italianen *Negreponte*, dat is, als of wy ſeyden Swarte brugh, welcke benaming ſpruyt, als ſommige meenen, van de brugge, die het aen 't vaſte lant hecht.

Gelegenheyt. Dit eylant was eertijts een deel van Beotien, en wierdt door 't gewelt der zeebaren daer van afgeſcheyden. Het leght tegen over de geheele kuſt die ſich uytſtreckt van de Caep Sunium en de Caep Colonna tot aen Theſſalien, en heeft ſijn uytſicht naer Attica en Beotien, ſijnde van de gemelde landen geſcheyden door een engte der zee, en begint ſich van 't eylant Helena af van 't zuyden naer 't noorden uyt te ſtrecken.

Grootte. Het is 150 mijlen lang van 't zuyd-ooſten naer 't noordweſt, de breette is 40, en op 't ſmalſte 20, en den omring ontrent 365 mijlen.

Steden. De voornaemſte ſtadt is *Chalcis*, nu *Negropont* genaemt, gelegen op den Euripus oft Engte tegen over Aulis, een plaets in Beotien, aen welcke het met een brugh gevoegt is by 't kaſteel, ſtreckende over den arm der zee, die tuſſchen beyden met ongeſtuymheyt loopt. Dit is de plaets, daer ſich Ariſtoteles, als ſommige ſchrijven, in wierp, en verdronck. Eenige nieuwe Schrijvers, door de Griecken onderweſen, ſeggen, dat deſe ſtadt nu Euboïa wort geheeten, en datſe ſoo groot is als Tubingen in 't Hartoghdom Wirtenberg. D'andere ſteden ſijn *Rocco*, eertijts *Eretria* geheeten; *Careſto*, te voren *Caryſtus*; *Armene*, wel eer *Amarinthus*; *Pattari*, in oude tijden *Caleatte*; *Gereſto*, voor deſen *Gereſtos*; *Ellopia*, eertijts *Ceryntus*; *Valoni*, te voren *Artemis*; *Lorco*, wel eer *Oreos*; *Limene*, in oude tijden *Edepſos*; en *Lipſo*, voor deſen *Atalanta*, ofte, volgens Niger, *Talandi*, tegen over een eylant van de ſelve benaming.

Andere plaetſen. D'andere ſteden, dieper in 't eylant gelegen, ſijn, *Polirica*, *Mandugo*, *Lilamto*, *Cupa*, *Potiri*, en *Stura* oft *Stora*, welcke Mahomet de Tweede plonderde en verbrande met *Baſilica*, en die, als ſommige meenen, de ſelve is, welcke Strabo *Styſa* noemt. De hoofden, oft uytſtekende hoecken, ſijn de Caep *Caphareus*, nu *Capo d'oro* geheeten, en van eenigen *Figera*, waer Nauplius, de vader van Palamedes, (om ſijn ſoons doot te wreken, en de Griecken na de wederkomſt van Troyen te verderven,) in de nacht vele vuren ontſtack, als ſy een groot onweer hadden, ſoo datſe meenden dat dit een haven was daer ſy ſich ſochten voor de ſtorm te bevryen, doch naerderende, hunne ſchepen tegen de rotſen aen ſtucken ſtieten: het voorgeberghte *Ceneus*, nu *Cap de Litar* genaemt, ſtreckende weſt-noord-weſt; die van *Leon*, nu *Capo Mantello*; en 't Hooft *Cherſoneſus*, hedensdaeghs de Punt van *Chimi* geheeten.

Capen oft Hoofden.

Euripus. Den Euripus van Eubea, oft Chalcidicus, is d'Engte oft hals tuſſchen dit eylant en 't vaſte landt van Griecken, waer de zee yder dagh en nacht zeven malen ebt en vloeyt, ſonder dat men daer eenige reden van kan geven, alleen dat men ſeght, dat het water altijts beweegt is, en ſchijnt door dat middel ſich te verheffen en af te nemen, gelijck de zeevloet. Doch Porcacchius ſeght, datſe maer tweemael des daeghs vloeyt, maer met een groot geweldt van het water.

Hoedanigheyt. Dit eylant heeft warme wateren, dienſtigh om vele ſieckten te geneſen, ſoo dat Sylla ſelf die gebruyckte; en het water van de rivieren Cireus en Neleus heeft deſe eygenſchap, dat de ſchapen, die van 't eene drincken, wit worden, en in tegendeel dat van d'andere rivier maeckt de ſelve dieren ſwart. Dit landt is vele aertbevingen en onder-aertſche winden onderworpen; maer 't is overvloedigh in granen, wijnen, oly, en hout om te bouwen. Men heeft de marmer van Caryſtus veel geacht, en een ſteen van de ſelve plaets, die men, ſoo d'Oude ſchrijven, tot een draet kon maken, van welcke men linnen maeckte, dat men, als 't vuyl was geworden, in 't vuur wierp, om het te ſuyveren en te bleycken. Hier wären eertijts vele koper- en yſer-mijnen; maer ten tijde van Strabo kon men die niet meer vinden.

D'Ouden

Oude seden,

D'Ouden seggen, dat de vrouwen van dit eylandt seer schoon waren; wat de mannen belangt, vele verdienden groote achting door hare geleertheyt, gelijck men bespeurde aen de gene die tot d'Academie van Eretria, van welcke Menedemus het hooft was, behoorden; dese waren aenhangers van Aristoteles, die te Chalcis tot aen sijn affsterven woonde.

sterckte,

D'oude inwoonders gebruyckten swaerden, pijlen, schichten, piecken en slingers. Sy vochten in 't gemeen te voet; en men vint in eenige opschriften, dat d'Eretriers in hare heerlijcke feesten 3000 gewapende mannen te voet, 600 paerden, en 60 wagenen hadden.

en godtsdienst.

Sy onderhielden eenige feesten ter eeren van Diana, Amarysies genaemt: en hadden een marmeren tempel aen Apollo gewijdt, en een anderen heerlijcken de zeegodt Neptunus geeygent. De Carystiers deden godtlijcke eer aen den reus Briareus, en die van Chalcis aen den reus Ægeon.

Koopmanschappen.

Van Negropont haelt men sijde, was, honigh, kottoen, grove wol, droogh leer, en allerley huyden, tarwe, eenige soorten van boonen, vlas, en diergelijcke.

Regeering.

Dit eylant stont weleer onder de Republijck van Venetien, insonderheyt sedert dat Rabanus Carcerius, vreesende dat hy 't niet alleen soude konnen beschermen, het aen dien Staet overgaf: maer het quam eyndelijck in 't jaer 1470 in handen van Mahomet de Tweede, Turcks Keyser, die daer van meester wierdt, en tot nu toe is gebleven: waer toe hy alle mansperssoonen, die twaelf jaeren en daer over oudt waren, liet ombrengen; en deê alle kinderen, soo van 't manlijck als vrouwelijck geslacht, met hare moeders, naer Constantinopolen brengen. In dit overwinnen gebeurde dese gedenckwaerdige daet: de dochter van Paulus Erizzus, een der Overheden van dit eylant, was verordineert, om hare ongemeene schoonheyt, aen de gemelde Keyser gesonden te worden; maer sy hadt liever te sterven, dan hare kuysheyt te verliesen.

Godtsdienst.

Mahomet de Tweede veranderde de kerck der Latijnsche Christenen in een Turcksche mesquite oft tempel; en 't eylant wordt sedert die tijdt van Griecken en Turcken bewoont, die yder na haren godtsdienst en bysonder gevoelen leven.

SCYROS.

Namen.

DIt eylant *Scyros*, onderscheyden van het gene ick onder de Cyclades gestelt heb, wordt nu noch *Scyro* op d'Italiaensche wijse genaemt. Het was eertijdts het Prinsdom van Lycomedes, en de plaets waer Neoptolemus, soon van Achilles, wierdt geboren en opgevoedt; en de selve, waer Achilles oock, onder de maeghden van 't huys des gemelden Lycomedes, was opgetrocken, hoewel hy daer na dit eylandt verwoeste: doch in onse tijden is 't veel meer bekent door de wonderlijcke Pastorale oft Harderinne van de Graef Guidebaldo Bonarelli, *Filli de Sciro*, oft dochter van Scyros, genaemt, dan door sijnen Achilles of Lycomedes.

Dit eylant leght ten oosten van Eubea, dat daer niet wijdt af is, 130 mijlen van Delos, als men ten noordtwesten aen seylt, en meer dan een hondert mijlen van Lemnos oft Stalimene, (hoewel Bellonius maer 50 mijlen stelt,) gaende zuydwestwaerts aen. Het heeft ontrent 80 mijlen in sijn omring; en wierdt eertijdts wel bewoont, om dat het verscheyde seer bequaeme havens hadt: oock waren hier weleer vier fraye koopsteden; maer nu siet men niet dan twee weynigh bewoonde, en byna verwoeste dorpen.

Gelegenheyt.

Omring.

Gedaente.

Het is byna van een driehoeckige gedaente, behalven ten noorden, waer het sich insonderheyt met een grooter punt dan de twee andere in zee uytstreckt, waer van d'eene leght ten westzuydwesten, en d'andere ten zuydoosten.

Hoedanigheyt.

Dit eylandt is seer bergh-achtigh en vol bosschen. De steenen van 't selve drijven, als sy heel sijn, op het water, gelijck puymsteen; doch vermorselt sijnde, gaen sy te gronde. Men haelde hier eertijdts verscheyde slagh van uytnemende steenen, daer men pilaren en statuën van maeckte. Hier groeyt een menighte van goede wijnen: en het wordt niet dan van Christenen bewoont.

SCYATO en SCOPVLO.

Namen.

AEn de noordsijde van Scyro siet men d'eylanden *Sciati* oft *Sciato*, gelijck Sophianus die noemt, eertijdts *Sciatos*: en *Scopelo* oft *Scopulo*, volgens de gemelde Sophianus, te voren *Scopelos* geheeten, en seer dicht by elckander, welcke ten zuyden ontrent 20 mijlen van 't eylant Negropont leggen. 't Eylant Sciati is niet meer dan een mijl van de Caep Verlichi, eertijdts het Magnesien van Macedonien, en door de scheepslieden de Caep van S. Joris genaemt. De grootste deser twee eylanden heeft ontrent 50 mijlen in 't omgaen, en 't andere 30: en yder is met sijn bysonder kasteel, op een rotse gelegen, gesterckt.

en gelegenheyt.

Grootte.

DROMO, SERACHINO, S. ELIAS, en ALONESE.

Namen.

MEn siet daer na ten oostnoordoosten de twee eylanden *Macriso* oft *Dromo*, en *Serachino*, van welcke 't een 30 mijlen in 't ronde groot is, en 't ander 40. Het eylant Dromo heeft seer goede wateren; maer de haven is in dat van Serachino. Tegen over Dromo, seylende recht naer 't westen, siet men een kleyn eylant *S. Elia* oft *Elias* geheeten, waer op eenige Grieckssche monicken woonen. Voorts, als men oostnoordoost aen gaet, ontmoet men *Limene Pelagisi*, eertijdts *Alonese* genaemt, welcke twee havens heeft, doch gevaerlijck, om hare engte oft nauwe inkomst, en 40 mijlen in het omgaen. Het eylant *Piperi*, te voren *Peparethus* geheeten, is door Niger met de naem van *Limene*, en door Vigenere met die van *Seraquino* bekent, en onder die van *Limene Pelagisi* en van *Iura* gerekent. Het brengt veel wijnen en granen

Dromo.

S. Elias.

Alonese.

Piperi.

granen voort. Als men wijders de kuſten van Macedonien langs ſeylt, en ten noorden aen gaet, wort men het eylant *Santoſtrato* gewaer, door Niger *San-ſtrati* genaemt, 't welck geheel met bergen beſet is, en gelijck woeſt, hoewel het 15 mijlen in ſijn omring heeft.

Santoſtrato.

LEMNOS oft STALIMENE.

Namen.

HEt eylant *Lemnos*, welckers inwoonders *Sinties* geheeten wierden, is hedensdaeghs *Stalimni*, oft *Stalimini*, oft liever *Stalimene* genaemt. Dit is 't eylant, in 't welcke Vulcanus (ſoo de Poëten ſeggen) uyt den hemel wierdt geworpen, door Iupiter, oft door ſijn moeder Iuno, om dat hy ſoo mismaeckt was. 't Is oock het landt van de Philoſtraten, auteuren van 't leven van Apollonius Thyaneus, en van de Sophiſten, gelijck oock van de platte ſchilderyen.

Gelegenheyt.

Het leght 20 mijlen van Santo-Strato, als Pinetus ſeght, oft 18, volgens Ferretti, ten noorden, tegen over den bergh Athos, en 250 mijlen van 't eylant Delos, ſoo veel van 't eylant Taſſo, en 60 van Lesbos oft Meteline. Ptolemeus ſtelt het onder d'eylanden die onder Macedonien behooren. Het heeft ontrent hondert mijlen in ſijn omring.

Grootte.

Steden.

De twee voornaemſte ſteden waren *Myrina* en *Hephæſtia*, van welcke d'eerſte noch geheel is, met oude muren beſloten, en met een kaſteel geſterckt, waer in eenige ſoldaten, om de zeeroovers af te weeren, in beſetting leggen. Bellonius geeft haer de nieuwe naem van Lemnos oft Stalimene, maer Pinetus noemt haer Mudro. D'oude Schrijvers hebben aengeteekent, dat de ſchaduw van den bergh Athos ſich tot de plaets van deſe ſtadt uytſtreckte, hoewel datſe 86 mijlen van daer is gelegen. De tweede ſtadt, Hepheſtia genaemt, wordt van Pinetus voor *Condea*, en van anderen voor *Cochino* genomen.

Andere plaetſen.

D'andere plaetſen van dit eylant ſijn, *Paleocaſtro*, dat is, 't Oude kaſteel: *Elplatti*; en *la Scala*: wat *Mandro* belangt, men gelooft dat het de ſelve is die van Pinetus *Mudro* wordt genaemt, dewijl Porcacchius haervoor de grootſte van dit eylant houdt. Men ſagh hier eertijdts een van de ſchoonſte doolhoven der weerelt, met 140 colommen; maer daer is nu niets van overigh. In dit eylant ſijn 75 dorpen, en eenige kaſteelen ofte ſterckten.

Hoedanigheyt.

Dit eylant heeft geen rivier, ſoo datſe geen viſch, die ſich in ſoete wateren onthoudt, hebben; maer de zee verſchaft hen andere in overvloet. 't Aertrijck geeft hier tarwe, erweten, boonen, linſen, wijnen, vlas, en hennip: het ſchenckt oock d'inwoonders een groote menighte van wol, vlees, en kaes; en draeght noten, amandelen, vijgen en olyf-boomen; doch heeft gebreck van hout. Hier ſijn veel geelachtige oft roſſe paerden, die van nature een ſachten tret oft pas hebben, en ſijn evenwel ſterck genoegh, hoewel het beſte onder hen niet meer dan tien ducaten waerdigh geacht wordt. D'inwoonders waren eertijdts ſeer geplaegt van de ſprinckhanen, waer door een yder verplicht was een ſekere maet vol van dit ongedierte, door hem gedoot, aen d'Overheyt te brengen: maer 't gene van alle tijden, gelijck noch hedensdaeghs, dit eylant meeſt vermaert heeft gemaeckt, is de Lemniſche aerde, in 't gemeen Segel-aerde geheeten, om hare uytnemende kracht; want ſy ſtilt het bloeden, is dienſtigh tegens 't fenijn en het ſteken der ſerpenten, en geneeſt de qualen der milte, en die van de lendenen. De Heydenſche Prieſterinne gebruyckte vele ceremonien als men de gemelde ſegel-aerde uythaelde, en daer wierdt een karre vol geladen, dieſe dan naer de ſtadt Hepheſtie dede voeren. Maer hedensdaeghs komen jaerlijcks, op den ſeſten Auguſti, de voornaemſten van 't eylant, ſoo Turcken als Griecken, Calogers oft monicken en Prieſters, by elckander in een kapelle, Sotire genaemt; en de Liturgie oft Miſſe op de Grieckſche wijſe gedaen ſijnde, ſoo gaen ſy alle in ordre naer den heuvel waer de ſegel-aerde wordt uytgetrocken, welcke ontrent drie booghſchoten van de geſeyde kapelle is gelegen: maer op de ſelve dagh ſendt men des morgens vroegh eenigh volck derwaerts, om te graven en d'ader te vinden, en van de gemelde aerde uyt te trecken; dit verricht ſijnde, ſoo doen de Calogers die in kleyne ſacken van vellen daer 't hair noch aen ſit, en geven 't aen de byſtaende Turcken, maer inſonderheyt aen den Soubaſſi, die het grootſte deel daer af naer Conſtantinopolen aen den Turckſchen Keyſer ſendt, en verkoopt het overige aen de kooplieden, oft bewaert het tot ſijn gebruyck, oft om wegh te ſchencken.

Lemniſche- oft ſegel-aerde; hare kracht;

en hoemen die uytgraeft.

Oude ſeden;

De vrouwen van Lemnos doodden op ſekeren tijdt alle de mannen in haer eylant, behalven Hypſipyle, de dochter van Thoas, die haer vader bevrijde: en als de Lemniers eertijdts de vrouwen van Athenen op het feeſt van Diana te Brauro geſchaeckt hadden, wierden daer na hare kinderen door de ſonen van de Atheenſe vrouwen veracht, welcke tot wraeck daer over ontſteken, alle de moeders met hare kinderen ombrachten: ſoo dat deſe twee booſe daden veroorſaeckten, dat d'Ouden de grootſte ſchelmſtucken, Lemniſche gruwelen noemden.

en Godsdienſt.

De Lemniers aenbaden Vulcanus, als een beſchermheer van haer eylant, in 't welcke hy, als de Poëten ſeggen, ſich nederſette, dewijl hy dat boven alle andere landen beminde, om dat hy daer, na ſijnen val uyt den hemel, gunſtigh wierdt ontfangen. Sy aenbaden oock de papegayen, om datſe hen van de ſprinckhanen konden bevryden.

Hedendaeghſche ſeden.

D'outſte inwoonders van dit eylant ſijn naerſtigh en arbeytſaem, begeven ſich tot den landtbouw, en ſpreecken alle in 't gemeen de Grieckſche tale, gelijck oock 't volck van de naburige eylanden. Sy maken oock een vermengeling van tarwe en wey, die ſy eerſt koken, en daer na in de zon droogen, en noemen deſe t'ſamenvoeging *Bohourt*, welcke daer na door heel Turckyen wordt verſonden, en van d'inwoonders in hare maeltijden gebruyckt.

Regeering.

De Turcken woonen in de beſlote plaetſen en ſterckten, en de Chriſtenen in de dorpen; doch alle gehoorſamen ſy den Soubaſſi oft Turck-

Turckſchen Gouverneur, dieſe Waywode noemen. Dit eylant wierdt den Chriſtenen afgenomen door Mahomet de Tweede, Turcks Keyſer; ſedert heeft Lodewijck, Patriarch van Aquilea, door 't bevel van Paus Calixtus de Derde, hier ſeſtien galeyen tegen de Turcken aengevoert, en 't ſelve voor de Chriſtenen gewonnen: doch weynigh na ſijn vertreck hebben ſy 't weder vermeeſtert, en ſedert altijdt behouden.

Godts-dienſt. Van 75 dorpen, die dit eylandt heeft, ſijn 'er maer twee oft drie met Turcken, en alle d'andere door Grieckſche Chriſtenen bewoont.

THALASSIEN oft THASSOS.

Namen. DIt eylant, dat Ptolemeus *Thalaſſia*, Plinius *Thaſſos*, Mela en Strabo *Thaſos* noemen, heeft oock ſomtijdts den naem van *Erien* oft *Ethrien*, en hedensdaeghs die van *Taſſo*.

Gelegenheyt. Ptolemeus ſtelt het onder d'eylanden van Thracien. Het leght vijf mijlen van de mont der riviere Neſto in den Archipelagus, 40 mijlen van den bergh Athos, die het ten zuydweſten heeft, en 60 mijlen van 't eylant Samothracien oft Samandrachi, dat ten zuydooſten is gelegen.

Grootte. Den omring is ontrent 40 mijlen. Het is volckrijck, en met drie ſtercke plaetſen voorſien, inſonderheyt met een ſtadt, die de ſelve naem heeft als 't eylant, welcke een ſeer bequame haven heeft.

Heedanigheyt. De mijnen van dit eylant, die jaerlijcks aen Koning Philippus, en ſedert aen ſijn ſoon den Grooten Alexander, 80 talenten moeſten geven, vint men nu niet meer, oft ten minſten ſijnſe verlaten. D'ouden maeckten mede veel wercks van de marmer van dit eylant; oock vont men daer den edelen ſteen, die men opale noemt. De wijnen van dit landt waren oock ſeer geacht, welcke men van tweederley ſlagh vondt; want d'eene deê ſlapen, en d'ander waken; en ſelf wierdt haren wijn en druyven voor een hulpmiddel tegen de beten der ſerpenten gehouden.

SAMOTHRACIEN, oft SAMANDRACHI, en IMBROS oft LEMBRO.

Namen. SAmothracien wierdt oock *Dardanien* genaemt, na Dardanus die ſich hier nederſette, doch daer na te Troyen ſijn wooning nam: het wierdt mede *Leucoſien*, en hedensdaeghs *Samandrachi* geheeten.

Gelegenheyt. Het is 60 mijlen van Taſſo naer 't zuydooſten, en ontrent 40 mijlen van Lemnos oft Stalimene gelegen: en heeft maer 20 mijlen in 't omgaen; doch is ſeer wel bewoont en volckrijck.

Oude godts-dienſt. In dit eylant waren eertijdts eenige verborgentheden, oft liever afgodendienſten, tot welcke d'inwoonders gingen, om ſommige gevaerlijckheden t'ontgaen. De geheymeniſſen der Corybanten wierden daer mede als die van Hecatea gedaen; oock ſagh men daer een andere Zerinthe, waer aen men honden opofferde: en de gene die de duyvelen in 't grootſte gevaer aenbaden, na datſe in 't getal der Samothraciers aengenomen waren, geloofden vry te ſullen ſijn van alle ongevallen. Deſe verborge godtsdienſten waren door Jupiter, ter eere van een ſijner ſonen, ingeſtelt; maer 't was niemandt, dan alleen d'eedtgenooten van deſen dienſt, geoorloft eenige beſonderheden van de ſelve te leeren.

Koopmanſchap. Men doet hier grooten koophandel met honigh en droogh leder, dewijl hier vele geyten gevonden worden.

Imbros oft Lembro. Wat het eylant *Imbros* belangt, het wort nu *Lambro* genaemt; en leght tien mijlen van de ſtadt Æleus in Thracien, en ſoo veel van 't eylant Samothracien. Plinius ſeght, dat het 72 mijlen in 't omgaen groot is; maer de nieuwe Schrijvers ſtellen alleen twintigh. Sy was eertijdts gewijdt aen de Cabires, goden der Thraciers, en aen Mercurius.

E Y N D E.

SEVENDE DEELS

REGISTER.

ITALIEN.

Italien.
Piemont, en Montferrat.
Staet van Piemont.
't Hertoghdom Montferrat.
't Graefschap Vercelli.
Staet van Genoua.
De kust van Genoua in 't Westen.
De kust van Genoua in 't Oosten.
Het eylandt Corsica.
Staet van Milanen.
't Alpische oft noorder-deel van den Staet van Milanen.
't Hertoghdom Milanen.
't Zuyderdeel van den Staet van Milanen, begrijpende 't Gebiedt van Pavia,
Lodi,
Novarra, &c.
't Gebiedt van Cremona.
't Hertoghdom Mantoua.
De Hertoghdommen Modena, en Reggio.
De Hertoghdommen Parma, en Plaisance.
De Republijck van Venetien.
Het landtschap onder Bergamo.
Bressan.
't Gebiedt van Crema.
Veronois.
Vincenza.
't Gebiedt van Padoua.
Polesino di Rovigo.
Het landtschap van Trevisi.
De Bisdommen Bellune, en Feltre.
Het landtschap van Cadore.
Friul.
Istria.
't Prinsdom Trento.
Staet van de Kercke.
't Hertoghdom Ferrara.
't Gebiedt van Bologne.
Romaniole. 139
't Hertoghdom Vrbin. 141
1 De marck van Ancona. 143
Het landt van Perusc. 145
19 Het landt van Orviete. 147
21 Vmbria, of 't Hertoghdom Spoleto.
27 Sabina, 149
29 S. Pieters Patrimony, en
31 Latium. 151
33 't Hertoghdom Bracciano. 170, b
35 't Groot-Hertoghdom Toscane. 171
38 't Gebiedt van Sinea. 175
41 't Eylandt Elba. 179
De Republijck Luca. 181
43 't Koningrijck Napels. 183
45 Abruzzo. 187
Terra di Lavoro. 189
Molise, en Principato Vltra. 197
Capitanata. 199
47 D'Eylanden Tremitane. 200, b
49 Principato Citra. 201
51 Bari, en Basilicata. 203
53 Het landt van Otranto. 205
Calabria Citra. 207
55 Calabria Vltra. 211
57 Ischia. 213
77 Sardeigne. 215
79 't Eylandt Sicilien. 219
83
85
87
89

GRIECKEN.

101 Griecken. 1
103 Macedonien, Epirus, en
105 Achaja. 3
107 Morea. 11
109 Candia. 15
113 Het Zuyderdeel der Eylanden in
119 den Archipelagus. 19
121 Het Noorderdeel der selve Eylan-
135 den. 21
137